
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 01 18 09 023 5

راسخ افق

فهرست خلاصة الشروح

صحیفه درس

صحیفه درس

صحیفه درس

صحیفه درس

صحیفه درس

﴿ اعتذار ﴾

أشبو (خلاصة الشروح) نام اثر لطيفك تصحيح وترتيبنده الدن كلديكى قدر دقت اولندى ايسه ده برنجى طبعى اولمق ملابسه سيله حسب البشريه هرنصلسه بعض ، املا ، نقطه ، حرف ، كلمه سهولرى كورلمكله كوزه طوقنان بعض سهولر زيرده وضع اولنان صواب خطاجد وليله كوسترلمشدر لكن اثر مزبورك جسامتنه كوره استكثار اولنه‌جق درجه‌ده اولميوب اكثرى ادنى تأمل ايله اكلا شـله جنى جهتله ناظرين كرامك عفولرى رجا اولنور

صحيفه	سطر	صواب	خطا
٣	٠٨	حضرتلرينك	حضرينك
١٣	١١	كلم‌ماده سندن	كلمه مادة سندن
١٨	٢٠	كلم مجازاة	كلمة مجازاة
٢٨	١١	منها	منهما
٨٩	٠٧	ويافاعل‌ومفعولك	ويافاعل مفعولك
١٠٢	٠٣	مفعول	معفول
١٢٦	٠٩	تحملم	تحمم
١٢٦	١٢	فيا الغلامان	فيا الغلامات
١٢٧	١٣	الظريف	الضريف
١٣٨	٠٠	درس ٧٠	درس ٦٦
١٤١	١٩	ولام‌ابتدادركه	ولام‌ابتداكى
١٤١	١٦	وزيد لعمرو يضربه	وزيدلعمرو ويضربه
١٥٢	٢٦	مسماسنده	سماسنده
١٧٤	٠٠	درس ٨٨	درس ٨١
١٧٧	٢٥	ابى	آبى
١٨١	٢٣	حذفى	حذف

صحیفه	سطر	صواب	خطا
۱۸۳	۲٤	بعد	بعده
۱۸۳	۲۱	(زید) ك	(زیدك) ك
۱۸۳	۱٤	الاشیء لایعبأبه	الاشیء
۱۸٤	۰۸	حملاً	حملاً ایسه
۱۸۷	۲۵	ماتصنع	ماتضع
۱۹۲	۰۷	شرطیه	شراصیه
۱۹٤	۰۷	اوزره در	اوزه در
۱۹٤	۱۵	حاضر	حاظر
۱۹٤	۱٦	لالنفی الجنسك	لاتنی الجنسك
۱۹۵	۱۹	ولاغلامین له	وغلامین له
۱۹٦	۰۳	ولا غلامیه	وغلامیه
۱۹٦	۱۷	لالنفی الجنسی	لالنفی الجنس
۱۹۷	۰۷	تکریر شخصی	تکریر شخص
۲۰۹	۱٦	اولمغه	اولمغله
۲۰۱	۱۱	وارد اولمشدر	وار در
۲۰۱	۰	حاضر	حاظر
۲۰۳	۱۸	مضاف الیه	مضاف الیهه
۱۰٤	۹	العمی	عما
۲۰٦	۱۵	اعشی	اغشی
۲۰٦	۲۲	عبدلرده	عبدلره
۲۰۸	۲۵	عربك	وعربك
۲۱۵	۲۱	تخفیضد نصکره	تخفیضدنکره
۲۲۵	۲۱	مررت بك و بزید	ضربت بك وبزید
۲۲٦	۲۰	ان یحال	ان یحیل
۲۳۳	۳	اولمغله	اولمغه
۲٤۳	٦	ودخی بوکبی	بوکبی
۲٤۳	۱٦	صره سنده	صره سندن

صحیفه	سطر	صواب	خطا
٢٤٥	٢١	جهتله	جهله
٢٤٦	٦	وامرحاضر	امرحاضر
٢٤٦	٦	اضرب کبی	واضرب کبی
٢٥٠	٥	منفصل	مفصل
٢٥١	٢٣	واجب الاتصال	واجب الانفصال
٢٥٧	٠	درس ١٣٢	درس ١٢٠
٢٦٨	٣	الذی ضرب هو زید	الذی ضرب هو عمرو
٢٧١	١٩	نافیه	فیه
٢٩٩	١١	صاحبنا	صاجبنا
٢٩٩	١٢	ایتدك ایدی	ایتمدك ایدی
٢٩٩	١٠	ومارأیته	ورأیته
٣٠٥	٩	وکرك	وکر
٣٠٨	٤	کچمشدر	کچشدر
٣٢١	١٢	معروف	معرف
٣٣٢	١	دردك	درك
٣٥٦	٠	درس ١٦٨	١٤٨
٣٦٤	٠	درس ١٧١	١٧٤
٣٦٩	١٢	ظربان	ضربان
٣٧٤	١	ایلمسی	ایلسی
٣٨١	٢٣	درهماً	درهاً
٤١١	٢٢	حدثه	حادثه
٤١٢	٣	ملاحظه	ملاحظنه
٤١٣	٢	طرفی نسبتك	طرفین نسبتك
٤١٥	١١	(ما)	(اما)
٤١٩	٧	کلمه ده	کله ده
٤٣٨	٨	الی	اولی
٤٢٩	٢٤	ما کان صفة	ما کان صفة الله تعذیبهم

صحیفه	سطر	صواب	خطا
٤٢٩	٢٤	الله تعذيبهم	وياخود يبهم
٤٣٠	٨	منك	مك
٤٤٥	٢٧	يبيع	بيع
٤٤٧	٢٦	متعدى	متعدوى
٤٥٠	٢٢	قوغيجلق	قوغجلق
٤٥١	٠٨	علمت	علت
٤٥٢	٠٣	زيد	تدز
٠٠٠	١٢	ايسه‌ده	ايسه‌در
٤٥٦	١٠	ظننت	صننت
٤٥٨	٠٧	تأنيثى	نانيثى
٤٦٠	١٩	ديكر	ديكو
٤٦٣	٠٨	ناقصه‌نك	نافصه‌نك
٤٦٤	٠٣	قربيت	قريلت
٤٦٥	٠٣	ديمكدر	دديمكدر
٤٦٦	٠٤	ثانى	تالى
٤٧٤	٠٩	ماافعله	ماافله
٤٧٥	٠٤	احسن	اخسن
٤٧٧	١٠	يعنى	تعنى
٤٧٧	٢٢	مشابه	مثابه
٤٨١	٠٦	دلالتى اولانلردركه	ادلالتى ولانلردركه
٤٨٦	٠٨	تبيين	تبين
٥٤٢	١٠	حرفى تفسير	حرف تفسير



خلاصة الشروح

صاحب امتيازى

موالئ كرامدن حلب بدايت حقوق محكمه‌سى رئيسى فضيلتلو

على رضا افندى زاده مدرسيندن و مكتب نواب طلبه‌سندن

خليل اسعد

معارف نظارت جليله‌سنك رخصتيله طبع اولنمشدر

درسعادت

(محمود بك) مطبعه‌سى — باب عالى جوارنده ابوالسعود

جاده‌سنده نومرو ٧٢

١٣٠٥



ترجمهٔ حال مؤلف

صاحب تأليف علماء فضائل انتماء عثمانيه‌دن و صدور عظام سماحت اتسامدن مرحوم كردنقرن عمر خلوصى افندى حضرتلرينك تلاميذندن حلب بدايت محكمه‌سى رئيس اولى موالئ كرامدن فضيلتلو على رضا افنديك انجال فضيلتلرندن اولوب مشار اليهك سيواس محكمهٔ استيناف رياستى اثناسنده پدرلرينى كورمك اوزره اورايه كيتدكلرنده موسم شتا حيلولت ايده‌رك اوراده بولندقلرى مدتده اضاعهٔ وقت ايتامك ومجرد مطالعه‌سى مسائل نحويه‌نك تمرين و تأكيدينه وسيله اولمق ملاحظه‌سيله كافيه سياقى اوزره شيخ رضى و منلا جامى و بعض حواشيدن خلاصه و اطه‌لى نام كتاب فوائد نصابدن دخى برطاقم مسائل نافعه اقتباس و درس درس جمع و ترتيب ايده‌رك الامور مرهونة باوقاتها فحواسنجه اكمال نواقص مقصد علوى مرصديله دار الخلافة العليه‌يه كله‌رك حضور دقائق نشور حضرت فتواپناهى‌يه عرضله منظور سامى بيورليه‌رق مظهر تلطيف و اثر معروضك طبعى امرو تنسيب بيورلديغنه مبنى معارف نظارت جليله‌سندن استحصال رخصتله محمود بك مطبعه‌سنده طبع و تمثيل قلنمشدر.

مومی الیه {علی رضا افندی} علاء الدوله اصحاب کهف شریفك
مقـام معـلالرین تعمیر ایلدیکی اثنـاده کنغریده نشرله مشتغل
ارباب فضل وکمالدن الیاس افندی رحمة الله علیه حضرتلرینی جلب
و مدرس نصب ایلدکلرنده مشار الیهـك اول مقـام معلاده اوچ
مخدوم فضائلموسومی تولد ایدرك جمله‌سی کندندن اکمال تحصیل
ایتملریله برینـه زراعت و برینـه تجارت طریقنی ارائه وقوهٔ علمیه
و کمال زهدو ورعلری ایجابنجه نشر ایله مشتغل اولملرینی تنسیب
واراده بیـوردقلری الك بیوك مخدوملری یملیخا افندی حضرتینك
سلاله سندندر مشار الیه یملیخا افندی اول آرالق علم افراز شـقا
اولان کروه جبابره‌نك تجاوزوظلم وتعسفلری نشرو تحصیله مانع
اولوب مؤخراً بارقهٔ عنایت ربانیه جلوه‌کر سـاحهٔ ظهور اوله‌رق
اورالرکده ید عدالت پیـوند دولت عثمانیه‌یه تودیع بیورلدیغنده
بش ساعت بعد مسافه‌ده اولان البستان قصبه‌سنه هجرت و نشر
علم ومعارفه بذل کمال و سع و مقدرت ایلمشلردرکه شهر مذکور
حقیقةً بر دار المعـارف توصیفنه سزا بر صورت کسـبیله بی همتا
اولمشدر ٠

مشار الیه یملیخا افندی حضرتلرینك سلاله‌لرندن آثار علمیه‌لریله
استفاده واستفاضه اولنور بیوك علی افندی خواجه عبدالله افندی
ومؤلف مومی الیهك جدلری منتخبات فقهیه صاحبی حاجی مصطفی
افندی و مؤلفـات عـدیده صاحبی موالئ فخامدن مصطفی کامل

افندی کبی نیجه ذوات فضائلسمات تکمیل انفاس معدودۀ حیات ایتمشلردر.

مشار الیهمدن عبدالله افندی متبحر برعالم بارع اولوب بیك ایکیوز یدی تاریخنده حلبده علامۀ مشهور صبغة الله افندی حضرتلریله ملاقاتلرنده مشار الیه حضرتلرینك {من عرف نفسه فقد عرف ربه} حدیث شریفنك {ولا تکونوا کالذین نسوا الله فانسا هم انفسهم} آیت کریمه سنك عکس نقیضندن نه وجهله استفاده اولندیغنه دائر ایراد ایلدکلری سؤاله اول مجلسده تحریر ایلدکلری رسالۀ مخصوصه لرینی صبغة الله افندی حضرتلری مطالعه ایلدکلرنده اوزرینه {یا اخی کتبت خیراً فی الاطلاع علی حقیقة الحال واصبت خیراً فی الاستفسار بالمال} یازمشلردرکه خط دستلریله رسالۀ مذکورهده محرردر.

مؤلف مومی الیه پدرینك اطنه نیابتندن بالانفصال سیواس طریقیله درعلیه یه عزیمتلرنده بیك ایکیوز یتمش اوچ سنه سنده توقادده تولد ایدوب تحصیلی البستان وباشلوجه سی عربستان وعراق جهتلرنده اولوب مؤخراً انطاکیه ده نحریر ذیفنون شیخ عبدالصمد افندی رحمه الله رحمة واسعة حضرتلرینك مجلس ملائك انیسلرینه ملازمتله مشار الیهك توجه مخصوصلرین احراز واجازتنامه اخذیله کسب مفخرت وامتیاز ایتمش و برآرالق نشرایله مشتغل اولوب مؤخراً اکمال نواقص عزم خالصانه سیله درسعادته

مواصلت وحالا علامهٔ همدانی استاذ فضیلتشعار سماحتلو احمد افندی حضرتلرینك حلقهٔ تدریس تحریرانه‌لرینه دخالته مسارعت ایلمشدر. مؤلف مومی الیه فقه شریفه کمال انتساب و توسل ارزوی عالیسیله مکتب فیض مکسب نوابه دخی بالامتحان داخل اولمشدر.

مکتب مشارالیه جل وسع و مقدرتلرین ترقیٔ انواع معارف خصوصنه ابذال بیورمقده اولان پادشاه معارفپرور و شهنشاه عنایت گستر افندمز حضرتلرینك محضا موفقیت سنیهٔ جناب جهانبانیلری ثمرهٔ باهره‌سی و داعیٔ صداقتشعارلری شیخ الاسلام ومفتی الانام دولتلو سماحتلو احمد اسعد افندی حضرتلرینك نظارت و دقت متمادیه‌لرینه تودیع بیورملری اثار فاخرهٔ فیض دثارندن اوله‌رق امتحانلرده کمال اعتنا ایله منتهی صورتده طلبه‌لر قبول اولنمسی و ذرتما آثار صحابت قطعا مفقود اولوب و بو خصوصده ارتق وجدان عامه‌ده بر امنیت کامله تقرر ایلمسی و مدیر و معلملرینك اصحاب فضائل اتسامدن اولمسی جهتله حقیقة اصلا قیاس قبول ایتمیه‌جك بر درجه‌ده بر مجمع فضلا صورتن اکتساب ایلمشدرکه بویله بر مکتب عالی العاله مداومت انسانجه پك بیوك برشرف ومزیتدر.

بناء علیه جناب خلاق مستعان ذات ملائکسمات حضرت خلافتپناهی بی الی الابد سریر شوکتمصیر شاهانه‌لرنده دائم

وشيخ الاسلام مشار اليه حضرتلرینی استجلاب دعوات خیریت آیات تاجدارانه‌لرینه موفقیتله مسند جلیل فتواده قائم بیورسون.

امین

اعاظم رجال علمیه‌دن اوقاف همایون مفتیسی فضیلتلو عمر حلمی افندی حضرتلرینک تحریر بیوردقلری تقریظ سمیحانه‌لریدر

لما طالعت هذا الاثر وجدته من الآثار النافعة للطالبين الراغبين جعل الله سعى مؤلفه الكامل مشكورا وعمره موفورا

كتبه الفقير الى الاء ربه الغنى قرين
ابادى عبدالرحمن افندى زاده
عمر حلمى



بسم الله الرحمن الرحيم

عظیم الشان مولایه سزادر حمد لایحصی
که رفع و نصب و خفض ایتمك آنکدر کیم ایدر احصا
صلاة ایله سلام اولسون حبیب اللهه کیم تمیز
ایدوب اعراب و اظهار قیلدی حقی اول شرف افزا
دخی آلیله اصحابه ایدوب اعلام دینی رکز
قمو افعالی احوالی بیلوب وضع ایتدیلر اسما

(امابعد) داعئ فقیر و پر تقصیر و بینوا السید خلیل اسعد حقیر بن علی رضا سبب تألیف زبدهٔ فرحت فزاده شو وجهله باده ریز قندادا اولورکه بیك اجیوز سنه‌سی اوائلنده شهرمز بولنان قصبهٔ البستاندن سیواس محکمهٔ استیناف رئیسی بولنان والد اکرمی و والدهٔ محترمه و برادران همدمی زیارت و برده رخصت ویریلور ایسه

(قطعه)

(اسعدا) بازارقده نیچه‌لر شهرتلر
مظهر تقدیر اولوب آثاری پك رغبتلر
سندخی عرض ایله کردینسه نه‌وار بر پیلور
کاهی جوهر پیلور کاه پیلور جوهرلر

حسب حالنجه درعليه يه سير و سياحت قيلمق امليله سيواسه كلمش ايدم (الامور مرهونة باوقاتها) فحوا سنجه شمديلك رخصت ويرلميوب وايام شتا اجراى احكامه مبادرت قيلمش اولمغله عودت دخى مناسب كوريله ميوب بر قاچ ماه بلدهٔ مزبوره ده اقامت رونما اولمش حالبوكه

(قطعه)

(چونكه ويرلدى سكا) (اسباب هر دوسرا)
(بوش كزمه سومز خدا) (در پى نفس وهوا)

مفادنجه بوش طورمق موافق آداب وحكمت اولمامغله لاجل المطالعه برادرلره برهديهٔ مرغوبه ونظر تقدير ايله باقيلور ايسه بلكه جملهٔ اولاد وطنه تحفهٔ مطلوبه اولمق اوزره اصطلاحات وتعريفات كما هو المصطلح والمعروف ثبت وتحرير اولنه رق لسان تركى عذب البيانله (علم نحو) ضبطى غايت اسهل وآسان وطلاب سعد اقترانه باعث سرور وقوت جان اولمق اوزره شروح وحواشيدن زبده وخلاصه قيلنه رق ترتيب وتصوير ايديلمشدر وتسهيلاً للمطالعه فرقه فرقه درسلره تفريق اولنوب بر مقدمه واوچ مطلب ايله تقرير اولنمش واسم وفعل وحرفدن هر برلرينه متعلق مباحث كندى مطلبلرنده جمع وتمييز اولنوب پك كوزل برطرز قويم ايله تنوير قلنمشدر. اشبو اثر دقت اولنور ايسه كافيه اسلوبى اوزره در فقط كافيه ده تفصيل اولنميان برطاقم مواد مفيده بحثنده تزييد وعلاوه قيلنمش وامام بركوى رحمه اللهك بحث اعرابده اولان اسلوبى پك كوزل برطرز اوزره بولنديغندن اول اسلوبه موافق اوله رق بحث اعراب معرب بحثنه علاوة شرح وبيان ايديلمش ومباحث كافيه نك وضع وترتيبندن چيقمامق وفقط جمعيتلى اولسون ايچون بحث مبنى دخى اسلوبده بركوى وبيانده كافيه نشئه سنده اوله رق معمولات بحثى عقيبنده كتورلمشدر. وبعض تقرير بحثده تسهيل طريق ضبط وعيان وتقويم بنيان فهم وبيان ايچون تقديم وتأخير دخى وقوعبولمشدر. اشبو اثرمزك هله كافيه اوقنور ايكن مطالعه سى فهمه مدار اولوب اولميه جغى عندالمطالعه وجدانه حواله اولنور تركى العباره بولنميسيده ايشته اشبو فهمه مدار اولمق نكته سندن ايلرو كلمشدر.

(نظم لمحرره)

محنت دنيا تيز الدن ايرمسيدى سويلنر
غنچه وش عالمده طيب رايحهٔم شهرتلنر

حل ايدر ارباب فن هر مشكلى اويسه فلك
ليك تقدير اويموب تدبيره پك قيمتلنر

نوبت عبدالحميد خانيده هر بر معرفت
چون رواجن بولدى آندن اهلى پك منتلنر

اويله برخسروكه شمس معرفتدرذاتى چون
اقتباس ايتدكجه نور ارباب دين وسعتلنر

اولديغندن مظهر حسن توجه جمله‌سى
قدر ارباب معارف كونبكون رفعتلنر

آستان شوكتنده دولته ايرمك ندر
معرفت كيم سايه‌سنده دوردن دولتلنر

منبع عزتده عزت بولنور لكن هنر
عزت آنى اسعدا بولمقدر اول عزتلنر

(مقدمه)

اشبو مقدمه‌مز علم نحوك تعريف و موضوع و غايتنى وكلمه ايله كلامى و مجملاً عامل و معمول و عمل و اعرابى و معمول اولوب و اوله‌ميانلرى بيان ايدر .

درس ١

معلوم اوله كه (علم) لغتده بيلمك معناسنه اولوب اصطلاحده شئ واحد و يا اشياء متناسبه‌يه متعلق احوالدن باحث برطاقم مسائل مجتمعه‌يه دينوركه برآلاى معلومات مخصوصه در صرف نحو منطق كبى اسماء علوم بعض معلومات مخصوصه‌يه اطلاق اولنوركه بوكا كوره هرعلمك حقيقتى اول

علمك مسائلندن . وبعض شو معلومات مخصوصه‌يي بيلمكه دينوركه بوكا كوره هر علمك حقيقتي اول علمك مسائلني تصديقدن عبارت اولور . وبر علمده نه شيئك احوال يعني عوارضندن بحث اولنور ايسه آكا موضوع علم اطلاق اولنور . وشو بحثدن نه فائده حاصل اوله‌جق ايسه آكا اول علمك غايتي دينور . پس هر بر علم مثلا (شو علم شو شيدن شو جهتله بحث ايدر بر علمدر) دينه‌رك موضوعي ايله وياخود (شو علم كندندن شويله بر فائده حاصل اولور بر علمدر) دينه‌رك غايتي ايله تعريف اولنه بيلور اشته شو تعريفلر ايله اول علم ديكر علملردن ممتاز اولوب علم واحد عد اولنور .

وبر علمك من جهة الموضوع تعريفنه جهة وحدت ذاتيه ومن جهة الغاية تعريفنه جهة وحدت عرضيه ايله تعريف دينلور . شو بيانمزدن منفهم اولان هر علم بر كثرت يعني برنيچه مسئله‌لر اولوب آني بر جهة وحدت ذاتيه وبر جهة وحدت عرضيه ضبط ايلر . اويله ايسه بر علمه شروع ايتمك اراده ايدن هر بر طالبه آني طلبده بصيرت اوزره اولمق وكنديسنه بر مسئله ايراد اولندقده اول علمدنميدر ويا دكلميدر بيلمك ايچون اولا او علمك موضوعني وبرده سعي واهتمامي زياده اولمق ايچون اوعلمك غايتني يعني (آني اوقومقدن غرض ندر ونه فائده حاصل اوله‌جغني اوكرنمك) وشو ايكي جهتلر ايله علم مزبوره بر علم اجمالي تحصيل ايتمك وظيفهٔ لازمه‌در ولفظ (نحو) محو وزننده لغتده برنيچه معنالره كلمشدركه اشبو ايكي شعر آتي جمله‌سني شاملدر .

(شعر)

نحونا نحو دارك يا حبيبي لقينا نحو الف من رقيب
وجدناهم جياعاً نحو كلب تمنوا منك نحواً من شهاب

يعني قصدنا جهة دارك ياحبيبي لقينا مقدار الف من رقيب وجدناهم جياعاً مثل كلب تمنوا منك نوعاً من شهاب ديمكدر .

(شعر)

نحـا المحبوب فی نحو نحـا نحواً الی نحوی
الی قد نحـا الطرف نحانی من سوی المحو

یعنی مال المحبوبلی فی طریق قصد قصداً الی جهتی الی قدرد بصره صرفنی من سـوی المحو دیمکدر واصطلاحاً کلام عربینک کندیله سمت ومنهاجی ادراك اولنوب ومقصود اولی النهی اولمسی ملابسه‌سیله جهت ویاخود قصد معنـالرندن اخذ اولنه رق اواخر کلمه‌دن من حیث الاعراب والبنا باحث بولنان شوفن عزیزه اطلاق اولنمشدر .
اشبو بسطمز معلوم اولدی ایسه علم نحوك موضوع وغایتنی وشو جهتلر ایله تعریفنی بیلمك لازم کلمشدر .
علم نحو) ك موضوعی کلمه وکلامدر شوعلمده من حیث الاعراب والبنا کلمه‌لرك آخری حاللرندن بحث اولنور وغایت یعنی فائده‌سی کلام عربیی اوقومقده اعراب وبنا جهتیله خطادن سالم بولنمقدر پس من جهة الموضوع تعریفنده (علم یعرف به احوال اواخر الکلم من حیث الاعراب والبنا) دینور یعنی علم نحو برعلمدرکه آنکله اواخر کلماتك من حیث الاعراب والبنـا حاللری بیلنور . ومن جهة الغایه تعریفنده (علم یعصم مراعاته اللسـان عن الخطـاء فی اعراب الکلم و بناءها) دنیلور . یعنی علم نحو بر علمدرکه آکا مراعات وآنی اجرا ایلمك کلمه لرك اعراب وبناسنده خطادن لسانی حفظ ایلر وبعض حقیقت علم تصدیق بالمسـائل اولدیغنه کوره (علم باصول) دنیله‌رك (باصول) قیـدی زائد قیلنور . بودخی بیلنملیدرکه بعض برعلمك موضـوعی دیکر برعلمه دخی موضوع اوله‌بیلور . فقط بعض حیثیتلر ایله یکدیکرندن فرق وتمیز اولنور . مثلا علم صرفده دخی موضوع کلمه‌در . لکن علم صرفده کلمه‌لرك صیغه ومن حیث الاعلال والادغام احوالندن بحث اولنور . اشته شو حیثیت ایله علم صرف علم نحودن ممتاز اولور . وبرعلمك واضعنی بیلمك دخی فائده دن خالی دکلدر . علم صرفك

واضعی امثله‌یی جمع و ترتیب ایتمکله حضرت امام علی رضی‌الله تعالی عنه وکرم‌الله وجهه اولمسی منقول اولدیغی کبی علم نحوك دخی برصحابینك اعراب کلامده خطاسنه تصادف ایتدیکنده (الفاعل مرفوع والمفعول منصوب والمضاف الیه مجرور) دیه‌رك اساسنی وضع ایلمشلر بوایسه پك مجمل اولوب و قواعد اعرابدن جاهل اولنلره پك کافی اولمدیغندن بعده تکثیر وتفصیل اولنمشدر . وشو تکثیر وتفصیله جهل جهالك سببیت ویرمسنه بناء (العلم نقطة کثرها الجاهلون) دینلمشدر .

درس ٢

درس سابقدن مستفاد اولدیغی اوزره علم نحوك موضوعی کلمه وکلامدر کلمه لغتده کرك اسم ویافعل ویا حرف اوله برلفظهٔ واحده‌یه وکلام کرك مفید ویاغیر مفید اوله قوله دنیلور بونلرجرح معناسنه اولان سکون لامیله کلم ماده سندن آلنمشدر . علم اشتقاق قاعده‌سنجه مشتق ایله مشتق منه بیننده ایسه مدلولات ثلثه‌نك برنده مناسبت لازمدر . بوراده مناسبت مدلول مطابقیلرینك یکدیکرینه صحت ایلام وتأثیرده مشابهتیدر . واقعا جرحده ایلام وتأثیر بولندیغی کبی کلمه ایله کلامده دخی بولنه‌بیلور . نته‌کیم بیورلمشدر .

(شعر)

جراحات السنان لها الالتیام   ولا یلتام ماجرح اللسان

نته‌کیم بومعناده ترکجه اوله‌رق دخی دینلمشدر .

(بیت)

اولور مرهم جراحات سنانه   علاج اولمز ولی زخم لسانه

واما اصطلاح نحاتده کلمه (لفظ وضع لمعنی مفرد) دینه‌رك تعریف اولنور یعنی کلمه مفرد اولان برمعنایه وضع اولنمش لفظدر . برلفظك جزئی معناسنك جزئنه دلالت ایتمز ایسه اکا مفرد وایدر ایسه اکا مرکب دینور معنی (مایقصد بشیٔ) یعنی برشیئله قصد اولناندر . مثلا کلمه لفظیله قصد

اولنـان لفظ مفرد مفهومی کبی و بعض معنی (مایتعلق به القصد) دینلکده تعریف اولنور . یعنی معنی کندیسنه قصد تعلق ایدن شیدر . بوکا کوره معنی الفاظك وضعاً مدلوللری اولان مفهوملره صادق اولدیغی کبی بعض لفظلر ایله قصد اولنـان دیکر بعض الفاظه دخی صادق اولور مثلا جمله وخبر لفظلرینك صادق اولدقلری (زید قائم) و(ضرب زید) لفظلری کبی اشـبو (زید قائم) و(ضرب زید) امثالی هرنقدر کندی معنالرینه قیاسیله مرکب ایسه‌لرده لکن هر برینك من حیث المجموع لفظلری جمـله وخبر لفظلری ازاسنده موضوع اولمسنه نظراً مفردلردر .

شـو صورتده اعتراض اولنه‌رق کلمه مفرد اولان برمعنـایه موضوعدر . برلفظك معناسی ینه لفظ اولورمی ومثلا (زید قائم) و (ضرب زید) امثالی مرکب (جمله) و (خبر) لفظلری مفردلردر . مفرد اولان بر معنایه وضع اولنمشلر دنیله‌بیلورمی کبی اشکاللر وارد اولمیه‌جغی درکاردر .

بالاده ذکر اولنـان تعریف ایله معرف اولان کلمه اوچ قسمـه منقسم اولمشـدرکه اسم فعل حرفدر وشو اوچده وجه انحصار زیرا کلمه کندی نفسنده یابرمعنـایه دلالت ایدر ویاخود ایتمز . کندی نفسـنده برمعنایه دلالت ایتمز ایسه حرفدر . واکر کندی نفسنده برمعنـایه دلالت ایدر ایسه بودخی اوچ زمانك برینه یامقترن اولوب ویاخود اولماز مقترن اولور ایسه فعل واکر اولماز ایسه اسمدر . شو بیاندن مجملاً هر برینك تعریفی بیلنه‌جکی کبی مطلبلرنده دخی ایلروده بیان اولنه‌جقدر . واصطلاح نحاتده کلام (ماتضمن کلمتین بالاسناد) دینلکه معرفدرکه درس آتیده بیلنه‌جکدر .

درس ٣

درس سابقده بیان اولندیغی اوزره کلام لغتده مفید و یاغیر مفید سـوزه دینور . واصطلاح نحاتده (ماتضمن کلمتین بالاسـناد) دینلکله تعریف اولنور . یعـنی اسناد ایله حاصل برتضمن ایله ایکی کلمه‌یی متضمن اولان لفظدر واسناد ایله مراد مخاطبه فائدهٔ تامه افاده ایلر یعنی اوزرینه سکوت صحیح اولور برصورتله ایکی کلمه‌دن برینی آخره نسبت ایلمکدر تعریف مذکورده اولان (ما) کلمه‌سی موصوله و یاخود موصـوفه اولوب لفظدن

عبارتدر مهملات ومفردات ومركبات كلاميه وغير كلاميه‌يه شاملدر (تضمن كلمتين) دينمكله مفردات چيقمشدر وكلمه برمعنايه وضع اولنان لفظه اطلاق اولنه‌جغندن بونكله مهملات دخی خارج بولنمشدر (وبالاسناد) قيديله مركبات غير كلاميه دخی چيقوب آنجق مركبات كلاميه قالمش وشو جهتله تعريف مذكور افرادينی جامع اغيارينی مانع برتعريف اولمشدر .

مركبات غير كلاميه بش دانه دركه تركيب تعدادی تركيب اضافی تركيب تقييدی تركيب مزجی تركيب صوتی دنيلان مركباتدر (احد عشر) (غلام زيد) (حيوان ناطق) (بعلبك) (سيبويه) كبی محللرنده كله‌جكه معلوم اولور .

هرنقدر شو تركيبلرك بعضيسنده برشائبهٔ اسناد وار ايسه‌ده فقط كلامده معتبر اولان اسناد مذكوركه مخاطبه مستلزم سكوت برفائدهٔ تامه اعطا ايدر بونلرده يوقدر شواجلدن مركبات كلاميه‌يه تركيب اسنادی دينلمشدر پس مجموع مركبات التی قسم اولمشدر .

مركبات كلاميه‌ده ياخبريه وياخود انشائيه اولور زيرا كلامدن فهم اولنوب ذهنده حاصل اولان نسبت ايچون اكر برخارج اولور يعنی كلامك ايكی طرفی بيننده خارجده‌ده برنسبت ثبوتيه وياخود سلبيه بولنور ايسه‌كه كلامدن فهم اولنان نسبت خارجده بين الطرفين واقع اولان نسبته ايكيسی دخی ثبوتيه وياسلبيه بولنمق كبی مطابق اوله‌رق صادق وياخود مطابق اولميه‌رق كاذب اولور بوكبی كلامه خبر دينور (ضرب زيد) و(ضربت هند) و (زيد قائم) كبی واكر كلامدن فهم اولنان نسبت ايچون بويله برخارج اولماز ايسه اول كلامه انشا دنيلوركه صدق وكذبه احتمالی اولەمز (اضرب) و(لاتضرب) كبی .

وبيلمليدركه كلامك متضمن اولديغی ايكی كلمه حقيقته وياخود حكما كلمه اولمغه شامل اولديغندن (زيد ابوه قائم) و (زيد قام ابوه) و (زيد قائم ابوه) كبيلر دخی تعريف كلامده داخل اولور زيرا شو جمله‌لرده اولان خبرلر هرنقدر مركب ايسه‌لرده كلمهٔ مفرده حكمنده يعنی (قائم الاب) منزلنده‌در

و بونك كبى (جسق مهمل) و (ديز مقلوب زيد) قوللرمز دخى داخلدر زيرا بونلردهده مسنداليه هر نقدر لفظ مهمل اولوب كلمه دكل ايسهده لكن هذااللفظ اعتبار يله كلمه حكمندهدر كلامده ذكر اولنان شو تعريف ابن حاجب حضرتلرينك اختيار ايلديكى اولوب بوكا كوره مثلا (ضربت زيدا قائما) مجموعى بردن كلامدر يعنى متعلقات خارج دكلدر زيرا مجموعى ذكر اولنان وجه اوزره ايكى كلمهيى متضمندر .

واما شرح مفصل صاحبى تعريف كلامده (هو المركب من كلمتين اسندت احديهما للأخرى) بيورمشلردركه بوكا كوره خارج قالهجغى دركاردر تعريف كلامده اسناد (مقصوداً لذاته) دينهرك تقييد اولنمامغله جمله ايله كلام مترادفين اولورلركه صاحب مفصل وصاحب لباب بو وجه اوزره ذاهبلردر .

كلامى جملهدن اخص قيلنلر تعريف كلامده اسنادى (مقصوداً لذاته) ايله تقييد وتعريف جملهده مطلق براقديلر شو تقديرده مثلا (زيد ابوه قائم) و (جاءنى زيد يقوم) عبارهلرنده (ابوه قائم) و (يقوم) كبى خبر وصفت واقع اولان جمل خبريهيه كلام دنيلهميوب فقط جمله اطلاق اولنور .

وخفى اولميهكه جمله وكلام آنجق ايكى اسمدن ويا بر اسم وفعلدن حصوله كلور زيرا اسناد برمسند و برمسند اليهى مقتضى اولوب فعل ايسه دائما مسند اولور حرف ايسه هركز مسند ومسند اليه اولماز شوجهتله ايكى فعلدن وايكى حرفدن و براسم برحرف و برفعل برحرفدن اصلا كلام تركب ايتمز كلام ايكى اسمدن تركب ايتدكده برى مسند وديكرى مسنداليه اولور و برفعل براسمدن تركب ايتدكده فعل مسند واسم مسنداليهاولور ، كلمه وكلام بيلندى ايسه شواراده مقدمجه برمعلومات وزياده فائده ايچون عامل ومعمول وعمل يعنى اعرابى دخى برر درس ايله تعريف وتقسيم ايده جكز .

درس ٤

(العامل) عامل (هو ما اوجب بواسطة كون آخر الكلمة على وجه مخصوص من الاعراب) دينهرك تعريف اولنور يعنى عامل برواسطه ايله كلمهنك

آخر ينك اعرابدن بروجه مخصوص اوزره اولمسنی ايجاب ايليان شيدر .
واسـطه ايله مراد مقتضئ اعرابدركه اسملرده آنی عامل تحصيل ايدوب اعرابدن بروجه مخصوصـيده اول مقتضئ اعراب اقتضـا ايدر مقتضئ اعراب اسملرده فاعليت مفعوليت مضـاف‌اليه اولمقدر مثلا (ضرب زيد غلام عمرو) دنيلدكده ضرب عاملدر زيدده فاعليت وغلامده مفعوليتی تحصيل ايتمش وغلام دخی عاملدر عمروه مضاف اولمغله عمروك مضـاف اليه اولمسنی حصوله كتورمشدر شومعنالر ايسه امور خفيه اولمغـله برر علامتی مقتضی اولمشدر پس فاعل قليل وعمده اولمغله ثقيل وعمده اولان ضمه آكا ومفعـول كثير وكلامده فضـله اولمغله خفيف اولان فتحه‌ده آكا علامت قيلنوب مضاف اليه‌ده جرقالمش و برده مضـاف اليه كثرة وقوعده فاعل ايله مفعول بيننده متوسط اولديغندن كنديسنه ثقلتده ضمه ايله فتحه بيننده متوسط اولان جرك ويرلمسی پك مناسب اولمشدر ؛
شوبيانه كوره اعرابدن وجه مخصوصی معانئ مزبوره بالفعل اقتضا ايدوب عامل ايسه تحصيل ايلديكی شومعنالر واسطه‌سيله ايجاب ايتمش اولور .
واما فعللرده مقتضئ اعراب بر عاملدن حصوله كلميوب انجـق اسم فاعله مشابهت تامه‌در وشومشابهتده آنجق فعل مضارعده‌در اشته شومشابهتدن ايچون فعل مضارع اسمده اصـل اولان اعرابده اسمه تابع اولديغی كبی اسمدخی فعلده اصل اولان عملده فعله تابع بولنمشدر انشـاالله محللرنده تفصيلی كلور .
اشبو تعريف ايله معرف اولان عامل لسانله تلفظ اولنور ايسه آكا عامل لفظی واكر لسـان ايله تلفظ اولنميوب قلباً بيانه‌جك برمعنا ايسـه عامل معنوی دينور .
عامل لفظی دخی اكرعمل ايتمسی سماعه متوقف اولور ايسه عامل سماعی واكر مثلا (كل فعل يرفع الفاعل) ديك كبی عملنده موضوعی غير محصور برقاعدهٔ كليه ذكر اولنه بيلور ايسـه عامل قياسی دينور مجموع عوامل بركوی حضرتلرينك بيانه كوره التمشـدر ايكيسی معنويدركه

مبتدا ایله خبرك ونواصب وجوازمدن خالی فعل مضارعك عامللریدر وطقوزی قیاسیدرکه بریسی فعللر و یدیسی فعله مشابهت و یا مناسبتی اولان اسملردرکه اسم فاعل اسم مفعول صفت مشبهه اسم تفضیل مصدر اسم مضاف اسم مبهم تامدر وطقوزنجیسی کندندن برفعل اصطلاحینك معنای مطابقی و یا تضمنیسی فهم اولنان لفظلردر اسماء افعال وغیریلری کبی اسماء افعال کندندن افعال مخصوصه‌نك مطابقة معنالری فهم اولنور اسملر دیمکدرکه بونلردن برقسمی امر و بر قسمی ماضی معناسنه‌در محلنده تفصیلی کله‌جکندن بوراده اطناب کلامه حاجت کوره‌میز .

اسماء افعالدن ماعدا ظرف مستقر اسم منسوب اسم مستعار اسم صفت اسم اشاره دخی معنای فعلدن اولور وحروف مشبهه بالفعلدن (لیت) و (لعل) و (حرف ندا) و (حرف تنبیه) و (حرف نفی) ده دخی بعض معنای فعل اعتبار اولنور بونلرکده تفصیلی محللرنده کلور شو ذکر اولنان عوامل قیاسیه‌دن فعل مطلب فعلده ودیکرلر مطلب اسمده ورودایده‌جکدر . عواملك باقی قلان قرق طقوزیده سماعیدرکه یکرمیسی اسم واحدی مجرور قیلان حرفلردر بونلره حروف جر وحروف اضافت دینلور وسکزی اسمنی منصوب خبرینی مرفوع قیلرکه بونلردن (ان) (ان) (کأن) (لکن) (لیت) (لعل) کلمه‌لرینه حروف مشبهه بالفعل دینلور عوامل سماعیه‌دن ایکیسیده (لیس) یه بکزر حرفلر دینلورکه (ما) و (لا) کلمه‌لریدر اسملرینی مرفوع خبرلرینی منصوب قیلرلر ووردی داخل اولدیغی فعل مضارعی منصوب قیلرکه انلر (ان) (لن) (کی) (اذن) کلمه‌لریدر واون بشی داخل اولدیغی فعل مضارعی مجزوم قیلر بونلردن (لم) (لما) (لام امر) (لاء نهی) برفعلی جزم ایدرلر ودیکر اونبری کلمهٔ مجازاة تسمیه قیلنورکه ایکی فعل مضارعی مجزوم قیلوب برینه شرط دیکرینه جزا دینلور عواملك کیفیت تقسیمی شوصورتله ظاهردر .

العامل على قسمين

لفظى وهو على قسمين

سماعى وهو على خمسة انواع

النوع الاول الحروف الجارة وهى عشرون
با من الى عن على لام فى كاف
حتى رب و او قسم تاء قسم
حاشا مذ منذ خلا عدا لولا
كى لعل

النوع الثانى ثمانيـــة احرف تنصب الاسم وترفع الخبر وهى ان ان كان لـــكن ليت لعل لا لنفى الجنس الا فى الاستثناء المنقطع

النوع الرابع حروف تنصب الفعل المضارع و هى ان لن كى اذن

النوع الثالث حرفان ترفعان الاسم و تنصبان الخبر و هما ماولا المشبهتين بليس

النوع الخامس الجوازم وهى
لم لما لام امر لاء نهى ان حيثما
اين انى اذما اذاما متى مهما
ما من اى

قياسى وهو تسعة

١ فعل
٢ اسم فاعل
٣ اسم مفعول
٤ صفت مشبهه
٥ اسم تفضيل
٦ مصدر
٧ اسم مضاف
٨ اسم مبهم تام
٩ معناى فعل

معنوى وهو على قسمين

عامل فى المبتداء والخبر

عامل فى الفعل المضارع الخالى عن النواصب و الجوازم

اشبو عوامل سماعيه‌دن كلمهٔ مجازاتك ماعداسى حرفدر وكلمهٔ مجازاتدن (ان) كلمه‌سى حرفدر باقيسى اسمدر هر برى محل مناسبلرنده بيان اولنه جقدر .

درس ٥

(المعمول) (معمول ماوقع عليه اثر العامل) دينه‌رك تعريف اولنور يعنى معمول بركلمه‌دركه عاملك اثرى يعنى برواسطه ايله اعرابدن تحصيل ايتديكى وجه مخصوص اوزر ينه واقع اولمشدر معمول صفت اعراب حسبيله يعنى اعرابك لفظنده ظاهر ويامقدر اولمسى ويا محلنه نسبت ويرلمسى جهتله لفظى

تقدیری محلی قسملرینه تقسیم اولندیغی کبی نوع اعراب حسبیله دخی مرفوع منصوب مجرور مجزوم قسملرینه آیریلور .
معمول مرفوع طقوز ومعمول منصوب اون اوچ ومعمول مجرور ایکی ومعمول مجزوم بردانه‌در وبونلردن بشقه بش دانه‌ده معمول بالتبعیه واردر بونلردن معمول مجزوم ومرفوعاتك طقوزنجیسی نواصب وجوازمدن خالی فعل مضارع ومنصوباتك اون اوچنجیسی نواصبدن بریله منصوب فعل مضارع مطلب فعلده وباقیلر مطاب اسمده کله‌جکدر معمولك کیفیت تقسیمی شو صورتله ظاهردر .

المعمول وهو على قسمين

معمول بالاصالة وهو على اربعة انواع: المعمول المرفوع وهو تسعة	المعمول المنصوب وهو ثلاثة عشر	المعمول المجرور وهو على قسمين	المعمول المجزوم وهو واحد وهو	معمول بالتبعية وهو خمسة
١ فاعل	١ مفعول مطلق	مجرور بحرف الجر	الفعل المضارع	١ صفت
٢ نائب فاعل	٢ مفعول به	مجرور بالاضافه	الداخل عليه	٢ عطف بالحروف
٣ مبتدا	٣ مفعول فيه		احدى الجوازم	٣ بدل
٤ خبر	٤ مفعول له			٤ تأكيد
٥ اسم باب كان	٥ مفعول معه			٥ عطف بيان
٦ خبر باب ان	٦ حال			
٧ خبر لا لنفى الجنس	٧ تميز			
٨ اسم ما ولا المشبهتين بليس	٨ مستثنى			
٩ المضارع الخالى عن النواصب والجوازم	٩ خبر باب كان			
	١٠ اسم باب ان			
	١١ اسم لا لنفى الجنس			
	١٢ اسم ما ولا المشبهتين بليس			
	١٣ الفعل المضارع الداخل عليه احدى النواصب			

درس ٦

(الاعراب) اعراب (وهو شيء جاء من العامل يختلف به آخر المعرب) دینه‌رك تعریف اولنور یعنی اعراب برشیدرکه عاملدن کلمش یعنی برواسطه

ایله آندن حاصل اولمشدر آنکه معرب اولان کلمه‌لرك آخری مختلف اولور اشبو اعراب دخی ذات ومحل ونوع ووصفی اعتباریله تقسیمات متداخلهٔ اربعه‌یه منقسم بولنمشدر .

(ذات اعراب) اون‌دانه‌در زیرا اعراب (حرکه) (حرف) (حذف) اولمقدن خالی دکلدر حرکه اوچدر (ضمه) (فتحه) (کسره) حرف دردتدر (واو) (الف) (یا) (نون) حذف اوچدر (حذف حرکه) (حذف آخر) (حذف نون) مجموعی اون اولور .

(محل اعراب) طقوزدر زیرا محل اعراب (حرکات محض) (حروف محض) (حرکه مع الحذف) (حرف مع الحذف) ایله اولمقدن خالی دکلدر حرکات محضله اولان اوچدر بری تام الاعراب حرکهٔ ثلثه ایله معرب اسم مفرد منصرف وجمع مکسر منصرفدر وبری ناقص الاعراب حرکتین ایله معرب اولوب رفعی ضمه ونصب وجری فتحه ایله‌درکه غیرمنصرفدر وبریسی ناقص الاعراب حرکتین ایله معرب اولوب رفعی ضمه ونصب وجری کسره ایله درکه جمع مؤنث سالمدر .

حروف محضله اولان دخی اوچدر بری تام الاعراب حروف ثلثه ایله معرب اسماء ستهٔ معتله‌در وبری ناقص الاعراب حرفین ایله معرب اولوب رفعی واو ونصب وجری یا ایله درکه جمع مذکر سالمدر وبری ناقص الاعراب حرفین ایله معرب اولوب رفعی الف و نصب و جری یا ایله درکه مثنی وملحقاتیدر .

حرکه مع الحذفله اولان ایکیدر بریسی آخرینه ضمیر متصل اولمیوب آخری حرف صحیح اولان فعل مضارعدرکه رفعی ضمه ونصبی فتحه وجزمی حذف حرکه ایله‌در وبریسی آخرینه ضمیر متصل اولمیوب آخری حرف علّه اولان فعل مضارعدرکه رفعی ضمه ونصبی فتحه وجزمی حرف اخرینی حذفله‌در .

حرف مع الحذفله اولان بردر آخرینه جمع مؤنث نوننك غیری ضمیر متصل اولان فعل مضارعدرکه رفعی نونله ونصب و جزمی حذف نون ایله‌در مجموعی طقوزدر .

(نوع اعراب) دردتدر رفع نصب جر جزمدر رفعله نصب اسمله فعل بیننده

مشـترك اولوب جر اسمه وجزم فعله مختصدر (صفت اعراب) اوچدر لفظی تقدیری محلیدر تفصیللری محللرنده کلور .

درس ۷

خفی اولیه‌که برمعنایه وضع اولنان لفظلر ایکیدن خالی دکلدر یاترکیبده واقع اولور ویاخود ترکیبده واقع اولماز ترکیبده واقع اولمیان اصلا معمول اوله‌مدیغی کبی عامل دخی اوله‌من بوده اسماء وحروفدن مثلا (زید) (عمرو) (بکر) (هل) (بل) (قد) کبی الفاظ معدوده‌در ترکیبده واقع اولنلر دخی اوچدن خالی دکلدر یا اصلامعمول اولماز اصلامعمول اولمیان ایکیدر بریسی مطلقا حرف وبری امر بغیر اللامدر ویا دائما معمول اولور بودخی ایکیدر بریسی مطلقا اسمدر و بری فعل مضارعدر و یا اصل اولان معمول اولمامق ایکن بعض معمول اولنلر موقعنده واقع اوله‌رق محللرینه اسـناد اعراب اولنور) بودخی ایکیدر. بریسی فعل ماضیدرکه همیشه عامل اولوب هرکز معمول اولماز فقط ان مصدریه‌دن صکره ویابرجازمدن صکره شرط ویاجزا اوله‌رق واقع اولور ایسه شو ایکی محلده اولـکنده فعل ماضینك محلنه نصب وایکنجیده جزمله حکم اولنور . (و بریسی) جمله‌درکه کرك اسمیه وکرك فعلیه اوله اصل اولان معمول اولمامقدر فقط تأویل مفرده چیقاریلوب ویاخود (خبر) ویا (مفعول) ویا (مع الفاء اواذا جواب شرط جازم) ویا (حال) ویا (اعرابدن محلی اولان برجمله‌یه و یا مفرده‌تابع) یعنی (صفت) (معطوف) (بدل) (تأکید) (عطف بیان) اولور ایسه شوصورتلرده معمول قلنور .

اقسام جمله‌دن اعرابدن محلی اولوب اولمیان صورت ترديده شو وجهله بیـان اولنورکه جمله یاتأویل مفردده اولور ویاخود اولمـاز تأویل مفردده اولور ایسـه هر بر موضعده کندیچـون اعراب اولور بوده یاء هذااللفظ، اعتباریله لفظی مراد ایتمك ویاخود ان مفتوحهٔ مشدده ویا (ان) و(ما ء) مصدر یتین واسطه‌سیله معنای مصدری مراد اولنمق ایله اولور. تأویل مفردده اولمـاز ایسه بوده ایکیدن خالی دکلدر یامعمول اولور ویاخوداولماز معمول اولمسی بش موضعده‌درکه (خبر) (مفعول)

(مع الفـاء اواذا جواب شرط جازم) (حال) (تابع) اولديغنـده در نته‌كيم ذكر اولندی . هركز اعرابدن محلی اولميوب معمول اولميـان يدی جمله‌در . (جملهٔ ابتدائيه) و(صله واقع‌اولان جمله) و(جملهٔ معترضه) و (جملهٔ تفسـيريه) و(جواب قسم) و (جواب غير جازم) واقع اولان جمله‌لر وبرده اعرابدن محلی اولميان جمله‌يه تابع بولنـاندر . مقدمهٔ زبده مزده ايلروده فهمه مدار اولمق اوزره مجملاً بوقدر ايله كفايت ايدلدی متعلمينه ممكن اولديغی درجه تفهيم ايدلميدر .

المطلب الاول فی الاسم

اشبو مطلب اسمك بياننده اولوب اسمدن معرب ومبنی معمول وعامل معرفه ونكره‌يی مذكر ومؤنث تثنيه وجمع وديگر فوائد كثيره‌يی باحث وشاملدر :

درس ٨

اشبو درسمز تعريف اسمده در . اسم لغتده علو معناسنه اولان سمودن مأخوذ اوله‌رق هرنسنه‌نك علامت ونشانه وجوهر وعرضدن هرنسنه ازاسنه وضع اولنان لفظه دينوركه فارسيجه نام وتركيده آد ديرلر اصطلاح نحاتده كلمه‌دن برقسمه دينوركه فعل ايله حرفك مقابليدر . مسند ومسنداليه اولوب ويالكز ايكی اسـمدن كلام تركب ايلمكده اخوی اولان فعل وحرفه استعلاسی اولمغله اسم دينمشدر . وهرمعارضه‌دن سالم اوله‌رق تعريفنده (مادل بمادته علی معنی مسـتقل بالفهم غير دال بهيئته علی احدالازمنة الثلثة) دينامشدر . يعنی اسم بركلمه‌دركه ماده‌سيله فهمده مستقل برمعنايه دلالت ايدوب هيئتی ايله اوچ زمانك برينه دال دكلدر . حرفك معناسی فهمده مستقل اولميوب فعل ايسه هيئتی ايله اوچ زمانك برينه دال بولنديغندن شـو تعريفدن خارجلردر . (امس) و(غدا) و(الآن) و(صبوح) و (غبوق) كبی ماده‌سيله زمانه دلالت ايدن اسملر وزمانه دلالت ايتمسی هيئتيله اولميوب بلكه عقل وياخود غلبهٔ استعماليله بولنانلر مثلا اسماء افعال واسم فاعل واسم مفعول كبی بونلر حد اسمده داخللردر . اما (عسی)

و (كاد) كبى بحسب الاستعمال زماندن منسلخ اولان فعللر هيئتلرى فى الاصل زمانه دال بولنمغله خارجلردر .

وخفى اولميه‌كه اسمك خواص كثيره سى واردر. باشليجه‌سى حرف تعريف وتنوين وحرف جرك دخولى ومبتدا وفاعل ومضاف اولمسيدر . بونلردن بشقه تثنيه وجمع وتصغير و برنسنه كنديه منسوب اولمق ومفعوليت وندا ووصف وتأكيد معنوى اولمق ولحوق تاء تأنيث المتحركه ومايتفرع عليها دخى اسمك جملهٔ خواصندندر. جهت اختصاص محللرنده معلوم اوله‌جقدر . اسمك بعضيسى فعله برمشابهت ويا مناسبتى اوله‌رق وياخود كندنده معناى فعل بولنه‌رق عامللدر . و بعضيسى كندنده فعله برمقارنت كوريله‌ميه‌رك غير عامللدر .

باب المعرب من الاسم

خفى اولميه‌كه معرب ايله مبنى بحثى مطلب اسمك اجل مباحثندن بولنوب اسم شو ايكى قسمدن خالى دكلدر وبو بابده على قدر الطاقه برنجه درسلر ترتيب ايدلمش ومقدمجه معربدن بحث هرحالده انسب بولنمش وشو درسمز معربك تعريف وبياننده قيلنمشدر .

درس ٩

(معرب) لغتده اظهار معناسنه اولان وياخود همزه‌سى سلب ايچون اوله‌رق ازالهٔ فساد معناسنه بولنان اعرابدن اسم مفعولدر اصطلاح نحاتده (هو المركب الذى لم يشبه مبنى الاصل) دينه‌رك معرفدر يعنى معرب دنيلان بر اسمدركه بر ديكرى ايله عاملى برلكده تحقق ايده‌جك صورتده تركيب اولنوب مبنى اصله منع اعرابده مؤثر بر مناسبت ايله مناسب و مشابه اولمامشدر . شو تعريفه كوره معرب ده بالفعل اعرابه استحقاق شرط اولوب هركز تركيبده واقع اولميان ، الف ، با ، تا ، زيد ، عمرو ، كبى الفاظ معدوده و تركيبده بولنه‌رق عاملى برلكده تحقق ايتميانلر مثلا (غلام زيد) تركيبنده اولان (غلام) كبى بونلر معربدن خارجلر اولوب مبنيات قبيلندن اولورلر . بالفعل اعرابه حصول استحقاقك شرط ايدلمسندن

بر کلمه‌نك معرب اولمسنده بالفعل وجود اعراب لازم اولمیوب عاملی برلکده تحقق ایتمکله ترکیبده بولنان کلمه‌لره شو حالده معرب اطلاق اولنور مثلا (ضرب زید) و (عمرو قائم) ترکیبلرنده زید وعمرو وقائم شویله بر ترکیبده بولندقلری حیثیتله معربلردر . ایشته بو شیخ ابن حاجب حضرتلرینك ذاهب اولدقلری یدرکه تعریف معربده ترکیبی اخذ ایتمشدر . ولکن صاحب کشاف معربده بعدالترکیب اعرابه استحقاقه مجرد صلاحیت اعتبار ایلدیلر بوکا کوره مشابهت مذکوره‌دن عاریه اسماء معدوده معرب اولور . پس آنفاً مرور ایدن مثلا زید وعمرو وقائم ترکیب مزبورلرده بولنملری حیثیتی ایله اولمیه‌رق مجرد بویله بر ترکیبده بولنه‌رق اعرابه استحقاقه قبل الترکیب دخی صلاحیت ایله متصف اولدقلرندن هر حالده معرب تسمیه اولنورلر .

معرب اولان کلمه‌نك حکمی اوزرینه عامل داخل اولدقده آخرنده اعراب حادث اولوب داخل اولان عامللرك عملده اختلافی سببیله آخری حقیقةً ویا حکماً اوله‌رق لفظاً ویا تقدیراً مختلف اولمقدر . اشبو معرب اکر اعراب لفظنده ظاهر اولور ایسه اول اعرابه اعراب لفظی دینلدیکی کبی لفظ معربه دخی معمول لفظی دینور . واکر آخر لفظده ظهور اعرابه بر مانع اوله‌رق اعراب تقدیر اولنور ایسه اول اعرابه اعراب تقدیری ولفظ معربه معمول تقدیری دینور . واکر مانع اعراب لفظك نفسنده اولور ایسه آتیده بیان اولنه‌جغی اوزره اول لفظه مبنی و معمول محلی وآنك محلنده بولنان اعرابه اعراب محلی دنیلور . لکن کندنده اعراب محلی بولنمق ایله اول لفظه معرب دینلمیوب مجرد مقتضئ اعراب تحقق ایلیوب نفس لفظ ایسه اعرابه مانع بولنمغله اکر اول لفظك موقعنده بر لفظ معرب بولنمش اولسه اعراب لفظاً ویا تقدیراً تحقق ایلر ایدی دیمك اولور . وبو دخی بیلنملیدرکه اعرابه محل قیلنان مبنی مبنی عارضدر مبنی‌الاصل اوزرینه معانئ مقتضیه للاعرابك عدم توارداندن ایچون محل اعراب دکلدر فقط فعل ماضی ایله جمله درس سابعده کوستردیکی اوزره بعض محلده مجرد معمول اولنلر موقعنده بولنه‌رق عارضی اوله‌رق محللرینه

اسناد اعراب قیلنور معربی لایقیله تفهیم صددنده بولندیغمزدن اعرابك ذات و محل و نوع و وصفندن بحثمز لازم کلمشدر .

درس ١٠

(ذات اعراب) مقدمه‌ده کوسترلدیکی اوزره اون دانه اولوب اوچی حرکه‌درکه ضمه فتحه کسره‌در (جاءنی زید) و (رأیت زیداً) و (مررت بزید) کبی و اعرابده اصل اولان اعراب بالحرکه‌در . و درت دانه‌سی حرفدرکه (واو) (الف) (یا) (نون)‌در (جاءنی ابوه) و (رأیت اباه و (مررت بابیه) و (یضربان) و (یضربون) و (تضربین) کبی . بونلر اصل اولمیوب فقط بولندقلری کلمه‌ده اعراب و علامت اولمغه صالح اولدقلرندن اعراب بالحرکه‌دن استغنا حاصل اولور . و برده فعل مضارعلرده حذفدرکه حذف حرکه حذف اخر حذف نون قسملرینه منقسمدر (لم یضرب) (لم یغز) (لم یضربا) کبی . بونلردن حرکه و حرف لفظیه اولورلر مثال مذکورلرده اولدیغی کبی . و تقدیریه دخی اولورلر (جاءنی عصی) و (رأیت عصی) و (مررت بعصی) (جاءنی ابوالقوم) و (رأیت ابا القوم) و (مررت بابی القوم) کبی . و حرکه محلیه دخی اولور (جاءنی احد عشر) و (رأیت احد عشر) و (مررت باحد عشر) کبی . فقط حرفدن الحق یا حرفی محلیه اوله‌بیلور (یازیدان) و (مررت بزیدین) کبی بونلرده زیدان وزیدین کلمه‌لری محلاً (یا) حرفیله منصو بلردر . و حذفدن حذف حرکه وحذف آخر و حذف نون دخی لفظیه اولورلر ذکر اولنان مثاللرده اولدیغی کبی . حذف حرکه تقدیریه و محلیه دخی اولور (لم یضرب القوم) و (ان لم یضرب) کبی اولکنده (لم یضرب) تقدیراً و ایکنجیده (لم یضرب) (ان) ایله محلا مجزومدر . حذف آخر . ضرورة شعریه‌نك ماعداسنده تقدیریه اولمیوب فقط محلیه اولور (ان لم یغز) کبی و حذف نون دخی هکذا تقدیریه اوله‌میوب محلیه اوله‌بیلور (ان لم یضربا) کبی

و خفی اولمیه‌که حروف اعراب تثنیه ایله جمعلرده قبل دخول العامل الحق تثنیه ایله جمعه دلالت ایدر حرفلر اولوب بعد دخول العامل معانیٔ مقتضیه للاعرابه دال و علامت قیلنورلر اما اسماء ستهٔ معتله و ملحقات

تثنيه وجمعده قبل دخول العامل بر شيئه دال دكللردر آنجق بعد دخول العامل كذا معانئ مقتضيه للاعرابه دال و علامت اولورلر بونلر آتيـده كله‌جك درسلرمزده واضحاً اكلاشيلور .

(نوع اعراب) بوده مقدمه‌ده كوسترلديكى اوزره درت دانه‌دركه (رفع) (نصب) (جر) (جزم) در ذات اعرابدن رفعه علامت اولان درتدركه (ضمه) (واو) (الف) (نون) در (ضمه) اسم وفعلده بولنور (واو) اسمدن جمع مذكر سالمده واسماء سته‌ده (الف) اسمدن تثنيه‌ده (نون) فعلدن تثنيه وجمع مذكر ومفرد مؤنث مخـاطبه‌ده‌در . و (نصبه علامت اولان) بشـدركه فتحه كسره الف يا حذف نوندر (فتحه) اسم وفعلده بولنور (كسره) اسمدن جمع مؤنثده‌در (الف) اسماء سته‌ده (يا) اسمدن تثنيه وجمع مذكر سـالمده‌در (حذف نون) فعلده‌در . و (جره علامت اولان) اوچدركه كسره فتحه يا در (كسره) منصرفده (فتحه) غـير منصرفده (يا) تثنيه و جمع مذكر سالم واسماء سـته‌ده‌در . و (علامت جزم) اوچدركه حذف حركه حذف آخر حذف نوندر .

(محل اعراب) طقوزدركه وجه حصريله آنفاً درس رابعده بيان اولندى بوراده وظيفه‌مز برقاچ درسلر ايله محل مزبورلرى شرح وايضاحدر .

درس ١١

(محل اول) اسم مفرد منصرف وجمع مكسر منصرفدركه اعرابى احوال ثلثه‌ده حركهٔ ثلثه ايله‌در (جاءنى رجل) ياخود (رجال) (رأيت رجلا) ياخود (رجالاً) (مررت برجل) ياخود (برجال كبى جمع مكسرك بيانى كلور مفرد سابقاً بيلندى پس اسم منصرفى بيان ايدهلم .

(منصرف) لغتده خالص معناسنه اولان صادك كسريله صرف وياخود تغيير وبريردن بريره تحويل ايلمك وزياده معنالرينه بولنـان صادك فتحيله صرفدن منفعل اوله‌رق اصطلاح نحاتده (مادخله الجر والتنوين) دينه‌رك معرفدر يعنى فعله تحقق فرعيتين‌ده برمشابهتى اولميوب كنديسنه جر وتنوين داخل اولمش اسمه دينور بوده اسم منصرف اسـميتده خالص اولمسى وياخود فعله مشابهتى اولمامغله فعله اقبالدن كانه رجوع ايتمسى وياخود جر

وتنوينك دخوليـله متغير اولوب ويا غير منصرف اوزره شووجهله زائد بولنمسی منصرف تسميه‌سنه باعث اولمشدر تعريفلرندن مستبان اوله‌جغی اوزره منصرف ايله غير منصرف اسم معرب بالحركه‌نك قسملری اولوب غيرمنصرف اقل اولمغله زيرده بيـان اولندقده ماعداسی منصرف ديـك اولور .

مبحث غيرالمنصرف

(محل ثانی) غير منصرفدر غـير منصرف اعرابی ناقص اوله‌رق حركتين ايله معربدركه رفعی ضمه ونصب وجری فتحه ايله‌در (جاءنی احمـد) و (رأيت احمد) و (مررت باحمد) كبی اصطلاح نحاتده اسم منصرفك مقابلی اولوب (مالايدخله‌الجر والتنوين) ايله مبيندر .

شيخ ابن حاجب رحمه‌الله كافيه‌سنده (مافيه علتان من‌تسع او واحدةمنهما تقوم مقامهما) بيورمشـلردر يعنی غير منصرف براسمدركه آنده منع جر وتنوينده مؤثر طقوز علتدن ايكی علت ويا تأثيرده ايكی علت مقامنده قائم برعلت بولنمشدر نته‌كيم ابوسعيدالانباری‌النحوی علل تسع غير منصرفی شو اوچ بيتله بيان ايلمشلردر .

نظم

موانع‌الصرف تسع كلما اجتمعت   ثنتان منها فما للصرف تصويب

يعنی بر كلمـه‌نك جر ايله تنوين داخـل اولوب منصرف قيلنمسنه مانع طقوزدر بر كلمـه‌ده هرنه‌وقت آندن ايكيسی مجتمع اولور وشرائط تأثيريه بولنور ايســه آنی منصرفلغه صواب كورمك يوقدر و حقيقة منع صرفده مؤثر علت ايكيسنك اجتماعی و يا ايكيسی مقامنده قائم برينك بولنمسـيدر برعلت ايكی علت مقامنده قائم اولان جمع ايله الف تأنيثدر نته‌كيم بيـانی كلور پس اول طقوزدن هر برينــه علت اطلاقی تسـمية‌الجزء باسم‌الكل قبيلندن اوله‌رق مجازدر .

عدل‌ووصف‌وتأنيث‌ومعرفة   وعجمة ثم جمع ثم تركـيب

اول طقوز علت (عدل) و (وصف) و (تأنيث) و (معرفه)و (عجمه)
پس (جمع) پس (تركيب) در .

والنون زائدة من قبلها الف ووزن الفعل وهذا القول تقريب

ودخی زائد اولیجی اولديغی حالده نوندركه اولنده الف زائده واز در دخی
وزن فعلدر ودخی شو نظم ايسه حفظه تقريب وتسهيلدر .

درس ١٢

(عدل) بر اسمك معدول اولمسی اصل وقاعده نك اقتضا ايلديكی صورت اصليه-
سندن مخرج اولمسيدركه ماده باقی قالەرق مجرد صورتده بر تغاير بولنور.
وصورت اصليهٔ اولی يه معدول عنه وصورة ثانيه يه معدول دينور صيغهٔ مصدر
مشتقاتك اصل وقاعده نك اقتضا ايلديكی كندی صيغه لری اولمامغله شو تعريفدن
مشتقات خارج اولمش . واسم معدولك اصل وقاعده نك اقتضا ايلديكی
صورتدن مخرج اولمسی ملتزم اولديغندن اصل وقاعده تحتنده غير داخل
بر صورته كيره جكی متبادر خاطر بولنمغله مغيرات قياسيه دخی چيقمش .
ومغيرات شاذه دخی هر كز صيغ اصليه دن مخرج اولمامغله خارج بولنمشدر
(زيرا) مثلا جموع شاذه دن اولان (اقوس) (وانيب) قياسك اقتضا
ايلديكی اقواس وانيابدن مخرج اوليوب بلكه قوس وناب خلاف قياس
اولەرق ابتداءً اقوس وانيب اوزره جمع اولنمشدر واكر اولا اقواس
وانياب اوزره جمع اولنملری اعتبار اولنسه ايدی شذوذ ايله حكم اولنه مز
ايدی زيرا اسم مخرج ايچون بر قاعده يوقدركه اكا مخالفتله شذوذ لازم
كله پس شو بيانمزدن مستبان اولەجغی اوزره معدول اولان اسملر بالجمله
عربدن مسموع اولمشدر وبر اسمده عدل اعتبار ايلمكده اول اسم ايچون
بر اصل بولنمق واول اصلدن خروجنی اعتبار ايلمك لازمدر شو تقديرده
اكر اول اصلك وجودينه منع صرفدن بشقه بر دليل بولنور ايسه اكا عدل
تحقيقی واكر بولنمز ايسه عدل تقديری دينلور .
(عدل تحقيقی) عربدن مسموع اولمق اوزره برنجه لفظلرده بولنمشدر
(احاد)و(موحد)(ثناء) و (مثنى)(ثلث)و(مثلث) (رباع)و(مربع)

كبی امام مبرد و كوفیون بوكا قیاس ایدرك یاء نسـبتله خماسی و سداسی دینه‌رك تساعی‌یه قدر مسموع اولمغله (خماس) و (مخمس) و (سداس) و (مسدس) و (سباع) و (مسبع) و (ثمان) و (مثمن) و (تساع ومتسع) یی زیاده ایلدیلر فاضل عصام خماسی وسداسی واخواتنده نسبتك (كرسی) لفظنـده اولدیغی كبی لفظیه اولمسی محتمل اولمغله بلا یاء النسبة (خماس) و (مخمس) واخواتنك عربدن مسـموع اولمسنه دلیل اوله‌مز بیوردیلر . ابن مالك (خماس) و (مخمس) یی دخی سماعه داخل قیلوب وبعضلر جمله‌سنك ورودینی تصدیق و (عشار) و (معشر) لفظنی دخی ذكر . و شاعرك

لم یستر تبوك حتی رمیت ۔ فوق الرجال فصالاً عشاراً

قولیله استدلال ایلدیلركه فاضل جامی دخی بونی تصویب ایلدی بونلرده اصل معدول عنهك وجودینه دلیل هر برینك معناسنده تكرار بولندیغیدر معنی تكرر ایتدكجه ایسه لفظ دخی تكرر ایلملیدر (جاء نی القوم واحداً واحداً) قولمزده اولدیغی كبی پس بیلنـدیكه (احاد) و (موحد) دن هر برینك اصلی واحد واحد و (ثناء) و (مثنی) دن هر برینـك اصلی اثنان اثنان و (ثلث) و (مثلث) دن هر برینك اصلی ثلثة ثلثة در تركجه برر برر وایكیشر ایكیشر واوچر اوچر دینلور (عشار) و (معشر) یه وارنجیه دكین بوقیاس اوزره‌در . اویله ایسه بونلرك منع صرفنده سبب عدل و برده وصفیت در زیرا بونلرك اصللرنده اولان وصفیت عارضه كندیلرنده اصلیه اولمشدر اصللرنده وصفیت عارضه بولنمسی چونكه مثلا ثلثة اولجه مراتب عدددن برمرتبهٔ معینه‌یه موضوع اولوب ثلثة ثلثة دینله‌رك تركیب اولندقده عارض اولان شو تركیب سببیله و (مابالعارض عارض) قاعده‌سنجه بروصفیت حاصل وعارض اولمشدر وشو وصفیتك كندیلرنده اصلیه اولمسی ماوضع له لرنده معتبر بولنمسندندر ووصفیت معناسنك استعمالاً همیشـه معتبر اولدیغنه ایسه اسـتعمالا مثلا جاء نی رجال ثلث دینلوب جاء نی ثلث رجال دینله‌مامسی دلیلدر .

درس ١٣

ودخی عدل تحقیقی جموعـدن (اخر) و (جمع) و (کتع) و (بتع) و (بصع) کبی (اخر) ضم اول وفتح عینـله اولوب آخرنك مؤنثی اولان اخری نك جمعیدر وبونده (اصل معدول عنهك) وجودینه دلیل زیرا (آخر) تأخیر جهتیله اشد معناسـنه فی‌الاصل اسم تفضیل اولوب مؤخراً غیر معناسـنه نقل ایدلمشدر اسم تفضیلده ایسه لازم وقیاس اولان محلنده ذکراولنه‌جنی اوزره، من،ویا،لام‌تعریف، ویا، اضافت،ایله‌استعمال اولنمقدر (اخر) ایسه بونلردن بریله استعمال اولنمدیغندن بونلرك بریله مستعمل اولاندن معدول ایدوکی بیلنمشدر . لکن اختلاف واقع اولوب بعضیلر من‌ایله مستعمل‌اولاندن معدولدر دیدیلر زیرالام تعریف منع صرفه ملایم اولمیوب وبرده لام تعریفله مسـتعمل اولاندن معدول اولسه معرفه اولور ایدی حالبوکه حق سبحانه وتعالی‌نك (فعدة من ایام اخر) قول‌شریفنده نکره‌یه صفت واقع اولمغله نکره‌در واضافتله مستعمل اولاندن دخی معدول اوله‌مز زیرا اضافت دخی منع‌صرفه ملایم‌دکلدر.

وبعضلر لام تعریفله مستعمل اولاندن معدولدر زیرا من‌ایله مسـتعمل اولانك افرادی واجبدر دیدیلر . فقط اضافتله مستعمل اولاندن‌معدول اولمسنه کمسه قائل اولمدی زیرا اضافت محلنده ذکر اولنه‌جنی اوزره مضاف الیهك حذفی تقـدیرنده یامثل محذوفه مضاف اولان (یاتیم تیم عدی) ده اولدیغی کبی تکرر ایدر . ویاخود (بین ذراعی وجبهة الاسد) ده اولدیغی کبی مثل محذوفه مضاف اولان محذوفه مضاف اولانه عطف اولنوب محذوفه مضاف اولان حالی اوزره قالور . وشو ایکی صورتدن بری اولمدقجه اکر مضاف جهات ست وحسب ولاغیر کبی غایتلردن دکلسه مضاف الیه محذوف دن عوض یومئذ و حینئذ ده اولدیغی کبی مضافه بر تنوین ویرلسنی . وشو غایتلردن بری ایسه مبنی قیلنمسنی ایجاب ایدر (اخر) ده ایسـه بونلردن بری ملحوظ دکلدر . وکذا (جمع) اجمع نك مؤنثی جمعاءنك جمعیدر اصل معدول عنهك وجودینه دلیل زیرا افعل فعلاء موزونلرینك جمعنده قیاس اولان اکر صفت اولور ایسه ضم اول سکون عینله (فعل) وزنی اوزره

واکر اسم اولور ایسه، فعالی، و، فعلاوات، وزنلرنده جمع اولنمقدر حمراء حمر اوزره و، صحراء صحارا وصحراوات اوزره جمع اولندیغی کبی (جمع) ایسه شو وزنلردن برنده اولمامغله بونلرك برندن معدول ایدوکی بیلندی وکتع . بتع . بصع . بونلر جمع یه تابع اولوب وبوقیـاس اوزره‌درلر بونلرده منع صرفه سـبب عدل وبرده وصفیت اصلیه‌در باب تأکیدده اولان (غلبهٔ اسمیه) ضرر ویرمز وعندالخلیل سبب منع صرف مثلا، جمع، جمیعهم تقدیرنده اولمغله عدل ایله تعریف اضافیدر ظهور اضافتك منع صرفه عدم ملایمتی فرض قیلندن اولان تقدیر اضافتك عدم ملایمتی مسـتلزم دکلدر دیدی . وبعضیلر عدل ایله بلاادات التعریف تعریف وضمیدر دیدیلر شـو اختلافدن ایچون ابن حاجب جمع واخواتی وصفیت ایله تقیید ایلمدی عدل تحقیقی بیلندی ایسه عدل تقدیری‌یه کله‌لم .

(عدل تقدیری) وجود اصله منع صرفدن ماعدا کندنده دلیل کورنمیاندرکه علم اولدقلری حالده (عمر) (زفر) (زحل) (قزح) کبی بونلر کلام عربده غیر منصرف اولوب منع صرفه ایسه بر دلیل بولنمدیغندن (عامر) (زافر) (زاحل) (قازح) دن معدول اولملری تقدیر اولنمشدر بونلرده علت منع صرف عدل بر ده علمیتدر واکر نکره قیلنه‌رق علمیت زائل اولور ایسـه منع صرفده بر عدل کفایت ایتمیه‌جکندن منصرف اولورلر (وخفی اولمیه‌که) اعیان مؤنثه‌یه علم اولوب فعال وزننده بولنانلردن آخر حرفی را اولنلری مثلا حضـار بوار طمـار کبی اکثر بنی تمیم حرف راده تکرر وثقلت بولنمغله بنایه مناسب کوردیلر مجرد علمیت ایله تأنیث ایسـه موجب بنا اولمیه‌جغندن فعال وزننده اولان امرلرك امر فعلیدن معدول اولمسی جهتله اکا وزنا مماثل اولدیغی کبی عدلاً دخی مشابه اوله‌رق موجب بناسی اولسـون ایچون ذوات الراده عدل اعتبار ایلدیلر ذوات الرانك ماعداسـنده مثلا (قطام وحضام) کبی شـو ثقلت اولمامغله معرب وغیر منصرف اولمسنه ذاهب اولوب فقط ذوات الرائه حملاً بونلرده دخی عدل اعتبار ایلدیلر بوبابك بیانی ایلروده کلور .

درس ١٤

(وصف) اصطلاح نحات ومتكلمينده بعض صفاتيله مأخوذ برذات مبهمه‌يه يعنی اوصافندن بروصفله اخذ واعتبار اولنان برنسنه‌يه دلالت ايليان اسمه ومصدر اوله‌رق بروجه محرر براسمك دلالت ايلمسنه دينور . شو دلالتده بحسب الوضع اولور ايسه اول وصفه اصلی واكر بحسب الوضع اولميوب استعمال حسبيله اولور ايسه عارضی دينور . (وصفيت اصليه) مثلا (احمر) كلمه‌سنده اولديغی كبی‌كه اوصافندن وصف حمرتله اخذ اولنمش برذاته دلالت ايلر . منع صرفده معتبر اولان وصفيتله‌ده مراد اشبو وصفيت اصليه‌در مؤخراً (غلبهٔ اسميه) يعنی بحسب اصل الوضع عام اولوب انواع متعدده‌يه شامل ايكن مؤخراً اول انواعدن بر نوعده استعمالی شايع اوله‌رق همان اول نوعه اختصاصی) منع صرفه سببيته خلل ويرمز مثلا (ارقم) و (اسود) و (ادهم) كبی‌كه (ارقم) فی الاصل بياض وسياهله قاريشق هربر نسنه‌يه دينور ايكن مؤخراً كنندنده بياض وسياه بولنان حيه‌يه و (اسود) و (ادهم) فی‌الاصل سواده مقارن هر بر نسنه‌يه دينور ايكن مؤخراً (اسود) سياه حيه‌يه و (ادهم) قيد يعنی بوقاغی‌يه اسم قيلنمشدر . احمر وزن فعل وفی‌الحال والاصل وصفيت ايله و (ارقم) و (اسود) و (ادهم) وزن فعل ووصفيت اصليه ايله غير منصرفلردر .

وصفيت عارضيه ده مثلا (مررت بنسوة اربع) قولمزده (اربع) كلمه‌سنده اولديغی كبی‌كه فی الاصل مراتب عدددن برمرتبهٔ معينه‌يه موضوع اولوب كنندنده وصفيت يوق ايكن مؤخراً مثلا قول مز بورده نسوه اوزره جاری اولمسندن (مررت بنسوة موصوفة بالاربعة) مفادنی اشراب ايدوب كنندنده عارضی بروصفيت حصوله كلمشدر وصفيت عارضيه ايسه منع صرفه سبب اوله‌ميه‌جغندن اربع منصرف بولنمشدر . وفی‌الاصل اوصاف اصليه اولديغی مجزوم اولميان اسملر مثلا نام حيه اولان افعی وشاهين وطغان كبی

قوشه دنیلان اجدل وطائر ذی‌خیلانه دنیلان اخیل کبی هرنقدر فی‌الاصل (افعی) نك خبث معناسنه اولان فعوتدن واجدلك قوة معناسنه اولان جدلدن واخیلك خالدن اشتقاقی توهم اولنمش ایسه‌ده مجرد توهم غیر کافی اولمغله بونلرك منصرف اولملری اقوی بولنمشدر .

درس ١٥

(تأنیث) تأنیثك من حیث ذاته ایجابی کلور * مقصدمز منع صرفه سبب اولمسی جهتیله بحثیدر * (تأنیث) یاالف مقصوره ویاممدوده ایله‌در ویاخود لفظاً ویا (تقدیراً) تا ایله‌در الف مقصوره وممدوده ایله اولنلر کرك علم اولسون وکرك اولمسون مطلقا غیرمنصرفدر (حبلی) و (حمراء) کبی سبب منع صرف تأنیث اولوب وکلمه‌یه لزومی علت اخری منزلنده‌در ایشته بر علت ایکی علت مقامنده قائم اولاندن بریسی بودر

لفظاً تا ایله اولان تأنیثلرکه (تأنیث لفظی) دینور منع صرفده مؤثر اولمسی علمیت ایله‌مشروطدر مثلا (ضاربة) منصرف و (فاطمه) غیر منصرفدر وتقدیراً تا ایله اولانلرکه (تأنیث معنوی) دینور کذا علمیت ایله مشروط اولوب‌فقط بونده علمیت جواز منع صرفه‌شرطدر (وجوب منع‌صرف)ده علمیت ایله بیله اشبو امور ثلثه‌دن بری بولنملیدرکه یاوسطی متحرك ویاخود اوچ حرف اوزره زائد و یاخود عجمه اولملیدر (سقر)و(زینب)و(ماه) (وجور) کبی(سقر) وسطی متحرك و (زینب) اوچ حرف اوزره زائد و (ماه)و(جور)ده عجمه‌لك اولوب علمیت وتأنیث معنوی ایله غیر منصرفلردر

ولکن (هند) ده شو اوچدن بری بولنمامغله ومجرد علمیت ایسه آنجق جواز منع صرفی موجب اولمغله منصرف اولمسی جائز اولدیغی کبی علمیت وتأنیث ایله غیر منصرف اولمسی دخی جائز کورلمشدر * تأنیث معنوینك وجوب تأثیرنده امور ثلثه‌دن برینك شرط ایدیلمسی امور ثلثه‌ده اولان ثقلت سببیله علمیت وتأنیث‌ده اولان ثقلته معارض بولنان (خفت) کلمه‌دن بالکلیه زائل اوله‌رق سببین مزبورینك تأثیرلری قوت بولمق ایچوندر

وخـفی اولمیه‌که اشـبو تانیث معنویله مؤنث بولنانلر ایله اکر بر مذکر تسمیه قیلنور ایسه منع صرفه سببیتی کلمه‌نك اوچ حرفدن زائد اولمسیله مشروطدر تاکه حرف رابع تاء تأنیث مقـامنده قائم اولوب منـع صرفی ایجاب ایلیه • شـو تقـدیرده اوچ حرفلی ومؤنث معنوی اولان (قدم) برکشی‌یه اسم قیلنسـه منصرف اولور فقط درت حرفلی ومؤنث معنوی اولان (عقرب) کلمه‌سی برکشی‌یه اسم قیلنسـه علمیت وتأنیث حکمی ایله هرحالده غیر منصرفدر . حرف رابع تاء تأنیث مقامنده قائم اولمسنه قدم تصغیر اولندقده (قدیمة) کبی تاء مقدره‌نك ظاهره چیقمسی وعقرب تصغیر اولندقده عقیرب دینلوب تاء تأنیثك ظاهر اولمامسی دلیل باهردر

درس ١٦

(المعرفه) سبب منع صرفدن بریده تعریفـدر منع صرفده مؤثر اولمسی انواع تعریفدن علم اولدیغی حالده‌در زیرا مضمرات ایله مبهمات آنجق مبنیاتده بولنور منصرف وغیر منصرف ایسـه اقسام معربدندر وتعریف باللام والاضافة ایسـه کلمه‌یی منصرف قیلرلر • شـو تقدیرده سبب منع صرف طوغریدن طوغری‌یه علمیتدر دینلملی ومعرفه‌لك شرط قیلنملی ایدی نته‌کیم بعضیلر بویله قیلمشدر فقط بوراده برعکس کوسـترلمسی علمیتك تنکیره فرعیتندن تعریفك فرع اولمسی اظهر اولدیغندندر

(العجمه) عجمه بر لفظك واضعی عربك ماعداسی اولمق یعـنی برلفظ لسـان عربك ماعـداسی بولنمقـدر عجمه‌نك منع صرفه سبب اولمسی ایکی شرط ایله مشروطدر (شرط اول) عجمیتده علم اولوب و یاخـود عجمیتده‌اسم جنس ایکن عـلم قیلنوب عربه نقل اولنمسـیدر (ابراهیم) و(قالون) کبی (ابراهیم) حال عجمیتده علم اولوب و (قالون) لغة رومده جید معناسـنه اسم جنس ایکن جیادت قرائتندن ایچون روات نافعـدن مشهور برذاته علم قیلنوب عربه نقـل اولنمشـدر (شرط ثانی) یا اوچ حرفدن زائد اولملیدر (ابراهیم) و (قالون) کبی و یاخود اوچ حرفلی اولور ایسـه وسطی متحرك اولملیدر برحصنك نامی اولان (شتر) کبی •

بومذكور ابن حاجب و بركوی حضرتلرینك بیانلری یدر بونلره کوره (نوح) وسطی متحرك اولمیوب واوچ حرف اوزره زائد بولنمامغله هر حالده منصرفدر . علامهٔ زمخشری . عجمه یی تأنیثه قیاسله تحرك الاوسط وجوباً منع صرف ایلامسنده معتبر اولوب عجمه وسطی ساکن اولمغله بیله اعتبار اولنه بیلور پس (هند) کلمه سنك علمیت و تأنیث ایله مع سكون الاوسط غیر منصرف اولمسی جائز اولدیغی کبی (نوح) کلمه سنك دخی علمیت و عجمه ایله غیر منصرف اولمسی جائزدر دیوب (ماه) و (جور) ده مع سكون الاوسط عجمه نك اعتبار اولندیغنی کوستردیلر . لکن تأنیث امر حقیقی اولوب علامتی دخی واردرکه بعض تصرفاتده ظاهر اولور شو جهتله قوی یدر عجمه ایسه امر اضافی اولوب بر علامت ظاهره سی یوقدر شو تقدیرده (هند) کلمه سنده مع سكون الاوسط تأنیث معتبر طوتله رق عدم صرفی تجویز ایلمکله (نوح) کلمه سنده دخی بوکا قیاسله عجمه یی اعتبار و عدم صرفی تجویز لازم کلمز . و (ماه) و (جور) کلمه لرنده مع سكون الاوسط عجمه نك اعتبار اولنمسی عجمه خفت سکونه مقاوم اوله رق سببین آخرین اولان علمیت و تأنیثی تقویه ایچوندر یوخسه عجمه شو کلمه لرده منع صرفده مستقل بر سبب معتبر دکلدر شو جهتله ذهاب زمخشری رد اولنمشدر .

و « سیبویه » عجمه ده شرط معتبر علمیت و برده اوچ حرف اوزره زائد اولمسیدر دیوب وسطی متحرك اولمغی شرط ایلمدی تأنیث معنوی ده وسطی متحرك اولمق معتبر اولمسی حرکه تأنیث مقامنده قائم حرف رابع مقامنده بولنسون ایچوندر عجمه ایچون ایسه برعلامت یوقدرکه برشی دخی آنك مقامنده قائم اوله . پس تحرك الاوسط ایله عجمه یی تقویه واهی اولوب انجق اوچ حرف اوزره زائد بولنمسیله تقویه لنور زیرا اکثر کلام عجم طول و امداد اوزره اولوب عربده ایسه اوزان خفیفه یه مراعات اولنور وسطنده مجرد بر حرکه زیاده ایلمك ایسه طولی موجب اوله من .

شیخ رضی دخی مذهب سیبویه یی ترجیح و اختیار ایلمش وفاضل عصام دخی حاشیه سنده اول جهته مائل بولنمشدر و (شتر) نك بقعه اعتباریله مؤنث اوله رق علمیت و تأنیث ایله غیر منصرف اولمسنه احتمال

و یرلمشدر و بعض شو آراده اسماء بقاعك تأنیثی واضعك اعتبار ایلمسنه کوره‌در (بقعه) اعتبار یله مؤنث قیلنه‌جغی کبی (مکان) اعتبار یله‌ده مذکر ایدیله‌بیلور پس (شـتر) مذکر اعتبار اولندقده منع صرفنـده علمیت و عجمه‌دن ماعداسی ملحوظ اوله‌مز دینلور ایسـه‌ده فقط حضرت نوح علیه السـلامك پدرلرینك اسمی اولان فتحتین ایله یاخود عضد وزننده (لمك) بالاتفاق منصرف اولوب عدم صرفی مسموع دکلدر حالبوکه علمیت و عجمه‌لك دخی بولنمشدر اشته بو لفظ ایله حاشـیهٔ امتحانده بنه اعتراض اولنوب ذهاب سیبویه به صواب کورلمشدر و خفی اولمیه‌که جبرائیل میکائیل اسرافیل عزرائیل کبی اسماء ملائکه بالجمـله غیر منصرفدر و اسماء انبیـای عظام دخی کذا غیر منصرف کوریله‌رك فقط آلتیسی منصرف بولنمشـدر نته‌کیم شو نظم ایله کوسترلمشدر .

بیت

کرهمی خـواهی که دانی نام هر پیغمبری
تا کدا مست ای برادر نزد نحوی منصرف

صالح و نوح و محمد باشـعیب و هود ولوط
منصرف دان جمـله را باقی همه لاینصرف

درس ۱۷

(جمع) بوراده مراد حرف اول و ثانیسی مفتوح و حرف ثالثی الف و بعدالالف ایکی حرف متحرك و یا وسطی سـاکن اوج حرف بولنـان جمعلردرکه‌صیغهٔ منتهی‌الجموع ایله معنوندر(مساجد) و(مصابیـح) کبی . ووجه تسمیه‌سی بر دها مغیر صیغه اولان جمع تکسیر ایله جمعی قابل اولمدیغنـدن و حتی قابل اولماق اوزره بعض ایکی کره جمع تکسـیر ایله جمع اولنوب هیئت مزبوره‌یی بولدیغندندر اکالب و اساور و اناعیم کبی که اکالب کلبك جمعی اولان اکلبك و اساور سوارك جمعی اولان اسوره‌نك و اناعیم نعمك جمعی اولان انعامك جمعیدر . اشته منع صرفده مؤثر اولمسی تغیردن‌مصون

اوله‌رق جمعیتده قوی و مؤثر بولنسون ایچون صیغهٔ منتهی الجموع اوزره اولمق ایله و برده مفرد اولان (مدانی) و (کراهیت) وزنلرنده اوله‌رق جمعه فتور کلامك ایچون آخرنده یاء زائده و عندالوقف ها اوقنور تاء تأنیث بولنمامق ایله مشروطدر .

و فی‌الاصل جمع بولنمق و یاخود حکماً و یا تقدیراً جمع اعتبار اولنمق دخی منع صرفده کافی کورلمشدر شو اجلدن (حضاجر) هر نقدر فی‌الحال ضبعه علم اولوب جمع دکل ایسه‌ده فی‌الاصل عظیم البطن معناسنه اولان حضجرك جمعی اولمغله غیر منصرفدر کانه هر بری عظم بطنده بر جماعت مثابه‌سنده اولمغله ضبعه حضاجر تسمیه قیلنمشدر . و (سراویل) کلمه‌سی بعضیلر عندنده اسم اعجمی اولوب حقیقة نه فی‌الحال و نه فی‌الاصل جمع دکل ایسه‌ده اناعیم و مصابیح کبی جموع عربیه وزننده اولمغله حکما جمع قیلندن قیلنه‌رق غیر منصرف قلنمشدر . و (امام مبرد) سراویل عربی اولوب غیر منصرف کورلمش شو وزنك بلاجمعیت غیر منصرف اولمسی ایسه خارج قاعده بولنمش اولمغله حفظاً للقاعده تقدیراً سرواله‌نك جمعی قیله‌رق غیر منصرفدر دیمشدر و بعضیلر فی‌الاصل جمع اولمامغله منصرف قیلمشلر واسماده اصل اولان ایسه منصرف اولمقدر دیمشلردر و (فواعل) وزننده جواری ودواعی کبی هر بر جمع منقوص واوی و یائی بحسب‌الصورة قاض لفظی کبی اولوب جائنی جوار ودواع و رأیت جواری ودواعی ومررت بجوار و بدواع دینور بونلر حالت نصبده مع‌الجمعیت صیغهٔ منتهی الجموع ایله بالاتفاق غیر منصرف اولوب فقط حالت رفع وجرلرنده اختلاف اولنمشدر بعضیلر اعلال جوهر کلمه‌یه متعلق اولمغله بعد تمام الکلمه احوال کلمه‌دن اولان منع صرفدن مقدمدر واسمده اصل اولان صرف اولمغله حالت رفعده مثلا جوار کلمه‌سنك اصلی ضم ، یا ، وتنوینله جواری وحالت جرده کسر یا وتنوینله جواری اولوب ضمه وکسره ثقلتلرندن ناشی وحرف یا التقاء ساکنین محذورندن ایچون دوشه‌رك تنوین ماقبلنه و یرلمکله جوار قالمشدر دیدیلر شوصورتده صیغهٔ منتهی الجموع قالمیوب وتنوین صرف دخی بولنمغله منصرف اولملرینه ذاهب اولدیلر .

وبعضیلر محذوف مقدر منزلنده اولمغله جمعیت وصیغهٔ منتهی الجموع موجود اولوب تنوین ایسه تنوین صرف ساقط اوله‌رق یای محذوفه‌دن و یاخود حرکه سندن عوض کتورلمش برتنویندر دیه‌رك بعد الاعلال غیر منصرف اولملرینه ذاهب اولدیلر .

وبعضیلر مع الجمعیت صیغهٔ منتهی الجموع علتنك موجود اولمسندن منع صرف اعلال اوزره مقدمدر پس حالت جرده مررت بجواری دینور حالت نصبده اولدیغی کبی (یا) حرفی مفتوح اولوب فتحه ایسه خفیف اولمغله اعلال اولنمز و آنجق حالت رفعده بلاتنوین ضمه ایله جاءتی جواری دینور ضمه ثقیل اولمغله اعلال اولنه‌رق ثقلتندن ایچون حذف اولنور واندن عوض برتنوین ویریلور پس حرف یا التقاء ساکنین لازمکلدیکندن حذف اولنوب وتنوین ماقبلنه ویریله‌رك جوار قالور دیدیلر شو تقدیرده حالت جر ونصبده بلاشك غیر منصرف اولدیغی کبی حالت رفعده دخی تنوین تنوین صرف اولمامغله محذوفده مقدر منزلنده دینلور ایسه ینه غیر منصرف اولور .

اشته برعلت ایکی علت مقامنده قائم اولاندن بری دخی اشبو صیغهٔ منتهی الجموعیله معنون جمعدرکه اکالب واساور کبیلرده اولدیغی کبی حقیقة ویاخود مساجد مصابیح کبیلرده اولدیغی کبی حکما کندنده جمع تکرر ایلمشدر .

درس ١٨

(ترکیب) سبب منع صرف اولان فی الاصل ایکی اسمدن ویا اکثردن تألف ایتمش وبرکلهٔ واحده قلنمش ترکیبلردر (منع صرف) کلهٔ واحده‌نك حالی اولمغله افراد تحقق ایدوب وتغییردن مصون اوله‌رق قوهٔ تأثیر بولنمق ایچون فی الحال علم اولمسی شرطدر (بعلبك) کبی . حرفلرك عدم استقلالندن ایچون جزئیت حرف معتدبه اولمامغله برجزئی حرف اولمامیدر شو جهتله (النجم) و (بصری) کله‌لری علم قیلنسه‌لرینه منصرفلردر زیرا هرکز مرکب دکل کبیلردر بونکله‌بیله قبل العلمیة معرب واحدها آخرده عامل اولمامق دخی لازمدر شو جهتله (عبدالله) و (تابط شراً) کبیلر علم اولدقلری حالده اعراب حکایه ایله محکیان اولوب غیر منصرف دکللردر (من زید) (وان زیداً) کبی ترکیبلر

دخی علم اولدقلری حالده بوقبیلدندر زیرا آخرلرنده اعراب حکایه بولنمغله بوکیلرده منع صرف ظاهر ومفید اوله‌مز وبرده عبدالله کیلرده اضافت مضافده صرفی اقتضا ایتمکله مضاف الیهده ارتق منع صرفی ایجاب ایده‌مز زیرا فاعل غیر مختار مثلا بوراده (اضافت) کبی امرین متضادینده مؤثر اوله‌مز مثلا آتش آنجق حرارتی وصو آنجق برودتی ایجاب ایده‌بیلور * ودخی جزء ثانیسی (سیبویه) لفظنده اولدیغی کبی صوت ویاخود (خمسة عشر) و (جاری بیت بیت) قوللرمزده اولدیغی کبی متضمن حرف اولاملیدر زیرا (سیبویه) لفظی کیلر علی رای مبنی وعلی رأی محکی البنادر و (خمسة عشر) و (جاری بیت بیت) کیلر دخی علی رای مبنی واطه‌لی مرحومك تصریحنه کوره علی الاصح محکی البنالردر غیر منصرف ایسه معرب اولدیغندن مبنی بولنانلر طبیعتیله خارج قاله‌جغندن جای بحث دکلدر ومحکی البنا اولنلر تقدیراً معرب عد اولنورلر ایسه‌ده لکن آنلرده‌ده منع صرفك اثری ظاهر اوله‌مز. (الالف والنون الزائدتین) سبب منع صرفدن بری دخی الف ونون زائدتیندر اوزرلرینه تاء تأنیثك دخولی ممتنع اولمقده الف تأنیثه مشابهتلری اولمغله مضارعتین دخی تسمیه اولنورلر منع صرفه سببیتلرنده بصریون الف تأنیثه مشابهت ومضارعتی وکوفیون مزیدتین اولوب مزیدك مزید علیه فرعیتی ارائه ایلدیلر. اشبو الف ونون اکر صفت اولمیان اسمده اولورلر ایسه زائد اولملری لزومنی ویاخود (تا) نك دخولی ممتنع اوله‌رق الف تأنیثه مشابهتلرینی تحقیق وتأکید ایچون اسم مزبورك علم اولمسی لازمدر عمران ومروان کبی. واکر صفتده اولورلر ایسه بصریون (فعلانة) وزننده مؤنثی اولمامسنی وکوفیون مؤنثی (فعلی) وزننده بولنمسنی شرط ایلدیلر شوجهتله (رحمن) کلمه‌سنك نه (رحمانة) ونه‌ده (رحمی) کبی برمؤنثی اولمامغله بصریلره کوره غیر منصرف کوفیلره کوره منصرف اولمشدر و (سکران) کلمه سنك مؤنثی سکری اولوب سکرانة اولمامغله بالاتفاق غیرمنصرف و (ندمان) کلمه‌سندن ندیم دن مأخوذ اولدیغی حالده مؤنثی ندمانة اولوب ندمی اولمامغله بالاتفاق منصرف اولمشدر اما نادم دن مأخوذ اولدیغی حالده مؤنثی ندمی اولوب ندمانة اولمامغله سکران کبی بالاتفاق غیر منصرفدر .

درس ١٩

(وزن الفعل) براسمك اوزان فعلدن عد اولنور بر وزن اوزره بولنمسيدركه منع صرفه سببيتنده احد الامرين لازمدر . اولكيسى يا فعله مختص اولوب اسماء عربيه ده فعلدن منقول اوله رق بولنمليدر (شمر) كبى كه تشميردن مأخوذ فعل اولوب مؤخراً حجاج ظالمك برفرسنه علم قلنمشدر . وبرصويه علم اولان (بذر) وبرموضعه علم اولان (عثر) وبر رجله علم اولان (خضم) كبى بونلرك جمله سى عربيتده فعل ايكن اسميته نقل اولنمشدر . اما شتر سقر بقم شلم اسماء عجميه دن بولنه رق عربيته نقل اولنمشدر . آنجق منع صرفلرنده علميت ايله عجمه ويا تأنيث اعتبار اولنوب وزن فعل معتبر اولماز ثلاثيدن فعل ماضى بناء معلوم هيئتنده مثلا شجر حجر مدر كبى فعل وزننده بولنان اسملر اولديغندن شو وزنده وزن فعل معتبر دكلدر . رباعى مجرد وملحقاتى اوزان معلومه لرنده دخى مثلا جعفر جوهر كبى اسملر اولمغله بو هيئتده بولنان اسملرده دخى وزن فعل اعتبار اولنمز . اما فعل ماضئ بناء مجهول هيئتنده بولنان اسملرده شو وزن آنجق فعله مخصوص اولديغندن اسماء عربيه ده آنجق فعلدن منقول اوله رق بولنه بيلوب وزن فعل اعتبار اولنور وثلاثى مزيددن معلوم ويا مجهول فعل ماضى وزنلرنده اولان اسملرده شو وزنلر دخى آنجق فعله مختص اولديغندن وزن فعل اعتبار اولنور فافهم . ايكنجيسى وياخود فعله مختص دكلسه ده اولنده حروف اتيندن بر حرف بولنوب ومنع صرفه داعى اولان اعتباره قياس ايله ده اخرى، تاء، يه قابل اولماملیدر . زيرا تاء تأنيث اسمه مختص اولمغله اسمى وزن فعلدن اخراج ايدر . شو جهتله احمر بالاتفاق غير منصرف بولنمشدر . واما (يعمل) كلمه سى ناقهٔ قويه يه (يعملة) وارد اولمغله تايه قابل اولوب منصرف بولنمشدر . اما (يعملة) لفظى وزن فعليله اولميه رق علميت وتأنيث ايله غير منصرفدر .

وانفا (منع صرفه داعى اولان اعتباره قياس ايله (تايه) قابل اولماملى) ديمكليكمز زيرا اسود غير منصرف اولديغى كبى حيهٔ انثى يه دنيلان اسودة دخى غير منصرفدر . زيرا (تا) نك دخولى منع صرفه داعى اولان وصفيت

اصليه اعتباريله اولميوب بلكه عارض اولان غلبهٔ اسميه اعتباريله‌در وقس عليه

درس ٢٠

معلوم اوله‌كه علميت علل منع صرفدن دردنده شرط تأثيردركه آنلر لفظاً ويا معناً تأنث بالتاء وعجمه وتركيب وغير صفت اسمده بولنان الف ونون زائدتين‌در . وايكيسنده شرط تأثير اولميوب مستقل سبب مؤثردركه آنلر عدل ايله‌وزن فعلدر . بونلرك ماعداسنده الف تأنيث ايله‌صيغهٔ منتهى الجموعدن هر برى ايكى علت مقامنده قائم اولوب منع صرفده كافى اولمغله علميتك برتأثيرى اولميوب واحتياج دخى يوقدر و (علميت ايله وصفيت وضع علميت مفيد خصوص ووضع وصف مفيد عموم ايدوكندن متضادينلر اولوب بريرده مجتمع اوله‌مزلر .
بونك كبى عدليله وزن فعل بيننده دخى ضديت اولوب بريرده اجتماعلرى محالدر . زيرا اسماء معدوله بالاستقراء اوزان مخصوصه اوزره‌كلوب اول وزنلردن برىسى ايسه منع صرفده معتبر اوزان فعلدن دكلدر .
مفازه‌يه‌علم اولان كسرتين ايله (اصمت) فى الاصل امر اولمغله اوزان فعلدن اولوب وصمت يصمت‌دن يعنى باب اولدن امر حاضر ضمتين ايله اولمق قياس بولنمغله اويله ايسه ضمتين ايله اولان (اصمت) دن معدولدر پس عدليله وزن فعل مجتمع اولمشدر ديو اعتراض ايلمك واهيدر . زيرا كسرتين ايله (اصمت) دخى هر نقدر غير مشتهر ايسه‌ده وارد اولمغله عدل تحقق ايلمز .
اشبو بسطمز بيلندى ايسه خفى اولميه‌كه علميت كندنده شرط تأثير وياسبب بولنان برغير منصرف اواسميله مسمى اولنلردن برفرد اعتبار اولنمق تأويليله نكره قيلنسه علميت زائل اولوب علميت كندنده شرط تأثير اولاندن ايسه بلاسبب مؤثر قاله‌جغندن وعلميت كندنده سبب اولاندن ايسه برسبب واحد ايله بوله‌جغندن منصرف اولور . مثلا قانون كلمه‌سى‌كه عجمه وعلميّت ايله غير منصرفدر نكره قيلنه‌رق علميت زائل اولسه علميت عجمه‌ده شرط تأثير اولمغله عجمه‌لكك دخى برسببيتى قالميوب بلا سبب قالور ومنصرف اولور ومثلا احمدكه وزن فعل وعلميت ايله‌غير منصرفدر نكره قيلنه‌رق علميت زائل اولسه علميت

شرط تأثير اولميوب بلكه سبب مستقل ايدوكندن بروزن فعل قالوب بوده يالكز منع صرفى ايجاب ايده مامكله كلمه‌ينه منصرف اولور شو جهتله بر لطيفه دركه احمد نام بر كيمسه برعورتك خانه‌سنه كيرد كده عورت آكا (انصرف) دير اول كيمسه (انا احمد واحمد لاينصرف) ديدكده عورت تفرس ايدوب (اذا كان معرفة) دير فافهم

واكر كندنده وصفيت بولنان مثلا احمر وسكران كبيلر علم قيلنسه‌لر علميت ايله وصفيت اصليه زائل اوله‌رق شو تقديرده منع صرفلرنده احمر كلمه‌سنده علميت ووزن فعل وسكران ده علميت والف نون زائدتين اعتبار اولنور واكر شو صرده ده علميت دخى نكره قيلنملريله زائل اولسه وصفيت اصليه ضدى اولان علميتك زائل اولمسيله عودت ايدرمى وياخود ايتمزمى سيبويه ايله اخفش بيننده مخالفت حاصل اولدى (اخفش) اسمده اصل اولان صرف اولمغله وصفيت زائله‌يى اعتباره بر باعث اولميوب عودت ايتمز وكلمه منصرف اولور ديدى (سيبويه) وصفيت اصليه‌يى اعتباره علميت مانع اولمش ايدى مانع زائل اولدقده وصفيت اصليه ينه معتبر اولوب كلمه غير منصرف اولور ديدى نته‌كيم شونظميله بيلديريلمشدر .

چونكه‌سن بيلدك اياصاحب پيشه   سيبويه اولدى مخالف اخفشه
ديركه اخفش السقوط لايعود   سيبويه دير ضدى رفع اولسه يعود
اخفشكدر حق الندە بى خلاف   سيبويه‌ه اولدى پس حمل خلاف

درس ٢١

بركلمه غير منصرف اولدقده بونك حكمى اول كلمه‌يه كسر وتنوين داخل اولمامقدر زيرا علل تسع مزبوره دن هربرى بر فرعيت ايله متصفدر (عدل) معدول عنهك و (وصف) موصوفك و (تأنيث) تذكيرك و (تعريف) تنكيرك و (جمع) واحدك و (تركيب) افرادك و (الف ونون زائدتين) مزيد عليهك و (وزن فعل) اسمك فرعيدر . پس كلمه‌ده ايكى علت ويا ايكى علت مقامنده قائم برعلت بولنور ايسه ايكى

فرعيت بولنمش اولەرق فعلە مشابە اولور . زيرا فعل دخی فاعلە افتقاری ومصدردن اشـتقاقی جهتلە ايكی فرعيتی حائزدر . كسر وتنوين ايسە اسمك ملايمی اولوب فعلدن ممنوع اولمغلە غيرمنصرف بولنان كلمەدن دخی تحقق فرعيتينده فعلە بكزەمكلە منع اولنور . لكن اشعارده ضرورةوزن شعر وياخود قافيەيە رعايتدن ايچون بعض منصرف حكمنده قيلنوب جر وتنوين داخل اولور .

نتەكيم حضرت فاطمةالزهرا رضی‌الله تعالی‌عنها والدەمز افندمز حضرتلرينك حضرت پيغمبر عليـە من الصلوات ماهو الاوفر افنـدمز حضرتلرينك رحلتلرنده تربۀ پرانورلرينی اوزره بيوردقلری .

ماذا علی من شم تربة احمـدا ان لايشم مدی الزمان غواليـا
صبت علی مصـائب لوانهـا صبت علی الايام صرن ليـاليا

نظم شريفلرنده مصائب قولنده اولديغی كبی كه ضرورة شـعريەدن ايچون منوناً قرائت اولنوب منصرف حكمنده اولمشدر واكر بلاتنوين اوقونسە متفاعلن وزنی ناكامل قالوب وزنە خلل طاری اولور ايدی وامام اعظم حضرتلرينك مدحنده شاعرك انشاد ايلديكی .

اعد ذكر نعمان لنا ان ذكره هو المسـك ماكررته يتضوع

شعرنده نعمان قولنده اولديغی كبی كه ضرورة شعريەدن ايچون جروتنوين ايلە اوقنوب منصرف حكمنده اولمشدر واكر بلاتنوين فتحيلە اوقونسە وزنده زحاف واقع اولوب شعر سـلامتدن خروج ايدرايدی ونتەكيم عليە الصلوة والسلام افندمزك مدحنده انشاد اولنان شاعرك

سلام علی خير الانام وسيدی حبيب الله العـالمين محمـد
بشـير نذير هاشـمی مكرم عطوف رؤف من يسمی باحمد

شعرنده باحمد قولنده اولدیغی کبی که قافیه‌یه رعایت ضرورتندن ایچون
احمد قولی کسریله مجرور اوقنوب منصرف حکمنده قلنمشدر .
علیه الصلوة والسلام افندمزك مرثیه‌سنده بیوریلان شعر اولك مفادی
نبی ذیشانك تربهٔ شریفه‌لرینی شم ایلیان کیمسه‌یه آرتق زمان نهایت بولنجیه
دکین دیکر خوشبو نسنه‌لری شم ایلمسه نه‌واردر حضرت نبی ذیشانك
فراقی سببیله اوزریمه برطاقم مصیبتلر دوکلدیکه اکر اول مصیبتلر کوندزلر
اوزره دوکلسه ایدی قرانلق کیجه‌لر اولورلر ایدی دیمکدر . وامام اعظم
حضرتلرینك مدحنده اولان شعر ثانینك مفادی حضرت نعمان ابن
ثابتك ذکرینی بزه اعاده وتکرار ایله زیرا آنك ذکری مسك کبیدرکه
سن آنی تکرار ایلدکجه رائحهٔ طیبه‌سی اطرافه منتشر اولور دیمکدر .
وعلیه الصلوة والسلام افندمزك مدحنده اولان شعر ثالثك مفادی خلاق
عالمك إحبیبی اولان ناسك اك خیرلیسی وبنم سید وناصرم اوزره سلام
اولسونکه اول حضرت محمددر واحمد اسمیله مسمی اولان اول مفخر
کائنات بشیر ونذیر وهاشمی ومکرم وعطوف ورؤفدر دیمکدر . وبیلملیدرکه
بعض غیرمنصرف ولی ایلدیکی بر منصرفه مناسبتدن ایچون دخی منصرف
حکمنده قیلنه بیلور (سلاسلاً واغلالاً) قول شریفنده اولدیغی کبی که
منصرف اولان (اغلال) کلمه‌سنه مناسبتدن ایچون غیر منصرف اولان
(سلاسلاً) کلمه‌سی اوزره تنوین ادخال اولنه‌رق اوقونمشدر .
(وخفی اولمیه که) جمیع باب غیرمنصرف لام تعریفك دخولی و یاخود
برغیری یه اضافتیله کسره ایله مجرور قیلنور لکن شوحالده کلمه منصرفمی
اولور ویاخود کالاول غیر منصرفمی دینور اختلاف اولنمشدر . ابن حاجب .
غیر منصرفده آنجق ایکی علتك و یا ایکی علت مقامنده قائم بر علتك
بولنمسنی کوسترمکله شوتعریفه کوره مع اللام اوالاضافه ایکی علت باقی
قالدقجه کلمه حالا غیرمنصرف واکر ایکیسی بردن ویابریسی زائل اولور
ایسه منصرف اولور چونکه (علمیت) الف لام واضافتله زائل اوله‌جغندن
(علمیت) کندنده شرط تأثیر بولنانلر بلاسبب مؤثر قاله‌رق وعلمیت
کندنده سبب مستقل اولانلر سبب واحد ایله بولنه‌رق منصرف اولور

وعلميت كندنده نه‌شرط تأثير ونه‌سبب مؤثر بولنانلر ايسه محذوردن سالم قالوركه كندنده ايكى علت حالا اعتبار اولنه‌رق غير منصرف اولور اشته بعضيلر بوسياق اوزره ذاهب اولمشلردر وبعضيلر الف لام واضافت خواص اسمدن اولمغله بر غير منصرفده بولندقده فعله مشابهتى ضعف بولوب مطلقا منصرف اولور ديديلر . و بعضيلر ، غيرمنصرفدن بالاصاله ممنوع اولان تنوين اولوب سقوط كسره تنوينه تبعيتله‌در .
الف لام ويا اضافتله فعله مشابهت ضعف بولدقده ايسه اشبو ضعفيت آنجق سقوط تنوين ده مؤثر اوله بيلوب تابعى بولنان كسره‌يى اسقاط ايده‌من شو حالده كسره حالى اوزره عودت ايدر وشوتقديرده سقوط تنوين ايله كلمه مطلقا غيرمنصرفدر ديديلر نته‌كيم دينمشدر .

نظم

كر الف لام واضافت كلسه غير منصرف
بعضيلر دير علتين طوردقجه اولمز منصرف

بعضيلر دير منصرفدر فعله شبهى اولدى كم
بعض پس تنوين آنجق دوشدى دير منعى اهم

درس ٢٢

(محل ثالث) محل اعرابدن اوچنجيسى جمع مؤنث سالمدركه اعرابى ناقص حركتين ايله معرب رفعى ضمه ونصب وجرى كسره ايله‌در جمع مذكر سالمده نصب جره تابع اولوب جمع مؤنث سالم ايسه جمع مذكرك فرعى اولمغله بونده دخى نصب جره تابع قلنمشدر جاءنى مسلمات ورأيت مسلمات ومررت بمسلمات كبى جروتنوينه قابل بولنديغندن جمع مؤنث سالم دخى منصرف قسمندندر اعرابده ناقص بولنمسى آيريجه ذكرينه باعث اولمشدر (محل رابع) اسماء سته دركه اعرابى تام احوال ثلثه‌ده حروف ثلثه ايله معرب رفعى واو نصبى الف جرى يا ايله‌در جاءنى ابوك رأيت اباك مررت بابيك كبى اسماء سته دينلان (ابوك) (اخوك) (حموك) (هنوك)

(فوك) (ذو مال) در اولكى درت دانه منقوصات واويه‌در وفوك اجوف واوى اولوب اصلى فوه‌در وذولفيف مقرون اولوب اصلى ذوودر وانجق اسم جنسه مضاف اوله جغندن اسم مظهره مضاف اوله‌رق كوسترلدى وديكرلر كافه مضاف اوله‌رق كتورلمك مجرد تمثيل ايچوندر وبيلمليدركه حم جانب زوجدن قريب مرأيه دينور شو جهتله هميشه مؤنثه مضاف اولور . بونلرك اعراب بالحروفله معرب اولملرى مكبره وموحده اولوب ياء متكلمك غيرينه مضاف اولدقلرنده‌در . زيرا مصغر اولدقلرنده اعرابلرى احوال ثلثه ده حركهٔ ثلثه ايله‌در . وتثنيه وجمع اولدقلرنده ايسه تثنيه وجمع اعرابلريله معربلردر . وياء متكلمه مضاف اولدقلرنده ايسه اعرابلرى تقديريدر . وهركز مضاف اولمدقلرنده ينه حركهٔ ثلثه ايله معربلردر . اشبو اسماء ستهٔ مزبوره‌نك اعرابى حروفله اولمسى تثنيه ايله جمع مذكر سالمك اعرابى حروفله قلنديغى و هر برينك اعرابى اوچ بولنديغى حسبيله آحاد ايله بينلرنده وحشت ومنافرت اولمسون ايچون هر برينك اعراب ثلثه لرى مقابلنده آحاددن اوچ اسم بوله‌رق اعرابى حروفله قلنمق استنلمشدر اشبو اسماء سته‌دن هر برى ايسه برذات آخرى مقتضى مثلا اخ براخى واب برولدى وحم برزوجى وهن برشئ منكر مستهجن الذكرى وذو براسم جنسى وفم شفيتى مستلزم اولمغله يعنى معنالرى تعددى مبنئ ومشعر بولنمغله تثنيه‌يه مشابهتلرى بولنوب وبا خصوص آخرلرى ايسه عند الاضافه سماعا ثابت وعند الافراد محذوف بولنديغندن زائده شبيه وتثنيه ايله جمعده اولديغى كبى اعراب قيلنمغه صالح اولديغندن پس اشبو اسماء سته اختيار وتعيين اولنمشدر واما يد ودم كبى اسماء محذوفة الاعجازك عند الاعراب حروف محذوفه لرى اعاده اولنمق مسموع اولمامغله اسماء سته‌يه قياس اولنه‌ميوب بولندقلرى حال اوزره اعرابلرى حركهٔ ثلثه ايله‌در .

درس ٢٣

(محل خامس) جمع مذكر سالمدركه اعرابى ناقص حرفين ايله معرب اولوب

رفعی واو ونصب وجری یا ایله‌در جاءنی مسلمون ورأیت مسلمین ومررت بمسلمین کبی و (ذو) نك من غیر لفظه جمعی اولان (اولو) ودخی عشرون وثلثون تسعین‌یه وارانه دکن جمع مذکر سالمه ملحقدر (جاءنی اولو مال وعشرون رجلاً) و(رأیت اولی مال وعشرین رجلاً) و(مررت باولی مال وبعشرین رجلا) کبی .

(محل سادس) اسم مثنی درکه اعرابی ناقص حرفین ایله معرب اولوب رفعی الف ونصب وجری یا ایله‌در جاءنی مسلمان ورأیت مسلمین ومررت بمسلمین کبی . و(اثنان)و(اثنتان) هر نقدر مفرد ایسه‌لرده صورتلری صورت تثنیه ومعنالری معنای تثنیه بولندیغندن تثنیه‌یه ملحقلردر (جاءنی اثنان) و(رأیت اثنین)و(مررت باثنین) کبی . و(کلا)و(کلتا) لفظاً مفرد ومعناً تثنیه بولندقلرندن هر ایکی جانبه رعایت اولنمق ایچون (اصل اولان مظهره) مضاف اولدقلرنده اصل بولنان لفظ جانبی اعتبار اولنور واعرابده حرکه اصل اولمغله احوال ثلثه‌ده حرکه ایله معرب اولورلر فقط آخرلرنده الف بولنمغله اعرابلری تقدیری اولور . و (فرع مظهر اولان مضمره) مضاف اولدقلرنده فرع بولنان معنا جانبی اعتبار اولنور واعراب بالحروف اعراب بالحرکه‌نك فرعی اولمغله شو تقدیرده مثنی‌یه ملحق اوله‌رق اعرابلری حرفله اولور . (جاءنی کلاهما)و(رأیت کلیهما)و(مررت بکلیهما) کبی(تثنیه)و(جمع وملحقاتلرینك اعرابی حروفله اولمسی) تثنیه ایله جمع واحدك فرعی اولوب واعراب بالحروف ایسه اعراب بالحرکه‌نك فرعی اولمغله فرعه فرع مناسب کورلمش وبالخصوص آخرلرنده اعرابه صالح علامت تثنیه وجمع بولنمغله پس اوعلامت بولنان حرفلر اعراب قلنمشدر . وحروف اعراب انجق اوچ اولوب تثنیه ایله جمعدن هر بری ایسه اوچر اعراب استمکله ایکیسنه دخی اول حروف ثلثه ویرلسه التباس لازم کله جکندن وبرینه ویریلسه دیکری اعرابسز قاله جغندن پس بینلرنده توزیع اولنوب فعلرك تثنیه‌لرنده الف ضمیر مرفوع بولندیغندن اسم مثنی‌یه علامت رفع (الف) وفعلرك جمعلرنده واو ضمیر مرفوع ایدوکندن اسم مجموعه دخی علامت رفع (واو) تعیین اولنمشدر وحالت نصب وجرده اعرابلری یا ایله قیلنوب فقط یانك ماقبلی تثنیه‌ده مفتوح

وجمعده مكسور قلنمغله فرق ايدلمشدر بو ايسه (خفت فتحه وكثرت تثنيه) و (ثقلت كسره وقلت جمع) جهتنه باقلدقده برعدالت بولنمشدر .
وتثنيه ايله جمعده نصبك جره تابع بولنوب رفعه حمل اولنمامسى علامت فضله بولنمقده جره مناسبتندن ايلرو كلمشدر نته كيم غير منصرفده دخى جرك نصبه حمل اولنوب رفعه حمل اولنمامسى شو جهتله اولمشدر .

درس ٢٤

(محل سابع) آخرينه ضمير مرفوع متصل اولميوب آخرى حرف صحيح بولنان فعل مضارعدركه اعرابى تام اولوب رفعى ضمه ونصبى فتحه وجزمى حذف حركه ايله‌در يضرب ولن يضرب ولم يضرب كبى آخرينه ضمير مرفوع متصل اولمامق ايله تقييدايتمكليكمز زيرا آخرينه ضمير منصوب متصل اولمغله شو حكمدن خارج اولماز .
(محل ثامن) آخرينه ضمير مرفوع متصل اولميوب آخرى حرف علّه بولنان فعل مضارعدركه رفعى تقديراً (ضمه) و نصبى. آخرى الف اولمدقجه لفظاً والف اولدقجه تقديراً (فتحه) وجزمى مطلقا (حذف آخر) ايله‌در يغزو . يرمى . يخشى . ولن يغزو . لن يرمى . لن يخشى . ولم يغز . لم يرم . لم يخش . كبى .
(محل تاسع) آخرينه جمع مؤنث نوننك غيرى ضمير متصل اولان فعل مضارعدر (جمع مؤنث نوننك غيرى اولان ضمير) تثنيه‌ده (الف) وجمع مذكرده (واو) وواحدهٔ مخاطبه‌ده (يا)در بونك اعرابى آنجق ناقص اولوب رفعى (نون) ونصب وجزمى (حذف نون) ايله‌در يضربان ولن يضربا ولم يضربا كبى «جمع مؤنث نوننك غيريله تقييدمزه باعث زيرا آخرينه جمع مؤنث نونى متصل اولان آخرينه نون تأكيد داخل اولمش كلمه كبى مبنى‌در. ورفعى (نون) ايله اولمسى زيرا ضمير مرفوعك فعله شدت اتصالندن ايچون (جزء) كبى بولنديغندن اعرابى اندنصكره‌يه براقمشلر . وبرده حرف علّه يعنى ضمير مرفوع متصل اولان ذكر اولنان (الف)(واو)(يا) نك ايسه وضعلرى سكون اوزره اولمغله حركه‌يه غير متحمل

اولدیغندن پس حالت رفعده اعرابی نون ایله قلمشلردر وجزمی حذف نون ایله قلنمش ونصبی دخی جزمه حمل اولنوب حذف نون ایله بولنمشدر . زیرا فعلده جزم اسمده جر مثابه سنده اولوب نصبك ایسه علامت فضله اولمقده جره مناسبتی واردر شو اوچ محلدن مطلب فعلده دخی بحث اولنور .

درس ٢٥

(مبحث وصف اعراب) تقسیمات اربعهٔ اعرابدن بریسی دخی صفت اعراب حسبیله تقسیمدر صفت اعراب مقدمه ده کوستردیکی اوزره اوچدر لفظی تقدیری محلیدر .

اعراب لفظی لفظ معربك آخرنده عدم مانعدن ایچون ظاهر بولنان اعرابدر . تقدیری ایله محلی بیلندکده ماعداسی لفظی اوله جغندن بوراده تقدیری ایله محلیدن بحث ایتملیز .

(مبحث اعراب تقدیری)

اعراب تقدیری اعراب لفظی کبی آنجق معرب اصطلاحیده بولنورکه (مالا یظهر فی اللفظ بل یقدر فی آخره لمانع فیه غیر الاعراب الحقیقی) دیمکله تعریف اولنور . یعنی ظهور اعرابه لفظ معربك آخرنده اعراب حقیقینك غیری برمانع بولندیغندن اعراب ظاهر اولهمیوب بلکه آخرنده تقدیر اولنان اعرابدر دیمکدر .

واما برلفظ معربك آخرنده (اعراب حقیقی) اولورایسه لفظ معرب مزبورك اعرابی محلی اولور (مررت بزید) قولمزده (زید)ك اعرابی کبی که محل قرینی حقیقة (با) ایله مجرور اولمغله مفعولیتك اقتضا ایلدیکی نصب لفظنده اظهار وتقدیر قلنه میوب آنجق محل بعیدی محلا منصوب مررت فعلنك مفعول به غیر صریحیدر دنیلور .

اعراب تقدیری برکوی حضرتلرینك بیان ایلدیکی اوزره یدی موضعده در .

(موضع اول) آخرنده الف بولنان هر برلفظ مفرد معربدر . الف مزبور هر نقدر التقاء ساكنين دن ايچون حذف اولنسه دخى ينه (اعراب) تقديريدر فقط لفظ مزبور اسم ايسه الف قابل حركه اولمامغله احوال ثلثه ده تقديريدر جاءنى العصا وعصا . رأيت العصا وعصا . مررت بالعصا وبعصا . كبى واكر فعل اولور ايسه رفع ونصب حالنده الف بولنديغندن تقديريدر وحال جزمده (حذف الف) ايله لفظيدر زيد يخشى الله ولن يخشى الناس ولم يخش كبى .

درس ٢٦

(موضع ثانى) تثنيه نك غيرى ياء متكلمه مضاف اولان اسم معربدركه هر نقدر بعد الاضافة اكتفاءً بالكسره (ياء متكلم) حذف اولنسه وياخود الفه منقلب بولنسه دخى ينه تقديريدر (ياغلامى) و(ياغلام) و(ياغلاما) كبى واما (اسم مثنى) ياءِ متكلمه مضاف اولسه حرف اعراب موجود اولمغله هر حالده اعرابى لفظى اولور (جاءنى مسلماى) و(رأيت مسلمى) و(مررت بمسلمى) كبى . اسم مزبور اكر (جمع مذكر سالم) ايسه انجق حالت رفعده واوى يايه قلب وادغام لازم كلوب علامت رفع اولان واو قالمامغله اعرابى تقديرى اولور (جاءنى مسلمى) كبى كه اصلى (مسلموى) در واما حالت نصب وجرده علامت نصب وجر بولنان (يا) حرفى موجود اولوب فقط ياء متكلمه مدغم بولنمغله لفظيدر (رأيت مسلمى) و (مررت بمسلمى) كبى . واكر جمع مذكر سالمك غيرى اولورسه كرك (مفرد) ويا (جمع مكسر) ويا (جمع مؤنث سالم) اولسون اعرابلرى احوال ثلثه ده تقديريدر غلامى ورجالى ومسلماتى كبى . زيرا ياء متكلمه مضاف اولمغله (ماقبل ياء متكلم) ده مثال مزبورلرده اولديغى كبى كسر . واكر آخر كلمه الف ايسه (عصاى) ده اولديغى كبى ماقبل ياء متكلمده سكون . واكر ياء متكلم الفه منقلب بولنور ايسه (غلاما) ده اولديغى كبى ماقبلنده فتح واجب ولازمدر . پس بعد العامل حركهٔ اعرابيه دخى ظاهر قلنسه (صورت كسرده) حالت جرده مثلين . وحالت رفع ونصبده ضدين ايكى حركه نك و (صورت فتح) ده حالت نصبده مثلين . وحالت رفع وجرده ضدين ايكى حركه نك و (صورت سكونده) هر حالده حركه ايله

سكونك مجتمع اولمسی لازم کلور ایدی . بو ایسه محال ومتعذردر « سید شریف » بعدالعامل صورت کسر حالت جرده کسره‌یی وصورت فتح حالت نصبده فتحه‌یی اعراب قلمق ممکندر نته‌کیم تثنیه ایله جمعده قبل العامل ثابت بولنان حرفلر قابلیتندن ایچون بعد العامل اعراب قلنمشدر دیو ذاهب اولمش ایسه‌ده تثنیه ایله جمعده حروف مزبوره تبدل عامل حسبیله متبدل اولوب اشبو کسره وفتحه ایسه هرحالده متبدل اولمامغله قبول اولنمامشدر و « جمهور » (یاء متکلمه مضاف اولانلر (یاء متکلم) تلفظده غیرمستقل اولمسی حسبیله یاء متکلمدن اکتساب بنا ایدر دیو مبنی اولملرینه ذاهب اولدیلر ایسه ده ابن حاجب ضمیره اضافت بنایی موجب اوله‌مز نته‌کیم غلامنا وغلامك وغلامه قوللرمزده غلام معربدر دیو تضعیف ایلمشلردر .

درس ٢٧

(موضع ثالث) آخرنده اعراب محکی بولنان اسم معرب بالحرکه اوالحرف درکه اولا آخرنده برعاملدن براعراب بولنه‌رق بعده آندن حکایه ایدیلدکده عواملك ورودیله آخرنده اعراب ظاهر اولمیوب اولکی اعراب ایله حکایه وتلفظ اولنور فقط اقتضاء عوامل حسبیله آخرنده اعراب تقدیر ایدیلور . وحالی اوزره حکایه ایدیلان اولکی اعراب فی الحال حقیقة اعراب اولمامغله اکا اعراب اطلاقی باعتبار ماکان علیه مجازقیلندندر . وشو موضعده اعرابك تقدیری اولمسی اصلنه دلالتدن ایچون اعراب اولی حکایه لازم اولوب ظهور اعراب تقدیرنده ایسه موضع ثانیده مرور ایتدیکی اوزره مثلین ویا ضدین حرکتینك اجتماعی لازم کلوب بو ایسه متعذر اولدیغندندر .

آخرنده اعراب محکی بولنمغله اعرابی تقدیری اولان اسم معرب مزبور یا (فی الاصل جمله ایکن فی الحال علمیته نقل اولنمش) ویاخود (حکما علم قلنمش) اولور . «شق اول» (تأبط شراً) کبی شری قولتیغنه آلدی معناسنه بر (جملهٔ فعلیه) ایکن « ثابت ابن جابر ابن غنم » نام شخصه سیفی قولتیغنه آلوب خانه‌سندن چیقدقده والده‌سنك تأبط شرا دیمسی اوزره علم قلنمشدر پس علی حاله شو اعراب ایله محکی اوله‌رق (جاءنی تأبط شراً)

و(رأيت تأبط شراً) و(مررت بتأبط شرا) دينلوب حالت رفع ونصب وجرده (اعراب) تقديرى اولمشدر (شق ثانى) يعنى كندنده حكماً علميت بولنان مثلا (قلت قام زيد) و (زيد قائم جملة خبرية) قوللرمزده (قام زيد) و (زيد قائم) ده اولديغى كبى . وعنـد الحجاز بين معتبر اولديغى اوزره اعراب حكايه مفردده دخى اولور مثلا (ضربت زيداً) سويليان كيمسه‌يه (زيد)دن سؤال اولندقده سـؤال زيددن اولديغنى اشعار ايچون نصب ايله (من زيدا) دينور (من زيداً) قولمزده ايسه (زيد) مبتدا اولمغله تقديراً مرفوع قلنور و مثلا مقام استفهامده (الك تمرتان) سويليان كيمسـه‌يه (دعنى عن تمرتان) دينلور (تمرتان) تثنيه اولوب جرى (يا) ايله اوله‌جغنـدن پس (يا) ايله اعراب تقـدير اولنور . (ودخى جزء ثانيسى اعرابه ناقابل وياخود اعرابه قابل ، بر عاملك معمولى واقع اولان تركيبلركه علم قلنه‌لر) اعراب حكايه بونلرده دخى جارى اولور فقط جزء ثانيسى اعرابه قابل اولميان بر عاملك معمولى واقع اولانلرده) هر ايكى جزئنده اظهار اعراب ممكن اولمـامغله آخرلرنده تقدير اولنور مثلا (ان زيدا) و (هل زيد) و (من زيد) قوللرمز بر كيمسـه‌يه علم قلنـدقلرنده اولديغى كبى فى الاصل جزء ثانيـلرى اعرابه غير قابل بر عامله‌كه اولكنـده (ان) وايكنجيده (عامل معنوى) واوچنجيـده حرف جر اولان (من) در معمول بولنمشلردر پس على حالهم شو اعراب ايله محكى اوله‌رق مثلا (جاءنى ان زيداً) و (رأيت ان زيداً) و (مررت بان زيداً) دينور و (هل زيد) و (من زيد) دخى بو قيـاس اوزره اولوب احوال ثلثـه‌ده اعراب تقديريدر . (واما جزء ثانيسى فى الاصل اعرابه قابل بر عاملك معمولى واقـع اولانلركه مثـلا علم اولدقلرى حالده (عبـدالله) و (مضروب غلامه) و (المعطى ابوه) كبى فى الاصـل جزء ثانيـلرى اعرابه قابل بولنـان (عبد) و (مضروب) و (المعطى) كلمه‌لرينـك معموللريدر بو كبيلرده اعراب اكر جزء اوللرنده قبل العلمية (المعطى ابوه) ده اولديغى كبى تقديرى ايسه فى الحال دخى تقديرى واكر (عبدالله) و(مضروب غلامه) ده اولديغى كبى لفظى ايسه فى الحال دخى لفظى اولور . زيرا جزء

ثانی فی‌الحال اعراب حکایه ایله مشغول اولوب وجزء اول ایسه فی‌الاصل تقدیری اولدقده کلمه تقدیری اولور واما جزء اول فی الاصل لفظی اولدقده هرنقدر فی الحال جزء اولك آخری وسط کلمه حکمنده ایسه ده قبل‌العلمیة قابل اعراب اولمغله بالکلیه اعراب هدر وتقدیری اولمامق ایچون مجموع کلمه‌نك مستحق اولدیغی اعراب جزء اولده قلنه‌رق کلمه لفظی اولور وجزء اول اقتضاء عوامل حسبیله مرفوع منصوب مجرور بولنورکه شو مذکور برکوی حضرتلرینك ذهابلریدر . واما (جمهور نحات) فی‌الحال اعراب مجموعك اولمیوب بلکه جزء اولکدرکه اقتضاء عوامل سببیله معرب اولور وجزء ثانی جزء اولك اقتضا ایلدیکی اعراب حقیقی ایله معربدر دیرلر . و بیلملیدرکه آخرنده بناء محکی بولنانلرکدخی آخرنده اعراب محکی بولنانلر کبی اعرابی تقدیری اولور علم اولدیغی حالده (خمسة عشر) کبی زیرا قبل العلمیه بر معنای حرفی یعنی (واو عاطفه)یی متضمن اولمغله هر ایکی جزئی فتح اوزره مبنی بولنوب علم قلندقده اشبو موجب بنا فوت اولمغله و علم اولمیان خمسة عشردن منقول ایدوکنه دلالتدن ایچون ینه اولکی اعراب ایله حکایه لازم اولوب ظهور اعراب تقدیرنده ایسه محذور سابق لازم کلمکله پس آخرنده تقدیر اولنور وبعضیلر قبل‌العلمیه اولدیغی کبی ینه مبنی اولمسنه ذاهب اولمشدر .

درس ۲۸

(موضع رابع) آخرنده اصلیه ویا منقلبه ماقبلی مکسور بر (یا) حرفی بولنان معربدر هرنقدر التقاء ساکنین‌دن ایچون حذف ایدیلسه دخی مقدر بولنمغله ملفوظ حکمنده‌در .

اکر معرب مزبور اسم ایسه حالت رفع وجرده یا اوزره ضمه وکسره ثقیل اولمغله حذف اولنور لکن معرف باللامده (یا) ساکن قالوب (اعراب) تقدیری اولور (جاء نی القاضی) و (مررت بالقاضی) کبی و (غیرمعرف باللام)ده بعد حذف الضمه والکسره التقاء ساکنین‌دن ایچون (یا) حذف اولنوب وتنوین (ماقبل‌یا) یه ویریلمکله اعراب تقدیری اولور (جاءنی قاض) و (مررت بقاض)

کبی و اما حالت نصبده فتحه خفیف اولمغله (یا) حرفی نه حذف ونه سـاکن قلنوب اعراب لفظی اولور (رأیت القاضی) و (رأیت قاضیا) کبی
و اکر معرب مزبور فعل ایسه حالت نصبده فتحه وحالت جزمده حذف آخر بولنمغله (اعراب لفظی اولور (لن یرمی) و (لم یرم) کبی واما حالت رفعده آخرنده ضمیر مرفوع اولماز ایسه (یا) اوزره ضمه ثقیل اولمغله حذف اولنوب اعراب تقدیریدر (هو یرمی) و(انت ترمی) و(انا ارمی) و(نحن نرمی) کبی واکر آخرنده ضمیر مرفوع اولور ایسه اکر نون جمع مؤنث ایسه اعراب محلی اولور (یرمین) و (ترمین) کبی واکر دیکری ایسه احوال ثلثه‌ده لفظیدر یرمیان و (لن یرمیا) و (لم یرمیا) کبی (موضع خامس) آخرنده ماقبلی مضموم واو بولنان فعلدر زیرا بو صفتـده اسمده بولنه‌مز فعل مذکورك انجق صورت رفعده ضمه ثقلتندن ایچون حذف اولنه‌رق اعرابی تقدیریدر (هو یغزو) و(انت تغزو) و (انا اغزو) و(نحن نغزو) کبی فقط ضمیر مرفوع بولنور ایسه موضع رابعده اولدیغی اوزره لفظی ویا محلی اولور اما حالت نصبده فتحه خفتندن ایچون حذف اولنیوب وحالت جزمده حذف آخر بولنمغله اعراب لفظیدر کامل بو کبیلردن بحث هر نقدر مطلب فعله مناسب ایسه‌ده استطراداً ذکر اولندی .

درس ٢٩

(موضع سادس) هر بر اسم معربدرکه اعرابی حرف ایله اولوب پس بر ساکنه یعنی اولنده همزهٔ وصل اولان بر کلمه‌یه ملاقی اوله زیرا همزهٔ وصل درج عندنده ساقط اولمغله اجتماع ساکنین لازم کلوب دفعی ایچون حرف اعراب حذف اولنمغله (اعراب) تقدیری اولور . اکر اسم مزبور اسماء ستهٔ مذکوره‌دن ایسه احوال ثلثه‌ده اعرابی تقدیری اولور (جاء نی ابوالقاسم) و (رأیت ابا القاسم) و (مررت بابی القاسم) کبی اما خطده (واو) و(الف) و (یا) نك یازلمسی آخر کلمه‌ده اولان حرکات مختلفه حرکات اعرابیـه ظن اولنمسون ایچوندر . زیرا آنلر قبل الاضافه حروف مزبوره اولنده بولنان حرکه‌لردر و برده احوال ثلثه‌دن هر برینه اول امرده اشارت و کسـب

اطلاع ایچـوندر . و اکر اسم مزبور جمع مذکر سالم اولور ایسه شـو صورتده اکر (ماقبل حرف اعراب) مفتوح ایسه دفعاً لاجتماع الساکنین حرف اعراب (واو) ایسه ضمه و (یا) ایسـه کسره ایله تحریك اولنوب اعراب احوال ثلثه‌ده لفظی اولور (جاءنی مصطفو القوم) و (رأیت مصطفی القوم) و (مررت بمصطفی القوم) کبی . و اکر مفتوح دکل ایسه دفعاً لاجتماع الساکنین (واو) و (یا) حذف اولنوب احوال ثلثه‌ده اعراب تقدیری اولور) جاءنی ضاربو القوم) و (رأیت ضاربی القوم) و (مررت بضاربی القوم) کبی .

و اکر اسم مزبور تثنیه ایسه دفعاً لاجتماع الساکنین حالت رفعده الف حذف اولنوب اعراب تقدیریدر (جاءنی غلاما ابنك) کبی حالت نصب وجرده (یا) حرفی کسر ایله تحریك اولنوب اعراب لفظی اولور (رأیت غلامی ابنك) و (مررت بغلامی ابنك) کبی .

درس ٣٠

(موضع سابع) اعرابی حرکه ایله اولان هر بر معربکه سکون اوزره وقف اولنمش اوله زیرا اعرابی حرف ایله اولان عندالوقف بینه لفظیدر ضاربون یضربون کبی معرب مزبور اکر تنوین تمکن ایله منون دکل ایسه و یاخود آخرنده (تاء تأنیث) ویا تاء تأنیثدن منقلبه (ها) بولنور ایسه اعراب احوال ثلثه‌ده تقدیریدر (احمد) و (ضاربة) و (ضاربات) کبی (احمد) هرکز منون اولمیوب و (ضاربة) آخرنده ها بولنوب و (ضاربات) تنوین تمکن ایله غیر منون بولنمشدر .

و اکر آخرنده (تاء تأنیث) ویا آندن منقلبه (ها) بولنمیوب آخرنده تنوین تمکن وار ایسه رفع وجر حالنده وقف ایله اعراب ساقط اوله جغندن (اعراب) تقدیری واما نصب حالنده آخرنده الف ایله وقف اولنه جغندن و (ماقبل الف) ده ایسـه فتح بولنه جغندن لفظیدر آخرینك سکونیله (جاءنی زید) و (مررت بزید) و آخرنده الف اوزره وقف اولنه‌رق (رأیت زیدا) کبی .

وخفی اولمیـه‌که آخری مجرد تخفیف ایچون سـاکن قلنان معرب مثلا قراءة ابی عمروده تسکین همزه ایله (بارئکم) کبی و یاخود حرف آخری

دیکر بر کلمه‌نك حرفنه ادغام اولنه‌رق ساکن قلنان مثلا میم رحیمی میم ملکه ادغام ایده‌رك کذا قراءة ابی عمروده (الرحیم ملك یوم الدین) کبی بونلرده (اعراب) تقدیری اولوب حرف آخر سکون ایله مشتغل اولمقده اشتراکندن ایچون اوزرینه سکونله وقف اولنان یعنی موضع سابعه ملحق قلنمشدر . ودخی حرف آخرینك حرکه‌سی دیکر حرفك حرکه‌سنه مجرد مشاکلت ومناسبتدن ایچون تابع بولنان مثلا قراءة ابی جعفرده ضم تا ایله (للملائکة اسجدوا) وقراءة حسن بصری‌ده کسر دال ایله (الحمدلله) کبی الملائکة والحمد لفظلرنده دخی شو حالده اعراب تقدیری اولوب آخری حرکهٔ غیر اعرابیه ایله مشتغل اولمقده اشتراکندن ایچون آخرنده اعراب محکی اولان یعنی موضع ثالثه ملحق بولنمشدر شو ذکر اولنانلرده احوال مذکوره‌ده اعرابك تقدیری اولدیغنی شرح مغنی اللبیبده دمامینی تصریح ایلمشدر .

لکن لغهٔ بنی تمیم‌ده فعل مضارع مجزوم مدغم مثلا حرکات ثلثهٔ دال مهمله ایله (لم یمد) نحونده جزم تقدیری اولوب شو محللرك برینه ایسه پك مناسب اولمدیغندن اعراب تقدیرینك محلی سکزه و بلکه موضع ثالث وسابعه ملحق قیلنان دخی ضم اولنور ایسه اونه ترقی ایتمسی دخی عندالبعض وارد خاطر اولمشدر .

شو بیان برکوی رحمه‌الله کدرکه اعراب تقدیرینك محلنه نظر ایتمشدر . ولکن ابن حاجب رحمه‌الله تقدیر اعرابك منشأنه نظر ایلمشدرکه تقدیر اعراب باللفظ معربده ظهور اعراب متعذر وممتنع اولدیغنده‌در و یاخود ظهوری استثقال اولندیغنده‌در .

(تعذر اعراب) محل اعراب حرکهٔ اعرابیه‌یه قابل اولمدیغنده‌در ومعرب بالحرکه‌یه خاصدر محل اعرابدن آخرنده الف اولان عصا لفظی کبی وتثنیه وجمع مذکر سالمك غیری اوله‌رق یاء متکلمه مضاف اولنلر غلامی ورجالی کبی و آخری (اعراب حکایه) ویا (بناء محکی) ایله مشغول بولنان یا (تأبط شرا) و(من زید) و(خمسة عشر) کبی واعرابی حرکه ایله اوله‌رق سکونله وقف اولنان (احمد) و(ضاربة) و(زید) کبی بونلرده تقدیر اعراب شو حالده ظهوری متعذر اولمسندن ناشیدر .

واما (استثقال اعراب) محل اعراب تحمل اعرابه قابل لكن ظهوری لسان اوزره ثقيل اولديغنده‌درکه معرب بالحرکه ومعرب بالحروفه شاملدر وتعذر اعراب موقعلرینك غیرنده واقعدرکه آخری (یا) ماقبلی مکسور اولان وآخری (واو)ماقبلی مضموم‌اولانده ومابعدنده برساکنه ملاقی اسم‌معرب بالحروفده و(مسلمی) نحونده اولديغی کبی .

درس ٣١

(مبحث اعراب محلی) اعراب محلی نفس لفظده ظهور اعرابه مانع بولنمغله (اعراب) آخر لفظده اظهار وتقدیر اولنه‌میوب بلکه نفس لفظده یعنی محلنده اعتبار اولنان اعرابدر اعراب محلی ایکی موضعده بولنمشدر .

(موضع اول) آخری اعراب غیر محکی ایله مشتغل بولنان اسم معربدر (مررت بزید) کبی (زید)ك جری اعراب محکی اولمیوب بلکه محل قریبی حقیقة (با) ایله مجرور اولوب محل بعیدی محلا منصوب (مررت) فعلنك مفعول‌به غیر صریحیدر دینور وکذا (اعجبنی ضرب زید) و(مر بزید) قولمزده (زید)ك اولکی مثالده محل قریبی لفظاً مجرور ضربك مضاف الیهیدر ومحل بعیدی محلاً مرفوع ضربك فاعلی ویاخود محلا منصوب مفعولیدر وایکنجی مثالده محل قریبی لفظاً با ایله مجرور ومحل بعیدی محلاً مرفوع (مر) فعل ماضیٔ مجهولنك نائب فاعلیدر تأمل فی‌الفهم والتفهیم .

(موضع ثانی) مبنی بولنان کلمه‌لردر فقط مقتضیٔ اعرابك عدم توارددن ایچون محل اعراب مبنی‌اصل اولمیوب بلکه مبنی‌عارضدر . بحث مبنی بعدالمعرب اسمك اجل مباحثندن اولمغله برنچه درسلر ایله آندن دخی بحث ایلیه‌جك ایسکده ابن حاجب حضرتلرینه تبعاً بحث توابعدن صکره‌یه تأخیر اولندی .

(المعمولات)

خفی اولمیه‌که معمول مقدمه‌ده کوسترلدیکی اوزره مرفوع منصوب مجرور مجزوم قسملرینه منقسم اولوب یکرمی بشی‌معمول بالاصاله‌وبشی‌معمول بالتبعیه‌درکه

مجموعی اوتوز دانه‌در فقط مرفوعات طقوز دانه اولوب طقوزنجیسی که نواصب وجوازمدن خالی فعل مضارعدر ومنصوبات اون اوچ دانه اولوب اون اوچنجیسی‌که نواصبدن بری داخل اولان فعل مضارعدر ومجزوم‌که بردانه اولوب جوازمدن بری داخل اولان فعل مضارعدر شواوچی فعل اولمغله ذکری مطلب فعلده کله‌جکدر پس اسم اوله‌رق مرفوعات سکز ومنصوبات اون ایکیدر ومجرورات ایکی دانه اولوب ذاتاً اسمه مختصدر ومعمول بالتبعیه مفرد اوله‌رق آنجق اسمدر فقط کاه جمله اوله‌رق جملهٔ فعلیه وجملهٔ اسمیه دخی اولور بونکده بحثی کلور .

(المرفوعات)

بوراده بحث ایده‌جکمز معمول مرفوع سکزدرکه (ماشتمل علی علم الفاعلیة) دینه‌رك تعریف اولنور یعنی معمول مرفوع اسمك فاعل اولمسی علامتی‌که (ضمه) (واو) (الف) در مشتمل اولان اسمدر دیمکدر و اشتمالندن مراد لفظاً ویاتقدیراً ویامحلاً آنکله موصوف اولمقدر .

درس ٣٢

(فاعل)معمول مرفوعدن اولکیسی فاعلدر «فاعل» عندالخلیل اوچ جهتله مرفوعاتده اصلدر واکثر نحات بونده خلیله تابعدر (جهت اول) اعرابی وضعدن مراد مقتضیٔ اعراب اولان معانیٔ خفیه یعنی (فاعلیت) (مفعولیت) (مضاف الیه) علامت ونشانه اولوب بری برندن تمیز وتفریق اولمقدر فاعل ایسه مفعولدن آنجق علامت رفع ایله ممتاز اولور واما مبتدا غالبا ذات اولورکه خبردن چوق کره فرق اولنور پس فاعل علامت رفعه احوج اولوب مرفوعاتده اصل اولور (جهت ثانی) فاعل جمله‌لرده اصل اولان جملهٔ فعلیه‌نك جزئیدر پس فاعل دخی اصل اولور جملهٔ فعلیه‌نك اصل اولمسی زیرا جملهٔ فعلیه‌ده جزء اول فعلدر فعلك ایسه وضعنده برفاعله نسبت اولنمسی مأخوذ اولمغله اول امرده فاعلیله ارتباطی اقتضا ایدر واما جملهٔ اسمیه‌ده

مبتدا مستقل اسم اولمغله اول امرده لذاته برنسنه‌یه ارتباطی مقتضی دکلدر
پس جملهٔ فعلیه‌ده امتزاج وارتباط جملهٔ اسمیه‌دن قوی وشدید اولوب اصل
اولور (اصل اولان برنسنه‌دن جزء اولان ایسه) اکا نسبتله اصل اولمیان
برنسنه‌دن جزء اولاندن زیاده اصالته الیق اولمغله پس فاعل دخی اصل
اولور (جهت ثالث) مبتدانك عاملی معنوی اولوب فاعلك عاملی ایسه لفظی
اولمغله فاعلك عاملی اقوی‌در بواسطه عمل رفعده دخی اقوی اولمسنی ایجاب
ایتمکله پس فاعل مرفوعاتده مبتدادن اصل اولور. فاعلك نائب فاعلدن اصل
ایدوکی درکار اولوب مبتدادن دخی اصل اولدقده مبتدانك ایسه سائرندن
اصل ایدوکی مسلم اولمغله فاعل جمله‌سندن اصل اولمش اولور.
واما سیبویه عندنده مرفوعاتده ایکی جهتله مبتدا اصلدر وبعض نحات بونده
سیبویه‌یه تابعدر (جهت اول) مسند الیه‌ده اصل اولان مسند اوزره مقدم
اولمقدر مبتدا ایسه شو اصل اوزره باقیدر (جهت ثانی) مبتدایه جامد
ومشتق ایله حکم اولنه‌بیلور هذا رجل وزید قائم کبی فاعله ایسه حقیقة ویا
حکما مشتق اولان ایله حکم اولنور لکن شو ایکی جهتدن جهت اول مبتدانك
انجق مسندالیه اولمقده اصالتنه وجهت ثانی محکوم علیه اولمقده اصالتنه دلالت
ایدر مطلوب اولان ایسه مرفوعیتده اصالتیدر دیو جواب ویرلمشدر.
مرفوعاتده اصل اولان اشبو (فاعل) عندالنحات (هو ما اسند الیه الفعل
اوشبهه وقدم علیه علی جهة قیامه به) دینه‌رك تعریف اولنور یعنی فاعل
حقیقةً ویاحکماً براسمدرکه فعل ویاخود شبه فعل اول اسمله قائم بولنمق
اوزره واقع براسناد ایله یعنی (حقیقةً ویاحکماً معلوم صیغه‌سی اوزره اوله‌رق)
بالاصاله اکا اسناد اولنمشلر و اوزرینه‌ده مقدم بولنمشلردر (ضرب زید)
قولمزده زید و (اعجبنی ان ضربت) قولمزده ان ضربت و (زید قائم ابوه)
قولمزده ابوه کبی (زید) حقیقة اسمدرکه ضربك فاعلیدر و(ان ضربت) تأویل
مفرد وحکم مصدرده اولوب حکماً اسمدرکه (ضربك) تأویلنده‌در اعجب
فعلنك فاعلیدر و(ابوه) ضمیره مضاف اوله‌رق شبه فعل اولان (قائم)ك فاعلیدر
(ضرب)و(اعجب)صیغهٔ معلوم اوزره‌در و(قائم)حکما معلوم اوله‌رق بونلرك فاعللرینه
اسنادلری فاعللر یله قائم اولملری جهتی اوزره براسناددر. واما برفعل

مجهول ومجهول حکمنده اولان مثلا اسم مفعولك نائب فاعله اسنادی نائب فاعل اوزره واقـع اولملری جهتی اوزره بر اسناد اولمغله پس (علی جهة قیامه به) قیدیله خارجلردر .

واسناددن مراد اسناد بالاصاله اولمغله توابع فاعل دخی خارجدر و (قدم علیه) قیدیله (زید ضرب) نحونده زید کبیلر دخی خارجدر .

بعضیلر حقیقة (فاعل) کندندن بر فعل صدور ایدوب ولفظاً مرفوع اولاندر دیو فاعلی اوچ نوع او زره تصور ایلدیلر . بریسی لفظاً ومعناً فاعلدر (قام زید) قولمزده زید کبی و بریسی لفظاً فاعل معناده دکلدر (مات زید) قولمزده زید کبی و بریسی معناً فاعل لفظده دکلدر (کفی بالله شهیدا) قولمزده لفظهٔ جـلاله کبی فقط مرفوعات وفاعلك تعریفنده ذکر اولنان تأمل اولنور ایسه اشکال قالمز .

درس ٣٣

خفی اولمیه‌که فاعلده اصـل اولان فعلنی ولی ایتملی یعنی فعلی عقبنـده واقع اولملیـدرکه حقی بودر . پس هر نقدر آراده مفعول فاصـله اوله‌رق فاعل مؤخر اولسـه‌ده رتبهٔ مقدم اعتبـار اولنور . شو جهتله (ضرب غلامه زید) ترکیبی‌که غلام (ضرب)نك مفعولی اولوب وضمیر (ضرب)نك فاعلی اولان مؤخر زیده راجع اوله جائز کورلمش واما (ضرب غلامه زیداً) ترکیبی‌که غلام (ضرب)نك فاعلی اولوب وضمیر (ضرب)نك مفعولی اولان مؤخر زیده راجع اوله تجویز اولنمامشـدر ، زیرا (ترکیب اول) ده فاعلك حقی تقدم اولمغله رتبهٔ اولمیوب انجق لفظاً اضمار قبـل الذکر لازم کلمکله تجویز اولنمشـدر . واما (ترکیب ثانیـده) مفعولك حقی ذاتاً تأخر اولمغله لفظاً ورتبهٔ اضمار قبل الذکر لازم کلدیکندن تجویز اولنمامشـدر . لکن اخفش وابن جنی مطلقا اضمار قبل الذکری جائز کوردکلرندن شو ترکیبی تجویز ایتمشلردر . وبوبابده استنادلری شاعرك

جزا ربه عنی عدی ابن حاتم . جزاء الکلاب العاویات وقد فعل

شعریدرکه (ربه) ده اولان ضمیر جزانك مفعولی اولان مؤخر (عدی) کلمه‌سنه راجعدر . پس لفظاً ورتبهٔ اضمار قبل الذکر واقعدر دیدیلر . لکن بوراده تسلیم وعدم تسلیم ایله جواب ویریله‌بیلور که تسلیم اولندقده ضرورهٔ شعریه‌دن ایچون واقع اولمشدر دینلور ویاخود تسلیم اولنمیوب ضمیر عدی‌یه راجع دکلدر . بلکه (جزا) فعلنك مصدرینه راجعدر تقدیر کلام جزا رب الجزا دیمکدر . نته‌کیم (اعدلوا هو اقرب للتقوی) آیت کریمه‌سنده (هو)ضمیری (اعدلوا) دن منفهم عدله راجع اولمشدر . پس کلامده اضمار قبل الذکر هرکز یوقدر دینور واشبو شعرك اصلی عدی ابن حاتم نعمان ابن منذره برقصر بنا ایدوب اکمال ایلدکده نعمان کندینه بونك مثلنی هرکز یاپدکمی دیدکده هرکز یاپمدم وباخصوص بونی برطاش اوزره بنا ایتدمکه اکر اول طاش اخذ اولنسه قصر خراب اولور دیدی نعمان اول طاشی سندن غیری بیلان وارمیدر دیدکده یوقدر دیدی . پس امر ایدوب عدی بن حاتمی قصردن اشاغی آتوب هلاك ایتدیلر . شو حالی عدی بن حاتمك عدوسی اولان شو شعرك قائلی کوردکده اشبو شعری دیمشدرکه مفاد بیت رب الجزا عدی بن حاتمی بندن ایچون عوعو ایدن کلبلرك جزاسی یعنی (شو حال ایله جزالندکاری کبی جزالندرسك حالبوکه بویلجه ایشلدی یعنی جزالندردی ولایقی ویردی دیمکدر . عدیّ بن حاتمك خدمتنه مقابل نعمانك شو معامله‌سندن ایچون «جهانده ایلیکه ایلك اولیدی» که نعمان شاه سنماره ایدردی . دیمشدر .

درس ٣٤

خفی اولمیه‌که‌درت محلده فاعلی مفعول اوزره تقدیم واجب اولور(اولکیسی) فاعلك فاعلیتنه ومفعولك مفعولیتنه بالوضع دال اولان اعراب لفظاً منتفی اولسه وقرینه دخی بولنمسه شو حالده دفع التباس ایچون مقدم واقع اولان وجوباً فاعل قلنور (ضرب موسی عیسی) کبی واما لفظاً اعراب منتفی اولمسه مرفوع اولان فاعل ومنصوب اولان مفعول اوله‌جغندن التباس اولماز وکذا قرینه ایله معلوم اولسه مثلا (ضربت موسی حبلی) کبی (ضربت)مؤنث

اولمغله فاعلی حبلی ایدوکی شـو قرینهٔ لفظیه ایله آشکاردر . و (اکل الکمثری یحیی) کبی که آکل آنجق انسان اوله جغندن (اکل)نك فاعلی یحیی کلمه‌سی ایدوکی شو قرینهٔ معنویه ایله درکاردر . شو تقدیرده دخی التباس یوقدر (ایکنجیسی) مفعول فعلنـدن مؤخر وفاعل فعلنه متصل ضمیر اولسـه اتصال انفصاله منافی اولمغله فاعل وجوبا مقدم اولمش اولور (ضربت زیداً) کبی که فاعل ضمیر متکلم اولان (تا)در و (زید ضرب عمرواً) کبی که فاعل ضرب ایچنده مستتر (هو)در . مفعولك فعلنـدن مؤخر اولمسی کوسترلمسی زیرا شو صورتده مفعول کاه لاجل الاهتمام فعلی اوزره تقدیم اولنور (زیدا ضربت) کبی که شمدی مانحن فیهمز دکلدر .

(اوچنجیسی) فاعلك فاعلیتی مفعول اوزره حصر ایلمك اراده اولنسه فاعل ایله مفعول آراسنه ادات استثنادن (الا) کلمه‌سی توسط ایدوب مفعول (الا)دنصکره وفاعل وجوباً مقدم قلنور . (ماضرب زید الا عمرواً) کبی زیرا حصر هر حالده الادنصکره واقع جزء اوزره‌در . پس اکر فاعل الادنصکره واقع اوله‌رق (ماضرب عمرواً الا زید) دینسه‌ایدی مفعولك مفعولیتی فاعل اوزره حصر افاده ایدرکه حصر مطلوبمز دکلدر واکر فاعـل ومفعول (الا)دنصکره کلوب فاعل مقدم قلنسه‌که (ماضرب الا زید عمرواً) دینسه یا (مضروبیت عمرو)ك زید اوزره حصرینی افاده ایلر ویاخود (ماضرب احد احداً الا زید عمرواً) معناسنده اولوب هر برینك صفتنك آخرده انحصارینی ارائه ایدرکه هیچ بریسی حصر مطلوبمز دکلدر . واکـر مفعول مقدم قلنسه‌که (ماضرب الا عمرواً زید)دینسه مدعامزدن خارج ایسه‌ده ضاربیت زیدك عمرو اوزره انحصارینی افاده ایدرکه حصر مطلوبمزدر . لکن هنوز تمام اولمدن برصفتی برنسنه‌یه قصر ایتمك قبیلندن اولورکه شو ترکیب هر حالده غیر مستحسندر . واکر (ماضرب احداً احد الا عمرواً زید) معناسنه قلنسه شـو تقدیرده کذا هر برینك صفتنك آخرده انحصارینی افاده ایدرکه حصر مطلوبمز دکلدر. شو جهتله کرك صورت تقـدیم وکرك صورت تأخیرده الا کلمه‌سنك توسط ایلمسی کوسترلدی (ودخی) فاعلك فاعلیتی مفعول اوزره حصر ایلمك اراده اولنوب فاعل ومفعولی مشـتمل جمـله‌نك اولنه الا

معناسنه انماکلمه‌سی کتورلسه جمله‌ٔ مزبورده دخی فاعلی تقدیم واجب اولور (انما ضرب زید عمرواً) کبی زیرا بونده حصر جزء اخیرده‌در پس اگر فاعل مؤخر قلنوب (انما ضرب عمرواً زید) دینسه مفعولك مفعولیتنك فاعل اوزره حصرینی افاده ایدرکه حصر مطلوبمز دکلدر .

(دردنجیسی) فاعل ومفعول فعلنه متصل ضمیر اولسه‌لر فاعل وجوبا مقدم اولور ضربتك کبی .

(وخفی اولمیه‌که درت محلده مفعولی فاعل اوزره تقدیم واجب اولور .

(اولکیسی) مفعوله راجع بر ضمیر فاعله متصل اولسه مفعول تقدیم واجبدر (ضرب زیداً غلامه) کبی والا لفظاً ورتبةً اضمار قبل الذکر لازم کلور ایدی .

(ایکنجیسی) مفعولك مفعولیتنی فاعلده حصر اراده اولنسه فاعل ایله مفعول آراسنه ادات استثنا اولان (الا) کلمه‌سی توسط ایدوب فاعل (الا) دنصکره کتوریلوب مفعول وجوباً مقدم قلنور (ماضرب عمرواً الا زید) کبی واگر برعکس اولسه حصر مطلوب حاصل اولماز ایدی .

(اوچنجیسی) کذا مفعولك مفعولیتنی فاعلده حصر ایلملك اراده اولنوب (جمله) (الا) معناسنه (انما) دنصکره کتورلسه مفعول وجوبا تقدیم اولنور (انما ضرب عمرواً زید) کبی واگر برعکس اولسه حصر مطلوب حاصل اولماز ایدی .

(دردنجیسی) مفعول فعلنه متصل ضمیر اولوب وفاعل غیر متصل اولسه اتصال انفصاله منافی اولمغله مفعول وجوبا مقدم اولور (ضربك زید) کبی .

درس ٣٥

خفی اولمیه‌که فاعلك فعلی بعض محلده جوازاً حذف اولنور . نته‌کیم فاعل بر سؤال محققه‌یه جواب واقع اولسه مثلا (من قام) دیو سؤال ایدن سائلك جوابنده (زید) دینلدکده اولدیغی کبی تقدیر کلام (قام زید) در وفعل تقدیر اولنوب خبر تقدیر اولنامسی زیرا (زید قائم) تقدیرنده

قالەرق خبر مقدر اولسه (قائم) کلمەسنك ایچنده بر ضمیر بولنەجغندن ایکی جزء حذف اولنمق لازم کلور و اما فعل تقدیرنده فاعلی مظهر اولمغله یالکز بر جزئی یعنی فعلی حذف ایلمك لازم کلور حذفده تقلیل ایسه اولیدر.

ونتەکیم فاعل بر سؤال مقدردیه جواب واقع اولسه ضرار بن نهشل برادری یزید بن نهشلك مرثیەسنده سویلدیکی

لیبك یزید ضارع لخصومة * ومختبط مما تطیح الطوائح

شعرنده ضارع کبی (لیبك) ناقص‌دن امر غائب بناء مجهول صیغەسی اوزره اولوب (یزید) کلمەسی نائب فاعلیدر و (ضارع) من یبکیه یوللو بر سؤال مقدر جوابنده واقعدرکه تقدیر کلام یبکیه ضارع دیمکدر ضارع عاجز وذلیل معناسنەدر و (لخصومة) ضارعه متعلقدر (و مختبط) ضارع اوزره معطوفدر و یبکیه مختبط دیمکدر مختبط افتعال‌دن اسم فاعل صیغەسی اوزره من غیر وسیله طلب احسان ایلیان سائله دینور (مما) لفظنده من تعلیل ایچوندر مختبط لفظنه متعلقدر و ما مصدریەدر (تطیح) افعالدن فعل مضارع مفرد مؤنث غائبەدر تهلك معناسنەدر (الطوائح) تطیح‌نك فاعلیدر مطیحەنك جمعیدر (مطیحه) مهلك نسنەیه دینور تطیح‌نك مفعولی لاجل التعمیم حذف اولنمشدر مثلا(تطیح الطوائح ماله ومایتوسل به الی تحصیل المال) کبی تقدیر اولنور (مفاد بیت) یزید بن نهشل اغلانلسون (کیم اغلاسون) هر بر خصومته عاجز و ذلیل یعنی مقاومت خصمایه غیر مقتدر اولان اغلاسون و دخی مهلکات هر وارینی و تحصیل ماله وسیله قالەجق نسنەلرینی اهلاك ایلدیکی اجلدن من غیر وسیله کاوب طلب احسان ایلیان هر بر سائل اغلاسون دیمکدرکه مومی الیهك مظلوم و عاجزلره معین و من غیر وسیله طلب احسان ایلیانلره معطی و محسن اولدیغنی بالارائه فوتی ایله تحزن‌در . و اکر (لیبك) بناء معلوم صیغەسی اوزره اولوب و (یزید) اکا مفعول اولور ایسه شو صورتده (ضارع) ذکر اولنان

(لبيك) يه فاعل اوله‌جغندن مانحن فيهمزدن اوله‌مز و شو تقديرده معنا يز يده شو كيمسه‌لر اغلاسون طرزنده اولور . خفى اولميه‌كه بر فاعلك فعلى بعض وجوبا حذف اولنور بوده فعل مزبور حذف اولنه‌رق حذفدن ناشى ابهام دفع اولنمق ايچون ثانيا تفسير اولنان محلده‌در زيرا تفسير ايليان فعل ايله بيله تفسير اولنان فعل دخى ذكر اولنسه تفسير ايليان فعل حشو زائد اولور ايدى حق سبحانه و تعالى‌نك (وان احد من المشركين استجارك) قول شريفنده اولديغى كبى‌كه (احد) كلمه‌سى وجوبا مقدر بر (استجار) فعلنك فاعليدر ايكنجى (استجار) آنى مفسردر تقدير كلام (وان استجارك احد من المشركين) در اولا (استجارك) حذف اولنوب ثانيا تفسير اولنمشدر حرف شرطك اسم اوزره دخولى جائز اولمامغله بوراده (احد) كلمه‌سى ابتدائيت اوزره مرفوع اوله‌مز بلكه حرف شرط دنصكره (احد) لفظنى رافع بر فعل تقديرى تحت وجوبده‌در .
و دخى بعض فعل مع فاعله جوازاً حذف اولنور بوده (اقام زيد) كبى بر استفهام جوابنده (نعم) ديندكده اولديغى كبى‌كه تقدير كلام نعم قام زيد ديمكدر وجواب سؤاله مطابق اولسون ايچون آنجق جملهٔ فعليه تقدير اولنور .

درس ٣٦

خفى اوليه‌كه بعض ايكى و ايكيدن زياده عامللر كنديلردنصكره اولان اسم مظهرده متفقين فى‌العمل اوله‌رق (فاعليت) ويا (مفعوليت) ده و يا مختلفين فى‌العمل اوله‌رق (فاعليت ومفعوليت) ده تنازع ايدرلر . بوراده بز اكتفاءً ايكى فعلك تنازعنى بيان ايده‌جكز بوندن زياده‌نك و فعلك غيرى عامللرك تنازعلرى دخى بوقياس اوزره بيلنور . صورت تنازع اشارت اولنديغى اوزره اوچ نوع اوزره تصور اولنور (نوع اول) فعليندن هر برينك اسم ظاهرى كنديسنه فاعل قلمقده تنازعلريدر (ضربنى واكرمنى زيد) كبى و عامل غير فعل اوله‌رق مثلا (زيد كريم وشريف ابوه) كبى (نوع ثانى) هر برينك اسم ظاهرى كنديسنه مفعول قلمقده تنازعلريدر (ضربت

واكرمت زيداً) كبي و عامل غير فعل اولەرق مثلا (زيد معط و مكرم عمرواً) كبي و بعض بر تركيبده شوايكي نوع جمع اولوركه هر بری كنديلر- دنصكره معين بر اسم ظاهری كنديسنه فاعل قلمقده و معين ديكر بر اسمی كنديسنه مفعول قلمقده تنازعلر يدر (ضرب واهان زيد عمرواً) كبي (نوع ثالث) مختلفين فی العمل اولەرق بری اسم ظاهرك كنديسنه فاعل اولمسنی و ديكری ينه اول اسم ظاهرك كنديسنه مفعول اولمسنی اقتضا ايليەرك تنازعلر يدر (ضربنی و ضربت زيداً) كبي و عامل غير فعل اولەرق (زيد معط و شريف ابوه) كبي

(مذهب بصريين) اشبو نزاعی فصل و قطعده بصريون فعل اولی اعمال ايلمكی مع الضعف تجويز ايله برابر قربتيندن ايچون اسم ظاهرده حق عملی فعل ثانی يه و يرمكی ترجيح و اختيار ايدوب فعل اول فاعل اقتضا ايتدكده فاعلنی اضمار ايلديلركه ضمير مذكور فعل ثانينك فاعلی و يا مفعولی قلنان اسم ظاهره راجعدر زيرا اظهار اولنديغی تقديرده تكرار لازم كلور حذفی ايسه ممتنعدر و لازمكلان اضمار قبل الذكر (عمده) ده اولمغله جائزدر ديديلر و فعل اول مفعول اقتضا ايتدكده مفعول كلامده فضله اولمغله كندندن استغنا اولنور ايسه حذف اولنور و اكر استغنا اولنەميوب ذكرينه حاجت كورينور ايسه ذكر اولنور ديديلر پس (ضربنی و اكرمنی زيد) نحونده (زيد) اكرم فعلنك فاعليدر و ضرب فعلنك فاعلی زيده راجع ضربده مستتر ضميردر و (ضربت و اكرمت زيداً) نحونده (زيداً) (اكرمت) نك مفعوليدر ضربت نك مفعولی زيد حذف اولنمشدر و (ضرب و اهان زيد عمرواً) نحونده (زيد) اهان نك فاعلی و عمرواً مفعوليدر (ضرب) نك فاعلی زيده راجع ضربده مستتر ضميردر و مفعولی عمرو محذوفدر و (ضربنی وضربت زيداً) نحونده (زيداً) ضربت نك مفعوليدر (ضربنی) نك فاعلی زيده راجع ضمير مستتردر واما (حسبتنی منطلقا و حسبت زيدا منطلقا) نحونده هر كز تنازع اولميوب (زيداً) و (منطلقاً) حسبت نك ايكی مفعوليدر و (حسبتنی) ده مفعول اولی ياء متكلمدر و (منطلقا) مفعول ثانيدركه حذف اولنەميوب ذكر اولنمشدر زيرا حسبت فعلنك احد مفعولينی

حذف ایلمك جائز دكلدر (مذهب كسائی) امام كسائی مذهب بصریینی اختیار ایدوب فقط اضمار قبل الذكردن احترازاً فعل اولده فاعلی اضمار ایتمیوب حذف ایلدی پس (ضربانی واكرمنی الزیدان) تركیبی عند البصریین قبول اولنور واما عند الكسائی مقبول دكلدر و (ضربنی واكرمنی الزیدان) تركیبیده برعكس دركه اثر خلاف اشته شو مثاللرده ظاهردر .

درس ٣٧

(مذهب كوفیین) واما كوفیلر فعل ثانی یی اعمال ایلمكی مع الضعف تجویز ایله برابر اضمار قبل الذكردن احترازاً وبرده سبقت ایلدیكندن ایچون اسم ظاهرده حق عملی فعل اوله ویرمكی ترجیح واختیار ایلدیلر پس فعل ثانی فاعل اقتضا ایتدكده فاعلی اضمار ایلدیلركه ضمیر مذكور فعل اولك فاعلی ویا مفعولی قلنان اسم ظاهره راجعدر وشو تقدیرده اضمار قبل الذكر انجق لفظاً اولوب رتبة اولمامغله جائز كورلمشدر وفعل ثانی مفعول اقتضا ایدرایسه كذا برمانع منع ایلمدكجه اضمار ایلدیلر لكن برمانع منع ایتمدكجه مع الضعف حذفنی دخی تجویز ایلدیلر اضماری اختیار ایلملری فعل ثانینك مفعولی مذكوره مغایر توهم اولنمسون ایچوندر واگر اضمار وحذفه برمانع بولنور ایسه اظهار اولنور (حسبنی وحسبتهما منطلقین الزیدان منطلقاً) تركیبنده اولدیغی كبی دیدیلر (الزیدان) (حسبنی) یه فاعل و (منطلقا) مفعول قلنوب وفعل ثانیده مفعول اول ضمیر اولەرق كتورلدیكه (هما) در ومفعول ثانیسیكه منطلقین در مظهر قلندی . زیرا ضمیر مفرد اولەرق كتورلسه مفعول اوله مخالف اولور ایدی وضمیر تثنیه اولەرق كتورلسه مرجعه یعنی (منطلقا) لفظنه مخالف اولور ایدی پس اضمار ممكن اولمیوب و (حسبت) بابنك احد مفعولینی حذف ایلمك دخی جائز اولمامغله ذكر و اظهار قلندی . لكن فاضل جامی شو مثالده اصلا تنازعك اولمدیغنی بیان ایلدیلر زیرا فعل اول مفرد برمفعول وفعل ثانی تثنیه اولەرق برمفعول اقتضا ایلمكده اولدیغندن ایكیسی برامر واحده متوجه دكللردر مكركه مفعول ثانینك

تثنیه وافرادی ملاحظـه اولنیوب انجق انطلاق ایله متصف برذاته دال اسم اولدیغی ملاحظه اولنه (مذهب فرا) امام فرا کوفیلر مذهبنی اختیار ایدوب فقط فعل اول وارایکن فعل ثانینک عامل اولمسنی تجویز ایتمامشدر. امام فرادن تشریك رافعین دخی روایت اولنمشدر مثلا (ضربنی واکرمنی زید) ترکیبنده زیدی علی سبیل المناوبه والبدلیه هم (ضربنی) وهم (اکرمنی) یه فاعل قلمق کبی و بعدالظاهر اضمار فاعل دخی مرویدر مثلا (ضربنی واکرمنی زید هو) و (ضربنی واکرمت زیداً هو) کبی فقط روایت متن مشار الیهدن غیر مشهور اولوب ثابت دکلدر .

(کوفیلر) فعل اولی اعمال ایلمکی اختیارده مذهبلرینك حقیقته امرئ القیس شاعرك

ولوانما اسعی لادنی معیشة کفانی ولم اطلب قلیل من المال

شعرنده مصراع ثانیله استدلال ایدوب (کفانی) و (لم اطلب) فعللری (قلیل) لفظنه متوجه اولوب (کفانی) (قلیل) لفظنك لفظا مرفوع فاعلی اولمسنی و (لم اطلب) لفظا منصوب مفعولی اولمسنی اقتضا ایتمکده اولمغله تنازع تحقق ایلمش وامرئ القیس افصح شعراء عرب ایکن قلیل لفظنی مرفوع قلوب فعل اولی اعمال ایتمشدر دیدیلر . لکن بصریلر بورادہ تنازعك وجودی مسلم دکلدر زیرا تنازع تقدیرنده معنا فاسد اولور دیو جواب ویردیلر زیرا لوکلمه‌سی مدخولی کرك شرط وکرك جزا وکرك بونلرك بری اوزره معطوف اولسون مثبت ایسه منفی ومنفی ایسه مثبت قیلر . شو تقدیرده اکر کوفیلرك دیدیکی کبی تنازع بولنوب (کفانی) و (لم اطلب) فعللری اقتضای مذکورلری اوزره (قلیل من المال) لفظنه توجه ایلسه‌لر ادنای معیشت ایچون سعی ایتمیوب وآز مالده کفایت ایلمیوب وآز مالی طلب ایلمسنی مفید اولورکه بری برینه مناقضدر پس (لم اطلب) ایچون العز والمجد کبی برمفعول تقدیر ایده‌رزکه (ولم اطلب العز والمجد) دیمك اولور بوکا ایسه بیت آتیسی اولان .

ولكنما اسعى لمجد مؤثل   وقديدرك المجد المؤثل امثالى

مفادى دخى دلالت ايدر (مؤثل) تأثيلدن اسم مفعولدر مجدك صفتيدر (مجد) شان وشرف وكرم وجلالت ونسباً علو منزلت معناسنه‌در (تأثيل) برنسنه اصل واساس طوتوب نما وبركتله فراوان اولمق وبرملكى اولولندرمق واهل ومتعلقاتنه لباس فاخرلر اكسا ايله نوازش واحسان ايلمك معناسنه‌در (مفاد بيت اول) اكر بن ادناى معيشته سعى ايتسه ايدم بكا آز مال كفايت ايدر وبن عزو مجدى طلب ايتمز ايدم لكن بن ادناى معيشته سعى ايتمم وبكا آز مال كفايت ايتمز وبن عزو مجدى طلب ايدرم ديمكدر نته‌كيم بيت ثانى‌ده بونى اشراب ايتمشدر (مفاد بيت ثانى) لكن بن اساس طوتمش بر مجد وشرفه سعى ايده‌رم و حالبوكه اول مجد مؤثله بنم امثالم اير يشرلر يعنى نائللردر . بندخى امثالمك نائل اولدقلرى او مجد وشرفه نائل اولمغى استرم ديمكدر .
خفى اولميه‌كه تنازع عامليننك اسم ظاهرده كوسترلمسنه باعث زيرا كنديلردن صكره ضمير متصل اولسه متصل بولنديغى فعل ثانى‌يه مستحق اولوب تنازع اولماز ايدى واكر ضمير منفصل اولسه مثلا (ماضرب واكرم الا انا) كبى بونده فعل اول ويا ثانيده اضمار فاعل ايله قطع تنازع ممكن دكلدر زيرا (الا) ايله بيله اضمار ممكن اوله‌مز و (الا) اولميه‌رق يالكز فاعلى اضمارده ايسه معنا فاسد اولور . بزم بوراده مانحن فيهمز ايسه طريق قطعى اضمار فاعل ايله‌اولان تنازعدر شوجهتله مبتداى بحثده تنازع اسم مظهره تخصيص اولندى واما امام كسائى عندنده (ماضرب واكرم الا انا) كبيلرده تنازعك طريق قطعى حذفدر وامام فرا عامليننك معاً ضمير منفصلده عملنى تجويز ايتمشدر .
وتنازع عامليننك كنديلردنصكره كلان اسمده كوسترلمسى زيرا بينلرنده توسط ايليان (اسم) فعل اوله مستحق اوله‌جغندن تنازع تحقق ايلمز وعليك الاعتبار

درس ٣٨

(نائب فاعل) مرفوعاتك ایکنجیسی نائب فاعلدرکه (ما اسند الیه الفعل اوشبهه وقدم علیه علی جهة وقوعه علیه) ایله تعریف اولنور . یعنی نائب فاعل حقیقة ویا حکماً بر اسمدرکه فعل ویاخود شبه فعل اول اسم اوزرینه واقع اولمق اوزره بر اسناد ایله یعنی حقیقةً ویا حکماً مجهول صیغه‌سی اوزره اوله‌رق بالاصاله اسم مزبوره اسناد اولنوب اوزرینه‌ده تقدیم اولنمشلردر (ضرب زید) و (زید مضروب غلامه) و (اعجب ان ضربت) قوللرمزده (زید) (غلامه) (ان ضربت) کبی اشبو نائب فاعله (مفعول مالم یسم فاعله) دخی دینورکه فاعلی ذکر وتسمیه اولنمیان فعل ویا شبه فعلك مفعولی دیمکدر زیرا نائب فاعل فی الاصل مفعولدرکه عاملی حقیقةً ویا حکماً مجهول صیغه‌سنه تحویل اولنوب وفاعل حذف اولندقده فاعل مقامنده قائم قلنمشدر .

خفی اولمیه‌که نائب فاعل اوله‌میان درت مفعولدر (اولکیسی) علمت بابنك مفعول ثانیسیدرکه مفعول اوله اسناد تام ایله مسنددر واگر فعلده کندینه اسناد اولنسه بلاشك (اسناد) ینه تام اوله‌جغندن اسناد تام ایله هم مسند وهم مسندالیه اولمسی لازم کلور ایدی (ایکنجیسی) اعلمت بابنك مفعول ثالثیدرکه علمت بابنك مفعول ثانیسی حکمنده اولمغله نائب فاعل اوله‌مز (اوچنجیسی) حرف جر اولان (لام) مقدر اوله‌رق (مفعول له) درکه منصوبدر و (نصب) علیتی مشعردر واگر فعل کندینه اسناد اولنسه مرفوع اوله‌رق نصب واشعار فوت اولور ایدی (دردنجیسی) مفعول معه‌درکه بر واوه ملتبسدر (واو) ایسه فی الاصل عاطفه اولمغله دلیل انفصال اولوب فاعل ایسه فعلدن جزء متشابه‌سنده‌درکه اتصال ملایمیدر پس (واو) ایله بیله فاعل مقامنده قائم اوله‌مز و (واو) سز اولسه مفعول معه اولدیغی بیلنمز ایدی و اما بونلرك ماعداسنی نائب فاعل قلمق جائزدر لکن بر کلامده مفعول به بولندقده نائب فاعل انجق اول مفعول به قلنور . زیرا تعقل فعل برفاعله متوقف اولدیغی کبی برمفعول بهه دخی متوقفدرکه فعلك

بعدالفاعل مفعول بهه احتیاجی وارسته بیاندر (ضرب زید یوم الجمعه امام الامیر ضرباً شدیداً) کبی . ومعلوم اولهکه ایکنجی مفعولی اولکی مفعولنه مغایر اولان اعطیت بابنك مفعول اولی مفعول ثانییه نسبتله معنای فاعلیتی حائز اولمغله نائب فاعل اولمغه ثانیدن اولیدر . پس (اعطی عمرو زیداً درهماً) قولمزده فعل مجهول قلنوب وفاعل اولان (عمرو) حذف اولنسه نائب فاعل (زیداً) کلمهسی قلنوب اعطی زید درهماً دینور (زید) ایسه آخذ اولمغله معنای فاعلیتی حائزدر . واما التباس بولنان موقعده مفعول اولی نائب فاعل قلمق واجب اولور پس اعطی بکر زیداً عمرواً قولمزده فعل مجهول قلنوب وفاعل حذف اولنسه دفع التباس ایچون (زیداً) نائب فاعل قلنمق واجب اولوب (اعطی زید عمرواً) دینور .

درس ٣٩

(المبتدا) مرفوعاتك اوچنجیسی مبتدادر مبتدا وخبرك عاملی بصریلر عندنده معنویدرکه مبتدا اولان اسمك برنسنه کندینه ویاکندی برنسنهیه اسناد اولنمق ایچون عوامل لفظیهدن تجردیدر واکر امر عدمی شیء وجودیده نچه مؤثر اولهبیلور دینور ایسه عوامل مؤثرات اولمیوب بلکه تأثیر متکلمه علامتلردر دینلور . وبعضلر مبتدا مسندالیه اولوب مسند بولنان خبردن اقوی اولمغله مبتداده عامل ابتدادر یعنی تحقیقا ویاتقدیراً صدر وابتداء کلامده بولنمسیدر ومبتدا مع الابتدا خبرده عاملدر دیدیلر بونلره کوره مبتداده عامل معنوی خبرده عامل لفظیدر . واما کوفیلر عوامل لفظیهدن تجرد امرعدمی وابتداده بولنمق امراعتباریدر شیء وجودیده مؤثر اولهمزلر دیو مبتدا ایله خبردن هربری آخرده عاملدر دیدیلر بونلره کوره هربرینك عاملی لفظی اولمش اولور وبونلرده مقتضیٔ اعراب فاعلیت حکمیهدر زیرا مبتدا مسند الیه اولمده وخبر کلامده جزء ثانی بولنمقده فاعله شبیهلردر وسائر مرفوعاتده دخی مقتضیٔ اعراب فاعلیت حکمیهدرکه تأمل ایله وجهی معلومدر .

خفی اولمیهکه مبتدا ایکی قسمدر برقسمی اسم وبرقسمی صفتدر زیرا (اسم)

اوچ شی مقابلنده استعمال اولنور (١) ظرف مقابلنده استعمال اولنوب هذا اسم دینور لیس بظرف دیمکدر (٢) صفت مقابلنده استعمال اولنوب هذا اسم دینور لیس بصفة دیمکدر (٣) فعل وحرف مقابلنده استعمال اولنوب هذا اسم دینور لیس بفعل ولاحرف دیمکدر . مبتدادن قسم اول صفت مقابلی اولان اسمدرکه (هوالاسم المجرد عن العوامل اللفظیة مسنداً الیه) دینمکله تعریف اولنور یعنی مبتدا مسند الیه اولدیغی حالده عوامل لفظیه‌دن مجرد اولان یعنی کندنده معناً مؤثر برعامل لفظی بولنمیان (اسم) ویاخود (اسم تأویلنده) اولاندر دیمکدر (زید قائم) و (حق انك قائم) و (ان تصوموا خیرلکم) قوللرمزده اولدیغی کبی اشبو مبتدا مسند الیه اولوب وبرخبره محتاجدر .

ومبتدادن قسم ثانی صفت اولاندرکه (هوالصفة الواقعة بعدالنفی اوالاستفهام رافعةً لظاهر) دینمکله تعریف اولنور یعنی بر اسم ظاهری و یا (مثلا ضمیر منفصل کبی) اسم ظاهر حکمنده اولان براسمی رافع اوله‌رق کلمات نفی ویا استفهامدنصکره واقع اولان صفتدر دیمکدر (ماقائم الزیدان) و (ماراغب انتماءنا) و (غیر قائم البکران) و (لیس قائم البشران) و (اقائم الزیدان) و (اراغب انت عن آلهتی یاابراهیم) و (ماصانع البکران) و (متی ذاهب البشران) و (کیف مصبح ابناك) و (ایان قادم رفیقاك) کبی ٭ خفی اولمیه‌که بوراده ایکی احتمال واردر .

(احتمال اول) صفت مابعدنده اولان اسم ظاهره افراد وتثنیه وجمعده موافق اولمقدر افرادده موافقت صورتنده مثلا (اقائم زید) دینورکه ایکی وجه جائزدر وجه اول صفت مبتدا اولوب ومابعدی فاعل وساد مسدالخبر اولمق وجه ثانی صفت خبر مقدم ومابعدی مبتدای مؤخر اولمقدر وتثنیه وجمعده موافقت صورتنده مثلا (اقائمان الزیدان) و (اقائمون الزیدون) دینورکه انجق صفت خبر مقدم ومابعدی مبتدای مؤخردر .

(احتمال ثانی) صفت مابعدنده اولان اسم ظاهره افراد وتثنیه وجمعده موافق اولمامقدر نته‌کیم آنفا سبقت ایلیان مثاللرده اولدیغی کبی‌که بونلرده صفت مبتدا ومابعدی فاعل وساد مسدالخبردر .

وخفی اولمیه‌که مبتدادن قسم ثانیده ائمهٔ نحاتدن سیبویه ماقبلنده کلمات نفی واستفهامدن بریسی بولنمیه‌رق صفتك مبتدا اولمسنی مع القبح جائز کوردی ولکن (اخفش) من غیر قبح تجویز ایلیوب و شاعرك (فخیر نحن عند الناس منکم) مصرعیله شووجهله استدلال ایلدیکه خیر کلمه‌سنك اصلی اخیر اولوب اسم تفضیلدرکه صفتدر وما قبلنده بر استفهام و یانفی اداتی اولمیه‌رق مبتدادر و نحن فاعلیدرکه ساد مسدالخبردر واکر (نحن) مبتدا و(خیر) کلمه‌سی اکا خبر قلنسه اسم تفضیل اولان (خیر) کلمه‌سیله معمولی اولان (منکم) بینی براجنبی ایله‌که (نحن) کلمه‌سیدر فصل اولنمق لازم کلور ایدی زیرا مبتدا ایله خبر بیننده هرنقدر تلازم وارایسه‌ده یکدیکرندن اجنبی عد اولنور . واما (خیر) کلمه‌سی مبتدا و (نحن) فاعلی اولدیغی صورتده (فاعل) عاملندن جزء مثابه‌سنده اولدیغندن فصل اعتبار اولنمز دیدی .

لکن فاضل عصام استدلال اخفشی رد ایدوب اسم تفضیلك فاعل ظاهرده عملی مسئلهٔ کحله منحصردرکه شروط مخصوصه‌سی بولندقده‌در بوراده ایسه فاعل ظاهرده عملی جائز دکلدر بلکه (خیر) خبر مقدمدر ومعمولی محذوفدرکه (منکم) در ومذکور اولان (منکم) آنی مفسردر و (نحن) مبتدادر دیدی .

وخفی اولمیه‌که کرك فاعل وکرك مبتدادن قسم اول مسندالیه‌در مسندالیه اولمق ایسه اسمه خاص اولدیغندن فاعل ومبتدادن قسم اول اسمه مختصلردر ومبتدادن قسم ثانی هرنقدر مسند ایسه‌ده قسم اولك فرعی اولوب فرع ایسه اصله تابع بولندیغندن بودخی اسمه خاصدر وسائر فاعلیت حکمیه تحتنده بولنان مرفوعات دخی اسمه مختصلردر .

درس ٤٠

خفی اولمیه که مبتدا مخبرعنه ومحکوم علیه اولوب برمجهولدن خبر ویرمك ومجهول اوزره حکم ایلمك مفید اولمدیغندن مبتداده اصل اولان معرفه اولمقدر . ولکن بعض جهتله تخصص کسب ایتدکده نکره مبتدا اولور

بوده کافیـه‌ده رمز ایدلدیکی اوزره التی محلده‌در (اولکیسی) نکره بر صفت و یا بر مضاف الیه ویا بردیگر نسـنه ایله تقیید اولندقده‌در (ولعبد مؤمن خیر من مشرك) آیت کریمه‌سنده و (صوت بلبل شغلنی) و (افضل منك افضل منی) قولمزده اولدیغی کبی (ایکنجیسی) نکره حیز استفهامده واقع اولسه (ارجل فی الدار ام امرأة) قولمزده اولدیغی کبی زیرا متکلم برینك دارده اولدیغنی بیلوب تعیینی طلب ایتمکله (رجل) متکلمك شو وجهله معلومی اولمسیله تخصص ایلمشدر وکلمات استفهام واقع اولان دخی بو قبیلدندر (من عندك) کبی (اوچنجیسی) نکره حیز نفی‌ده واقع اولسه (مااحدخیر منك) قولمزده احد کبی عموم افاده ایدوب جمیع افراده‌ایسه من حیث المجموع تعدد اولیوب امرواحد سـبکنده اولمغله کسب تخصص ایتمشدر واثبات ده دخی کندیله عموم وشـمول قصد اولنان نکره کسب تخصص‌ده بوکبیدر تمرة خیر من جرادة کبی (دردنجیسی) فی الاصل مؤخر وفاعل اوله‌رق بعده لاجل التخصیص تقدیم اولنوب مبتدا قلنان محلده‌در فاعله شـبیه بولنمغله فاعلك کسب تخصص ایلدیکی بر جهتله کسب تخصص ایتمش اولمسی ملاحظه سـیله مبتـدا قلنور (شرا هر ذاناب) قولمزده اولدیغی کبی فاعلك کسب تخصص ایدر اولدیغی بر جهت مثلا (قام) فعلی ذکر اولندقده مابعدنده قیام ایله محکوم علیه بر فاعل اوله‌جغی معلومدر پس (رجل) دیندکده رجل موصوف بصحة الحکم علیه بالقیـام دیمك اولورکه شو جهتله کسب تخصص ایلر بونك کبی کانه قول مزبورده دخی (اهرذاناب) دیندکده مابعدنده اهرار ایله متصف بر فاعلك بولنـه‌جغی مجزوم اولوب (شر) دیندکده بودخی ارائه اولندیغی وجه اوزره کسب تخصص ایلمش ولاجل التخصیص بالتقدیم شوملاحظه ایله مبتدا قلنمشدر قول مزبور بین العرب ماأهر ذاناب الاشر موضعنده مسـتعمل بولنه‌رق مهرك شر اولمق اوزره قصرینی مفیـددر . و (بیلملیدر) که معتـادی اوزره کلبك نباحی یعنی اوریمسی کاه بر اجنبی دوستك کلمسـنده اوله‌رق خیر وکاه بر عدوك کلمسـنده اوله‌رق شراوله‌جغندن « نباح معتاد » مراد اولندقده اشبو قصر خیره نسبتله اولوب قصر اضـافیدرکه (شر لاخیر

اهر ذاناب) دیمکدر واما کلبك غیر معتـادی اوزره نباحی یعنی اولیمسی زمان جاهلیت اعتقادی اوله‌رق مشأوم اولوب آنجق شر اولدیغندن « نباح غیر معتاد » مراد اولنور ایسه بوکا کوره قصرك صحتی ایچون بر صفت تقدیر ایلمك لازم اولورکه مثلا (شر عظیم لاحقیر) دیمك اولوب شو صورتده قول مزبور محل اول قبیلندن اولور اشبو قول بین العرب ضرب مثلدرکه قوی برکیمسه بر حادثه ده عاجز اولدقده آنك حقنده استعمال اولنور (بشنجیسی) خبر ظرف اوله‌رق تقدیم اولندیغنده‌درکه تقـدیم خبر ایله کسب تخصص ایدر (فی الدار رجل) کبی زیرا مقدمجه (فی الدار) دینلدکده بعده دارده استقرار ایله موصوف برکیمسه‌نك ذکر اولنه‌جغی بیلنمکله شو وجهله تخصص کسب ایتمش قوه‌سنده‌در (التنجیسی) متکلمه نسبتله تخصص کسب ایلدیکنده‌در (سلام علیك) کبی زیرا اصلی (سلمت سـلاماً علیك) ایدی دوام واسـتمرار قصدیله جملهٔ فعلیه‌دن اسمیه‌یه عدول ایچون (سـلمت) فعلی حذف اولنوب ونصبدن رفعه عدول اولنمغله (سلام علیك) اولمشدر (سلامی علیك) منزلنـده‌در خفی اولمیه‌که بعضیلر عدد مخصصاتی اونه بالغ قلدیلر وشرح تسـهیلده اون طقوزه ابلاغ اولنـدی لکن بعض محققین جهت تخصص بولمقده بونجه تکلفاته دوشـمیوب برنکره‌دن خبر ویرمنك صحتی افاده اوزره مبتی قلدیلر یعنی بر فائده‌یی مفیـد اولدقجه صحیح و بر فائده‌یی مفید اولمدقجه غیر صحیح عد ایتدیلر پس (کوکب انقض الساعة) قولمز مفیـد اولمغله هیچ بروجه مخصص اولمدیغی حالده جائز کوریلوب (کوکب) لفظی مبتدا قلدیلر خبری (انقض) جمله‌سیدر و (الساعة) انقض فعلنك مفعول فیهیـدر (مفادی) برکوکب شـو ساعتده ساقط اولدی دیمکدر و اما (رجل قائم) قولمز مفید اولمامغله جائز کورمدیلر قاضیٔ بیضاوی دخی بونی اختیار ایلدی وفاضل جامی هذا اقرب الی الصواب دیدی .

درس ٤١

خفی اولمیه‌که مبتدا ذات وخبر احوالندن بر حال اولوب ذات ایسه احوال

اوزره مقدم اولمغله مبتداده اصل اولان برمانع منع ایتمدکجه خبری اوزره مقدم اولمقدر مبتدانك حقی تقدم اولدیغی جهتله (فی داره زید) ترکیبی که (فی داره) خبر مقدم وضمیر مبتدا اولان مؤخر (زیده) راجع اوله جائز کورلمشدر . زیرا مبتدا رتبهٔ مقدم اولمغله آنجق لفظاً اضمار قبل الذکر لازم کلور بوایسه جائزدر . واما (صاحبها فی الدار) ترکیبی که (صاحبها) مبتدا وضمیر خبر واقع اولان (فی الدار) ترکیبنده داره راجع اوله جائز کورلمامشدر . زیرا خبرك حقی ذاتاً تأخر اولمغله لفظاً ورتبهٔ اضمار قبل الذکر لازم کلمکله جائز دکلدر .

خفی اولمیه که سکز محلده مبتدایی خبری اوزره تقدیم ایلمك واجبدر (اولکیسی) مبتدا صدارت کلام اقتضا ایدر بر معنایی مشتمل اولسه مثلا (من ابوك) کبی من معنای استفهامی مشتمل و وجوباً مقدم مبتدادر لکن بوسیبویه عندندهدر . واما آنك غیری (من) لفظی وجوباً مقدم خبر و (ابوك) یی کافه اضافتله معرفه اولمغله مبتدا قیلرلر . بومقامده متفق علیه مثال (من قام) قولمزدرکه من وجوبا مقدم مبتدا وقام جملهسی خبردر (ایکنجیسی) مبتدا وخبر ایکیسی دخی معرفه اولسه کرك تعریفده متساویتین اولوب وکرك غیر متساویتین اولهرق برینك مبتدا آخرك خبر اولمسنهقرینهاولمسه انا ابو النجم وزید المنطق کبی (اوچنجیسی) اصل تخصیصده متساویتین اولسهلر (افضل منك افضل منی) کبی که هر بری معمولیله کسب تخصیص ایتمشدر . دفع اشتباه ایچون شو صورتلرده مقدم واقع اولان وجوبا مبتدا قلنور (تساوینك اصل تخصیصده کوسترلمسی) زیرا تساویدن مرادمز احدهماده تخصیص آخرده اولان تخصیص مقدارنجه اولمق دکلدر . بلکه کرك مبتدا وکرك خبر ایکیسی دخی هرنه جهتله اولور ایسه اولسون بروجهله کسب تخصیص ایلمش بولنمسیدر . شو صورتله (غلام رجل صالح خیر منك) و (ضارب امرأة ضارب رجل صالح) قوللرمزده هرنقدر اولکنده مبتدا خبردن وثانیده خبر مبتدادن مقدار تخصیصده زیادهایسهده مبتدا کذا وجوباً مقدم واقعاولمشدر (دردنجیسی) خبر مبتدانك فعلی اولسه (زید قام کبی) مبتدا کذا وجوباً مقدم اولور

زيرا تأخير اولنوب (قام زيد) دينسه (زيد) كلمه‌سى فاعله وياخود قام كلمه‌سنك ايچنده فاعله راجع برضميرك مستتر اولمسى تصورينه كوره فاعلدن بدله ملتبس اولور ايدى وفعل (تثنيه) ويا (جمع) اولان محلده مثلا (الزيدان قاما) و (الزيدون قاموا) كبى تأخير اولنسه فاعلدن بدله ملتبس اولور ايدى و (تثنيه ايله جمعده الف وواو تثنيه وجمعه دلالت ايدر حرفلردر . ضمير دكللردر) ديو ذاهب اولانلر عندنده فاعللرى اسم مظهر اوله‌جغندن كذا فاعله التباس لازم كلور ايدى واما خبر مبتدانك فعلى اولمسه تقديم واجب اولماز (زيد قام غلامهُ) كبى كه قيام مبتدا اولان زيدك فعلى اولميوب غلامك فعليدر بونده (قام غلامه زيد) ديمك دخى جائزدر (بشنجيسى) مبتدانك خبرى اوزره فا داخل اولان موقعلرده مبتدا وجوباً مقدمدر نته كيم درس آتى‌ده بيانى كلور (التنجيسى) خبر لفظاً ويامعناً (الا) دن صكره واقع اولسه مبتدا وجوبا مقدمدر (مازيد الاقائم) و (انمازيد قائم) كبى (يدنجيسى) مبتدا (لام ابتدا) يه مقارن اولسه وجوبا مقدم اولور (لزيد قائم) كبى (سكزنجيسى) مبتدا ضمير شان اولسه وجوبا مقدم اولور (قل هوالله احد) قول شريفنده اولديغى كبى . وخفى اولميه كه مبتدا قيام قرينه عندنده بعض جوازاً حذف اولنور . غرهٔ هلالى كورن كيمسه‌نك (الهلال والله) قولنده اولديغى كبى كه (هذا الهلال والله) ديمكدر ومثلا (زيد اقائم ام قاعد) ديو سؤال ايدن كيمسه‌نك جوابنده (قائم) دينديكده اولديغى كبى كه (زيد قائم) تقديرنده‌در .

وبعض وجوبا حذف اولنور بوده لقصد الذم اوالمدح بر (نعت) ماقبلندن قطع اولنوب مرفوع اوقوندقده‌در . مثلا بسمله‌ده (الرحمن) (والرحيم) مرفوع اوقنوب ماقبلندن قطع اولنسه‌لر (هوالرحمن) (هوالرحيم) تقديرنده وجوباً محذوف برمبتدانك خبرى اولور (نعم الرجل زيد) قولمزى (نعم الرجل هوزيد) تقديرنده كورنلر زيدى كذا وجوبا محذوف برمبتدانك خبرى قلمشلردر .

درس ٤٢

خفی اولمیه‌که (اما)ی شرطیه‌دن‌صکره واقع مبتدانك خبرنده فانك دخولی واجبدر . (امازید فمنطلق) کبی بوندن ایکی موقع استثنا اولنور اولکیسی ضرورت شعریه‌در نته‌کیم لاجل الضروره شاعرك

(اما القتـال لاقتـال لدیکم   ولکن سیراً فی عراض المواکب)

شعرنده (فا) سز اوله‌رق واقع اولمشدر (فلا قتال لدیکم) دیمکدر . مصرع ثانیده (سـیرا) مقدر بر فعلك مفعول مطلقیدر (ولکن تسیرون سیراً) تقدیرنده‌در (عراض) طرفلر وناحیه‌لر معناسـنه‌در (مواکب) موکبك جمعیدر (موکب) جیش فرقه‌لرینـه واردوکاهه دینور (مفاد بیت) اما قتال ومحاربه‌جه سزده قتال یوقدر یعنی عاجزسکز ولکن تقرب ایده‌میوب عسکر اردولرینـك اطراف وناحیه‌لرنده یورر طولانیرسـکز دیمکدر . ایکنجیسی فایی حاوی اولان قول حذف واضمار اولندقده‌در (واما الذین اسودت وجوههم اکفرتم) آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی (فیقال لهم اکفرتم تقدیرنده‌در واکر بعد حذف القول (فا) مقولنه ویریلسه (مقول) جمله اولمغله جزاء شرط مقولدر توهم اولنور ایدی . وخفی اولمیه‌که یتمش محلده مبتدانك خبری اوزره فانك دخولی جائزدر (اولکیسی) مبتدا اسم موصول اولوب صله‌سی جمله فعلیه اولسه الذی یأتینی فله‌درهم کبی (ایکنجیسی) مبتدا اسم موصول اولوب صله‌سی جمله ظرفیه اولسه الذی فی الدار فله‌درهم کبی (اوچنجیسی) مبتدا صله‌سی جمله فعلیه اولان اسم موصول ایله موصوف اولسه الرجل الذی یأتینی فله‌درهم کبی (دردنجیسی) مبتدا صله‌سی جمله ظرفیه اولان اسم موصـول ایله موصوف اولسـه الرجل الذی فی الدار فله‌درهم کبی (بشنجیسی) مبتدا جمله فعلیه ایله موصوف نکره اولسـه رجل یأتینی فله درهم کبی (التنجیسی) مبتدا جمله ظرفیه ایله موصوف نکره اولسه رجل فی الدار فله‌درهم کبی . و (التی قسم دخی) مبتـدا شو ذکر اولنـان التی

قسمدن هر برینه مضاف نکره واقع اولسه (غلام الذی یأتینی اوفی الدار فله درهم) و (غلام الرجل الذی یأتینی اوفی الدار فله درهم) و (غلام رجل یأتینی اوفی الدار فله درهم) کبی

(اون اوچنجیسی) مبتدا مفرد ایله موصوف بر نکره یه مضاف اولان (کل) لفظی اولسه (کل رجل عالم فله درهم) کبی و اما جمله ایله موصوف نکره یه مضاف اولان ماسبق ده داخلدر (اون دردنجیسی) مبتدا غیر موصوف بر نکره یه مضاف (کل) لفظی اولسه کل رجل فله درهم کبی .

شو مبتدالرك خبرنده فانك دخولنه سبب مبتدا معنای شرطی متضمن اولدیغندندر بوراده معنای شرط ولو متکلمك مجرد اعتبارنده اولسون اولك ثانی‌یه ویا ثانیله حکمه سببیتیدر وشیخ رضی بوراده معنای شرطی ثانینك اوله لزومیله تعریف ایلدی و برده شو محللرده مبتدا ابهامندن ایچون اداة شرط و جمله واقع صفت و صله‌لر فعل شرط وخبر جزاء شرط مثابه‌سنده‌در هر نقدر اون اوچنجیده صفت مفرد ایسه‌ده ینه فعل شرطه مشابهتی تأکیدن خالی دکلدر و اون دردنجیده مبتدا عمومی مفید اولمسندن ذوصفت اولنلر منزلنده‌در .

شو اون درت قسمدن هر بری اوزره (ان) مشدده ، مکسوره دخی داخل اولورکه اون درت قسم دخی شو جهتله حاصل اولور و (ان) مفتوحهٔ مشدده و (لکن) و (کأن) دخی داخل اولوب بونلرك دخی هر برندن اون دردر قسم متصور اولورکه مجموعی یتمش اولور امثلهٔ مناسبه‌لرینی استخراج عندالتأمل طالب روشن ضمیره غیر خفیدر .

خفی اولمیه‌که حروف مشبهه بالفعلدن (لیت) و (لعل) خبرینه فانك دخولی جائز اولان بر مبتدا اوزره داخل اولسه‌لر فانك دخولنی منع ایدرلر زیرا فانك صحت دخولی مبتدا ایله خبرك شرط وجزایه مشابهتلری ملابسه‌سیله‌در (لیت) و (لعل) ایسه داخل اولدقلری کلامی خبریتدن انشائیته اخراج ایدر اولدقلرندن و شرط و جزا ایسه اخبار یاتدن بولندیغندن مشابهتی ازاله ایدرلر و بعضیلر (کان) یی دخی رأسا مانع قلوب و (ان) مشددهٔ مکسوره و مفتوحه و (لکن) یی دخی مانع

زمره‌سنه الحاق ایلدیلر ایسه‌ده (أن) و (ان) و (لكن) نك قرآن عظیم الشانده وكلام فصحاده مانع اولمدقلری كورلمكله رد اولنمشدر نته‌كيم (قل ان الموت الذی تفرون منه فانه ملاقیكم) آیت كریمه‌سنده (ان) مشددهٔ مكسوره و (واعلموا انما غنمتم من شیئ فان لله خمسه) آیت كریمه‌سنده (ان) مشددهٔ مفتوحه وشاعرك

(واما الوداد فی قلوب فراسخ) (وان كان بین الجسوم فراسخ)
(فوالله مافار قتكم قالیالكم) (ولكن ما یقضی فسوف یكون)

شعرنده بیت ثانیده مصرع ثانیده (لكن) دخول فایه مانع اولمیوب خبرلری اوزره (فا) داخل قلنمشدر (مفاد شعر) اماود ومحبتمز قلبلرده راسخ وثابتدر. هر نقدر جسملرمز بیننده فرسخلر یعنی بعدمسافه وار ایسه‌ده . اللهه قسم ایده‌رمكه بن سزدن سزه بغض ایدیجی اولدیغم حالده مفارقت ایلمدم. ولكن قضا وتقدیر اولنان شي عاقبت اوله‌جقدر. دیمكدر واما (كان) كلمه‌سنده اكثر نحات ساكت ایسه‌ده بعض تحقیق ایچون كلمكله (ان) كلمه‌سنه موافقة عدم مانعیتی تصحیح اولنمشدر واستعمالاً كلام فصحاده خبرنده فانك دخولنه دسترس اولنه‌مدیغندن تسهیل ولب الالباب صاحبلری مطلقا منع ایلمشلردر .

درس ٤٣

(الخبر) مرفوعاتك دردنجیسی خبردركه عاملی عندالبصریین معنوی وانلرك غیری عندنده لفظیدر. (خبر) (هو المجرد عن العوامل اللفظية المسند به المغاير للصفة الواقعة مبتداء) دیمكله تعریف اولنور یعنی خبر عوامل لفظیه‌دن مجرد ومسند به و (مبتدا) واقع اولان صفته مغایر براسمدر دیمكدر. بوده كاه جامد اولور (زید غلامك) و (عمرو اخوك) و (هند امك) قوللرمزده (غلام) (اخ) (ام) كبی. وكاه مشتق ویا اسم مستعار واسم منسوب

کبی مشتق مجراسنده جاری اولان براسم اولور (زید قائم) و (زید اسد) و (زید بغدادی) قوللرمزده (قائم) (اسد) (بغدادی) کبیکه (قائم) مشتقدر و (اسد) مجترئ و (بغدادی) منسوب الی بغداد مفادنده اولمغله مشتق مجراسنده جاریدر وشو مذکور بصریلرك ذاهب اولدیغیدرکه خبری مبتدا اوزره حمـل ایلمنك معناسی خبر ومبتدا برذات واحدهیه صادقلردر دیمکدر دیدیلر . واما کوفیلر (خبر) بعینه ذات مبتدا اولمغـله هرحالده خبرده مبتدایه راجع برضمیر لازمدر دیرلر و (خبر جامد) ده کتوریلان امثلهیی (زید مملوکك) و (عمرو مؤاخیك) و (هند والدتك) تأویلنـده قیلرلر .

خفی اولمیهکه خبرده اصل اولان نکره اولمق ایســهده منافیٔ افاده اولمامغله کاه معرفه دخی اولور (الله الهنا) و (محمد نبینا) قوللرمزده اولدیغی کبی وخبرك تعددی دخی جائزدر (زید قائم قاعـد) کبی وخبرده اصل اولان مفرد اولمقدر لکن بعض جـله واقع اولورکه بوده یاجملهٔ اســمیه اولور (زید قائم ابوه) کبی ویاجملهٔ فعلیه اولور (زید قام ابوه) و (زید ضربته) کبی ویاجملهٔ ظرفیه اولورکه (متعلق) فعل تقـدیر اولندیغنه کوره جملهٔ فعلیهیه راجعدر (زید فی‌الدار ابوه کبی) واما اسم فاعل تقـدیر اولندیغنه کوره مرکب ناقص اولور (جمله) فی‌ذاتها مسـتقل اولوب آخره ارتباطی غیر مقتضی اولمغله خبر واقع اولان جمله البته کندینی مبتدایه ربط ایدهجك برعائده محتاجدر . وعائد التی نوعدر .

(اولـکیسی) مبتدایه راجع ضمیردر امثلهٔ مذکورهده اولدیغی کبی .

(ایکـنجیسی) افعـال مدح وذمك فاعللری اوزره داخـل الف لامدر (نعم‌الرجل زید) و (بئس‌الرجل عمرو) قوللرمزده اولدیغی کبی لکن شو مذکور مخصوص بالمدح یاخود مخصـوص بالذمی مؤخر مبتدا وماقبلنده بولنان افعال مدح وذم جملهسنی خبر قیلنلر عندنددر .

(اوچنجیسی) مضمر موضعنده مظهر وضع ایلمکدر (الحاقة ماالحاقة) کبی (الحاقة) مبتدا و (ماالحاقة) جـلهسی خبردر (ماهی) منزلندهدرکه مضمر موضعنده مظهر وضع اولنمشدر .

(دردنجیسی) خبر مبتدایه تفسیر اولمق یعنی مبتدادن عبارت بولنمقدرکه کمال اتصال وامتزاجدن ایچون شو کیفیت رابط مقامنده اولور (قل هو الله احد) کبیکه (هو) مبتدا و (الله احد) جملهسی خبریدر وآنی مفسردر .

(بشنجیسی) عائدکاه اسم اشـاره اولور (والذین کفروا وکذبوا بآیاتنا اولئك اصحاب النار) آیت کریمهسنده اولدیغی کبی (والذین) مبتدا و (اولئك اصحاب النار) جملهسی خبریدر (اولئك) اسم اشاره ورابطدر .

(التنجیسی) جانب خـبرده مبتدایه شـامل اولان عمومدر (اما القتال لاقتـال لدیکم) شـعرنده اولدیغی کبی ودخی (انه من یتق ویصبر فان الله لایضیع اجر المحسنین) آیت کریمهسنده دخی جملهٔ شرط ایله جوابی بیننده رابط محسنینده اولان عموم مشتملدر دینمشدر .

وخفی اولمیهکه عائد ضمیر اولدقده قیام قرینه عندنده بعض قیاسـاً حذف اولنورکه بوده اوچ شرط ایله مشروطدر . اولکیسی جملهٔ خبریه (اسمیه) اوللیدر . ایکنجیسی عائد اولان ضمیر (من ایله مجرور) بولنملیـدر . اوچنجیسی جمـلهٔ خـبریهده اولان مبتدا معنـاده مبتدای اولدن جزء اوللیدر .

(البر الکر بستین) قولمزده اولدیغی کبیکه (البر) مبتدادر ، بر ، حنطه معناسنهدر (الکر بستین) جملهسی خبردر عائد محذوفدر تقدیر کلام (البر الکر منه بستین) در بایع البته شیٔ آخرك بهاسنی بیان ایتمیهجکی قرینهسیله عائد حذف اولنمشـدر (کر) یدییوز یکرمی صاعه دینورکه هر صاع بیك قرق درهمدر معنای مثال شـو حنطهدن هر بر کر التمش درهمهدر دیمکدر وعائد بعض سماعا حذف اولنور (ولمن صبر وغفر ان ذلك لمن عزم الامور) آیت کریمهسنده اولدیغی کبیکه (ان ذلك منه) تقدیرندهدر

درس ٤٤

(خفی اولمیهکه) خبر (ظرف زمان) ویا (ظرف مکان) اولسه ویا (جار ومجرور) اولسهکه جمیع احکامده ظرف مجراسنده جاری اولدیغندن جار ومجروره دخی اصطلاحاً ظرف تسمیه اولنمشدر بونلرده عندالبصریین بر

فعل وعندالكوفيين براسم فاعــل مقدر قيلنور زيرا ظرفده برعامل لازم اولوب فعل عامليتده اصل اولمغله بصريلر فعل تقدير ايلديلر و (خبر) ده اصل اولان افراد اولمغــله كوفيلرده بوجهته باقەرق اسم فاعل تقديرينى اختيار ايلديلر مثلا (القتال يوم‌الجمعه) و (زيدعندك) و (زيد فى‌الدار) قوللرمزده بصريلر كان وحصل كبى برفعل تقدير ايدرلركه (القتال كان يوم‌الجمعة) و (زيد كان عندك) و (زيد كان فى‌الدار) ديــك اولور فعل مزبور حذف اولنوب و فاعلى ظرفده قلنمشدر پس ظرف جمــلهٔ فعليــه ايله مؤل اولوب ومحــلاً مرفوع خبر قيلنور واما كوفيلر كائن و حاصل كبى اسم فاعــل تقدير ايدرلركه ذكر اولنــان مثاللر (القتال كائن يوم‌الجمعه) و (زيد كائن عندك) و (زيد كائن فى‌الدار) ديــك اولور اسم فاعــل حذف اولنوب و ايچنده مســتتر بولنان فاعلى ظرفده قلنمشدر اسم فاعل ايچنده مســتتر فاعليله بيله مركــب ناقص و مفرد حكمنده ايدوكندن پس (ظرف) مركب ناقص اولوب كذا محلا مرفوع خبر قلنور وشو ظرفلره عامللرينك مقامنده قائم اولوب كرك معنا وكرك عمل واعراب وضميرلرينى متضمن اولدقلرندن ظرف مستقر دنيلور شو بياندن مستبان اولەجغى اوزره ظرف مستقر بصريلره كوره جملهٔ فعليه و كوفيلره كوره مركــب ناقص اولوب امثلهٔ مذكورەده محلا مرفوع اولەرق مبتدايه خبر قلنمشــلردر وبيلمليدركه ظرفلر مع هذا كنــدى نفسلرنده ظرف زمان وظرف مكان ايســه متعلق محذوفك مفعول فيهى وجار ومجرور ايســه جمهوره كوره مفعول بهى و ابن حاجب وبركوى وبونلرك اثرينه تبعيت ايدنلره كوره مفعول فيهى اولمق اوزره منصوبلردركه متعلق محذوف عبارەده كوستريلەرك امثلهٔ سابقه‌يه چشم دقتله نظر اولندقده پك جليدر .

شو تقريردن مستبان اولديغى اوزره انتصاب ظروف مفعول فيه ويامفعول به اولمق اوزره اولوب ونصبلرنده (عامل) ذكر اولنديغى اوزره متعلق محذوفدركه بصريلرك ذهابيدر واما كوفيلره كوره برمبتدايه خبر واقع اولان شوظرفلرك انتصابى على‌الخلاف اولوب نصبلرنده عامل معنويدر .

علی‌الخلاف منصوبدر دیمکدن مرادلری شواولیورکه مثلا زید قائم دینلدکده خبر مبتدایه‌موافق بولنمشدرکه،قائم، اولان،زید،در وحق سبحانه‌وتعالی‌نك و (ازواجه امهاتهم) قول شریفی نحونده دخی موافقدرکه مبتدا کانه عین خبردر یعنی ازواج مطهرات حضرت رسالت علیه وعلیهن اتم التسلیمات والتحیات حقیقةً امهات مؤمنین دکلسه‌ده لکن امهات مؤمنین منزلنده‌درلر شوجهتله خبر مبتدایه اعرابده موافق بولنمش واما (زید عندك) قولمزده خبر مبتدایه مخالفدرکه زید (عند) اولمیوب (اسم خبر) مبتدا اوزره اطلاق اولنه‌مز شو جهتله اعرابده مبتدایه مخالف براعراب ایله متصف اولوب انتصاب ظروفده عندلرنده اشته شومخالفت معناسی عامل قلنمشدر بوکا بر شیئك برشیئه مخالفتی موجب انتصاب اوله‌مز دینه‌رك جواب ویرلمشدر وبعض نحات (عامل) مبتدادر دیمشلردر .

مبتدایه خبر واقع اولان ظرفلرك حالی بیلندی ایسه بر موصوفه صفت وبرموصوله صله وبرذوالحاله حال واقع اولان ظرفلرك حالی دخی بوقیاس اوزره ظاهردر واما شومواضع اربعه‌نك غیرنده ظرف وجار ومجرور اصلا بر ملفوظ موجودك غیرینه تعلق ایتمزلر نته‌کیم بونی شیخ رضی ذکر و تصریح ایلمشدر . ظرف مستقرك مطلب اسمك آخرنده معنای فعلده و اضحا بحثی کله‌جکدر و خفی اولمیه‌که خبرده اصل اولان مبتدادن مؤخر اولمقدر لکن التی محلده مبتدا اوزره تقدیمی واجبدر.

(اولکیسی)صورةً مفرداولان برخبر صدر کلام اقتضا ایدر برمعنایی‌مشتمل اولسه (این زید) کبی(این) معنای استفهامی متضمن اولمغله وجوباً مقدم خبر و (زید) مؤخر مبتدادر لکن (این) ظرف اولمغله بصریلره‌کوره بر فعل مقدر اولوب این کله‌سی صورةً مفرد ایسه‌ده حقیقةً جمله‌در شو جهتله ترکیب اولندقده (این) ظرف مستقر متعلق محذوفندن انتقال ایدن فاعل ضمیر تحتنده مستتر (هو) راجعدر زیده فاعلیدر ظرف مستقرك (ظرف مستقر) مع فاعله جمله‌سی جملهٔ فعلیه اعرابدن محلا مرفوع خبر مقدم و (زید) مبتدای مؤخر دیو ترکیب اولنور واما کوفیلره کوره اسم فاعل مقدر اولمغله این کله‌سی صورةً وحقیقةً مفرددر پس وجه

مذكور اوزره تركيب اولنوب لكن ظرف مستقر مع فاعله (مركب ناقص محلا مرفوع خبر مقدمدر) دينور سائر ظرف مستقرلرك تركيبى دخى بو سياق اوزره اجرا اولنور .

(ايكنجيسى) خبر مبتدانك مبتدا واقع اولمسنى مصحح اولسه (فى الدار رجل) كبى (فى الدار) ظرف مستقر و وجوباً مقدم خبردركه نكره اولان (رجل) لفظى آنك تقديميله كسب تخصص ايدوب مبتدا اولمشدر اشبو (فى الدار) عبارەسنده دخى بصريلر وكوفيلرك اختلاف و توجيهى سبقت ايليان بيانمز ايله معلومدر .

(اوچنجيسى) جانب مبتداده متعلق خبره راجع برضمير بولنسه (على التمرة مثلها زبداً) قولمزده اولديغى كبى (على التمرة) ظرف مستقر اولوب وجوبا مقدم خبردر و (مثل) مؤخر مبتدا اولوب ضميره مضاف اولمشدر واشبو ضمير (تمرة) لفظنه راجعدركه خبرك تعلقاتندندر زيرا خبر (على التمرة) قوليدر يالكز (تمرة) لفظى آندن برجزء اولمغله آنك متعلقيدركه جزئك كله تعلقى قبيلندندر و اكر شومثال نحونده خبر تأخير اولنسه لفظاً و رتبة اضمار قبل الذكر لازم كلور ايدى .

(دردنجيسى) (ان) مفتوحۀ مشدده جملەسندن خبر واقع اولسه (حق انك قائم) كبى (حق) وجوباً مقدم خبر و (انك قائم) جملەسى (قيامك) تأويلنده اولەرق محلاً مرفوع مؤخر مبتدادر و اكر شو مثال نحونده خبر تأخير اولنسه (ان) مفتوحه (ان) مكسورەيه ملتبس اولور ايدى .

(بشنجيسى) (الا) دن ويا (انما) معناسندنصكره واقع اولسه خبر وجوباً مقدم اولور ماقائم الازيد و انما قائم زيد كبى

(التنجيسى) تقديم خبردن قصد اولنان معنا تأخيرى حالنده فهم اولنمز ايسه خبرى تقديم واجبدر مقام تفاخرده هاشمى انا كبى

درس ٤٥

خفى اولميەكه (خبر) بعض جوازاً حذف اولنور نتەكيم (از يد قائم ام عمرو) ديو برسؤال جوابنده (زيد) قولمزده اولديغى كبى (زيد قائم)

تقدیرنده‌در و (اذا) ی مفاجاة‌دنصکره واقع مبتدانك خبری دخی عند الاکثر جوازاً محذوفدر (خرجت فاذا السبع) قولمزده اولدیغی کبی (خرجت) فعل و فاعل جمله‌سی لامحل لها من الاعراب استینافیه‌در و (فا) عندالاکثر سببیه‌در مابعدینك ماقبلنه لزومنی ارائه ایدرکه صاحب مطول (مفاجأة السبع لازمة للخروج) ایله و فاضل عصام (تسبب عن خروجی مفاجأة السبع) سیاقنده بیان ایلمشدر وامام مازنی وزجاج (فا) زائده‌در دیدیلر و هر نقدر شیخ رضی زائد اولسه حذفی جائز اولور ایدی دیو تزییف ایلدی ایسه‌ده فاضل عصام لازم الزیاده اولمق احتمالیله جواب ویردی ومغنی اللبیب‌ده (جواز حذف) زوائدك لوازمندن دکلدر زیرا فعل تعجب ثانیده مثلا (انصر به) ده اولدیغی کبی زائد بعض لازم اولوب حذف اولنمز دیو تصریح اولندی و نحاتدن (ابو بکر) حملاً علی المعنی عاطفه اولمسنه ذاهب اوله‌رق (خرجت ففاجأت) سیاقنده بیان ایلدی و شیخ رضی بونی ترجیح ایتدی و (اذا) کلمه‌سنده اوچ مذهب واردر (عندالاخفش) حرفدرکه سکون اوزره مبنی اولوب اعرابدن محلی یوقدر و (السبع) لفظاً مرفوع مبتدادر و خبری محذوفدرکه (واقف) در و (زجاج) عندنده (اذا) ظرف زماندر خبر محذوفك مفعول فیهیدر (فنی وقت خروجی السبع واقف) دیمکدر و بوکا کوره جانب مبتداده بر مضاف تقدیریله (اذا) یی مبتدایه خبر قیلمق دخی جائزدرکه (خرجت ففی ذلك الوقت حصول السبع) تقدیرنده اولور و (اذا) یی مابعدنده جملهٔ اسمیه‌یه مضاف قلوب عاملی حذف ایلمك یعنی (خرجت ففاجأت وقت وجود السبع بالباب) تقدیرنده کوسترمك دخی تجویز اولنمش ایسه‌ده شو صورتده (اذا) فاجأت فعلنه مفعول به اوله‌رق ظرفیتدن اخراج اولنمق لازمکلورکه محض کلفتدر و امام مبرد عندنده (اذا) ظرف مکان اولوب خبر مقدمدر و (السبع) مبتدای مؤخردر تقدیر کلام (خرجت ففی مکان خروجی السبع) در . لکن شو توجیه هر بر محلده جریان ایلمزکه مثلا (خرجت فاذا السبع بالباب) قولمزده جاری اولمز . مثال مذکورك اخفش عندنده معناسی خروج ایتدمکه ناکهان اسد واقف در دیمکدر .

و زجاجه کوره خروج ایتدمکه اول آنده اسد واقفدر دیمکدر . ومبرده کوره خروج ایتدمکه خروج ایلدیکم مکانده اسد وار ایدی یعنی آنی اسد اشغال ایلمش ایدی دیمکدر .

درس ٤٦

خفی اولمیه‌که خبر مقامنده برنسنه‌نك قیامی التزام اولنان محلده خبر وجوباً حذف اولنورکه بوده درت موقعه‌دردر (موقع اول) لولا کلمه سندنصکره واقع مبتـداننك خبر یدرکه عام اولدقده وجوباً حذف اولنور (لولا زید لکان کذا) قولمزده اولدیغی کبی که (لولا) حرف دال علی امتنـاع الشیٔ لوجود غیره سـکون اوزره مبنی لامحل له من الاعراب و (زید) مبتدادر وخبری لولانك وجوده دلالت ایلمسی قرینه‌سـیله وجوباً محذوفدرکه (موجود) در و (لکان کذا) جمله‌سی (لولا) نك جوابیـدرکه خبر مقامنده قائمدر . مفاد مثال اکر زید موجود اولمسه شـویله اولور ایدی دیمکدر و آنفاً خبری عام اولمق اوزره تقییـد ایلمکلکمز زیرا خبر خاص اولدقده حذفی واجب اولماز . نته‌کیم امام شافعی رحمه‌اللهك اشبو

ولولا الشعر بالعلماء یزری لکنت الیوم اشعر من لبیدی

نظملرنده اولدیغی کبی‌که خبر (یزری) جمله‌سـیدر . خاص اولمغله حذف اولنمامشـدر . مفادی اکر شعر سویلمك علمایه شین وعیب ایراث ایدر اولمسه بوکونده بن لبید شاعردن اشعر اولور ایدم دیمکدر . شـو ذکر اولنان بصریلرك ذهابیدر . واما کوفیلر مثـال اول نحونده (لولا) دن صکره واقع اسمی برفعل مقدرك فاعلی قیلوب (لولاوجد زید لکان کذا) تقدیرنده کوریرلر . (وامام فرا) مثال اول نحونده (لولا) دن معنـای وجود منفهم اولمغله لولا کلمه‌سـنی مابعدنده عامل قیلر بونلره کوره ما نحن فیهمزدن اوله‌مز (موقع ثانی) اون ایکی اعتباری مشتملدر .

(اولکیسی) مبتدا صورة مصدر اوله‌رق فاعلنه منسوب اولوب صکره ده

برحال ذكر اولنديغنده‌در (ذهابى راجلاً) كبى (ذهابى حاصل راجلاً) يعنى ذهابم يورر اولديغم حالده در ديمكدر.

(ايكنجيسى) مبتدا صورةً مصدر اوله‌رق مفعولنه منسوب اولوب صكره‌ده برحال ذكر اولنديغنده‌در (ضرب زيد قائما) كبى (ضرب زيد حاصل قائما) يعنى زيدى اورمق قائم اولديغى حالده‌در ديمكدر.

(اوچنجيسى) مبتدا صورةً مصدر اوله‌رق فاعل ومفعولنه منسوب اولوب صكره‌ده فاعلك ويا مفعولك ويا فاعل مفعولك هيئتنى مبين برحال ذكر اولنديغنده‌در (ضربى زيدا قائما) كبى ضربى زيداً حاصل قائما يعنى بنم زيدى اورمقلغم قائم اولديغم حالده ويا قائم اولديغى حالده‌در ديمكدر واكر (قائمين) دينور ايسه فاعل ومفعولدن حال اولوب قائم اولديغمز حالده در ديمك اولور .

(دردنجيسى) مبتدا مصدر تأويلنده اوله‌رق فاعلنه منسوب اولوب صكره‌ده برحال ذكر اولنديغنده‌در (ان ضربت قائما) كبى ضربك حاصل قائما يعنى اورمقلغك قائم اولديغك حالده‌در ديمكدر .

(بشنجيسى) مبتدا مصدر تأويلنده اوله‌رق مفعولنه منسوب اولوب صكره‌ده برحال ذكراولنديغنده‌در (ان يضرب زيد قائما) كبى (مضروبية زيد حاصل قائما) يعنى زيدك اورلمقلغى قائم اولديغى حالده در ديمكدر.

(التنجيسى) مبتدا مصدر تأويلنده اوله‌رق فاعل ومفعولنه منسوب اولوب صكره‌ده برحال ذكر اولنديغنده‌در (ان ضربت زيداقائماً) كبى ضربك زيداً حاصل قائما يعنى زيدى اورمقلغك قائم اولديغك حالده‌در ديمكدر .

والتى اعتبار دخى مبتدا ذكر اولنان شو التى اعتبارده وجه مذكور اوزره بولنان مصدره مضاف اسم تفضيل اولديغنده در (اكثر ذهابى راجلاً) و (اكثر ضرب زيد قائما) و (اكثر ضربى زيدا قائما) و (اكثر ان ضربت قائما) و (اكثر ان يضرب زيد قائما) و (اكثر ان ضربت زيداً قائما) كبى

شو اون ايكى اعتبارده بولنان مبتدانك خبرى وجوبا محذوف اولوب (حال) خبر محذوف مقامنده قائمدر وتوجيه كلامده بش مذهب واردر پس برنده

مثلا (ضربی زیدا قائمــا) قولمزده تطبیق ایده‌لم تا که عندالتــأمل باقی اکا قیاس ایله معلوم اوله

(ضربی زیداً قائما) قولمز عنــدالبصریین ضربك زیدا حاصل اذا کان قائما ویاخود حالك فاعلدن حال واقع اولدیغنه کوره اذا کنت قائما تقدیرنده‌در (ضربی) مبتدا اولوب فاعلنه مضاف اولمشدر و (زیداً) ضربك مفعولیدر و (حاصل) مبتدانك خبریدر.

و (اذا) خبرك یعنی (حاصل) لفظنك مفعول فیهیدر (کان) ثبت معناسنه فعل تامدر وفاعلی ایچنده مستتر (هو)در واکر (کنت) ایسه فاعل ضمیر متکلم‌در جملهٔ شرطیه (اذا) نك مضاف الیهیدر و (قائما)کان نك فاعلندن ویاخود کنت تقدیر اولندقده ضمیر متکلمدن حالدر پس نته‌کیم (زید عندك) نحونده ظرفك متعلقی یعنی (کان) ویا (کائن)حذف اولندیغی کبی شو ترکیبده دخی (حاصل) حذف اولنمش ومحلنده (اذا کان قائما) ویاخود (اذا کنت قائما) قالمشدر پس (اذا کان) ویا (اذا کنت) حذف اولنــوب حال انك مقامنده قائم اولمشدر شو تقدیرده حال خبر مقامنده قائم اولان بر نسنه‌نك مقامنده قائم اولوب پس بالواسطه خبر مقامنده قائم اولمش اولور.

اجلهٔ نحاتدن شیخ رضی بصریلرك شوتوجیهنی بکنمامشدر زیرا بونده (اذا) مضاف الیهی اولان جمله ایله بیله حــذف اولنمق و(کان) ده اصل اولان ناقصــه اولمق ایکن ظاهردن عــدول ایله تامه قلنمق کبی تکلفات کثیره واردر شوجهتله تسهیل طریق ایدوب ترکیب مزبورده تقدیر کلام ضربی زیداً یلابسه قائما ویاخود حالك فاعلدن حال اولدیغنه کوره یلابسنی قائمادر (ضربی) مبتدا اولوب فاعلنه مضافدر و (زیداً) مفعولیدر (یلابســه) ویاخود (یلابسنی) جمله‌سی مبتدانك خبریدر وقائما (یلابسه)ده اولان ضمیر غائب ویاخود (یلابسنی)ده اولان ضمیر متکلمدن حالدر ذوالحال اولان ضمیر حذف اولنوب یلابس قائما قالمشدر قیام قرینه عندنده ذوالحال اولان ضمیری حذف ایلمك ایسه شایع‌در (الذی ضربت قائما) قولمزده اولدیغی کبی که اصلی الذی ضربته قائمادر وبعده (یلابس)دخی حذف اولنوب حال آنك مقامنده قائم اولمشــدر قیام‌قرینه عندنده حالك عاملنی حذف وحالی آنك

مقامنده اقامه ایلمك ایسه جائزدر (راشداً مهدیاً) قولمزده اولدیغی کبی که اصلی سر راشداً مهدیادر .

واما کوفیلر ترکیب مزبورده (قائماً) لفظنی ابتداء مبتدانك متعلقاتندن قیلوب قول مزبوری ضربی زیدا قائما حاصل تقدیرنده قیلرلر شو ذهابه کوره خبر مقامنده برشی قائم اولمیه‌رق خبری حذف ایلمك لازم کلمکله اعتراض اولنمشدر .

واما نحاتدن اخفش عندنده ترکیب مزبورده (خبر) که حال آنك مقامنده قائمدر صاحب حاله مضاف مصدر درکه ضربی زیداً ضربی قائماً ویاخود (ضربه قائما)در یعنی بنم زیدی اورمقلغم قائم اولدیغم ویاخود قائم اولدیغی حالده بر اورمقدر دیمکدر .

واما نحاتدن ابن درستویه بوکبی مبتدالرك فعل معناسنه اولدیغندن خبری یوقدر زیرا (ضربی زیداً قائما) قولمز ما اضرب زیدا الا قائما معناسنه‌در دیدی واذا اردت التفصیل فارجع الی المطولات

درس ٤٧

(موقع ثالث) هر بر مبتدا که خبری مقارنت ومصاحبت معناسنی مشتمل اولوب اوزرینه مع معناسنه اولان (واو) ایله بر نسنه عطف اولنسه شو مبتدانك خبری دخی وجوبا حذف اولنور (کل رجل وضیعته) قولمزده اولدیغی کبی که (کل) مبتدادر (رجل) لفظنه مضاف اولمشدر کل کلمه‌سی مضاف الیهنك حکمنی اخذ ایدر اولمغله فی الحقیقه مبتدا کل فرد معناسیله کمیتنه نصل اولنان (رجل) کلمه‌سیدر (واو) مع معناسنه اولوب عاطفه‌در (ضیعته) ضمیره مضاف اولوب کل رجل اوزره معطوفدر ومبتدانك خبری واوك مقارنته دلالت ایتمسی قرینه‌سیله وجوباً محذوفدرکه (مقرون) در ومعطوفکه (ضیعة)در خبر موضعنده قائمدر شو توجیه بصریلر عندنده‌در (ضیعة)هلاك اولمق معناسنه مصدردر بوراده هلاك وموت معناسنه اسمدر وملك وعقار معناسنه دخی کلوب وصنعت وحرفتدن کنایه‌ده اولنور مفاد مثال هر بر رجل موتیله مقروندر دیمکدر ویاخود هر بر رجل ملك وعقار

ويا صنعت وحرفتيله مقروندر ديمكدركه تركيبده (هركس اولهجكدر)
(هركس كندی ايشندهدر) دينلور .
سيد شريف اشبو مثالی زيد قائم وعمرو تركيبی قبيلندن كورهرك شو تركيبك
اصلی زيد قائم وعمرو قائم اولديغی كبی مثال مذكورده (كل رجل مقرون
وضيعته ای وضيعته مقرونة ايضا) ديمك اولوب يعنی (وضيعته) ايچون آيريجه
خبر تقدير ايلدی بوكا كوره معنا (انسان) و(اولوم)دن هربری مقرون
يعنی يكديكره مقارنلردر ديمك اولور .
وبعضيلر (كل رجل مقرون هو وضيعته) تقديرنده كورهرك (ضيعته) لفظنی
خبرده مستكن ضمير اوزره معطوف قلوب خبرك متعلقاتندن قلديلر وبوكا
سبب تاكه خبرك تمهسندن اولوب مقام خبرده قيامی ظاهر اوله .
و اما كوفيلر مثال مذكورده خبر (وضيعته) در زيرا اكر (واو) مقامنده
(مع) ذكر اولنسه ايدی بلاشك (مع) كلمهسی خبر اولور ايدی پس
(مع) معناسنه اولان (واو) دخی بو حكمدهدر ديديلر شو صورتده معنا
هر بر رجل ضيعتيلهدر يعنی موته ملابس ومصاحبدر ديمكدر علامهٔ تفتازانی
من جهة المعنی بو ذهاب قو يدر لكن من جهة اللفظ واو حرف اولوب
مع ايسه اسمدر واوی تركيبده مع حكمنده قلمق هركز مثلی نامسبوق
اولمغله ضعيفدر ديدی و شيخ رضی دخی زياده تزييف ايتدی .
(موقع رابع) مبتدا (ايمن الله) و (لعمروك) كبی كندينه قسم اولنور
الفاظدن اولسه خبری اكثر نحات عندنده قسمی لفظيدركه وجوبا حذف
اولنور (لعمروك لافعلن كذا) قولمزده اولديغی كبی (لعمروك) ده لام
فتح اوزره مبنیدر قسمی ايذان و اعلام ايدوب و اكا توطئه اولمغله (لام
موطئه للقسم) و (لام موذنه) دينور (عمروك) ضميره مضاف اولوب
مبتدادر بقاءك ديمكدر و خبر قسمه دلالت ايتمسی قرينهسيله وجوبا
محذوفدركه (قسمی) در و (لافعلن كذا) جملهسی جواب قسمدركه خبر
مقامنده قائمدر (مفادی) سنك بقاك بنم قسممدر يعنی قسم ايدهجكم شيدر
و معنا انشا اوزره اولمغله بقاكه قسم اولسونكه شو يلجه ايشلرم ديمكدر .
(ابن عصفور) (انما قسمی لعمروك) تقديرنده محذوف (مبتدا) اولمسنی
دخی تجويز ايتدی بوكا كوره مانحن فيهمزدن دكلدر .

درس ٤٨

(اسم باب کان) مرفوعاتك بشنجیسی کان بابنك اسمیدر (کان زید قائما) ترکیبنده (زید) کبی (باب) (نحو) (مثل) و بو کبی لفظلر ایله (هر بر مضاف الیهلری قبیلندن اولانه یعنی بر قاعدهٔ کلیه یه اشارت مقصود اولمغله کان بابیله مراد هر بر افعال ناقصه دن بولناندرکه اسمنی مرفوع خبرینی منصوب قیلر افعال ناقصه فی الاصل مبتدا و خبر اولان ایکی اسم اوزره داخل اولورلر نته کیم مطلب فعلده بیانلری کلور بونلرك اسملری مسند الیه اولوب فاعل حکمنده درکه کاه اسم و کاه اسم ایله مؤل اولان اولور و عامللری اوزره تقدیم اولنملری جائز اولماز و مضمر و مظهر واقع اولورلر فقط کان بابنك اسمی بعض ضمیر شان دخی اولورکه شو حکمده فاعل اوزره زائدلردر .

(خبر باب ان) مرفوعاتك التنجیسی (ان) بابنك یعنی اسمنی منصوب خبرینی مرفوع ایلیان حرفلرك خبریدرکه آنلره حروف مشبهه بالفعل دینلور آنلر (انّ) (ان) (کانّ) (لکنّ) (لیت) (لعل) در نته کیم مطلب حرفده بیانلری کلور (ان زیدا قائم) قولمزده قائم کبی بونلر دخی فی الاصل مبتدا و خبر اوزره داخلدر . بونلرك خبرلری . هو المسند بعد دخول هذه الحروف دینه رك تعریف اولنورکه شو حرفلرك بری داخل اولدقدنصکره کلامده مسند واقع اولاندر دیمکدر و واحد و متعدد و مثبت و منفی و مفرد و جمله و مذکور و محذوف اولمقده و جمله اولدقده بر عائد لازم اولوب و بلا قرینه عائد حذف اولنه مامقده مبتدانك خبری حکمنده در فقط مبتدانك خبرندن بعض احکامده آیریلورکه بوده شایع اولان یدی محلده در .

(اولکیسی) مبتدانك خبرینی مبتدا اوزره تقدیم جائزدر لکن (ان) بابنك خبری ظرف دکل ایسه اسمی اوزره هرکز تقدیم اولنه مز زیرا مطلب حرفده بیان اولنه جغی اوزره شو حرفلر عملده فعلك فرعیدر پس بونلره فعلك عمل فرعیسی ویرلمشدرکه منصوبی مرفوعی اوزره مقدم اولمقدر .

لكن (خبر ظرف) اولور ايسه شو صورتده اسمى معرفه ايسه خبر جوازاً تقديم اولنور (ان الينا ايابهم) آيت كريمه‌سنده اولديغى كبى و اكر اسمى نكره ايسه خبر وجوبا تقديم اولنور (ان من البيـان لسحرا) و (ان من الشعر لحكمة) قول شريفنده اولديغى كبى و خبر ظرف اولدقده تقديم اولنه‌بيلمسى زيرا ظرفلر جميع عامل اولمغله آنلرده توسع اولنمشـدر فقط شو حالده اكر اسمى عامله متصل ضمير اولور ايســه خبر تقديم اولنه‌من انك فى الدار كبى

(ايكنجيسى) مبتدانك خبرى كاه صدارت كلام اقتضـا ايدر كلمه‌لر اولور (اين زيد) و (من ابوك) كبى لكن (ان) بابنك خبرى صــدارت كلام اقتضا ايليان كلمه‌لر اوله‌من

(اوچنجيسى) مبتـدا نكره و خبر معرفه اولمق جائز دكلدر لكن (ان) بابنك اسمى نكره و خبرى معرفه اولمق جائزدر (ان اول بيت وضع للناس للذى ببكة) قول شريفنده اولديغى كبى و سـيبويه (ان قريباً منك زيد) مثالنى كتورمشدر .

(دردنجيسى) مبتدانك خبرى اوزره لام ابتـدا داخل اولمق جائز دكلدر لكن ان بابنك خبرى اوزره دخولى جائزدر (ان زيداً لقائم) كبى

(بشنجيسى) مبتدانك خبرى امر و نهى اوله‌بيلور (زيد ليضرب) و(زيد لايضرب) كبى لكن (ان) بابنك خبرى امر اوله‌من و نهى اوله‌رق ورودى غايت نادردر .

(التنجيسى) ان بابنك اسمى نكره وخبرى ظرف اولان محلده خبرينى حذف ايلمك كثير الوقوعدر (ان مالاً وان ولداً) كبى ان مالاً لهم وان ولداً لهم ديمكدر لكن مبتدانك خـبرى بويله دكلدر ونادراً (ان) بابنك خبر ينـك ظرف اولمديغى حالده دخى حذفى واقعـدر (ان الذين كفروا بالذكر لما جائهم) و (ان الذين كفروا ويصدون عن سبيل الله والمسجد الحرام) قول شريفنده اولديغى كبى

(يدنجيسى) (ان) بابنـك اسمى علم وشــعوره دلالت ايدر كلمه اولوب

مابعدنده براستفهام واقع اولسه خبری وجوباً حذف اولنور (ليت شعری ازيد قائم) قولمزده اولديغی كبی.

درس ٤٩

(خبر لالنفی الجنس) مرفوعاتك يدنجيسی نفی جنس ايچون اولان (لا) نك خبر يدركه (هوالمسند بعد دخولها) دينه‌رك تعريف اولنور يعنی لالنفی الجنسك دخولندنصكره بالاصاله مسند واقع اولاندر ديمكدر ونفی جنسدن مراد جنسدن بر حكمی نفيدر نفس جنسی نفی دكلدر مثلا (لارجل قائم) قولمزده (قيام) رجلدن نفی اولنوب يوخسه نفی اولنان (رجل) دكلدر اشبو لالنفی الجنسك خبری كاه ظرف اولور (لاغلام رجل فی الدار) قولمزده (فی الدار) كبی وكاه غير ظرف اولور (لاغلام رجل ظريف) قولمزده ظريف كبی وكاه متعدد واقع اولور (لاغلام رجل ظريف فی الدار) و (لاغلام رجل غنی عابد) قولمزده اولديغی كبی . وبونك حكمی دخی مبتدانك خبرينك حكمی كبيدر لكن عاملی ضعيف اولمغله بونی اسمنك اوزرينه ظرف اولسه دخی تقديم ايلمك اصلا جائز دكلدر. و (عام) اولديغنده هميشه وجوباً محذوفدر (لااله الاالله) كبی لااله موجود الاالله ديمكدر . وبنو تميم هركز خبرينی ذكر ايتمزلر . واكثری هركز تقدير دخی ايتمزلر لااهل ولامال قولمز انتفی الاهل والمال ديمكدر تقدير خبره محتاج دكلدر ديرلر وخبراولمغه احتمالی اولان مثلا امثلهٔ سابقه‌ده (فی الدار) و (ظريف) كبی لفظلری لالنفی الجنسك اسمنه صفت قيلرلر .

وبيلمليدركه لالنفی الجنسك خبرنده عامل كوفيلر عندنده معنويدر (لا) كلمه‌سی دكلدر واما بصريلر عندنده (لا) عاملدر فقط سيبويه لالنفی الجنسك اسمی مبنی اولان محلده خبرنده عاملك كذا معنوی اولمسنه قائل اولدی زيرا اقرب بولنان اسمنك بناسنه سبب اوله‌رق ايجاب اعراب ايده‌مديكی حالده ابعد بولنان خبرنده ايجاب اعراب ايدوب كندی سببيله مستحق اعراب اولمسنی استبعاد ايلمشدر.

(اسم ماولاالمشبهتين بليس) مرفوعاتك سكزنجيسی نفی ايچون اولوب مبتدا

وخبر اوزره داخـل اولقده ليس كلمه‌سنه مشـابه اولان (ما) و (لا) كلمه‌لرينك اسميدركه هو المسـنداليه بعد دخولهما دينه‌رك تعريف اولنـور يعنى (ما) و (لا) كلمه‌لرينك دخولنـدنصكره بالاصاله مسـنداليه اولان اسمدر ديمكدر (مازيد قائماً) و (لارجل حاضراً) قوللرمزده زيد ورجل كبى بونلرك حكمى مبتـدانك حكمى كبيدر وبيلمليـدركه (ما) و (لا) ايكيسى دخى ليس يه مشابهلر ايسه‌ده لكن (لا) نك مشـابهتى ضعيفـدر زيرا (لا) مطلق نفى ايچون اولوب ليس ايسه نفى حال ايچوندر واما (ما) كلمه‌سى ليس كبى نفى حال ايچون اولمغله ليس يه مشابهتى (لا) كلمه‌سندن زياده‌در (لا) كلمه‌سـنك ليس يه مشـابهتى ضعيف اولديغى جهتله عملى قليل اولوب سماعه متوقفدر نته‌كيم شاعرك

(من صد عن نيرانها)　　(فانا ابن قيس لابراح)

شعرنده لابراح كبى‌كه براح لفظاً مرفوع (لا) نك اسميدر وخبرى محذوفدر (لابراح لى) ديمكدر (مفاد بيت) كيمكه حربك آتشلرندن اعراض ايلسه‌بن ابن قيس ديمكله مشهورمكه بكا زوال يوقـدر ديمكدر و (لا) نك ليس يه مشابهتى ضعيف اولديغندن وفى الاصل نفى جنس ايچون اولوب لالنفى الجنس ايسه آنجق نكره‌ده عامل ايدوكندن بودخى آنجـق نكره‌لرده عمل ايدر وبنى تميم (ما) و (لا) كلمه‌لرينى عامل قلميوب كنديلرندنصكره اسم وخبر كنديلرينك دخوللرندن اول اولديغى اوزره عامل معنويله مرفوعلردرديرلر .

المنصوبات

منصوبات (هو ما اشـتمل على علم المفعولية) دينه‌رك تعريف اولنور يعنى معمول منصوب اسمك حقيقةً ويا حكماً مفعول اولمق علامتـلرى اولان (فتحه)(كسره)(الف)(يا) دن بر ينى مشتمل اولان يعنى لفظـاً ويا تقديراً ويا محلا شـو علامتلردن بريله لاجل المقتضى موصـوف اولان

معمولدر دیمکدر بوراده بحث ایده‌جکمز منصوبات اون ایکیدر زیرا مراراً بیان اولندیغی اوزره اون اوچنجیسی نواصبدن برینك دخولیله منصوب فعل مضارعدرکه آندن مطلب فعلده بحث اولنه‌جقدر.

درس ۵۰

(المفعول المطلق) منصوباتك اولکیسی مفعول مطلق در مفعول مطلق برمعنانك اسمیدرکه اول معنا حقیقةً ویا حکماً مذکور اولان عاملك فاعلیله قائم وعامل مذکورك مدلولی اول معنایی مشتملدر ضربت ضرباً قولمزده (ضرباً) کبی‌که معناسی اولان حدث حقیقة مذکور (ضرب) نك فاعلی اولان ذات متکلم ایله قائم و(ضرب) نك مدلول تضمنیسی اولان (حدث ضرب) بعینه ذکر اولنان مفعول مطلقك معناسیدر .

وکاه عامل مذکورك مدلولی مفعول مطلق معناسنه مطابقة موافق اولورکه بوده عامل مصدر اولدیغنده‌در ضربی ضرباً قولمزده اولدیغی کبی .

وبیلملیدرکه آنفاً عاملك حقیقةً ویا حکماً مذکور اولمسنی کوسترمکلکمز زیرا مفعول مطلقك عاملی ضربت ضربا قولمزده اولدیغی کبی بعض ذکر اولنور وبعض ذکر اولنمیوب مقدر اولورکه مذکور حکمنده‌در نتکیم (فضرب الرقاب) قول شریفنده اولدیغی کبی‌که اصلی فاضربوا الرقاب ضرباً ایدی (اضربوا) جمله‌سی حذف اولنوب مفعول مطلق اولان (ضربا) تقدیم اولنه‌رق (اضربوا) مقامنده قائم قلنمش ومفعول اولان الرقاب کلمه‌سنه مضاف ایدلمشدر .

ودخی آنفاً (مفعول مطلق معناسنك) عاملنك فاعلیله قیامنی کوسترمکلکمز زیرا مثلا (مات موتا) و(جسم جسامة) و(شرف شرافة) قوللرمزده مفعول مطلق عامللرینك فاعلنك فعلی دکلدر انجق عامللرینك فاعلیله قائمدر واکر اویله‌جه تعمیم ایدلمامش اولسه شومثاللرده اولان مفعول مطلقلر خارج قالور ایدی شوجهتله کافیه‌نك مفعول مطلق تعریفنه یعنی (هو اسم مافعله فاعل فعل مذکور بمعناه) قولنه اعتراض اولنه‌رق (فاعل فعلك) مفعول مطلق معناسنی فاعل اولمسیله مفعول مطلق معناسنك (فاعل فعل) ایله قیامی مراد اولنمشدر .

وكذا تعریف مذکورده اولان فعل ایله بر حدثه دال اولان عامل مراد اولنور تاکه (ضربت ضربا) و (ضربی ضرباً) و (ضارب ضرباً) و (سرعان سرعة) قوللرمزه شامل اوله شو جهتله بز تبعاً للبرکوی فعل لفظنه بدل عامل لفظنی استعمال ایلدك .

وبیلملیدرکه (مفعول مطلق) عاملنك لفظی جنسندن اولمق غیر لازمدر (قعدت جلوساً) قولمزده اولدیغی کبی وبر بابدن اولملری دخی لازم دکلدر (انبته الله نباتا حسناً) قول شریفنده اولدیغی کبی که انبت مزیدن ومفعول مطلق اولان (نباتاً) ثلاثیدندر . لکن « سیبویه » بونده جمهوره مخالفت ایدوب مثال مذکورلرده (قعدت وجلست جلوسا) و (انبت الله فنبت نباتاً) کبی کندی بابلرندن فعل تقدیر ایلمشدر . وتعریفده مطلقا فاعلك مذکور اولمسی شرط ایدلمدیکندن فاعلك هر حالده ذکر اولنمسی لازم دکلدر مجهول صیغه‌سیله (ضرب زید ضرباً) قولمز صحیح وضرباً مفعول مطلقدر . وتعریفده عاملك حقیقةً ویا حکماً مذکور اولمسی ذکر اولندیغندن پس عاملی هرکز ذکر اولنمیان مصدر مفعول مطلق اوله‌میوب خارجدر الضرب واقع قولمزده اولدیغی کبی . و هرحالده تعریف مذکور ایله دیکر منصوبات بالکلیه خارج اولدیغی عندالتأمل ظاهردر .

شو تعریف ایله معرف اولان مفعول مطلق اوچ قسمه منقسمدر . بری مفعول مطلق تأکیدیدرکه عاملندن مستبان مفهوم اوزره معناسنده برزیاده‌لك اولمیان مفعولدر مجرد عاملنك مدلولی اولان حدثی تأکید ایچون کتوریلوب تثنیه وجمعی کلمز جلست جلوسا قولمزده جلوساً کبی تثنیه ایله جمعی کلماسی زیرا تثنیه ایله جمع تعدده دالدر پس (جلست جلوسین) و (جلست جلوسات) دینلمز مکرکه عدد ویانوع قصد اولنه عدد ویانوع قصد اولندیغنده ایسه قسمین اخیرین قبیلندن اولور . وبری مفعول مطلق عددیدرکه مفادعامل اوزره زائد اوله‌رق عدده دلالت ایلیاندر (جلست جلسة) قولمزده جیمك فتحیله جلسة کبی که برکره اوتورمغه دلالت ایلر . وبری مفعول مطلق نوعیدرکه مفاد عامل اوزره زائد اوله‌رق بر نوعنه دلالت ایلیاندر (جلست جلسة) قولمزده جیمك کسریله جلسة کبی که

برنوع اوتورمغه دلالت ايلر شوايكى قسمك تثنيه وجمعى كلور (جلست جلستين) و (جلست جلسات) قولمزده اولديغى كبى جيمك فتح وكسريله وبعض شوايكى نوع مفعول مطلق خارجدن برقيد ايله حاصل اولور مثلا ضربت ضربا واحداً وضربت ضربا شديداً ويحتاج اشدالاحتياج كبى فافهم خفى اولميه‌كه اشبو مفعوله مفعول مطلق ديمسى (به) (فيه) (له) (معه) كبى برقيـد ايله مقيد اولميه‌رق هرفردينه مفعول لفظى اطـلاق صحيح اولديغندندر ومطلق لفظى قيد اوليـوب مجرد بر قيد ايله مقيد اولمديغى افاده ايچون كتورلمشدر

درس ٥١

خفى اوليه‌كه مفعول مطلقك عاملى قيـام قرينه عندنده‌كاه جوازاً حذف اولنور سفردن كلمش بركيمسه‌يه عربارك (خير مقدم) قوللرى كبى (خير) لفظاً منصوب مفعول مطلق اولوب (مقدم) لفظنه مضاف اولمشدر عاملى محذوفدركه (قدمت) در فقط خير اسم تفضيل اولوب مفعول مطلق ايسه هميشه مصدر اولور وبرده عاملنك نه‌لفظ ونه‌معناسنه مناسبتى يوقدر پس بونك مفعول مطلق اولمسى يا اسم تفضيل مضاف اليهنك حكمنى اخذ ايدر اولمغله مضاف اليهدن اكتساب مصدريت ايتمسيله‌در وياخود برموصوف تقـديريله در تقـديركلام قدمت قدوما خير مقـدم ديمكدركه موصوفندن اكتساب مصدريت ايتمشدر .

بوكبيلره مفعول مطلق مجازى دينوركه اسم موصوف صفت اوزره ويا اسم مضاف اليه مضافه‌اطلاق اولنمق‌قبيلندندر مضاف ايله مضاف اليه وموصوف ايله صفت بركلمه منزلنده اولمغله علاقه جزئيتدر(خير) مقدم خيرلو برقدوم ايتمكله قدوم ايتدك ديمكدركه تركجه‌ده (خوش كلدك) دينور ،

وخفى اوليه‌كه مفعول مطلقك عاملى كاه وجوباً حذف اولنور اشبو حذفده بعض الفاظده سماعى وبعض محللرده قياسيـدر عاملى سماعا حذف اولنـان لفظلردن كافيه‌ده ذكراولنان يدى دانه‌در ،

(اولكيسى) سقيادركه خيرايله دعا مقامنده استعمال اولنور عاملى وجوبا

محذوفدر سقاكالله سقياً تقديرنده در مولای متعـال آب لطف وكرميله سنی صوارسك صوارمق ايله يعنی سكا انعام واحسان ايتسون ديمكدر .
(ايكنجيسی) رعيا دركه بنه خيرايله دعا مقامنده مستعملدر رعاكالله رعيا تقديرنده‌در مولای متعال سنی حفظ ايتسكله حفظ ايتسون يعنی سنی اسركسون وحفظ وحمايه‌سنده قلسون ديمكدر .
(اوچنجيسی) خيبة دركه عربلرك خاب الرجل خيبة قولنـدن مأخوذدر بددعا مقامنده مستعملدر خاب خيبة تقديرنده‌در خائب وخاسر اولمق ايله خائب وخاسراولسون يعنی ضررو زيانه اوغراسون ديمكدر .
(دردنجيسی) جدعادر جدع ال وطوداق و بورون وقولاغی قطع ايتمكه ديرلر ومطلق قطع وحبس معناسـنده مستعملدر عربلر بددعا مقـامنده جدعاديرلر عاملی بنای مفعول صيغه‌سيله اوله‌رق جدع جدعا تقديرنده‌در خيردن قطع اولنوب ناقص ومعيوب اولسون ديمكدر ولام ايله اسـتعمال اولنه‌رق جدعاله دينور مولا خيردن قطع ايدوب ناقص ومعيوب ايلسون ديمكدر .
(بشنجيسی) حمدادركه مولای متعاله انشای حمد مقامنده استعمال اولنور حمدت حمدا تقديرنده‌در .
(التنجيسی) شكرادركه انشـای شكرمقامنده مستعملدر شـكرت شكراً تقديرنده‌در .
(يدنجيسی) عجبادر مقـام تعجب ده استعمال اولنور عجبت عجبا ديمكدر بونلردن‌بشقه (ايضا) دخی واردر آض ايضا تقديرنده‌در شوذكراولنان كلمه‌لر لام ايله ولامسز مسـتعمل‌در بونلرده سماعاً وجوب حذفك معناسی فصحای عربدن شو مصدرلرك عامللرينی كنديلر ايله استعمال مسموع اولمامشدر ديمكدر وبعضيلر وجوب حذف لام‌ايله استعمال اولندقلرنده در (سـقياله) (رعياله) (خيبة له) (جدعاله) (حمداًله) (شـكراً له) (عجباله) كبی زيرا شوتقديرده‌كلام اوزايه‌رق تخفيفه مستحق اولورديديلر وشيخ رضی فاعلی ويا مفعولی اضافت ويا حرف جر واسـطه‌سيله بيان اولنمدقجه وجوب حذفی رد ايديوب وبيان اولندقده قياسـاً وجوب حذفه

قائل اولمشدر فاعلی اضافتله بیان اولنان مثلا (کتــاب الله) (صبغة الله) (سنةالله) (وعدالله) (حنانیك) (دوالیك) کبی ومفعولی اضافتله بیان اولنان مثلا (ضرب الرقاب) (سبحان الله) (لبیك) (سعدیك) (معاذالله) کبی وفاعلی حرف جرایله بیان اولنان (بؤسالك) (سحقالك) (بعدالك) کبی ومفعولی حرف جرایله بیان اولنان (عقرالك) (جدعالك) (شکرالك) (حمدالك) اه (عجبا منك) کبی بونلرك جمیعنده عامل وجوبا محذوف وحذف قیاسیدر دیدی تفصیلی محلندن طلب اولنه .

درس ٥٢

مفعول مطلقك عاملی کافیــهدن فهم اولنان یدی محلده حذف قیــاسی ایله وجوباً حذف اولنور (محل اول) مفعول مطلق اثباتی اراده اولنهرق بر نفی ویا معنای نفیدنصکره واقع اولملی واول نفی ویا معنــای نفیده مفعول مطلقك خبر واقع اولهمیهجنی براسم اوزره داخل اولمش بولنملی (ماانت الاسیراً) و (ماانت الاسیرالبرید) قوللرمزده اولدیغی کبی مثال اولده (ما) کلمهسی لیس‌ه مشــابه اولان مادر (الا) ایله نفی منتقض اولمغله ملغی عن العملدر سکون اوزره مبنی لامحل لها من الاعراب (انت) مبتدادر (الا) حرف استثنا سـکون اوزره مبنی لامحل لها من الاعراب (سیراً) مفعول مطلق تأکیدیدر عاملی وجوباً محذوف اولوب حرف استثنادنصکره مقدر (تسیر) در تقدیر کلام (ماانت الا تسیر ســیراً) در و (تسیر) جملهسی مبتدانك خبریدر بونده عاملك حرف اســتثنادنصکره تقدیر اولنمسی زیرا اول تقدیر اولنسه برشیئك کندی نفسندن استثنا اولنمسی لازم کلور و مثال ثانیده مثال اول کبیدر لکن مثال ثانیده مفعول مطلق (برید) کلمهسنه اضافتله مقید اولوب مفعول مطلق نوعیدر وبرده شومثالده مستثنا سیرمقید ومستثنی منه ســیرمطلق اولوب محذور سابق لازم کلامکله عاملی حرف اســتثنادن اول تقدیر ایتمك دخی جائزدر واول تقدیر اولنــدقده جملهسی (ما) کلمهسنك خبری قلنور. خفی اولمیهکه اکر مفعول مطلقك نفی اولنمسی مراد اولنسه مثلا (مازیدسیراً) کبی حذف عامل واجب اولماز. واکر (نفی) فعل

اوزره داخل اولسه مثلا (ماسرت الاسيراً) و (انما سرت سيراً) كبى مفعول مطلقـك عاملى ذكر اولنمش اولمغله مانحن فيهمزدن اوله مز. واكر نفى ويا معنـاى نفى معفول مطلق قيلنه جق كلمه نك خبر واقع اوله جغى اسم اوزره داخل اولسه (ماسيرى الاسير شديد) و (انما سيرى سير كثير) قولمزده اولديغى كبى (ما) و (انما) دنصـكره (سيرى) مبتدا و (سير شـديد) و (سير كثير) خبر اولوب هركز مفعول مطلق دكلدر.

(محل ثانى) مفعول مطلق خبر واقـع اوله ميه جغى بر اسمدنصكره مكرر اوله رق موضع خبرده واقع اولديغنده در (زيد سيراً سيراً) كبى (زيد) مبتدادر و اولكى (سـيراً) مفعول مطلق در عاملى وجوباً محـذوفدركه (يسير) در و (يسير) جمله سى مبتدانك خبريدر وايكنجى سيراً اولكى يه تأكيد لفظى در.

(محل ثالث) مفعول مطلق بر جملهٔ متقدمه مضموننك اثرينى تفصيل ايدر اولديغنده در (مضمون جمله) ايله مراد جمله نك فاعل ويا مفعولنه مضاف اوله رق مصدريدر و (مضمون جمـله نك اثرندن) مراد آندن مطلوب اولان غرضدر و (تفصيـل اثر) دن مراد انواع مختلفـهٔ محتمله سنى بياندر حق سبحانه وتعالانك (فشد و الوثاق اما مناً بعد و اما فـداءً) قول شريفنده اولديغى كبى كه جملهٔ متقدمه (شدوا الوثاق) جمـله سيدر ومضمونى (شد الوثاق) دن غرض يا (من) و ياخـود (فدا) دركه مولاى متعال شـو غرضى (فامامناً بعـد و اما فداءً) قول شريفيله تفصيل ايتمشدر (فا) تفصيل ايچـوندر (اما) حرف ترديددر (مناً) لفظاً منصوب مفعول مطلق در عاملى وجوباً محـذوفدركه فاماتمنون مناً تقـديرنده در (بعد) اضـافتدن منقطع اولمغـله ضم اوزره مبنى محلا منصوب اولوب عندالسيرافى مقدر (تمنون) نك مفعول فيهيدر وسيبويه عندنده مقام فعلـده قائم اولديغيچـون مفعول مطلقـك مفعول فيهيدر (واما فـداء) ده و اوعند الجمهور زائده و (اما) عاطفه در و بعضيلر و اوعاطفه دركه اشبو اما كلمه سنى اولكى اما اوزره و (اما) عاطفه دركه مابعدينى اولكى (اما) نك مابعدى اوزره عاطفـدر ديديلر (فداء)

لفظاً منصوب مفعول مطلق‌در عاملی وجوبا محذوفدرکه واما تفدون فداء تقدیرنده‌در.

درس ٥٣

(محل رابع) مفعول مطلق افعال جوارحدن برفعله دال اوله‌رق برنسنه کندینه تشبیه اولنوب برجمله‌دنصکره واقع اولملی واول جمله مفعول‌مطلق معناسنه براسمی واول اسمك مفهومنك قائم اولدیغی برذاتی مشتمل بولنملی (مررت بزید فاذاله صوت صوت حمار قولمزده اولدیغی) کبی بن زیدك یانندن کچدم آنك ایچون حمار کبی سسلنمکله برسس وار ایدی یعنی حمار سسی کبی سسلنیور ایدی دیمکدر (مررت) فعل وفاعل و (بزید) مفعولیدر (فا) سببیه ویاخود عاطفه ویاخود زائده‌درکامر و (اذا)مفاجأة ایچوندر عندالاخفش لامحل لهامن‌الاعراب وعندالاخر محلاً منصوب ظرف مستقرك یعنی (له) نك مفعول فیهیدر (له) ظرف مستقر خبر مقدم در و (صوت) مبتدای مؤخردر وجمله‌سی لامحل لها من‌الاعراب استینافیه در (صوت حمار) ده(صوت)حماره مضاف اوله‌رق مفعول مطلق نوعیدر عاملی وجوبا محذوفدر یصوت صوت حمار تقدیرنده‌در صوت تصویت معناسنه مصدردر صات الشیء یصوت صوتاً بابندندر شوترکیبده مفعول مطلق یعنی (صوت‌حمار) افعال جوارحدن اولوب و برنسنه کندینه تشبیه اولنمشدر و برجمله‌دنصکره واقع اولمشدرکه (له‌صوت) در وجملهٔ مزبوره مفعول مطلق معناسنه‌براسمی مشتمل‌درکه صوت‌در و برذاتی مشتمل درکه (له) ده اولان ضمیردر اشبو ضمیر زیده راجع وآندن عبارتدرکه صوت آنکله قائمدر و (مررت بزیدفاذاله صراخ‌صراخ الثکلی) دخی بوقبیلدندرکه یصرخ‌صراخ الثکلی تقدیرنده‌در بن‌زیدك یانندن کچدم آنك ایچون چوجغی فوت اولمش عورت کبی صیحه ایلمکله بر صیحه وار ایدی یعنی آنك کبی فریاد وفغان ایدوب آه وانین ایدیورایدی دیمکدر آنجق شومثالده مفعول مطلق ذوی‌العقولدن ذیروحه ومثال اولده غیرذوی‌العقولدن برذیروحه مضاف اولمغله تفنن‌اولنمشدر وکاه

غیر ذیروحه دخی مضاف ایدیلور مررت بزید فاذاله صوت صوت الرعد کبی .

(محل خامس) مفعول مطلق برجملەنك مضمونی واقع اولوب اول جملەیه مفعول مطلقك غیری محتمل اولمدیغندەدر . بوراده مضمون جمله ایله مراد مفاد جملەیه لازم اولان برحکمدر . بوده مثلا (له علی الف درهم اعترافا) قولمزده (اعترافا) کبی‌که (له علی الف درهم) جملەسنك مضمونی اولوب و آنجق مستبان اولانده بودر . زیرا جملهٔ من بورەنك اقرار واعتراف لازمیدر . برکیمسه له علی الف درهم دیمش اولسه بیك درهمی اقرار واعتراف ایلمش اولورکه شو جملەنك اقرار واعترافدن غیری‌یه احتمالی یوقدر . پس اعترافا مفعول مطلق اولوب عاملی وجوباً محذوف اعترفت‌در شو نوع مفعول مطلقه نفسنی مؤکد مفعول مطلق دینور (والله قائم بالقسط حقا) و (محمد رسول الله حقا) و (اولئك هم المؤمنون حقا) جملەلرنده اولان حقا دخی بو قبیلدندرکه (حق حقا) و (یا حققت حقاً) تقدیرندەدر . زیرا حقیت جملهٔ متقدمەلرك مضمونی اولوب آندن غیری‌یه ایسه احتمالی یوقدر .

(محل سادس) مفعول مطلق برجملەنك مضمونی اولوب اول جملەیه مفعول مطلقك غیری دخی محتمل اولدیغندەدر (زید قائم حقا) قولمزده (حقا) کبی زید قائم جملەسی حق وغیر حق اولمغه محتمل اولوب حقا دینلدکده غیر حق ایله متصف اولمیوب بلکه مفعول مطلقك عینی ایله یعنی صفتیله متصف اولدیغنی مشعر ومؤکد اولور وجملەنك حق اولمسی ذاتاً دخی محتمل اولمغله من جهة بنه نفسنی مؤکد اولمش اولور .

درس ٥٤

(محل سابع) مفعول مطلق فاعلنه و یا مفعولنه مضاف اولەرق تثنیه صیغەسیله واقع اولدیغندەدر لکن معنای تثنیه مقصود اولمیوب آنجق مرة بعد اخری تکرر وتعدددن یعنی کثرت وقوعدن کنایه ایدیلمك مراد اولنور (لبیك) کبی‌که (لبین) مفعول مطلق و تثنیەدر کافه اضافتله نونی

دوشمشدر عاملی وجوبا محذوف اولوب نفس متکلم صیغه‌سیله (الب) در الب اقیم معناسنه‌در و (سعدیك) کبی که (سعدین) مفعول مطلق وتثنیه‌در کافه اضافتله نونی دوشمشدر عاملی وجوبا محذوف اولوب نفس متکلم صیغه‌سیله (اسعد) در اعین معناسنه‌در . (لبیك) ترکیبنك اصلی الب لك البابین ایدی (الب) حذف اولنوب مصدر اولان (البابین) کلمه‌سنك زوائدی حذف اولنه‌رق ثلاثی یه نقل اولنوب (لبین) قالوب (الب) مقامنده قائم قلنمش ومفعولدن یعنی (لك) دن حرف جر اولان لام حذف اولنه‌رق (لبین) کافه مضاف ایدلمش واضافتله نون تثنیه ساقط اوله‌رق لبیك اولمشدر بن سنك امر وفرمانکه اجابت واطاعت مرکزنده مقیم وپایدارم دیمکدر خفی اولمیه‌که لبیك ابتداء ثلاثیدن اخذ ایدلمك دخی جائز وبلکه زوائدینی حذف ایله ثلاثی‌یه رد مشقتندن سالم بولندیغندن انسبدر زیرا بوماده‌نك ثلاثی مزیددن افعال بابیله ثلاثیسی معناجه یکدیکره موافق بولنمشدر الب بالمکان البابا و لب بالمکان لبا دینور اقام بالمکان اقامة دیمکدر اشبو لبیك مواجهه معناسنه اولان لبدن مثنی اولور ایسه مرة بعد اخری هربار بنم توجهم سنك طرفکه‌در دیمك اولور ومحبت معناسنه لبدن مثنی اولور ایسه بنم محبت وانجذابم هربار سکادر غیره دکلدر دیمك اولور وخالص معناسنه لبدن مثنی اولور ایسه بنم اخلاص یعنی صدق وعبودیتم همیشه سکادر دیمك اولورکه (لبیك) مقامنه کوره شودرت معناده مستعملدر و (سعدیك) فی‌الاصل اسعدك اسعادین ایدی ماسبق تأمل اولندقده بونك دخی توجیهی ظاهردر بن مرة بعد اخری یعنی هربار سکا اعانه ایده‌رم یعنی تنفیذ امرکده وخدمتکده علی‌الدوام قیام واقدام ایلرم دیمکدر اشبو سعدیك کلمه‌سی آنجق لبیك کلمه‌سنه مقروناً ذکر اولنور نته‌کیم حدیث شریفده کلمشدر .

(کان علیه‌السلام یقول فی افتتاح‌الصلوة لبیك وسعدیك والخیر بین یدیك والشرلیس الیك) انتهی و (حنانیك) و (دوالیك) دخی لبیك وسعدیك قبیلندندر فقط بونلرده مصدر فاعلنه مضافدر (حنانیك) تحنن حنانا بعد حنان یعنی بکا هر بار رحمة ورأفة قیل دیمکدر و (دوالیك) دوال مداولة

بعد مداولة يعنی مثلا شو عمل وكاره متعاقباً مداول اول ديمكدر بونك معناسنده قاموسده تفصيلات واردر .

وخفی اولميه‌كه مع‌الاستفهام توبيخ مقامنده قائم اولان مفعول مطلقك دخی عاملی بين‌الفصحا وجوباً قياساً محذوفدر (امكراً قدعلم‌الله) و (اقياما قدقعد الناس) قوللرمزده مكراً وقياماً كبی اتمكر مكراً واتقوم قياماً تقديرنده‌در شو مثاللركده معناسی آيامكر وحيله‌می ايدرسك حالبوكه الله عظيم‌الشان بيلمشدر و آياقده‌می طوريرسك حالبوكه ناس اوتورمشلردر ديمكدر .

ودخی قنغی مفعول مطلقكه عاملی مذكورك لفظ وبابندن اولمسه سيبويه عندنده‌كندی بابندن‌اوله‌رق عاملی‌وجوبامقدردر نته‌كيم‌ذكری مرور ايلدی .

وشيخ رضی عندنده فاعل ويا مفعولی اضافت ويا حرف جرايله بيان‌اولنان مصدرلرده دخی عاملنی حذف ايلمك قياسيدر نته‌كيم بوكا دخی اشارت سبقت ايلدی .

درس ٥٥

(المفعول به) منصوباتك ايكنجيسی مفعول به دركه (هواسم ماوقع عليه فعل الفاعل) دينه‌رك تعريف اولنور يعنی مفعول به برشيئك اسميدركه فاعلك فعلی آنك اوزرينه واقع اولمش يعنی‌حسا وياعقلا اكا تعلق‌ايتمشدر . (ضرب زيد عمروا) و (عرفت بكراً) قولمزده (عمرواً) و (بكراً) كبی خفی اولميه‌كه فاعلدن مرادمز حقيقی وحكمی‌يه شامل اولمغله صيغهٔ مجهول اوزره (ضرب زيد) قولمزده نائب فاعل يعنی (زيد) مفعول‌به تعريفندن خارجدر زيرا فی‌الاصل هرنقدرحقيقةً مفعول‌ايسه‌ده شمدی‌فعل‌كنديسنه اسناداولنوب فاعل مقامنده قائم اولمغله حكماً فاعل اولوب مفعول به تعريفندن خارجدر و (اعطی‌زيد درهماً) قولمزده (زيد) دخی كذا خارجدر واما (درهماً) داخلدر چونكه (زيد) آخذ اولمغله حكماً فاعل اولوب واخذ زيد درهمه تعلق ايلمكله درهمده ماوقع عليه فعل الفاعل الحكمی مفادی صادق اولور .

و (فعل فاعلك) مفعول به اوزره واقع اولمسی واقع مجراسنده جاری‌اولمغه دخی‌شامل اولمغله (ماضربت زيداً) و (اوجدت ضرباً) قوللرمزده زيداً

وضرباً مفعول بهـلردر ، كه كانه (ماضربت زيداً) قولمزده زيد اوزره عدم ضرب ايقاع اولنمش و(اوجدت ضربا) قولمزده ضرب كانه برشيدركه اوزرينه ايجاد ايقاع اولنمشدر .

ودخی بيلمليدركه (وقوع) دن مراد عبارەنك دلالتی حسبيله وقوع اولمغله واقعه غير مطابق اولەرق (ضرب زيد عمرواً) و (ماضرب زيد عمرواً) قولمزده (عمرواً) ينه مفعول بەدر وخفی اولميەكه فعل فاعلك مفعول بهە تعلقی بلاواسطة الجار وبواسطة الجار اولمق قسملرينه متناول اولوب بواسطة الجار تعلق فعل لازم ومتعدی يه شـاملدركه(جارك اعرابدن حظی يوق مجرور محلا منصوب مفعول به غير صريحدر) ديو تركيب اولنور (مررت بزيد) و (اشتريت الفرس بسرجه) قوللرمزده (بزيد) و (بسرج) كبی وبلا واسـطة الجار تعلق آنجق فعل متعدی يه خاصدركه تعلق ايلديكی شی طوغريدن طوغری يه مفعول بهقلنور شوتعريفله معرف اولان مفعول بهعاملنك معناسـنده اولميوب وفعله ظرف ووقوعنه علت وواو ايله مسـتعمل دخی اولمامغله سائرمفعوللرك بالكليه شوتعريفدن خروجلری ظاهروهيـچ برينك اوزرينه (ماوقع عليه فعل الفاعل) ديمك صحيـح اولمامغله امر باهردر .

وخفی اولميەكه مفعول بهك عاملنده اختلاف اولنمشدر عند البصريين عاملی حسب المقام فعل ويا شـبه فعل ويا معنـای فعلدر زيرا (رفع) فاعليت و (نصب) مفعوليت علامتی اولوب فاعليت ومفعوليت معنالری ايسه بونلر ايله حاصلدر .

وامام فرا مفعولده عامل بونلر ايله بيله فاعلدر ديدی وكوفيلردن هشـام ابن معاويه مفعولده عامل يالـكز فاعلدر ديدی و سائرلری مفعولده عامل مفعوليتدر نته كيم فاعلدەده عامل فاعليتدر ديديلر واخفش مفعولدەعامل فاعلدەكی فاعليتدر ديدی .

خفی اولميەكه نصب مفعولك كلامده فضله اولمسی علامتيميدر وياخود مفعوليت علامتيميدر اختلاف اولنمشدر شيخ رضی نصب علامت فضله اولمسنه كوره اولا اولان مفعول بەده عامل امام فرانك ذهابی اوزره فعل وفاعل وياخود هشام ابن معاويەنك بيانی اوزره يالكز فاعل اولمسـيدر ديدی لكن اوفق

واحری اولان نصب علامت مفعـولیت اولمسی واحق اولان بصریلرك ذهابیدر زیرا شـبهه یوقدرکه فاعلیت ومفعولیتی محصل فعلدر زیرا فعل صادر اولدیغی محلده فاعلیت وواقع اولدیغی محلده مفعولیت صفتنی احداث ایلر زیرا معلول بلاعلت متصور اولمدیغی کبی فاعلیت ومفعولیت معنالری فعلك صدور ووقوعنسز متصور اولەمز وفعلك شومعنالری مقتضی اولوب شومعنالرده امور خفیه اولەرق برار علامتی مقتضی اولملری تصوراولندقده فاعلده رفعی مقتضی اولان فاعلیت ومفعولده نصبی مقتضی اولان مفعولیت اولوب وفعل بالواسطه مقتضی اولدیغنك حقیتی ظاهر اولور .

درس ٥٦

خفی اولمیەکه مفعول به فعلنك اوزرینـه بعض جوازاً تقدیم اولنور نتەکیم وقوع فعلك مفعوله اختصاصی ارادەاولنسه (ایاك نعبد)و (ایاك نستعین) کبی ویامفعوله اهتمام مراد اولنسه (وجهالحبیب اتمنی) کبی و (اما) کلمەسـنك جوابندەفانك مدخولیاولانفعلك بردن زیاده مفعولیاولسه شرط محذوف منابنده نائب اولمق اوزره هرقنغیسی تقدیم اولنسه جائزدر (امایوم الجمعة فاضرب زیدا) و (اما زیدا فاضرب یومالجمعة) کبی واکر شرط محذوف منابنده برشرط آخرنائب اولسه (فا) نك مدخولی اولان فعلك مفعولنی کذا تقـدیم جائز اولەبیلور (اما ان لقیت زیدا فاضرب خالدا) قولمزده اما خالدا انلقیت زیداً فاضرب دخی دینله بیلور
وبعض مفعول به فعلنك اوزرینـه وجوبا تقدیم اولنـور نتەکیم مفعول به معنای استفهامی متضمن اولسـه (من رأیت) کبی ویامعنـای استفهامی متضمن اولانه مضاف اولسه (غلام من تکرم یکرمك) کبی ویاخود (اما) کلمەسـنك جوابنده (فا) نك مدخولی فعلك آنجـق برمفعولی اولوب وشرط محذوف منابنده آخر برشرط نائب اولمسه فعلمز بورك مفعولنی تقدیم واجب اولور (فاماالیتیم فلاتقهر) و(امالسائل فلاتنهر) کبی
وبعض مفعول به فعلنـدن وجوبا مؤخر اولور . نتەکیم فعلنه نون تأکید مشدده ویا مخففه داخل اولسه (اضربن زیداً) کبی زیداً اضربن دیمك

جائزدر ؛ زيرا نون تأكيد مضمون فعلك مؤكد ومهم اولمسنه وفعلى تأخير اهميتى اولمامسنه دلالت ايدركه برى برينه منافيلردر .

ودخى مفعول به تقديم اولندقده آخره التباس ومشابهت لازم كلسه وجوبا تاخير اولنور (ضرب موسى عيسى) كبى واكر عيسى ضرب موسى دينسه عيسى لفظى كلامده مبتدادر ظن اولنور ايدى ودخى فعل تعجبك مفعولى وجوباً مؤخردر زيرا محلنده بيان اولنه جغى اوزره آنك معمولنده تصرف اولنمز (ما احسن زيدا) كبى ودخى صله‌ٔ حرف اولان فعلك مفعولى وجوباً مؤخردر زيرا حروف موصوله ايله صله‌سى بيننى فصل ايلمك جائز دكلدر (عجبت من ان ضربت زيداً) كبى كه زيداً وجوباً مؤخردر (ان مصدريه) نك مدخولى اولان ضربت نك مفعول بهيدر و برده (ان) كلمه‌سى مدخولنى مصدر تأويلنده قيلر معمول مصدر اسمه مصدر اوزره تقدم ايده مز .

وخفى اولميه‌كه مفعول بهك حذفى جائزدر . لكن برنجه محلده حذفى جائز اولماز .

(اولكيسى) افعال قلوبده حذفى جائز دكلدر مكركه فعل لازم منزلنه تنزيل اولنوب ويا مفعولى تعيين ايدر برقرينه بولنه .

(ايكنجيسى) فعل تعجبك مفعولى حــذف اولنمز مكركه آنى تعيين ايدر برقرينه اوله .

(اوچنجيسى) بر سـؤال جوابنده مثلا (من ضربت) يعنى كيمى ضرب ايلدك دينلدكده جواب اوله‌رق (ضربت زيدا) قولمزده مفعول به حذف اولنمز .

(دردنجيسى) مستثنا واقع اولان مفعول حذف اولنمز ماضربت الازيدا كبى

(بشنجيسى) (انما) دنصكره واقع اولان مفعول به دخى حــذف اولنمز انما ضرب زيد عمرواً كبى .

(التنجيسى) ذكرى مطلوب اولسه مثلا وقوع فعلك كنديسنه اختصاصنى ويا كنديسنه اهتمام اولنديغنى بيان ايتمك كبى .

(يدنجيسى) سـابقا مثـالى مرور ايلديكى اوزره بردانه اولوب (اما) كلمه‌سندن صكره شرط محذوف مقامنده قائم اولسه .

سكز نجيسى معناى استفهام و يا شرطى متضمن و يا متضمن اولانه مضاف اولسه نته كيم مثاللرى كچدى زيرا حذف اولنسه استفهام وشرطدن غرض و يا (غرض تعيين) فوت اولور ايدى و خفى اوليه كه مفعول به جوازاً حذف اولندقده دخى يا منو يا حذف اولنور (يغفر لمن يشاء) كبى لمن يشاؤه ديمكدر كه مفعول به اولان ضمير غائب منو يا حذف اولنمشدر وكاه منسيا حذف اولنور بوده يا تعميم و يا مبالغه ايچون فعل لازم منزلنه تنزيل اولنمغله اولور (فلان يعطى و يمنع) كبى مفعوللرى منسيا ترك اولندى تاكه اعطا و منعلرى هر بر كيمسه يه عام و شامل اولديغنى افاده ايچون و (والله يقبض و يبسط) كبى مفعوللرى حذف اولندى مولاى متعالك قبض و بسطى هر شيئه شامل اولديغنى اعلام ايچون .

وكاه فعل متعدى لازم معناسنى تضمين ايلديكندن ايچون اولور (يخالفون عن امره) آيت كريمه سنده اولديغى كبى چونكه (يعدلون) معناسنى تضمين ايلمشدر و خفى اوليه كه مفعول بهك فعلى دخى بر قرينهٔ حاليه و يا مقاليه بولندقده كاه جوازاً حذف اولنور نته كيم (من اضرب) يعنى كيمى ضرب ايده يم ديو استفهام ايليان كيمسه جوابنده (زيداً) دينسه واقعدركه اضرب زيداً ديمكدر . اشبو قرينهٔ مقاليه دن ايچون عامل حذف اولنمشدر ونته كيم مكهٔ مكرمه يه متوجه اولان كيمسه يه (مكة) دينسه واقعدركه (تريد مكة) يعنى مكه يى مى اراده ايديورسك ديمكدر . اشبو قرينهٔ حاليه دن ايچون عامل حذف اولنمشدر .

وبعض مفعول بهك فعلى وجوبا حذف اولنور بوده بش موضعده در :

درس ٥٧

(الموضع الاول) مفعول بهك عاملى وجوبا حذف اولنان موضعلردن موضع اول سماعيدركه عربدن مسموع اولمش بعض مثاللردر (امرءاً ونفسه) كبى اترك امرءاً ونفسه يعنى شو كيمسه يى ونفسنى ترك ايت يعنى بوندن واز كچ ديمكدر و آيت كريمه ده (وانتهوا خيرا لكم) كبى انتهوا عن التثليث واقصدوا خيراً لكم يعنى تثليث دن واز كچوب كنديكزه خيرى يعنى توحيدى قصد

ایدیکز دیکدر و (اهلا وسهلاً) کبی (اهلا) اتیت اهـلاً ای (مکاناً مأهولاً لاخرابا) یعنی معمور بر مکانه کلدك خراب یره کلمـدك دیکدر وياخود (اتیت اهلاً ذاقرابة لااجانب) یعنی خصم واقربالریکه کلدك کلدیکك محلده اجنبی یوقـدر دیکدر و (سهلا) (وطئت سهلاً لاحزنا) یعنی یومشاق ودوزجه بر محله قدم وضع ایتدك سرد وغلیظ یره وضع ایتمدك دیکدر و (هذا ولا زعمـاتك) کبی (ازعم هذا ولاازعم زعماتك) یعنی بن شونی زعم واعتقاد ایدرم سنك زعم وتوهماتکی زعم ایتم دیکدر وياخود (هذا الحق ولاتوهم زعماتك) یعنی حق اولان بودر) سنك زعم ایلدکلریکی توهم وزعم ایلمم دیکدر وغیرمعروف برکیمسه مثلا فضیلتله مشتهر زید ایله تسمیه لنسه عربلرك آنی تهوین ایچـون (من انت زیدا) قوللری کبی که (من انت تذکر زیداً) یعنی زیدی سـندن ایچونمی ذکر ایدر سك یعنی آنك علمنی کندیکه می اسناد ایدرسك دیکدر وياخود من موصوله اولوب سن کیمسك که زیدی ذکر ایدیورسك دیکدر و (عذیرك من فلان) کبی عذیر عذر وبهانه یه وعذر وبهانه ایده جك کیمسه یه دخی دینور قول مزبور (احضر عذیرك من فلان) تقدیرنده درکه فلاندن ایچـون عاذرکی وياعذر وبهانه کی احضار وتهیئه ایت دیکدر و (مرحباً) کبی اتیت مرحبا ای مکانا واسعاً لامضایقة ولا استثقال یعنی طـارلق واستثقالدن عاری معمور وآباد وواسع محله کلدك بوراده قطعا متوحش ودلکیر اولمزسك دیکدر وبرکیمسه یه مصادف اولوب مرحبا دینسه صـادفت مرحبا ای رحبا وسعة یعنی رحب ووسعت وککیش لکه مصادف اولدك دیکدر ومعنا انشا اوزره اولدقده بویله اولهـسك دیکدر و (اهلك والليل) کبی الحق اهلك مع الليـل یعنی کیجه ایله اهلکه لاحق اول یعنی کیجه سبقت ایتمیـه رك عجله اهلکه ایرش دیکدر و (الکلاب علی البقر) کبی ارسـل الکلاب علی البقر یعنی کلبلری بقر وحشی اوزره ارسال ایت دیکدر ومثلا عربدن برکیمسه نك یانندە (زردالو) و (الما) و (خورما) اوله رق عمروه زردالو والمایه اشارت ایدەرك (ای هذین ترید) یعنی شوایکیدن قنغیسنی استرسك دیدکده عمروك زردالو والما ایله برابر خورمایی دخی استیه رك (کليهما وتمراً) قولی کبی که

اعطنی كليهمـــا وتمراً تقديرنده در يعنی بكا اول ايكيسنی وخورمايی دخی
وير ديمكدر

درس ٥٨

(الموضع الثانی المنادی) مفعول بهك عاملی وجوبا حذف اولنان محللردن
ايكنجيسی منادادركه منـادا لغةً كنديـنـه ندا اولنمش يعـنی چاغرلمش
كيمسه‌يه دينور واصطلاح نحـاتده (هوالمطلوب اقبـاله بحرف نائب مناب
ادعو لفظاً اوتقديراً) ديمكله تعريف اولنور يعنی منادا ادعو مقامنده‌قائم
حروف خمسه‌دن بريله كه آنلر (يا) (ايا) (هيا) (ای) (همزه) در
حقيقة ويا حكماً اقبال‌وتوجه ايلمسی‌طلب اولنادردیمكدر (يازيد) قولمزده
اولديغی‌كبی‌كه حقيقة زيدك قلباً ويا وجهاً كنديـنه اقبال‌وتوجه ايلمسنی‌طلبدر
سنی چاغريورم ديمكدر و (ياسماء) و (ياارض) و (ياجبـال) كبی‌كه سماء
وارض وجبال ندا اولنمغه صالح اولانلر منزلنه تنزيل اولنوب كانه اقباللری
طلب اولنمشدر كه اقبال وتوجه ايلملری مطلوب حكمنده‌در . ادات ندادن
(يا) ملفوظ ومقـدر اوله‌رقده بولنور واما ديكرلر آنجق ملفوظ اوله‌رق
استعمال اولنور نته‌كيم محللرنده بيلنور وخفی اولميه‌كه (مستغاث)
و (متعجب منه) و(مهدد) دخی مناداده داخلدر .
(منادای مستغاث) ندا اولنه‌رق كنديندن استغاثه واسـتمداد اولنان ذات
ديمكدركه عربلر چوق كره اوزرينه مفيد تخصيص بر (لام جارهٔ مفتوحه)
ادخال وآنجق ادات ندادن (يا) ايله ايراد ايدرلر مثـلا عمرو مظلوم
زيددن اسـتمداد ايلسه (يالزيد) دينور واكر بر آخر ايچون اسـتمداد
ايلسه‌كه اكا مستغاث له دينلور مثلا عمرو بـكـر مظلومدن ايچون زيددن
استمداد ايلسه شو صورتده منادای مستغاث‌دن‌صكره مستغاث‌له دخی ذكر
اولنور (يالزيد لبكر) كبی فقط مستغاث‌له‌ده لام مكسوردر وتعليل ايچوندر
و بعض مستغاث له من ايله دخی ذكر اولنور (يالزيد من بكر) كبی و بعض
حذف اولنوب يالكز مستغاث ذكر اولنور وكاه منادای مستغاث حذف
اولنوب مستغاث له باقی قالور (ياللمظلوم) كبی ياقوم للمظلوم ديمكدر مظلوم

مستغاث له ایدوکی لامك مکسور اولمسیله بیلنور منادای مستغاثده لامك مفتوح قلنمسی ایکی جهتدن ایچوندر بریسی (یاللمظلوم) نحوندە مستغاث لەدن فرق اولنمق ایچوندر وبریسی منادای مستغاث کاف ضمیر موقعندەدر کاف ضمیرە متصل اولان لام جارە ایسە (لك) دینەکدە اولدیغی کبی مفتوحدر .

وبیلملیدرکە اکر منادای مستغاث اوزرە (یا) دن عاری اولەرق بر آخری عطف اولنسە (یالزید ولعمر) کبی مستغاث لە مستغاث اوزرە عطف اولنمیەجغی جهتلە مستغاث ایلە مستغاث لە بیننده اشبو عطفلە فرق حاصل اولەجغندن معطوفده لام مکسور قلنور واما اکر (یا) ایلە عطف اولنور ایسە (یالزید ویالعمرو) کبی لام ینە مفتوحدر .

ودخی منادای مستغاث بعض آخرندە الف ایلە ولاجل الوقف ها ایلە ایراد اولنور (یازیداه) کبی لکن بوکبی مستغاثك اولندە لام اولماز زیرا لام آخر کلمەدە جر اقتضا ایدر آخرندە (الف) اولدیغندە ایسە الف ماقبلنك فتحنی اقتضا ایدرکە شو ایکی اثر یکدیکرینە منافیدر واما (منادای متعجب منە) تعجب اولنان شیدرکە عربلر برشیدن تعجب ایلەلر آنك اوزرینە مستغاثدە اولدیغی کبی اکثر برلام جارۀ مفتوحە ادخال وانجق ادات ندادن یا ایلە ایراد ایدرلر مثلا برصونك جسامت ویاحلاوت وخوشکوارلغندن تعجب اولنسە (یاللماء) دینورکە کانە تعجب اولنمق اوزرە حضورینی طلب ایلمکدر .

(منادای مهدد) تهدید وتخویف اولنەرق ندا اولنان کیمسەدرکە کذا اوزرینە غالبا برلام مفتوحە ادخال وانجق ادات ندادن (یا) ایلە ایراد اولنور (یالزید لاقتلك) کبی یعنی یازید سنی قتل ایلرم یعنی بکا متوجە اولوب شوتهدیدیمی طوی ومتنبە اول دیمکدر اشبو (منادای متعجب منە) و (منادای مهدد) منادای مستغاث حکمندەدر وبعض نحات منادای مستغاث جملەسندن کورمشلردر شوجهتلە منادای متعجب منەدە تعجب ایلیان کیمسە کانە متعجب منە حاضر اولەرق تعجبنی قضا ایلە شوتعجبدن

قورتلمسی ایچون استغاثه واستمداد ایتمکده‌در ومنادای مهدده تهدید وتخویف ایلیان کیمسه کانه تهدید اولنان شخص حاضر اوله‌رق آندن انتقام آلوب الم خصومتدن قورتلمسی ایچون استغاثه ایتمکده‌در لکن شیخ رضی شو بعضك توجیهنی تکلفدر دیمشدر .

درس ٥٩

خفی اولمیه‌که منادا مفعول به اولمق اوزره لفظاً ویاتقدیراً ویامحلاً منصوبدر و (عاملی سیبویه) عندنده وجوباً مقدر برفعلدر (یازید) قولمز ادعو زیدا دیمکدر منادانك کثرت استعمالندن وبرده حرف ندا دلالت ایلدیکی جهتله (ادعو) حذف اولنمش وحرف ندا (ادعو) مقامنده قائم اولمشدرکه اکثر نحات عندنده مختار اولان بودر ابن حاجب دخی بونی اختیار ایلمشدر .

و (امام مبرد) عامل حرف ندادر زیرا (فعل) حذف اولندقده حرف ندا فعل مقامنده قائم اولوب وعملنه وارث اولمشدر واما «فاعل» محذوفدر دیدی ونحاتدن (ابوعلی) حرف ندا (اسم فعل) اولوب عاملدر دیدی فقط بوابوعلی‌نك بعض کلامنده کوریلوب آندندخی مشهور اولان مذهب سیبویه‌در اشبومذهبین اخیرینه کوره منادانك عاملی مذکور اولمغله مانحن فیهمزدن دکلدر .

واما مستغاث ومتعجب منه ومهدد اوزره داخل اولان (لام) (امام‌مبرد) زائد اولوب برشیئه متعلق دکلدر دیدی . و (فاضل عصام) زائد اولوب مقدر ادعویه متعلق اولمسنی اختیار ایلدی . (ابن جنی) زائد اولمیوب حرف ندایه متعلقدر زیرا حرف نداده فعل معناسی واردر دیدی . و (سیبویه) زائد اولمیوب تعدیه ایچوندر مقدر ادعویه متعلقدر دیدی وبوکا ادعو بنفسه متعدیدر دیو اعتراض اولندی ایسه‌ده لکن شوتعلق مثلا یالزید نحونده فعل مقدر التجا معناسنی ویاللماء نحونده تعجب معناسنی وبوکبی‌یی متضمن اولمسی اعتباریله‌در دیو جواب ویریلدی وبعضلر حذف ایله کندینه ضعف کلمکله لاجل التقویه لام ایله تعدیه اولنمشدر دیدیلر

وبعضيلر نه زائدهٔ محض ونه معديهٔ محض درديو منزله بين المنزلتين اثبات ايدوب تعلق وعدم تعلقنى تجويز ايلديلر .

واما كوفيلر منادای مستغاث‌ده اولان لام حرف جر دكلدر بلكه (آل) لفظنك بقيه‌سيدر مثلا يالزيد فى الاصل يا آل زيد اولوب پس لاجل التخفيف همزه و(لالتقاء الساكنين) احدى الالفين حذف اولنوب يالزيد قالمشدر ديديلر لكن كنديچون (آل) اولميانده دخى مثلا (يالله) و (ياللماء) كبى لام مذكور اولمغله كوفيلرك ذهابى رد اولنمشدر .

واما مستغاث له ده اولان لام (ابن جنى) عندنده حرف ندايه وساٸرلر عندنده مقدر ادعو يه متعلقدر . وبعضيلر منادادن حال واقع اولمق اوزره براسم تقدير ايليوب مستغاث له ده اولان لامى اكا متعلق قلديلر مثلا (يالزيد لعمرو) قولمزى ادعوك مدعواً لعمرو . تقديرنده قلديلر . واما (من) ايله مستعمل اولان مستغاث له ده (من) شيخ رضى نك بيان ايلديكى اوزره ماقبلنده اولان كلامدن منفهم فعله متعلقدر مثلا (يالله من الم الفراق) قولمز «استغيث يا الله من الم الفراق» تقديرنده در .

درس ٦٠

خفى اولميه‌كه منادا يامفرد ويامضاف ويا مضافه مشابه واقع اولور بحث منادا ده مفرد ايله مراد مضاف ويا مضافه شبيه اولمامقدر . زيرا مفرد درت معناده مستعملدر (تركيب) مقابلنده استعمال اولنور . هذا مفرد دينوركه ليس بمركب ديمكدر . و (جمله) مقابلنده استعمال اولنور هذا مفرد دينوركه ليس بجملة ديمكدر . و (تثنيه) و(جمع) مقابلنده استعمال اولنور هذا مفرد دينوركه ليس بتثنية ولاجمع ديمكدر . و (مضاف) و(مضافه شبيه) مقابلنده استعمال اولنور هذا مفرد دينوركه ليس بمضاف ولامشابه للمضاف ديمكدر بحث مناداده مفرد ذكر اولنديغنده اشبو معناى اخير مراد اولنور . پس شو صورتده مفرد اولان منادا تثنيه وجمعه دخى صادق اولور (يازيد) و (يازيدان) و (يازيدون) كبى . و بيلمليدركه (منادای مفرد) ايكى قسمدر يامعرفه وياخود نكره اولور . معرفه ايله مراد ندا ايله تعيينى قصد

اولنانذر . بوده كرك قبل الندا معرفه اولسون يازيد كبى وكرك قبل الندا نكره اولوب ندا ايله تعيينى قصد اولنمغله معرفه اولسون يا رجل كبى ونكره ايله مراد تعيينى قصد اولنميانذر . نته‌كيم بر رجل غير معين ندا اولنه‌رق (يارجلا) كبى ومضاف ايله مراد معلومدركه مابعدنده بركلمه‌يه مضاف اولانذر كرك علم اولسون وكرك اولمسون ياعبدالله ويا افضل الناس ويا غلامى كبى ومضافه شبيه ايله مراد مابعدنده متمماتندن براسم ذكر اولنانذركه اول ذكر اولنان اسمده يا معمولى اولور و ياخود اوزرينه عطف اولنه‌رق ايكيسى براسم منزلنده اولور و ياخود جمله وياظرف اولوب صفتى اولور ايشته مضافه شبيه اولان منادا شو اوچ قسم اوزره تصور اولنور * مابعدنده متمماتندن اوله‌رق ذكر اولنان « اسم » معمولى اولمق مثلا (ياطالعاً جبلا) و(ياحسناً وجهه) و (ياخيراً من زيد) قوللرنده اولديغى كبى * ومابعدنده ذكر اولنان اسم كنديسنك اوزرينه عطف اولنه‌رق ايكيسى براسم منزلنده بولنمق مثلا (ياثلاثة وثلثين) قولنده اولديغى كبى بوده علم اولوب اولمامق شقلرينه شاملدر . اما اندلسى وابن يعيش مضافه مشابه اولمسى علم اولديغنده‌در ديديلر وعلم اولمدقده برجماعت معينه قصد اولنور ايسه يازيد والحادث قبيلندن كوره‌رك (ياثلاثة والثلثون) و (يا ثلاثة والثلثين) دينلمكى يعنى معطوفده رفع ونصبى تجويز ايلديلر وغير معين قصد اولندقده (يارجلا وامرأة) قبيلندن كوره‌رك آنجق (يا ثلاثة وثلثين) دنيلمكى يعنى معطوفده انجق نصبى التزام ايتديلر * وشبيه مضاف اولان منادادن قسم ثالث يعنى مابعدنده ذكر اولنان جمله ويا ظرف اولوب صفتى اولمق مثلا (يا حليماً لايعجل) و (ياجواداً لايبخل) و (ياشاعراً اليوم) و (يا كريماً فى الدار) قوللرنده اولديغى كبى .

شو اوچ قسم اوزره متصور اولان منادای مشابه للمضاف اكر علم اولور ايسه بلاشك معرفه‌در واكر علم دكلسه شو صورتده قصد ايله تعيين اولنور ايسه ينه معرفه واكر تعيينى مقصود اولماز ايسه نكره‌در .

نكره‌ده (ياحسناً وجهه ظريفاً) و(ياثلاثة وثلثين ظرفاء) دينور ومعرفه‌ده (الظريف) و(الظرفاء) دنيلور عكسى جائز اولمز و بوقياس اوزره

(ياحليما لايعجل) نحونده نكره ده مثلا (ياحليماً لايعجل غفاراً) ومعرفه ده (ياحليما لايعجل الغفار) دنيلور لكن جمله نكره حكمنده اولوب برشيءٔ نكره ايله توصيفدنصكره معرفه ايله توصيف موجه كورلمديكندن بونده هرحالده انسب اولان مثلا (ياحليماً لايعجل غفاراً) ديمكدر دنيلمشدر فافهم .

درس ٦١

اشبو بسطمز معلوم اولدى ايسه منادانك احكام لفظيسنه مبادرت ايليه‌لم (منادای مفرد معرفه) قبل‌الندا حالت رفعده علامت رفع اولان (ضمه) (الف) (واو) دن قنغيسيله موصوف ايسه حال نداده لفظاً ويا تقديراً اول اعراب اوزره مبنى اولوب ومحلاً منصوب مقدر (ادعو) يه مفعول به قلنور (يازيد) و (يارجل) و (يازيدان) و (يازيدون) كبى (زيد) و (رجل) لفظاً ضم اوزره و (زيدان) لفظاً الف اوزره و (زيدون) لفظاً واو اوزره مبنىدر ومنقوص ومقصورده وقبل‌الندا مبنى اولان كلمه‌ده ضم مقدردر (ياقاضى) و (يافتى) و (ياهذا) و (ياانت) و (ياهؤلاء) كبى نحاتدن يونس منقوصده يايى حذف وآندن عوض تنوين ويروب (ياقاض) ديدى واما (يامرى) نحونده احجاف كلمه‌دن حذراً حذف ايلمدى منادای مفرد معرفه‌نك مبنى قلنمسى زيرا (يازيد) قولمز ادعوك منزلنده‌در . شوصورتده منادا اولان (زيد) ادعوكده اولان كاف ضمير مقامنده اولوب اشبو كاف ايسه ذلكده اولان كاف خطاب حرفيه‌يه لفظاً ومعناً مشابه وافرادوتعريف وخطابده مماثل‌اولديغندن (منادای‌مفردمعرفه) حرفه مشابهتى اولان برشى مقامنده بولنمغله مبنى اولور وحركه اوزره مبنى اولمسى بناسى عارضى اولديغندندر وقبل‌الندا مرفوع اولديغى اعراب اوزره مبنى اولمسى هرنقدر مفعول ايسه‌ده لكن كلامده فاعل مشابهسنده اولوب عمده اولديغندن ايچون وبرده آتيده بيان اولنه‌جق منادای معرب ومنادای مبنى حركه‌سندن فرق اولنمق ايچوندر (خفى اولميه‌كه) منادای مفرد معرفه‌ده قبل‌الندا رفعى نه ايله ايسه حال نداده آنك اوزرينه مبنى اولمق قاعدهٔ كليه

اولوب شو قاعده‌دن خروج ایلمك جائز دكلدر . فقط اوچ موضع بوندن مستثنادر .

(اولکیسی) منادای مفرد معرفه علم اولوب مابعدنده (ابن) ویا (ابنة) لفظیله موصوف اوله‌رق شو لفظلرده برعلم آخره مضاف اولدیغنده‌در . مثلا (یازید ابن عمر) و (یاهند ابنة بکر) کبی اشبو منادا فتح اوزره مبنی قلنمق اختیار اولنمشدر . زیرا شو نوع منادا‌ده کثرت وقوعندن ایچون تخفیف مطلوب اولوب فتح ایسه ضمه‌دن خفیفدر و برده منادا مفعول اولمغله فتح حرکهٔ اصلیه‌سنه موافق اولوب فتح اوزره بناسی مختار اولمشدر . لکن علی الاصل ضم اوزره بناسی دخی جائزدر .

(کوفیلر) ابن وابنة لفظلرینه تخصیص ایتمیوب منادای مفرد معرفه علم اولوب هرقنغی برصفت منصوبه ایله متصف قلنسه مثلا (یازیدذاالمال) کبی شو منادا‌ده فتح اوزره بنایی تجویز ایلدیلر و (بعض بصریلر) هرقنغی مفرد ومعرفه اولان منادا که (ابن) کلمه‌سیله موصوف اولوب اشبو ابن لفظی‌ده لفظین متفقین بیننده واقع اولسه مثلا (یاعالم ابن العالم) کبی شو منادا‌ده دخی فتح اوزره بنایی تجویز ایتدیلر .

(ایکنجیسی) منادای مستغاث باللام ولامه مقارن منادای متعجب منه ومنادای مهدد مطلقا معرب ولام ایله مجرورلردر . زیرا علت بنا حرفه مشابهتدر لام جاره ایسه خواص اسمدن اولمغله شو مشابهتی ضعیف ایلر . پس معرب اولوب ترکیبنده مثلا (یالزید) قولمزده (زید) ك محل قریبی لفظاً مجروردر لام ایله ومحل بعیدی محلاً منصوب مفعول به‌در دینلور و (یالَلماء) و (یالزید لاضربك) قولمزده (ماء) و (زید) ده دخی بویله ترکیب اولنور .

(اوچنجیسی) منادای مستغاث بالالف درکه الف ماقبلنك فتحنی اقتضا ایتمکله فتح اوزره مبنی‌در یازیداه کبی لکن شو حکم قبل الالف بشقه برکلمه فاصل اولمدیغی حالده‌در واما (یازیداناه) و (یازیدوناه) نحوونده نون فاصل اولمغله علی الاصل (زیداناه) الف اوزره و (زیدوناه) واو اوزره مبنی‌در . منادای مفرد معرفه‌نك احکامی وشو حکمدن مستثنی طوتیلانلرك

احوالی بیلندی ایسه بونلرك ماعداسنك دخی احکامنی اوکرنمکه ذهن ویرملیدرکه آنلر (مفرد نکره) اولان منادا و (منادای مضاف) و (منادای مشابه للمضاف معرفه) و (منادای مشابه للمضاف نکره) در . بونلر معرب اولوب منصوبلردر (منادای مفرد نکره) بر غیر معین ندا اولنه‌رق (یارجلاً) کبی رجلاً لفظاً منصوب مقدر ادعونك مفعول بهیدر و (منادای مضاف) یا عبدالله و (یاغلامی) کبی (عبد) لفظاً منصوب و (غلام) تقدیراً منصوب مفعول بهلردر و (منادای مشابه للمضاف معرفه) یا طالعا جبلا و (یاثلاثة وثلاثین الضرفاء) و (یاحسنا وجهه الضریف) و (یاحلیما لایعجل غفاراً للذنوب) کبی (طالعا) و (ثلاثة) و (حسنا) و (حلیماً) لفظاً منصوب مفعول بهلردر ومنادای مشابه للمضاف نکره سابقاً بیانی کچدیکی اوزره علم اولمیوب وتعیینلری قصد اولنمیه‌رق (یاطالعاً جبلاً) و (یاثلاثة وثلثین ضرفاء) و (یاحسنا وجهه ضریفاً) و (یاحلیماً لایعجل) کبی

درس ٦٢

خفی اولمیه‌که یای متکلمه مضاف اولان منادا ده یاغلامی نحونده درت وجه جائزدر

(اولکیسی) یای متکلم مفتوح اوله‌رق (یاغلامیَ) در

(ایکنجیسی) یای متکلم ساکن اوله‌رق (یاغلامیْ) در .

(اوچنجیسی) یای متکلمك ماقبلنده کسره اولدیغنده یای متکلم کاه اکتفاءً بالکسره حذف اولنور (یاغلامِ) کبی لکن یای متکلمك اولنده (الف) اولورایسه یای متکلم حذف اولنمز (یافتای) کبی .

(دردنجیسی) الف و (فتحه) (یا) دن و (کسره) دن خفیف اولمغله یای متکلمی الفه قلب ایلمکدر (یاغلاما) کبی منادا ده خفت مطلوب اولمغله شو ایکی قسمك منادا ده وقوعی دیکرلرندن غالبدر لکن هر بر یای متکلمه مضاف اولان کلمه ده جاری اولمیوب یای متکله اضافتی غالب اولان کلمه‌لر ده جاریدر .

پس (یاعدوی) و (یاعدوا) جائز دکلدر و (یاغلاما) نحونده آکتفاءً بالفتحه الفی حذف ایلمك دخی شاذ اولەرق واقعدر اشبو وجوه اربعەدن هر برینـــه وقف ایله وصل بینینی فرق ایچون عندالوقف بر (ها) لفظی الحاقله (یاغلامیه) و(یاغلامیه) و (یاغلامه) و (یا غلاماه) دینور .

ومحاورات عربده (اب) و (ام) لفظلری منـــادا اولەرق یای متکلمه مضـــاف اولدیغنده بونلرده دخی (یاغلامی) ده وقف ووصل عنـــدنده اولان وجوه اربعه جاری اولدیغی کبی (یا) دن بدل (تا) ایله دخی ایراد اولنوب مضـــاف الیه اولان یای متکلمده (یاغلامی) و (یاابی) ده اصل اولان فتح اولمغله (تا) نك فتحیله (یاابت) و (یاامت) دینلور و (یا) یه مناسب کسره اولمغله (تا) نك کسریله (یاابت) و (یاامت) ونادراً منادای مفرد معرفه مجراسنده جاری قلنەرق (تا) نك ضمیله (یاابت)و(یاامت) وجمعاً بین العوضین (تا) دنصکره آخرنده (الف) زیادەسـیله (یا ابتا) و (یاامتا) دخی وارد اولمشدر واما (یا ابتی) و (یا امتی) دیمك عوض ایله معوض عنه بینینی جمع ایلمك لازم کلامك ایچون تجویز اولنمامشـــدر .

و (منادا) ابن ویا (بنت) لفظی اولوب (ام) ویا (عم) لفظنه مضاف وام وعم لفظلری دخی یای متکلمه مضاف اولسه شو ترکیب ده دخی (یاغلامی) ده اولان وجهلر جائزدر لکن بونده (طول لفظ) و (ثقل تضعیف) اولوب کثرت استعمالندن ایچون اکتفاءً بالفتحه الفی حذف ایله (یابن ام) و (یابن عم) دخی شایعدر وبرده شو ترکیب نحونده اکتفـــاءً بالکسره یای متکلمی حذف ایلمك ثقلت وکثرت استعمالدن ایچون ام وعم لفظلرینه مخصوصدرکه مثلا (یاابن اخ) و (یا ابن خال) دیمز بلکه (یابن اخی) و (یابن خالی) دینور .

درس ۶۳

احکام منـــادا معلوم اولدی ایســـه توابع منادانك دخی احکامنی بیلملیدر . خفی اولمیەکه سابقاً بیانلرمزدن بیلندیکی اوزره منادادن برقسمی معربدرکه منادای مستغاث باللام ولامه مقارن منادای متعجب منه ومنادای مهددو منادای

مفرد نکره ومنادای مضاف ومنادای مشابه للمضاف معرفه ومنادای مشابه للمضاف نکره‌در .

وبرقسمی مبنی در بونکده برقسمی فتح اوزره مبنی‌درکه منادای مستغاث بالالف در وبرقسمی علی مایرفع به مبنی قلناندرکه مفرد معرفه‌در وتوابع ایله مراد اعرابده متبوعنه تابع اولنلردرکه صفت وبر حرف ایله عطف وتأکید وبدل وعطف بیاندر وبرحرف ایله عطف اولنان باب نداده ایکی قسمدرکه برقسمی اوزرینه (یا) نك دخولی ممتنع اولندرکه معطوف معرف باللام‌در وبرقسمی اوزرینه یانك دخولی ممتنع اولمیاندرکه لام تعریفدن مجرد اولان معطوفدر اشبو توابعدن بدل ولام تعریفدن مجرد اولان معطوف لامه مقارن منادالرك ومنادای مستغاث بالالفك غیرنده مستقل منادا حکمنده قلنمشدر اشبو بسطمز اذعان اولندی ایسه بیان ایلیه‌جکمز احکام توابعه کوزلجه صرف فکر ایلملیدر .

(منادای مستغاث باللام) و (لامه مقارن منادالرك) توابعی بالجمله لفظلرینه تابع اولوب مجرورلردر تابع کرك مفرد وکرك مضاف وکرك مشابه للمضاف اولسون تابع صفت اولسه (یالزید کریم) و (یالزید ضارب عمرو) و (یالزید ذی المال) و (یالزید طالع جبلا) و (یالزید حسن وجهه) کبی وتابع معطوف اولسه (یالزید وعمرو) و (یالزید والحارث) و (یالزید وضارب عمرو) و (یالزید وذی المال) و (یالزید وطالع جبلا) و (یالزید والحسن وجهه) کبی ولامی اعاده ایله دخی مستعملدر وتابع تأکید اولسه (یالزید زید) و (یالتمیم اجمعین) کبی وتابع بدل اولسه (یالزید عمرو) و (یالزید اخی بکر) کبی‌وتابع عطف بیان اولسه (یالزید بشر) و (یالزید ابی بکر) کبی

واما (منادای مستغاث بالالف) حال لفظی فتح اوزره بنا وحال محلی نصب اولوب حال فتحله حال نصب سیان وبردیك اولمغله توابعی بالجمله منصوبلردر تابع کرك مفرد وکرك مشابه للمضاف اولسون تابع صفت اولسه (یازیدا کریماً) و (یازیدا ضارب عمرو) و (یازیدا ذالمال) و (یازیدا طالعاً جبلاً) و (یازیدا حسنا وجهه) کبی وتابع معطوف اولسه (یازیدا وعمراً) و (یازیدا والحارث) و (یازیدا وضارب عمرو) و (یازیدا وذالمال) و (یازیداً وطالعا جبلا)

و (یازیداً والحسن وجهــه) کبی وتابع تأکید اولســه (یازیدا زیداً) و (یاتمیما اجمعین) کبی وتابع بدل اولسه (یازیداعمرواً) و (یازیدا اخابکر) کبی وتابع عطف بیان اولسه (یازیدا بشراً) و (یازیدا ابابکر) کبی . واما (منادای مفرد نکره) . و(منادای مضاف) . و (منادای مشابه للمضاف معرفه) و (منــادای مشابه للمضاف نکره) نك بدل ومعطوف مجرد عن اللامك غیری توابعی بالجمله لفظلرینه تابع اولوب منصوبلردر تابع کرك مفردو کرك مضاف وکرك مشابه للمضاف اولسون (مناد ای مفرد نکره ده) تابع که صفت اوله یارجلا کریماً و (یارجلاً ضارب عمرو) و یارجلا طالعاً جبلاً (و (یارجلا حسنا وجهه) کبی وعطف یارجلا والحارث کبی وتأکید (یارجلا رجلا) کبی وعطف بیــان یارجلا بشراً و(یارجلا ابابکر) کبی (ومنادای مضــافده) تابع که صفت اوله یاعبد الله الکریم و (یاعبدالله ضــارب زید) و (یا عبدالله طالعاً جبلاً) و (یا عبدالله ذا المــال) و (یاعبدالله حسنا وجهــه) کبی وعطف (یا عبدالله و الحــارث) کبی وتأکید (یا عبدالله عبد الله) و (یابنی هاشم اجمعین) کبی وعطف بیــان (یاعبد الله بشراً) و (یا کعبةالعشاق بیتالحرام) کبی (و منادای مشــابه للمضاف معرفه ده) تابع که صفت اوله (یاطالعاً جبلاً الضریف) و (یاطالعاً جبلاً ضارب عمرو) و (یا طالعاً جبلا ذا المال) و یا طالعا جبلاً خــیراً من زید) کبی وعطف (یا طالعا جبلا والحارث) کبی و تأکید (یا طالعاً جبلاً طــالعاً جبلاً) کبی وعطف بیان (یاطالعاً جبلاً بشراً) و (یاطالعاً جبلاً ابابکر) کبی و (منادای مشــابه للمضــاف نکره ده) تابع که صفت اوله (یاطالعاً جبلاً ضریفا) و (یا طالعا جبلا ضارب عمرو) و (یا طالعا جبلا خیرا من زید) کبی وعطف (یاطالعا جبلا والحــارث) کبی وتأکید (یاطالعا جبلاً طالعاً جبلاً) کبی و عطف بیــان (یاطالعا جبلاً بشراً) و (یا طالعاجبلاً ابابکر) کبی .

واما (منادای مفرد معرفه) نك بدل ومعطوف مجرد عن اللامك غیری توابعی اکر تابع اضافت معنویه ایله مضاف ایسه منصوب قلنور تابع که صفت اوله (یازید ذا المال) کبی وتأکید (یاتمیم کلهم) کبی وعطف بیان (یاعمر

اباحفص) كبی واما معطوف معرف باللام متصور دكلدر زیرا اضافت معنویه‌ده مضافه لام تعریفك دخولی ممتنعدر

اشبو تابعك منصوب قلنمسنك وجهی زیرا اضافت حقیقیه ایله مضافدركه منادا قلنمش اولسه ایدی معرب اولوب ومنصوب اولور ایدی پس تابع واقع اولدقده منصوب قلنمسی اولی واحری اولور واكر تابع (مفرد) ویا (اضافت لفظیه ایله مضاف) ویا (مشابه للمضاف معرفه) ویا (مشابه للمضاف نكره) اولسه متبوعی اولان منادای مفرد معرفه‌نك لفظنه حملاً مرفوع و محلنه حملاً منصوب قلنمسی جائز اولور زیرا منادانك بناسی عارضی اولمغله معربه مشابهتی اولوب توابعی معربك توابعی كبی لفظنه تابع اولمسی جائز اولدیغی كبی (توابع مبنی) نك حقی مبنی‌نك محلنه تابع اولمسی اولوب وبوراده محلی ایسه مفعولیت اوزره منصوب بولنمغله شو اجلدن محلنه تابع اولمسی دخی جائزدر تابع صفت اولسه (یازیدالعاقل) و(یازید ضارب عمرو) و(یازیدالحسن وجهه) كبی (العاقل) و(ضارب) و (الحسن) ده‌رفع ونصب جائزدر وعطف (یازیدوالحارث) كبی (الحارث) ده كذا رفع ونصب جائزدر وتأكید (یازیدزیداً) و (یازیدزید) و (یاتمیم اجمعین) و (یاتمیم اجمعون) كبی رفع ونصب ایله وعطف بیان (یازید بشراً)و (یازیدبشر) كبی رفع ونصب ایله

درس ٦٤

معلوم اولهكه اوزرینه یانك دخولی ممتنع اولان معطوف معرف باللام ده یعنی (یازید والحارث) نحونده معطوفده خلیل‌كه سیبویهك استاذیدر رفعی اختیار وترجیح ایلدی ترجیح ایلمسنه باعث زیرا برحرفله معطوف اولان حقیقةً منادای مستقل اولوب شو وجهتله منادای مستقل اوزره جاری حال اوزره اولملی ایسه‌ده لكن حرف ندا مباشرت ایلمامكله‌اوحال كندینه‌اعراب قلنه‌رق مرفوع بولنمشدر دیدی‌وابوعمر وبن‌العلاء النحوی‌كه قرآ‌ندر وخلیل‌دن مقدمدر نصبی ترجیح ایلدی وترجیح ایلمسنه باعث زیرا معطوف معرف باللام اوزره حرف ندانك دخولی ممتنع

اولمغله منادای مستقل اولميوب آنجق كنديچون تبعيت حكمی واردر تابع مبنی ايسه مبنی نك محلنه تابع اولوب وبوراده محلی ايسه مفعوليت اوزره نصبدر ديدی .

وابوالعباس المبرد حكم اولوب اكر معطوف مزبور فی الاصل علم بولنور ولام تعريف مؤخراً كتورلمش اولەرق (الحسن) و (الحارث) كلەلری كبی كندندن لام تعريفك نزعی جائز اولور بركله ايسه خليلی رأينده تصويب ايدوب رفع مختاردر ديدی واكر لام تعريف ايله بيله علم قلنمش اولەرق (النجم) و (الصعق) كلەلری كبی كندندن لام تعريفك نزعی جائز اولميان بركله ايسه ابوعمرو بن العلاء النحوينك رأيی تصويبله نصبی اختيار ايلدی پس ابوالعباس المبرده كوره (يازيد والحارث) قولمزده رفع و (يازيدوالنجم) قولمزده نصب مختار اولمش اولور (النجم) معرف باللام اولەرق اولكر يلديزينك علميدركه فارسيده پروين دينور و (الصعق) معرف باللام اولەرق كنديـنه صاعقه اصابت ايتمش بركيمسەنك علميدر فافهم .

بورايه قدر ارباب مطالعەيه خفی اولمديغی اوزره بيان اولنان احكام توابعدن (منادای مفرد نكره) و (منادای مضاف) و (منادای مشابه للمضاف معرفه ونكره) و (منادای مفرد معرفه) نك تابعی بدل وياخود معطوف مجرد عن اللام اولور ايسه اشته بو قالديكه بونی دخی اوكرنمك لازمدر . خفی اولميەكه شو ذكر اولنان منادالرك كرك بدل وكرك لامدن مجرد اولان معطوفلری منادای مستقل حكمندەدر زيرا بدل مقصود بالذكردركه مبدل منه بدلك ذكرينه مقدمه وتوطئەدر ولام تعريفدن مجرد اولان معطوف حرف عطف حرف ندا مقامنده اولمغله كانه هركز معطوف اولميوب حقيقتده رأسا منادای مستقلدر حالبوكه اوزرينه (يا) نك دخولنه دخی بر مانع اولمامغله پس معطوف عليه قرينەسيله آنده (يا) مقدردر .

شو وجهله مستقل منادی حكمنده اولدقلرنده معلومدركه مفرد معرفه ايسەلر علی ما يرفع به مبنی قلنورلر واكر مفرد نكره ويا مضاف ويا مشابه للمضاف ايسەلر منصوب قلنورلر (منادای مفرد نكرەده) تابعكه بدل اوله (يارجلاً عمرو) و (يارجلاً اخاعمرو) و (يارجلا طالعا جبلاً) و (يارجلاً

رجلاً صالحا) کبی وتابعکه معطوف مجرد عن اللام اوله (یارجلا وعمرو) و (یارجلا واخاعمرو) و (یارجلاً وطالعاً جبلاً) و (یارجلاً ورجلاً صالحا) کبی .

و (منادای مصافده) تابعکه بدل اوله (یاعبدالله اخاعمرو) و (یاعبدالله طالعاً جبلاً) و(یاعبدالله رجلاً صالحاً) کبی وتابعکه معطوف مجرد عن اللام اوله (یاعبدالله وعمرو) و (یاعبدالله واخا عمرو) و (یاعبدالله و طالعاً جبلاً) و (یاعبدالله ورجلاً صالحا) کبی .

ومنادای مشابه للمضاف معرفه‌ده تابعکه بدل اوله (یاطالعاً جبلاً عمرو) و (یاطالعاً جبلاً اخاعمرو) و (یاطالعاً جبلاخیراً من زید) و (یاطالعاً جبلا رجلا صالحاً) کبی .

وتابعکه معطوف مجرد عن اللام اوله بوکاده آراده برواو کتورلمکله مثال حاصلدر ومنادای مشابه للمضاف نکره‌ده تابعکه بدل ویا معطوف مجرد عن اللام اوله بونك مثالی دخی عندالتأمل ظاهردر .

ومنادای مفرد معرفه‌ده تابعکه بدل اوله (یازید عمرو) و (یازید اخا عمرو) و (یازید طالعا جبلا) و (یازید رجلا صالحا) کبی ومعطوف مجرد عن اللامه مثال برواو کتورمکله حاصلدر .

امثله‌ده تفصیل واطناب وقوع بولدی ایسه‌ده مدار فهم اولمق ایچون واقع اولدیغندن معذور طوتلملیز و نظر انصاف ایله باقلور ایسه ضمن امثله‌ده چوق شی وضع ایدوب ایجاز واختصاری التزام ایلمشزدر .

درس ٦٥

خفی اولمیه‌که معرف باللام اوزره حرف ندانك دخولی جائز دکلدر . زیرا ایکی ادات تعریفی جمع ایلمك لازم کلور . لکن ایکی شرط ایله جائز اولور بریسی لام تعریف بر محذوفدن عوض اولملیدر ودیکری کلمه‌یه لازم اولوب نزعی جائزاولماملیدر . بوده «یاالله» کبی‌که اصلی (اله) ایدی همزه حذف اولنوب وآندن عوض الف لام کتورلمش و کلمه‌یه لازم اولمشدر واما (النجم) و (الصعق) کلمه‌لرنده الف لام کلمه‌یه لازم

ایسه‌ده بر محذوفدن عوض اولمامغله و (الناس) کلمه‌سنده‌که اصلی اناس اولوب همزه حذف اولنه‌رق وآندن عوض برالف لام کتورلمشدر . بر محذوفدن عوض ایسه‌ده لکن کلمه‌یه لازم اولمامغله ومثلا (الرجل) و (الحسن) کلمه‌لرنده بر محذوفدن عوض اولمیوب وکلمه‌یه لازم دخی اولمامغله بوکبیلره حرف ندانك دخولی ممتنعدر واما شاعرك :

من اجلك یاالتی تیمت قلبی　　وانت بخیلة بالوصل عنی

شعرنده (التی) کلمه‌سنده الف‌لام کلمه‌یه لازم ایسه‌ده برمحذوفدن عوض اولمیوب و بونکله بیله حرف ندانك دخولنه شاذ اولمغله جواب ویرلمشدر مفاد بیت یامحبوبه‌که قلبمی سکا منقاد وذلیل ایلمشسك شومشقته تحمسندن ایچون ایکن حالبوکه سن بکا وصلت وملاقات جهتیله بخیله وغیر راضیه سك دیمکدر ودخی شاعرك .

فیا الغلامات اللذان فرا　　ایاکما ان تکسبانی شرا

شعرنده (الغلامان) کلمه‌سنده الف لام نه برمحذوفدن عوض ونه‌ده کلمه‌یه لازم اولوب بونکله بیله حرف ندانك دخولنه اشذ شذوذ دیمکله جواب ویرلمشدر (مفاد بیت) ای فرار ایدن ایکی غلاملر بکا شرکسب ایتمکدن یعنی بنی سزك تربیه‌کزه قیاملمه شره القا ایتمکدن حذر ایدیکز دیمکدر شو بیانمز منفهم اولدی ایسه اوزر بنه یانك دخولی ممتنع اولان بر معرف باللام مثلا (الرجل) کبی ندا اولنمق طلب اولنسه حرف ندا ایله (الرجل) بیننده های تنبیهله بیله (ای) لفظی توسیط ایله (یاایها الرجل) دینورکه (ای) قصد ایله متعین اولوب منادای مفرد معرفه‌در و (ها) حرف تنبیه‌و (الرجل) مقصود بالندا اولوب (ای) نك صفتیدر ویاخود(هذا) لفظی توسیط ایله (یا هذا الرجل) دینورکه (ها) حرف تنبیه و (ذا) اسم‌اشاره‌در تقدیراً ضم‌اوزره مبنی‌اولوب منادای مفردمعرفه‌درو(الرجل)

مقصود بالنـدا اولوب (هذا) نك صفتيدر وياخود (اى) و (هذا) لفظلرينك ايكيسـنىده توسـيط ايله (يا ايهذا الرجل) دينوركه (اى) منادای مفرد معرفـهدر و (ها) حرف تنبيه و (ذا) (اى) نك صفتى و (الرجل) مقصود بالندا اولوب فاضل عصام عندنده مختار اولان صفت بعدالصفتدر وسائرى عندنده (هذا) نك صفتيدر .

منادای مفرد معرفهنك صفتنده ذكرى سبقت ايلديكى اوزره ايكى وجه جائز ايسـهده لكن بو تركيب نحونده يعنى منادای مفرد معرفه اسم مبهم اولدقده صفتنده « حركهٔ اعرابيهسى علامت منادا اولان حركهٔ بنـائيهيه موافق اولهرق مقصود بالندا اولديغنه دلالت ايتسون ايچون » رفع التزام اولنمشـدر واشبو صفتك توابعنده دخى تابع كرك مفرد وكرك مضـاف اولسون ينه رفع ملتزم اولمشدر . مثلا شو تركيبلرده (الرجال) كلمهسنك رفعى ملتزمدر و (الرجل) كلمهسنك توابعنده دخى ملتزم اولان رفعدر (يا ايها الرجل الضريف) و (ايها الرجل ذوالمال) كبى .

وخفى اولميهكه منـادای مفرد معرفه صورة تكرر ايدر وثانيدن صكره براسم مجرور كلور ايسه اولكنده ضم ونصب جائزدر شاعرك :

يا تيم تيم عدى لاابالكم لايلقينكم فى سوءة عمر

شعرنده واقع (ياتيم تيم عدى) ده اولديغى كبى (سـيبويه) اولكى تيم منادای مفرد معرفه اولهرق ضم اوزره مبنى اولوب وايكنجى تيم اضافت معنويه ايله (عدى) لفظنه مضاف اولهرق اولكى تيم نك تأكيدى اولمسنى (ودخى) اولكى تيم مذكور (عدى) كلمهسنه مضاف اولهرق منادای مضاف اولمق اوزره منصوب وايكنجى تيم مضاف ايله مضاف اليـه بيننده فاصل واولكى تيم نك تأكيدى اولمسنى تجويز ايتمشدر پس سيبويهيه كوره اولكنده ضم و نصب جائز اولوركه شيخ ابن حاجب دخى بونى اختيار ايلمشدر واما (سيرافى) اولكنك منادای مفرد معرفه وايكنجينك عدى كلمهسنه مضاف اولهرق اولكى تيم نك تأكيدى اولمسـنى اختيـار ايدوب فقط ثانى نك نصبنه اتباعا اولكنده فتحى دخى تجويز ايتمشدر .

واما (مبرد) اولکی تیم مذکور (عدی) کلمه‌سی قرینه‌سیله محذوف بر (عدی) کلمه‌سنه مضاف اوله‌رق منادای مضاف اولمغله منصوب وایکنجی تیم مذکور (عدی) کلمه‌سنه مضاف اولوب اولکی تیم نك تأکیدیدر دیدی شو ذهابلرك جمله‌سنده ایکنجی تیم منصوبدر . زیرا یامنادای مضافه تابع واقع اولوب ویاخود منادای مفرد معرفه‌نك اضافت معنویه ایله مضاف واقع اولان تابعیدرکه هرحالده نصبی واجبدر واکر مثالده (یاضارب‌ضارب‌عمرو) دینسه ایکنجیده اولکی منادای مفرد معرفه قیلندقده رفع ونصب جائزدر تأمل مفاد بیت عدی قبیله‌سی منسوباتندن تیم قبیله‌سندن (عمر) شاعر جریری هجو ایتمك استیه‌رك جریر ایشتدکده (عمر) ك قومنه خطاباً دیورکه (یاتیم عدی) سزك باباکز یوقدر یعنی پدردن مستغنی شجیعلرسکز ویاخود پدری نامعلوم کیمسه‌لرسکز سزی عمر بنم طرفمدن بربلیه ومکروهه القا ایتمسك دیمکدرکه مدح وذم اولمغه محتملدر .

درس ٦٦

خفی اولمیه‌که حروف ندادن (یا) کلمه‌سی مندوبه دخی داخل اولور و (وا) لفظی بالخاصه مندوبده مستعمل اولور (مندوب) لغتده محاسنی تعداد اولنه‌رق اوزرینه بکا اولنان میتدر واما اصطلاح نحاتده ادات ندادن (یا) ویاخود (وا) لفظیله آکلوب آجینلان واغلانلاندر . زیرا عرب برمیته ویاخود وفاتی خبری کلان برکیمسه‌یه ویافوت ایتدکلری برشیئه آجیوب وردناك اولدقلرنده آنی ویاخود شوسببله اوزرینه‌واقع اولان حال مصیبتی مقتضای حاله کوره (یا) ویاخود (وا) لفظیله یاد ایدوب ومعذور طوتلملریچون مندوبك محاسننی تعداد ایله بکا ایدرلر وکاه مد صوت ایچون آخرینه بر الف زیاده ایدرلر وعندالوقف آخرینه برده ها کتوریرلر یازیداه و وابکراه ویا مصیبتاه ویا حسرتاه و واجبتاه کبی والف زیاده اولندقده غیره التباس لازم کلور ایسه الفی مندوبك آخرینك حرکه‌سی جنسندن برحرف مده قلب ایدرلر . مثلا برعورتك غلامنه عورته خطابا ندبه اولندقده (واغلامکیه) دیرلر واغلامکاه دینمز . زیرا مخاطب مذکرك

غلامنه ملتبس اولور و بر جماعتك غلامنه جماعتـه خطاباً ندبه اولندقده واغلامكموه ديرلر چونكه ميم فى الاصل مضمومدر واغـلامكاه ديمز . زيرا ايكى مخـاطبك غلامنه ملتبس اولور ايدى وغفلت اولنميه‌كه الف ندبه مندوبك صفتنه الحاق اولنمز مثلا وازيد الطويلاه ديمز بلكه وازيداه الطويل دينور واما يا اميرالمؤمنيناه دنيلور زيرا موصوفك صفته اتصالى مضافك مضاف اليهه اتصالى كبى دكلدر زيرا مضاف اليه مضافك متممى اولوب جزء كبيدر واما صفت بعد تمام الموصوف مجرد تخصيص ويا توضيح ايچـون كتوريلور لكن نحـاتدن يونس وازيدالطويلاه نحوينى دخى تجويز ايدوب موصوفك صفتنه اتصالى هر نقدر مضافك مضاف اليهه اتصالندن لفظاً انقص ايسـه‌ده لكن من جهة المعنى آندن اتمدر زيرا موصوف ايله صفت بالذات متحددر . مثلا مثـال مذكورده طويل اولان زيددر و اما مضاف ايله مضاف اليه بويله اولميوب متغايرلردر ديمشدر وبر عربك ايكى قدحنى ضايع قيلديغنده (واجمجمتى الشاميتيناه) قولنى حكايه ايلمشدر (جمجمه) قدح معناسنه‌در .

معلوم اوله‌كه مندوب منـادا حكمنده‌دركه مفرد معرفه ايسـه ضم اوزره مبنى‌در و اكر مضاف ويا مشابه للمضاف ايسـه لفظاً ويا تقديراً منصوبدر . وعلى كل حال مقدر ادعونك مفعول بهيدر واما آخرنده مدصوت ايچون الف زياده‌سنده الف ماقبلنك فتحنى اقتضا ايتمكله لعارض آخرى فتح اوزره مبنى اولمش اولور لكن بيلمليدركه مندوب نكره اولمز زيرا شئ مجهوله ندبه اولنمز پس (وارجلاه) دينلمز منـدوبك اقبـال وتوجهى مطلوب ومأمول اولمامغله تعريف مناداده داخل قلنمامشدركه شوذهاب ابن حاجبك مسلكيدر لكن اكثر نحات تعريف مناداده داخل قلديلر زيرا مندوبك هر نقدر حقيقة اقبال وتوجهى مطلوب دكل ايسه‌ده لكن مطلوب حكمنده‌در مثلا (يازيداه) يازيد كل بن سكا مشتاقم و حسرتكله دردناكم حكمنده‌در . فاضل جامى دخى ابن حاجبك مندوبى منادادن خارج قلوب ذكرينى افراد ايتمسنى تحكمدر اولى اولان مناداده داخل اولمسيدر ديمشدر .

درس ٦٧

خفی اولمیه‌که نددن سرعتله فراغت ایدوب (منادا له) جانبنه مواجه اولمق ایچون منـاداده ترخیم جائزدر واما منـادانك غیرنده ترخیم ضرورت شعریه‌دن ماعدا سعهٔ کلامده جائز دکلدر (ترخیم) کلامی سهل ایتمك معناسنه اولان (رخامة) دن مأخوذ اولوب براسـمك آخرینی بلا موجب مجرد تخفیف ایچون حذف ایلمکدر پس لموجب آخری محـذوف (قاض) و (دم) و (ید) کبیلر علم قلنوب ندا اولنـدقده منادای مرخمده داخل دکللردر .

بیلملیدرکه ترخیم منادانك بش شرطی واردر (شرط اول) منادا مضاف اولمیوب و مضافه مشـابه دخی اولمامليدر زیرا منادای مضاف ومشـابه للمضافك ایکی جزئنـدن جزء اول (نظراً الی المعنی) و جزء ثانی (نظراً الی اللفظ) اجزای منادانك آخری اولمـامغله هیچ برنده ترخیم اولنه‌مز واما شاعرك (خذوحظکم یاآل عکرم و اذکروا) شعرنده (یاآل عکرم) قولنك اصلی یاآل عکرمة اولوب منادای مضافده مضاف الیهدن (تا) حرفی حذف ایله ترخیم بولنمسی ضرورت شعریه‌دن ایچوندر (شرط ثانی) ترخیم اولنان منادا منادای مسـتغاث اولمامليدر زیرا مستغاث باللامده مسـتغاث مجرور اولوب نصب و بنا کبی اثر نداکندنده ظاهر اولمامغله و مستغاث بالالفده زیادهٔ الف حذفه منافی اولمغله ترخیم جائز اوله‌مز (شرط ثالث) منادا جمله دخی اولمـامليدر مثلا (تأبط شرا) کبی‌که فی الاصل جملهٔ فعلیه اولوب بعده علم قلنمشدر ندا اولنـدقده یاتابط شرا دینور اولـکی حالیله محکی اولمغله بونده ترخیم جائز اولمز (شرط رابع) منـادا مندوب دخی اولمامليدر زیرا مندوبده مدصوت واظهـار تفجع مطلوب اولوب وحتی بونك ایچون اکثریا آخرنده الف زیاده قلنورکه ترخیم مناسب اوله‌مز .

اشبو شروط اربعه عدمیدر (شرط خامس) وجودیدرکه ترخیم اولنه‌جق منادا (یاعلم) اولوب اوچ حرفدن زائد اولملیدر (مروان)و(بعلبك) و (حارث) کبی زیرا اوچ حرفدن زائد اولمدقده عنـد الترخیم کلمه اقل

ابنیهٔ معربدن یعنی اوچ حرفدن انقص اولور ایدی پس یازید قولمز ترخیم اولنه‌مز . و (یاخود) آخرنده تای تأنیث بولنملیدر کرك علم اولسون (طلحه) کبی وکرك غیر علم اولسون (ضاربة) کبی وکرك اوچ حرف اوزره زائد اولمسون (ثبه) و (شاة) کلمه‌لری کبی زیرا تای تأنیث معرض زوالده اولوب سقوطی ایچون برادنی مقتضی کافیدر باب ترخیمده ایسه حرف اصلی‌نك سقوطی کثیرالوقوعدر پس تای تأنیثك سقوطی اولویت درجه‌سنده قالور (ثبه) ثانك ضمیله جماعت وکروه معناسنه‌در جمعی ثباة وثبون کلور ابن حاجب عندنده ثبی ماده سندندرکه لام الفعلی محذوفدر وجوهری ثوب ماده‌سندن مأخوذ اولمسنی دخی کوسترمشدرکه بوکا کوره عین‌الفعلی محذوفدر وقاموس ده وثب ماده‌سنده دخی مذکوردرکه بوکا کوره فاءالفعلی محذوفدر هرحالده آخرنده اولان تاء تأنیث محذوفدن عوض کتورلمشدر و (شاة) کلمه‌سی شوه ماده سندندر اصلی شاهة‌در لام الفعلی محذوفدر قیونه وعورته دینور اشبو (ثبه) و (شاة) کلمه‌لری ندا اولنوب ترخیم اولندقده یاثب ویا شا دینورکه ایکی حرف اوزره قالورلر لکن ایکی حرف اوزره قالملری ترخیمدن ناشی اولمیوب تاء تأنیث بولندقده دخی ینه ایکی حرف اوزره‌درلر بیلملیدرکه اشبو ذکر اولنان شرطلر بولنمدقده منادی ترخیم اولنمز واما صاحب لفظی کثیرالاستعمال اولدیغندن علم اولمیوب و آخرنده تاء تأنیث یوق ایسه‌ده شاذ اوله رق عربدن ندا وترخیم ایله یاصاح مسموع اولمشدر نته‌کیم دینمشدر .

اعانی منك یاصاح ⁂ و منك الحنث قدلاح
ترکنا حاطب لیل ⁂ وان الرکب قد راح

درس ٦٨

شروط ترخیم معلوم اولدی ایسه ترخیمده حذفك مقدارینی دخی تعیین ایده‌لم بوده اوچ قسم اوزره‌در (قسم اول) ترخیم ایله آخرندن ایکی حرف حذف اولنه‌اندر بوده ایکی موقع ده در (موقع اول) آخرنده

ایکیسی بر دفعه ده زائد قیلنمش ایکی حرف زائد بولنان کلمه‌لر در پس مرجانة و ثمانیة لفظلری بوموقعدن خارجدر زیرا (مرجانة) ده نون و (ثمانیة) ده یاءولا زائدقیلنوب بعده تاء تأنیث داخل اولمش اولمغله بردفعه‌ده زائد دکللردر بونلر ندا وترخیم اولندقلرنده آنجق آخرلرندن تاحذف اولنور .

بیلملیدرکه آخرلرنده بر دفعه‌ده زائد قیلنمش ایکی حرف بولنان یدی صنف اوزره‌در .

(اولکیسی) تثنیه‌درکه آخرنده الف ونون زائده واردر مثلا علم قیلنه‌رق زیدان ویضربان کبی ندا وترخیم اولندقده یازید ویا یضرب دینور (دال) و (با) نك فتحیله .

(ایکنجیسی) جمع مذکر سالمدرکه آخرنده (واو) و (نون) و یاخود (یا) و (نون) زائده واردر مثلا علم قیلنه‌رق (مسلمون) و (مسلمین) کبی ندا وترخیم اولندقده (یامسلم) و (یامسلم) دینور اولکنده میمك ضمی وایکنجیده کسریله .

(اوچنجیسی) جمع مؤنث سالمدرکه آخرنده (الف) و (تای زائده) واردر مثلا علم قیلنه‌رق (مسلمات) کبی ندا وترخیم اولندقده (یامسلم) دینور میمك فتحیله .

(دردنجیسی) آخرنده الف ونون زائده‌لر بولنان اسم وصفتلردر مثلا علم قیلنه رق (مروان) و (ندمان) کبی ندا وترخیم اولندقده (یامرو) و (یا ندم) دینور واوك ومیمك فتحیله .

(بشنجیسی) آخرنده نسبت ایچون ایکی یاء زائده اولان وبوکا مشابه بولنانلردر مثلا علم قیلنه‌رق (کوفی) و (رومی) و کرسی) کبی ندا وترخیم اولندقده (یاکوف) و (یاروم) و (یا کرس) دینور (فا) نك ومیمك وسینك کسریله .

(التنجیسی) آخرنده الف تأنیث اولان کلمه‌لردر مثلا علم قیلنه‌رق (صحراء) و (حمراء) کبی ندا وترخیم اولندقده (یاصحر) و (یاحمر) دینور رالرك فتحیله .

(یدنجیسی) آخرنده الف مقصورهٔ زائده‌دن صکره همزهٔ الحاق بولنان کلمه‌لردر مثلا علم قیلنه‌رق (حرباء) و (غلباء) کبی ندا وترخیم اولندقده (یاحرب) و (یاغلب) دینور بالرك فتحیله .

(موقع ثانی) آخرنده حقیقـة ویا حکماً برحرف صحیح اولوب وآندن مقـدم حروف مددن زائد برحرف بولنوب ومجموع کلمه درت حرف دن اکثر اولان کلمه‌لردر علم اوله‌رق (منصور) و (عمار) و (مسکین) کبی ندا وترخیم اولندقده (یامنص) و(یاعم) و(یامسك) دینور صادك ضمیله ومیمك فتحیله وکافك کسریله و برکیمسـه یه علم قیلنه‌رق (مرمی) و (مدعو) دخی بوموقعده داخلدر . زیرا حرف آخرلری اصـالتده حرف صحیح حکمنده‌در . پس ندا وترخیم اولندقده (یامرم) و(یامدع) دینور واما (اسماء) کلمه‌سی سـیبویه‌یه کوره حسن معناسنه وسـامتدن ماخوذ اولوب فعلاء وزننده درکه موقع اولدن صنف سادسده داخلدر وابن حاجبك مختاری بودر واما غیریلر عندنده اسمك جمعی اولوب افعال وزننده درکه اشبو موقع ثانیده داخلدر هرحالده علم قلنه‌رق ندا وترخیم اولندقده (یااسم) دینور میمك فتحیله

(قسم ثانی) ترخیم ایله آخرندن کلمه حذف اولنمقـدرکه احدهما اخرده عامل اولمیه‌رق ایکی کلمه‌دن ترکب ایلیوب و براسم واحد حکمنـده علم قلنان مرکبـاتده در (بعلبك) و (نفطویه) و (خمسـة عشر) کبی ندا وترخیم اولـندقده (یابعل) و (یانفط) و (یاخمسة) دینورکه اسم اخیر تای تأنیث منزلنده کورلیه‌رك حذف اولنور .

(قسم ثالث) آخرندن برحرف حذف اولناندرکه قسمین سابقینك غیری اولان کلمه‌لردر علم اوله‌رق (حارث) و (مالك) و (مختار) و (ثمود) کبی ندا وترخیم اولندقده (یاحار) و (یامال)و (یاثمو) دینور (مختار) لفظنك اخری حرف صحیح وماقبلنـده الف وار ایسه‌ده (الف زائده) اولمیـوب عین الفعل کلمه‌دن مقلوب اولمغله و (ثمود) درت حرفدن اکثر اولمامغله قسم اولدن موقع ثانیده داخل اولمیوب اشـبو قسم ثالثـدن اولمشدر .

وخفی اولمیه‌که منادای مرخم جمیع اجزاسیله ثابت حکمنده درکه بعد الترخیم آخر کلمه اولان حرف اولجه بولندیغی حرکه وسکون اوزره باقیدر نته‌کیم کتوردیکمز مثاللرده تصریح اولندی وبرده مثلا (ثمود) کلمه سی ندا وترخیم اولندقده (یاثمو) دینوب (واو) اعلال اولنمامسی ومثلا (کروان) کلمه سی ندا وترخیم اولندقده (یاکرو) دینوب واو الفه قلب اولنمامسی محذوف ثابت حکمنده اولدیغندندر .

وبعض استعمالده منادای مرخم کانه کندندن برشی حذف اولنمامش کبی اعتبار اولنوب برأسه اسم قلنمشدر . بوکا کوره بناواعلال وتصحیحنده حکم اصلنه نظر اولنمیوب حکم نفسنه نظر اولنور مثلا (یاحارث) دن مرخم (یاحار) کانه کلمهٔ مستقل اولوب مفرد معرفه اولمغله ضم اوزره مبنی قیلنور و یاثمو قولنزده واو بعدالضمه طرفده واقع اولمغله یایه قلب اولنوب یاثمی دینور و (یاکرو)ده واومتحرك وماقبلی مفتوح اولمغله الفه قلب اولنوب یاکرا دینور اما (ثمود) لفظنده واو طرفده اولمامغله و(کروان) لفظنده مانع اعلال بولنمغله اعلال اولنمز .

درس ٦٩

خفی اولمیه‌که باب منادا ده حرف ندایی حذف جائزدر . لکن براسم جنس ویا اسم اشاره منادا واقع اولسه بونلردن ومنادای مستغاث ومندوبدن حرف ندایی حذف ایلمك جائز دکلدر .

اسم جنس واقع اولان منادادن حرف ندانك حذف اولنمامسی زیرا اسم نکره اولوب ومنادا واقع اولدقده ایکیدن خالی دکلدرکه یاندا ایله تعیینی قصد اولنه‌رق معرفه اولور ویاقصد اولنمیه‌رق نکره قالور حرف ندادن استغنا ایسه منادی ندا ایلیان کیمسه‌یه متوجه ومقبل بولندقده اوله‌جغندن قبل الندانکره اولوب و بعدالندا معین اولمیان منادا ده حرف ندا حذف اولنه‌مز و بعدالندا معین اولان منادا ده ایسه حرف ندا حرف تعریف دیمك اولوب حرف تعریف ایسه کندیله تعرف ایدن کلمه دن حذف اولنه‌میه‌جغندن حرف ندا حذف اولنه‌مز واسم اشاره واقع اولان منادادن

حرف ندانك حذف اولنمامسی زیرا اسم اشاره دخی ابهامده اسم جنس مشابه‌سنده در .

ومنادای مستغاث ومندوبدن حرف ندانك حذف اولنمامسی زیرا بونلرده مد صوت مطلوبدرکه حذف بوکا منافیدر .

واما منادا علم اولمغله معرفه اولسه بونده حرف ندایی حذف جائزدر واشبو حذفده ایکی نوع اوزره بولنمشدرکه یاحرف ندا حذف اولندقده اندن عوض اوله‌رق برحرف آخر کتوریلور (اللهم) کلمه‌سی کبی که اصلی (یاالله) در حرف ندا حذف اولنوب اندن عوض آخرینه برمیم مشدده کتورلمشدر ویاخود بلاعوض حذف اولنور (یوسف اعرض عن هذا) قول شریفنده اولدیغی کبی که اصلی یایوسف‌در و (اسم موصول) واقع اولان (منادا) ده دخی حرف ندایی حذف جائزدر (من لایزال محسنا احسن الی) قولزده اولدیغی کبی که اصلی یامن لایزال محسنا احسن الی‌دركه حرف ندا محذوفدر و (برمعرف باللام) ایله موصوف ای لفظندن دخی حرف ندایی حذف جائزدر (ایهاالرجل) کبی اصلی یاایهاالرجل‌در هرنقدر (ای) ندا ایله تعرف ایلمش اولوب بونده حرف ندانك حذفی جائز اولماملی ایسه‌ده لکن مقصود بالندا صفتی اولمغله جائز کورلمشدر . و (بر معرف باللام) ایله موصوف اولان ایله موصوف (ای) لفظندن دخی حرف ندایی حذف جائز کورلمشدر (ایهذاالرجل) کبی اصلی یاایهذاالرجل‌در زیرا مقصود بالندا الرجل‌در واما مقصود بالندا ذکر اولنمیه‌رق ایهذا دیمك جائز دکلدر بلکه یاایهذا دینور . و (هر برمعرفه‌یه) مضاف منادادن دخی حرف ندایی حذف جائزدر (غلام زید افعل کذا) کبی اصلی یاغلام زید افعل کذادر .
واما مضمرات منادا واقع اولمق شاذدر یاانت ویا ایاك کبی .

حرف ندانك حذفی جائز اولوب اولمیان محللر کوزلجه فهم اولندی ایسه کندنده حرف ندا شاذ اوله‌رق محذوف بولنان بعض شعر وکلمه‌لره دخی کسب وقوف ایلملیدر .

خفی اولمیه که ام جندبك (اصبح لیل) قولنده اسم جنس اولان لیل لفظندن حرف ندا حذف اولنمشدر اصلی صرصبحا یالیل‌در یاکیجه صباح

اول دیمکدر بوکا شاذ واقع اولمشدر دینه‌رك جواب ویریلور ام جندب امرئ القیسك عورتیدرکه اشبو قولی برکیجه زوجنك آغزینك رایحهٔ کریهه‌سندن بیزار اولدیغنده دیمشدر قول مزبور مؤخراً بین العرب ضرب مثل اولمشدرکه محلنه کوره استعمال اولنور ودخی (افتد مخنوق) ضرب مثلنده اسم جنس اولان مخنوق لفظندن حرف ندا حذف اولنمشدر اصلی (افتد یامخنوق) در بوکا دخی شاذدر دیو جواب ویریرز (افتد) کلمه‌سی افتدادن امردر افتدا اسیر وکرفتار اولمش برکیمسه‌یی فدیه و بدلنی ویروب خلاص ایتمکه دینور اشبو کلامی برکیمسه برکیجه سلیك ابن سلکه نام برکیمسه‌نك اوستنه آنی بوغمق ایچون دوشدکده دیمشدرکه مفادی ای بوغلان کیمسه نفسکی فدیه ایله تخلیص واشترا ایت‌که دیکر صورتله المدن خلاص اوله‌جغك یوقدر دیمکدر پس مومی الیه (اللیل طویل وانت مقمر) دیمشدرکه کیجه اوزوندر وسن مقمرسك یعنی اوزریکه قمر طلوع ایتمشدر بنم سنی اغنا ایده‌جکمدن امین اولملیسك خنق واسیر ایتمکده استعجالك ندر دیمکدر مرویدرکه سلیك قوی اولمغله اوستنده کندینی بوغمق دیلیان کیمسه‌یی صیقه‌رق ضرطه‌لدقده (اضرطا و انت الا علی) دیمشدر یعنی ضرطه لیورمیسك حالبوکه سن اوستده‌سك دیمکدر پس شوکلاملرك هربری ضرب مثل اولمشدرکه محلنه مناسب استعمال اولنور .

ودخی شاعرك (اطرق کرا اطرق کرا . ان النعامة فی القرا . بغاثکم فی ارضنا . مااستنسرا مااستنسرا) شعرنده اطرق کرا قولنده اسم جنس اولان کرا لفظندن دخی حرف ندا محذوفدر اصلی اطرق یا کرواندر بونده ایکی جهتله شذوذ واردر زیرا کروان اسم جنس ایکن حرف ندا حذف ایدلمش وعلم اولمدیغی حالده ترخیم اولنمشدر (اطرق) افعال بابندن اوله‌رق امردر اطراق بویون اکمکه دینور و (کرا) (کروان) دن مرخمدرکه اصلی یا کرواندر کروان نزوان وزننده برجنس قوش درکه ترکیده (طوی قوشی) دینلور و (نعامه) دوه قوشنه دینور و (بغاث) بانك حرکات ثلاثیله صیده غیرمقتدر اوفق قوشلره دینور (مااستنسرا) ترکیبنده (ما) کلمه‌سی نافیه‌در لکن معنا استفهامی اوله‌رق اثبات اوزرینه‌در (استنسر)

استنسـاردن فعل ماضى‌در وایکنجى (مااستنسرا) جمله‌سى اولکنى تأکیددر و فعلك آخرنده اولان الف اشباعیه‌در وزن ایچون کتورلمشدر و بعض نسخه‌ده (ما) ى نافیه‌اولمیه‌رق استنسرا استنسرا واقعدرکه حرجدن سالمدر (استنسار) نسر یعنى کرکس کبى قوى وزور مند اولمق معناسنه‌در (مفادبیت) اى‌کروان قوشى بیونکى اك (اى‌کروان قوشى بیونکى اك) تحقیق دوه قوشلرى بزم قریه‌لریزده‌در (یعنى انلر سزدن بیوك ایکن بزه تسلیم اولمشـلر وامین‌لردر) وسزدن اوفق قوشـلریکز بزم ارضمزده کرکس کبى قوى اولمدیغى (کرکس کبى قوى اولمدیغى) یعنى اوت اولدى وکیمسـه آنلره ضرر ایلمز پس سزدخى امین اولوب بزه تسـلیم اولیکز وقریه‌مزه کلیکز دیکدر مرویدرکه عربلر اشبو شعرى سویلدکلرنده طیر مذکور باشـنى آکوب وآنلر آنى سهولتله صید ایدرلر ایمش لکن بز بونى کروانى اغفال وصید ایچون اوقیدیغمزده بزه شوجوابى ویردى .

یاصى یاصى لاتغفل تصادبه   یابن هبنقـة هذا یصـادبه

یعنى (یاصیاد یاصیاد)(صقین اغفال اولنمه)(آنجق بونکله سن آولنورسك) (یاابن هبنقـه بونکله صید اولنور) دینـه‌رك یعنى بونکله احمق اولان صیـادى یالدارلر دیکدر اصح اولان شعر مزبور برمثل مخترعدرکه اکثر برادمى یومشاق وخوش سوزلر ایله برطاقم منفعتلر کوستروب اغفال وبر غائله‌یه دوشرملك استدیکى صرده‌ده ضرب اولنور .

وخفى اولمیه‌که حرف ندانك حذفى واقع اولدیغى کبى بعض قیام قرینه‌عندنده (منـادا) دخى حذف اولنور بعض قرائته کوره (الا یااسـجدوا) قول شریفنـده اولدیغى کبى‌که الا حرف تنبیه ویا حرف ندا اوله حرف ندانك فعل اوزره داخل اولمیه‌جغى قرینه‌سیله برمنادا محذوف ایدوکى بیلنمشدرکه یاقوم اسجدوا تقدیرنده‌در .

واما دیکر قرائته کوره‌که (الا یسجدوا) اوقنور اشبو قرائتده الا حرف تنبیه اولمیوب بلکه ان ناصبه و (لا) ء نافیـه‌دن مرکب اولوب نونك لامه قرب مخرجى اولمغله لامه قلب وادغام اولنمشدر تشدیدایله‌مقرودر ویسجدوا فعل مضارع جمع مذکرغائب اولوب نون جمع علامة للنصب ساقط اولمشدر

بوقرائته كوره كلامده هركز منادا اولمامغله كندنده منادا محذوف اولان قيلندن اولمز .

درس ٦٦

(الموضع الثالث ، مااضمر عامله على شريطة التفسير) مفعول بهك عاملى وجوبا حذف اولنان موضعلرك اوچنجيسى مابعدنده تفسير اولنمق شرطيله عاملى حذف وتقدير اولنان مفعول بهدركه وهوكل اسم بعده فعل اوشبهه مشتغل عنه بضميره اومتعلقه لوسلط عليه هو اومناسبه لنصبه ديمكله تعريف اولنور يعنى عاملى على شريطة التفسير حذف وتقدير اولنان مفعول به هربر اسمدركه كندندنصكره برفعل وياخود شبه فعل ذكر اولنوب اشبو فعل وياخود شبه فعل اسم مزبوره راجع برضميرده وياخود اسم مزبورك متعلقنده عمل ايتمكله مشتغل اولوب اسم مزبورده عمل ايتمدن اعراض ايلمش اولمليدركه اكر فعل ويا شبه فعل ويا مرادفلرى ويا معنالرينه مناسب ولازم ديكر برفعل ويا شبه فعل ديكر برشيءده عمل ايله مشتغل قيلنميه‌رق اسم مزبورك اوزرينه تسليط اولنسه اسم مزبورى مفعوليت اوزره منصوب قيلمليدر بوده درت نوع اوزره متصور بولنمشدر .
(اولكيسى) فعل ويا شبه فعل اسم مزبوره راجع ضميرده عمل ايله مشتغل اوله‌رق اسم مزبورده عملدن معرض اولملى وبرحالده بولنمليدركه اكر بعينه فعل ويا شبه فعل ديكرده عمل ايله مشتغل قيلنميه‌رق اسم مزبور اوزره تسليط اولنسه آنى منصوب قيلمليدر (زيداً ضربته) و (زيدا انت ضاربه) قوللرمزده اولديغى كبى كه اولكنده ضربت ايكنجيده ضارب ضميرده عمل ايله مشتغل قيلنميوب (زيداً) اوزرينه تسليط اولنه‌رق ضربت زيداً وانت ضارب زيداً دينسه زيدى مفعوليت اوزره منصوب قيلرلر پس (زيداًضربته) قولمزده زيداً مقدر برضربتنك مفعول بهيدركه مابعدنده ضربت آنى مفسردر و (زيداً انت ضاربه) قولمزده (زيداً) انت ضارب زيداً تقديرنده اولوب مقدر برضاربك مفعول بهيدركه مذكور اولان آنك مفسريدر .

(ایکنجیسی) فعل ویا شبه فعل اسم مزبوره راجع ضمیرده عمل ایله مشتغل اوله‌رق اسم مزبورده عملدن معرض اولملی و بر حالده بولنملیدرکه اکر فعل ویا شبه فعلك مرادفی اسم مزبور اوزره تسلیط اولنسه آنی منصوب قیلملیدر (زیداً مررت به) و (زیداً انا ماربه) کبی مررت ومارهر نقدر فعل لازم اولمغله زید اوزرینه تسلیط اولنسه آنی منصوب قیله‌مزلر ایسه‌ده لکن (با) ایله متعدی اولدقلرنده (مررت به) جاوزت و (ماربه) مجاوز معناسنه مرادف اولورکه بونلر تسلیط اولنه‌رق (جاوزت زیداً) و (انا مجاوز زیداً) دینسه زیدی منصوب قیلرلر پس (زیدا مررت به) قولمزده (زیداً) مقدر برجاوزت‌نك مفعول بهیدرکه (مررت به) آنی مفسردر و (زیداً انا ماربه) قولمزده (زیداً) (انا مجاوز زیدا) تقدیرنده اولوب مقدر (مجاوز) نك مفعول بهیدرکه (ماربه) آنی مفسردر.

(اوچنجیسی) فعل ویا شبه فعل اسم مزبوره راجع ضمیرده عمل ایله مشتغل اوله‌رق اسم مزبورده عملدن معرض اولملی فقط فعل ویا شبه فعلك انجق لازم ومناسبی تسلیط اولنه‌بیلوب تسلیط اولندقده اسم مزبوری منصوب قیلملیدر (زیدا حبست علیه) قولمزده اولدیغی کبی (حبست) ماضیٔ مجهول اولمغله زید اوزره تسلیط اولنسه انی منصوب قیله‌مز ایسه‌ده لکن برنسنه برشی اوزره حبس اولندقده اول نسنه‌نك محبوس علیهه ملابس اولمسی لازم وضروری اولمغله شو صورتده لازم معناسی اولان (لابست) زید اوزره تسلیط اولنسه آنی منصوب قیلر پس زیداً حبست علیه قولمزده (زیداً) مقدر بر (لابست) نك مفعول بهیدرکه (حبست علیه) آنی مفسردر وبونده اسم مزبوردن صکره شبه فعل اولدیغنه مثال (زیداً انا محبوس علیه) کبی.

(دردنجیسی) فعل ویا شبه فعل اسم مزبورك متعلقنده عمل ایله مشتغل اوله‌رق اسم مزبورده عملدن معرض اولملی وانجق لازم معنا تسلیط اولنه‌بیلوب تسلیط اولندقده اسم مزبوری منصوب قیلملیدر اسم مزبورك متعلقندن مراد بالفعل ویا بالواسطه اسم مزبوره راجع برضمیری مشتمل اولان کلمه‌در (زیداً ضربت غلامه) و (زیداً انت ضارب غلامه) کبی

بونلرده اکرضربت ویاضارب (زید) اوزره تسلیط اولنسه هرنقدرمنصوب قیلر ایسه‌ده فقط (زید) مضروب اولمیوب مضروب اولان غلام اولمغله معنا فاسد اولور ایدی حالبوکه زیدك غلامنی ضرب ایلمك زیده اهانتی مستلزم اولمغله پس لازم معنا اولان آهنت ویاموهن تسلیط اولنور شو صورتده زیداً ضربت غلامه قولمزده (زیداً) برمقدر آهنت نك مفعول بهیدرکه ضربت غلامه آنی مفسردر و (زیدا انت ضارب غلامه) قولمزده (زیداً) (انت موهن زیدا) تقدیرنده اولوب برمقدر (موهن) کلمه سنك مفعول بهیدرکه ضارب غلامه آنی مفسردر .

خفی اولمیه‌که مثلا زیدا ضربت غلامه قولمزده غلام زیدك متعلقیدرکه زیدن عبارت اولان ضمیره تعلق ایتمش واکامنسوب بولنمشدر اشبو تعلق وجوه کثیره ایله متصوردرکه اسم مزبوره راجع اولان ضمیری (گاه) فعل ویا شبه فعلك مفعولی مشتمل اولور زیداً ضربت غلامه قولمزده اولدیغی کبی و (گاه) مفعول اوزره عطف اولنان اسم مشتمل اولور (زیداً ضربت عمرواً واخاه) کبی معطوف معطوف علیه حکمنده اولمغله ضربت بواسطة العطف معطوفده عمل ایله مشتغلدر وگاه مفعولك صفتی مشتمل اولور (زیداً ضربت رجلاً اهانه) کبی صفت موصوفك غیری اولمامغله ضمیری موصوف مشتمل اولمش حکمنده‌در وگاه اسم مزبوره راجع ضمیری (مفعول) اسم موصول واقع اولەرق صله سی مشتمل اولور زیداً ضربت الذی اهانه کبی موصولك کلامدن جزء تام اولمسی صله سیله اولمغله وارسته بیاندر وگاه مفعول اوزره عطف اولنان کلمه نك صفتی مشتمل اولور (زیدا القیت عمرواً ورجلاً یضربه) کبی وگاه معطوف اوزره عطف اولنان کلمه اسم موصول اولوب صله سی مشتمل اولور زیداً لقیت عمرواً والذی یضربه کبی وقس علی هذا

درس ٧١

خفی اولمیه‌که تعریف مذکورده اولان قیودایله اشبو بابدن اولمیانلرك جمله سی خارجدر (اسم مزبورك ضمیر ویا متعلقنده عمل ایله مشتغل

اولمسی) قیدیله (زیداً ضرب) کبیلر خارجدر زیرا ضربنك بویله بر اشتغالی اولمامغله زیدی ناصب ضرب اولوب اضمار علی شریطة التفسیر بابندن دکلدر .

ومجرد شو اشتغال ایله اسم مزبورده عملدن معرض اولمسی قیدیله زید کلمه‌سی مبتدا اوله‌رق (زید ضربته) کبیلرده خروج ایدر زیرا (ضربته) هر نقدر ضمیرده عمل ایله (زید)ده عملدن اعراض ایتمکده ایسه‌ده فقط (ضربت) نك (زید) ده ناصب اولمسنه مجرد اشتغال مانع اولمیوب (زیدك)ك عامل معنوی ایله مرفوع قلنمسی دخی زید ایچون بر ناصب تقدیرینه مانعدر .

و (فعل ویا شبه فعل ویا بونلرك مرادف ویا مناسبلری اسم مزبور اوزره تسلیط) اولنه‌بیلمسی قیدیله اسم مزبور ایله فعل ویا شبه فعل بیننه واجب التصدر بر کلمه توسط ایتمکدن احتراز اولندی زیرا شو صورتده اول کلمه‌نك مابعدنده اولان ماقبلنه عامل ومسلط قیلنه‌مز پس ماقبلنده اولان اسم ابتدائیت اوزره مرفوع قلنور (زید انی ضربته) و (عمرو لیتك تضربه) و (زید کم ضربته) و (زیدا ضربته) و (زیدان ضربته یضربك) و (زید هلا ضربته و (زید الا تضربه) و (هند الا رجل یضربها) و (زید لعمرو ویضربه) کبی وواجب التصدر کلمه‌ینه بولندیغی جمله‌نك صدرنده اولمغله بر اسمدن صکره کلمسی محل صدارت دکلدر واجب التصدر اولان کلمه ان واخواتی وکم استفهامیه وحرف استفهام وحروف نفیدن ما وان وحروف شرط وحروف تحضیض والا للعرض والا للتمنی ولام ابتدا کی مثاللری کفایت مقداری ثبت اولندی وهر نقدر حروف مشبهه بالفعلدن ان مفتوحه واجب التصدر دکل ایسه‌ده حرف مصدر اولمغله مابعدی ماقبلنده کذا عامل اوله‌مدیغندن تسلیط ممکن اولمز .

و کذا قید مزبور ایله مابعدنده فعل تعجب و یا افعل تفضیل بولنان اسمدن احتراز واردر زیرا فعل تعجبك وفعل تفضیلك معمولی اوزرلرینه تقدیم اولنه‌رق تصرف اولنه‌مز (زید مااحسنه) و (زید احسن به) وزید انت اکرم علیه ام عمرو کبی (زید) ابتدائیت اوزره مرفوعدر .

و (کذا بعد الاسم) فعل و یا شبه فعل بر کلمه‌نك مضاف الیهی واقع اولمقدن

احتراز واردر زيرا مضاف اليه مضافك ماقبلنده عامل اوله‌من زيد حين تضربه يموت كبى (زيد) ينه ابتدائيت اوزره مرفوعدر .
و (كذا بعدالاسم) (اسم فعل) واقع اولمقدن احتراز واردر زيرا اسم فعل ماقبلنده عامل اوله‌من (زيد هاته) كبى (زيد) كذا ابتدائيت اوزره مرفوعدر .
وكذا صله وصفات واقع اولمقدن احتراز واردر زيرا صله وصفت موصول وموصوفنده عامل اوله‌من (ايهم اضربه) كبى كه (اى) اسم موصول اوله ورجل لقيته كريم كبى وكذا صله موصولنك وصفت موصوفنك ماقبلنده عامل اوله‌مزكه ظاهردر (زيدمن يضربه خير) و (زيد رجل يضربه موفق) كبى .
و (كذا جواب قسم) واقع اولمقدن احتراز واردر زيرا جواب قسم ماقبل قسمده عامل اوله‌من زيد والله لااضربه كبى .
وكذا (الا) دنصكره) واقع اولمقدن احتراز واردر زيرا (الا) مابعدنده اولان ماقبلنده عامل اوله‌من مارجل الااعطيته كبى وعليك التفحص والاعتبار شو ذكر اولنانلرك جمله‌سنده اسم مزبور ابتدائيت اوزره مرفوعدر .

درس ٧٢

اشبو بيانلريز لايقيله اذعان اولندى ايسه خفى اولميه‌كه اضمار على شريطة التفسير بابندن اولمسى ظن اولنان اسم بش احتمالدن خالى دكلدركه يااسم مزبورده رفع واجب ويامختار اولور ويانصب واجب ويامختار اولور ويارفع ونصب جائز اولوب برينى آخر اوزره اختيار وترجيحده بروجه رجحانيت اولمز بلكه متكلم هرقنقيسنى ديلر ايسه اختيار ايده‌بيلور ورفع تقديرنده اسم ابتدائيت اوزره مرفوع اولوب هرحالده اضمار على شريطة التفسير بابندن اولمامش اولور واما نصب تقديرنده اضمار على شريطة التفسير بابندن اولور .
(اما رفع واجب اولمق) تسليط ممكن وموافق مصلحت اولميوب درس سابقده اضمار على شريطة التفسير بابندن اخراج ايديلان محللرده‌دركه مانحن

فهمزدن اولەمز ودخی بعض نصب تقدیرنده معنای مقصود فوت اولمغله کذا رفع لازم اولور .

(کل شیٔ فعلوه فی الزبر) آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که (کل شیٔ) اگر منصوب قیلنسه اضمار علی شریطة التفسیر بابندن اولوب فعلوا کل شیٔ فی الزبر تقدیرنده اولورکه شوتقدیرده اگر (فی الزبر) (فعلوا) یه متعلق اولسه معنا فاسد اولور زیرا (زبر) یعنی صحائف اعمال افعال عبادك محل وقوعی اولمق لازم کلورحالبوکه افعال عباد صحائف اعمالده ایشلنمش اولمیوب بلکه کرام الکاتبین ملائکه‌لری عبادك افعالنی آنده کتب ایدرلر واگر (فی الزبر) شیئه صفت قیلنسه زبرده کائن هر برشی عبادك مفعولی اولسنی افاده ایدر-بوایسه‌ینه خلاف ظاهردر بلکه مقصود اولان عبادك کرك خیر وکرك شر هرایشلدکلری (زبر) ده کائن وثابت اولمسیدر نته‌کیم دیکر آیت کریمه‌ده (وکل صغیر وکبیر مستطر) واقع اولمشدر پس (کل شی) ده رفع لازم اولوب ابتدائیت اوزره مرفوع و (فعلوه) شیئك صفتی و (فی الزبر) ظرف مستقر اولوب مبتدانك خبریدر (امارفع مختار اولمق) ایکی موضعده‌در (موضع اول) نصبی ترجیح ایلر برقرینه اولمسه رفع صورتنده کلام حذفدن سالم اولمغله رفع اختیار اولنور (زید ضربته) کبی (موضع ثانی) رفع ونصبی مرجح قرینه‌لر بولنور لکن رفعی مرجح قرینه اقوی اولورایسه کذا رفع اختیار اولنور مثلا اسم مزبور (اما) کلمه‌سندن صکره واقع اولوب ومابعدنده فعل مشتغل عنه امر ونهی ودعا کبی طلبی اولمیوب بلکه اخباری اولسه مثلا (لقیت الیوم واما زید فاکرمته) کبی ماقبلنده جملهٔ فعلیه اوزره عطف اولنمق قرینهٔ نصبدر و (اما) کلمه‌سی قرینهٔ رفعدر لکن جملهٔ اسمیه‌نك فعلیه اوزره عطف اولنمسی کثیر الوقوع اولوب امادنصکره ایسه غالبا آنجق مبتدا واقع اولور ومعهذا رفع تقدیرنده کلام حذفدن سالم بولنمغله پس قرینهٔ رفع اقوی ورفع مختار اولور ومثلا (اذا) ی مفاجاة دنصکره واقع اولسه (خرجت فاذا زید یضربه) کبی (اذا) ی مفاجاة غالبا جملهٔ اسمیه‌یه داخل اولمغله رفعی مرجح اقوای قرائندن بولندیغندن کذا رفع مختار اولور .

درس ٧٣

واما نصب مختار اولمق اون موضعده‌در .
(اولکیسی) اسم مزبورك بولنـديغی جمله ماقبلنـده برجملهٔ فعليه اوزره عطف اولنسه نصب مختار اولور اشـبو عطفـده مثلا معطوف ومعطوف عليه جملهٔ فعليه اولمق كبی بينلرنده برمنـاسبت وجهت جامعه يه مبنی اولور (خرجت فزيداً لقيته) كبی .
(ايكنجيسی) اسم مزبور حرف نفيدن يعنی ما و لا و ان كلمه‌لرندن صكره واقع اولسـه هرنقدر كاه اسم اوزره داخل اولورلر ايسـه‌ده فقط اكثر (فعل) نفی اولنه جغنـدن فعل اوزره دخوللری كثير وغالب اولمغله اسم مزبورده نصب مختار اولور (مازيدا ضربته) و (لا زيداً ضربته ولا عمرواً) و (ان زيداً ضربته الا تأديباً) كبی واما حروف نفيدن لم ولما ولن انجق فعل مضارع اوزره داخل اولوب وضعيف العمل ايدوكلرندن معموللرينی هرگز حذف وتقدير جائز اولمامغله شو جمله‌دن خارجلردر .
(اوچنجيسی) حرف استفهامدن صكره واقع اولسه كذا نصب مختار اولور . (ازيداً ضربته) و (هل زيداً ضربته) كبی واما (ازيد ذهب به) كبيلر هرنقدر بادئ نظرده اضمار علی شريطة التفسير بابندن كوريلور و« اسم » همزهٔ استفهامدن صكره واقع اولمغله نصب مختارضن اولنور ايسه‌ده لكن تعميق ذهن ايدلدكده هرگز اشبو بابدن دكلدر زيرا (ذهب به) مجهول صيغه‌سيله‌در ومناسبی مجهول صيغه‌سيله (اذهب) درنه كندی ونه مناسبی زيد اوزره تسليط اولنسه منصوب قيله‌مز پس (زيد) ده رفع واجب اولوب ابتدائيت اوزره مرفوعدر و (ذهب به) جمله‌سی خبريدر .
(دردنجيسی) (اذا) ی شرطيه‌دن صكره واقع اولسه‌كه (مجازاة فی الزمان) ه دالدر كذا نصب مختار اولور اذا عبدالله تلقاه فاكرمه كبی .
(بشنجيسی) حيث دن صكره واقع اولسـه‌كه (مجازاة فی المكان) ه دالدر كذا نصب مختار اولور حيث زيداً تجده فاكرمه كبی .
(التنجيسی) اسم مزبوردن صكره ضمير ويا متعلقنده عمل ايله مشتغل امر

ويا نهى اولسه كذا نصب مختار اولور (زيداً اضربه)و(زيداً لاتضربه) كبى .
شو موضعلرده نصب مختار اولمسى زيرا شو موضعلرده وقوع فعل كثيردر .
خفى اولميه كه اشبو موضع سادسه نظراً (الزانية والزانى فاجلدوكل واحد
منهما) آيت كريمه سنده (الزانية) و (الزانى) ده نصب مختار اولمق ضن
اولنور . حالبوكه جميع قرا رفع اوزره اتفاق ايلمشلردر نصب ايله قرآئت
آنجق روايت شاذه ده واقعدر . شو اشكالى حل وتوجيه ده (مبرد)
(الزانية) و (الزانى) ده اولان الف لام موصوله اولوب فى الحقيقه
مبتدادر ومعناى شرطى متضمن در وصله سى اولان (زانيه) و (زانى)
شرط كبيدر پس خبر جزا مشابه سنده اولمغله (فاجلدوا) ده اولان فا معناى
شرطه مرتبط دركه مضمون جزايه سببيته دالدر بوكبى فانك حيزنده
بولنان ايسه ماقبلنده عامل اولەميه جغندن تسليط ممتنع اولوب اشبو كلام
اضمار على شريطة التفسير بابندن دكلدر پس (الزانية) ابتدائيت ايله
مرفوع و (الزانى) الزانية اوزره معطوفدر و (فا) جوابيه و (اجلدوا)
جمله سى مبتدانك خبريدر ديدى و (سيبويه) آيت كريمه ايكى جمله دركه
(الزانية) مضاف تقديريله مبتدادر و (الزانى) الزانيه اوزره معطوفدر
وخبر محذوفدر تقدير كلام حكم الزانيه والزانى فيمايتلى عليكم در و(فاجلدوا)
جمله سى برشرط مقدرك جوابيدركه (ان ثبت زناهما فاجلدوا) تقديرنده در
آيت كريمه ايكى جمله اولدقده برجمله نك جزئى جملهٔ آخرك جزئنده عامل
اولەميه جغندن تسليط ممتنع اولوب آيت كريمه كذا اضمار على شريطة التفسير
بابندن اولەمز ديدى .

(يدنجيسى) اسم مذ بور امادن صكره واقع اولوب ومابعدنده فعل مشتغل
عنه طلبى اولسه كذا نصب مختار اولور اما زيداً فاضربه واما زيدا فلا تقتله
كبى زيرا شو تقديرده اسم مذ بور مرفوع قيلنسه طلبك خبر واقع اولمسنى
اقتضا ايدر ومثلا اما زيداً فمقول فى حقه اضربه واما زيدا فمقول فى حقه
لا تقتله تقديرنده قيلمق كبى بعيد تأويللره صايمق لازم كلور

(سكزنجيسى) رفع تقديرنده فعل مشتغل عنه صفته ملتبس اولەرق خلاف
مقصودى ايهام ايدوب نصب تقديرنده ايسه التباس وايهام اولمسه

نصب مختـار اولور (اناكل شئ خلقناه بقدر) آيت كريمنده اولديغى كبى (كل شئ) منصوب اولوب مقدر برفعلك مفعول بهيدركه (خلقناه) آنى مفسردر و (بقدر) ظرف مستقراولوب (خلقناه) ده اولان (ضمير)دن ويا (كل شئ) دن حالدر واكر كل شئ ابتدائيت اوزره مرفوع قيلنوب و (خلقنـاه) جملهسى خبر قيلنسه صورت نصبده اولان معنـاى مقصوده موافق اولور ايسهده فقط (خلقناه) (كل شئ) ك صفتى اولهرق (بقدر) مبتدانك خبرى اولمغه دخى احتمالى اولوركه معتزله نك رايى اولوب خلاف مقصودمزى ارائه ايدر پس كل شئ منصوب قيلنمق مختار اولوركه قراءهٔ سبعهده نصب اوزره وارد اولمشدر .

(طقوزنجيسى) اسم مزبورى مشتمل اولان كلام برجملهٔ فعليهٔ استفهاميه جوابنده واقع اولسه مثلا (ارأيت احداً) سويليان كيمسه نك جوابنده (زيداً رأيته) دنيلدكده اولديغى كبىكه جواب وسـؤال ايكيسى دخى جملهٔ فعليه اولهرق برى برينه موافق اولسون ايچون اسم مزبورده نصب مختار اولور .

(اونجيسى) اسم مزبور معنـاده فاعل اولان براسـمدن صكره كلسه امام كسائى عندنده كذا نصب مختار اولور زيدهنداً يضربها كبى (زيد) هرنقدر لفظاً مبتدا ايسهده (هندا) منصوب قيلنمق اولادر زيراكانه (يضرب زيد هنداً) دينمش كيدر .

درس ٧٤

(اما نصب واجب اولمق ، ايكى موضعدهدر .

(اولكيسى) اسم مزبور اكر حرف شرطدن (ان) و ياخود (لو) دن صكره واقع اولورايسهدر انزيداً ضربته ضربك ولوعمرواً اكرمته يكرمك كبى ودخى حرف شرط معناسنى متضمن اولان كلمهلردنصكره واقع اولسـه نصب واجب اولور متى زيداً تجده فاكرمه واين زيداً تجده فاكرمه وحيثما زيدا تلقاه فاكرمه كبى .

(ايكنجيسى) اسم مزبور حرف تخصيصدن صكره واقع اولسه كذانصب واجب اولور حروف تحضيض هلاوالا ولولا ولومادر .

هلا زيداً ضربته والا عمرواً اكرمته ولولا بكراً اخرجته ولوما خالداً اجلسته كبي شو حرفلردنصكر واقع اسم من بورده نصب واجب اولمسى زيرا شو حرفلر لفظاً ويا تقديراً هر حالده فعل اوزره داخل اولورلر .

(اما رفع ونصب جائز اولمق) يعنى رفع ونصب قرينه‌لرى برى برينه مساوى اولوب احدهمانك آخر اوزره بروجه ترجحى اولميه‌رق متكلم بلا تفاوت هرقنغيسنى ديلر ايسه اختيار ايده‌بيلمك اسم من بورى مشتمل اولان جمله برجملهٔ اسميه اوزره عطف اولنوب واول جملهٔ اسميه‌ده خبر جملهٔ فعليه اولدقده‌در (زيد قام وعمرواً اكرمته عنده) كبى (زيد) مبتدادر و (قام) فعل ماضيدر فاعلى تحتنده مستتردركه زيده راجع (هو) در اشبو جملهٔ فعليهٔ صغرى محلاً مرفوع مبتدانك خبريدر . مبتدا مع خبره جملهٔ اسميهٔ كبرى‌در . لامحل لهـا من الاعراب (واو) عاطفه در (عمرواً) لفظاً منصوب مقدر بر (اكرمت) نك مفعول بهيدركه (اكرمته) جمله‌سى آنى مفسردر جملهٔ فعليـه محلاً مرفوع جملهٔ فعليهٔ صـغرى يعنى قام اوزره معطوفدر و (عنـد) اكرمت نك مفعول فيهيـدركه زيده راجع ضميره مضاف اولمشدر .

وياخود عمرو لفظاً مرفوع مبتدادر واكرمته جمله‌سى خبريدر جملهٔ اسميه لامحل لها من الاعراب جملهٔ اسـميه كبرى اوزره‌كه (زيدقام) جمله‌سيدر معطوفدر وعندكذا اكرمت نك مفعول فيهيدركه عمره راجع ضميره مضافدر .

(شو تركيب) ملاحظه اولندقده صورة رفعده جملهٔ اسميه اولوب جملهٔ كبرى اوزره عطف اولنوركه اودخى اسميه‌در وصورت نصبده جملهٔ فعليه اولوب جملهٔ صغرى اوزره عطف اولنوركه اودخى فعليه‌در . پس كرك رفع وكرك نصب صورتنده مناسبت حاصل اولوب برينك آخر اوزره رجحانيتى اولمامغله رفع ونصبدن هر برينى اختيار ايتمك جائز اولور واكر صـورت رفعده حذفدن سلامت رجحانيتى واردر دينور ايسه جملهٔ صغرى قريب اولمغله قريب اوزره عطفك اولى اولمسـيده نصبى مرجحدر ديرز واكر آراده برفاصله اولمديغى جهتله جملهٔ كبرى دخى قريبدر دينور ايسه جملهٔ كبرى‌نك قريبتى باعتبار المنتهى‌در . واما باعتبار المبتدا جملهٔ صغرى

اقرب در دیرز شـو تقدیرده احدهمانك آخردن زائد اوله‌رق رجحانیتی اولمدیغی امر باهر وتساوی امرین ظاهر اولور .

درس ٧٥

(الموضع الرابع التحذیر) مفعول بهك عاملی وجوبا حذف اولنان موضعلردن دردنجیسی تحذیر بابیدر تحذیر برکیمسه‌یی برشیدن صقندرمق وچکندرمق درکه اصطلاح نحاتده ایکی قسم اوزره‌در (قسم اول) هربر محذردکه (بعد) ویا (نح) ویا (حذر) کبی بر فعل امرك مفعول بهی اولوب وما بعدنده حرف عطف ویا من جارهٔ ظـاهره ویا مقدره ایله محذر منه ذکر اولنور شو مفعولك عاملی وجوباً محذوفدر (ایاك والاسد) و (ایاك وان تخذف) و (ایاك من ان تخذف) و (ایاك ان تخذف) کبی شو مثاللرده (ایا) ضمیر منصوب منفصل اولوب محلاً منصوب مقدر (بعد) فعل امرینك مفعول بهیدر وکاف مفعولك تذکیر وافراد وخطابنه دال حرف در (مثال اولده) (واو) عاطفه در (الاسد) لفظـاً منصوب (ایاك) نك محلنه معطوفدر و (مثال ثانیده) واو کذا عاطفه‌در و (ان تخذف) جمله‌سی تأویل مفرد وحکم مصدرده اوله‌رق محلاً منصوب ایاکنك محلنه معطوفدر و (مثـال ثالث) ده من حرف جردر (بعد) فعل امرینه متعلقدر و (ان تخذف) جمله‌سی تأویل مفرد وحکم مصدرده اوله‌رق محل قریبی من ایله محلاً مجرور ومحل بعیدی محلاً منصوب (بعد) فعل امرینك مفعول به غیرصریحیدر . و (مثـال رابع) ده (ان تخذف) جمله‌سی تأویل مفرد وحکم مصدرده محل قریبی محلاً مجروردر من مقدره ایله ومحل بعیدی محلاً منصوب (بعد) فعل امرینك مفعول به غیر صریحیدر (مثال اولك مفادی) نفسکی واسدی بعید ایت که یعنی نفسکی آندن اوزاق ایله وحذرایت دیمکدر .

(مثـال ثانینك مفادی) نفســکی وفعل خذفی بعید ایت که یعنی خذف ارنبدن حذر ایله دیمکدر خذف طوشانی عصا ایله ضرب وصید ایتمکدرکه نهی اولنمشدر وبعضیلر ایکی پارمق آراسنه قیصدیریله‌رق رمی اولنان طاش ایله‌که اکا فسکه طاشی دیرلر اویلجه آتوب طوشانی صید ایتمکدر دیدیلرکه

بونك دخی حقنده نهی واردر (مثال ثالث ورابعك مفادی) نفسكی خذف ارنبدن بعیـد ایله دیمكدر (قسم ثانی) هر بر محذر منه درکه مکرر واقع اولوب (بعد) ویا (اتق) کبی بر فعل امرك مفعول بهیدر شـو مفعولك دخی عاملی وجوباً محذوفدر .

(الطریق الطریق) و (نفسك نفسك) کبی اولده (الطریق) لفظاً منصوب مقدر (اتق) فعل امرینك مفعول بهیدر وایکنجی (الطریق) اولکی ایچون تأکید لفظیدر طریقدن طریقدن حذر واتقا ایله دیمکدرکه یولده حیدود ویا جانورلر چوق اوله رق آندن تحذیر ووقایه ایلمکدر و (مثال ثانی) ده نفسك مقدر (بعد) فعل امرینك مفعول بهیدر ایکنجی نفسك كذا تأکیددر نفسكی نفسكی بعید ایله دیمکدرکه تهلکه‌دن تحذیر ووقایه‌در . اشبو باب تحذیرده عاملك حذف اولنمسی وقت طـار اولدیغندندر زیرا عاملی ذکر ایدنجیه دکن تهلکه‌ده واقع اولمق محتملدر پس سرعتله تحذیر ایچون عامل محذوفدر .

درس ٧٦

(الموضع الخـامس الاغراء) مفعول بهك عاملی وجوبا حذف اولنـان موضعلردن بشـنجیسی اغرا بابیدر (اغرا) برکیمسه‌یی برشـیئه ترغیب وتشویق ایلمکدر اصطلاح نحـاتده کذا ایکی قسم اوزره‌در (قسم اول) تشویق ایدیلان شخص اوزره کندینه تشویق اولنان شی معطوف اوله‌رق واقع اولور (نفسك والعلم) کبی (نفسك) وجوبا مقدر ومحذوف (الزم) فعل امرینك مفعول به غیر صریحیدر کاف خطابه مضاف اولمشدر و(العلم) (نفسك) اوزره معطوف اولمشدر مفادی نفسکه وعلمه لازم اول یعنی نفسـكی علمه ملازم قیل واکا مداوم وطـالب اول دیمكدر (قسم ثانی) کندینه تشویق اولنان مکرر اوله‌رق واقع اولور . شاعرك

اخاك اخاك ان من لا اخاله   کساع الی الهیجاء بغیر سلاح

شعرنده اخاك اخاك کبی اولکی (اخاك) کذا مقدر (الزم) فعل امرینك

مفعول به غير صريحيدر كاف خطابه مضاف اولمشدر وايكنجى (اخاك)
تأكيد لفظى‌در (مفاديت) برادركه لازم يعنى صاحب وراغب اول زيرا
برادرى اولميان كيمسه بلا سلاح محاربه‌يه سعى ايليان كيمسه كيدر ديمكدر
اشبو باب اغراده دخى عاملك وجوباً حذف اولنمسى وقت طار اولوب
تشويق واغراده تعجيل مقصود اولديغيچوندر وخفى اولميه‌كه باب مدح وذم
و باب ترحم ده دخى عامل وجوباً محذوفدر مثلا بسملهٔ شريفه ده الرحمن
والرحيم لاجل المدح منصوب اوقنسه‌لر وجوبا محذوف ومقدر براعنى يه
مفعول به واقع اولورلر و آكر تعوذ ده الرجيم لاجل الذم منصوب اوقنسه
كذا وجوباً مقدر براعنى يه مفعول به واقع اولور و مثلا ترحم وشفقت
معرضنده اخاك دينسه اخاك مقدر بر (الزم) فعل امرينك مفعول بهيدركه
برادريكه لازم اول يعنى اكا شفقت ومرحمت قيل ديمكدر وياخود ارحم اخاك
تقديرنده قيلرز وعليك الاعتبار .

درس ٧٧

(المفعول فيه) منصوباتك اوچنجيسى مفعول فيه دركه هو مافعل فيه فعل
مذكور دينه‌رك تعريف اولنور يعنى مفعول فيه برزمان ويامكانك اسميدركه
آنده تضمناً و يامطابقةً مذكور برحدث ايشلنمشدر ضربت يوم الجمعة
قولمزده يوم كبى كه ضربت فعلنك مضمونى اولان حدث ضرب آنده
ايشلنمشدر واعجبنى ضربك زيداً يوم الجمعه قولزده يوم كبى كه (ضربك)
قولمزده مدلول ضرب آنده واقع اولمشدر اشبومثاللرده (دال على الحدث)
اولان يعنى عامل لفظاً مذكور اولمغله حدث حقيقةً مذكوردر وكاه حكماً
مذكور اولوركه عامل مقدر اولدقده‌در .
وخفى اولميه كه مفعول فيه ايكى قسمدر (برقسمى) حروف جاره‌دن فى و فى
معناسنده اولان ايله مجرور اولوب محلاً منصوب اوله‌رق عاملنه مفعول
فيه قلنور صليت فى المسجد وصليت بالمسجد كبى . و (برقسمى) كندندن
فى قياسا حذف اولنه‌رق منصوب اولوركه اوچ محلده‌در .
(اولكيسى) مفعول فيه ظرف زمان مبهم اولسه آنده قياساً (فى) حذف

اولنوب مفعول فيه منصوب قلنور ظرف زمان مبهم بر مقدار ايله تعيين اولنمياندر (زمان) و (حين) كبى پس سرت حينا وتحيرت زمانا قوللرمزده (حينا) و (زمانا) لفظاً منصوب مفعول فيه اولوب (فى) قياساً محذوفدر ظرف زمان مبهمدن (فى) نك قياساً حذف اولنمسى زيرا زمان مبهم مفهوم فعلك جزئى اولمغله فعلك زمان مبهمى بلاواسطهٔ جار منصوب قلمسى صحيح اولور نته كيم مفعول مطلق حدث اولوب فعلك بر جزئىده حدث اولمغله فعل مفعول مطلقى بلاواسطه منصوب قلمشدر .

(ايكنجيسى) مفعول فيه ظرف زمان محدود اولسه كذا حرف جر اولان فى كلمه‌سى قياساً محذوف اولوب مفعول فيه منصوب اولور . ظرف زمان محدود برمقدار ايله معين اولاندر مثلا يوم و شهر كبى كه يوم يكرمى درت ساعت و شهر اوتوز كون اولمغله معين‌در پس سرت يوما وصمت شهراً قوللرمزده يوماً وشهراً لفظاً منصوب مفعول فيه اولوب وفى قياساً محذوفدر ظرف زمان مبهمدن (فى) نك قياساً حذف اولنمسى زمانيتده زمان مبهمه اشتراكندن ايچوندر .

(اوچنجيسى) مفعول فيه ضرف مكان مبهم اولسه كذا (فى) قياساً محذوف اولوب ومفعول فيه منصوبدر ظرف مكان مبهم دنيلان (ماثبت‌له اسم بسبب امرغير داخل فى‌مسماه) دينه‌رك تعريف اولنور يعنى مسماسنده غير داخل برشى سببيله كنديچون براسم ثابت اولان شيدر ديمكدر (امام وقدام وخلف و يمين و يسار و شمال و فوق وتحت) كبى بونلره جهات ست دينلور ودخى (عند) و (لدى) و (وسط) بسكون السين و بين وازاء و حذاء وتلقاء كبى ودخى مقادير ممسوحه‌كه فرسخ وميل وبريددر بونلردخى ظرف مكان مبهمده داخلدر شوذكر اولنانلرك تعريف مزبورده داخل اولمسى زيرا مثلا (جلست امام زيد) دينلدكده (زيد) ك مواجهه‌سنده اولان مكانك امام تسميه قلنمسى زيدك وجهى مقابلنده اولديغندندر (زيد) ايسه اولمكانك مسماسنده داخل اولمامغله اكر برجانب آخره تحول ايلسه اول مكاندن امام اسمى زائل اولور ومثلا جلست عندك دينلدكده مخاطبك حولنده وحمايه‌سنده اولان مكانه (عند) تسميه اولنمسى مخاطبك حولنده

و یاحمایه‌سنده اولدیغندندر مخاطب ایسه اول مکانك مسمی‌سنده داخل اولمامغله اگر مخاطب اول مکاندن گیتسه مکان مزبوردن عند اسمی زائل اولور ومثلا (فرسخ) که اون ایکی بیك خطوه مقداری مسافه‌یه دینور و (میل) که درت بیك خطوه مسافه‌یه و برید که اون ایکی میله دینور خطوه ایسه اشبو مسافه‌لرك مسماسنده داخل دگلدر . انجق برمحلده مساحه ایله تقدیر واعتبار اولنورلر . اشبو ظرف مکان مبهمدن بریسی مفعول فیه واقع اولسه (فی) قیاساً محذوف اولوب ومفعول فیه منصوب اولور لکن شو حکمدن جانب وجهت ووجه وخارج الدار وداخل الدار وجوف البیت کلمه‌لری سماعاً مستثنادر که مثلا اکلت جانب الدار دینمز بلکه اکلت فی‌جانب الدار دینور ودخی استقرار معناسنه اولمیان هراسم مکان مثلا مقتل ومضرب کبی وهر اسم مکان که مثلا مقام ومکان کبی استقرار معناسنه اولوب لکن عاملی استقرار معناسنه اولمسه بونلر قیاساً مستثنیدرکه مثلا اکلت مضرب زید واکلت مقامك دینمز بلکه اکلت فی‌مضرب زید واکلت فی مقام زید دینور ولکن استقرار معناسنه اولان اسم مکانك عاملی دخی استقرار معناسنه اولسه شو تقدیرده (فی) حذف اولنمق جائز اولور قمت مقامك وقعدت مکانك کبی ظرف مکان مبهمدن (فی) قیاساً حذف اولنمسی صفت ابهامده زمان مبهمه مشارك اولدیغندن ایچوندر .

درس ۷۸

واما مفعول فیه ظرف مکان محدود اولسه ظرف مکان محدودك نه ذاتا ونه صفة زمان مبهمه مشارکتی اولمامغله بوندن (فی) حذف اولنمق جائزاولمز ظرف مکان محدود دنیلان (ماثبت له اسم بسبب امر داخل فی‌مسماه) دینه‌رك) تعریف اولنور یعنی مسماسنده داخل برشی سببیله کندیچون براسم ثابت اولان شیدر دیمکدر مثلا (دار) کبی که خانه دیمکدر اکا دار دینمس اوطه‌لری مشتمل اولدیغندندر اوطه‌لر ایسه دارك مسماسنده داخلدر ومثلا (بلده) کبی که مملکت دیمکدر بلده تسمیه‌سنه سبب برطاقم خانه‌لری مشتمل اولدیغندندر خانه‌لر ایسه بلدك، سماسنده داخلدر وقس علی هذا

پس مثـلا (صليت داراً) ديمك جائز اولمز بلكه (صليت فى الدار) دينور
لكن دخل ونزل وسكن كلمه‌لرندنصكره واقع مكان محدوددن استعماللرى
كثير اولديغندن ومفعول‌به‌ شدت مشابهتندن ايچون حذف وايصال طريقى
اوزره (فى) حذف اولنمق جائزدر دخلت الدار ونزلت الخان وسكنت البلد
كبى نحاتدن بعضيلر شـو فعللردنصكره اولان ظرف مكان محدودك مفعول فيه
اولميوب بلكه مفعول به اولمسنه ذاهب اولديلر ايسه‌ده لكن بونلر لازم اولمغله
مفعول بهى منصـوب قيله مزلر دنيلدى وكنـديلردن صكره اولان مكان
محدودده كاه (فى) حرفنك ذكر اولنمسى وظرف مكان ايله ظرف زمانك
غيرى واقع اولسه هرحالده (فى) ذكر اولنمق لازم اولمسى دخى فعل لازم
اولملرينى مؤيددر مثلا دخلت مذهبا ديمك جائز دكلدر بلكه دخلت فى مذهب
دينور وبومثللو زمان ومكان اولميان مفعول فيه مجازدركه مظروفك ظرفده
تمكن ايلمسى كبى (فى) نك مدخولنده برتمكن تصور ايلمكله تكميل وتعميم
اولنور ونزل ودخل نك مصدرلرى فعول وزنـنـده دخول ونزول اولوب
فعول وزنـنـده اولان مصدر ايسـه غالبا مصادر لازمه دن واقع اولمسى
و (سكن) كلمه‌سى (وسكنتم فى مساكن الذين ظلموا انفسهم) آيت كريمه‌سنده
فعل لازم اوله‌رق وارد اولمسى دخى فعل لازم اولملرينى مرجحدر (فاضل
جامى) بعض نحاتك ذهـابلرينى يعنى كنديلردنصكره ظرف مكان محدودك
مفعول به اولمسنى اختيار ايليوب برفعلك مفعول فيهى طلب ايلمسى معناسى
تمام اولدقدن صكره‌در ومثلا دخلت الدار قولمزده معنـاى دخول ايسـه
(دار) ذكر اولنمقسزين تمام اوله‌مز پس (الدار) مفعول به اولوب مفعول فيه
بوندن صكره كلور كه مثلا دخلت الدار فى البلد دينور ديمشدر لكن فاضل
جامى‌يه جواباً مثلا دخلت قولمزده معنـاى دخول عقلاً (برمدخل ما)
ايله تمام اولور نته‌كيم جلست قولمزده معناى جلوس عقلاً بر (مجلس ما)
ايله تمام اولمشدر بوقدر ايله ايسه فعل عرفاً متعدى عد اولنمز دنيلمشدر .
وخفى اولميـه‌كه مفعول فيهك عاملى دخى كاه محـذوف اولور نته‌كيم
(متى سرت) يعنى نه زمان كيتدك سـويليان كيمسه نك جوابنده
يوم الجمعة دينلدكده اولديغى كبى كه سرت يوم الجمعة تقديرنده‌در ودخى مفعول

بەده اولدیغی کبی مفعول فیهك دخی عاملی گاه علی شریطة التفسیر مضمر قیلنور یوم الجمعة صمت فیه کبی مفعول بە ده اضمار علی شریطة التفسیر بابنده جاری اولان بونده دخی جاری اولور .

درس ٧٩

(المفعول له) منصوباتك دردنجیسی مفعول له درکه هو مافعل لاجله فعل مذکور دینەرك تعریف اولنور یعنی مفعول له بر شـیئك اسمیدرکه آنی تحصیل ایتمك ووجوده کتورمك ایچون و یاخود آنك وجودی سـببیله حقیقة ویا حکماً مذکور بر حدث ایشلنمش در ضربت تأدیباً قولمزده تأدیبا کبی که (حدث ضرب) آنی تحصیل ایچون ایقاع اولنمشدر وبونوع مفعول لـه (مفعول له تحصیلی) دینور وقعدت عن الحرب جبناً قولمزده جبنـاً کبی که قعود عن الحرب جبن دن نشأت ایتمشدر وبونوع مفعول لـه (مفعول له حصولی) دینور شـو مثاللرده (دال علی الحدث) یعنی عامل مذکور اولمغله حدث حقیقة ذکر اولنمشدر .

واما حکماً مذکور اولمسی عامل مقدر اولدقەدر نته‌کیم (لم ضربت زیداً) یعنی زیدی نه ایچون ضرب ایتدك سویلیان کیمسه جوابنده تأدیبا دینلدکده اولدیغی کبی که (ضربت تأدیباً) تقدیرندەدر .

خفی اولمیه که مفعول له دخی ایکی قسمدر (قسم اول) حروف جارەدن لام تعلیـل و لام تعلیل معناسـنه اولانلر ایله مجرور اولوب محلا منصوب مفعول له قیلنور جئتك للسـمن و (کیمه عصیت) قوللرمزده للسـمن وکیمه کبی .

وحروف جارەدن با ومن وفی دخی گاه لام تعلیل معناسـنه وارد اولوب مدخوللری مفعول له قیلنور نته‌کیم خاشـعاً متصدعاً من خشـیة الله قول شریفنده من ودخی فبظلم من الذین امنوا قول شریفنـده با و (ان امرأة دخلت النار فی هرة) حدیث شریفنده (فی) لام تعلیل معناسـنه اولوب مدخوللری مفعول لەدر لکن فی وفی معناسنده اولانلرك مدخولی مفعول فیه قیلنمق ولام ولام معناسـنده اولانلرك مدخولی مفعول له قیلنمق ابن

حاجب وبركوى رحمهما اللهك مذهبيدر جمهورك مذهبى برمتعلق اقتضـا ايدن هر برحرف جرك مدخولى مفعول بهدر ومفعول فيه حروف جارهدن (فى) تقدير اولنهرق ومفعول له حروف جارهدن لام تقدير اولنـهرق منصوب اولانلردر .

(قسم ثانى) حروف جارهدن لام حذف وتقدير اولنهرق منصوب بولنان مفعول لهدر و مفعول لهدن لام حذف اولنمق شروط ثلثـهنك اجتماعى عندندهدر (شرط اول) مفعول له حدث اولمليـدر پس جئتك للسمن قولمزده مفعول له عين اولمغـله لام حذف اولنمز (شرط ثانى) مفعول له واقع اولان حدث مفعول له ايله معلل اولان فعلك فاعلنك فعلى اولمليدر يعنى (فاعللرى متحد اولمليدر) پس اكرمتك لاكرامك قولمزده (فعل معلل به) ك فاعلى ضمير متكلم و مفعول لهك فاعلى ضمير مخاطب اولوب فاعللرى متحد اولمـامغله لام حذف اولنمز (شرط ثالث) مفعول لهك زمان وجوديله (فعل معلل به) ك زمان وجودى متحد اولملى و ياخود برينك وجودى زمانى آخرك وجودى زمانـدن بعض اولمليدر پس (اكرمتك لوعدى امس) قولمزده مفعول لهك زمان وجودى دونكيجه وفعل معلل بهك زمان وجودى الآن اولوب وجودده مقارنت بولنمامغله لام حذف اولنمز . واما شروط ثلثـهٔ مذكوره تحقق ايلدكده مفعول له مفعول مطلقه مشابه اولهجغندن (فعل) مفعول مطلقى بلا واسـطهٔ جار منصوب قيلديغى كبى مفعول لهى دخى منصوب قيلمسى جائز اولور وشـو جهتله لام حذف اولنهرق مفعول له منصوب قلنور (ضربت زيداً تأديباً) قولمزده تأديبـاً كبىكه (تأديباً) لفظـاً منصوب (ضربت) نك مفعول لهيدر ووجود ضرب ووجود تأديب زمانلرى متحد اولوب لكن تأديب ذاتاً ضرب اوزره مترتب وآندن حاصلدر و (قعـدت عن الحرب جبناً) قولمزده جبناً كبىكه (جبناً) لفظاً منصوب (قعدت) نك مفعول لهيـدر وحربدن قعود ايلمـك يعنى چكلمك زمانى زمان جبندن بعض اولوب مقارندر خوفمدن ايچون حربدن اوتوردم يعنى چكلدم ديمكدر و (وجود) ايله مراد واقعده و يا قصد فاعلده اولمقـدن اعم اولمغله (شهدت الحرب)

ايقاعاً للصلح قولمزده لام حذف اولنه‌رق ايقـاعاً للصلح مفعول له قيلنمق صحيح اولمشدر وخفى اولميه كه نحاتدن (زجاج) لام جاره حذف وتقدير ايديلمكله منصـوب اولان مفعول لهى مفعول مطلق عدادينـه داخل قلمشدر مثلا (ضربت تأديباً) ادبت بالضرب تأديباً و (قعدت عن الحرب جبناً) جبنت فى القعود عن الحرب جبناً و ياخود (ضربت تأديبـاً) قولمز ضربت ضرب تأديب و (قعدت عن الحرب جبناً) قولمز قعدت قعود جبن تقديرنده‌در ديمشدر لكن برنوع ديكر برنوعله تأويل اولنه‌بيلمكله حقيقةً اول نوعده داخل اولمق لازم كلمز مثلا جاءنى راكباً قولمزده (حال) قلنان (راكباً) كلمه‌سى جاءنى زيد وقت الركوب ديمكله تأويل اولنه‌بيلمك تصوريله (راكباً) كلمه‌سى مفعول فيه اولمق يعنى حال مفعول فيهـده داخل اولمق لازم كلمز دينه‌رك ذهاب زجاج رد اولنمشدر .

درس ٨٠

(المفعول معه) (منصوباتك) بشنجيسى مفعول معه‌دركه (هو المذكور بعد الواو لمصاحبة معمول فعل لفظاً او معناً) دينه‌رك تعريف اولنور يعنى مفعول معه برفعل لفظى ويامعنوينك معمولنه اول فعلده مصاحب و مشارك اولديغنى افاده ايچون مع معناسنه اولان واودنصكره ذكر اولنان برمفعولدر .

(مفعول معه) نك مصاحب اولديغى (معمول فعل) ده (كاه فاعل) اولور استوى الماء والخشبة كبى صو تخته ايله برابر اولدى ديمكدركه استواده (مفعول معه) اولان خشبه‌نك فاعل فعل اولان (ماء) ه مشارك ومصاحب اولديغنى مفيددر و (كاه مفعول) اولور (كفاك وزيداً درهم) كبى زيد ايله سكا بر درهم كافيدر ديمكدركه بر درهمك كافى اولمسنده مفعول معه اولان زيدك مفعول فعل اولان مخاطبه مصاحب ومشارك اولديغنى مفيددر .

ومفعول معه‌نك معمول فعله مصاحبتى (يازمان واحدده) اولور (سرت وزيدا) كبى كه زيد ايله معاً سير ايتدك يعنى يوريدك كيتدك ديمكدركه مفعول معه اولان زيدك متكلمه سـيرده مصاحبتى بر زمان واحـدده‌در . ويا (مكان واحدده اولور (لو تركت الناقة وفصيلها لرضعها) كبى كه ديشى دوه‌يى

یاوروسیله ترك ایلسه‌ك یعنی برمحلده براقمش اولسه‌ك آناسنی امر دیمکدر مفعول معه اولان فصیلك بر محله ترك اولنمقده ناقه‌یه مصاحبتی مکان واحدده‌در .

و (بیلملیدرکه) مفعول معه‌نك عاملی تعریف مذکورده ارائه اولندیغی اوزره کاه لفظی وکاه معنوی اولور شو جهتله مفعول معه‌دن ایکی قسم اوزره بحث ایده‌جکز (قسم اول) عاملی لفظی اولانلردر امثلهٔ سابقه‌ده اولدیغی کبی . خفی اولمیه‌که مفعول معه قبلنده اولان (واو) فی الاصل عاطفه‌در . و برجهت جامعه‌یی مقتضی اولدیغندن واوده معنای جمعیت متصور اولوب وشو معنانك معنای معیته مناسبتی ایسه غیرمنکردر ومع هذا (واو) ده اختصار بولندیغندن مفعول معه‌ده واو مع موضعنه وضع اولنمشدر شوجهتله (عاملی لفظی وعطف جائز) اولان محلده اصلنه رعایةً واوی عاطفه قیلوب مابعدینی ماقبلنده اولان فعلك معمولی اوزره عطف ایلمك ویاخود واوی عاطفه قلمیوب مابعدینی مفعول معه قلمق یعنی شو ایکی وجه جائز اولور (جئت اناوزید) و (جئت انا وزیداً) کبی ضمیر متکلم برضمیر منفصل ایله تأکید اولندقده اوزرینه عطف جائز اولدیغندن مثال اولده واو عاطفه قلنوب و (زید) مرفوع اوله‌رق ضمیر متکلم اوزره عطف اولنمشدر ومثال ثانیده واو عاطفه قلنمیوب بلکه مع معناسنه اوله‌رق و (زیداً) لفظاً منصوب مفعول معه قلنمشدر . واما عطف جائز اولمیان محلده وجوباً نصب متعین اولور (جئت وزیداً) کبی ضمیر متکلم برمنفصل ایله تأکید اولنمامغله اوزرینه عطف ممتنع اولمشدر پس (زیداً) لفظاً منصوب جئت فعلنك (مفعول معه) سیدر واشبو مذکور ابن حاجب عندنده‌در لکن جمهور نحات مع قبح عطفی دخی تجویز ایلدیلر .

(قسم ثانی) عاملی معنوی اولاندر (مالك وزیداً) کبی (زید) ایله سنك ایچون نه واردر یعنی زید ایله نه ایشلیورسك دیمکدر (زیداً) لفظاً منصوب مالكدن منفهم معنای فعلك (مفعول معه) سیدرکه (ماتضع) در .

ودخی (ما شانك وعمرواً) کبی عمرو ایله شانك ندر یعنی عمرو ایله نه ایشلیورسك دیمکدر که عمرواً لفظاً منصوب اولوب ماشانك دن منفهم

معنای فعلك مفعول معه سیدر كه بنه ماتضع در بو توجیه اكثر نحات عندنده‌در .

واما سیبویه شو مثالرده زید وعمرو بر مصدر مقدر ایله منصوبدر دیدی (مالك وزیدا) قولزی مالك وملابستك زیداً وماشانك وعمرواً قولزی ماشانك وشان ملابستك عمرواً تقدیرنده كوردی . ونحاتدن . اندلسی . مقدر كان ایله منصوب ایدلمسنی دخی ارائه ایدوب ماكانلك وزیداً وما كان شانك وعمرواً تقدیرنده اولمسنی تجویز ایلدی وسیرافی وابن خروف مقدر برلابس فعلیله منصوبدر وواو اكا دالدر ومعنای مثال مالك لابست زیداً وما شانك لابست عمرواً در دیدیلر بونلره كوره واو لابس مقامنده قائم اولوب اسمك واوایله منصوب اولمسی لازم كلور تفصیل بحث شیخ رضی‌ده‌در .

وخفی اولمیه‌كه (عامل) معنوی اولوب و (عطف) جائز اولان محلده محمل آخر وارایكن بلا حاجة عامل معنوینك عملنه حمل ایلمك غیر موجه اولملغله ابن حاجب حضرتلری عطف تعین ایدر دیدی وجمهور نحات عطف مختار ونصب جائزدر دیدیلر مالزید وعمرو كبی واما عطف جائز اولمدقده نصب تعین ایدر (مالك وزیداً) و (ماشانك وعمرواً) كبی زیرا ضمیر مجرور اوزره من غیر ضرورة بلا اعادة الجار عطف جائز دكلدر .

لكن كوفیلر بلا اعادة الجار عطفی جائز كوردكلرندن شو مثالرده عطفی دخی تجویز ایلدیلر واندلسی اكر مصاحبت اوزره نص ایلمك قصد اولنمزایسه مع الضعف عطف جائزدر دیدی نته كیم قراءت حمزه‌ده تساءلون به والارحام آیت كریمه سنده الارحام جرایله واقع اولوب ضمیر مجرور اوزره معطوف بولنمشدر .

وغفلت اولنمیه‌كه مفعول معه‌نك عاملنده بش مذهب واردر .

(اولكیسی) جمهورك مذهبیدركه عاملی آراده مع معناسنه اولان واو توسط ایدرك فعل ویاخود معنای فعلدر دیدیلر نته‌كیم بیان اولندی .

(ایكنجیسی) كوفیلر مذهبیدر كه علی الخلاف منصوب اولوب عاملی معنویدر دیدیلر .

(اوچنجیسی) زجاجك ذهابیدرکه بعدالواو مقدر برفعل ایله منصوبدر مثلا جاء البرد والطیالسه قولمز جاء البرد ولابس الطیالسه تقدیرندهدر دیدی مثال مذکورده (برد) بانك ضمیله بردهنك جمعیدر برده خرقه معناسنهدر وطیالسه طیلسانك جمعیدر طیلسان برنوع بیونه صاریلور شالدر . (مثال مذکورك مفادی طیلسانلر ایله خرقه‌لر کلدی دیمکدر .

(دردنجیسی) عبدالقاهرك ذهابیدرکه واو ایله منصوبدر دیدی .

(بشنجیسی) اخفشك ذهابیدرکه ظرفیت اوزره منصوبدر زیرا واو مع معناسنه اولوب مع ایسه ظرفیت اوزره منصوبدر لکن واو حرف اولوب اعرابه قابل اولمامغله اعرابی مابعدینه ویریلمش پس واوك مابعدنده اسم ظرفیت اوزره منصوب اولمشدر دیدی هر برینك دلیل ودعوالری ولازم کلان جوابلری شیخ رضیده بیان اولنمشدر .

درس ٨١

(الحال) منصوباتك التنجیسی حالدر حال بر فاعل و یا مفعولك فاعل ومفعول اولملری حیثیتیله هیئتلرینی بیان ایلیان شیدرکه (هومایبین هیئة الفاعل اوالمفعول به لفظاً اومعناً) دینه‌رك تعریف اولنور حالی کوزلجه فهم ایتمك حاله متعلق اون بحثه دقت ایلمکله حاصل اولور .

(بحث اول) بیان اولندیغی اوزره حال برفاعل ویا مفعولك هیئتنی بیان ایلر اشبو فاعل ومفعولده ایکی قسم اوزره تصور اولنورکه یعنی فاعل ومفعول اولملری (باللفظ ومنطوق کلام) اعتباریله اولوب حقیقة ویا حکماً ملفوظ اولورلر (ضربت زیداً قائماً) قولمزده اولدیغی کبی که ضمیر متکلمك فاعلیتی وزیدك مفعولیتی لفظ ومنطوق کلام اعتباریله اولوب وحقیقة ملفوظلردر وقائماً لفظاً منصوب فاعلدن ویا مفعولدن حالدرکه قرینهٔ مقام ایله معلوم اولور (مفادی) زیدی ضرب ایتدم قائم اولدیغی حالده ویاقائم اولدیغم حالده دیمکدر واکر قائماً محلنده قائمین ذکر اولنسه ایکیسندن حال اولورکه بن زیدی ضرب ایتدم ایکیمزده قائم اولدیغمز حالده دیمك اولور . و(زید فی الدار قائماً) قولمزده اولدیغی کبی که (قائماً) (فی الدار) ده مستتر

ضمیر فاعلدن حالدر (ضمیر مستتر مزبورك) فاعلیتی ایسه لفظ و منطوق کلام اعتبـاریله اولوب حکمـاً ملفوظدر . (ویاخود) (فاعل ومفعول اولملری لفظ ومنطوق) کلام اعتباریله اولمیوب فحوای کلامدن منفهم معنا اعتباریله اولورکه معناً فاعل ویا مفعول اولورلر . (هذا زید قائماً) قولمزده اولدیغی کبی که قائماً معناً مفعول اولان زیددن حالدر زیرا (زید) هذادن منفهم معنای اشارت ویا تنبیه اعتباریله کانه مفعولدرکه اشیر الی زید ویا انبه علی زید منزلندهدر لکن متکلم اشارت وتنبیه ایله نفسندن خبرویرمك صددنده اولمدیغنـدن نظم کلامده براشیر ویا انبه مقـدر دیمك اولمیوب آنجق فحوای کلامدن اشیر وانبه معناسی مستنبط اولمغله زید شـومعنا اعتباریله مفعولدر دیمکدر وبعض زید معنای اشارت اعتباریله وذا معنای تنبیه اعتباریله حکماً مفعول اولوب (قائماً) کلمه سنك هر برندن حال قیلنمسی دخی تجویز اولنور .

(بحث ثانی) حال هیئتنی بیان ایدر دینلان فاعل و مفعول حقیقةً ویاحکماً فاعل و مفعول اولمدن اعملردر شوجهتله (حال) (مفعول معه) دن حال واقع اولانه دخی صادقدر (استوی الماء والخشبة ساکنة) و (کفاك وهنداً درهم قانعةً) قولمزده اولدیغی کبی ودخی مفعول مطلقدن حال واقع اولانهده صادقدر (ضربت الضرب شدیداً) قولمزده اولدیغی کبی که احدثت الضرب منزلنده اولمغله الضرب حکماً مفعول به اولوب وشدیداً حال واقع اولمشدر . ودخی مضاف الیهدن حال واقع اولانهده صـادقدر و خفی اولمیه که مضاف الیهدن حال و قوعی اوچ وجه اوزرهدر (وجه اول) مضاف الیه مضافك فاعلی ویا مفعولی اولدیغندهدر لکن شـوتقدیرده مضاف الیهدن حال واقع اولان حقیقةً فاعل ویامفعولدن حال واقع اولمش اولور ضربی زیداً قائمـاً قولمزده اولدیغی کبی (وجه ثانی) مضاف فاعل ویامفعول اولوب مضـافی حذف ایله (مضاف الیه) بی مضاف مقامنده قائم قیلمق صحیح اولدیغندهدر . شـوتقدیرده مضاف الیه کانه فاعل ویا مفعول اولمش اولمغله کندندن حال وقوعی صحیح در (بل ملة ابراهیم حنیفا) قول شریفنـده اولدیغی کبی که (ملة) لفظی (ابراهیم) کلمه سنه مضاف اولمشـدر و مقدر برفعلك مفعول

بهیدر بل نتبع ملة ابراهیم حنیفاً تقدیرندهدر و (حنیفاً) لفظی ابراهیمدن حالدر مضافی حذف ایله بل نتبع ابراهیم حنیفاً دیمك معناً صحیحدر . واعجبنی ذات زید حکیماً قولمزده اولدیغی کبی والامر معلوم . (وجه ثالث) مضاف فاعل ویامفعول اولوب مضاف الیهدن جزء اولدقهدر شوتقدیرده هرنقدر مضاف الیهك مضاف مقامنده قیامی صحیح اولمسه دخی لکن مضاف مضاف الیهدن جزء اولمغله مضاف الیهدن حال واقع اولان کانه مضافدن حال واقع اولمش منزلندهدر مضاف ایسه فاعل ویا مفعول بولندیغندن کانه حال فاعلدن و یا مفعولدن حال واقع اولمش اولور (ان دابر هؤلاء مقطوع مصبحین) قول شریفنده اولدیغی کبی که (دابر) هؤلاء کلمهسنه مضاف اولمشدر و (مقطوع) لفظنده مستتر ضمیرك مرجعی اولمغله نائب فاعل حکمندهدر و مضاف الیهك جزئیدر زیرا برشیئك دابری دیمك اول شیئك اصل واساسی دیمکدر و برشیئك اصلی اول شیدن جزءدر پس مصبحین . هؤلاء کلمهسندن حالدر که کانه نائب فاعلدن حال واقع اولمشدر وضربت راس الفرس صاهلاً قولمزده اولدیغی کبی والامر معلوم .

درس ۸۲

(بحث ثالث) حالك عاملی اوچ قسم اوزرهدرکه ملفوظ ویامقدر اولهرق یافعل اولور ویاخود شبه فعل اولور ویاخود معنای فعل اولورکه تصریح ویاتقدیر اولنیوب معنای کلامدن مستنبط اولور قسم اول ضربت زیدا قائما ومتعلق (فعل) تقدیر اولنهرق زید فی الدار قائما قوللرمزده اولدیغی کبی قسم ثانی زید ذاهب راکباً وزید مضروب قائماً وزید حسن ضاحکاً واعجبنی ضرب زید قائماً قولمزده ومتعلق (اسم فاعل) تقدیر اولنهرق زید فی الدار قائماً قولمزده اولدیغی کبی قسم ثالث (هذا زید قائماً) و (یازید قائما) و (لیتك عندنا مقیماً) و (لعله فی الدار قائماً) و (کانه اسد صاهلاً) قوللرمزده اولدیغی کبی زیرا شومثاللرده هذادن اشیر وحرف نداءدن ادعوا ولیتدن اتمنی ولعلدن اترجی وکاندن اشبه معنالری مستفاددر .

ذوالحال متعلق حاله راجع ضميره مضاف اولسه كذا حالى تقديم واجب اولور (لقينى شاتم زيد اخوه) كبى كه شاتم زيد حال اوله .

خفى اولميه كه حال بالاتفاق عامل معنوى اوزره تقدم ايده من بوراده عامل معنوى ايله مراد مرور ايلديكى اوزره تصريح وتقدير اولنمقسزين فحواى كلامدن استنباط اولناندر حالك عامل معنوى اوزره تقدم ايده مامسى زيرا عامل معنوينك عملى ضعيفدر فقط زيد قائماً كعمرو قاعداً نحونده حال عامل معنوى اوزره مقدمدر زيرا كاف تشبيه برى مشبه وديكرى مشبه به ده برى برينه متماثل ايكى حالته دلالت ايدركه لاجل التصريح هر برى برحال وزمانله تقييد اولنه بيلور . نته كيم مثال مذكورده اولديغى كبى (زيد) كافدن منفهم معناى تشبيه اعتباريله فاعل وعمرو مفعول اولوب هر برى برحال ايله تقييد اولنمش وهر برينك حالى كندى جنبنه وضع ايدلمشدر شو اجلدن حال اولى بالضرورة عامل معنوى اوزره مقدم بولنمشدركه كاف تشبيهدن منفهم معناى تشبيه در مفاد مثال زيد قائماً يشبه عمرواً قاعداً دريعنى قائم اولديغى حالده زيد قاعد اولديغى حالده عمرو كبيدر ديمكدر واما عاملى فعل متصرف ويا اسم فاعل ويا اسم مفعول اولوراسه برمانع اولمدقده بونلرك اوزرينه تقدم ايده بيلور زيرا بونلرك عملى قويدر واما صفت مشبهه ومصدر واسم تفضيل واسم فعل وفعل تعجب ايسه تقدم ايده من زيرا عملرى ضعيفدر وكذا عاملى صلهٔ الف لام وياصلهٔ حرف اولدقده مطلقا تقدم ايده من واما عاملى (زيد فى الدار قائما) و (زيد فوقك قائماً) قوللرمزده اولديغى كبى فعل ويا اسم فاعل تقديريله ظرف اولوراسه ظروفك عملده ضعيف اولمسنه بناءً (سيبويه) كذا حال تقدم ايده من ديدى واما (اخفش) عمل ظروفك عندنده قوى اولمسنه بناءً مبتدانك حال اوزره مقدم اولمسى شرطيله حالك تقدمنى تجويز ايتدى (زيد قائما فى الدار) كبى واما مبتدا مؤخر اوله رق تقدم حالى منعده (سيبويه) موافق اولدى پس (قائماً زيد فى الدار) و (قائماً فى الدار زيد) بالاتفاق جائز دكلدر .

وخفى اولميه كه حال ذوالحال مجرور اوزره دخى تقدم ايده من مجرور اولمسى كرك اضافت وكرك حرف جرايله اوله زيرا مضاف اليهك مضاف اوزره

ومجرورك جار اوزره تقدمی جائز اولمدیغی کبی تابعلرینك دخی تقدمی جائز اولەمز شوذکر اولنان سیبویه و اکثر نحاتك بیانیدر و اما ابن (کیسان) و (ابوعلی) و (ابن برهان) وسائر بعض نحات برجار ایله مجرور اولان ذوالحالده حالك تقدمنی تجویز ایلدیلر زیرا حرف جرهمزه وتضعیف کبی اسباب معدیهٔ فعلدن اولمغله فعلك بعض حروف وجزئی مثابەسندەدرکه مثلا (ذهبت راکبة بهند) دینلسه کانه (اذهبت راکبةً هنداً) دینلمش اولور پس حروف جر ایله مجرور اولان بحسب الحقیقة غیر مجرور دیمکدرکه اضافتله مجروراولان بویله دکلدر وقرآن عظیم الشانده (ومآارسلناك الا کافة للناس) آیت کریمەسیله استدلال ایلدیلرکه (کافة) لفظی (للناس) ده اولان (ناس) کلمه سندن حال واقع اولوب و اوزرینه مقدمدر و (ناس) لامله مجروردر دیدیلر لکن شواستدلاللرینه جواباً (کافة) کاف خطابدن حالدر و (تا) مبالغه ایچوندر ویاخود بر مصدر مقدرك صفتیدرکه ارسالة کافة دیمکدر و یاخود (کاذبة) و (عافیة) کبی مصدر اولوب مفعول له درکه و (مآارسلناك یامحمد لشئ الا لتکف الناس وتحثهم) دیمکدر دینلمشدر .

درس ٨٤

(بحث سابع) جمهورنحات عندنده حال برشیئك هیئت وصفتنه دلالت ایدر وذوالحاله مرتبط اولمق ایچون همیشه مشتقاتدن اولملیدر لکن (ابن حاجب) رحمه‌الله کرك مشتق وکرك جامد اوله هر برهیئت وصفته دلالت ایلیان حال واقع اولەبیلور بیوردیلر عربك (هذا بسراً اطیب منه رطباً) قولنده بسراً ورطباً کبی‌که بالاتفاق حال واقع اولمشلر وجامدلردر زیرابسریت ورطبیت هیئتنه دلالتلری واردر بسر بانك ضمی وسینك سکونیله هنوز طاتلولنمش خورما قوریغنه دینور ورطب رانك ضمی وطانك فتحیله نضج بولمش تازه خورمایه دینور (مفاد مثال) شومشار الیه خورما بسر اولدیغی حالندن رطب اولدیغی حالده کوزل واطیبدر دیمکدر (جمهور) (بسراً) و (رطباً) کلمەلرینی مبسر ومرطب ایله تأویل ایلدیلر وخفی اولمیەکه شومثالك ترکیبنده اوچ مذهب واردر (مذهب اول) (سیبویه) و (مازنی) و (فارسی) و

(ابن كيسان) و (ابن جنى) و سائر بعض محققين نحات (بسراً) اطيبده مستتر ضمير مفضل‌دن و (رطباً) منه‌ده اولان ضمير مفضل عليه‌دن حالدر وايكيسنده دخى عامل اطيب‌در ديديلر شو صورتده بسراً اسم تفضيل اوزره تقدم ايتمش وحالبوكه آنفا اسم تفضيلك عملى ضعيف اولوب حالك تقدمى جائز اولمزديلمش ايسه‌ده لكن شو تركيب نحونده مستثنا طوتلمشدر زيرا شئ واحده اعتبارين مختلفين ايله ايكى حال تعلق ايلسه هر برى كنديسنك تعلق ايلديكى اعتبار ايله متعلق تردينه وضع اولنمق لازم كلور .

بوراده شئ واحدهذا ايله مشار اليه خورما در كنديسنه ايكى حال تعلق ايلمشدر كه (بسرا) و (رطبا) در لكن بسريت حالنك تعلقى مشار اليهك مفضل اولمسى اعتباريله‌در وهر تقدير مفضل اطيبده مستتر ضمير ايسه‌ده فقط ضمير مستتر عدم منزلنده اولوب ومشار اليه‌دن عبارت بولنمغله كانه مشار اليه ضمير مقامنده قائم اولوب وشو حيثيتله مفضلدر پس حالى كندى عندنده وضع اولنمش وحال اسم تفضيل اوزره بالضرورة مقدم اولمشدر ورطبيت حالنك تعلقى مفضل عليه اولمسى اعتباريله‌در مفضل عليه منه ده اولان ضمير بارز مجروردركه بوده مشار اليهه راجعدر پس (رطبا) ده منه ضميرى عندنده وضع اولنمشدر ومع هذا (زيد احسن قائماً منه قاعداً) تركيبنده بربأس كورلمامكله شو تقديم واجب اولديغى ذات فطنه غير خفى‌در (مذهب ثانى) ابوعلى واتباعى اسم تفضيلك عملى ضعيف اولديغندن اوزرينه حالك تقدم ايلمسى لازم كلمامك ايچون بسراً كلمه‌سنده عامل (هذا) دن متفهم معناى اشارت ويا معناى تنبيه‌در ديديلر لكن عامل حال (حال) ايله مقيد اولور وحالبوكه شو مقامده مشار اليه ومنبه عليه تمر يابس اولمسيده محتمل وصحيحدر شو صورتده ايسه نه اشارت ونه تنبيه بسريت ايله تقيد ايده‌مز وبرده (هذا) موقعنده (بسراً) ده عامل اولمديجق براسم وضع اولنه‌رق مثلا (ثمرة نخلتى بسراً اطيب منه رطباً) ديمك بلا شك صحيحدر شو جهتله اشبو ذهاب رد اولنمشدر .

(مذهب ثالث) مبرد و (ابن سراج) و (سيرافى) وبعض قولنده فارسى كرك (بسراً) و كرك رطباًده عامل ثبت معناسنه برمقدر كاندر تقديرى

کلام (هذا اذا کان بسراً اطیب منه اذا کان رطبا) ذر دیدیلر لکن اشبو ذهابده اذا کلمه‌سی مضاف الیهیله برابر حذف اولنمق و (کان) ده اصلی اولان ناقصه اولق ایکن تامه قیلنمق کبی وسائر کونه تکلف وتعسف واردر دینه‌رك رد اولنمشدر .

(بحث ثامن) حال بعض جمله اولور زیرا حال مفرده صاحبنك هیئت وصفتنه دلالت ایلدیکی کبی جمله دخی دلالت ایدر . لکن حال ذوالحالدن خبر منزلنده وحالی ذوالحال اوزره اجرا ایلمك حال ایله ذوالحال اوزره حکم ایتمك قوه‌سنده اولمغله حال واقع اولان جمله‌نك خبریه اولمسی لازمدر زیرا جملهٔ انشائیه ایله برنسنه اوزره حکم ایامك صحیح اولمدیغندن خبر منزلنده اولان حال جملهٔ انشائیه اوله‌مز و (حال) خبر منزلنده اولمسی جهتله خبرك تعددی جائز اولدیغی کبی حالك دخی تعددی جائزدر (جاءنی زید راکباً ضاحکاً) کبی

وخفی اولمیه‌که (حال) کرك مفرد وکرك جمله اوله یامنتقله اولور حال منتقله صاحبنه ثبوتی عارضی اولوب تجدد وانقضا اوزره بولنانلردر جاءنی زید قائما وجاءنی زید یرکب وجاءنی زید وهوضاحك کبی ویامؤکده اولور حال مؤکده صاحبنده طبیعی وخلقی برهیئته دلالت ایدوب صاحبی‌طوردقجه غالبا زائل ومنتقل اولمیوب ثابت اولاندر .

(جاءنی ابی عطوفاً) و (جاءنی ابی یرحم) و (جاءنی ابی وهوشفیق) کبی و بعض حال تعدد ایلیوب اول مرتبه‌ده بولنان ثانیه توطئهٔ اولورکه اولکنه حال موطئه دینور وکاه ثانی دخی کالاول حال اولورکه ثانی‌یه حال مترادفه دینور وکاه ثانی‌حال‌اولده مستتر ضمیردن حال اولورکه ثانیه حال متداخله دینور راشدا مهدیاوجئت مسبحا مهللا وسرت اضحك متبسما قوللرمزده اولدیغی کبی ،

درس ٨٥

(بحث تاسع) حال جمله اولدقده جمله‌ده استقلال اولمغله کندینی صاحبنه ربط ایدر بررابطه محتاجدر و بیلملیدرکه رابطه (ضمیر) و (واو) در

وضمير رابط متكلم ومخاطب وغائبدن اعمدر وجمله يا اسميه وياخود فعليه اولوب وفعليه اولدقده (فعل) يامضارع مثبت ويا مضارع منفى ويا ماضىٔ مثبت ويا ماضىٔ منفى اوله جغندن جمله واقع اولان حال بش قسم اوزره تصور اولنور (قسم اول) حال جملهٔ اسميه اولسه جملهٔ اسميه نك استقلالى پك قوى وشديد اولوب بونده رابطه پك قوى اولمق مناسب اولمغله اكثر ربطى واو وضميرله اولور (جئت وانا راكب) و (جئت وانت راكب) و (جاء زيد وهو راكب) كبى .

وكاه يالكز واوايله ربط اولنور زيرا (واو) اول امرده ربط وجمعه دال اولمغله كنديله اكتفا اولنه بيلور وشيخ رضى يالكز واو ايله ربط كثيرا لوقوعدر ديمشدر نته كيم كنت نبيا و آدم بين الماء والطين حديث شريفنده اولديغى كبى وكاه يالكز ضمير ايله دخى ربط اولنور واشبو ضمير حال واقع اولان جمله نك اول ووسط و آخرنده بولنه بيلور جاءنى زيد هو راكب و (كلمته فوه الى فى) وجاءنى زيد راكب هو كبى لكن ضميرك ابتداده بولنمسى لازم اولمديغى جهتله (اول امرده ربطه دلالت خاصه سنى پك حائز اولمديغندن يالكز ضمير ايله اكتفا ضعيفدر .

وخفى اولميه كه مؤكد ايله مؤكد بيننده شدت اتصال بولنديغندن واوك آرالرينه دخولى غير جائز اولمغله حال مؤكده واوايله وياخود واووضمير ايله ربط اولنميوب حال مؤكده ده رابط آنجق ضميردر قرأت كتاب الله هو الحق قولمزده اولديغى كبى .

(قسم ثانى) حال جملهٔ فعليه و فعلده مضارع مثبت اولسه ربطى آنجق ضميرايله در زيرا مضارع مثبت لفظاً ومعناً اسم فاعله مشابه در حال واقع اسم فاعل اينسه مثلا جاءنى زيد راكباً قولمزده اولديغى كبى واودن مستغنى اولوب آنجق ربطى ايچنده مستتر ضميرايله در پس حال واقع اولان مضارع مثبتده دخى رابط يالكز ضميردر (جاءنى زيد يسرع) كبى وبرده حال واقع اولان مضارع مثبت (عاملنه) مقارن غيرايله قائم برصفتك حصولنه دلالت ايلمكده حال مفرده كبيدر احوال مفرده ده ايسه كرك اسم فاعل وكرك غيرى اوله رابط آنجق ضميردر واما بعض عربك قمت واصك وجهه قولنده (واصك) وشاعرك

فلما خيشت اظافيرهم نجوت وارهنهم مالكا

شعرنده (وارهنهم) ترکیبلری که بونلر جملهٔ فعلیه وفعلده مضارع مثبت
اولوب حال واقع اولمش ومع هذا واوایله ربط اولنمش کورنمکده ایسه‌ده
بونلر برار مبتدای محذوفك خبری اولوب تقدیر کلام (وانا اصك) و
(انا ارهنهم) در پس حال واقع اولان جملهٔ اسمیه اولمغله اشکال یوقدر
و بعضلر مبتدا تقدیر ایلمیوب اولکنه شاذ وایکنجی‌یه ضرورة شعریه‌دن
ایچوندر دیو جواب ویردیلر و (عبدالقاهر) واو حالیه اولمیوب عاطفه‌در
مابعدی ماقبلنه معطوفدر (قمت واصك) قولزده قمت وصككت و (نجوت
وارهنهم) قولز (نجوت) و (رهنت) دیمکدر زمان ماضیده واقع اولان
الآن حاضر فرض اولنه‌رق حکایه ایچون ماضی لفظندن لفظ مضارعه
عدول اولنمشدر دیدی وخفی اولمیه‌که مضارع مثبت اوزره (قد) کلمه‌سی
داخل اولور ایسه اکثر نحات شو تقدیرده واوایله دخی ربط اولنور دیدیلر
(لم تؤذونني وقد تعلمون انی رسول الله الیکم) آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که
(وقد تعلمون) حال اولوب و واو رابطه بولنمشدر لکن بعض محققین
(وانتم قد تعلمون) تقدیرنده قیله‌رق کذا جملهٔ اسمیه ایله تأویل ایلدیلر
(قسم ثالث) حال جملهٔ فعلیه وفعل مضارع منفی اولسه (واو) و (ضمیر)
ایله ویالکز (واو) ویالکز (ضمیرایله) دخی ربط اولنور (جاءنی زید
وما یتکلم غلامه) و (جاءنی زید مایتکلم غلامه) و (جاءنی زید ومایتکلم
عمرو) کبی (قسم رابع) حال جملهٔ فعلیه وفعل ماضی مثبت اولسه کذا واو
وضمیر ایله ویالکز واو و یالکز ضمیرایله دخی ربط اولنور لکن بصریلر
(فعل ماضی) زمان ماضی‌ده انتفا و انقضایه دلالت ایتمکله زمان فعلك
زمان حاله مقارنتی غیر ظاهر بولندیغندن حال واقع اولان ماده‌نك زمانی
فعلك ذوالحالدن صدور ویاذوالحال اوزره و قوعی زماننه تقریب ایلمك
ایچون یعنی (تجوزاً قربیت ومقارنته دلالت ایتمك ایچون) زمان ماضی‌یی
زمان تکلمه مقربه اولان ظاهره ویامقدره (برقد) کلمه‌سنك داخل اولمسنی

دخی شرط ایلدیلر جاءنی زید وقد خرج غلامه و جاءنی زید قد خرج غلامه و جاءنی زید وقد خرج عمروکبی فقط (سیبویه) و (مبرد (قد) کلمه‌سی مطلقا ظاهر اولمیدر دیدیلر واما کوفیلر (قد) کلمه‌سنك دخولی شرط لازم دکلدر دیدیلر پس (اوجاؤکم حصرت صدورهم) آیت کریمه‌سنده (حصرت صدورهم) جمله‌سی حال اولوب عند اکثر البصریین قدکلمه‌سی مقدردر تقدیر کلام (قد حصرت صدورهم) دیمکدر. (سیبویه) بر موصوف مقدرك صفتیدرکه حال واقع اولان اودر تقدیر کلام (قوماً حصرت صدورهم) دیمکدر دیدی. مبرد حال دکلدر جمله دعائیه‌در دیدی واما کوفیلر (قد) کلمه‌سنك دخولی شرط ایلمدکلرندن آنلره کوره بر اشکال یوقدر.

واما حال واقع اولان ماضیٔ منفی و مضارع منفی زماننك زمان عامله مقارنتنده شبهه یوقدر زیرا نفیده اصل اولان استمرار اولمغله بلاشك زمان عامله مقارن اولور ومضارع مثبت دخی تجدده دال بولنمغله مقارن اوله جغنده شبهه یوقدر.

(قسم خامس) حال جملهٔ فعلیه وفعل ماضیٔ منفی اولسه کذا یا واو وضمیر ویا یالکز ضمیر ویا یالکز واوایله ربط اولنور (جاءنی زید وماخرج غلامه) و (جاءنی زید لم تخرج غلامه) و (جاءنی زید ولما یخرج عمرو) کبی خفی اولمیه‌که (لم) و (لما) داخل اولدقلری مضارعك معناسنی ماضی یه نقل ونفی ایلدکلری جهتله بونلرك مدخولی ماضیٔ منفی قبیلندندر.

درس ۸۶

(بحث عاشر) حالك عاملنی برقرینهٔ حالیه ویامقالیه بولندقده حذف ایلمك جائز اولور سفر وعزیمت اوزره اولان برکیمسه‌یه راشداً مهدیا دیندکده اولدیغی کبی‌که سر راشداً مهدیاً تقدیرنده در. متهیٔ عزیمت اولان مخاطبك حالی قرینه‌سیله عامل حذف اولنمشدر. مفاد مثال عزیمت ایت رشد بولیجی وهدایت اولنمش اولدیغك حالده دیمکدر. نته‌کیم ترکجه‌ده (سلامتله سلامتله دیرلرکه سلامتله کیت ومولانك حرز وامانده اول دیمکدر.

تعدد حالی تجویز ایتمیانلر (مهدیاً) کلمه‌سی راشـداً ایچنده مستتر ضمیردن حالدر حال متداخله‌در دیدیلر وبعضیلر راشـداً ومهدیا برمفادده اولوب حال مترادفه اولمسنه ذاهب اولدیلر وبرقرینهٔ مقالیه بولندیغی ایچون حالك عاملنی حذف ایلمك مثلا (کیف جئت) یعنی نصل کلدك سویلیان کیمسه‌نك جوابنده (راکبا) دینلدکده اولدیغی کبی‌که جئت راکبا دیمکدر اشبو قرینهٔ مقالیه‌ایله عامل حذف‌اولنمشدر ونته‌کیم (ایحسب الانسان‌ان‌لن نجمع عظامه بلی قادرین) آیت کریمه‌سنده (قادرین) حال واقع اولوب قرینهٔ مقالیه‌دن ایچون عامل حذف اولنمشـدر تقدیر کلام (بلی نجمعها قادرین) دیمکدر وبعض حالك عاملی وجوبا حذف اولنور بوده انجق بعض حال مؤکده‌ده درکه ماقبلنده برجملهٔ اسـمیه‌نك مضمونی مؤکد ومقرر اولوب واول جملهٔ اسمیه‌ده کندنده عمل ایتمکه صالح برجزء بولنمیه (زید ابوك عطوفا) کبی (عطوفا) حالدرکه عاملی حذف اولنمشدر تقدیر کلام (احقه عطوفا) دیمکدر (احقه) همزه‌نك فتحی وحانك ضمیله (حققت الامر) ماده سندن ثلاثیدن فعل مضـارع نفس متکلم وحده‌در ویاخود افعال بابنـدن فعل مضـارع نفس متکلم وحده‌در پدرك اوغلنه شـفقت وعطوفتی ظاهر اولوب ذکراب عطوفتی مشـعر اولمغله شـو قرینه ایله روما للاختصار وجوبا عامل حذف اولنمشدر (مفاد مثال) زید پدرکدر سـکا عطوف وشـفیق اولدیغی حالده بن اذعان وتیقن ایلدم دیمکدر . صاحب مفتـاح اشـبو مثالده (یحنی) تقدیر ایدیلمسنی اختیار ایلدی یحنی ایکنجی بابدن فعل مضارعدر میل ویعطف معناسنه‌در وبعضیلر مضارع مجهول صیغه‌سیله یحق تقدیر ایلدیلر . وبعضیلر جزء جمله‌یی ویا جمله‌دن منفهم برمعنایی عامل قیلدیلرکه بونلردن (زجاج) اشـبو حالده عامل خبردر . زیرا مسمی ایله مؤلدر (زید ابوك) قولمز (زید مسـمی بابیك) دیمکدر دیدی و (ابن خروف) عامل مبتدادر . زیرا معنای تنبیهی متضمندر دیدی و (شیخ رضی بونلرك ذهابی ردایله اولی اولان ابن مالکك ذهـابیدرکه عامل (زید ابوك) جمله‌سندن منفهم اولان معنادر . زیراکانه (یعطف علیك ابوك عطوفا) دیمکدر دیدی .

واما حال مؤكده برجملهنك مضمونني مؤكد اولميوب بعض اجزاسني مؤكد اولسه عاملي حذف ايلمك واجب اولمز (انا ارسلناك للناس رسولاً) آيت كريمه سنده اولديغي كبي وكذا مضمونني مقرر ومؤكد اولديغي جمله اكر فعليه ايسه عاملني حذف ايلمك واجب اولمز . نته كيم صاحب كشافك بيان ايلديكي اوزره (شهدالله) آيت كريمه سنده قائما بالقسط كبي (شهد)نك فاعلندن حالدر .

وكذا مضمونني مؤكد ومقرر اولديغي جملهده كندنده عمل ايتميه صالح براسم اولسه عاملي مذكور اولمغله حذف واجب اولمز الله شاهد قائما بالقسط قولمزده اولديغي كبي فاعتبر ان كنت من الاولي الابصار

درس ٨٧

(التمييز) منصوباتك يدنجيسي تمييزدر تمييز لغة برشيئك ابهامني ازاله ايله غيرندن فصل وتعيين ايلمك معناسنه اولوب بورادده اسم فاعل معناسنه درکه مراد متکلمي تميز وتعيين ايدیجي ديمكدر تمييزك تعريفنده (ما يرفع الابهام من ذات مذكورة اومقدرة) دينهرك تعريف اولنورکه تمييز برذات مذكوره ويامقدره دن بحسب الوضع مستقر وثابت اولان ابهامي رفع وازاله ايدر براسم نكرهدر ديمكدر (حال) ذوالحالدن و(صفت) موصوفدن ابهامي رفع ايدرايسهده لكن ذاتدن ابهامي رفع ايلميوب بلكه وصفندن رفع ايلدكلرندن و(بدل) مبدل منهدن ابهامي رفع ايدر اولميوب بالكه برمبهمي تركله آنك يرينه بر معيني ايراد ايلمك قبيلندن اولديغندن و (عطف بيان) متبوعندن مثلا (ابوحفص عمر) قولمزده عمر كلمهسي ابوحفصدن ازالۀ ابهام ايلميوب آنجق عدم اشتهارندن ايچون (ابوحفص) ده خفا اولهرق شو خفايي ازاله ايلديكندن ومثلا (رأيت عينا جارية) قولمزده (جارية) كلمهسي (عين) لفظندن مراد پيكار اولديغني تعيين ايله ابهامي رفع ايلمده ايسهده لكن شو ابهام عين (لفظ مشترك) اولديغندن موضوع لهك تعددي اعتباريله استعمالدن نشأت ايليوب بحسب الوضع مستقر برابهام اولمديغندن شو جمله حد تمييزدن خارج اولوب بوكبيلر ايله اشكال وارد اولمز .

تمیز یاذات مذکوره ویا ذات مقدره‌دن ابهامی رفع وازاله ایلیه‌جکندن تمیزدن ایکی قسمله بحث ایده‌جکز (قسم اول) ذات مذکوره‌دن یعنی بر اسم مبهم تامك مدلولندن ابهامی رفع ایلیان تمیزدر بونده عامل اسم مبهم تام درکه فاعلیله تمام اولمش فعل تامه مشابهدر و مابعدنده تمیزی کانه مفعول مقامنده‌در. وبیلملیدرکه اسم مبهم تامك تمامیتی بش شیئك بریله‌در. (اولکیسی) آخرنده لفظا ویاتقدیراً تنوین ایله تمام اولور (رطل زیتا) ومثاقیل ذهبا واحد عشر رجلاً کبی (ایکنجیسی) نون تثنیه‌ایله تمام اولور (منوان سمنا) کبی (اوچنجیسی) نون شبه جمعله تمام اولور (عشرون درهماً) کبی واما آخرنده‌نون جمع بولنان مثلا (الاخسرین اعمالاً) و (حسنون وجها) قولمزده اولدیغی کبی بونلرك مابعدنده تمیز نسبتدن رفع ابهام ایدرکه شوقسمدن اوله‌مز بلکه قسم ثانی‌ده شبه جمله‌ده داخلدر (دردنجیسی) اضافتله یعنی برکلمهٔ آخره مضاف اولمق ایله تمام اولور (ملؤه عسلاً) کبی (بشنجیسی) کندی نفسیله تمام اولورکه بوده مرجعی اولمیان ضمیر مبهم‌ده واسم اشاره‌ده اولور ضمیر مبهم غالبا مواضع مدح وتعجب کبی مبالغه وتفخیم موقعلرنده بولنور (ربه رجلاً) و (یاله رجلاً) و (نعم رجلاً) قوللرمزده اولدیغی کبی زیرا (رب) نکره‌یه مختص اولمغله ضمیر رب ایله برمعین مراد اولنه‌مز و (یاله رجلاً) ده (لام) تعجب ایچوندر حضرت امام علی رضی الله تعالی عنه وکرم الله وجهه افندمزك (یاله مراماً ماابعده) قولنده اولدیغی کبی وضمیر لاجل التفخیم مبهمدر واکر معین اولسه ایدی افادهٔ مرامده قاصراولور ایدی و (نعم رجلاً) قولمزده دخی رجلاً نعم‌ده اولان ضمیر مستترك تمیزی اولوب وضمیر مزبور مبهمدر بنفسه تمام اولمشدر واکر معین اولسه نعم الرجل دینلور ایدی واسم اشاره علی رأی (ماذا اراداالله بهذا مثلا) قول شریفنده اولدیغی کبی اشته اسم مبهم ذکر اولنان امور خمسه‌دن بریله تمام اولورکه یعنی شو حالده آخر برکلمه‌یه اضافتی ممتنع اولور پس اسم مبهم امور خمسه‌دن بریله تمام اولدقد فعل تامه مشابه اولورکه فعل تام دخی فاعلیله تمامااولمش وفاعلی کندندنصکره بولنمش ومضمر ومظهر اوله‌رق کورلمشدر شو تقدیرده اسم مبهم تامك مابعدنده

تمییزی مفعوله شبیه اولمغله اسم مبهم تمییزن ناصب و آنده عامل اولمشدر .

درس ۷۱

خفی اولمیه‌که اسم مبهم تام اکثر کندیله برنسنه‌نك قدر وعیاری تعیین اولنان اسم اولورکه . عدد . وزن . کیل . زراع . مقیاس . یعنی اشبو مقادیر خمسه‌دن بولنور عشرون درهماً ورطل زیتا وقفیزان برّاً وذراع ثوبا وعلی التمرة مثلها زبدا قوللرمزده اولدیغی کبی وکاه غیر مقدار اولور خاتم حدیداً کبی مقدار واقع اولاندن آخرنده لفظا ویا تقدیراً تنوین ویا نون تثنیه بولنانلرك تمییزلرینه مضاف اولملری جائزدر رطل زیت ومثاقیل ذهب ومنواسمن کبی واما بونك غیرنده جائز دکلدر زیرا برنسنه‌یه مضاف اولان برکره دخی دیکر برکلمه‌یه مضاف اولمسی ممتنع اولمغله (اضافتله تمام اولان) تمییزینه مضاف اوله‌من وآخرنده (نون شبه جمع) اولان بعض تمییزینك غیرینه مضاف اولور مثلا (عشریك) کبی واکر تمییزینه دخی مضاف اولسه بعض صورتده التباس لازم کلور ایدی مثلا عشری رمضان قولمزده مراد رمضاندن یکرمی کونمیدر ویاخود یکرمنجی کونمیدر اشتباه اولنور ایدی پس لاجل الاطراد التباس بولنمیان محللر دخی صورت التباسه حمل اولنوب تمییزینه اضافتی موجه کورلمامش وآنجق مع قلة واقع ایسه‌ده النادر کالمعدوم قبیلندن بولنمشدر .

ونفسیله تمام اولان یعنی ضمیر واسم اشاره‌نك دیکر کلمه‌یه اصلا مضاف اولمیه‌جقلری ظاهردر واما غیر مقدار واقع اولانك تمییزینه اضافتی اکثردر خاتم حدید کبی وخفی اولمیه‌که اسم مبهم تامك تمییزی قلیل وکثیره شامل اجزاسی متماثل برجنس اولورایسه مثلا ماء عسل سمن برتمر حدید کبی شو تقدیرده تمییزك مفرد اولمسی واجبدر مکرکه انواع ویا مراتبی بیان ایلمك قصد اولنه واما وجه محرر اوزره جنس اولمدقده مقتضای حاله کوره مفرد وتثنیه وجمع اوله‌رق ایراد اولنه‌بیلور عندی عدل ثوباً او ثوبین او اثواباً کبی .

درس ۸۹

(قسم ثانی) برجمله ویا شبه جمله ویا اضافتده کائن نسبتده ملحوظ ذات مقدره‌دن ابهامی رفع ایلیاندر بونده عامل مقتضای مقامه کوره یافعل ویا شبه فعل ویا معنای فعلدر ذات مقدره دکلدر و بیلملیدرکه اشبو ذات مقدره عبارهده بالفعل مقدر وجزء معدود اولمیوب آنجق سامع کندی نفسنده تقدیر وملاحظه ایدر .

(جمله‌ده کائن نسبتده ملحوظ ذات مقدره‌دن ابهامی رفع ایلیان تمیز) مثلا (طاب زید نفسا) قولمزده اولدیغی کبی‌که (طاب شیٔ زید) مفادنده اولوب نفساً اشبو نسبتده ملحوظ شیٔ زیددن ابهامی رافعدر زیرا سامع شوکلامی ایشتدکده زیدك برشیٔ خوش اولدیغنی بیلوب لکن خوش اولان کندی نفسی ویا وجهی ویا علم وکمال وابو تمیدر ویاخود پدر ومادری ودار وعقاری کبی متعلقاتندن بریمیدر بیلمز پس (نفساً) دینلدکده خوش اولان نفس زید اولدیغی معلوم اولوب ابهام مرتفع اولور بونده طیبك زیده اسنادی حقیقتدر واکر وجهاً دینسه طیب اولان وجه زید اولوب طیبك زیده اسنادی جزئیت کلیت علاقه‌سیله مجاز اولور واکر مثلا (علماً) دینسه طیب اولان علم زید اولوب طیبك زیده اسنادی حالیت محلیت علاقه‌سیله مجازاولور واکر مثلا داراً دینسه طیب اولان دار زید اولوب طیبك زیده اسنادی مالکیت مملوکیت علاقه‌سیله مجاز اولور فاعتبر ان کنت من اهل الاعتبار .

و(برشبه جمله‌ده کائن ابهامی رفع ایلیان تمیز) مثلا (الحوض ممتلیٔ ماء) والارض مفجرة عیونا وزید طیب اباً وبکرافضل داراً قوللرمزده اولدیغی کبی‌که الحوض ممتلیٔ شیئه ماء والارض مفجرة شیئها عیونا وزید طیب شیئه ابا وبکر افضل شیئه داراً مفادنده اولوب مابعدلرنده ذکر اولنان تمیزلر ارائه اولنان ذات مقدره‌لرك تمیزیدر خفی اولمیه‌که شبه جمله ایله مراد اسم فاعل واسم مفعول وصفت مشبهه واسم تفضیل ترکیبلریدر زیرا بونلر فاعللریله بیله جمله اولمیوب بلکه مرکب ناقص لردرکه شبیه

جمله‌درلر و بعضیلر فاعلنه مقارن مصدری دخی الحاق ایلدیلر شوتقدیرده ترکیب مصدرده اولان نسبتده ملحوظ ذات مقدره‌دن واقع تمیزه شبه جمله‌ده کائن نسبتده و یا اضافتده کائن نسبتده ملحوظ ذات مقدره‌دن تمیزدر دینه‌بیلور لکن بعض فاعلنده جر ملحوظ اولورایسه تمیزاضافتده کائن نسبتده ملحوظ ذات مقدره‌دن واکر آنجق رفع ملحوظ اولور ایسه تمیز شبه جمله‌ده کائن نسبتده ملحوظ ذات مقدره‌دن تمیزدردینه‌رك فرق اولنور وفاضل جامی حسبك رجلاً ویالزید فارساً قولمزده اولدیغی کبی هر کندندن معنای فعل منفهم اولان اسم ویا حرفی دخی شبه‌جمله‌دن عد ایلمشدر فقط فاضل عصام قبول ایلمامشدر پس فاضل عصام عندنده ترکیب من بورده (رجلا) کاملاً فی الرجولیة تأویلنده کاف خطابدن حالدر و (فارسا) دخی کذا زید ایچون حال قلنور وموجه اولان دخی بودر .

و (براضافه‌ده کائن نسبت ده ملحوظ ذات مقدره‌دن ابهامی رفع ایلیان) اعجبنی طیبه اباً قولمزده اولدیغی کبی‌که اعجبنی طیب شیئه ابا مفادنده اولوب (اباً) ارائه اولنان ذات مقدره‌دن تمیز واقع اولمشدر .

وکذا (لله دره فارسا) قولمزده اولدیغی کبی‌که (للهدر شیئه فارسا) مفادنده اولوب (فارسا) صفت مشتقه اوله‌رق ارائه اولنان ذات مقدره‌دن تمیز واقع اولمشدر لکن صاحب کشاف (لله دره فارساً) قولمزده ابهامی اضافتده کورمیوب ضمیرده کورمشدر (ربه رجلاً) قبیلندن قیلمشدر شو تقدیرده قسم اولده داخل اولوب بوراده ما نحن فیهمزدن اوله‌مز مثال مز بورده (در) دالك فتحی ورانك تشدیدیله سود معناسنه اولوب (سود) ذاتنده شرف ومحض خیر اولمغله بوراده خیر ومکافات مراد اولنور (و) فارس فراست یعنی اسب سوارلکده حذاقت ومهارتی اولانه دینور (مفاد مثال) فارس اولمسی جهتیله خیر ومکافاتی الله ایچوندر دیمکدرکه کانه شو عملنك مقابلنده مکافات عهدهٔ بشردن خارج اوله‌رق مکافاتی رب الجازاته حواله ایله خیر دعادر خفی اولمیه‌که کرك (جمله) ده وکرك (شبه‌جمله) ده وکرك (اضافت) ده کائن نسبتده ملحوظ شيءٔ مقدرك

عباره‌ده منسوب الیهی بولنان کلمه‌یه مثلا (طاب زید نفساً) قولمزده (زید) ه منتصب عنه دینور که تمییز کندندن ایچون منتصب اولمش یعنی ایراد اولنمش دیمکدر وبوندن (زید) تمییزده ناصب دیمك چیقمیوب فقط شیء زیدك ابهامی ایراد تمییزه سبب اولمغله شو جهتله تجوزاً (زید) ه منتصب عنه دینلمشدر .

درس ۹۰

معلوم اولەکه (جمله) و (شبه‌جمله) (واضافت) ده کائن نسبتده ملحوظ ذات مقدره دن ابهامی رفع ایلیان تمییز اوچ حالدن خالی دکلدر (۱) تمییز یامنتصب عنهه خاص اولور مثلا (طاب زید نفساً) و (زید طیب نفسا) و (اعجبنی طیبه نفسا) قولمزده اولان نفسا کلمه‌سی کبی (۲) ویا منتصب عنهك متعلقنه راجع اولور . مثلا (طاب زید داراً) و (زید طیب داراً) و (اعجبنی طیبه داراً) قوللرمزده اولان داراً کلمه سی کبی (۳) ویاخود تمییز شو ایکی جهته محتمل اولور مثلا (طاب زیدابا) و (زید طیب ابا) و (اعجبنی طیبه ابا) قولمزده اولان ابا کلمه‌سی کبی زیرا ابا قولمزدن منتصب عنهك ابی مراد اولنمق ویا منتصب عنه کندیسی اب اولمق احتماللری متصوردرکه مثلا (طاب زید ابا) قولمزده تمییز منتصب عنهه مختص ایسه مفادی زید پدر اولمسی جهتله خوش اولدی دیمکدرکه کندینك خوش اولدیغنی مفیددر . وتمییز منتصب عنهك متعلقنه راجع اولدقده زید پدری جهتیله خوش اولدی دیمکدرکه پدرینك خوش اولدیغنی مفیددر .

شو بسطمز معلوم اولدی ایسه خفی اولمیه‌که اشبو تمییز اگر (اسم) یعنی غیر صفت اولورایسه یامنتصب عنهه ویا منصب عنهك متعلقنه ویا شو ایکی جهته محتمل اولور وبونده تمییز (افراد) و (تثنیه) و (جمع) دن هر قنغیسی مقصود اولورایسه مقتضای حاله (موافق ایراد اولنور (طاب زید ابا) و (طاب الزیدان ابوین) و (طاب الزیدون آباء) کبی وکاه منتصب عنه ده متصور برمعنا جهتیله وجه مذکور اوزره ایراد اولنورکه مثلا (طاب زید اباً) دینور زیدك (اب) اولمسی ویازیدك برآبی مراد اولنور

ایسه و (طاب زید ابوین) دینور زیدك براب و برجدی مراد اولنور
ایسه و (طاب زید آباء) دینور زیدك اب وجدلری مراد اولنور ایسه
لکن تمیز قلیل وکثیره واقع جنس اولورایسه شو تقدیرده مفرد کتورلمسی
واجب اولور . طاب زید علما وطاب الزیدان علما وطاب الزیدون علما
کبی فقط انواعنی بیان مقصود اولورایسه شو تقدیرده تثنیه ویا جمع اولەرق
ایراد اولنور (طاب الزیدان) علمین و(طاب الزیدون) علوما کبی .
واکر تمیز صفت اولور ایسه مثلا ولله دره فارسا قولمزده اولدیغی کبی شو
تقدیرده تمیز منتصب عنه افراد وتثنیەده وجمعده مطلقا موافق اولوب
وآنجق منتصب عنه خاص اولور . زیرا صفت برموصوفی مستدعی
اولوب موصوفیته (مذکور) اولان اولادر وصفتك موصوفنه مطابقتی
ایسه لازمدر . لکن اشبو تمیز حال قیلنمیه دخی صالحدر فقط (لله دره
من فارس) دیمك صحیح اولوب من جاره نك ایسه حال اوزره زائد
قیلنه مامسی ملاحظه اولندقده تمیز قیلنمق جهتنی تأیید ایلر .

درس ٩١

خفی اولمیەکه قسم اول یعنی ذات مذکوره دن ابهامی رفع ایلیان تمیز
هرنقدر مفعول منزلنده ایسەده لکن عاملنك اوزرینه بالاتفاق تقدم ایده مز
زیرا عاملی اسم جامد اولوب فعله مشابهتی ایسه ضعیف اولدیغندن عملی
ضعیفدر . پس ماقبلنده عمل ایلیه مز واما قسم ثانی یعنی ذات مقدره دن
ابهامی رفع ایلیان تمیز جمهور نحات عندنده کذا عاملنه تقدم ایده مز زیرا
اشبو تمیزك عاملی فعل ویاشبه فعل ویامعنای فعلدر واشبو تمیز کندی معناده فاعل
حکمنده در مثلا (طاب زید نفسا) قولمز طاب نفس زید و (زید طیب ابا)
قولمز (زید طیب ابوته) واعجبنی طیبه ابا قولمز اعجبنی طیب ابوته مفادندندر
وکاه (فعل) لازم قلنمق طریقیله تمیزك فاعلیتی ارائه اولنور و (فجرنا
الارض عیونا) ده اولدیغی کبی که (فعل) لازم قیلنەرق انفجرت عیونها
ترکیبی تصور اولندقده عیونك معناده فاعل ایدوکی بیلنور وکاه تمیزك
فاعلیتی (فعل) متعدی قیلنمق طریقیله ارائه اولنور (امتلأ الاناء ماء)

قولمزده اولدیغی کبی که (ملاٴه الماء) دینلدکده (ماء) ڭ معناده فاعل ایدوکی بیلنور . (فاضل جامی) فعلی متعدی قلمغه حاجت اولمیوب (امتلاٴ ماء الاناء) ترکیبی تأمل اولنـدقده دخی بونده تمییزڭ معناً فاعلیتی ادراك اولنه‌بیلور دیدی پس اشبو تمییز معناً فاعل منزلنده اولدقده فاعلڭ عاملی اوزره تقدمی آیسه جائز اولمدیغی ظاهردر . لکن (مبرد) و (مازنی) برنسـنه برشیئ منزلنده اولمغله جمیع احکام ده اکا مماثل اولمسی لازم دکلدر دیدیلر شـو جهتله ذات مقدره‌دن ابهامی رفع ایلیان تمییزڭ عاملی اکر فعل ویا اسم فاعل ویا اسم مفعول ایسـه بونلر عملده قوی اولمسی جهتله تمییزڭ بونلرڭ اوزرینه تقدمنی تجویز ایلدیلر . وشاعرڭ

اتهجر سلمی بالفراق حبیبها   وما کاد نفساً بالفراق تطیب

شعرنده مصراع ثانی ایله اسـتدلال ایتدیلرکه (نفسـاً) مؤخر (تطیب) فعلنڭ (سلمی) یه اولان نسبتنده ملحوظ ذات مقدره‌دن ابهامی رفع ایلمکله تمییز واقع اولوب وعاملی اولان (تطیب) اوزره مقدم بولنمشدر دیدیلر . لکن شـو توجیه‌لری عامل تا ایله تطیب اولوب سلمی‌یه راجع ضمیر مؤنث وارایسه‌در زیرا کاد مذکر اولدیغندن شوتقدیرده (کاد)ده ضمیر شـان اولوب و (نفساً) تطیب جمله‌سنده اولان ذات مقدره‌دن تمییز وعاملی اوزره مقدم اولمش اولور . واما نسخهٔ صحیحه‌ده تطب اولمیوب یطیبدر (یطیب) ده ایسه حبیبه راجع ضمیر مذکر واردر شوتقدیرده (کاد) ده حبیبه راجع ضمیر مذکر اولوب و (نفساً) کاد جمله‌سـنده کائن نسبتده ملحوظ ذات مقدره‌دن تمییز اوله‌رق وعاملندن مؤخر اولمش اولور . (مفاد بیت) شاعر محبوبه‌سی سلمی‌یی فراقه راضی اولمیه‌جغی ایله ثنا ایدوب دیورکه سـلمی محبوبندن آیریله‌رق هجرت ایدر وشو فراقه راضی اولورمی حالبوکه سلمی‌نڭ نفسی شو فراقدن خوشلنمغه قریب دکلدر ویاخود نفس حبیب شو آیریلقدن خوشلنوب رضا داده اولمغه قریب دکلدر دیمکدر .

درس ٩٢

(المستثنى) منصوباتك سكزنجيسى مستثنى‌در (مستثنى) لغةً عربك بر كيمسه‌يى برنسنه‌دن صرف و منع ايلدكلرنده (ثنيت فلاناً عن الامر) قوللرندن مأخوذ اوله‌رق استفعال بابندن اسم مفعولدر واصطلاح نحاتده مستثنى منه‌دن مصروف اولان اسمدركه (مشترك معنوى) قيلانلر (ادات استثنادن (الا) وبومعناده اولانلردنصكره واقع اسمدر) ديوب بعده متصل ومنقطع قسملرينه تقسيم ايلديلر و (مشترك لفظى) قيلانلر (مايطلق عليه لفظ المستثنى) يعنى كنديسنه مستثنى لفظى اطلاق اولنان اسم ايكى قسم اوزرينه‌در برقسمى استثناء متصلدركه (هوالمخرج عن متعدد لفظاً اوتقديراً بالااواخواتها) دينه‌رك تعريف اولنور و برقسمى استثناء منقطعدركه (هوالمذكور بعد الا اواخواتها غير مخرج عن متعدد) دينه‌رك تعريف اولنور ديديلر شوايكى قسمدن هربريچون احكام مخصوصه اولمغله احدهما آخردن آيريله‌رق ذهنه وفهمه قريب اولمغيچون هر برندن آيريجه بحث ايده‌جكز ومستثناى منقطعك بحثى مستثناى متصله نسبتله قليل اولمغله اولاً مستثناى منقطع دن بحث ايليه‌جكز (المستثنى المنقطع) مستثناى منقطع (الا) كلمه‌سندن وصفت اولميان (غير) وغير معناسنه (بيد) لفظلرندن صكره واقع اولوب ماقبلنده بر متعدددن مخرج اولميانلردر مثلا (جاءنى القوم الا حماراً) قولمزده (حماراً) كبى مفاد مثال بكا قوم كلدى آنجق حمار دكل يعنى حمار كلدى ديمكدركه حمار عدم مجيئت ايله قومدن مستثنى اولمشدر لكن حمار افراد قومدن اوليوب مفهوم حمار مفهوم قومده داخل اولمامغله برمتعدددن مخرج دكلدر وبيلمليدركه بر متعدده عدم دخولى كاه باعتبارالمرام معلوم اولور مثلا ايچلرنده (زيد) اولميان برجماعته اشارت ايدرك جاءنى القوم الا زيداً دينلدكده اولديغى كبى (بكاشوقوم كلدى لكن زيد دكل) يعنى زيد كلمدى ديمكدركه عدم مجيئت ايله زيد قومدن مستثنى اولمشدر (زيد) ايسه قومده داخل اولمديغى باعتبار المراد معلوم اولمغله متعدددن مخرج دكلدر .

خفی اولمیه‌که مستثنای منقطع (الا) کلمه سندنصکره واقع اولوب ومستثنی منه مذکور ایسه وجوباً منصوب اولور کرك کلام موجبده اوله امثلهٔ سابقه‌ده اولدیغی کبی وکرك کلام غیر موجبده اوله (ماجاءنی القوم الا حماراً) قولمزده اولدیغی کبی واما مستثنی (مستثنی منه)دن بدل واقع اولمق مستثنای منقطعده جائز دکلدر زیرا بدل واقع اولسه انجق بدل غلط اولور بدل غلط ایسه کلام فصحاده واقع دکلدر لکن بنوتمیم مستثنای منقطعی ایکی قسمه تقسیم ایدوب اکر مستثنای منقطعك ماقبلنده براسم بولنور واسم مزبوری حذفیله مستثنای منقطعی مقامنده قائم قیلمق صحیح اولور ایسه بونده مستثنی نك مستثنی منه‌دن بدل قیلنمسنی تجویز ایلدیلر ماجاءنی القوم الاحماراً قولمزده اولدیغی کبی‌که (حماراً) مستثنای منقطع ومنصوبدر قومدن بدل قیلنه‌رق مرفوع ایدیلمسی دخی جائزدر دیدیلر واکر ماقبلنده وجه مذکور اوزره براسم اولمزایسه بدل جائز اولمامقده ذهاب اوله یعنی بصریلر مذهبنه موافقت ایلدیلر (لاعاصم الیوم من امرالله الا من رحم) آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی مفاد شریفی بوکونده مولی نك امر قهر وعذابندن برعاصم واسرکیجی یوقدر انجق کندینه رحم اولنان معصوم ومرحوملر واردر دیمکدر (من رحم) یعنی کندینه رحم اولنان معصوم اولوب عاصم ده داخل اولمامغله مستثنای منقطع اولمشدر وبدل جائز اولمامغله واجب النصبدر دیدیلر.

و (بیلملیدرکه) اکر مستثنی منه محذوف اولورایسه مستثنای منقطع علی حسب العوامل معرب اولور و (مستثنای مفرغ) دینلورکه (مفرغ‌له) دیمکدر زیرا مستثنی منه حذف اولندقده مستثنی آنك مقامنده قائم اولوب علی حسب العوامل معرب اولمغله کأنه (عامل) مستثنای منقطعدن ایچون مستثنی منه‌دن فراغت ایلمشدر لکن مستثنی منهك حذف بعد الحذف معنانك استقامتدن خروج ایلمامسنه متوقفدر کلام غیر موجبده (معنا) بعدالحذف غالبا استقامتدن آیریلمدیغندن وکلام موجبده استقامت دن خروجی غالب بولندیغندن اشبو (مستثنای مفرغ) غالبا کلام غیرموجبده واقع اولور ماجاءنی الاحمار ومارأیت الاحماراً ومامررت الابحمار کبی.

واما مثلا . جاءني الاحمار . دينسه حماردن بشقه هرشيئك متكلمه‌كلديكنى افاده ايدر بوايسه ممتنع اولمغله فاسددر واما (مستثنى منه) دن بعض‌معين مراد اولنه‌رق يعنى برجماعت معينه قصد اولنورايسه وشو مراد اوزره‌ده قرينه بولنورايسه شوتقديرده صحيح اولور لكن تكلفدر واما مستثناى منقطع غير وغير معناسنه اولان بيد لفظندنصكره واقع‌اولورايسه (اضافت) حسبيله مجرور اولوب مستثنانك حقى اولان نصب غير وبيد لفظلرنده جارى اولور . وبيلمليدركه مستثناى منقطعده ادات استثنا آنجق (الا) و (غير) و (بيد) لفظلرى‌اولوب فقط (الا) و (غير) مستثناى‌منقطعه خاص دكلدر لكن بيد آنجق مستثناى منقطعه خاص در و بعض بيد على معناسنه يعنى استعلا ايچون اولور ومع‌معناسنه دخى كلور وكمترطعامه دخى دينور و (انا افصح العرب بيد انى من‌قريش) حديث شريفنده (من‌اجل) معناسنه‌در شوصورتلرده ادات استثنادن دكلدر .

درس ٩٣

(المستثنى المتصل) مستثناى متصل الا وياخود خلا و عدا و ما خلا وما عدا وليس ولا يكون وحاشا وسوى وسوى‌وصفت اولميان غير لفظلرندن صكره واقع‌اولوب برمتعدددن مخرج اولاندر و (متعدد) باعتبارالجزييات ويا باعتبارالاجزاء متعدد اولمقدن‌اعمدر (جاءنى القوم الازيداً)و (اشتريت العبد الا نصفه) قولمزده اولديغى كبى مثال اولك مفادى (بكا قوم كلدى لكن زيد دكل) يعنى زيد كلمدى ديمكدركه زيد عدم مجيئت ايله قومدن مستثنى اولمشدر وزيد باعتبار المفهوم قومده داخل وقومك جزئياتندندر وباعتبار الحكم والمراد قومدن مخرجدر ومثال ثانينك مفادى (بن شو عبدى اشترا ايلدم لكن نصفنى دكل) يعنى نصفنى اشترا ايلمدم ديمكدركه (نصف عبد) اشترا اولنمامغله (عبد) دن مستثنى اولمشدر و (نصف عبد) باعتبار المفهوم عبدده داخل و (عبد) ك اجزاسندندر وباعتبار الحكم والمراد آندن مخرجدر .

خفى اولميه‌كه (مستثناى‌متصل) الا كلمه‌سندنصكره واقع اولوب ومستثنى منه

مذكور اولەرق كلام موجبده اولور ايسه وجوباً منصوب اولور سبقت
ايدن مثاللرده اولديغى كبى. (كلام موجب ايله مرادمز) مثبت اولان يعنى
صريحاً ويامؤولاً نفى ونهى واستفهامدن خالى بولنان كلامدر. واكر (مستثناى
متصل) الا كلمەسندن صكره واقع اولور. ومستثنى منه مذكور اولەرق
كلام غير موجبده بولنور ايسه شو تقديرده استثنائيت اوزره منصوب اولمسى
جائز اولور. لكن مستثنى منه دن بدل قلنمسى دخى مختار اولور. و(بدل
مختار اولمسى) زيرا مستثنانك منصوب قيلنمسى بعد تمام الكلام ورود
ايلمكده مفعوله شبيه اولديغندندر. واما (بدل) كنديسى بالفعل اعرابه
مستحقدر. پس بدل قيلندقده رفعا ونصبا وجراً متبوعنه تابع قيلنوب
مثلا (ماجاءنى القوم الازيد) و (مارأيت القوم الازيداً) و (ما مررت
بقوم الازيد) دينور. واكر (مستثنا منهك) لفظندن بدل قيلنمق متعذر
اولور ايسه محلنه حملاً بدل قيلنور. زيرا بدل مختار اولمغله مهما امكن مختار
اولانى اجرا ايلمك موجبدر. نتەكيم مثلا (ماجاءنى من احدالازيد)
و (لااحد فى الدار الاعمرو) و (ماز يد شيئا الاشئ) قوللرمزده اولديغى
كبى شو مثاللرده (مستثنى) نك (مستثنى منه) ك لفظندن بدل قيلنمسى
متعذر اولمغله محلنه حملاً بدل قيلنور. زيرا بونلرده (الا) ايله نفى منتقض
اولمغله (الا) دن صكره كلام مثبت اولمشدر (من) جارۀ استغراقيه ايسه بعد
الاثبات زائد اولمزو (ما) و (لا) كلمەلرى ايسه نفى ايچون اولدقلرنده عامللردر
بعدالاثبات ايسه عامل اوله مزلر بدل ايسه تكرير عامل قوه سنده اولمغله
(مثال اولده) (زيد) مستثنى منه اولان احد لفظندن بدل قلنسه بعد
اثبات الكلام (الا) كلەسى بعدنده (زيدك) ك اوزرينه من زائد قيلنمق
لازم كلەرك جاءنى من زيد قوه سنده اولور ايدى بعدالاثبات ايسه من زائد
اولەمز و (مثال ثانى) ده (عمرو) مستثنى منه اولان احد لفظندن بدل
قيلنسه بعده اثبات الكلام (لا) كلەسنك (الا) دنصكره (عمرو) لفظنده
عامل اولمسى لازم كلور ايدى (لا) كلەسى ايسه بعدالاثبات عمل ايدەمز
ومثال ثالثده (شئ) مستثنى منه اولان (شيئا) لفظندن بدل اولسه كذا

بعد اثبات الكلام (ما) كلمه سنك الادنصكره (شيء) لفظنده عامل اولمسى لازم كاور ايدى (ما) كلمه سى ايسه بعدالاثبات عمل ايده مز .

ومستثنى منه دن ذكر اولنديغى اوزره بدل متعذر اولدقده مثال اولده (زيد) مستثنى منه اولان (احد) ك محلنه حملاً لفظا مرفوع اولوب (احد) دن بدلدر (احد) ك محلى ايسه فاعليت اوزره مرفوعدر ومثال ثانيده (عمرو) مستثنى منه اولان (احد) ك محلنه حملاً لفظا مرفوع اولوب وآندن بدلدر (احد) ك محلى ايسه ابتدائيت اوزره مرفوعدر و (مثال ثالث) ده (شيء) مستثنى منه اولان شيئا لفظنك محلنه حملاً ايسه لفظا مرفوع اولوب وآندن بدلدر محلى ايسه خبريت اوزره مرفوعدر .

واما (ليس زيد شيئاً الاشيئا) قولمزده مستثنى مستثنى منهك لفظندن بدل قيلنورز يراهر نقدر نفى (الا) كلمه سيله منتقض اولوب الادنصكره كلام مثبت اولمش ايسه ده ليس نك عملى نفى ايچون اولميوب بلكه فعليتندن ناشى اولمغله انتقاض نفيك ليس كلمه سنك عملنده براثرى اولميه جقندن الا كلمه سندن صكره عملنه برمانع يوقدر شو جهتله (ليس زيد الا قائما) تركيبى جائزاولوب (مازيد الا قائما) تركيبى ممتنع اولمشدر .

درس ٩٤

بيلمليدركه اكر مستثنى مستثنى منه او زره مقدم اولور ايسه بدلك مبدل منه اوزره تقدمى جائز اوله ميه جغندن بدليت احتمالى بولنمامغله مطلقا نصبى واجب اولور جاءنى الازيداً القوم و (ماجاءنى الازيداً احد) كبى .

وبيلمليدركه اكر مستثنى منه حذف اولنور ايسه مستثنى على حسب العوامل معرب اولور و (مستثناء مفرغ) دينلور وبعدالحذف استقامت معنا كلام غير موجبده غالب وكلام موجبده نادر اولمغله اغلب حالده كلام غير موجبده واقع اولور . ماجاءنى الازيد ومارأيت الازيداً ومامررت الا بزيد كبى واما معنا مستقيم اولدقده كلام موجبده دخى بولنور مثلا (قرأت الايوم الجمعة) قولمزده اولديغى كبى كه (بن اوقيدم آنجق يوم جمعه ده دكل) يعنى انجق يوم جمعه ده اوقيمدم ديمكدر متكلم يوم جمعه دن ماعدا جميع ايام دنياده قرائتنى قصد

ایلمیوب بلکه مرادی یا ایام اسبوع ویاخود ایام شهور اوله جغندن شو تقدیرده ایسه استقامت معنا ظاهردر خفی اولمیه که شو درسلریمزدن مستبان اولدیغی اوزره ادات استثنادن اولان (الا) کلمه سندن صکره مستثنی اکر مستثنی منه محذوف ایسه علی حسب العوامل معرب اولور وعاملی فعل متقدمدر . واکر مستثنی منه مذکور اولور ایسه نصب جائز وبدل مختار اولمق آنجق کلام غیر موجبده اولوب ومستثنای متصله خاصدر و بدل اختیار اولندقده عاملی مبدل منهك عاملیدرکه بر اشکال یوقدر .

وشو مذکورك یعنی (استثنای مفرغ) و (اختیار بدل) صورتلرینك غیرنده مستثنی مطلقا منصوبدر .

وبیلملیدرکه استثنائیت اوزره منصوب اولان مستثنی نك عاملنده اختلاف اولنمشدر (جمهور نحات) (الا) کلمه سنك توسطیله فعل متقدم ویا معنای فعلدر دیدیلر زیرا فعل یامعنای فعلك منسوب الیه لرینه (مستثنی) نك دخی برنسبت وتعلق اولمغله (مستثنی) نك فعل ویا معنای فعله شوجهتله تعلق معنویسی واردر و حالبوکه بعد تمام الکلام اتیان اولنمغله مفعوله مشابهدر .

و (بعضیلر) منادی مقدر برادعو ایله منصوب اولدیغی کبی مستثنی دخی متکلم وحده صیغه سیله برمقدر (استثنی) فعلیله منصوبدر دیدیلر و امام سیوطی نکتنده (هذا هوالذی اختاره) دیمشدر .

و (زجاج) و (مبرد) (الا) کلمه سی (استثنی) فعلی مقامنده قائم اولمغله معنای استثنایی حامل اولوب الا کلمه سی عاملدر دیدیلر و مغنی اللبیبده وهوالاصح دینلمشدر .

شوایکی ذهاب اخیره کوره مستثنی مفعول به اولمق اوزره منصوبدر .

وائمهٔ (نحاتدن کسائی) مستثنی (الا) کلمه سندن صکره مقدر براِ ان)مشددهٔ مکسوره نك اسمی اولمق اوزره منصوبدر وخبری محذوفدر مثلا (جاءنی القوم الازیداً) قولمز (جاءنی القوم الا ان زیداً لم یجیٔ) تقدیرنده در دیمشدر .

و (اخفش) (الا) کلمه سی ان مشددهٔ مکسوره ایله (لاء) عاطفه دن مرکبدر نون ثانیه حذف اولنوب نونك لامه قرب مخرجی اولمغله نون

اولی لا کلمه‌سنك لامنه ادغام اولنمشدر پس (الا) کلمه‌سندنصکره) منصوب اولان اسم ان کلمه‌سیله منصوب اولور والا کلمه‌سنك ماقبلنه تابع قلنان اسم (لاء) عاطفه ایله تابع قیلنور دیمشدر فقط شو ذهاب و جوه کثیره ایله تزییف اولنمشدر .

و (بعضیلر) بعد تمام الکلام ورود ایلمکله مفعوله شبیه اولمسندن منصوبدر نته کیم اسم مبهم تامك تمییزی دخی شوجهتله منصوب قیلنمشدر دیدیلر (والبحث فی المطولات) .

درس ٩٥

خفی اولمیه اکر مستثنی خلا و عدا و ماخلا و ماعدا و لیس ولایکون لفظلرندنصکره واقع اولسه وجوباً منصوب اولور زیرا خلا و عدا فعلدر. فی الاصل (خلا) کلمه‌سی فعل لازمدرکه مفعوله من واسطه‌سیله تعدی ایدر عربك (خلت الدار من الانیس) قوللری کبی وبعض جاوز معناسنی تضمین ایدرکه متعدی اولور وکاه (من) حذف اولنوب وفعل مفعولنه متصل قلنوب بنفسه متعدی اولور باب استثناده تضمین وحذف و ایصال التزام اولنمسی مابعدلری (الا) کلمه‌سیله مستثنی اولان کبی منصوب بولنسون ایچوندر .

واما (عدا) جاوز معناسنه فعل متعدیدر باب استثناده خلا وعدانك فاعللری تحتلرنده مستتردر فعل متقدمك مصدرینه ویافعل متقدمدن اسم فاعله راجعدر وما بعدلرنده مستثنی مفعول بهلری اولمغله منصوبدر وشو جمله حالیت اوزره منصوبدر و (قد) کلمه‌سی ظاهر اولمامسی باب استثناده اصل اولان (الا) کلمه‌سنه مشابهتلری زیاده‌جه اولسون ایچوندر مثلا (جاءنی القوم خلا زیداً) قولمز (جاءنی القوم خلا مجیئهم) او (الجائی منهم) زیداً تقدیرنده‌درکه بکا قوم کلدی حالبوکه کلملری و یاکلنلری (زید) دن خالی اولدی مفادنده اولوب یعنی زید کلمدی دیمکدر و (جاءنی القوم عدا زیداً) قولمز جاءنی القوم عدا مجیئهم (او) الجائی منهم زیداً تقدیرنده‌درکه مفادی معلومدر .

وما خلا وماعدا لفظلرنده مامصدريه‌دركه افعاله مختص‌در وخلا وعدا ذكر اولنديغى اوزره فعللردر وباب استثناده فاعللرى تحتلرنده مستتردر فعل متقدمك مصدرينه وياخود فعل متقدمدن اسم فاعله وياخود (مستثنى منه) راجعدر و ما بعدلرنده مستثنى مفعول بهلرى اولمغله منصوبدر وشو جمله تأويل مصدرده (وقت) تقديريله ظرفيت اوزره منصوبدر و (ياخود) مصدر اسم فاعل معناسنه اخذ اولنه‌رق حال قلنور مثلا جاءنى القوم ماخلا زيداً قولمز (جاءنى القوم خلوزيد) (اى) وقت خلوهم من زيد (او) وقت خلو مجيئهم من زيد (او) وقت خلوالجائى منهم من زيد تقديرنده‌در وياخود جاءنى القوم خالياً من زيد اوخالياً مجيئهم من زيد اوخالياً الجائى منهم من زيد تقديرنده‌در مفاد مثال بكا قوم كلدى زيددن خالى اولدقلرى وقتده وياكلرى وياكلنلرى زيددن خالى اولديغى وقتده ديمكدر وياخود بكا قوم كلدى زيددن خالى اولدقلرى حالده وياكلرى ويا كلنلرى زيددن خالى اولديغى حالده ديمكدركه قوم كلوب لكن زيدك كلديكنى مفيددر و (جاءنى القوم ماعدا زيداً) قولمزده دخى بوقياس اوزره تقدير وتوجيه تأمل اولندقده ظاهردر .

وليس ولايكون افعال ناقصه‌دندر اسملرى باب استثناده وجوباً اضمار اولنور فعل متقدمدن اسم فاعله راجعدر ومابعدلرنده مستثنى خبرلرى اولمغله منصوب اولوب وجمله‌لرى حاليت اوزره محلاً منصوبدر مثلا(جاءنى القوم ليس زيداً) قولمز جاءنى القوم ليس الجائى زيداً تقديرنده‌دركه بكا قوم كلدى حالبوكه كلان زيد دكلدر ديمكدر .

وليس يرنده لايكون ثبت اولنسه كذا تقدير وتوجيه بويله‌در .

(خفى اولميه‌كه) شوكلمه‌لر مستثناى متصلدن غيرمفرغه مختصلردر وادات استثنادن اولان (الا) كلمه‌سى مقامنده قائم بولندقلرندن هركز تصريف اولنمزلر ومابعدلرنده مستثنى مفعول به وياخود خبر اولمق اوزره منصوب اولوب استثنائيت اوزره منصوب اولمديغندن مانحن فيهمزدن دكل ايسه‌لرده فقط باب استثناده تكميلا للبحث ذكر اولنورلر .

لكن بعض متأخرين نحات بونلر باب استثناده مستعمل اولدقلرنده (الا)

معناسنده اولورلر توجيه كلامده برطاقم تكلفات ارتكابنه حاجت يوقدر ديديلر .

واقعا اويله ايسه‌ده لكن نحاتك توجيه مذكورلرى اصلارينه مجرد رعايت وتطبيق مقام ايله تمرين مبتديان خام وتفهيم مرام ومابعدلرنده مستثنى‌نك وجوبا منصوب اولمسنك وجهنى افهام ايچوندر فافهم

درس ٩٦

واكر مستثنى حاشا لفظندنصكره واقع اولسه عندالاكثر حاشا حرف جر اولمغله مستثنى مجرور اولور واما عندالاقل حاشا فعل اولمغله خلا وعدا حكمنده‌دركه مابعدنده مستثنى منصوب اولور مثلا (ضرب القوم عمرواً حاشا زيداً) ديرسك برأ الله زيداً عن ضرب عمرو ديمكدر وبعضيلر خلا وعدانك دخى حرف جر اولمسنه ذاهب اولدقلرندن بونلره كوره خلا وعدادنصكره دخى مستثنى مجروردر واكر مستثنى غير لفظندنصكره واقع اولسه اضافتله مجرور اولور واعرابى غير لفظى اوزره جارى اولوب پس غير لفظى (الا) ايله مستثنى اولان حكمنده اولور لكن غير لفظنك ادات استثنادن اولمسى مجرد ماقبلنك مابعدينه مغاير اولمسنده (الا) اوزره حمل اولنديغندن اولوب ادات استثنا اولميه‌رق صفت واقع اولمسى اكثردر جاءنى رجل غير زيد ورأيت رجلاً غير زيد ومررت برجل غير زيد كبى .

واكر مستثنى فتح وياضم سين ايله وقصر يله (سوى) وياخود فتح ويا كسر سين ايله ومديله (سواء) لفظندنصكره واقع اولسه كذا اضافتله مجرور اولور فقط (سوى) و (سواء) سيبويه عندنده لازم الظرفيت اولوب قصريله سوى تقديراً ومديله سواء لفظاً ابدا منصوبلردر زيرا فى الاصل مكان معناسنه درلر بعده برنسنه‌دن بدل مفاديچون وبعده استثنا ايچون استعاره اولنديلر پس جاءنى القوم سوى زيد او سواء زيد قولمز جاءنى القوم مكان زيد مفادنده دركه بكا زيدك يرينه يعنى اكا بدل قوم كلدى ديمكدركه بكا قوم كلدى لكن زيد كلمدى مقامنده مستعملدر .

لكن كوفيلر بونلرى لازم الظرفيت كورمدكلرندن بعض (غير) معناسنده

اولوب ظرفیت دن خروج ایدرلر وکندیلرده رفعاً ونصباً وجراً تصرف جائز اولور دیدیلر وشاعرك .

فلما صرح الشر فامسی وهو عریان ولم یبق سوی العدوان دناهم کما دانوا

شعرنده مصرع ثانیده و(لم یبق سوی العذوان) قولیله استدلال ایلدیلر که سوی غیر معناسنه اولوب وتقدیراً مرفوع لم یبق فعلنك فاعلیدر (مقادیت) وقتا که شر یعنی سیف قاطع آچیقلنوب وعریان اولدیغی حالده اختشاملدی یعنی قیندن چیقاریلوب چپلاق اولدی وعداوتدن غیری برشی قالمدی پس آنلر بزه جزا ایلدیکی کبی بزده آنلره جزا ایلدك دیمکدر .

واما نحاتدن (اخفش) سوی وسواء کلملری لازم الظرفیت اولدقلرندن هرنقدر ظرفیت دن اخراج اولنسه‌لرده ینه نصب اوزره بولنورلر دیمشدر نته‌کیم (لقد تقطع بینکم) آیت کریمه‌سنده بین کلمه‌سی لازم الظرفیت اولمغله هرنقدر تقطع فعلنك فاعلی ایسه‌ده نصبیله اوقنمشدر .

درس ۹۷

خفی اولمیه‌که (غیر) لفظی بعض ادات استثنا اولان (الا) کلمه‌سی اوزره حمل اولنوب ادات استثنادن اولدیغی کبی ادات استثنادن (الا) کلمه‌سی دخی بعض استثنا متعذر اولان محللرده (غیر) لفظنه حمل اولنه‌رق (غیر) معناسنه اوله‌رق صفت اولور .

فقط (الا) کلمه‌سی حرف اولوب اعرابه قابل اولمامغله موصوفنك اعرابنه موافق اوله‌رق اعرابی مابعدنده اولان اسم اوزره جاری اولور .

واستثنا متعذر اوله‌رق (الا) کلمه‌سیٔ غیر معناسنه صفت قیلنمسی غالبا مثلا رجال وقوم ورهط کبی افراد متعددیه دال والف لام عهد واستغرا قیله غیر معرف اولان یعنی نکره وغیر محصور بولنان برکلمه دن صکره واقع اولدقده در (جاءنی فوارس الازید) و(جاءنی قوم الازید وعهد واستغراق ایچون اولمیه‌رق الف لامیله مثلا (جاءنی الرجل الازید) کبی

شو مثاللرده (الا) كلمه‌سی غیر معناسنه صفت اولوب واستثنا متعذردر زیرا (الا) كلمه‌سنك مابعدنده اولان (زید) ك الا كلمه‌سنك ماقبلنده داخل اولوب اولمدیغی نامعلومدر .

ونته‌كیم (لوكان فیهما آلهة الا الله لفسدتا) آیت كریمه‌سنده اولدیغی كبی كه الا غیر معناسنه صفتدر ولفظۀ جلاله‌نك یقینا (آلهه) ده عدم دخولندن ایچون شرط استثنا بولنمیوب استثنا متعذر اولمشدر . آیت كریمه‌نك مفادمنیفی اكر یرده وكوكده الله عظیم الشانك غیری الهلر اولسه ایدی یروكوك فساده كیدر یعنی انتظامدن چیقشر ایدی دیمكدر جناب مولانك غیری اله اولمدقده النهه‌نك عدم تعددی ضروریدر . زیرا تعداد مغایرتی استلزام ایلر واكر آیت كریمه‌ده الا كلمه‌سی استثنا ایچون اولسه مفادی یرده وكوكده الله عظیم الشان ایچلرندن مستثنی اوله‌رق الهلر اولسه ایدی یر وكوك انتظامدن چیقشرلر ایدی دیمك اولور بوایسه ایچلرندن مولای متعال مستثنا اولمیه‌رق الهلرك وجودینی موهم اولوب آیت كریمه دلیل وحدانیت اوله‌من ایدی . اشته آیت كریمه‌ده شو جهتله دخی استثنا متعذردر . خفی اولمیه كه بعض (الا) كلمه‌سی جمع منكور غیر محصوردن صكره واقع اولوب فقط استثنا متعذر اولمز . نته‌كیم شاعرك قدرأی ناراً رجال فی الدجا راقبا الا جبانا مرتجا شعرنده اولدیغی و بعض جمع منكور غیر محصورك غیرندن صكره واقع اولوب واستثنا متعذر اولور جاءنی ماءة رجل الا زید كبی غیر زید دیمكدر وخفی اولمیه كه سیبویه مع صحت الاستثناء الانك صفت وقوعنی تجویز ایلمش ومثلا ما اتانی احد الا زید قولمزده استثنا متعذر اولمیوب صحیح ایكن (الا) غیر معناسنه صفت اولوب مابعدنده زید مرفوع قیلنمق جائزدر دیمشدر واكثر متأخرین سیبویه‌نك اشبو رأینی قبول ایلدیلر وعمرو بن معدی كربك

وكل قرینة قرنت باخری ... وان حیث بها ستفترقان
وكل اخ مفارقه اخوه ... لعمرا بیك الا الفرقدان

شعرنده الا الفرقدان قولیله استدلال ایلدیلر كه الا غیر معناسنه صفتدر

موصوفی کل اخدر وحالبوکه استثنا متعذر اولمیوب صحیحدر واکر مع القطع النظر عن النظم استثنا قلنسه الاالفرقدین دینور ایدی . زیرا کلام موجب تامده الادنصکره مستثنا منصوبدر لکن بوکا شاذدردینه‌رك جواب ویرلمشدر (مفادبیت) شو دنیاده هر برنفس مقرونه‌که آخر برنفسه مقارن ورفیق اولمشدر . البته انلر قریبا مفترق اولورلرکه یعنی محبت ورفاقتلرینه البته برزوال وانتها کله‌جکدر وهر برادر آندن‌مفارقت ایلیان برادریدرکه یعنی برآراده پایدار اوله‌مزلر بقاء پدرکه قسم ایدرمکه شو ذکر اولنان حالت بیان اولندیغی وجه او زره انجق فرقدان دینلان ایکی یلدز مستثنادرکه انلر دنیا طوردقجه برابر کزرلر وبری برندن آیریلمزلر دیمکدر .

درس ٩٨

(خبرکان واخواتها) منصوباتك طقوزنجیسی کان واخواتنك یعنی افعال ناقصه‌نك خبریدرکه (هوالمسند بعد دخولها) دینه‌رك تعریف اولنور یعنی کان واخواتندن برینك دخولندن صکره مسند واقع اولان کلمه‌در دیمکدر کان زید قائما قولمزده قائما کبی وبونك حکمی مبتدانك خبری کبی‌درکه مفرد وجمله ومعرفه ونکره واقع اولور . وواحد ومتعدد ومحذوف ومذکور اولور ، وجمله اولدقده اسمنه کندینی ربط ایده‌جك برضمیره محتاجدر واسمی نکره وکندیسی ظرف اولدقده وجوباً مقدم اولور کان فی‌الدار رجل کبی حاصلی خبر مبتداده ذکر اولنان احوال بونده دخی جاریدر لکن کان بابنك خبری معرفه ویا نکرهٔ مخصصه اولدقده هرنقدر اسمی دخی کذا معرفه ویا نکرهٔ مخصصه اولسه‌ده اعراب ایکیسنده ویا برنده لفظی بولندقجه اسمنك اوزرینه تقدیمی جائزدر (کان المنطلق زید وکان الفتی زید) وکان هذا زید قوللرمزده اولدیغی کبی واما مبتدا ایله خبر معرفتین ویاخود متساویتین فی‌التخصیص اولسه‌لر مبتدانك تقدیمی واجب‌درکه شو حکمده کان‌بابنك خبری خبرمبتدادن ممتازاولمشدر . زیرا مبتدا ایله خبر اعراب رفعده متفق اولدقلرندن صورت مذکوره‌ده

دفع التباس ايچون مبتدايى تقديم واجبدر واما كان بابنك اسمى مرفوع وخبرى منصوب اولمغله التباس اولميوب اسمنى تقديم واجب دكلدر شو جهتله اكر كان بابنك اسم وخبرنده اعراب لفظاً منتفى اولسه دفع التباس ايچون اسمنى تقديم واجب اولور كان موسى الفتى وكان الفتى هذا وكان هذاذاك كبى .

(وخفى اولمیه كه) افعال ناقصه دن كان كثرت استعمالندن ايچون بعض جوازاً حذف اولنور بوده اكثر ان ولو وصليه وشرطيه‌لردنصكره وقوع بولور لارتحلن وان راجلاً ولندركن زيداً ولوفارساً كبى كه لارتحلن وان كنت راجلا ولندركن زيداً ولوكان فارساً تقديرنده‌در ودخى لافعلن كذا ان خيراً ولاحذرن منه لوشراً كبى كه لافعلن كذا ان كان خيراً ولاحذرن منه لوكان شراً تقديرنده‌در كان مع اسم حذف اولنمشدر زيرا ان ولولفظاً ويا تقديراً فعل اوزره داخل اولورلر شوجهتله وقرينه مقام ايله كان محذوف ايدوكى ظاهردر .

وهرقنغى تركيب كه ان شرطيه ايله مصدر اولوب وبعده براسم وبعده فاء جزا ايله مصدر براسم ذكر اولنه بونده درت وجه جائزدر مثلا الناس مجزيون باعمالهم ان خيراً فخيركبى وان شراً فشركبى (وجه اول) اولكنك نصبى وايكنجينك رفعيدر ان خيراً فخير كبى تقدير كلام ان كان عمله خيراً فجزاؤه خيردر اولكى مع اسمه محذوف بركاننك خبرى اولمق اوزره منصوب وايكنجى مبتداى محذوفك خبرى اولمق اوزره مرفوعدر (وجه ثانى) ايكيسنك دخى نصبيدر (ان خيراً فخيراً) كبى تقدير كلام ان كان عمله خيراً فكان جزاؤه خيراًدر ايكيسى دخى مع اسمه محذوف برركاننك خبرى اولمق اوزره منصوبلردر (وجه ثالث) ايكيسنك دخى رفعيدر ان خير فخير كبى تقدير كلام ان كان فى عمله خير فجزاؤه خيردر اولكى مع خبره محذوف بركاننك اسمى اولمق اوزره وايكنجى مبتداى محذوفك خبرى اولمق اوزره مرفوعلردر .

وجه رابع اولكنك رفعى وايكنجينك نصبيدر ان خير فخيراً كبى تقدير كلام ان كان فى عمله خيراً فكان جزاؤه خيراًدر اولكى مع خبره محذوف

بر کان‌نك اسمی اولمق اوزره مرفوعــدر وایکنجی مع اســمه محذوف بر کان‌نك خبری اولمق اوزره منصوبدر اشبو وجوه اربعه‌دن اك اقواسی وجه اول واك اضعفی وجه رابعدرکه حذفك کثرت و قلتنه کوره درجهٔ ضعف وقوتلری بیلنور و (ان شراً فشر) ده دخی اشــبو وجوه اربعه جاریدر . تأمل

وبیلملیدرکه هرقنغی محلده کان حذف اولنــوب وآندن عوض زائده بر (ما) لفظی کتورلسه عوض ایله معوض عنه بینی جمع ایلمك لازم‌کلامك ایچون بعد اتیــان العوض کان‌نك حــذفی واجب اولور (اماانت منطلقا انطلقت) کبی اصلی (لان کنت منطلقا انطلقت) در ان مصدریه وان مشددهٔ مفتوحه‌دن لام جاره‌نك حذفی قیاسی‌اولمغله بوراده ان مصدریه‌دن لام حذف اولنمشــدر بعده لاجل الاختصار کان حذف اولنوب وضمیر متصل منفصل اولمشــدر زیرا بحثنده کله‌جکی اوزره ضمیر متصلك عاملی حذف اولنــدقده ضمیر متصل بالضروره منفصل قلنور پس حذف اولنان کان‌دن عوض اوله‌رق زائده بر (ما) لفظی کتورلمش ونونك میمه قرب مخرجی اولمغله ان مصدریه‌نك نونی میمه قلب اولنوب و (ما) لفظنك میمنه ادغام اولنمشدرکه (اما انت منطلقاً انطلقت) اولمشدر . شــو تقدیرده اما انت منطلقاً جمله‌سی تأویل مفرد وحکم مصدرده اوله‌رق لام مقــدره ایله مجرور اولوب محــلا منصوب انطلقت فعلنك مفعول لهیدر وشــو توجیه (اما) کلمه‌سی همزه‌نك فتحیله اولدقده‌در .

واما کسر همزه ایله اولدقده لام مقــدر اولمیوب اصلی (ان کنت منطلقا انطلقت) درکه کان حذف اولنوب وضمیر متصل منفصل اولمشدر وحذف اولنــان کان‌دن عوض اوله‌رق زائده بر (ما) لفظی کتوریلوب و ان شرطیه‌نك نونی (ما) لفظنك میمنه ادغام اولنمش اما انت منطلقا انطلقت اولمشــدر بوکا کوره اما انت منطلقا جمله‌سی فعل شرط وانطلقت جمله‌سی جزاء شرطدر .

(اسم باب ان)

منصوباتك اونجيسى ان بابنك اسميدركه (هو المسند اليه بعد دخولها) دينه‌رك معروف در ان زيداً قائم قولمزده زيداً كبى وبونك حكمى مبتدانك حكمى كيبدر فقط بونك حذفى جائز اولمز مكركه ضرورة شعريه‌دن ايچون اوله وبرده خبرى هر نقدر معرفه اولسه‌ده كنديسنك صرف نكره واقع اولمسى جائزدر

درس ٩٩

(اسم لا لنفى الجنس) منصوباتك اون برنجيسى لا لنفى الجنسك اسميدركه (هو المسند اليه بعد دخولها) دينه‌رك معروف در خفى اولميه‌كه لا لنفى الجنسك مدخولى اوچ قسم اوزره در قسم اول معرب ولا لنفى الجنس ايله منصوب دركه لا لنفى الجنسك اسميدر فقط بوده اوچ شرطك وجودى عندنده در شرط اول لا لنفى الجنسى ولى ايتملى يعنى انك عقيبنده واقع اولوب آراده برشئ آخر ايله فصل واقع اولمامليدر شرط ثانى ومع هذا نكره اولمليدر شرط ثالث ذكر اولنان شرطين ايله بيله مضاف وياخود مضافه مشابه اولمليدر (شبيه مضاف) ايله مراد مابعدنده برشيده عامل اولوب وتماميتى اول شيء ايله اولان اسمدر

اشبو شروط ثلثه‌نك وجودى عندنده (لا)نك اسمى لفظاً ويا تقديراً منصوب اولور (لا غلام رجل . ولا قاتا عمرو حاظر) و (لا عشرين درهماً لك) و (لا خيراً من زيد عندك) قوللرمزده اولديغى كبى قسم ثانى لا لنفى الجنسك دخولندن اول حالت نصبده حركه وحرف دن نه ايله منصوب ايسه لا لنفى الجنسك دخولندنصكره ينه اول حركه ويا حرف اوزره يعنى على ماينصب به مبنى قيلنور ومحلاً منصوب لا لنفى الجنسك اسميدر دينور واشبو على ماينصب به مبنى قيلنه‌جق (مدخول لا)نك شرطى كذا اوچدركه لا لنفى الجنسه متصل اولملى يعنى آنى ولى ايتمليدر ونكره اولمليدر وبرده مفرد اولملى يعنى مضاف ومضافه شبيه بولنماملیدر بو بابده دخى مفرد شو جهتله تثنيه وجمعه شاملدر لا رجل فى الدار ولا غلامين لزيد ولا مسلمين

فى البلدة ولا مسلمات فيها قوللرمزده اولديغى كبى خفى اولميه كه. نصبى الف
ايله اولان اسماء ستهٔ معتله هميشه مضاف بولندقلرندن لا النفى الجنسك مدخولى
اولورلر ايسه قسم اولده داخل اولورلر مثلا لا ابا زيد ولا اخا عمرو حاظر
كبى اشبو قسم ثانيده على ماينصب به مبنى قيلنه جق لفظ مفرد ايسه فتح
وتثنيه وجمع ايسه يا وجمع مؤنث سالم ايسه كسر اوزره منصوب اولور اشبو
قسمك مبنى اولمسى من جارهٔ استغراقيه يى متضمن اولديغندندر مثلا لا رجل
فى الدار قولمز لا من رجل فى الدار مفادنده در وبرده مثلا لا رجل فى الدار
قولمز حقيقة ويا تقديراً هل من رجل فى الدار كبى بر استفهام جوابنده
واقع اولمسى ملحوظدر كه شو قسمده من جارهٔ استغراقيه كانه هرحالده
وار ايشده لاجل التخفيف حذف اولنمش قوه سنده در اشته مبنى اولمسى
حرفى متضمن اولمسندن ايلرى كلمشدر وعلى ماينصب به مبنى قيلنمسى
فى الاصل مستحق اولديغى حركه ويا حرفه بناسى موافق اولسون ايچوندر
واما قسم اولك يعنى مضاف ويا مضافه شبيه اولانك مبنى قلنمامسى اسمده
اصل اولان اعراب اولوب واضافت جانب اسميتى مرجح اولديغندندر
خفى اولميه كه اسماء سته دن (ذو)نك ماعداسى كاه مفرد وغير معتله واقع
اولورلركه لا النفى الجنسك مدخولى اولدقلرنده قسم ثانيده داخل اولورلر
لا اب لزيد ولا اخ له كبى . ومعلوم اوله كه لا اب لزيد ولا غلامين له ولا
مسلمين له قوللرمز امثالى معناى اختصاصى مفيد اولمقده مضافه مشابه
اولدقلرندن كاه مثلا لا اب لزيد قولمزده الف ايله لا اباً لزيد و غلامين له
ولا مسلمين له قوللرمزده تثنيه وجمع نونلرى اسقاط اولنوب لا غلامى له
ولا مسلمى له دينوركه معرب اولورلر
وشو صره ده تراكيب مذكوره ده اولان لامه لام اضافت دينور لكن
شو حالده حقيقة مضاف دكللردر زيرا اضافت تقديرنده معنا فاسد اولور
چونكه بلا اضافت مثلا لا اباً لزيد ولا غلامى له قوللرمز ايله مراد جنس
اب وجنس غلامينك ثبوتى زيددن نفى ايلمكدر شو حالده (لزيد) و(له)
ظرف مستقر اوله رق خبر اولور
آريجه تقدير خبره احتياج مس ايلمز واما حقيقة مضاف اولورلر ايسه

شو تقدیرده لام زائده اولمش اولور وترکیب مزبورلر لاابازید ولاغلامیه دیمك اولور شـو تقدیرده برخبر تقدیرینه احتیاج مس ایلر وخبرلری بلاقرینه حذف اولنمق لازم کلوب لاابازید موجود وغلامیه موجودان دیمك اولور

حالبوکه لاابا لزید ولاغلامی له ایله مراد جنس اب وغلامینك زیده ثبوتی نفی اولوب یوخسـه اب معلوم ویا غلامین معلومینك وجودنی نفی اولمامغله فرق وفساد معنی ارباب ذکایه غیر خفیدر واشـبو رأی شیخ ابن حاجب حضرتلرینکدر .

واما جمهور نحات عنـدنده لاابا لزید ولا غلامی له ولامسـلمی له قوللریز فیالاصل لاابا زید ولاغلامیه ولامسلمیه اولوب اضافتده مقدراولان لامی تأکید ایچون بین المضاف والمضاف الیه برلام ادخال اولنه‌رق لاابا لزید ولا غلامی له ولامسلمی له اولمشدر پس حقیقة مضـافلردر دیدیلر حالبوکه اضافة تقدیرنده فساد معنا بیلندی .

درس ۱۰۰

(قسم ثالث) لالنفی الجنس مکرر واقع اولوب رفع وتکرری واجب اولان مدخولیدر اشبو رفع وتکریرده مدخول لایا معرفه اولدقده ویاخود آراده برشیٔ ایله فصل اولنه‌رق لالنفی الجنس ولی ایتمدکده‌در اشبو قسم التیوجه اوزره متصوردر .

(اولکیسی) مدخول لامعرفه ومفرد اولمقدر لازید فیالدار ولاعمروکبی.

(ایکنجیسی) مدخول لامع الاضافه معرفه اولمقدر لاغلام زید ولاعمرو کبی .

(اوچنجیسی) مدخول لا معرفه ومفرد اولوب فقط لالنفی الجنسی ولی ایتمیوب آراده فصل واقع اولمقدر لافیالدار زید ولاعمروکبی .

(دردنجیسی) مدخول لامع الاضافه معرفه اولوب فقط لالنفی الجنسی ولی ایتمیوب آراده فصل واقع اولمقدر لافیالدار غلام زید ولاعمروکبی .

(بشنجیسی) مدخول لانکره ومفرد اولوب لایی ولی ایتمیـه‌رك آراده فصل واقع اولمقدر لافیالدار رجل ولا امراة کبی .

(التنجيسى) مدخول لامع الاضافة نكره اولوب لابى ولى ايتميه‌رك آراده فصل واقع اولمقدر لافى‌الدار غلام رجل ولاامرأة كبى .

اشبو قسم ثالثده لالنفى الجنس عامل اولميوب مابعدنده اسم ابتدائيت اوزره مرفوعدر و (خبر) مبتدانك اولوب لالنفى الجنسك دكلدر زيرا لالنفى الجنس ضعيف العمل اولمغله معرفه‌ده تأثيرايليه‌مز ومفصولده دخى مع الفصل مؤثر اوله‌مز . و(بيلمليدركه) اسم مز بورك تكريرى ايله مراد تكرير شخص يعنى ثانى عين اول اولمق دكلدر بلكه مطلقا برتكرير دركه تكرير نوعيدر . و (شوتكريرك واجب اولمسى) زيرا مثلا معرفه‌ده (لازيد فى‌الدار ولاعمرو) قولمز حقيقة ويا تقديراً ازيد فى‌الدار ام عمرو كبى براستفهام جوابنده ومثلا نكره‌ده لافى‌الدار رجل ولا امرأة قولمز كذا حقيقة ويا تقديراً ارجل فى‌الدار ام امرأة كبى براستفهام جوابنده واقع اولمغله جواب سؤاله مطابق اولسون ايچون سؤالده اولديغى كبى جوابده دخى تكرار ملتزم اولمشدر و (معرفه) ده لزوم تكريره بردليل‌ده بودركه لالنفى الجنس نفى آحاد ايچون وضع اولنمشدر بواسه آنجق اجناس اوزره دخولنده متصور اولور پس معرفه اوزره داخل اولدقده بونده انجق نفى مفرد متصور اولوب نفى آحاد بولنمامغله معناى موضوع‌لهى فوت اوله‌جغندن جبراً لمافات تكرير التزام اولنمشدر .

واما عربك (قضية ولا اباحسن لها) قولارى‌كه اباحسن لالنفى الجنسك مدخولى اولوب ومعرفه‌در ومع هذا تكرير بولنمامشدر بونى برنكره ايله تأويل ايدرز مثلا (مثل) لفظى تقديرايله قضية لامثل ابى حسن لها تقديرنده كوررز مثل لفظى‌ايسه ابهامده توغلندن اضافتله تعرف ايده‌مامكله هميشه نكره‌در پس قسم اول منزلنده اولور .

وياخود (اباحسن) ى فيصل بين الحق والباطل ايله تأويل ايدرز قضية لافيصل بين‌الحق والباطل لها قوه‌سنده كوررزكه قسم ثانى منزلنده اولور .

(اباحسن) حضرت امام على رضى‌الله تعالى عنه وكرم‌الله وجهه افندمزك كنيه‌سيدر بين الصحابه برامرمهم واقع اولور وحضرت حيدر كرار بولنميه‌رق متحير بولندقلرنده (قضية ولا اباحسن لها) ديرلر ايدى يعنى

شو بر قضیه درکه آنکیچون بر ابوالحسن یوقدر یعنی آنی حل ایتمیه مقتدر وحق ایله باطل بینی فصـل ایلر بوراده برذات یوقدر دیمکدر پس بین العرب والعجم ضرب مثل اولوب بینـلرنده بر امر مهم واقع اولور و آنی حل ایدر برذات بولنمیه رق عاجز ومتحیر قالنور ایسه ضرب مثل ایدرلر .

درس ١٠١

خفی اولمیه که سبقت ایدن درسلرمزدن فهم اولنه جغی اوزره لانفی الجنسك اسمی اولان ایکی قسمدرکه برقسمی معرب و برقسمی علی ماینصب به مبنی در . لانفی الجنسك معرب اولان اسمنك توابعی بالاتفاق معرب درکه (صفتی) لفظنه حمل اولندقده لفظاً منصوب ومحلنه حمل اولندقده لفظاً مرفوع اولور لاغلام رجل ظریفاً وظریف کبی و (تأکید) لفظنـه تابع اولوب انجق منصوب در لاغلام رجل غلام رجل کبی و (معطوف) نکره ایسه لفظنه ومحلنـه حمل وعطف اولنه بیلور لاغلام رجل وامرأةً وامرأة ولاغلام رجل وغلام امرأة کبی واکر معرفه ایسه لانفی الجنس معرفه ده عامل اولمیه جغندن آنجق محلنـه حمل وعطف اولنوب مرفوع اولور لاغلام رجل وعمر ولاغلام عمرو والفرس کبی و (عطف) بیان تأکید کبی در و (بدل) معطوف کبیدر .

ولانفی الجنسـك مبنی اولان اسمنك توابعی اکر تابع صفت اولوب وصفتده مفرد اولور وبلا فاصله متبوعنی ولی ایلر و اول مرتبـه ده بولنور ایسـه متبوعی کبی فتح اوزره مبنی اولمسی ومتبوعنك لفظنه ویا محل قریبنه حملاً معرب اوله رق منصوب قلنمسی ومحل بعیدینه حملاً معرب اوله رق مرفوع ایدیلمسی یعنی شو اوچ وجه جائزدر لارجل ظریف وظریفاً وظریف کبی واما صفتی مفرد اولمیوب مضاف ویامضافه مشابه بولنسه ویاخود متبوعنی ولی ایتمیوب مفصول اولسـه ویاخود صفتی متعدد واقع اولوب صفت اولك ماعداسی بونلر معرب اولوب متبوعنك لفظنه حملاً منصوب ومحلنه حمـلاً مرفوع اولورلر لارجل حسن الوجه وحسن الوجه ولارجل فی الدار ظریف وظریفاً ولارجل ظریف کریم وکریماً کبی .

و (اكر تابع معطوف) ايسه شوصورتده اكر معطوف نكره اولوب ولا لنفى الجنس اعاده اولنمامش ايسه معرب اولوب متبوعنك لفظنه حملاً منصوب ومحلنه حملاً مرفوع اولور نته‌كيم شاعرك .

ولااب وابناً مثل مروان وابنه   اذا هو بالمجد ارتدى وتأزراً

شعرنده واقع اولديغى كبى‌كه وابناً لفظاً منصوب اولەرق لالنفى الجنسك اسمى (اب) اوزره معطوفدر ومحلنه عطف اولنەرق (وابن) ديمك دخى جائزدر (مفاد شعر) مروان ومخدومى ردالرينى كيوب و قوشاندقلرنده مروان كبى برپدر ومخدومى كبى برمخدوم يوقدر ديمكدركه شو حالده عديم المثل اولملريله مدح وثنادر واكر (معطوف معرفه اولور ايسه) انجق متبوعنك محلنه حملاً مرفوع اولور لاغلام لك والفرس كبى . و (اكر معطوف نكره اولوب) ولالنفى الجنس اعاده اولنور ايسه مثلا (لاحول ولاقوة الاباالله) قول شريفنده اولديغى كبى شو تركيب نحونده بش وجه جائزدر (وجه اول) كرك (لاحول) وكرك (لاقوة) ده اولان (لا) كلمه‌سى نفى جنس ايچون اولان (لا) اولوب (حول) و (قوة) لالنفى الجنسك اسمى اولەرق فتح اوزره مبنى اولملريدر (لاحول ولاقوة الاباالله) كبى ثانى اول اوزره عطف مفرد على المفرد وياخود عطف جمله على الجمله قبيلندن اولەرق معطوفدر لاحول ولاقوة موجود الاباالله وياخود لاحول الا باالله ولاقوة الاباالله تقديرنده‌در .

(وجه ثانى) اولكى (لا) كلمه‌سى نفى جنس ايچون اولان (لا) اولوب اسمى فتح اوزره مبنى وايكنجى (لا) كلمه‌سى تأكيد نفى ايچون زائد اولوب ومدخولى اولكى لا كلمه‌سنك اسمنه معطوف اولەرق لفظنه حملا معرب ومنصوب اولمسيدر زيرا فتحهٔ بنا اعراب نصبه مشابه اولمغله اكا محمول اولان منصوب اولور (لاحول ولاقوة الاباالله) كبى .

(وجه ثالث) اولكى (لا) نفى جنس ايچون اولان (لا) اولوب اسمى فتح اوزره مبنى وايكنجى (لا) تأكيد نفى ايچون زائد اولوب ومدخولى اولكى

(لا) نك اسمنه معطوف اولەرق و محلنه حملاً معرب ومرفوع اولمسیدر (لاحول ولاقوة الابالله) کبی .

(وجه رابع) ابغیرالله حول وقوة دیو بر استفهام جوابنده واقع اولمسی ملاحظەسیله جواب سؤاله مطابق اولمق اوزره ایکیسی دخی مرفوع اولمسیدر (لاحول ولاقوة الابالله) کبی .

(وجه خامس) اولکی (لا) کلمەسی لیس یه مشابه بولنان (لا) اولوب اسمی مرفوع وایکنجی لا کلمەسی نفی جنس ایچون اولان لا اولوب اسمی فتح اوزره مبنی اولمسیدر (لاحول ولاقوة الابالله) کبی اشبو وجەلردن اك اقواسی وجه اولدر واك ادناسی وجه خامس در .

و (اکر تابع تأکید لفظی) ویابدل اولوب مفرد ونکره اولسەلر متبوعلرینه مناسبةً فتح اوزره مبنی اولورلر (لاماء ماء بارداً) و (لارجل صاحب لی) کبی و (اکر) معرفه اولورلر ایسه ایکی وجه یعنی رفع ونصب جائز اولور (لاماء ماءك وماؤك) و (لارجل صاحبك) و (صاحبك) کبی .

و (اکر تابع تأکید) معنوی ویاعطف بیان ایسه کذا رفع و نصب جائزدر (لارجل نفسه) ونفسه) و (لارجل اباعبدالله) وابوعبدالله) کبی .

و (اما لالنفی الجنسك) مدخولندن قسم ثالثك توابعی لفظنه تابع اولوب مرفوع اولورلر تدبروالعهدة علیك .

ومعلوم اولەکه لالنفی الجنس اوزره همزۂ استفهام داخل اولمغله معمولنده عملنی منع وتغییر ایلمز بلکه معمولی معرب ایسه معرب ومبنی ایسه مبنی اولەرق علی حاله الاولی باقی قالور واشبو همزه مقام استفهامده حقیقة واقع اولور الاغلام رجل فی الدار والارجل فی الدار کبی وکاه مجازاً مقام عرضده استعمال اولنورکه شیخ ابن حاجب وبعض نحاتك رأییدر الا نزول عندی کبی لکن اندلسی مقام عرضده مستعمل (الا) کلمەسی مرکب اولمیوب (ان) و (لو) وحروف تحضیض کبی آریجه برحرفدر لفظاً ویا تقدیراً فعل اوزره داخل اولور واضمار علی شریطة التفسیر بابنده مابعدنده اسم وجوبا منصوب اولوردیدی الازیداً تکرمه کبی .

وکاه مجازاً مقام تمنیده استعمال اولنور (الا ماء اشربه) کبی وخفی اولمیەکه

لالنفي الجنسك اسمى وجود قرينه عندنده خبرى ذكر اولنان برتركيبده چوق كره حذف اولنور لاعليك كبى كه لابأس عليك ديمكدر ونته كيم خبرى وجودقرينه عندنده اسمى ذكر اولنان برتركيبده حذف اولنور لامثل زيد كبى كه لامثل زيد موجود ديمكدر واما اسمى وخبرى ايكيسى دخى حذف اولنمق جائز دكلدر .

درس ١٠٢

(خبرما ولا المشبهتين بليس) منصوباتك اون ايكنجيسى ليس يه مشابه اولان (ما)و(لا) كلمه لرينك خبريدركه هوالمسند بعد دخولها دينه رك معرف در (مازيد قائماً) و (لارجل حاظراً) قوللرمزده قائماً وحاظراً كبى وليس يه مشابه (ما) و (لا) نك اعمالى لغة حجازيه دركه كتاب منزل دخى اشبو لغة اوزره واردر (ماهذا بشراً)و(ماهن امهاتهم) كبى واما لغة بنى تميمده (ما) و (لا) عامل قيلنميوب مابعدنده اولان اسم وخبرى مبتدا وخبر اولمق اوزره مرفوع قيلارلر .

وخفى اولميه كه لغة حجازيه ده ماولانك عملنك شرطى كنديلرايله اسملرينك
١ بينى (ان) ايله فصل اولنماميدر اشبو (ان) عند البصريين تأكيد نفى ايچون زائده اولوب وعازله تسميه قيلنور وعند الكوفيين نافيه در ومؤكد نفى در يعنى زائده دكلدر ودخى ماولا ايله اسملرينك بينى خبرلريله وخبرلرينك متعلقاتيله دخى فصل اولنماميدر ودخى نفى الا ايله منتقض اولماميدر .

و (لا) كلمه سنده اسمنك نكره اولمسى دخى شرط قيلنمشدر اشبو شرطلر بولنمدقده عمل ايده مزلر (ما ان زيد قائم) و (لاان زيد حاظر)و(ماقائم زيد) و (لاحاظر زيد) و (مازيداً عمرو ضارب) و (لابكراً رجل ضارب) و (مازيد الا قائم) و (لارجل الا حاظر) و (لازيد حاظر) كبى ومعلوم اوله كه (ما) و (لا) نك خبرى اوزره (الا) كبى بعد النفى مفيد ايجاب اولان بل ولكن ايله بركلمه عطف اولنسه معطوفده رفع واجب اولور (مازيد مقيماً بل مسافر) و (ماعمرو قائماً لكن قاعد) و (لارجل حاظراً بل غائب) و (لافرس ناطقاً لكن صاهل) كبى .

المجرورات

معمول مجرور (هو ما اشتمل على علم المضاف اليه) دينه‌رك تعريف اولنور يعنى معمول مجرور مضاف اليه علامتى اولان (كسره)(فتحه) (يا) حرفندن برينى مشتمل اولان (يعنى لفظاً ويا تقديراً ويا محلاً شو علامتلردن بريله موصوف بولنان) اسمدر ديمكدر بيلمليدركه معمول مجرور ايكى قسم اوزره‌در بر قسمى حرف جر ايله مجروردر مررت بزيد قولنزده زيد كبى كه با ايله مجروردر وماقبلنده مضمون فعل حرف جر واسطه‌سيله (زيده) نسبت اولنمغله زيد لفظاً حرف جر واسطه‌سيله مضاف اليه اولمشدر و بر قسمى اضافتله مجروردركه بوده ايكى قسم اوزره‌در برقسمنه اضافت معنويه وبرقسمنه اضافت لفظيه دنيلور .

درس ۱۰۳

(اضافت معنويه) اضافت معنويه‌نك علامتى (مضاف) معموله مضاف اولمش بر صفت اولماليدر بلكه ياهركز صفت اولماملى غلام زيد وخاتم فضة كبى و ياخود صفت اولورايسه‌ده معمولنك غيرينه مضاف اولمش بر صفت اولمليدر ضارب البلد وكريم المصر ومظلوم الناس كبى .
خفى اولميه‌كه اضافت معنويه اوچ قسم اوزره‌در .
(قسم اول) اضافت بمعنى اللام واضافت لاميه تسميه اولنوركه بونده مضاف ايله مضاف اليه بيننده حروف جاره‌دن برلام مقدر ومراد اولور اشبو اضافت لاميه مضاف اليه مضافه مباين اولدقده وياخود مضاف اليه مضافدن مطلقا اخص بولندقده وياخود مضاف اليه مضافدن من وجه اخص اولوب و مضافك اصلى اولمدقده‌در (غلام زيد) و (علم الفقه) و (فضة خاتم) كبى غلام لزيد وعلم للفقه وفضة لخاتم مفادنده‌در وبيلمليدركه بر محلده اضافت لاميه‌نك تحقق ايلمسنده البته تصريح لام صحيح اولمق شرط لازم دكلدر مثلا علم الفقه قولمز نحونده مسموع اولميوب وصحيح دخى دكلدر بلكه مدلول لام اولان اختصاصى مفيد اولمسى كافيدر .

(قسم ثانی) اضافت بمعنی من واضافت بیانیه تسمیه اولنورکه بونده مضاف ایله مضاف الیه بیننده حروف جاره‌دن (من) کلمه‌سی مقدر ومراد اولور. اشبته اضافت بیانیه مضاف الیه مضافدن من وجه اخص اولوب ومضافك اصلی اولدقده‌در (خاتم فضة) کبی‌که خاتم من فضة دیمکدر فضة خاتمدن من وجه اخص اولوب وخاتم فضه‌دن معمول بولنمغله فضه خاتمك اصلیدر.

وبعض اضافت بیانیه مضاف الیهی مضاف اوزره حملك صحتیله بیان اولنورکه مثلا (خاتم فضة) قولمزده اضافتك بیانیه اولدیغی خاتم هو فضة دینه بیلمکله افاده اولنور.

(قسم ثالث) اضافت بمعنی فی تسمیه اولنورکه بونده مضاف ایله مضاف الیه بیننده حروف جاره‌دن فی کلمه‌سی مقدر ومراد اولور اشبو اضافت بمعنی فی مضاف الیه مضافه مباین ومضافك ظرفی اولدقده‌در ضرب الیوم وکریم المصر کبی‌که ضرب فی الیوم وکریم فی المصر دیمکدر لکن اضافت بمعنی فی قلیل اولوب واکثر نحات مضاف الیهك مضافده واقع ویا کائن اولمسی ملابسه‌سیله بونی اضافت بمعنی اللامه رد ایلدیلر. اشبو تعریف وتقسیم اولنان اضافت معنویه (مضاف) دن تنوین وتنوین مقامنده قائم بولنان نون تثنیه ونون جمع ونون شبه جمع لاجل الاضافة حذف اولنه‌رق لفظاً تخفیف افاده ایلر ومع هذا اکر مضاف الیه معرفه ایسه مضاف ایچون تعریف افاده ایدر غلام زید کبی. واکر مضاف الیه نکره ایسه مضاف ایچون تخصیص افاده ایدر غلام رجل کبی وبیلملیدرکه اضافت معنویه‌نك شرطی اکر مضاف معرفه ایسه لاجل الاضافه آنی تعریفدن تجرید ایلملیدر یعنی مضاف معرف باللام ایسه لام تعریفدن تجرید ایدرك واکر علم ایسه (شخص مسمی بهذا الاسم) اعتباریله نکره قیله‌رق بعده مضاف قیلملیدر زیرا اکر معرفه تعریفدن تجرید اولنمیه‌رق مضاف قیلنسه نکره‌یه مضاف اولدقده اعلی‌دن ادنی‌یه تنزل ایلمسی لازم کلور زیرا شو تقدیرده اضافتك افاده ایلیه‌جکی تخصیصدر حالبوکه مضاف شرف تعریف ایله مشرف اولمغله اعلای حالده‌در مع حصول الاعلی ادنی‌یی طلب‌ده ایسه برفائده اولمیوب واحتیاج یوقدر پس اضافت عبث اولور ایدی.

و معرفه‌یه مضاف اولدقده شو تقدیرده اضافتك افاده ایلیه‌جکی تعریفدر حالبوکه مضاف معرفه اولمغله تحصیل حاصل لازم کلور ایدی .
و اما کوفیلرك الثلثة الا ثواب تجویزی یعنی عدد معرف باللامك تعریفدن تجرید اولنمیه‌رق معدودینه مضاف اولمسنی تجویزلری قیاساً و استعمالاً ضعیفدر (قیاساً ضعیف) اولمسی زیرا تحصیل حاصل لازم کلورکه آنفاً بیلندی واستعمالا دخی ضعیف اولمسی زیرا کلام فصحاده تعریفدن تجرید اولنه‌رق مضاف قیلنمشدر نته‌کیم ذی‌الرمه شاعرك .

ایا منزلی سلمی سلام علیکما هل الازمن اللاتی مضین رواجع
وهل یرجع التسلیم او یکشف عما ثلث الاثافی و الدیار البلاقع

شعرنده ثلث الاثافی قولنده تعریفدن تجرید ایلیه‌رك مضاف قیلنمشدر (اثافی) اثفیه‌نك جمعیدر اثفیه اولنده همزه‌نك ضمی وثانك سکونیله اوجاق طاشنه دینورکه قزان برقاچ اثفیه اوزرینه وضع اولنور ودیار دارك جمعیدر و (بلاقع) دیارك صفتی اولوب (بلقع) لفظنك جمعیدر بلقع اولنده بانك ضمی ولامك سکونیله صودن واوتدن خالی محله دینورکه آنده انسان وحیوانات دخی اولمز (مفاد شعر) ذوالرمه شاعرك محبوبه‌سی سلمی رفع خیام ایدرك کیتدکده براقش اولدیغی صیفی وشتوی ایکی منزللرینه ندا ایلیوب دیورکه ای سلمی نك ایکی منزللری سزك اوزریکزه بندن سلام اولسون سلمی‌نك شو منزللرده کچورمش اولدیغی زمانلر آیا بردخی رجعت ایدرلرمی و آیا محبوبه کیدرك قالمش اولان اوچ اوجاق طاشی ودیار خالیات ارجاع سلام ایدر ویاخود عمای قلب وحزن وکدورتمی کشف و ازاله ایلرمی یعنی ایلمز و بردخی لقاسیله مشرف اولمدقجه قلب اندوهناك فرحیاب اولمز دیمکدر .
واما علیه الصلاة والسلام افندمزك (بالالف الدینار) قول شریفنده الدینار لفظنك مجرور اولمسی (الالف) دن بدل واقع اولدیغندندر اضافتله دکلدر پس طرف کوفیین‌دن بونکله احتجاج اولنه‌مز فافهم .

درس ١٠٤

(اضافت لفظیه) اضافت لفظیه‌نك علامتی اضافت لفظیه‌ده (مضاف) معموله مضاف اولان صفت اولملیدر زید ضارب عمرو وزید مضروب الغلام وزید حسن الوجه قوللرمزده ضارب زید ومضروب الغلام وحسن الوجه کبی (ضارب زید) قولمزك اصلی (ضارب زیداً) ایدی ضارب لفظندن تنوین حذف اولنوب مفعولی اولان عمروه مضاف اولمشدر و (مضروب الغلام) قولمزك اصلی (مضروب غلامه) ایدی (غلامه) لفظندن ضمیر حذف اولنوب (مضروب)ده مستتر قیلنمش وآندن عوض (غلام) لفظنك اولنه بر الف لام کتورلمش ومضروب لفظندن تنوین حذف ایدیلوب نائب فاعلی اولان (غلام) لفظنه مضاف قیلنمش در

و (حسن الوجه) قولمزك اصلی حسن وجهه ایدی (وجهه) لفظنده اولان ضمیر کذا حذف اولنوب صفت‌ده مستتر قیلندی وآندن عوض اولهرق بر الف لام کتورلدی و (حسن) لفظندن تنوین حذف اولنوب فاعلی اولان (وجه) لفظنه مضاف قلندی . (اشبو اضافت لفظیه)معناده بر تعریف وتخصیص افاده ایلمیوب آنجق لفظاً بر تخفیف افاده ایدرکه شو جهتله اضافت لفظیه دینلمشدر

واشبو تخفیف کاه یالکز مضاف دن حقیقة ویا حکماً تنوینی ویاخود تنوین منابنده اولان نون تثنیه ونون جمعی حذف ایلمکله حاصل اولور (ضارب زید) و (ضوارب عمرو) و (ضاربا زید) و (ضاربوا زید) قوللرمزده اولدیغی کبی

وکاه یالکز مضاف الیه‌دن ضمیری حذف وصفت‌ده مستتر قیلمغله اولور (القائم الغلام) قولمزده اولدیغی کبی که اصلی (القائم غلامه) ایدی والتوجیه معلوم

وکاه مضاف‌دن حذف تنوین ایله ومضاف الیه‌دن ضمیری حذف وصفت‌ده مستتر قیلمغله تخفیف هم مضاف وهم مضاف الیه‌ده واقع اولور (زید

ضارب الخدام) و(مضروب الغلام) و(حسن الوجه) قوللرمزده اولدیغی
کبی که توجیهی معلومدر

خفی اولمیه‌که اضافت لفظیه مفید تعریف اولمامغله (مررت برجل حسن
الوجه) قولمزده (حسن الوجه) نکره اولان رجل لفظنه صفت قیلنمسی
جائز اولمشدر واما (مررت بزید حسن الوجه) ترکیبی که (حسن الوجه)
معرفه اولان زیدك صفتی اوله تجویز اولنمامشــدر وبیلملیدرکه اضافت
لفظیه لفظاً مفید تخفیف اولدیغی جهتله (الضار بازید) و(الضاربو زید)
ترکیبلری اولکیده نون تثنیه‌نك وایکنجیده نون جمعك حذفیله تخفیف
حاصل اولمغله جائز کورلمشــدر واما (الضارب زید) ترکیبی الضارب
لفظندن تنوین الف لامیله ساقط اولوب اضافتله بر تخفیف حاصل اولمغله
تجویز اولنمامشدر

لکن (فراء) (الضارب زید) ترکیبنده الف لامك بعدالاضافه داخل
اولمسنی ملاحظه ایله (الضارب) لفظندن تنوین اضافتله ســاقط اولوب
شو وجهله تخفیف حاصل اولمشدر دیه‌رك اشبو ترکیبی تجویز ایتمشــدر
وجائزکه شو وجهلره استناد ایلمش اوله (وجه اول) اعشی نام شاعرك
بر محسنك مدحنده سویلدیکی

(الواهب المأة الهجان وعبدها   عوذا یزجی خلفها اطفالها)

شــعرنده مصرع اولده (وعبدها) قولی (المأة) لفظی اوزره معطوف
اولمغــله باعتبارا لعطف معنا (الواهب عبدها) دیمك اولور (الواهب
عبدها) ترکیبی ایســه الضارب زید قبیلندندر (مفاد شعر) ممدوح یوز
بیاض دوه‌لری واول دوه‌لرك عبدینی یعنی راعیسنی هبا واحسان ایلیجیدر
اول دوه‌لر حدیثات النتایج اولوب عبدلره اول دوه‌لرك یاوریلرینی سوق
ایدیجی اولدیغی حالده دیمکدر (وجه ثانی) الضارب الرجل ترکیبی بالاتفاق
جائز اولوب ومع هذا مفید تخفیف دکلدر (وجه ثالث) معرف باللام

اولان صفت ضميره مضاف اولەرق يعنى (الضـاربك) و (الضـاربى) و(الضاربه) تركيبى دخى جائزدر ومفيد تخفيف دكلدر

اشبو وجوه ثلثەدن (وجه اوله جواب ويريلدى) كه (وعبدها) لفظى جائزكه (المأة) لفظنك محلى اوزره معطوف اوله يعنى مجرور اولميـه وياخود (المأه) لفظى اوزره هركز معطوف اولميـوب مفعول معه اوله وبزده بعض معطوف عليـهده جائز اولميەجق بر كيفيتى معطوف محتمل اولەبيلور نتەكيم يازيد والحارث نحونده (الحارث) ده رفع ونصب جائز اولوب حالبوكه معطوف عليه اولان (زيد) لفظى آنجق على مايرفع به مبنيدر ونتەكيم (رب شـاة وسخلتها) قولمزده (سخلة) لفظى ضميره مضاف اولمغله معرفه اولوب (رب) كلمەسـنك مدخولى اولان (شاة) لفظنه معطوفدر شو تركيب ايسـه جائزدر حالبوكه رب تقليل ايچون موضوع اولديغى جهتله آنجق نكره اوزره داخل اولەبيـلەجكندن رب سخلتها دينسه جائز دكلدر (سخلة) كبى وقيون ياوريسنه دينور

و (وجه ثانىيه جواب ويريلدى) كه (الضارب الرجل) نحوى هر نقدر مفيد تخفيف دكل ايسەده لكن (الحسن الوجه) اوزره حمل اولنمشـدر الحسن الوجه تركيبنده ايسه مضاف اليهدن حذف ضمير ايله تخفيف حاصل اولمغله جائز ومختاردر (الضـارب الرجل) تركيبنك (الحسن الوجه) تركيبنه حمل اولنمسى زيرا ايكيسنده دخى مضاف (صفت ومعرف باللام) ومضاف اليه (جنس ومعرف باللام) واقع اولمشدر و (اما الضارب زيد) تركيبى بويله اولمامغله (الضارب الرجل) تركيبنه قياس اولنمق قياس مع الفـارق اولوب جائز دكلدر .

و (وجه ثالثه جواب ويريلديكه) الضـاربك تركيبى (ضاربك) تركيبنه حمل اولنەرق تجويز اولنمشدر (ضاربك) تركيبى مفيد تخفيف دكل ايسەده بالاتفاق جائزدر زيرا لام تعريفـدن تجريد اولنەرق مفعولنه وصل اولنان براسم فاعلك مفعولى ضمير متصل اولورايسه مفعولنه اضافتى التزام اولنوب تحقق تخفيفه نظر اولنمامشدر .

وضاربك تركيبنده اضـافتك مفيد تخفيف اولمديغى زيرا ضـارب قولندن

تنوین مجرد ضمیره متصل اولمسی جهتله ساقط اولوب اضافتله دکلدر واکر اضافتله ساقط اولمش اولسه (ضارب زید) قولمزده قبل الاضافة (ضارب زیداً) دنیلدیکی کبی اضافتلهده ضاربك قولمزده دخی قبل الاضافة آخر صفتده تنوینله (ضاربك) دینه بیلمیلیدی حالبوکه بومتصوردکلدر .

وجائزدرکه (ضاربك) ترکیبنك اصلی (ضارب ایاك) اولمق تصور اولنه شو تصوره کوره ترکیب مذکورده اضافت مفید تخفیف اولمش اولور زیرا اصلی ضارب ایاك اولوب اضافت مقصود اولدقده بالضرور (ضارب) لفظندن لاجل الاضافه تنوین حذف اولنور وضمیر منفصل متصل قیلنور وهرحالده ضاربك ترکیبنك جوازنده شك یوقدر و (مضاف) اسم فاعل اولهرق ضمیر متصله مضاف بولنمقده (الضاربك) ترکیبی ضاربك کبی اولمغله شو ترکیب اوزره حمل اولنهرق تجویز اولنمشدر .

واما (الضارب زید) ترکیبی هرکز بوبابدن اولمامغله بوکا قیاس اولنمق قیاس مع الفارق اولوب جائز دکلدر فافهم .

درس ١٠٥

خفی اولمیه‌که صفتك موصوفنه اضافتی وموصوفك صفتنه اضافتی ترکیب وصفیدن منفهم معنا علی‌حاله باقی قالمغله بیله جائز دکلدر زیرا ترکیب وصفی وترکیب اضافی هیئتلری یکدیکره مغایر اولوب ومعنالری دخی بشقه درکه بری آخرك مقامنده قائم اولەمز شوذکر اولنان بصریلرك ذهابیدر .

واما کوفیلر تجویز ایلیوب موصوفك صفتنه مضاف اولمسنه عربك (مسجد الجامع) و (جانب الغربی) و (صلوة الاولی) و (بقلة الحمقاء) قوللرینی ایراد ایلدیلرکه (المسجد الجامع) و (الجانب الغربی) و (الصلوة الاولی) و (البقلة الحمقاء) مفادندەدر جامع اولان مسجد وغربی اولان جانب واولکی صلوة واحمق اولان بقله دیمکدر دیدیلر (بقلة الحمقاء) سموزاوتنه اطلاق اولنورکه اکثر صو یوللرنده وآیاق آلتلرنده نابت اولدیغندن حمقه نسبت اولنمشدر وصفتك موصوفنه مضاف اولمسنه وعربك (جرد قطیفة) و (اخلاق ثیاب) قوللرینی ایراد ایلدیلرکه (قطیفة جرد) و (ثیاب اخلاق) مفادندەدر .

(قطيفه) قديفه دنيلان تويسز بر نوع قماشدر و (جرد) اجردك جمعيدر اجرد توی دن مجرد اولان شـيئه دينور و (ثياب) ثوبك جمعيدرو (اخلاق) خلق لفظنك جمعيـدر خلق اسكمش نسنه‌يه دينور پس جرد قطيفة تويسز قديفه و (اخلاق ثياب) اسكى ثوبلر ديمكدر ديديلر .

لكن بصريلر بونلرى تأويل ايلديلر مثلا (مسجد الجامع) مسجدالوقت الجـامع ديمكدر نظم كلامده الوقت لفظى مقـدر اولوب الجامع آنك صفتيدر حقيقة مسجد لفظنك صفتى اوليوب ومسجد لفظنه مضاف دخى دكلدر وياخود (الجامع) لفظى الوقت لفظى مقامنده قائم قيلنمش اوله‌رق (مسجد) لفظى الجامع لفظنه مضاف ايديلمشدر دينور شوتقديرده الجامع صفات غالبه منزلنده اولور صفـات غالبه لعلاقة موصوفنك غيرينه صفت قيلنان صفات مجازيه‌لردر قرأن عظيم الشانه صفت قيلنان حكيم وعظيم كبى .

ومثلا (جرد قطيفة) تركيبنك تأويلنـده جرد يالكز بر اسم غير صفت اعتبـار ايديله‌رك جنس مبهم حكمنده قالوب قطيفه وغير قطيفه اولمغـه محتمل بولنمغله شـو جهتله كسب تخصص ايچون قطيفه لفظنه مضاف قيلنمشدر دينور نته‌كيم خاتم فضة قولمزده دخى خاتم برجنس مبهم اولوب فضه وفضه‌نك غيرى اولمغله محتمل ايكن فضه‌يه اضافتله تخصص ايلمشدر وقس عليه .

وخفى اولميه‌كه ليث واسد وحبس ومنع كبى الفاظ مترادفه‌نكدخى برى برينه اضـافتى جائز دكلدر مثلا (ليث اسـد) و (جس منع) دنيلمز و دخى انسان ايله ناطق كبى (لفظين متساويين) كده برى برينه اضافتى جائز اولمزكه انسان ناطق دينمز زيرا مثلا رأيت ليث اسد دينســه (رأيت ليثاً) تركيبنك افاده ايليه‌جكى معنادن زائد اوله‌رق برشيئ مفيد اولمامغله شـو اضافتك بر فائده‌سى اوليوب عبث اولور و كذا اخص مطلقك مطلقا اعمه اضافتى عدم فائده‌دن ايچون جائز دكلدر مثلا جمعة اليوم دينلمز بلكه يوم الجمعة دينور . وبيلمليدركه عربلرك بركيمسه‌نك لقب مشهورينه مفرد اولان اسمنى مضاف

قیله‌رق مثلا (سعیدکرز) قوللری مأولدرکه اسم ایله ذات مسمی یعنی مدلول ولقب ایله دال علی المسمی مراد اولنور مثلا (سعیدکرز) مدلول هذا للفظ یعنی کرز دینلان سعید نام کیمسه دیمکدر واما (اسم) مثلا عبدالله کبی مفرد اولمیوب اضافتله ایسه لقب خبر ویا عطف بیان قیلنور فافهم .

درس ١٠٦

خفی اولمیه‌که عرف نحاتده آخرنده حرف علت بولنمیان اسمه اسم صحیح دینور ثوب ودارکبی و آخرنده ماقبلی ساکن (واو) ویاخود (یا) بولنان اسم دخی اسم صحیحه ملحق عد اولنور دلو وضبی کبی .

پس اسم صحیح واسم صحیحه ملحق اولان برکلمه اکر یاء متکلمه مضاف قیلنسه آخری مکسور قلنور ویاء متکلم مفتوح ویاخود ساکن اوقونور ثوبی وداری وضبی ودلوی کبی .

و آخرنده حروف علەدن (الف) بولنان برکلمه مثلا (عصا) کبی یاء متکلمه مضاف قیلنسه الف علی حاله ثابتدر (عصای) کبی ولکن عربدن (هذیل) قبیله‌سی تثنیه‌نك غیرنده یایه قلب و یاء متکلمه دغم ایدرلر مثلا (عصا) کلمه‌سی یاء متکلمه مضاف قلندقده (عصی) دیرلر و برکلمه یاء متکلمه مضاف قلندقده حرف آخری (یا) اولسه کذا آخرنده اولان (یا) یاء متکلمه ادغام اولنور مثلا رایت مسلمین قولمزده (مسلمین) یاء متکلمه مضاف قیلنسه لاجل الاضافه نون ساقط اولوب آخرنده یاجرفی قالور ویای متکلمه ادغام اولنه‌رق رایت مسلمی دینور . و برکلمه یای متکلمه مضاف قیلندقده حرف آخری واو واقع اولسه واو یایه قلب اولنوب ویای متکلمه ادغام اولنور وواوك ماقبلنده اولان حرف مضموم ایسه واو یاحرفنه قلب اولندیغندن یاحرفنه مناسبةً مکسور قیلنور مثلا جاءنی مسلمون قولمزده مسلمون یای متکلمه مضاف قیلنسه لاجل الاضافه نون ساقط اولوب آخرنده واو قالور وکلمه‌ده واو ویاجمع اولوب اولی ساکن اولمغله واو یایه قلب ویای متکلمه ادغام اولنور وماقبل یاده میم مضموم قالمغله یایه مناسبةً مکسور قیلنورکه جاءنی مسلمی دینور . و (اکر ماقبل یا مفتوح) اولسه

مثلا تثنيه‌ده حالت نصبده مسلمين كلمه‌سى كبى كه‌ياى متكلمه مضاف قيلنسه مسلمى دينور ميمك فتحيله . وجمع مذكر سالمده حالت رفعده مصطفون كلمه‌سى كبى كه اصلى مصطفيون ايدى اعلال اولنه‌رق واجتماع ساكنين‌دن ايچون ياحذف اولنوب مصطفون قالمشدر واوك ماقبلى اولان فا حرفى مفتوحدر اشبو مصطفون كلمه‌سى ياى متكلمه مضاف قيلندقده نون ساقط اولوب و واو يايه قلب وياى متكلمه ادغام اولنه‌رق مصطفى دينور (فانك) فتحيله زيرا فتحه خفيف اولمغله على حالها ابقا اولنور .

خفى اولميه‌كه اسماء سته‌نك ياى متكلمك غيرينه اضافتلرى كيفيتى مرور ايلدى ياى متكلمه مضاف قيلنسه‌لر اخ واب كلمه‌لرنده اخى وابى دينوركه لام‌الفعل محذوفلرى اعاده اولنماز و لكن (امام مبرد) شو ايكى كلمه‌ده لام الفعل محذوفلرينك اعاده اولنمسنى تجويز ايلدى بونلرك اصللرى آخرلرنده واو ايله اخو وابودر ياى متكلمه مضاف قيلندقلرنده (امام‌مبرد) لام‌الفعللرينى اعاده ويا حرفنه قلب و ياى متكلمه ادغامله ابى و اخى دينامسنى تجويز ايلدى وشاعرك .

قدر احلك ذالمجاز وقدارى و ابى مالك ذوالمجاز بدار

شعرنده مصرع ثانى صدرنده (وابى) قوليله استدلال ايلدى كه ابى بانك تشديديله بولنمشدر (ذوالمجاز) دينلان مكهٔ مكرمه ناحيه‌لرنده برمكاندر آنده عرب سنه‌ده بركره تجمع ايدرك تبايع وتفاخر ايدرلر ايدى (مفاد بيت) الله عظيم‌الشانك تقدير وقضاسى سنى ذوالمجاز دينلان مكانده انزال واسكان ايلدى حالبوكه شو وجهله ظن ايلر ويدرمه قسم ايدرمكه ذوالمجاز دينلان مكان سنك دارك دكلدر (ابن‌حاجب) اشبو استدلاله جواب ويروب بيورمشلردركه بيتده اولان (ابى) مفرد اوله‌رق ياى متكلمه مضاف اوليوب بلكه جمع مذكر سالم اوله‌رق ياى متكلمه مضافدركه اصلى (ابين) ايدى ياى متكلمه مضاف قيلندقده لاجل الاضافة

نون ساقط اولوب و آخرنده قالان یایای متكلمه ادغام اولنه رق ابی اولمشدر شو تقدیرده و (ابی) پدرلریمه قسم ایدرمكه دیمك اولور زیرا اب لفظنك جمعنده آباء دینلدیكی كبی جمع مذكر سالمده حالت رفعده ابون وحالت نصب وجرده ابین واقع اولمشدر . نته‌كیم شاعرك

فلما تبین اصواتنا   بكین وفدیننا بالابینا

شعرنده (بالابینا) كی‌كه آخرنده الف اشباعیه وزن شعر ایچون كتور یلمشدر (ابین) اب لفظندن جمع مذكر سالمدر (مفاد بیت) وقتا كه صوتلریمز نساره ظاهر اولدقده آغلدیلر و پدرلرینی بزه فدا ایتدیلر یعنی پدرلریمز سزه فدا اولسون دیدیلر دیمكدر .
واسماء ستهدن (حم) و (هن) لفظلری یای متكلمه مضاف قیلندقده حمی وهنی دینور شو لفظلرك بالاتفاق لام‌الفعللری رد اولنمز .
واسماء ستهدن (فم) لفظی‌كه اصلی فوه ایدی فوز وزننده آخرندن ها حذف اولنه رق فو قالمش و (واو) طرفده واقع وماقبلی مفتوح اولمغله الفه قلب اولنه‌رق فا اولمشدر شو صورتده (عصا) و (رحا) كلمه‌لرینه تنوین لاحق اولدیغی كبی بوكا دخی تنوین لاحق اولوب و (الف) اجتماع ساكنیندن ایچون حذف اولنسه كلمه برحرف اوزره قاله جغندن (الف) مقلوبه و یاخود ابتداءً (واو) میم شفوی یه ابدال اولنه رق فم اولمشدر . اشبو (فم) لفظی یای متكلمه مضاف اولدقده (میم) مبدل عنه اولان (واو) ه رد اولنور و (واو) یایه قلب ویای متكلمه ادغام اولنه‌رق تشدید یا ایله فی دینور كه بودها اكثردر وگاه میم ابقا اولنه‌رق فمی دخو دینور . خفی اولمیه‌كه بونلر اضافتدن قطع اولندقده احوال ثلثه‌ده حركات ثلثه ایله معرب اوله رق اخ واب وحم وهن وفم دینور ماقبللرینك فتحیله فقط فمده ماقبلنك كسر وضمیله دخی اوقنور . فقط افصح اولان ماقبلنك فتحیله اوقونمقدر وحم لفظنده آخرنده همزه ایله‌حموء وواو ایله حمو والف ایله حما دخی لغتدر .

جاءني حم وحمؤ وحمو وحمـا ورأيت حماً وحمئاً وحمواً وحما ومررت بحم وحمأ وحمو وحما دينور شـو لغتلرده اضـافتله دخی جائزدر وهن لفظی دخی اضافتله واضافتسز مستعملدر مثلا جاءني هن وهنك ورأيت هنا وهنك ومررت بهن وهنك دينور .

واما اسماء ستهدن ذولفظی هرکز ضميره مضاف اولمز آنجق اسم جنسـه مضـاف اولور زيرا (ذو) کلمه‌سی برنسنه‌يی براسم جنسله متصف قيلمق ايچون وضع اولنمشـدر مثلا جاءني رجل ذوالمال ورأيت رجلاً ذاالمـال ومررت برجل ذي‌المال دينور واما شـاعرك (انما يعرف ذا الفضل من الناس ذووه) قولنـده (ذووه) كه اصلی (ذوون) در ذونك جمع مذكر سالميدركه ضميره مضاف اولمشدر بوکا شاذ واقع اولمشـدر دينه‌رك جواب ويرلمشدر . مفاد شعر ناسدن اهل فضل اولانلرك قدروقيمتنی ينه فضل وکمال اصحابی بيلور وتقدير ايلر ديمکدر .

درس ١٠٧

خفی اولميه که مضاف ايله مضاف اليه بيننده فصل انجق يدی شيئله مسموع اولمشـدر اوچ دانه‌سی شعر وغير شعرده واقعدرکه آنلر مضافك مفعولی وظرفی‌وبرده قسمدر (بين‌المضاف والمضاف اليه) مضـافك مفعوليله فصل قرائت ابن عامرده (زين للمشركين قتل اولادهم شركائهم) قول شريفنده اولديغی کبی‌که (اولاد) لفظنك نصبی وشركاء لفظنك جريله اوقنمشدرکه مضاف اولان قتل ايله مضاف اليه اولان شركاء بيننده مفعول مضاف‌اولان (اولاد) لفظيله فصـل واقع اولمشـدر مضافك ظرفيله فصل عليه‌الصلوة والسلام افندمزك (وهل انتم تاركوا بی‌صاحبی) قول شريفلرنده اولديغی کبی‌که (تاركوا) لفظنك اصلی تاركون اولوب اسم فاعل اولان تارك لفظنك جمع مذكر سـالميدرکه صاحبی لفظنه مضاف اولمغله لاجل الاضـافة نون ساقط اولمشدر وبين المضاف والمضاف اليه مضافك ظرف مستقری اولان (بی) ايله فصل واقع اولمشـدر ونته‌کيم بعض کملك (ترك يوماً نفسـك وهواها سعی فی‌رداها) قولنده اولديغی کبی‌که مضاف اولان (ترك) لفظيله

مضاف اليه اولان (نفسك) لفظنك بيننده مضافك ظرفيله يعنى يوماً لفظيله فصل واقع اولمشدر مفادى نفسكى بر كون هوا وهوسيله براقمق نفسنى هلاك ايتمده سعى ايلمكدر ديمكدركه كشى يه نفسنى ضبط ايدرك كندى هواسى اوزره براقمامق ايچون نصيحتدر و (بين المضاف والمضاف اليه قسم اينه فصل) (هذا غلام والله زيد) قولمزده بولنديغى كبىكه هذا غلام زيد والله ديمكدر والامر معلوم .

واما مضاف ايله مضاف اليه بيننده فصل واقع اولان يدى شيدن درت دانه سى آنجق ضرورة شعريه يه خاصدركه آنلر مضافك غيرى برلفظك معمولى ومضافك فاعلى ونعتى و برده ندادر .

مضافك غيرى برلفظك معموليله فصل نته كيم شاعر جريرك :

(تسقى امتياحاً ندى المسواك ريقتها)

شعرنده واقع اولديغى كبىكه مضاف اولان ندى لفظيله مضاف اليه اولان ريقة لفظى بيننده (تسقى) فعلنك مفعول ثانيسى اولان (المسواك) ايله فصل واقع اولمشدر تقدير كلام تسقى ندى ريقتها المسواك ديمكدر (امتياح) اجوف يائى اوله رق افتعال بابندن مصدردر استياك معناسنه در و (ندى) يغموره وياشلغه دينور و (ريق) آغزده اولان صويه يعنى توكركه دينور و (تسقى) ده مستتر اولان ضمير فاعل وريقتهاده اولان ضمير مجرور بيت سابقده اولان ام عمره راجع در مفاد بيت ام عمر مسواكلنجى اولديغى حالده اغزينك صوينى مسواكه ايچورير ديمكدر .

ومضافك فاعليله فصل نته كيم شاعر جريرك :

ما ان وجدنا للهوى من طب　　ولا عدمنا قهر وجد صب

شعرنده مصرع ثانيده واقع اولديغى كبىكه (وجد) مرفوع اولوب مضاف واقع اولان (قهر) ك فاعليدر مضاف ايله مضاف اليه اولان صب لفظى

بیننده فاصل اولمشدر مفاد شعر بز عشــق ومحبته نه بر علاج بولدق ونه ده وجد ومحبتك بیچاره عاشقی قهر ایلمسنی یوق ایده بیلدك دیمكدر .
و (نعت مضاف ایله فصل) نته‌كیم حضرت معاویه‌نك :

نجوت وقد بل المرادی ســیفه   من ابن ابی شیخ الاباطح طالب

شعرنده مصرع ثانیده اولدیغی كبی‌كه تقدیری من ابن ابی طالب شــیخ الاباطح دیمكدر (مرادی) دنیلان حضرت امام علی رضی الله تعالی عنه وكرم الله وجهه افندمزی شهید ایلیان ابن ملجم ملعونك لقبیدر واباطح بطحانك جمعیدر بطحا مكهٔ مكرمه ارضنه دینور مفاد شعر خوارجدن اوچ كیمسه بری حضرت حیدر كراری و بری حضرت معــاویه‌یی و بریسی مصرده عمر وابن العاص حضرتلرینی قتل ایلمك اوزره اتفــاق ایلیوب ابن ملجم ملعون منوی ضمیرینه نائل اوله‌رق دیكرلر نائل اوله‌مدقلرنده اشبو شعری حضرت معــاویه دیمشــدركه بن خلاص اولدم حالبوكه (مرادی) دنیلان ملعون ارض مكه‌نك شیخی واك اشرفی اولان ابی طــالبك مخدوم صاحب العز والشرفندن ســیفنی یشارتدی دیمكدر ومضاف ایله مضاف الیه بیننی ندا ایله فصل نته‌كیم شاعرك .

كان برذون ابا عصام   زید حماردق باللجام

شعرنده واقع اولدیغی كبی‌كه مضــاف اولان برذون ایله مضاف الیه اولان زید بیننده منــادی اولان ابا عصام ایله فصل اولنمشــدر تقدیر كلام كان برذون زید یاابا عصــام حماردق باللجــام دیمكدر (برذون) بانك كسریله اوزرینه سمر اوریلان اســبه دینور مفادبیت كانه یاابا عصام زیدك بارگیری كندینه گم اورلمش حمار كبیدر دیمكدركه زیدك اسبنی ذم ایلیور .

درس ١٠٨

خفی اولمیه‌كه قیام قرینه عندنده گاه مضاف حذف اولنوب اعرابی مضــاف

اليهه اعطا اولنور نته‌كيم واسئل القرية آيت كريمه‌سنده اولديغى كبى كه اصلى واسئل اهل القرية ايدى وكاه مضاف اليه مجرور اوله‌رق على حاله باقى قالور لكن بو يله واقع اولمق نادردر نتـــه‌كيم بعض قرائتده (يريد الاخرة) آيت كريمه‌ســنده اولديغى كبى كه الآخرة جرايله اوقنمشدر (يريد ثواب الاخرة) ديمكدر. وبعض مضاف اليه حذف اولنو ركه شـــو تقديرده اكر مضاف اوزره مثل محذوفه مضـــاف اولان عطف اولنور ايســه وياخود مثل محذوفه مضاف اولان تكرر ايلر ايسه شوايكى صورتده مضاف على حاله باقى قالور شق اول نته‌كيم شاعرك :

يامن رأى عارضا اسر به   بين ذراعى وجبهة الاسد

شعرنده مصرع ثانيده اولديغى كبى كه تقدير كلام (بين ذراعى الاسد وجبهة الاسد) در (ذراعى) لفظنك اصلى ذراعيندر تثنيه صيغه‌سيله (الاسد) ه مضاف اولمغله نون ساقط اولوب (ذراعى الاسد) اولمشدر . پس مضاف اليه اولان (الاسد) حذف اولنوب وجبهة الاســد ذراعى اوزره معطوف اولمغله مضاف اولان ذراعى على حاله باقى قالمشدركه ســاقط اولان نون اعاده قيلنمامشــدر (ذراعى الاسد) ديـلان ايكى يلدزدر وجبهة الاســد ديـلان درت يلدزدركه بونلر منازل قمردندر ومصرع اولده عارض سحاب معناسنه‌در واسر بناء مجهول صيغه‌سى اوزره نفس متكلم وحده در (مفاد شعر) اى شول كيمسه‌كه (ذراعى الاســد) ايله (جبهة الاســد) بيننده برسحاب كوره‌رك آنى بكانبشير ايتمكله انكله مسرور قيلنيورم ديمكدر وشق ثانى نته‌كيم شاعرك ياتيم تيم عدى لاابالكم شعرنده واقع اولديغى كبى كه بوقار يلرده بحثى مرور ايلدى .

واما شو ذكر اولنان ايكى صورتك غيرنده مضاف اكر غاياتدن يعنى جهات ستدن بريسى اولميوب وحسب ولاغير وليس غير لفظلرى دخى دكل ايسه مضاف اليه دن عوض اوله‌رق مضافه برتنوين ويريلور ومضاف على حسب العوامل معرب قيلنور وكلا آتينــاه وحيئذ ويومئذده اولديغى كبى واكر

غایاتدن بریسی ویاخود حسب ولاغیر ولیس غیر لفظلرندن بری اولوب ومضاف الیه منویاً حذف اولنمش ایسه مضاف ضم اوزره مبنی قیلنور واما مضاف الیه نسیا منسیا محذوف اولوب ویاخود مضاف الیه‌دن عوض اوله‌رق مضافه برتنوین ویریلور ایسه مضاف شو صورتده دخی علی حسب العوامل معرب اولور بوندن اشاغی‌ده مبحث مبنیده دخی بحث توارد ایده‌جکدر وعلیك التدبر والاعتبار .

التوابع درس ۱۰۹

خفی اولمیه‌که بالاصاله معمول اولنلر منفهم اولدی ایسه بالاصاله معمول اولنلره تبعیتله معمول اولنلرکه (معمول بالتبعیه) دینور بش دانه‌در (صفت) (عطف بالحروف) (تأکید) (بدل) (عطف بیان)در بونلردن هر برینه تابع وجمله‌سنه بردن توابع دینور ایچنده بولندیغمز اشبو مطالب مطلب اسم اولمغله بو راده اقسام اسمدن اولان مرفوعات ومنصوبات ومجروراتك توابعندن بحث ایلیه‌جکز .

توابع اسمك تعریفنده ابن حاجب حضرتلری (کل ثان باعراب سابقه من جهة واحدة) بیورمشدر یعنی (تابع) سبقت ایدن متبوعنه نسبتله مرتبهٔ ثانیه‌ده یعنی آندن رتبهٔ متأخر اولان کلمه درکه ایکیسنده دخی اعرابی اقتضا ایدن برمعنا اوله‌رق اعرابلری جهت واحدهٔ معینه‌دن ناشی اولدیغی حالده نوع اعرابده سابقنك اعرابنه ملتبس اولمشدرکه ایکیسنك دخی اعرابی برجنسدندر دیمکدر .

مثلا (جاءنی زیدالعالم) قولمزده (زید) موصوف اولمغله متبوع و(العالم) زیدك صفتی اولمغله تابع وهر ایکیسنده دخی اعراب رفع اولوب ومقتضیٔ اعراب مجیئتك زید عالمه نسبت ویریلمسندن حاصل زید عالمك فاعلیتدر زیرا قصد متکلمده زیده نسبت اولنان مجیئت مطلقا زیده اولیوب بلکه تابعیله ملحوظ یعنی علم ایله متصف زیده در .

(تابع ومتبوعك اعرابی برنوع واحددن اولمسی) قیدیله مرتبهٔ ثانیه‌ده

بولنه‌رق فقط اعرابی سابقنك اعرابی نوعندن اولمیانلر مثلا کان وان بابلرینك خبرلری کبیلر خروج ایتمشدر .

و (تابع ایله متبوعك اعرابلری جهت واحدهٔ معینه‌دن ناشی اولمسی) قیدیله مبتدانك خبری وظننت واعطیت بابلرینك ایکنجی مفعوللری خروج ایلمشدر . زیرا مبتدا ایله خبرده عامل هرنقدر معنای ابتدا یعنی هربرینی لاجل الاسناد عوامل لفظیه‌دن تجرید ایسه‌ده فقط لاجل الاسناد عوامل لفظیه‌دن تجرید برمسندالیه‌اقتضا ایتمسی جهتله مبتدایی وبرده مسند اقتضا ایتمسی جهتله خبری رافع بولنمشدر و (ظننت) بابی برمظنون فیه اقتضا ایلمسی جهتله مفعول اولی وبرمظنون اقتضا ایلمسی جهتله مفعول ثانیسنی ناصب اولمشدر واعطیت بابی براخذوبرمأخوذ اقتضا ایلمکله مفعول اولنی معنا آخذ اولمسی جهتله ومفعول ثانیسنی مأخوذ اولمسی جهتله منصوب قیلنمشدر وقس علیه . وخفی اولمیه‌که تابع متبوعنه نوع اعرابده یعنی رفع ونصب وجر وجزمده موافق اولملیدر یوخسه صفت اعرابده موافقت لازم دکلدر پس جائزدرکه تابع ومتبوعك اعرابی ایکیسی دخی لفظی اوله جاءنی زید العالم قولمزده اولدیغی کبی وجائزدرکه ایکیسی دخی تقدیری اوله جاءنی الفتی القاضی قولمزده اولدیغی کبی وجائزدرکه ایکیسی دخی محلی اوله ضربت انت قولمزده اولدیغی کبی .

وجائزدرکه متبوعك اعرابی لفظی وتابعك اعرابی تقدیری ویاخود محلی اوله جاءنی زید الفتی و (جاءنی زید الذی اکرمنی) قولمزده اولدیغی کبی ویاخود تابعك اعرابی لفظی ومتبوعك اعرابی تقدیری ویاخود محلی اوله جاءنی موسی العالم وجاءنی هؤلاء الرجال قولمزده اولدیغی کبی و جائزدرکه متبوعده اولان اعراب اعراب حقیقی اوله امثلهٔ مذکوره‌ده اولدیغی کبی ویاخود اعراب حکمی اوله مثلا یازید العاقل قولمزده اولدیغی کبی زیرا اشبو قولمزده زید مقدر ادعو کلمه‌سنك مفعولی اولمغله حقیقةً اعرابی نصبدر لکن منادای مفرد معرفه اولمغله ضم اوزره مبنی قیلنمشدر شوصورتده زیدك ضمی حقیقةً اعراب دکلدر لکن اعراب حکمنده اولمغله صفتی اولان

العاقلده ضم و نصب جائز كورلمشدر و ياخود جائزدركه متبوعده اولان اعراب اعراب وهمى اوله شاعرك .

وبدالى انى لست مدرك مامضى   ولاسابق شيئاً اذا كان جائياً

شعرنده اولديغى كبى زيرا شعر مذكورده مدرك لفظى هرنقدر لفظاً منصوب ليس نك خبرى ايسه‌ده فقط ليس نك خبرنده اكثر برحرف جر زياده قيلنور مثلا ليس زيد بقائم قولمزده اولديغى كبى شوجهتله مدرك لفظنده جرايله اعراب توهم اولنه‌رق (سابق) لفظى جرايله مدرك اوزره عطف اولنمشدر شوتقديرده تابع متبوعنده توهم اولنان اعرابه تابع بولنمشدر .

درس ۱۱۰

(بحث النعت) توابع خمسه‌دن اولكيسى صفتدر (صفت) تعبيرى برى (عام) ديكرى (خاص) ايكى اعتبار اوزره اطلاق اولنور (باعتبار العام صفت) هر بركندنده معناى وصفيت بولنان لفظه اطلاق اولنور كرك تابع واقع اولوب وكرك اولميه شواعتباره كوره (زيد قائم) وجاءنى زيد راكباً قوللرمزده خبر وحاله دخى صادق اولور وباعتبارالخاص صفت تابع يدل على معنى فى متبوعه مطلقا ديمكله معرفدركه بوراده مانحن فيه‌مزدر وبعض نعت دخى اطلاق اولنور متبوعيله برلكده هيئت تركيبيه‌سيله متبوعنده مطلقا برمعنايه دلالت ايليان تابعدر .

اشبو صفت بعض فعليه اولور جاءنى زيد قائم قولمزده اولديغى كبى وبعض مدرك بالبصر اولوركه صفت جليه‌دينور جاءنى زيد طويل قولمزده اولديغى كبى و بعض مدرك بالبصر اولميان هيئت اولوركه صفت عزيزيه وطبيعيه دينور جاءنى زيد كريم قولمزده اولديغى كبى وبعض نسبيه اولور جاءنى زيد هاشمى قولمزده اولديغى كبى .

صفتك فائده‌سى نكره‌ده تخصيص افاده ايلر رجل عالم قولمزده اولديغى كبى ومعرفه‌ده توضيح افاده ايلر زيد الظريف قولمزده اولديغى كبى (تخصيص)

نکراتده تقلیل اشتراك و (توضیح) معارفده رفع احتمالدن عبارتدر وبعض مجرد ثنا ایچون اولور (بسم الله الرحمن الرحیم) ده (الرحمن والرحیم کبی وبعض ذم ایچون اولور (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) ده الرجیم کبی و بعض ترحم ایچون اولور زید الفقیر قولمزده اولدیغی کبی و بعض تأکید ایچون اولور نفخة واحدة وذهب امس الدابر قوللرمزده اولدیغی کبی لکن شو مذکور موصوف قبل الوصف مخاطب عندنده معلوم اولدقده‌در شو تقدیرده ینه تخصیص ویاخود توضیح قبیلندن اولمش اولور.

درس ١١١

خفی اولمیه‌که صفتك تعددی جائزدر جاءنی الرجل العالم الفاضل قولمزده اولدیغی کبی وبیلملیدر که صفتلر غالبا مشتقاتدن واقع اولور شو جهتله اکثر نحات صفتده اشتقاقی شرط توهم ایلیوب وغیر مشتقدن صفت واقع اولنلری مشتق ایله تأویل ایلدیلر لکن (ابن حاجب) رحمه الله مادامکه بر غیر مشتقك وضعی متبوعنده بر معنایه دلالت ایلمك غرضیچون اولدقده صفت وقوعنده مشتقدن فرقی یوقدر بیوردیلر شو (دلالت) بعض جمیع استعمالاتده اولور (تمیمی) و (ذومال) لفظلرینك وضعی کبی که همیشه (تمیمی) بر ذاتك تمیم قبیله‌سنه نسبتی اولدیغنه و (ذومال) بر ذاتك صاحب مال اولدیغنه دلالت ایلیوب جمیع استعمالاتده مثلا (مررت برجل تمیمی اوذیمال) قوللرمزده صفت واقع اولمشلردر ویاخود بعض استعمالاتده واقع اولور مررت برجل ای رجل قولمزده ای رجل کبی شو ترکیب نحونده کمال رجولیته دلالت ایلمسی اعتباریله صفت وقوعی صحیح اولمش ومثلا ای رجل عندك قولمزده شو معنایه دلالتی اولمامغله صفت واقع اوله‌مامشدر ومررت بهذا الرجل قولمزده (الرجل) کبی‌که شو ترکیبده هذا بر ذات مبهمه‌یه والرجل ذات معینه‌یه دلالت ایلیوب خصوصیت ذات معینه ایسه ذات مبهمه‌ده حاصل معنا منزلنده اولمغله صفت واقع اوله‌بیلوب دیگر موضعلرده شو معنایه دلالتی اولمامغله صفت واقع اوله‌مامشدر و (مررت بزید هذا) قولمزده هذا کبی شو ترکیب ده هذا ذات زیدده حاصل مشارالیه اولمق

معناسنه دال اولمغله صفت واقع اولوب شومعنایه دلالتی اولهمیان مواضع اخرده صفت وقوعی غیرصحیحدر .

ودخی معلوم اولهکه حقیقة نکره واقع و یاخود الف لام عهد ذهنی ایله معرف اولهرق حکماً نکره واقع (برمفردی) جملهٔ خبریه ایله متصف قیلمق جائزدر وشو تقدیرده لاجل الربط اول نکرهیه راجع بر ضمیر لازمدر جاءنی رجل قام ابوه قولمزده اولدیغی کبی وبعض وجود قرینه عندنده حذف اولنور (واتقوا یوماً لاتجزی نفس عن نفس) آیت کریمهسنده اولدیغی کبیکه لاتجزی فیه دیمکدر .

وبیلنمسی لازمدرکه نکرهٔ حکمیه جمله ایله وصفلنورایسه انجق جملهٔ فعلیهٔ مضارعیه ایله وصفلنور شاعرك ولقد امر علی اللئیم یسبنی قولنده اولدیغی کبی نتهکیم مفرادتدن اوزرینه لامك دخولی ممتنع اولانله وصفلنور مررت بالرجل مثلك ومررت بالرجل خیر منك قوللرمزده اولدیغی کبی .

وبیلملیدرکه جمله معرفه ونکره اولهمز زیرا تعریف وتنکیر عوارض ذاتدندر شوتقدیرده (نکره) نك جملهٔ خبریه ایله وصفلنمسی نکره ایله تأویلی صحیح اولمسی جهتلهنکرهیه مناسبتی بولندیغندندرکه مثلا (قامرجل ذهب ابوه) قولمز قام رجل ذاهب ابوه منزلندهدر .

درس ١١٢

خفی اولمیهکه صفت ایکی حالدن خالیاولمز یاموصوف ایله قائم برحالاولور مررت برجل حسن قولمزده حسن کبی (حسن) ذات رجل ایله قائم برحالدر ویاخود موصوفك متعلقنك حالی اولورکه یعنی متعلقی سببیله حاصل برصفت اعتباریه اولور (مررت برجل حسن غلامه) قولمزده حسن کبی حسن غلامله قائم اولوب و غلام رجلك مملوکی اولمغله رجلك متعلقیدر ومررت برجل حسن وجهه وزید الحسن نفسه قولمزده حسن دخی شق ثانی قبیلندندرکه کوزلجه فهمی ذهن متوقده غیرخفیدر .

(قسم اول) يعنى وصف بحال الموصوف دلالت تضمنيه‌لكله متبوعنده مطلقا برمعنايه دلالت ايدر وامور عشرده يعنى رفع ونصب وجر وتعريف وتنكير وافراد وتثنيه وجمع وتذكير وتأنيثده موصوفنه تابع اولور وهربر تركيبده اشبو امور عشردن درت دانه‌سى تحقق ايلر .

(قسم ثانى) يعنى وصف بحال متعلق الموصوف دلالت التزاميه‌لكله متبوعنده مطلقا بر معنايه دلالت ايدوب و امور عشردن بش اولكنده يعنى رفع ونصب وجر وتعريف وتنكيرده موصوفنه تابع اولور . وهر بر تركيب ده شو بش دانه‌دن ايكيسى تحقق ايلر . وامور عشردن بش باقى قالانده فعل كبيدر . فعل كبى اولمسنى آكلمق ايچون فعلك اولجه برنبذه حالنى بيان ايليه‌لم (برفعلك) فاعلنه نظر اولنور مفرد وياخود تثنيه وياخود جمع ايسه اول فعلك افراد وغيبتى واجب اولور . واكر مذكر ايسه تذكيرى واجب اولور . واكر مؤنث حقيقى وآدمى‌دن اوله‌رق مفرد وياخود مثنى اولوب فعلنه متصل وفعل دخى افعال متصرفه‌دن ايسه تأنيثى واجب اولور . ودخى جمع مذكر مكسر عاقله راجع ضميرك غيرى هر برمؤنثه راجع ضميره اسناد اولنان فعلك دخى تأنيثى واجبدر . وشوايكينك غيرينه يعنى برمؤنث غيرحقيقى‌يه . وياخود آدمين‌دن اولميه‌رق مؤنث حقيقى‌يه . وياخو آدمين‌دن جمع صيغه‌سى اوزره اوله‌رق مؤنث حقيقى‌يه . وياخود فعلنه غيرمتصل مفرد ويا مثنى اوله‌رق آدمين‌دن مؤنث حقيقى‌يه . وياخود جمع مذكرمكسر عاقل ضميرينه . اسناد اولنان فعلك تذكير وتأنيثى جائزدر . اشته و(صف بحال متعلق الموصوف) ده دخى امور خمسهٔ باقيه‌ده وجه مذكور اوزره نظر وعمل ايدرسك فاعلى مفرد وياخود تثنيه وياخود جمع ايسه صفتك افرادى واجبدر وفاعلى مذكر ايسه تذكيرى ومؤنث حقيقى مذكورايسه ويا صفت ضمير مؤنثه مسند ايسه تأنيثى واجب وشوصورتلرك غيرنده تذكير وتأنيثى جائزدر واشبو قسم ثانينك خمسهٔ باقيه‌ده فعل كبى اولمسندن ايچون (قام رجل قاعد غلمانه) تركيبى حسن كورلشدر نته‌كيم يقعد غلمانه ديمك دخى مستحسندر وقام رجل قاعدة غلمانه وتقعد غلمانه دخى دينور لكن (قام رجل قاعدون غلمانه) تركيبى ضعيفدر زيرا اشبو تركيب قام رجل

يقعدون غلمانه منزلنده اولوب حالبوكه بيان اولنديغى اوزره فاعل مفرد ويا تثنيه و يا جمع اولسه عاملك افرادى واجبدر .
فقط قام رجل قعود غلمانه تركيبى من غير حسن جائز كورلمشدر زيرا قعود هرنقدر قاعدون كبى (قاعد) ك جمعى ايسه‌ده لكن جمع مكسر اولوب فعله مشابه اولان براسم ايسه جمع تكسير ايله فعله موازنت ومناسبتدن خروج ايليه جكندن شو تركيب قام رجل يقعدون غلمانه منزلنده كورلمامشدر

درس ١١٣

خفى اولميه‌كه موصوف صفتندن اعرف وياخود تعريفده اكا مساوى اولمليدر (مضمرات) اعرف معارف اولوب محتاج ايضاح اولمامغله موصوف واقع اوله‌مزلر واعرف معارف بولندقلرندن ومعناى وصفيته يعنى برذات ايله برمعنانك قيامنه دلالتلرى اولمديغندن صفت دخى اوله‌مزلر .
و بيلمليدركه موصوف صفتندن اعرف اولمق وياخود تعريفده صفتنه مساوى بولنمق لازم اولديغندن (معرف باللام) اولان كلمه ينه معرف باللام ايله وياخود معرف باللامه تعريفده مساوى اولديغندن اسم موصول ايله وصفلنور (جاءنى الرجل الفاضل) و (جاءنى الرجل الذى كان عندنا) امس كبى وياخود معرف باللام مثلنه بالواسطه وياخود بلاواسطه مضاف اولان كلمه ايله وصفلنور (جاءنى الرجل صاحب الفرس) و (جاءنى الرجل صاحب لجام الفرس) كبى لكن (باب هذا) يعنى اسماء اشاره آنجق معرف باللام ايله وصفلنورلر ودخى اسم موصول صله‌سيله (ذو اللام) منزلنده اولمغله ذو اللامه حملاً اسم موصول ايله دخى وصفلنور لكن كندى مثليله يعنى اسم اشاره ايله وصفلنمز زيرا اسماء اشاره‌ده بحسب اصل الوضع ابهام اولمغله جنسنى بيان ايلمك اقتضا ايدركه بوده كندى مثليله اوله‌مز ومضاف اليهدن اكتساب تعريف ايليان مضاف ايله دخى بيان لايق اوله‌مزكه برمستعيردن استعاره ايلمك كبيدر (شو صورتده) بر اسم اشاره آنجق معرف باللام وياخود اسم موصول ايله وصفلنور مررت بهذا الكريم ومررت بهذا الذى كرم كبى .

اشته ذواللام ايله وصفلنمسی جنسنی بيان ايله رفع ابهام ايچون ملتزم اولمغله مررت بهذاالابيض تركيبی ضعيفدر زيرا (الابيض) هر نقدر ذواللام ايسه‌ده لكن عام اولوب برجنسه مخصوص اولمامغله آنكله جنس مبهم تبين ايليه‌مز فقط مررت بهذا العالم تركيبی حسن‌در كه هيچ اولمز ايسه العالم دينمكله مشار اليهك انسان وبلكه رجل اولديغنی تعيين ايلر .

درس ١١٤

(بحث العطف) توابعك ايكنجيسی عطفدر عطف لغة عطف الوسادة اذا ثناها ماده‌سندن مصدر اولوب برنسنه‌يی ايكی قات ايلمك معناسنه ودخی ميل واماله معنالرينه كلوركه معنای اصطلاحيسنه وجه مناسبتی اولی الابصاره غير خفی‌در و (اصطلاح نحويين) ده عطف (تابع مقصود بالنسبة مع متبوعه يتوسط بينه و بين متبوعه احد الحروف العشرة) دينمكله معرفدر يعنی عطف برتابعدركه كلامده واقع اولان نسبت ايله متبوعيله بيله مقصودلردركه يامعطوف ومعطوف عليهك برشيئه نسبت اولنملری قصد اولنمشدر زيد قائم وقاعد كبی قيام وقعودك زيده نسبتی مقصوددر وياخود برشيئك معطوف ومعطوف عليهه نسبت ويرلمسی قصد اولنمشدر جاءنی زيد وعمرو كبی مجيئتك زيد وعمروه نسبتی مقصوددر .

ودخی تابع ايله متبوع يعنی معطوف ايله معطوف عليه بيننده حقيقةً عطف ايچون اولان اون حرفدن بريسی توسط ايلركه آنلر (واو) (فا) (ثم) (حتی) (او) (اما) (ام) (لا) (بل) (لكن) در تفصيلی انشاءالله مبحث حرفده كلور .

خفی اولميه‌كه اسملر يكديكری اوزره عطف اولنمقده درت قسم اوزره تصور اولنوركه اسم ظاهر اسم ظاهر اوزره مضمر مضمر اوزره اسم ظاهر مضمر اوزره مضمر اسم ظاهراوزره عطف اولنمقدر بونلردن بعضيلرينك يكديكری اوزره عطفنده بعض شرطلر واردركه مفيد ومختصر اوله‌رق زيرده بيان اولنه‌جقدر .

درس ١١٥

اكر ضمیر مرفوع متصل اوزره بر کلمه عطف اولنور ایسه اولجه بر ضمیر منفصل ایله تأکید اولنوب ثانیا اوزرینه عطف اولنور ضربت انا وزید وعمرو ضرب هو وغلامه قوللرمزده اولدیغی کبی زیرا ضمیر مرفوع متصلك اتصالی اولان کلمه دن انفصالی جائز اولمامغله لفظا جزء کبی اولدیغی وفاعل اولوب فاعلده فعلندن جزء کبی اولمغله معنا دخی جزء کبی بولندیغی جهتله اوزرینه بلا تأکید عطف اولنمق برکلمه نك بعض حروفی اوزرینه عطف ایلمك کبیدر لکن اولجه تأکید اولندقده متصل اولدیغی کلمه دن جواز تفردی منفهم اولوب برنوع استقلال تحصیل ایدرکه من حیث الحقیقه منفصل ایدوکی اکلاشیلور شو صورتده اول ضمیر منفصل مؤکد اوزره عطف اولنمق وارد خاطر ایسه ده لکن معطوف معطوف علیه حکمنده اولمغله معطوفك دخی تأکید اولمسی لازم کلورکه باطلدر .

واکر ضمیر مرفوع منفصل اوزره عطف اولنور ایسه (ما ضربت الا انت وزید) کبی جزئیت لفظیه بولنمامغله واکر ضمیر منصوب متصل اوزره عطف اولنور ایسه (ضربتك وزیدا) کبی جزئیت معنویه بولنمامغله بونلرده بر منفصل ایله تأکیده حاجت یوقدر و بیلملیدرکه ضمیر مرفوع متصل ایله معطوفی بینی حرف عاطفدن اول ویا صکره فصل اولنور ایسه تأکیدی ترك جائز اولور ضربت الیوم وزید قولمزده ودخی ما اشرکنا ولا آباؤنا قول شریفنده اولدیغی کبی و بعض مع وجود الفصل دخی تأکید اولنور فکبکبوا فیها هم والغاوون آیت کریمه سنده اولدیغی کبی .

واکر ضمیر مجرور متصل اوزره بر کلمه عطف اولنور ایسه خافض یعنی جار کرك حرف وکرك اسم اولسون اعاده اولنور ضربت بك وزید والمال بینی وبین زید قوللرمزده اولدیغی کبی زیرا مجرورك جارینه اتصالی فاعلك فعلنه اتصالندن اشددر زیرا فاعل ضمیر متصل اولدقده فعلندن انفصالی جائزدر مجرورك جاریندن انفصالی ایسه اصلا جائز دکلدر شو جهتله جار مع المجرور کلمهٔ

واحده منزلنده بولنمغله بلا اعادة الجار عطف ينه بركلمه‌نك بعض حروفی
اوزره عطف كبی اولور بو واسطه تجويز اولنه‌مز مجروراپچون ضمير منفصل
بولنمديغندن ضمير مرفوعی استعاره ده اقوايی ادنی مقامنده اقامه ديمك
اوله‌جغندن برنوع ابتذال ومذلت بولنديغندن هرحالده عامل اولی اعاده‌دن
بشقه برچاره متصور اوله‌مز شونيده بيلمليدركه بو راده واوايله عطف
اولنان جار مع المجرور اوله‌رق جار مع المجرور اوزره می عطف اولنمشدر
يوخسه معطوف يالكز مجرور اوله‌رق مجرور اوزره می عطف اولنمشدر
يعنی مثلا مررت بك و بزيد قولمزده معطوف بزيد اوله‌رق بك اوزره می
عطف اولنمش وياخود معطوف يالكز زيد اولوب ضمير مجرور اولان كاف
اوزره می معطوف بولنمشدر وبرده شق ثانيده مجرورك جری اعاده اولنان
جار ايله ميدر يوخسه اولكی جار ايله می مجرور اولمشدر بوخصوصده
اختلاف اولنمشدر مقرون تحقيق اولان معطوف آنجق مجرور اولان كلمه‌در
نته‌كيم شيخ رضی النظر المستقيم يقتضی ان القول بالثانی اولی ديمشدر زيرا
المال بينی و بينك قولمزده معطوفك آنجق مجرور ايدوكی متعيندر زيرا بين
لفظی امور نسبيه‌دن اولوب ذاتا ايكی طرف اقتضا ايده‌جكندن ايكنجی بين
ايچون برمعنا اولميوب عدم منزلنده در مجرد علت مذكوره‌دن ايچون اعاده
اولنمشدر ومررت بك وبزيد قولمزده دخی باء ثانينك ينه علت مذكوره‌دن
ايچون اعاده اولنديغی معلوم اولمغله هرحالده معطوفك) يالكز مجرور اولمسنه
حكم اولنمق اولا اولور وشو صورتده اولا اولان معطوف مجرورك جری
اعاده اولنان جاره حمل اولنمقدر نته‌كيم شيخ رضی شرحنده والاولی ان يحيل
جره علی العامل المتكرر اذليس باقل من الحروف الزائدة نحو كفی بزيد
فانها لاتلغی مع زيادتها ديمشدر .
وبعضيلر جر معطوف عامل اول ايله اولوب عامل ثانينك وجودی برامر
لفظيدن ناشی اولمغله عدم منزلنده‌دردیدیلر نته‌كيم لا ابالزيد قولمز نحونده‌ده
سيبويه زيدك جری اضافتله اولوب لام ظاهره ايله دكلدر ديمشدركه اشبو
ذهابی مقو يدر لكن اقوی اولان شيخ رضينك اختيار ايلديكيدر شو بيان
اولنان بصريلرك ذهابيدركه ضمير مرفوع متصل اوزره عطف اولندقده

برضمیر منفصل ایله تأکید ایدرلر وبلا تأکید ولافصل عطفی دخی علی قبح جائز کوررلر وضمیر مجرور متصـل اوزره عطف اولندقده حال سـعه واختیـارده اعادۀ جاری لازم کوررلر وحال اضطرارده ترك اعادهیی دخی تجویز ایدرلر لکن کوفیلر ضمیر مرفوع متصل اوزره بلا تأکید ولافصل عطفی من غیر قبح جائز کوردکلری کبی ضمیر مجرور متصـل اوزره بلا اعادۀ جار عطفی دخی مطلقا تجویز ایدوب (فاذهب فمابك والایام من عجب) شعریلهودخی (تساءلون به والارحام) آیت کریمهسیله اسـتدلال ایدرلرکه شـعر مذکورده (والایام) (بك) ده اولان ضمیر مجرور اوزره وآیت کریمهده (والارحام) (به) ده اولان ضمیر مجرور اوزره بلا اعادۀ جار عطف اولنمشدر دیرلر لکن شعر مذکورده واوعاطفه اولمیوب بلکه مصاحبت ایچوندرکه (والایام) (مفعول معه) در ویاخود عطف ایچون اولوب ضرورة شـعریهدن ایچون واقعدر و آیت کریمهده جرایله والارحام قراءت حمزه اولوب حمزه ایسـه کوفیدر ویاخود جائزکه واو قسم ایچون اوله ویاخود الارحام نصب ایله اوقنوب جار ایله مجرورك محلی اوزره معطوف اوله دینه بیلور .

درس ١١٦

خفی اولمیهکه معطوف علیهه ماقبلنه نظراً جائز وممتنع اولان احوال عارضهده اول احوال عارضـهیی مقتضی اولان معنـا (معطوف) ده منتفی اولمامق شرطیله (معطوف) معطوف علیـه حکمنده درکه (معطوف علیه) ده ماقبلنده اولان (عامل) رفع ونصب وجردن قنغیسنی اقتضا ایدرایسه اول اعراب معطوفده دخی بولنور ومعطوف علیـه جمله اولهرق ماقبلنه عائد برضمیری مشتمل ایسه اول ضمیر (معطوف)ده دخی اولور (الذی قام ابوه وقعد اخوه زید) قولمزده اولدیغی کبی .

(معطوف علیهه ماقبلنه نظراً عارض اولان احوالده معطوف معطوف علیه حکمندهدر) دیمکله معطوف علیهه من حیث نفسـه عارض اولان احوالدن احتراز ایدرز مثلا معرب ومبنی اولمق وتعریف وتنکیر وافراد وتثنیه وجمع کبی که بونلرده معطوف معطوف علیه حکمنده اولمق غیرلازمدر .

و (معطوف عليه ماقبلنه نظراً عارض اولان احوالى مقتضى اولان معنا (معطوف) ده (منتفى اولمامق شرطيله) ديمكله يارجل والحارث قولمز مثلندن احتراز ايلرزكه (الحارث) (رجل) اوزره معطوف اولوب الف لامله معرفدر (رجل) ايسه لامدن مجرد اولمغله بونده معطوف معطوف عليه حكمنده اولمامشدر .

زيرا ايكى ادات تعريفك جمعى جائز اولمامغله حرف ندا ايله الف لامك جمعى جائز اولميوب (يارجل) ده رجل لامدن مجرد اولمشدر (الحارث) ده ايسه بومعنا غيرموجود اولمغله معرف باللام بولنمشدر .

ودخى بيلمليدركه افراد وتعريفده معطوف معطوف عليه مماثل اولدقده معطوف عليه كرك ماقبلنه وكرك نفسنه نظراً عارض اولان احوالده (معطوف) معطوف عليه حكمندهدر شواجلدن (يازيد وعمرو) قولمزده معطوف عليه اولان (زيد) مفرد ومعرفه اولهرق ضم اوزره مبنى اولديغى كبى (معطوف) اولان (عمرو) دخى مفرد ومعرفه اولمغله ضم اوزره مبنى بولنمشدر .

واما (يازيد وعبدالله) قولمزده (زيد) مفرد ومعرفه (عبدالله) ايسه مضاف اولوب (زيد) ه مماثل اولمامغله زيد ضم اوزره مبنى اولوب (عبدالله) ايسه منصوب اولهرق معرب بولنمشدركه بناسى ممتنع اولمشدر .

اشته معطوف معطوف عليه حكمنده اولديغى اجلدن (مازيد بقائم ولاذاهب عمرو) و (مازيد قائما ولاذاهب عمرو) قوللرمزده (ذاهب) لفظنده آنجق رفع جائز اولمشدر زيرا مثال اولده ذاهب مجرور اوقنسه قائم اوزرينه ومثال ثانىده منصوب اوقنسه قائما اوزرينه معطوف اولمسى لازم كلور ايدىكه (زيد) ك خبرى اولور ايدى حالبوكه (زيد) ك خبرى اولمسى صحيح دكلدر .

زيرا (قائم) ده مستكن (زيد) ه عائد اولان ضمير (ذاهب) دهيوقدر پس ذاهب خبر مقدم اولوب عمرو مبتداى مؤخر بولنمش وشو تركيب جملهيى جملهاوزره عطف قبيلندن اولمشدر نحاتك (الذى يطير فيغضب زيدالذباب) تركيبنى تجويز ايلملرى (فا) نك عاطفه اولميوب فاء سببيه اولديغندندر شو

تقديرده (يغضب) يطيراوزره معطوف اولوب حالبوكه (يطير)ده موصوله عائد ضمير بولنوب يغضب‌ده يوقدر ومع هذا شو تركيب جائزدر دينه‌رك اعتراض اولنه‌مز (معنای تركيب) شول نسنه‌كه اوچار واول سببله زيد غضب ايلر سينك دنيلان حيواندر ديمكدر .

درس ١١٧

خفی اولميه‌كه برعاملك (بر) ويا (ايكی) ويا (دها زياده) معمولری اوزره برحرف عطف ايله (عطف) بالاتفاق جائزدر (حسن زيد وبكر) و (ضرب زيد عمرواً وبكر خالداً) و (اعلم زيد عمرواً بكراً فاضلاً وخالد بشراً محمداً عالماً) كبی . واما اوچ واوچدن زياده عامللرك معمولری اوزره برحرف ايله عطف بالاتفاق جائز دكلدر . واما عاملين (مختلفين) لك ايكی معمولری اوزره بر حرف عطفله ايكی اسمی عطف مختلف فيه دركه بونده درت مذهب واردر .

(مذهب اول) نحاتدن سيبويه هركز تجويز ايلمامشدر زيرا حرف واحدك عاملين مختلفين مقامنده قائم اوله بيلمك اقتداری يوقدر بعضيلر بورأيی جمهوره نسبت ايلمشدر .

(مذهب ثانی) نحاتدن برجماعتك مذهبيدركه ابن حاجب و استاذی (اعلم شنتمری) دخی بوجماعتدندر وبعض محققين جمهوره اسناد اولنمغه بومذهبی احق واليق كورمشلردر بونلرك ذهابی عطف مذكور علة مزبوره‌دن ايچون كذا جائز دكلدر آنجق مجرور تقدم ايدر ايسه شو صورتده جائزدر (فی الدار زيد والحجرة عمرو) و (ان فی الدار زيدا والحجرة عمرواً) قولمزده اولديغی كبی اشبو جوازی (اعلم) آخر كلامك اولنه خبرلر مخبر عنه‌لری اوزره مقدم بولنمقده استواسيله تعليل ايدوب (فی الدار زيد وعمر والحجرة) تركيبنی تجويز ايتمامش ولكن ابن حاجب شوتعليل (زيد خرج غلامه وعمرو اخوه) مثالنك دخی استواء طرفين بولنديغندن جوازينی استلزام ايلديكندن راضی اولميوب آنجق صورة سماع اوزره اقتصار ايلمشدر زيرا مخالف قياس اولان آنجق مورد سماع اوزره اقتصار اولنور .

(مذهب ثالث) اخفشك رأيدركه عطف مذكور جائز اولميوب آنجق احد عاملين جار اولهرق و (معطوف مجرور) حرف عاطفى ولى ايلدكده كرك جار تقدم ايدوب وكرك تأخر ايليه وياخود (لا) كلمه‌سيله منفصل اولدقده شوصورتلرده جائزدر ديمشدر (فى الدار زيد والحجرة عمرو) و (زيد فى الدار والحجرة عمرو) و (ماكل سوداء تمرة ولا بيضاء شحمة) و (مافى الدار زيد ولا الحجرة عمرو) و (مازيد بقائم ولا قاعد عمرو) قوللرمزده اولديغى كبى .

(مذهب رابع) (فرا) نك ذهابيدركه عطف مذكور مطلقا جائزدر واشبو جوازه شاعرك .

اكل امرى تحسبين امرأ ونار توقد بالليل نارا

شعريله استدلال اولنمشدركه (نار) (كل) لفظنك مضاف اليهى اولان (امرئ) اوزره و (نارا) (تحسبين) فعلنك مفعول ثانيسى اولان (امرءا) اوزره بر حرف عطفله معطوفدر (تحسبين) نك مفعول اولى كل امرى در و (توقد) نك اصلى تتوقددر (تلظى) ده اولديغى كبى احدى التائين حذف اولنمشدر (معناى شعر) آيا هر آدمى آدم و كيجه‌ده هر علولنان آتشى آتشمى ظن ايدرسك ديمكدر اشبو شعره جانب سيبويه و جمهوردن ضرورة شعريه اوزره محمول اولمق اوزره جواب ويرلمشدر و دخى كرك اشبو شعره وكرك (فى الدار زيد والحجرة عمرو) و (ماكل سوداء تمرة ولا بيضاء شحمة) نحوينه حرف جر و مضاف تقديريله‌ده جواب ويريلوركه شعر مذكورده (ونار) وكل نار ومثاللرده (والحجرة) وفى الحجرة (ولا بيضاء) ولا كل بيضاء تقديرنده‌در دينلور شوصورتده شعر مذكور برعاملك معمولين مختلفينى اوزره عطف قبيلندن ومثالين مذكورين عطف جمله على الجمله قبيلندن اولوب متنازع فيه‌دن اوله‌مز . فافهم وقس فاعتبر

درس ۱۱۸

(بحث تأکید) توابع خمسه‌نك اوچنجیسی تأکیددر (تأکید) متبوعك منسوب ویاخود منسوب الیه اولمقده حال وشانی سامع عندنده ثابت ومقرر قیلان ویاخود متبوعك كافهٔ افرادینه شامل اولدیغنی ارائه ایلیان برتابع اولوب (تابع یقرر امر المتبوع فی النسبة اوالشمول) دیمكله معرفدر بوده ایكی قسم اوزره‌درکه یا لفظی ویاخود معنوی اولور .

(تأکید لفظی) لفظ متبوعی حقیقةً ویاحکماً تکریر ایلمکله حاصل اولوب جمیع الفاظده یعنی اسماء وافعال وحروف وجمله‌لرده ومركبات غیر اسنادیه‌ده جاری اولور (ضرب زید زید) و (ضرب ضرب زید) و (ان ان زیداً قائم) و (ضرب زید ضرب زید) و بعلبك بعلبك كبی حقیقةً تکریر لفظ اشبو امثلهٔ مذکوره‌ده واقع اولوب وحکماً تکریر لفظ بر ضمیر متصل تأکید اولنه‌رق مثلا ضربت انت قولمزده اولدیغی كبی اشبو (تأکید) سامعدن سهووغفلت ضررینی دفع ویاسامعك غلط متكلمی توهم ایلمسنی رفع ویاخود (زید قتیل قتیل) و ضرب الامیر الامیر قولمزده اولدیغی كبی منسوب و یامنسوب الیه‌ده معنای مجازی مراد اولنمق توهمنی ازاله ایلمك كبی فائده‌لری مفیددر .

واما (تأکید معنوی) بر طاقم الفاظ معدوده ایله حاصل اولورکه آنلر نفسه و (عینه) و (كلاهما) و (كله) و (اجمع) و (اكتع) و (ابتع) و (ابصع) در وابصع موقعنده ضاد معجمه ایله (ابضع) دخی واردر بونلر سكز كلمه اولوب واوچ قسم اوزره استعمال اولنمشلردرکه (نفسه و عینه) واحد ومثنی ومجموع ومذكر ومؤنثه عام وشامل اولوب دفع سهو وغفلت ورفع وهم غلط و (منسوب الیه) ده مراد معنای مجازی اولمیوب بلكه حقیقت اولمق نكته‌لرندن ایچون تأکید واقع اولورلر واقتضای مقامه كوره صیغه وضمیرلری مختلف اولورکه مثلا (جاءنی زید نفسه) و (هند نفسها) و (الزیدان) او (الهندان انفسهما) او نفساهما علی مانقله ابن كیسان عن بعض العرب والزیدون انفسهم والهندات انفسهن دینور وعینه دخی بوكا قیاسله بیلنور و (كلاهما) آنجق مثنی‌ده مستعمل اولوب مؤنثده

كلتـاهما دينور (جاءنى الرجلان كلاهما) و (المرأتان كلتاهما) قولمزده اولديغى كبى و (كله) و (اجمع) واخواتى تثنيه نك غيرنده مفرد وجمعده اســتعمال اولنورلر آنجق اقتضاى مقامه كوره (كله) ده اختلاف ضمير واجمع واخواتنده اختلاف صيغه واقع اولوركه مثـلا قرأت الكتاب كله والصحيفة كلها واشتريت العبيد كلهم والجوارى كلهن واخذت المال اجمع اكتع واشـتريت الجارية جمعاء كتعـاء وجاءنى القوم اجمعون اكتعون و (النســاء جمع كتع دينور اشبو اكتع واخواتى هكذا تصرف اولنوب (اجمع) يه تابعلردركه آنسز ذكر اولنملرى ضعيفدر واوزرينه تقدملرى اصلا جائز دكلدر .

و بيلمليدركه (كل) لفظيله آنجق بر (ذواجزا) تأكيد اولنوركه حساويا حكماً قسمت وافتراقى صحيح اولمليدر (اكرمت القوم كلهم) و (اشتريت العبدكله) كبى شو اجلدن (جاءنى زيدكله) تركيبى جائز دكلدر . زيرا حكم محيثتده نه حساونه عقلاً (اجزاء زيد) ك افتراقى صحيح اولهمز . اشبو (كلاهما) و (كله) و (اجمع) واخواتيله متبوعك افرادينه شمولى بيان وتقرير اولنوركه نسبت بعض افراده اولمسى توهمنى ازاله ايديلور .

وبيلمليدركه اكر برضمير مرفوع متصل نفس وياخود عين ايله تأكيـد اولنور ايسه (اولا) برمنفصل ايله تأكيد اولنوب ثانيا بونلر ايله تأكيد اولنور (ضربت انت نفسك) كبى زيرا ضمير منفصل ايله تأكيد اولنمسه (ضمير مســتكن) دن تأكيد وقوعنده (نفسه) و ياخود (عينه) فاعله ملتبس اولور ايدى مثـلا (زيد اكرمنى هو نفسه) قولمزده اكرمنى‌ده اولان ضمير مستكن (هو) ايله تأكيد اولنمسه (نفســه) لفظى تأكيد اولمغه احتمالى اولديغى كبى فاعل اولمغه دخى احتمالى اولوب التباس واقع اولور ايدى واكرچه ضمير بارزدن تأكيد وقوعنده التباس يوق‌ايســه‌ده بوده صورت التباسه محمولدر .

و (اما ضمير مرفوع متصلك) برمنفصل ايله تأكيد اولنمقسزين (كل) واجمعين ايله تأكيـد اولنمسى جائزدر القوم جاؤكلهم اجمعون كبى زيرا

كل واجمعين نك عاملى ولى ايلملرى نفس وعين كبى كثيرالوقوع اولميوب بلكه قليل اولمغه فاعله التباسلرى يوقدر .
و (اما ضمير منصوب ومجرور) ك ودخى ضمير مرفوع منفصلك برمنفصل ايله تأكيد اولنمقسزين نفس وعين ايله تأكيد اولنملرى كذا عدم التباسدن ايچون جائزدر ضربتك نفسك ومررت بك نفسك وانت نفسك قائم كبى .

درس ١١٩

(بحث بدل) توابع خمسه نك دردنجيسى بدلدر (بدل) لغة خلف معناسنه در و (اصطلاح نحو يين ده (تابع مقصود بما نسب الى المتبوع دونه) ديمكله معرفدر يعنى بدل برتابع دركه متبوعنه يعنى مبدل منهه اولان نسبتله مقصود كندى اولوب متبوع دكلدر بلكه متبوعنه نسبت كنديسنه نسبت اولنمغه برمقدمه وتمهيددر .
مثلا (جاءنى زيد اخوك) قولمزده (اخوك) زيددن بدل واقع اولوب (زيد) اخ مخاطبدن عبارتدر و (زيد) ه اولان نسبت مجيئت ايله مقصود اخ مخاطب اولوب (زيد) ه نسبت اخ مخاطبه نسبته بر وسيله در .
نعت وتأكيد وعطف بيانده متبوع ابتداء مقصود بالنسبة اولمغله (مقصود بما نسب الى المتبوع) قيديله مخرجلردر وعطف بالحروفده (تابع) مع متبوعه مقصود اولمغله (دونه) قيديله خارجدر . وحرف اضراب اولان (بل) لفظيله واقع معطوفك متبوعى ابتداء متكلمك مقصودى اولوب مؤخراً سهوينى بالتفرس بل لفظيله اعراض ومعطوفى قصد ايلمكله تابع ومتبوع ايكيسى دخى مقصودلر ديمك اولوب كذا شو تعريفدن خروجنده اشكال يوقدر واما (الا) كلمه سندن صكره واقع بدل شو تعريفده داخلدر . زيرا تعريف مذكورده مأخوذ اولان نسبت بطريق الاثبات وياخود بطريق النفى اولمقدن اعم اولمغله مثلا (ماقام احد الازيد) قولمزده واقع اولان (نسبت قيام) مبدل منه اولان (احد) ه نفيا ويريلمش وبدل واقع اولان زيده بطريق الاثبات ويريلوب قيامك بعينه تابع واقع

اولان زیده نسبتی مقصود بولنمشدر پس (زید) ه (تابع مقصود بما نسب الی المتبوع) تعریفی صادق کلمشدر .

(خفی اولمیه‌که) بدل درت قسم اوزره بولنمشدر زیرا (بدل) مبدل‌منهك یاعینی واقع اولوب ویاخود عینی واقع اولمز عینی واقع اولور ایسه بدل کل من‌الکل‌در عینی واقع اولمز ایسه ینه ایکی احتمالدن خالی دکلدر یا مبدل منه اجنبی اولوب ویاخود اجنبی اولمز اجنبی واقع اولور ایسه بدل غلطدر اجنبی واقع اولمزایسه بوده یامبدل منهك بعضی واقع اولور ویابونك غیری اولور (شق اول) بدل بعض من‌الکل و (شق ثانی) بدل اشتمالدرکه مفتاحده وجه حصر شووجهله بیان اولنمشدر (بدل کل من‌الکل) ده بدلك مدلولی مبدل منهك مدلولی اولورکه ذاتاً متحد اولورلر (جاءنی زید اخوك) قولمزده اولدیغی کبی اما مفهوملری متحد اولمق لازم دکلدر .

(بدل بعض من‌الکل) ده بدلك مدلولی مبدل منهك مدلولندن من‌حیث الخارج جزء واقع اولور ضربت زیداً رأسه قولمزده اولدیغی کبی .

(بدل اشتمال) ده بدل ایله مبدل منه بیننده ذکر اولنان کلیت وجزئیت ملابسه‌سنك غیری اوله‌رق بر ملابسه واتصال معنوی بولنورکه مبدل منهه ویریلان نسبت اجمالا ملابسی بولنان بدله نسبتی اقتضا ایدر وشووجهله مبدل منه ذکر اولندقده نفس سامع بدلك ذکرینه منتظر ومشتاق اولور . واشبو بدل اشتمالده که بدل مبدل منهی مشتمل وانتقالیله منتقل اولور (سلب زید ثوبه) قولمزده اولدیغی کبی وکاه (مبدل منه) بدلی مشتمل ومحیط اولور کرك معا انتقال بولنسون (اعجبنی زید علمه) قولمزده اولدیغی کبی وکرك معا انتقال بولنمسون (یسألونك عن‌الشهر الحرام قتال فیه) آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

وخفی اولمیه‌که مبدل منه بدلك جزئی واقع اولان ماده‌لر دخی بدل اشتمالده داخلدر آنفا مرور ایلیان وجه حصردن دخی منفهم اولور (نظرت الی القمر فلکه) و (رأیت درجة الاسد برجه) قوللرمزده اولدیغی کبی بعضیلر بونی قسم خامس عد ایله (بدل کل عن‌البعض) تسمیه قیلدیلر ایسه ده عند المحققین قلة وندرتندن ومع هذا کلام عربده بولنمیوب وشومثاللرك مصنوع

بولنمسندن ایچون اعتداد اولنمامشدر واما (بدل غلط) دنیلان اوچ قسم اوزره‌در یامبدل منه قصداً ذکراولنوب بعده ایهام غلط ایلیه‌رك وادنی‌دن اعلایه ارتقا ایدرك ایراد بدل قیلرسك بوكا (بدل بدأ) دینور وكلام فصحاده بولنور (حبیبی نجم شمس) قولمزده اولدیغی كبی ویا مبدل منهی ذكرده غلط وخطا ایدوب صوابی قصدایله ایراد بدل قیلرسك بوكا بدل غلط دینور ویا مبدل منه سهواً لسانه سبقت ایدوب صحیحی قصدایله همان ایراد بدل قیلرسك بوكا بدل نسیان دینور بدل غلط ونسیان كلام فصحاده واقع اولمز انجق غلط ویا نسیان وقوعنده بل لفظیله اضراب ایدرلر مثلا جاءنی زید حمار دیمز بلكه جاءنی زید بل حمار دینور .

درس ١٢٠

خفی اولمیه كه بدل مبدل منهه افراد وتثنیه وجمع وتذكیر وتأنیث ده موافقت ایلملیدر لكن تعریف وتنكیرده موافقت غیر لازمدر شو اجلدن بدل و مبدل منه كاه ایكیسی دخی معرفه اولور (جاءنی زید اخوك) و (رأیت زیداً رأسه) و (اعجبنی زید علمه) و (جاءنی زید حماره) كبی وكاه نكره اولورلر (جاءنی رجل غلام لك) و (رأیت رجلاً رأساً له) و (اعجبنی رجل علم له) و (جاءنی رجل حمار له) كبی وكاه تعریف وتنكیرده مختلفین اولورلركه یا بدل معرفه ومبدل منه نكره اولور جاءنی رجل غلام زید كبی و یابدل نكره ومبدل منه معرفه اولور وشوصورتده (مقصود) اولان بدل غیر مقصود اولان مبدل منه‌دن انقص اولمسون ایچون جبراً للنقصان بدل ایچون برنعت ایراد ایلمك واجب اولور (بالناصیة ناصیة كاذبة) آیت كریمه‌سنده و (رأیت الرجل راسا كبیراً له) و (اعجبنی الرجل علم نافع له) قوللرمزده اولدیغی كبی .

وبیلملیدركه بدل ومبدل منه كاه ایكیسی دخی اسم ظاهر اولورلر امثلهٔ مذكوره‌ده اولدیغی كبی وكاه ایكیسی دخی ضمیر اولور (الزیدون لقیتهم ایاهم) قولمزده اولدیغی كبی وكاه مختلفین اولورلركه یا (بدل اسم ظاهر ومبدل منه ضمیر اولور) واشبو ضمیر اگر ضمیر غائب اولور ایسه

آنده بدل کل جاری اولور زیرا ضمیر غائب ایله اسم ظاهر متساویاندر (اخوك ضربته زیدا) قولمزده اولدیغی کبی واکر ضمیر متکلم ویاخود ضمیر مخاطب اولور ایسه آنده (بدل کل) جاری اوله من واما دیکر بدللر جاری اولور (اشتریتك نصفك) و (اشتریتنی نصفی) و (اعجبنی علمك) (وعجبتك علمی) و (ضربتك الحمار) وضربتنی الحمار قوللرمزده اولدیغی کبی .

و یا بدل ضمیر ومبدل منه اسم ظاهر اولور) (ضربت زیداً ایاه) قولمزده اولدیغی کبی فافهم

درس ۱۲۱

(بحث عطف بیان) توابع خمسه‌نك بشنجیسی عطف بیاندرکه (صفت) ك غیری اولوب ومتبوعنی ایضاح ایدر براعرابی‌نك (اقسم بالله ابوحفص عمر . مامسها من نقب ولادبر . اغفرله اللهم انکان فجر) قولنده عمر لفظی کبی کنیهٔ حضرت فاروق اولان (ابوحفص) دن عطف بیان واقع اولوب آنی موضحدر شوشعرك قائلی اولان (عرب) ك وطنی بعید وناقه‌سی علتلی وضعیف اولمغله حضرت عمر رضی الله تعالی عنه‌دن برناقهٔ قویه احسان اولنمسنی طلب ایدر وجانب حضرت فاروقدن مع القسم تکذیب اولنه‌رق رد ایدیلدکده ناقه سنی اوکنه قانوب کیدر ایکن اشبو شعری سو یلمشدر . (مفادی) یعنی حضرت ابی حفص عمر رضی الله تعالی عنه حقه قسم ایلدی‌که ناقه یی (نه جرب) ونه ریش پشت دنیلان علت مس ایتمامشدر یارب اکر قسمنده حانث اولدی ایسه عفو ایله دیمکدر بعده حضرت عمر افندمز اعرابی‌یه ایریشه‌رك تصدیق ومأمولنی اسعاف ایلمشدر .
اشبو عطف بیانك (بدل) دن معنا فرقی تعریف بدل ایله ظاهردرکه مثلا (جاءنی اخوك زید) دینلدکده اسنادك ابتداء اولکنه اولمسی قصد اولنوب ثانینك آنی ایضاح وتتمیم ایچون کتورلمسی ملاحظه اولنور ایسه ثانی یعنی (زید) عطف بیاندر واکر اسنادك ثانی‌یه اولمسی قصد اولنوب

اولکنك مجرد ثانی ایچون بر مقدمه وتمهید اولمسی ملاحظه اولنور ایسه ثانی بدلدر .

و (لفظاً فرقی) مثلا کندینه برصفت معرف باللام مضاف قیلنمش اولان برمعرف باللامدن عطف بیان واقع اولان بر محلده ظاهردر جاءنی الضارب الرجل زید قولمزده اولدیغی کبی (زید) (الرجل) دن عطف بیان اولوب بدل دکلدر . زیرا بدل قیلنسه بدل تکریر عامل حکمنده اولمغله الضارب زید دیمك اولور ایدی شو ترکیب ایسه یوقاریلرده مرور ایلدیکی اوزره جائز دکلدر ودخی فزارالاسد نام شاعرك

انا ابن التارك البکری بشر علیه الطیر ترقبه وقوعا

شعرنده (انا ابن التارك البکری بشر) قولنده اولدیغی کبی‌که (بشر) لفظی البکریدن عطف بیان اولوب بدل دکلدر واکر بدل قیلنمش اولسه ذکر اولندیغی اوزره (انا ابن التارك بشر) تقدیرنده اولورکه الضارب زید ترکیبی قیلندن اولور ایدی شوترکب ایسه جائز دکلدر مفاد شعرین بربشر بکری‌یی مقتولا تارك اولان شجیع بر پدرك مخدومیم حالبوکه اول بکری‌نك اوزرینه دوشیجی اولدقلری حالده یعنی بکرینك روحی چیقه‌رق اوزرینه دوشملری ایچون قوشلر مترقبلردر دیمکدرکه شجیع بربکری‌یی شو حالده مقتولا تارك اولان بر پدرك اوغلی اولمسی جهتله تمدح وتفخردر .

عطف بیانك بدلدن لفظاً فرقی یازیدالحارث قولمز نحونده دخی ظاهردرکه الحارث عطف بیاندر بدل اولمسی جائز دکلدر زیرا بدل تکریر عامل حکمنده اولمغله یاالحارث دیمك منزلنده اولور ایدی یاالحارث ترکیبی ایسه اصلا جائز دکلدر ودخی یاغلام زید ترکیبنده دخی فرقلری واردرکه غلام منادای مفرمعرفه اولوب علی مایرفع به مبنی‌در وزید عطف بیان قیلندقده (زید) ده مناداتك لفظنه حملاً رفع ومحلنه حملاً نصب جائزدر واما بدل قیلنورایسه منادادە بدل منادای مستقل حکمنده اولمغله(زید)ده آنجق ضم متصور اولور فافهم وقس فاعتبر

﴿ مبحث المبنى من الاسم ﴾

اسمدن معرب اولنلر بيان ومعرب واعرابك تعريف واقسامى عيان قيلندى ايسه مبنى‌دن دخى برنيجه درسلر ايله بحث ايلملىز .

درس ١٢٢

مبنى لغتده برنسنه بنا اولنمش وثابت قيلنمش معناسنه‌در . ومعناى اصطلاحيسنده شيخ ابن حاجب حضرتلرى تعريف معربده (تركيب ده بولنمق) و (مبنى اصله برمناسبتى اولمامق) قيدلرينى ثبت ايلمكله اصطلاحاً تعريف مبنى‌ده شوايكى قيدك انتفاسيله (المبنى ماناسب مبنى الأصل او وقع غير مركب) بيورمشدر تعريف مزبورده اولان (او) كلمه‌سى مانعة الخلو ايچون اولوب يعنى (مبنى) مبنى اصله برمناسبتى بولنان وياخود عاملى برلكده تحقق ايده‌جك صورتده تركيبده بولنمياندر بوكا كوره هركز تركيبده بولنميان اسماء معدوده مثلا زيد عمرو بكر كبى وعاملى برلكده تحقق ايتميه‌رك تركيبده بولنانلر مثلا غلام زيد تركيبنده غلام كبى بونلر مبنى اولورلر فقط درس تاسعده كچديكى اوزره علامهٔ زمخشرى عندنده وبركوى حضرتلرينك دخى مختارى اولان معربده مجرد اعرابه استحقاقه صلاحيت شرط اولمغله كرك اسماء معدوده وكرك غلام زيد نحونده (غلام) ك اعرابه استحقاقه صلاحيتى بولنمغله معرب اولورلر وبرده شوتعريفده (مبنى الاصل) لفظى ذكر اولنمغله (مطلق مبنى) يى اولجه بيلميانه تعريف اوله‌مز شوجهتله تعريف مزبور (مطلق مبنى) نك تعريفى اولميوب مطلقا مبنى‌نك تعريفنده (ماكان حركته وسكونه وحرفه لابعامل) دينور يعنى (مبنى) آخرينك حركه‌سى وياسكونى وياعلامت اعراب طرزنده برحرفى هركز برعامل سببيله اولميان كلمه‌در .

اشبو مبنى مصطلحه مبنى دينلمسى مع اختلاف العوامل برحالت اوزره ثابت ولازم اولديغندندر .

وخفی اولمیه‌که مطلقا مبنی ایکی قسمدر (قسم اول) مبنی اصلدرکه بناده اصل اولوب دیکر مبنی‌لر کندینه مجرد برمناسبت ومشابهتدن ایچون کسب بنا ایلیه‌رك تفرع ایتمشدر ومبنی اصل درت دانه‌در اولکیسی حرفدرکه هرکز معمول اولمیوب بناده اصل اولمده کماله ایرمشدر ایکنجیسی فعل ماضی‌درکه مطلب فعلده کاور اوچنجیسی امر بغیر اللام درکه عندالبصریین مبنی‌در واما عندالکوفیین لام مقدره ایله مجزوم اولمغله معربدر بودخی آنده‌بیلنور دردنجیسی جمله‌در بونلرك وجه بناسی (حرف) و (ماضی) و (امر بغیر اللامك) معنای مطابقی مستقله عدم دلالتلرندن ایچون اوزرلرینه معانی مقتضیه للاعرابك یعنی فاعلت ومفعولیت واضافتك ورود ایلمامسی و (ماضی) ده فعل مضارعده اولان اسمه مشابهت تامه‌نك دخی مفقود بولنمسیدر و (جمله) نك کمال استقلالندن ایچون دیکره ارتباطه حاجتی اولمامغله معانیٔ مزبوره آنك اوزرینه دخی ورود ایده‌مامسیدر . (قسم ثانی) مبنی عارض درکه مبنی اصله برمناسبت ومشابهتی بولنمغله کندینه بنا عارض اولمش اولانلردر بونلر دخی ایکی قسمدر برقسمی مبنی عارض لازمدرکه (مالاینفك عن البناء) یعنی (بنادن هرکز منفك اولمیان مبنی‌لر) دینمکله معرفدر بونلر (مضمرات . اسماء اشارات . موصولات . اسماء افعال . وماکان علی وزن فعال . اصوات . بعض مرکبات . بعض کنایات . بعض حروف) در وبرقسمی مبنی عارض غیرلازمدرکه (ماینفك عن البناء) یعنی بنادن منفك اوله‌بیلان مبنی‌لر دینمکله معرفدر بونلر (اضافه‌دن قطع) اولنوب (مضاف الیه) لری نیتده کوزه‌دیلان (ظرفلر) و (منادای مفرد معرفه) و (مفرده ونکره اوله‌رق) (لا) لنفی الجنسه متصله وغیر مکرره اولان لالنفی الجنسك اسمیدر ودخی آخرینه نون تأکید ونون جمع مؤنث متصل قلنان فعل مضارعدرکه بوندن مطلب فعلده بحث اولنور .

درس ١٢٣

خفی اولمیه‌که ذکر اولنان اشبو مبنی عارضلردن هر برینك بناسنده مبنی اصله برنوع مشابهت ومناسبت علت اولمشدر مثلا (مضمرات) متکلم

ومخـاطبده حضوره وغائبده تقدم ذكره محتاج اولمغله احتياج الى الغيرده حرفه مشابه‌لردر و بعض بر حرف وبعضيسى ايكى حرف اوزره بولندقلرى جهتله دخى وضعاً حرفه مشـابهتلرى موجوددر مثلا ضربت قولمزده اولان تا وضربنا قولمزده اولان ناكبى وايكى حرفدن اكثر بولنـانلرده اطراداً للباب بونلر اوزره محمولدر دينور (واسماء اشارات و موصولات) برصله وياصفت وبوكبى نسنه‌يه احتياجى بولنمقده حرفه مشابهلردر وبونلرده حرفه مشابهت وضعيه دخى واردر و (اشـارت) نفى ونهى وتمنى وترجى معنالرى كبى برمعنا اولمسنه وشومعنالره دال اولمق اوزره حرفلر بولنمسـنه باقيلور ايسه اسم اشاره‌ده حرفه مشابهت‌معنويه دخى بولنور واسماء موصوله ايسه حرف موصول معناسنه ملتبس اولديغندن آنلرده دخى مشابهت معنويه غير منكردر و (اسماء افعال) ماضى وامر معنالرينى حائز اولديغندن مبنى اصله مناسبتلرى دركاردر ومع هذا كنديلر عامل اولوب ديكر برعامل ايله متأثر اولمـاملرى جهتله حرفه دخى مشـابهتلرى واردر وفعال وزننده اولنلردن برقسمى امر معناسنى حائزدر مثلا نزال كلمه‌سى انزل معناسنه‌در وصفت وعلم اولان ديكر قسملركده امرمعناسنه اولان فعال يه مشاكلتلرى واردر. و (اصوات) انتفاى تركيبدن ايچون و برده محكوم عليه وبه اوله‌مامقده حرفه مشابهتلرى بولنديغندن مبنى‌لردر وبعض مركبات برحرفى متضمن اولدقلرندن وياخود بوحكمده بولندقلرندن مبنى‌لردر و(بعض كنايات) بونلردن (كم) ايكى حرف اوزره اولمغله وضعا حرفه مشابه اولديغى جهتله مبنى‌در و (كذا) كلمه‌سنده ذا مشابهت وضعيه‌سندن ايچون اصلا مبنى اولمغله فى‌الحال دخى بنـاسى اوزره قالوب كذا مبنى‌در و (كيت) و (ذيت) ايله برجمله وكلامدن كنايه اولنه‌جغندن جمله‌يه منـاسـبتلرندن ايچون مبنى‌لردر واسماء استفهامدن بعضيسى مثلا من وما كبى مشابهت وضعيه‌دن ايچون و ديكرلرده بونلره حملا مبنيلردر وهمزهٔ استفهام معناسنى متضمن اولدقلرندن حرفه مشابهت‌معنويه‌لرى دخى اشـكاردر واسماء شرط ان شرطيه معناسنى متضمن اولدقلرندن مشـابهت معنويه‌دن ايچون وكذا بعضيسنده مشـابهت وضعيه دخى بولنديغندن هرحالده مبنى‌لردر .

و (بعض ظروف) بونلردن (امس) حرف تعریفی متضمندر وشو جهتله همیشه معرفه ایله توصیف اولنور و (قط) و (عوض) حرفی متضمن اولدقلرندن و (مذ) و (منذ) حرف اولان مذو منذیه لفظاً موافق اولدیغندن و (اذا) شرطیه اولدقده ان شرطیه‌یی متضمن اولدیغندن و مفاجأة ایچون اولدقده اذاء شرطیه‌یه مشاکل بولندیغندن و حتی مفاجأة ایچون اولدقده بعضیلر حرفیتنه حکم ایلدیکندن و (اذ) کلمه‌سنده ایکی حرف اوزره اولمغله مشابهت وضعیه بولندیغندن مبنیلردر وظرف اولان اسمای استفهامیه وشرطیه‌نك وجه بنالری ایسه ماسبقدن معلومدر و (حیث) مضمون جمله‌یه مضاف اولدیغندن مضاف الیهنه مناسبتندن اکتساب بنا قیلر و لدی ولدن وسائر بونده اولان لغتلر ابتدا مفادنی مشعر اولملریله من معناسنی متضمن اولدقلرندن مبنیلردر مثلا (جئت لدن طلوع الشمس) دینور طلوع شمس عندنده وابتداسنده کلدم دیمکدر وبونده اولان لغتلردن بعضسنده مثلا لدکی مشابهت وضعیه اولمغله دیکرلرینکده کندنده مشابهت وضعیه بولنانه حمل ایله وجه بنالرینی توجیه ایلمك دخی ممکندر واسم اوله‌رق مثل معناسنه اولان کاف وجانب معناسنه اولان عن کلمه‌لری حرف اولان کاف وعن کلمه‌لرینه مشاکل اولمغله بنالری شبهه‌دن وارسته‌در واسم اوله‌رق فوق معناسنه اولان علی کلمه‌سنك دخی بناسی محتاج بیان دکلدر .

و مبنی عارض غیر لازمدن (مضاف الیهلری منویا) حذف اولنه‌رق اضافتدن قطع اولنان ظرفلر مضاف الیه محذوفلرینه احتیاجلرندن ایچون احتیاج الی الغیرده حرفه مشابهتلری بولنمغله مبنیلردر و (منادای مفرد معرفه) ادعوك منزلنده اولوب کاف خطاب موقعنده بولنمغله کاف خطاب ایسه کرك مشابهت وضعیه‌سندن وکرك حرف خطابه مشاکلتندن ایچون مبنی اولمغله منادای معرفه دخی مبنی بولنمشدر و (لا النفی الجنسك مبنی اولان) اسمنك وجه بناسی من استغراقیه‌یی متضمن اولمسیدر وبر جمله‌یه ویا جمله‌یه مضاف اذ کلمه‌سنه مضاف اولان ظرفلرك مبنی قلندقلرنده وجه بنالری بالواسطه ویا بلا واسطه مضاف الیهلرینه انتسابلریدر .

ولا لنفی الجنسك مدخولندن قسم ثالث مبنی قلندقده وجه بناسی ینه من استغراقیه‌یی متضمن اولمسی ملاحظه‌سیدر ولالنفی الجنسك مدخولندن قسم مبنی‌نك صفتنك بناسی موصوفنه مناسبةً در .

بونلرك كافه‌سندن آشاغیده انشاءالله دروس عدیده ایله بحث ایلیه‌جكز شو درسلرمزدن مستبان اولان برمبنی‌نك سبب بناسی مبنی اصله بروجه ایله مناسبتی ویاخود تركیبده بولنماسیدر ووجوه مناسبت برنیچه نوع اوزره‌دركه وضعا حرفه مشابهت وحرفه ویا فعله مشاكلت وحرفی ویامعنای حرفی متضمن اولمق ومعنای فعلی متضمن‌اولمق ومبنی اصله مناسب اولانه مناسبت ومقارنت وافتقار الی‌الغیر وبوكبی برصفتده حرفه مشابهتدن عبارتدر نته‌كیم بومعنایی اشعار ایلمك اوزره بیت .

وضعاً ویامعناً ویا وصفا مشابه اولسه یا
اولسه مشاكل یامقارن مبنی‌یه‌مبنی‌دی‌ها

دینلمشدر وبعض نحات وجه بنایی مجرد حرفه مشابهت قیلمشلردركه سیبویه دخی شوجمله‌دندر وابن مالك دخی الفیه‌سنده بوجهتی اختیار ایلمشلردر نته‌كیم بیوررلر .

والاسم منه معرب ومبنی لشبه من‌الحروف مدنی

یعنی اسم ایكی قسم اوزره اولوب برقسمی معربدر وبرقسمی كندینی حروفه تقریب ایلیان مشابهتدن ایچون مبنیدر .

كالشبه الوضعی فی اسمی جئتنا والمعنوی فی متی وفی هنا

یعنی حروفه مقرب اولان مشابهت جئتنا كلمه‌سنده ایكی اسمده یعنی ضمیر متكلم وحده اولان (ت) وضمیر متكلم مع‌الغیر اولان (نا) ده بولنان

مشابهت وضعیه کبی‌که (ت) برحرف واحد او زره و (نا) ایکی حرف او زره بولندیغندن حرفه وضعا مشابهلردر واسم استفهام واسم شرط دخی اوله‌بیلان (متی) ایله اسم اشاره بولنان هنا لفظنده اولان مشابهت معنویه کبی‌که متی اسم استفهام اولدقده همزهٔ استفهام معناسنی واسم شرط اولدقده ان شرطیه معناسنی متضمندر وهنا اسم اشاره اولوب (اشارت) ایسه نفی ونهی وتمنی وترجی بوکبی معنالردن برمعنادر شو معنالره دال حرفلرك وجودینه باقیلور ایسه اشارت ایچون دخی برحرف وضع اولنمق لازم کلور ایدی شو جهتله کانه هنا برحرف غیر موجودك معناسنی متضمن اولوب شو مشابهت معنویه ایله مبنی قلنمشلردر .

وکنیابة علی الفعل بلا تأثر وکافتقار اصلا

ودخی حرفه مشابهت فعل منابنده نائب اوله‌رق برعاملدن متأثر اولمامق کبی‌درکه مثلا اسماء افعال کیمسی فعل ماضی وکیمسی فعل امر مقامنده اولوب وبرعامل ایله متأثر دکلاردر نته‌کیم حرفلر دخی هرکز برعامل ایله متأثر اولمزلر واما (مصادر) مثلا ضربا زیداً قولمزده ضربا کبی فعل منابنده بولنورلر ایسه‌ده لکن عامل ایله متأثر اولدقلرندن مبنی اولمیوب معربلردر ودخی حرفه مشابهت احتیاج الی الغیر کبی‌که بودخی وجوه بناصره سندن تأصیل وتحکیم اولنمشدر مثلا اسماء موصوله‌ده اولدیغی کبی‌که صله‌یه محتاج اولمغله احتیاج الی الغیرده حرفه مشابه اولوب مبنی بولنمشلردر . زیرا حرف دخی برمتعلقه محتاج اولمغله غیره احتیاجی درکاردر شو بیاندن مستبان اوله‌جغی اوزره مبنی عارضده وجه بنا حرفه مشابهت اولوب وشو مشابهتده درت قسم اوزره تصور اولنمشدر فافهم واعتبر

درس ١٢٤

(المضمرات) مبنی عارض لازمدن بری مضمراتدر وجه بناسی فاضل هندی وعبدالرحمن جامی عندنده مختار اولان آنفا ذکر اولندیغی اوزره

احتیاج الی الغیرده حرفه مشابه بولنملریدر وفاضل عصام عندنده مختار اولان حرفه وضعا مشابهت ومشاکلتدر زیرا مثلا ضربت قولمزده (ت) وضربك قولمزده (ك) ضمیر اولوب (ت) ایسه ضمیر اولمیه‌رق مثلا تأنیثه دال حرف دخی اولور و (ك) ایسه حرف خطاب اوله‌رق دخی کلور که شو صورتده ضمائرك برقسمی حرف لفظی اوزره بولنمش اوله‌رق حرفه وضعا مشابه اولوب مبنی اولورلر وسائر قسملرده مثلا انا وانتما ونحن کبی قسم مذکوره حملا مبنی اولورلر و (فاضل برکوی) عندنده مختار اولان ضمائرك مبنی اولملری کندیلرده موجب اعراب بولنمدیغی جهتله‌در زیرا اسملرده مقتضئ اعراب صیغهٔ واحده اوزره معانئ مختلفه‌نك توارد ایلمسیدر مضمراتك ایسه معانئ مختلفه توارد ایلدکجه ماده وصیغه‌لری مختلف اولور کورلمزمیکه مرفوع ومنصوب ومجروردن هر بریچون آریجه ضمیرلر واردر شو جهتله اعرابك دلالتندن مستغنیلردر شو بیانمز منفهم اولدی ایسه مضمراتك بیانه کیریشه‌لم .

خفی اولمیه‌که مضمرات برنیجه اعتبار ایله تقسیم اولنمشدر باعتبار الوضع ضمیر متکلم وضمیر مخاطب وضمیر غائب قسملرینه آیریلمشدر (ضمیر متکلم) بر متکلم نفسندن حکایه ایتمك ایچون وضع اولناندر (یای متکلم) و (انا) و (نحن) وضربت وضربنا اوده اولدیغی کبی (ضمیر مخاطب) بر حاضره توجیه خطاب اولنمق ایچون وضع اولناندر انت وایاك وتثنیه وجمعلری کبی وضربك وضربت وضربتده اولدیغی وتثنیه وجمعلرنده بولندیغی کبی (ضمیر غائب) ذکری تقدم ایدن برغائبدن حکایه ایچون وضع اولناندر هو وهی وایاه وتثنیه وجمعلری کبی و ضرب وضربتده مستتر اوله‌رق بولندیغی وتثنیه وجمعلرنده اولدیغی کبی .

وبیلملیدرکه تقدم ذکر لفظاً و معناً وحکماً یعنی شو اوچ جهتله اوله‌بیلور .
(لفظاً تقدم ذکر) دخی یا (تحقیقا) اولور (ضرب زید غلامه) قولمزده اولدیغی کبی که (غلامه) ده اولان ضمیر حقیقة تقدم ایلیان (زید) ه راجعدر .

ویا (تقدیراً) اولور (ضرب غلامه زید) قولمزده اولدیغی کبی (غلامه) ده

اولان ضمیر هرنقدر مؤخر زیده راجع ایسه‌ده (زید) فاعل اولوب حقی تقدم اولمغله تقدیراً مقدم منزلنده‌در .

و (معناً تقدم ذکر) دخی یامفهوم لفظدن مستبان اولور (اعدلوا هواقرب للتقوی) قول شریفنده اولدیغی کبی که (هو) ضمیری (اعدلوا) دن منفهم مصدری عدله راجعدر ویاخود سیاق کلامدن مستبان اولور (ولابویه) قول شریفنده اولدیغی کبی که ذکر میراث تقدم ایلمکله (ضمیر) سیاق کلامدن منفهم مورثه راجعدر .

و (حکماتقدم ذکر) ضمیر شان وضمیر قصه‌ده و (نعم رجلا زید) نحونده نعم‌ده مستتر اولان ضمیرده و (نعمه رجلاً زید) و (ربه رجلا زید) نحولرنده اولان ضمیرده اولدیغی کبی مرجعلری حکماتقدم اتمش قوه‌سنده‌در و بوکبی ابهام مرجع ایسه یاتعظیم قصه‌یی اشعار ویا مؤخراً تفسیر اولنمغله نفس‌ده اوقع بولنمسنی ازبارکبی نکته‌لردن ایلروکلور .

وبیلملیدرکه (مضمرات) ماقبلی اعتباریله ده ایکی قسمه تقسیم ایدیلورکه یا منفصل اولور (ضمیرمنفصل) بنفسه مستقل اوله‌رق ماقبلنده برکلمه‌یه محتاج وآندن جزءکبی اولمز ویامتصل اولور (ضمیر متصل) بنفسه مستقل اولمیوب ماقبلنده بولنان عامله محتاج وآندن جزء قبیلندن اولور .

و (مضمرات) باعتبار الاعراب دخی اوچ قسمه تقسیم اولنورکه ضمیر مرفوع ضمیر منصوب ضمیر مجرور دینلور ضمیر مرفوع ومنصوبدن هر بری متصل ومنفصل دخی اولور لکن ضمیرمجرور همیشه متصلدر زیرا اتصال اصل اولمغله بلامانع آندن عدول جائز اوله‌مز ضمیر مجرورده مانع اتصال ایسه بولنمامشدر پس شو جهله مضمرات بش قسم اولمش اولور .

درس ١٢٥

(قسم اول) ضمیر مرفوع متصلدر کرك معلوم وکرك مجهول اوله ضرب ضربا ضربوا ضربت ضربتا ضربن ضربت ضربتما ضربتم ضربت ضربتما ضربتن ضربت ضربنا‌ده بولنان ضمیرلرکبی ومعلوم اوله‌که استتار ضمیر

خاصة (مرفوع متصل) قسمنده‌در فعل ماضی‌ده غائب وغائبه‌ده مستتردر زید ضرب و هند ضربت قوللرمزده اولدیغی کبی واما اکر اسم ظاهره مسند اولورلرایسه اولوقت کندیلرده ضمیر مستتراولمز بلکه فاعللری اول اسم ظاهر اولور ضرب زید وضربت هند کبی ودخی کرك مثبت وکرك منفی اوله فعل مضارعده نفس متکلم ومخاطبنده مستتردر اضرب ونضرب وتضرب امر حاضر اولان واضرب کبی وقس علیه وغائب وغائبه‌سنده دخی اسم ظاهره مسند دکللرایسه مستتردر (زیدیضرب) و (هندتضرب) وامر غائب اولان لیضرب ولتضرب کبی وقس علیه وکذا اسم ظاهره مسند اولمدقجه صفتلرده دخی هرحالده ضمیر مستتردر (زید ضارب) و (عمرو وبکر ضاربان) و (زید وعمرو وبکر ضاربون) کبی وقس علیه وخفی اولمیه‌که افعالده تثنیه‌لرده ضمیر (الف) در وجمع مذکرلرده (واو) در (ضربتم) کلمه‌سنك اصلی ضربتموا اولوب واوحذف اولنمش ومیم ساکن قلنمشدر وجمع مؤنثلرده نوندر و (فعل) مضارعك مفرد مؤنث مخاطبه سنده عندالعامه (یا) در فقط عند الاخفش (یا) علامت خطاب اولوب فاعل مستتردر امااسملرك تثنیه‌لرنده الف علامت تثنیه وجمع مذکرسالملرنده واو علامت جمع اولوب ضمیر دکللردر .

وبیلملیدرکه فعللرده ضمیرمستترده ضمیرغائبدن هو وغائبه‌دن هی ومخاطبدن فتح تا ایله انت و مخاطبه‌دن کسرتا ایله انت و متکلم و حده‌دن (انا) و متکلم مع‌الغیردن نحن ایله تعبیر اولنور واسملرده (ضمیر) مستتر اولدقده مقتضای حاله کوره مفرد مذکرده هو وانت ومفرد مؤنثده هی و انت وتثنیه‌لرده هما وانتما وجمعلرده هم وانتم ایله تعبیر اولنور .

درس ١٢٦

(قسم ثانی) ضمیر مرفوع منفصلدرکه هو هما هم هی هما هن انت انتما انتم انت انتما انتن انا نحن‌در (هو) و (هی) عندالبصریین (واو) و (یا) اصل کلمه‌دن اوله‌رق فتح اوزره مبنی‌لردر وعندالکوفیین (هو) ضم اوزره و(هی) کسراوزره‌مبنی اولوب (واو) و (یا) اشباعله حاصلدر و (هما)

کلمه‌سنك تثنیهٔ مذکرده اصلی هو وتثنیهٔ مؤنثده هی‌در علامت تثنیه اوله‌رق آخرلرینه الف کتورلمکله (هوا) و (هیا) اولور فتحه میم قوی اوزره واقع اولسون ایچون (واو) و (یا) میمه قلب اولنور ومیم شفوی اولوب ماقبلنده ضم مناسب اولمغله تثنیهٔ مؤنثده ها مضموم قلنور (هما) دینور و (هم) کلمه‌سنك اصلی هودر علامت جمع اوله‌رق آخرینه بر واو کتورلمش و اکا تبعیتله (هو) نك واوی دخی مضموم قیلنمش (هووا) اولمش پس واوین جمع اولمامق ایچون واو اول میمه قلب اولنمش (وآخری واو ماقبلی مضموم) کلام عربده هودن غیری براسم بولنمامش اولمغله واو حذف اولنوب ومیم اوزره ضمه ثقیل اولمغله ضمه دخی کیده‌ریلوب هم قالمشدر وبیلملیدرکه (هو) کلمه‌سندن حرفی قلیل اولدیغندن واو حذف اولنه‌مز اما بر آخر کلمه‌یه متصل اولدقده حذف اولنور واولوقت ضمیر منصوب ویا مجرور اوله‌رق بولنور (ضربه) و (انه) و (له) کبی .

و (هن) کلمه‌سنك اصلی هی‌در علامت جمع اوله‌رق بر نون کتورلمش و حرف یا دخی نونه قلب اولنه‌رق بونلر بربرینه دغم اولنمش وها مضموم قلنه‌رق هن اولمشدر وفیه وجه آخر و (انت) کلمه‌سی مذکرده فتح تا ومؤنثده کسر تا ایله‌در عند البصریین (انت) ده (ان) ضمیر مرفوع و (تا) حرف دال علی تذکیرالفاعل ان کان بالفتح وتأنیثه ان‌کان بالکسر وعلی خطابه وعندالکوفیین (تا) ضمیر مرفوع دال علی‌ماذکر و (ان) ان عماد وعند المبرد مجموعی بردن ضمیردر انتم انتما انتن ده دخی بوقیاس اوزره رای تکون ایلمشدر .

و (انتما) کلمه‌سنك اصلی تثنیهٔ مذکرده فتح تا ایله انت و تثنیهٔ مؤنثده کسرتا ایله انت‌در علامت تثنیه اوله‌رق آخرینه برالف کتوریلور وتأنیثده تای مکسوره دخی الفه تبعیتله مذکرده اولدیغی کبی مفتوح قلنور (انتا) اولور الف اشباعه التباس لازم کلمامك ایچون قبل‌الالف برمیم کتوریله‌رك میم شفوی اولمغله آکا تبعیتله‌ده ماقبلی مضموم قلنه‌رق انتما اولور .

و (انتم) کلمه‌سنك اصلی انت‌در آخرینه جمع مذکر علامتی بر واو

كتوريلور (انتو) اولور واوه تبعيتله (تا) مضموم قلنور (انتو) اولور وتثنيه‌يه اطراداً برميم كتوريلور انتمو اولور پس (همو) ده اولديغى كبى اعلال اولنه‌رق انتم اولور .
و (انتن) كلمه‌سنك اصلى كسرتا ايله انتدر آخرينه جمع مؤنث علامتى اوله‌رق برنون كتوريلور و تثنيه‌يه اطراداً نونك اولنه بر ميم كتوريلوب و ماقبلى مضموم قلنور انتمن اولور ميمك نونه قرب مخرجى بولنمغله نونه قلب اولنور ونونلر بربرينه دغم ايديلدكده انتن اولور وفيه وجه آخر و (انا) كلمه‌سى عندالبصريين فتح اوزره مبنى‌در (الف) اصل كلمه دكلدر بلكه فتحه‌يى بيان ايچون كلمشدر زيرا الف اولمسه عندالوقف فتحه زائل اوله‌رق ان مصدريه‌يه ملتبس اولور ايدى و (عندالكوفيين) سكون اوزره مبنى اولوب الف اصل كلمه‌دندر و (نحن) ضم اوزره مبنى ضمير متكلم مع‌الغيردن عبارتدر شومحلده آنجق مع‌الاختصار بوقدر بيان ايده‌بيلورز وخفى اولميه‌كه بونلرك جميعنده علامت تثنيه وجمع وزوائد اصل ضميردن خارج وبرلكده متصرف ومعنوندر .

درس ۱۲۷

(قسم ثالث) ضمير منصوب متصلدر بوده يافعله ويافعلك غيرينه متصلدر فعله متصل اولان مثلا ضربه ضربهما ضربهم ضربها ضربهما ضربهن ضربك ضربكما ضربكم ضربك ضربكما ضربكن ضربنى ضربنا و فعلك غيرينه متصل اولان مثلاانه انهما انهم انها انهما انهن انك انكما انكم انك انكما انكن انى اننا ده اولديغى كبى ماسبق تأمل اولنور ايسه بونلرك دخى اساس تثنيه وجمع وغيريلرى چيقاريله بيلور (ضربنى) و (انى) ده ضمير متكلم (يا) دراولنده بولنان نونه نون وقايه دينلوركه آتى‌ده بيانى كلور و ضربنا و اننا‌ده ضمير (نا) در .
(قسم رابع) ضمير منصوب منفصلدركه اياه اياهما اياهم اياها اياهما اياهن اياك اياكما اياكم اياك اياكما اياكن اياى ايانا در بونلرده ضمير على ماهوالمختار (ايا) ماده‌سيدرمتباقى غيبت وخطاب ومتكلمه وافرادوتثنيه وجمعه وتذكير وتأنيثه دالدر .

(قسم خامس) ضمیر مجرور متصلدر بونکده اتصالی یا اضافت جهتیله اسمه ویاخود حرف جره‌در متصل بالاسم مثلا غلامه غلامهما غلامهم غلامها غلامهما غلامهن غلامك غلامكما غلامكم غلامك غلامكما غلامكن غلامی غلامنا قوللرمزده اولدیغی کبی ومتصل بالحرف مثلا له لهما لهم لها لهما لهن لك لكما لكم لك لكما لكن لی لنا قوللرمزده اولدیغی کبی عادت نحات اعرف معارف اولمسی جهتیله اولا ضمیر متکلمدن بدأ ایدوب وثانیا بعد المتکلم اعرف اولدیغندن ضمیر مخاطب وثالثا ضمیر غائبی ذکر ایدرلر ایسه‌ده ذهنه خاجان کلامك اوزره برطوغریدن طوغری‌یه ثبت ایلدك وخفی اولمیه که قیاساً متکلم ومخاطب وغائبدن هر بری مفرد وتثنیه وجمعلری ومذکر ومؤنث اولملری جهتیله التیشر ضمیر اقتضا ایدر ایسه‌ده فقط متکلم وحده ضمیری مذکر ومؤنث بیننده ومتکلم مع الغیر ضمیری تثنیهٔ مذکر ومؤنث وجمع مذکر ومؤنث بیننده مشترك قیلنه‌رق شو جهتله متکلمده ایکی لفظله اکتفا ایدلدی ومخاطبده تثنیه ضمیری مذکر ومؤنث بیننده مشترك قیلنوب بر لفظله و (غائب) دخی مخاطبه حمل اولنه‌رق آنك دخی تثنیهٔ مذکر ومؤنثدن برلفظله تعبیر اولندی شو تقدیرده اقسام خمسهٔ مذکوره‌دن هر بری اون ایکی ضمیر واون سکز معنادن عبارت اولوب مجموعی آلتمش ضمیر وطقسان معنا اولور ضمائر بیانلدی ایسه بونلرك اوزرینه نیچه احکام ومسائل تفرع ایلمشدر . مثلا استتار ضمیر کبی که مرفوع متصله خاصدر نته‌کیم ذکر اولندی ومانع اتصال قاچ دانه اولدیغی وانفصال واتصال موقعلری وضمیر شان وقصه مسئله‌لری کبی شو جهتلردن دخی تزییداً للفائده بحث ایتمایز .

درس ١٢٨

خفی اولمیه که (اتصال) ده اختصار اولمغله اتصال اصلدر شو جهتله بر ضمیری متصل کتورمك متعذر اولمدقجه منفصل اوله‌رق کتورلمز و (مانع اتصال) آلتی دانه‌در .

(اولکیسی) برضمیر عاملنك اوزرینه مقدم اولور ایسه اتصال عاملك

آخر ينه اوله جغنــدن بالضروره ضمير منفصل اولور (اياك نعبد) قول شريفنــده اولديغى كبى (اياك) ضمير منصــوب منفصلدر لاجل افادة الاختصاص والاهتمام عاملنك اوزرينه مقدم اولمشدر .

(ايكنجيسى) برضمير ايله عاملى بينى لغرض فصل اولنور ايســه انفصال اتصاله منــافى اولمغله بالضروره ضمير منفصــل اولور (ماضربك الا انا) قولمزده اولديغى كبى (انا) ضمير مرفوع منفصلدر عاملى اولان ضربك ايله كندى بينى تخصيص غرضيله (الا) كلهسيله فصل ايديلمشدر .

(اوچنجيسى) برضميرك عاملى حذف اولنور ايسه متصل اولهجغى قالمامغله بالضروره منفصل اولور (اياك والشر) قولمزده اولديغى كبى (اياك) ضمير منصوب منفصل در عاملى حذف اولنمشدر (اتق نفسك والشر)ديمكدر .

(دردنجيسى) برضميرك عاملى معنوى اولورايسه اتصال ممكن اولهميهجغندن (ضمير) بالضروره منفصل اولور (انا زيد) قولمزده اولديغى كبى (انا) ضمير مرفوع منفصلدر كلامده مبتدا واقع اولمغله عاملى معنويدر .

(بشنجيسى) برضميرك عاملى حرف وضمير من حيث العمل مرفوع اولهجق ايســه ضمير مرفوع حرفه متصل اولهميهجغندن بالضرورة منفصل اولور (ما انت قائما) قولمزده اولديغى كبى (ما) كلهسى ليس يه مشــابه حروف نافيهدن وانت ضمير مرفوع منفصل اولوب محلاً مرفوع اســميدر وقائما لفظاً منصوب خبريدر .

(التنجيسى) برضميره صــاحبنك غيرى اوزره جريان ايلمش برصفت اسناد اولنور ايسه صاحبى تعين ايتسون ايچون ضمير منفصل اولور زيرا منفصل كتورلنسه بعض صورتلرده صفتك صــاحبى ايله غيرى فرق ايديلميهرك التباس لازم كلور ايدى مثلا (زيد عمرو ضاربه هو) قولمزده اولديغى كبى (زيد) مبتداى اول (عمر) مبتــداى ثانى (ضارب) اسم فاعل مفعولى اولان ضميره مضاف وضمير مز بور عمروه راجعدر (هو) ضمير مرفوع منفصل (ضــارب) ك فاعليدر زيده راجعدر اسم فاعل مع فاعله مركب ناقص اولوب لفظاً مرفوع مبتداى ثانينك خبريدر مبتداى ثانى مع خبره جملهٔ اسميهٔ صغرى اولوب محلا مرفوع مبتــداى اولك

خبریدر ومبتدای اول مع خبره جملهٔ اسمیهٔ کبری اولوب لامحل لها من الاعراب جمله‌سی ابتدائیه‌در اشبو مثالده صفت ضارب‌در عمرو اوزره جاری اولمش حالبوکه صاحب ضرب زیددر ضمیر مرفوع منفصل اولان (هو) یه اسناد اولنمشدر واکر اشبو ضمیر منفصل کتوریلمیوب (زید عمرو ضاربه) دینسه‌که ضارب کلمه سنك ایچنده مستتر قیلنسه ضمیر مستتر مزبور (زید) ه‌می راجعدر . ویاخود عمروه‌می راجعدر التباس لازم کلور ایدی وبلکه عمرو قریب اولمغله عمروه راجع اولمسی متبادر اولور ایدی واما ضمیر مزبور خلاف ظاهر اوله‌رق منفصل کتورلسه‌اتصالدن انفصاله البته برنکته‌دن ایچون عدول ایدیله‌جکندن قریب اولان عمروه راجع اولمیوب بعید اولان زیده راجع اولدیغنی ارائه وتعیین ایدر وهر نقدر بعض صورتده مثلا (هند زید ضاربة هی) قولمزده ضاربة مؤنث اولمغله صاحبی هند اوله جغی ظاهر ایدوکندن التباس یوق ایسه‌ده بوده صورت التباسه محمولدر دینه بیلور خفی اولمیه‌که شیخ رضی مثال مذکور نحونده صفت ضمیرمرفوع منفصله مسنداولمیوب بلکه ضمیرمرفوع‌منفصل صفت‌ده مستترضمیری تأکیددر دیمشدر .

درس ۱۲۹

معلوم اوله‌که ایکی ضمیر مجتمع اولسه یا ایکیسی ده مرفوع ویا ایکیسی ده مجرور ویا ایکیسی‌ده منصوب ویاخود بریسی مرفوع دیکری مجرور ویا منصوب ویا بریسی مجرور دیکری منصوب اولمق احتمالی تخیل اولنور اما ایکیسی ده ضمیر مرفوع اولمق ثانی اولك عینی وانی مؤکد اوله‌رق واقع اولور وثانی‌ده انفصال واجب اولور(ضربت انت نفسك) قولمزده‌اولدیغی کبی واما ایکیسی‌ده ضمیر مجرور اولمق هرکز متصور اولمز زیرا ضمیر مجرور واجب الانفصال‌اولوب هربری جاره ویا مضافه متصل بولنه‌جغندن شوحالده اجتماع ضمیرین مجرورین تصور اولنه‌مز واما بری مرفوع‌دیکری مجرور اولمق (طرداً) اوله‌میوب (اماعکساً) یعنی اولکی ضمیر مجرور

اولورایسه بوواقع در وثانی ده انفصال واجبدر (زید عمرو ضاربه هو) و (هند زید ضاربته هی) قوللرمزده اولدیغی کبی واما بری مرفوع دیکری منصوب اولورایسه اول مرتبه‌ده بولنان مرفوع ایسه ضمیر مرفوعك فعله شدت اتصالی اولمغله فعلدن جزء کبی اولدیغندن آراده برفصل واقع اولمش اولمیه‌رق ضمیر منصوب دخی کالاول وجوبا متصل اولور (اکرمتك) قولمزده اولدیغی کبی واکر اول مرتبه‌ده بولنان ضمیر منصوب ایسه ثانی‌ده انفصال واجبدر زید عمرو یضربه هو قولمزده اولدیغی کبی . واما بری مجرور ودیکری منصوب ویاخود ایکیسی‌ده منصوب اولور ایسه (اکر) معرفه‌لکده بری برینه مساوی ایسه‌لر مثلا ایکیسی دخی ضمیر غائب اولمق کبی شو تقدیرده ایکیسی دخی متصل قیلندقده هرقنغیسی تقدیم اولنسه کلمهٔ واحده حکمنده اولان برلفظده بلامرجح احد المتساوین آخره تقدیم اولنمق لازم کله‌جکندن برکلمهٔ آخر حکمنده اولسون ایچون ضمیر ثانی وجوبا منفصل قیلنور (اعجبنی اعطاؤه اياه) و (اعطیته اياه) قوللرمزده اولدیغی کبی . واکر بری برینه مساوی اولمیوب احدهما آخردن اعرف ایسه شو حالده اکر اعرف تأخیر اولنمش ایسه شو صورت‌ده ایکیسی دخی متصل قیلندقده کلمهٔ واحده حکمنده اولان برلفظده انقصی اقوایه تقدیم لازم کله‌جکندن بو ایسه کریه اولمغله ضمیر ثانی کذا کلمهٔ آخر حکمنده اوله‌رق جای معذرت اولمق اوزره وجوبا منفصل قیلنور . (اعطاؤه اياك) و (اعطیته اياك) قوللرمزده اولدیغی کبی (سیبویه) دن تجویز اتصال ایله اعطیتهوك دخی منقولدر واکر اعرف تقدیم اولنمش ایسه ضمیر ثانی‌یی متصل ومنفصل کتورمکده مخیرز . ضمیر متصلی فعلدن جزء کبی عدایدوب فعل ایله ضمیر ثانی بیننده فصل واقع اولمامسی ملاحظه‌سیله متصل کتوریرز (اعطیتکه) و (ضربیك) قوللرمزده اولدیغی کبی . وهرنقدر فعله متصل ایسه‌ده ینه فی‌الجمله فصل اولمسی ملاحظه‌سیله منفصل‌ده کتوره بیلورز (اعطیتك اياه) و (ضربنی اياك) قوللرمزده اولدیغی کبی وخفی اولمیه که بری مجرور دیکری منصوب اولسه بونده دخی هرحالده مجرور مقدمدر تأمل .

درس ۱۳۰

خفی اولمیه‌که کان واخواتنك خبری اکر ضمیر اولورایسه مختار اولان اول ضمیر منفصل کتورلملیدر نته‌کیم کان زید قائما وکنت ایاه دینور واما کان زید قائما وکنته دیمك دخی جائزدر زیرا (خبر باب کان فی الاصل خبر مبتدادر برمبتدانك خبری ایسه ضمیراولدقده منفصل اولمسی واجبدر ودیکر برجهتله‌ده باقیلورایسه (خبر باب کان) فی الحال مفعوله شبیه‌در ضمیر مفعول ایسه زیدا ضربته نحونده واجب الاتصالدر مفعوله شبیه اولانده وجوبه قائل اولنمازایسه هله جوازه شبهه‌ده قالمز لکن فی الاصل خبرمبتدا اولمسی جانبنه رعایت فی الحال مفعوله مشابهتی جهتنه رعایتدن اولی بولنمغله انفصال مختار اولور .

و بیلملیدرکه استعمالاً اکثر اولان (لولا) کلمه سندن صکره واقع ضمیر مرفوعك منفصل اولمسی و (عسی) کلمه سندنصکره واقع ضمیر مرفوعك متصل بولنمسیدر زیر لولادنصکره واقع اولان مبتدا اولمغله آنده انفصال وعسیدنصکره کلان فاعل اولمغله آنده اتصال اولی اولور پس لولا هو لولاهما لولاهم دیو تصریف ایدرسك لولا انا لولا نحن یه منتهی اولانه دکن وعسی کلمه سنده عسی عسیا عسو عست عستا عسین عسیت عسیتما عسیتم عسیت عسیتما عسیتن عسیت عسینا دینور . و(بعض لغتده) لولا وعسی یه ضمیر مرفوعك غیری متصل اوله‌رق لولاك و عساك کلمشدر (اخفش) ضمیرده تأویل وتصرف ایدوب (لولاك) ده ضمیر مجرور ضمیر مرفوع موقعنده واقعدر ضمائردن بعضیسی‌ایسه یکدیکرینك موقعنده واقع اولور نته‌کیم (ما انا کانت) قولمزده انت ضمیر مرفوع ایکن ضمیر مجرور موقعنده واقع اولمشدر و (عساك) ده ضمیر منصوب مرفوع موقعنده کتورلمشدر دیمشدر و (سیبویه) نفس (لولا) و (عسی) ده تأویل وتصرف ایدوب (لولاك) ده لولا حرف جردر و (عساك) ده عسی (لعل) یه تقارب معنالرندن ایچون محمولدر دیمشدر لولاه وعساه ده دخی لولای وعسای یه منتهی اولانه دکین اختلاف وتوجیه وجه مذکور اوزره در .

وبيلمليدركه ضمير متكلم اولان (يا) اكر فعل ماضىنك آخرينه وياخود نون اعرابدن خالى اولديغى حالده فعل مضارعك آخرينه متصل اولسه ياى متكلم ماقبلنك كسرينى اقتضا ايده جكندن هم اشبو كسره يى وهم فعل ماضينك آخرينك فتحه سنى وآخر مضارعك ضمه سنى وقايه ايچون ياى متكلمك اولنه برنون مكسوره كتورمك لازم اولور و بوكا نون وقايه دينلور ضربنى ويضربنى كبى .

واما آخرنده نون اعراب بولنان فعل مضارعه وياخود (لدن) و (ان) و (ان) و (كان) و (لكن) و (لعل) يه متصل اولسه (لدن) كلمه سنك آخرينك سكونى ومتباقىنك حركات بنائيه لرينى حفظ ووقايه ايچون ينه لرنون وقايه كتورمك وياخود اجتماع نوناتدن احتراز ايله كتورمامك بينده مخيرز (لعل) كلمه سنك آخرى هرنقدر لام ايسه ده فقط نونه قرب مخرجى اولمغله نون وقايه كتورلسه حكماً اجتماع نونين لازم كلور شو جهتله و برده حرفى كثير بولنمغله (لعل) ده مختار اولان نون وقايه يى كتورمامقدر .

واما (ليت) كلمه سنده حرف آخرى نون اولميوب ونونه مخرجاً قريب دخى اولمامغله نون وقايه يى كتورمك مختاردر و (من) و (عن) ده وحسب معناسنه اولان (قد) و (قط) ده آخرلرينه ياى متكلم متصل اولدقده حرفلرى قليل بولنديغندن وبرده آخرلرينك سكونى حفظ ايچون نون وقايه كتورمك مختاردر ليتنى ومنى وعنى وقدنى وقطنى كبى .

درس ١٣١

وخفى اولميه كه نحاتك ضمير فصل وعماد وضمير شان وقصه تسميه ايلدكلرينى دخى بيلمليدر اما (ضمير فصل) نواسخ مبتدا وخبر تسميه اولنان عامللرك كرك دخولندن اول وكرك صكره مبتدا ايله خبر بيننده كتوريلان برصيغهٔ مرفوع منفصلدر زيد هو القائم وكان زيد هو القائم قوللرنده اولديغى كبى مبتدايه افراد وتثنيه وجمع ده وتذكير وتأنيثده وتكلم وخطاب وغيبت ده مطابق اولمسى لازمدر (الزيدان هما القائمان) و (الزيدون

هم القائمون) و (كنت انت الرقيب) و (كنت انا القـائم) و (كنتما انتما القائمين) و (كنتم انتم القائمين) و (الهند هى القائمة) و (الهندان هما القائمتان) و (الهندات هن القـائمات) و (كنت انت القـائمة) و (كنت انا القائمة) و (كنتما انتما القائمتين) و (كنتن انتن القائمات) قوللرمزده اولديغى كبى (ضمير فصلى) كتورمكدن غرض مابعدى خبر اولوب صفت اولمديغنى فصل وتعيين‌در وكتورلمسنك شرطى خبر معرفه اولمق ويا خود (افعل من كذا) بولنمقدر امثلهٔ سابقه‌ده و (زيد هو افضل من عمرو) و (كان زيد هوافضـل من عمرو) قوللرمزده اولديغى كبى ضمير فصلك خليل وبصريلر عندنده اعرابدن محلى يوقدر زيرا رفع التباسـدن عبارت غير مسـتقل برمعنايه دلالت ايلديكى جهتـله حرفدر . صورت ضميرده بولنديغندن مجازاً ضمير تسميه ايديلمشدر وبعض صورتده خبر ايله نعت بينى فصل ايلديكندن ضمير فصل دينلمشدر وهر نقدر بعض صورتده مثلا مبتدا ضمير واقع اولوب ويا خود خبر افعل من كذا اولسه التباس يوق ايسه‌ده بوده صورت التباسه محمولدر .
واما كوفيلر عندنده ضمير مزبور اسم اولوب مبتدايى تأكيد ايچون كلمشدر ديديلر ومابعدينى خبر اولمقده ضبط وحفظ ايلديكى اجلدن عماد البيت مثابهسـنده اولديغندن (ضمير عماد) تسميه ايلديلر وبعضيلر صيغهٔ مزبوره اسمدر وكلامده اعرابدن محلى اولوب مبتداى ثانيدر ومابعدى خبريدر وجملهسى مبتداى اولك خبريدر ديديلر شو ذهاب آنجق امثلهٔ مذكوره نحونده جارى اولور وهر نقدر بعض بصريين صيغهٔ مزبوره اسمدر اعرابدن محلى يوقدر ديو ذاهب اولديلر ايسـهده اسملر دائما معمول اولمسى جهتـله امتحانده اشـبو ذهاب پك مرجوح اولوب بين الاسما نظيرى يوقدر دينمشدر ومذهب كوفيين دخى مضمرك مظهره تأكيد اوله مامسيله تضعيف اولنمشدر .
وخفى اولميه كه ضمير فصل بعض حال ايله ذوالحال بيننده دخى واقع اولور جاءنى زيد هو راكباً واعجبنى هو ضـاحكاً قوللرمزده اولديغى كبى لكن نادردر شو جهتله مبالات اولنمامشدر مذهب ثالث بونده جارى اوله مز .

واما (ضمير شان وقصه) دنيلان برجمله اولنده بولنان ضميردركه اول جمله ايله تفسير اولنور لكن مفهوم كلام مذكر ويا مؤنث اولمدن خالى اولمامغله مقـام مقام تذكير اولوب ضمير مزبور مذكر ايسه ضمير شان واكر مقام تأنيث اولوب ضمير مزبور مؤنث ايسه ضمير قصه دنيلور .

خفى اولميه‌كه مفهوم كلام مذكر اولدقده ضمير شان ومؤنث اولدقده ضمير قصه دينلمسى بعضيلره كوره لفظى مذكر اولان شـان قصه‌يه ويا لفظى مؤنث بولنان قصه‌يه راجع اولديغندن اولميوب بلكه تذكير وتأنيثده مفهوم كلامه مطابقته رعايت ايچوندر وبعضيلره كوره متصور فى الذهن اولان شان ويا قصـه‌يه راجع اولديغندندر قصابزاده بوكا حق ويرمشدر كوفيلر مرجعلرينك مجهول اولمسنه ذهابلرى ذهاب اولى وبصريلرك مرجعلرينك معلوم فى الذهن اولمسنه ذهابلرى ذهاب ثانى‌يى مرجحدر .

ضمير شان وقصه‌نك خواصندندركه انجق جمله ايله تفسير اولنورلر . وجملهٔ مفسره‌ده كنديلره راجع ضمير بولنمز . وكنديلر اوزره برنسنه عطف اولنمز . وبرنسـنه ايله تأكيد اولنمزلر . وكنديلردن بدل واقع اولمز . وهميشـه فى الاصل ويا فى الحال مبتدا اولورلر . وانجق ضمير غائب اولورلر . والذى ايله كنديلردن خبر ويرلمز . وتثنيه وجمعلرى جائز اولمز . وسـائر تفسير اولنـانلر كبى اولميوب اعرابدن محللرى واردر . وبعض كره ضمير متصل اولوب مستتر وبارز دخى اولورلر كان زيد قائم وانه زيد قائم كبى . وبعض ضمير منفصل اوله‌رق بولنورلر هو زيد قائم كبى . وحذف اولنملرى پك قليلدر . ضمير مرفوع اولدقلرنده عمده اولمغله هركز حذف اولنمزلر . واكر ضمير منصوب اولورلر ايسه فضله اولديغى اجلدن حذف اولنه‌بيلور ايسه‌ده مقصود اولان برضميرى بلادليل حذف ايلمك اولديغندن ضعيفدر ومع الضعف حذف اولنمسى .

ان من يدخل الكنيسة يوماً   يلق فيهـا جاذراً وظبـاً

شعرنده اولديغى كبى‌كه انه تقديرنده‌در واما (ان مشددهٔ مفتوحه) تخفيف

اولندقده وجوبا محذوف ومقدر بر ضمیر شـانده عمل ایدر زیرا (ان مکسورهٔ مخففه‌نك مثلا (وان کلا لما لیوفینهم) قول شریفنده اولدیغی کبی ملفوظده عملی کوریلوب ان مفتوحه‌نك فعله شـبهی اقوی ایکن تخفیف اولندقده عملی کوریلمامسی انقصك اقوایه رجحانیتی ایجاب ایده‌جکندن ایتمامك اوزره برضمیر شـان مقدرده همیشه عمل ایتمسی تقدیر اولنور و ضمیر شـانی اظهار ایلمك مطلوب اولان تخفیفی فوت ایده‌جکندن اظهار اولنه‌میوب ان مفتوحهٔ مخففه‌یه مخصوص اوله‌رق بنیة الاضمار حذفی لازم اولور .

درس ۱۲۰

(مبحث اسماء الاشاره) مبنی عارض لازمدن بریسی دخی اسماء اشاره‌در وجه بنالری بعضیلرینه کوره اسماء استفهام همزهٔ استفهام معناسنی متضمن اولدیغی کبی اسماء اشاره دخی برمعنای اشارتی متضمن‌در یوقاریده مرور ایلدیکی اوزره (معنای اشارت) نفی ونهی وتمنی وترجی کبی معنالره قیاسله کندیچون بر حرف وضع اولنمغه شایسته اولمغله اسماء اشاره کانه معنای حرفی متضمن‌در ومع هذا معنای اشارت برمشار الیهه احتیاجی جهتله غیرمستقل بولندیغندن برمعنای حرفیدر حاصلی بونلره کوره وجه بنا حرفه مشابهت معنویه‌در . (فاضل جامی) ودیکرلرینك اختیاری اسماء اشاره ابهامی رفع ایدیجی بر قرینه‌یه مثلا اشارت حسیه‌یه ویاخود (هذا الرجل) ده اولدیغی کبی بر وصفه محتاج اولمغله احتیاج الی الغیرده حرفه مشابه بولنمسیدر . و (بعضیلرینه کوره) اسماء اشاره‌دن بعضیسی مثلا (ذا) کبی ثنائیه اولوب وضعی وضع حرف کبی اولمسی ووضعی حرف کبی اولمیانلر دخی بونك اوزرینه محمول بولنمسیدر دیدیلر جمله‌سنك مرجع کلاملری حرفه مشابهت ومناسبتدر .

اسماء اشاره عندالنحات (ماوضع لمشار الیه) دیمکله معرفدر یعنی اشارت حسیه ایله برمشار الیهه وضع اولنان اسملردر دیمکدر شو جهتله ضمیر غائب وامثالی ایله اعتراض اولنه‌مز زیرا آنلرك معنالرینه اشارتلری مثلا (هو)

ضمیرینك معناسی اولان مفرد مذکرغائبه اشارتی حسا اولمیوب بلکه ذهناً بولنمشدر وهرنقدر (ذلکم الله ربکم) آیت کریمه‌سنده (ذلکم) اسماء اشاره‌دن اولوب (اشارت) امرحسی‌یه دکل‌ایسه‌ده بوده مجازاولمق اوزره حمل اولنور . (اسماء اشاره‌دن) مفرد مذکرده (ذا) وتثنیه‌سنده حالت رفعده (ذان) وحالت نصب وجرده (ذین) دینور بونلر شووجه اوزره وضع اولنمشدر (الف) و (یا) علامت اعراب دکلدر پس معرب صورتنده بولنملری اتفاقی اولوب علة بنا موجود اولمغله قصدی دکلدر جمهور نحات ذکر ایلدیکمز وجه اوزره ذاهب اولمشلردر .

وبیلملیدرکه بعض لغتده تثنیه‌ده جمیع احوالده الف ایله (ذان) دینمشدر حق سبحانه وتعالی‌نك ان هذان لساحران قول شریفی دخی بولغت اوزره وارد اولمشدر .

واما بعض نحات وامام برکوی دخی امتحاننده اسماء اشاره وموصولاتك تثنیه‌لرینی بنادن بالاستثنا معربدر دیدیلر ومعرب اولمسنده لفظ تثنیه کرك مبنی‌وکرك معرب اولان جمیع‌اسمده حالت رفعده الف ونون وحالت نصب وجرده یا ونون ایله اولوب برقیاس مطرد عام اوزره اولمغله من جهة الاعراب جمله‌سی‌سیاق واحداوزره بولنمش وبولنمسی‌جهتله معرب‌قیلنمشدر دیدیلر نته‌کیم تراکیب عددیدن (اثنی عشر) ترکیبنده دخی جزء اول معربدرکه ذهابلرینی مقویدر .

اسماء اشاره‌دن مفردمؤنثده (تا) وتثنیه‌سنده حالت‌رفعده (تان) وحالت نصب وجرده (تین) دینور بونده دخی کلام ذان وذین‌ده اولدیغی کبی‌در وبعض مفرد مؤنثده الف یایه قلب اولنه‌رق (تی) دینور ودخی مفرد مؤنثده ذی دخی وارد اولمشدر وبعض قبل‌الاخر برها دخی کتوریلوب (ذهی) و (تهی) دینور فقط بعضیلر (تا) دن غیرینك تثنیه‌لری کلمامکله مفرد مؤنثده اصل (تا) در دیدیلر وبعضیلر (ذا) لفظنه مناسبتندن‌ایچون مفرد مؤنثده اصل (ذی) در دیدیلر وبعضیلر (تا) و (ذی) ایکیسی دخی اصلدر دیدیلر لکن مؤنثده (تا) کلمه‌سنك غیرندن صیغهٔ تثنیه کلمامسی (تا) کلمه‌سنك اصل اولمسنی مرجح‌در .

اسماء اشارەدن جمع مذکر ومؤنثدە برلفظ اولەرق مدوقصرايلە (اولاء) کلمشدر لکن صورت قصردە همزە يرندە يا کتب اولنور شو بسطمز بيلندى ايسە اسماء اشارە بش نوع اولمش اولورکە مفرد مذکر وتثنيۀ مذکر ومفرد مؤنث وتثنيۀ مؤنث وجمعدر وبعض اولرينە تنبيها للمشاراليە برها لفظى الحاق اولنور مثلا (هذا هذان هذين هاتا هاتان هاتين هؤلاء) کبى ومذکر ومؤنثە خطاب عندندە اخرلرينە برحرف خطاب کتوريلور حرف خطابدە افراد وتثنيە وجمع وتذکير وتأنيث اعتباريلە التى عدد اولمق اقتضا ايدر ايسەدە (خطاب تثنيە) مذکر ومؤنث بيننده مشترك بولنديغندن بش دانە قالور اشبو بش دانە بش نوع اسماء اشارەيە متصل قيلندقدە حاصل ضرب يکرمى بشە بالغ اولور مفرد مذکردە ذاك ذاکما ذاکم ذاك ذاکما ذاکن دينور وتثنيۀ مذکردە ذانك ذانکما ذانکم ذانك ذانکما ذانکن دينور ومفردمؤنثدە تاك تاکما تاکم تاك تاکما تاکن دينور وتثنيۀمؤنثدە تانك تانکما تانکم تانك تانکما تانکن دينور وجمع مذکر ومؤنثدە اولئك اولئکما اولئکم اولئك اولئکما اولئکن دينور واما (تا) نك غيرى مفرد مؤنث لفظلرينە حرف خطابك دخولى (تى) دە واقعدر مثلا تيك تيکما تيکم دينور والى اخرە تصرف اولنوردیکرلردە معروف دکلدر هرنقدر زمخشرى (ومالکم ذيك) يى ايراد ايلمش ايسەدە صحاحدە لايقال ذيك فانە خطأ دينمشدر.

وخفى اولميەکە (ذا) ايلە قريبە اشارت اولنور آخرندە حرف خطاب اولمدقجە جملەسى بويلەدر و (ذاك) ايلە نەقريب ونە بعيد برمتوسطەاشارت اولنور بلالام آخرندە حرف خطاب اولنلرك جملەسى بويلەدر تاك ومخففتين اولەرق ذانك وتانك واولاك کبى و (ذلك) ايلە بعيدەاشارت اولنور آخرندە مع اللام حرف خطاب اولانلرك جملەسى بويلەدر تلك ومشددتين اولەرق ذانك وتانك و اولالك کبى اشبو لامە لام تبعيد تسميە اولنور و مشددتين اولان ذانك وتانكدە مدغم فيە اولان نون ثانى لام تبعيدن منقلبەدر. وبيلمليدرکە ضمها وتخفيف نونلە هنا و فتحها وتشديد نونلە هنا وکسرها وتشديد نونلە هنا وثمە کلملرى دخى اسماء اشارەدن اولوب خاصة مکان حقيقى حسى دە استعمال اولنورلر ومکانك غيرندە دخى بولنورلرايسەدە على

سبيل التشبيه مجاز اولمش اولور واما بونلرك غيرى اسماء اشاره مكان ومكانك غيرنده استعمال اولنورلر .

درس ١٣٣

(مبحث الموصولات) مبنى عارض لازمدن برى دخى موصولاتدر وجه بناسى بر صله و عائده محتاج اولمغله احتياج الى الغيرده حرفه مشابه اولمسيدر وحرفه مشابهت وضعيه ومعنويه‌سى دخى ملاحظه اولنه‌بيلور (موصول) لغتده كنديسنه برنسنه وصل اولنمش اولان شيدر واصطلاح نحاتده (مالايتم جزءاً الا بصلة وعائد) ديمكله معرفدر يعنى كلامده تمام برجزء عد اولنمقده برصله‌يه وصله درونده برضميره محتاج اولوب من حيث جزئيته اول صله وعائدسز تمام اوله ميان اسمدر ديمكدر مثلا (جاءنى الذى قام ابوه) ديديكمزده (الذى) اسم موصولدر (جاء) فعلنك فاعليدر لكن فعل مذكوره فاعل وتمام برجزء اولمقده برصله‌يه كه (قام ابوه) جمله‌سنه محتاجدر وصله‌ده موصوله عائد برضمير واردركه (ابوه) ده اولان ضميردر موصول صله‌سنى الدقده فعل مذبوره فاعل وكلامده جزء اولمقده ارتق آخر بركلمه‌نك انضمامنه حاجت قالمديغندن جزئيتده تام اولمش اولور .

ومحل دقتدركه (صله‌سز جزء تام اوله‌مز) دينلوب مطلقا جزء اوله‌مز دينلمدى زيرا موصول مع صلته برمركبدن جزء واقع اولدقده يالكز موصول دخى فى الجمله جزء اولمش اولور .

موصول بيلندى ايسه (صله‌يى دخى بيلمليدر) (صله) لغتده برنسنه‌يى برنسنه‌يه اولشديرمق وبتشديرمك معناسنه وشو معنادن اسم اوله‌رق برنسنه‌يه بتشديريلوب واكلنلان شيئه دينور واصطلاحده (جملة متصلة باسم لايتم جزءاً الامع هذه الجمله مشتملة على عائد اليه) ديمكله معرفدركه تعريف موصولدن دخى مستباندر يعنى (صله) برجمله‌در براسمه متصلدركه اول اسم كلامده جزء تام اوله‌مز آنجق اشبو صله دينلان جمله ايله جزء تام اولور و برضميرى مشتملدركه اسم مزبوره راجعدر

مثال من بورده (قام ابوه) جمله‌سی کبی‌که اسم موصول اولان (الذی) نك صله‌سیدر و (الذی) یه متصلدر (الذی) صله‌سز کلامده جزء تام اوله‌من و (الذی‌یه) راجع برضمیری مشتملدر نته‌کیم ایضاح اولندی .

وخفی اولمیه‌که صله جملهٔ خبریه اولور مثال من بورده اولدیغی کبی و بعض جملهٔ خبریه معناسنده براسم اولور اسم فاعل واسم مفعول کبی واسم موصولك عائدی آنجق ضمیر اولور .

وبیلملیدرکه اسم فاعل واسم مفعول اوزره داخل اولان الف لام عندالمازنی والاخفش حقیقة حرف تعریفدر اسم موصول دکلدر اسم موصول اولسه اعراب بالذات آنك حقی اولوب مدخولی اولان صفتده جاری اولمزایدی دیو احتجاج ایلدیلر وعهدذهنی مثابه‌سنده اولوب آنکله معرف اولان نکره ایله موصوف اوله‌بیلور دیدیلر حق سبحانه وتعالی‌نك (المستضعفین من الرجال والنساء والولدان لایستطیعون) قول شریفنده (لایستطیعون) جمله‌سی (المستضعفین) یه صفت قیلندیغنده اولدیغی کبی جمله ایسه نکره حکمنده‌در فقط (الرجال والنساء والولدان) ایچون دخی صفت اولمسی جائزدر .

واما (عندالجمهور) اسم فاعل واسم مفعول اوزره داخل اولان الف لام هرنقدر حرف تعریف صورتنده ایسه‌ده حقیقةً حرف موصول اولوب اسم موصول منزلنده‌در اسم موصول منزلنده اولمسه اسم فاعل واسم مفعولك آنکله اولدقده اکا اعتماد ایدوب عمل ایتمسی دلیلدر واکر اسم موصول منزلنده اولمسه اسم فاعل واسم مفعول اکا اعتماد ایله عمل ایده‌مزلر ایدی دیو احتجاج ایتدیلر واسم موصوله دخی بعض عهد معامله‌سی اولنوب نکره کندینه صفت واقع اوله‌بیلور دیدیلر نته‌کیم (صراط الذین انعمت علیهم غیرالمغضوب علیهم) قول شریفنده اولدیغی کبی‌که (غیرالمغضوب) (الذین) نك صفتیدر غیر ایسه ابهامده توغلندن ایچون اضافت ایله کسب تعریف ایده‌میه‌جکندن نکره‌در .

(الف لام) مذکور مفرد مذکرده الذی ومفرد مؤنثده التی معناسنه اولوب تثنیه وجمعده دخی بونلرك تثنیه وجمعلری معناسنه‌در ومدخولی فی الاصل جملهٔ فعلیه اولمق اوزره متصور اولوب فقط حرف صورتنده

اولان برشیئك فعل اوزرینه دخولی کریه کورلدیکندن جملهٔ فعلیه‌لکدن اسمیته‌انتقال اولنمش وشو جهتله اعرابی بعدینه ویرلمشدر پس مدخولی وصله‌سی قیلنان اسم فاعل واسم مفعول معناً جملهٔ خبریه دیمك اولور .

مثلا (جاءنی الضارب زیداً) قولمزك اصلی (جاءنی الذی ضرب زیداً)در الذی اسم موصول و (جاء) فعلنك فاعلی اولمغله معمول وصله‌سی اولان ضرب زید جمله‌سنده ضرب فعل ماضی اولمغله غیر معمول ایکن (الذی) الف لام صورتنه وضرب اسم فاعل یعنی ضارب شکلنه تحویل اولندقده اعراب حکم لفظی اولدیغندن جانب لفظ ترجیح اولنه‌رق امر برعکس اولمشدرکه جزء اولك اعرابی جزء ثانی‌یه ویرلمش پس جزء ثانی معمول وجزء اول که الف لامدر غیر معمول اولمشدر وبعضیلر مثال مذکورك اصلنده جاءنی الذی یضرب زیداً دیدیلر بودخی صحیحدر صورت اول ماضی وصورت ثانی حال ویا استقبال معناسنه اولمسی ملابسه‌سیله‌در.

و (جاءنی المضروب غلامه) قولمزك اصلی (جاءنی الذی ضرب غلامه) ویاخود جاءنی الذی یضرب غلامه‌در علی صیغة المجهول فقس واعتبر .

وخفی اولمیه‌که اسم موصول منزلنده اولان الف لامك صله‌سی آنجق حدوث معناسنه اولان اسم فاعل واسم مفعولدر کرك بالمبالغه وکرك بلا مبالغه اولنه واما (المؤمن) و (الکافر) لفظلری کبی ثبوت معناسنه اولنلر صفت مشبهه حکمنده اولوب آنلرده وصفت مشبهه‌ده ودخی اسم تفضیلده بولنان الف لام بالاتفاق حرف تعریفدر .وشیخ رضی اختلاف نحات عهد ایچون اولمیان الف لامده‌در واما عهد ایچون اولان بالاتفاق حرف تعریفدر دیمشدر فقط فاضل عصام قبول ایتمیوب شیخ رضی‌نك اشبو قولی انجق اسم موصول هرکز عهد ایچون کلمامش اولسه اولوقت تمام اولورایدی حالبوکه خلاصهٔ تحقیق اقسام اربعهٔ تعریف اسم موصولده دخی جاریدردیمشدر خذ هذا وکن من الشاکرین .

درس ۱۳٤

(اسماء موصوله) دن مفرد مذکرده الذی وتثنیهٔ مذکرده حالت رفعده

الذان وحالت نصب وجرده الذينْ وجمع مذكرده الذين دينـور ومفرد مؤنثده التی وتثنیهٔ مؤنثده حالت رفعده التان وحالت نصب وجرده التین وجمع مؤنثده التین دخی اللاتی اللواتی اللات اللوا دینور واماضم اول ایله علی وزننده (اولی) جمع مذکر ومؤنثده مشترك اولوب فقط جمع مذکرده اشهردر واما همزه و (یا) ایله (اللائی) وکسر همزه ایله بلا یا (اللاء) وکسریا ویاخود سکون یا ایله (اللای) دخی جمع مذکر ومؤنثده مشترك اولوب جمع مؤنثده اشهردر (اسماء موصوله) نك دخی تثنیه‌لرنده معرب ومبنی اولمسنده اختلاف اسماء اشـاره‌نك تثنیه‌لرنده اولدیغی کبی‌در نته‌کیم اسماء اشاره درسنده مرور ایتدی .

وبیلملیدرکه عقلانك غیرنده مستعمل اوله‌رق (ما) وعقلاده مسـتعمل اوله‌رق (من) دخی اسماء موصوله‌دندر مفرد ومثنی ومجموع ومذکر ومؤنث بیننده مشـترکلردر (ما) لفظی کاه حرف اولورکه کافه ویا نافیه اولدیغنده‌در شوصورتلرده موصوله اوله‌من وکاه اسم اولورکه اشته موصوله اولمسی اسم اولدیغی تقدیرده‌در اسم اولدیغی تقدیرده دخی همیشه موصوله اولمیوب بلکه بعض موصـوله اولور (عرفت ماالشـتریته) کبی وبعض استفهامیه اولور (ماعندك) و (مافعلت) کبی وبعض شرطیه اولور (ماتضع اصنع) کبی وبعض موصوفه اولور وموصوفه اولدقده صفتی یامفرد اولور (مررت بمامعجب لك) کبی ای بشیءٍ یعجبك دیمکدر ویاجمله اولور شاعرك :

ربما تکره النفوس من الامر فرجـة له کحل العـقال

شـعرنده اولدیغی کبی ای رب شیءٍ تکرهه النفوس دیمکدر وبعض (شیءٌ) معناسنه کلمهٔ تامه اولور وشوصورتده ابوعلی عندنده نکره اوله‌رق (شیءٌ) معناسنه‌در وسیبویه عندنده معرفه اوله‌رق (الشیءُ) معناسنه‌در (فنعماهی) قول شریفنده اولدیغی کبی ابوعلی‌یه کوره تقـدیر کلام (نعم شـیئاً هی) وسـیبویه‌یه کوره (نعم الشیءُ هی) دیمك اولور واسم اولان ما لفظی بعض صفت اولور (اضرب ضرباً ما) کبی اضربه ضرباً ای ضرب کان دیمکدر

واما (من) لفظی همیشه اسمدر لکن همیشه اسم موصول دکلدر بلکه بعض موصوله اولور (اکرمت من جاءك) قولمزده اولدیغی کبی وبعض استفهامیه اولور (من غلامك) و (من ضربت) کبی وبعض شرطیه اولور (من تضرب اضرب) کبی وبعض موصوفه اولور وموصوفه اولدقده صفتی یامفرد اولور شاعرك .

وکفی بنا فضلا علی من غیرنا   حب النبی محمد ایانا

شعرنده اولدیغی کبی ای علی شخص غیرنا دیمکدر ویاجمله اولور (من جاءك فقد اکرمته) کبی واما من کلمه‌سی تامه وصفت اوله‌مز نته‌کیم شو قطعه ده اشبو نقطه‌لره اشارت ایله نکته ولطافت واردر .

﴿ قطعه ﴾

کفت چون کفتم که من کامل زما   حال من دو مرتبه سافل زما
کفتم آری من ندیم عاقلم   هست بینم لیك نا عاقل زما

وبیلملیدرکه ای وایة لفظلری دخی بعض اسم موصول اولورلر (ای) الذی و(ایة) التی معناسنه اولور (ایهم فی الدار) کبی الذی فی الدار دیمکدر و(اضرب ایتهم فی الدار) کبی التی فی الدار دیمکدر . و بعض استفهامیه اولورلر (ایهم اخوك) و (ایتهم لقیت) کبی . وبعض شرطیه اولورلر (ایاما تدعوا فله الاسماء الحسنی) قول شریفنده اولدیغی کبی . وبعض موصوفه اولورلر (یا ایها الرجل) قولمزده اولدیغی کبی ولکن بونلردخی (من) کبی تامه وصفت اولمزلر وهرنقدر (ای) بعضی صفت اولدیغی کورینور ایسه‌ده لکن اول صفت اولان ای فی الاصل استفهامیه درکه صفته نقل اولنمشدر (مررت برجل) ای رجل کبی رجل عظیم دیمکدر .
اشبو (ای) و (ایة) کلمه‌لرنده اضافت ملتزم اولوب اضافت ایسه خواص اسمدن اولمسی جهتله جانب اسمیتی مرجح اولمغله واسم ایسه اعرابده اصل

بولنمغله شوکلهلر همیشه معربدر مکرکه صلهلرینك صدری محذوف اوله شو صورتده ضم اوزره بنالری جائز اولور (ثم لننزعن من کل شیعة ایهم اشد علی الرحمن عتیاً) آیت کریمهسنده (ای) ضم ایله قرائت اولندیغنده اولدیغی کبی (ایهم هو اشد) تقدیرنده در صلهنك صدرندن هو حذف اولنمش و (ای) ضم اوزره مبنی قیلنمشدر زیرا صلهلرینك صدری حذف اولندقده اول محذوف منوی یه احتیاجلری اولهجغندن احتیاج الی الغیرده حرفه مشابهتلری تأکد ایدر و برده مبنی بولنان غایاته مشابه اولورلر زیرا مبنی بولنان غایاتده کندیلری بیان ایلیان بعض نسنهکه (مضاف الیه) در حذف اولندیغی کبی بونلردن دخی کندیلری ایضاح ایلیان بعض نسنهکه صدر صلهدر حذف اولنمشدر پس ضم اوزره بنالری موجه کورلمشدر ودخی ای وایه موصوفه اولدقلری حالده دخی مبنیلردر (یاایها الرجل) قولمزده اولدیغی کبی زیرا هر برمنادای مفرد معرفه علی مایرفع به مبنیدر نتهکیم محللرنده بیلنمشدر .

وبیلملیدرکه لغة (بنیطی) ده حالت رفعده ذو وحالت نصب وجرده ذی کاه (الذی) ویا (التی) معناسنه اسم موصول اولور شاعرك (وبئری ذوحفرت وذوطویت) شعرنده اولدیغی کبی التی حفرتها والتی طویتها دیمکدر بونده دخی مبنی ویامعرب اولمسنده تثنیهلرده اولدیغی کبی اختلاف اولنمشدر وبیلملیدرکه (ما) ی استفهامیهدن صکره واقع (ذا) کلمهسی دخی کاه اسم موصول اولور (ماذا صنعت) قولمزده اولدیغی کبی ای ما الذی صنعت دیمکدر .

اشبو (ماذا صنعت) قولمز نحونده ایکی وجه جائزدر (وجه اول) (ما) ای شیء معناسنه و (ذا) الذی معناسنه اسم موصول اولمسیدر (ماذاصنعت) قولمز بوکا کوره ای شیء الذی صنعته دیمکدر جوابی برمبتدای محذوفك خبری اولهرق مرفوع اولور مثلا جوابنده رفع ایله الاکرام دنیلورکه الذی صنعته الاکرام تقدیرندهدر (وجه ثانی) (ما) ای شیء معناسنه اولوب و (ذا) اسم موصول اولمیوب زائد اولمسیدر ویاخود (ماذا) مجموعی ای شیء معناسنه اولمسیدر بونك جوابی بر فعل محذوفك مفعولی اولمق

اوزره منصوب اولور مثلا جوابنده نصب ایله الاكرام دنیلورکه صنعت الاكرام تقدیرندهدر .

اسماء موصوله اشته بالاده ذکر ایلدیکمز اسملردن عبارتدر وحدوث معناسنه اولان اسم فاعل واسم مفعول اوزره داخل الف لامده حرف موصولدر نته‌کیم بیلندی وخفی اولمیه‌که اسم موصولك عائدی اکر ترکیبده مفعول ایسه فضله اولدیغندن برمانع منع ایلمدکجه حذفی جائز اولور (الله یبسط الرزق لمن یشاء ویقدرله) قول شریفنده اولدیغی کبی لمن یشاؤه دیمکدر .

درس ١٣٥

خفی اولمیه‌که (الذی) والذی نحویله برنسنه‌دن خبر ویرمك طریقنی بیلمك واخبار قنغی محلده صحیح وقنغی محلده ممتنعدر اوکرنمك لازمدر (نحات) بوبابده متعلمینه تمرین وتفهیم ایچون برطاقم فائده‌لر ثبت ایدوب (الذی ایله اخبار بابی) تسمیه ایلدیلر .

خلاصه‌سی شودرکه مثلا (الذی) ایله برجمله‌نك جزئندن خبر ویرمك اراده اولنسه امور ثلثه‌یه رعایت ایلملیدر (اولا) الذی‌یی جملهٔ ثانیه صدرنده تصدیر ایلملیدر و (ثانیا) جملهٔ اولی‌ده مخبر عنهك موضعنی فهم ایلیوب جملهٔ ثانیه‌ده اول موضعده (الذی) یه راجع برضمیر کتورملیدر و (ثالثا) مخبرعنهی جملهٔ ثانیه‌ده خبر اوله‌رق تأخیر ایتملیدر . مثلا (ضربت زیداً) قولمزده اولان (زید) دن خبر ویرمك استر ایسك (الذی) یی جملهٔ ثانیه صدرنده تصدیر ایدرسك ومخبر عنه اولان (زید) ك جملهٔ اولی‌ده موضعی‌که مفعول مقامیدر جملهٔ ثانیه‌ده آنك مقابلی موضع مفعولده الذی‌یه راجع برضمیر کتوریرسك ومخبر عنه اولان (زیدی) ك آخرده کتوریرسك (الذی ضربته زید) دیرسك واکر (ضربت هنداً) قولمزده هندن خبر ویرمك ایستر ایسك ینه وجه مذکور اوزره خبر ویریرسك فقط (الذی) یرینه (التی) کتوروب وضمیری مؤنث اوله‌رق ارجاع ایدوب (التی ضربتها هند) دیرسك . و (حرف موصول اولان الف لام) دخی بوقیاس اوزره‌در مثلا (ضرب زید عمرواً) قولمزده (زید) دن

الف لامله خبر ویرمك دیلرایسك (الضارب زید) دیرسك واكر عمرودن خبر ویرمك دیلر ایسك (المضروب عمرو) دیرسك (الضار زید) صیغهٔ معلوم اوزره (الذی ضرب هو عمرو) تقدیرنده‌در (المضروب عمرو) صیغهٔ مجهول اوزره (الذی ضرب هو عمرو) تقدیرنده‌در (الذی) الف لام صورتنده تحویل اولنوب صوزت اولده (فعل مبنی للفاعل) دن اسم فاعل وصورت ثانیده (فعل مبنی للمفعول) دن اسم مفعول اخذ اولنمشدر نته‌كیم درس سابقده بحثی كچدی . و (اشبو اخذك ممكن اولسنده) جملهٔ فعلیه‌نك متضمن اولدیغی فعلك متصرف اولمسی شرطدر زیرا نعم وبئس وحبذا وعسی ولیس كبی افعال غیر متصرفه‌دن اسم فاعل و اسم مفعول كلیه‌جكندن مثلا لیس زید منطلقا قولمزده (زید) دن (الف‌لام) ایله خبر ویریله‌مز . و برده فعل مزبورك اولنده سین وسوف وحرف نفی واستفهام كبی اسم فاعل واسم مفعولدن استفاده اولنه‌میه‌جق برحرف دخی بولنمامق شرطدر شوجهتله مثلا (سیقوم زید) قولمزده (زید) دن (الف‌لام) ایله خبر ویریله‌مز زیرا سیقومدن اسم فاعل بنا اولنسه آنجق (قائم) دینه بیلورکه شو تقدیرده معنای سین فوت اولور وبیلملیدركه اكر (الذی) والذی نحوی ایله اخبارده آنفا ذكر ایلدیكمز امور ثلثه‌دن بری متعذر اولسه اخبار دخی متعذر وممتنع اولور شواجلدن یدی محلده ممتنع اولمشدر .

(اولكیسی) ضمیر شاندن خبر و یرمك ممتنعدر . زیرا ضمیر شانك جمله‌ده تقدیمی واجبدر كندندن اخبار اولنسه جملهٔ مخبره ده (الذی)یی تصدیر واجب اولدیغندن ضمیر شانی تأخیر ایلمك لازم كلور ایدی بوایسه اوله‌مز .

(ایكنجیسی) برموصوفدن صفتی بولنمیه‌رق اخبار ممتنعدر .

(اوچنجیسی) برصفتدن دخی موصوفی بولنمیه‌رق اخبار ممتنعدر زیرا قنغی كلمه‌دن اخبار اولنه جق ایسه اول كلمه جملهٔ مخبره ده اك آخرده كتوریله‌جكندن وجملهٔ اولی‌ده مخبر عنهك موضعی بیلنوب جملهٔ ثانیه‌ده اول موضعده موصوله برضمیر ارجاع اولنه‌جغندن مثلا (ضربت زیداً

العاقل) قولمزده يالكز (زيد) دن اخبار اولنسه (زيد) مقامنده جملهٔ مخبره‌ده موصوله راجع برضمير كتور يلوب طبيعى (العاقل) كلمه سيده اكا متصل ايراد اولنوب (زيد) اك صكره كتوريلوركه الذى ضربته العاقل زيد دينور شو صورتده ايسه ضميرك موصوف اولمسى لازم كلور واكر يالكز (العاقل) دن اخبار اولنسه (الذى ضربت زيداً هو العاقل) دينلوركه شو صورتده ضميرك صفت اولمسى محذورى واردر پس يالكز موصوف وياخود يالكز صفتدن اخبار اولنه ميوب مثال مذكورده موصوفدن مع صفته اخبار اولنوركه (الذى ضربته زيد العاقل) دينلور .

(دردنجيسى) عامل اولان برمصدردن معمولى ذكر اولنميه‌رق اخبار متعذر مثلا عجبت من دق القصار الثوب قولمزده (دق القصار) دن معمولى اولان (الثوب) ذكر اولنميه‌رق اخبار متعذردر زيرا اخبار اولنسه (الذى عجبت منه الثوب دق القصار) دينلمك كورينوركه (ضمير) ك (الثوب) ده عمل ايتمسنى ارائه ايدر بوايسه اوله‌مز واما مع معموله مصدردن اخبار اولنور مثلا مثال مز بورده (دق القصار الثوب) دن خبر ويريلوب الذى عجبت منه دق القصار الثوب) دينور .

(بشنجيسى) حال واقع اولان كلمه دن اخبار متعذر زيرا حال نكره اولور واكر آندن اخبار اولنسه جملهٔ ثانيه‌ده معرفه اولان ضميرك آنك موقعنده بولنمسى لازم كلور معرفه‌نك نكره موقعنده بولنمسى ايسه اوله‌مز .

(التنجيسى) الذى‌نك غيرى بركلمه يه مستحق اولان ضميردن اخبار متعذر زيرا شو تقديرده الذى تصدير اولنسه ضميرك الذى يه راجع اولوب اول غيرك ضميرسز قالمسنى استلزام ايده‌جكندن متعذردر مثلا (زيد ضربته) قولمزده ضربته‌ده اولان ضمير بارز منصوبدن اخبار مراد اولنسه قاعدهٔ مشروحه اوزره (الذى زيد ضربته) دينلور شوصورتده ضربته‌ده اولان ضمير بارز منصوبه مرجع اولمغه (الذى) و (زيد) مستحق اولوب برضميرى ايكى مستحقه ارجاع ايسه متعذر اولمغله

و یالکز موصوله ارجاع اولنـدقده زیده راجع اوله جق ضمیر قالمامغله اخبار ممکن اوله‌میه‌جغی ظاهردر .

(یدنجیسی) الذی‌نك غیری برکلمه‌یه مستحق اولان ضمیری مشتمل اولان اسمدن دخی اخبار متعذردر مثلا (زید ضربت غلامه) قولمزده (غلامه) دن اخبار اولنسه (الذی زید ضربته غلامه) دینلور بوایسه صحیح دکلدر زیرا (ضمیر) موصوله عائد اولسه مبتدا عائدسز قالور واکر مبتدایه عائد قیلنسه موصول عائدسز قالور ایدی بوایسه اوله مز .

درس ١٣٦

(مبحث اسماء افعال وماکان علی وزن فعال) مبنی عارض لازمدن بریسی دخی اسماء افعالدر (اسماء افعـال دیمك (اسماء معانیٔ افعال) دیمکدر یعنی برطاقم اسـملردرکه مدلوللری اولان معنی افعال مخصوصه‌نك معنالریدرکه برقسمی امر و بعضیسی فعل ماضی معناسنه کلمشدر فقط افعال کبی متصرف اولمیوب وصیغه‌لری دخی صیغ افعـاله بکزه مدیکندن افعال جمله‌ســندن قیلنمامشلردر وجه بنالری معناده مبنی اصله مشابه اولملریدر .

اسماء افعالدن امر معناسنه اولان (ها)و(روید) و (هلم) و (هات) و (حیهل) و (بله) و (علیـك) و (دونك) و (امین) و (وراك) و (امامك)و (الیـك) و (صه) و (طه) و (قط) ونحو (نزال) و (قرقار)و (عرعار) در وغیر ذلك

(ها) خذ معناسنه‌که آل وطوت دیمکدر وهمزه ایله (هاء) دخی لغتدر ایکیسیده کاف خطابله (هاكَ) و (هاءكَ) دیو استعمال اولنمق جائزدر وکاه ممدوده ده کافدن مستغنی اولنور (حرف خطاب) تصریف اولنوب هاكَ هاكما هاکم هاكِ هاكما هاكن دینور وهمزه دخی کافك تصریفلری کبی تصریف اولنه‌بیلوب هاء هاؤما هاؤم هاءِ هاؤما هاؤن دینور .

(روید) امهل معناســنه‌که مهل و یر وتأنی ایله دیمکدر فی‌الاصـل ضم را ایله (رود) کلمه‌ســیدرکه مهل وتأنی معناســنه‌در پس تصغیر اولنوب (روید) اولمش و یاخود (ارود) نك مصدری (ارواد) کلمه‌ســیدرکه

زوائدی حذف وتصغیر اولنمغله روید اولمشدر اشبو (روید) کلمه‌سی درت وجه اوزره مستعملدر (وجه اول) (اسم فعل امر) اولورکه مانحن فیه‌مزدر شو تقدیرده کاف خطاب دخی داخل اولور (روید زیداً) و (رویدك زیداً) دینور امهله دیمکدر (وجه ثانی) منصوب ومنون اوله‌رق برمصدره صفت واقع اولور سرت سیراً رویداً کبی . (وجه ثالث) حال دخی واقع اولور سارالقوم رویداً کبی بومثالده معرفه‌یه متصل اولمغله صفت اوله‌میوب حال قیلنمشدر (وجه رابع) مصدر اوله‌رق دخی استعمال اولنور مابعدینه اضافتله (روید عمرو) کبی و یقال رویدکن رویدکانی روید کمونی رویدکنی رویدکانی رویدکنتی فافهم (هلم) احضر یعنی سن احضار ایت وکتورمعناسنه‌در تقول هلم زیداً ای حضره ودخی اقبل وتعالی یعنی سن اقبال ایت وبری کل معناسنه کلور تقول (هلم الینا) ای اقبل وتعالی و (اعط) معناسنه ده کلور تقول هلم کذا ای اعطه پس لازم ومتعدی استعمال اولنور تأمل اشبو (هلم) عند البصریین والکوفیین مرکبدر بصریلره کوره اصلی (هالم) در (ها) حرف تنبیه‌در ولم کلمه‌سی (لم) ماده‌سندنکه جمع ایلمك معناسنه در فعل امر اولمغله (ضم نفسك الینا) یعنی سن کندیکی بزه یناشدرکه مراد بزم یانمزه کل دیمك اولور ویاخود (ضم الفلان الینا) یعنی سن فلانی بزه یناشدرکه مراد آنی بزم عندمزه کتور واحضار ایت دیمك اولور وبرکیمسه سکا (هلم الینا) دیسه جوابنده (الی م اهلم) دیرسك همزه‌نك وهانك فتحیله یعنی نیره‌یه کله‌یم دیمکدر اصلی (الی م الم) ایدی (الی ما الم) کلمه‌سندن مخففدر ها حالی اوزره ترك اولنور واکر برکیمسه سزه (هلم اتم) دیسه جوابنده (الی م نهام) دیرسك بووجهله جوابی اصمعی حکایه ایلمشدر واکر (هلم کذا) دینسه یعنی (شویله برشی ویر) دیمکدر اکر ویرمیه‌جك ایسه‌ك جوابنده (لااهلمه) دیرسك (لااعطیکه) دیمکدر همزه‌نك فتحی ولامك ضمی ایله وکاه اولورکه یالکز همزه مضموم قیلنور وکاه همزه ولام مضموم قیلنور وکاه همزه مضموم ولام مکسور قیلنور واما (هلم) نك کوفیلره کوره اصلی (هل ام) در هل اسرع معناسنه امر و (ام) قصد معناسنه ام ماده‌سندندر فعل امر اولمغله

عجله بزی قصد ایت یعنی تیز کل ویاخود عجله آنی بزم ایچون قصـد ایت یعنی تیز کتور دیمکدر .

واما اهل حجاز عنـدنده (هلم) مرکب اولمیوب مفرد اوله‌رق اسم فعل امردر وافراد وتثنیه وجمع ومذکر ومؤنثده مسـاو یدر متصرف دکلدر نته‌کیم آیت کریمه‌ده جمع عندنده هلم شهداءکم واقعدر احضر وهم دیمکدر واما بنو تمیم واهل نجد اسم فعل دکلدر بلکه فعل امردر انجق علی ماسبق ها ویاخود هل زیاده قیلنمشـدر دیدیلر وتصریف ایلدیلر هلم هلما هلموا هلمی هلما هلمن کبی (هلموا الی حوائجکم) حدیث شریفی بو لغة اوزره واقع اولمشدر ونون مشدده ادخالیله هلمن هلمان هلمن هلمن هلمـان هلمنان دیدیلر ونون مخففه ادخالیله هلمن هلمن هلمن دیدیلر واما اهل حجاز عنـدنده فعل اولمیوب بلکه اسم فعل ایدوکندن تصریف ایتمیوب ونون مشدده ومخففه ادخال ایلمدیلر .

(هات) اعطنی معناسنه‌که بکاویر وبکا کتور دیمکدر وتصرف اولنوب هات هاتیـا هاتوا هاتی هاتیا هاتین دینور شـو جهتله بعضیلر فعل امردر اسم فعل دکلدر دیدیلر وامام خلیل آتی یؤتی ایتاء ماده‌سـندن فعل امردر همزۀ ثانیه الفه قلب اولنمش وهمزۀ اولی ها قیلنمشدر ایا و هیا واراق وهراق‌ده همزه ها قلندیغی کبی دیمشـدر وعربلرك (ما اهـاتیك) قوللری بونی مؤیددرکه ما اعطیك دیمکدر (ایتاء) دن فعل مضارع نفس متکلم وحده‌ده همزۀ اصلیه الفه قلب وهمزۀ افعال ها قیلنوب اولنه بر (ما) ی فیه کتورلمش وآخرینه برضمیر منصوب‌که کاف خطابدر متصل قیلنمشدر ونفس متکلم مع الغیرده (مانهاتیك) دیدیلر مانعطیك دیمکدر واما اسم فعل قلانلر شو تصرف ولحوق ضمائر لفظاً فعله مشابهتی پك قوی اولدیغندندر دیو تعمیر ایدرلر .

درس ١٣٧

(حیهل) فتحه‌لر و تشـدید یا ایله‌در (حا) نك فتحی و (یا) نك فتح وتشدیدیله (حی) و (ها) نك فتحی ولامك فتح وتشـدیدیله (هلا) دن

مركبدر يالكز ازله‌رق (حى) اقبل يعنى برى كل معناسنه‌در وكاه متعدى اولوب (ايئت) يعنى كتور معناسنه اولور وهلا اسرع معناسنه‌در پس (حى) (هلا) ايله تركيب ومزج ايديله‌رك حيهل دينلدكده دخى كاه اسرع معناسنه استعمال اولنوب والى ايله تعدى ايدرك (حيهل الى الثريد) دينور اسرع اليه ديمكدر وكاه با ايله تعدى ايدرك حيهل بزيد دينور اسرع بذكره ديمكدر وكاه اقبل معناسنه اولوب على ايله تعدى ايدر (حيهل على زيد) دينور اقبل عليه ديمكدر وكاه بنفسه متعدى اولوب ايئت معناسنه اولور حيهل الثريد دينور اى ايئته يعنى كتور ديمكدر (حيهل) على الاشهر (خمسة عشر) كبى هر ايكى جزئى فتح اوزره مبنى‌در (سيبويه) آخرنده الف اوله‌رق (حيهلا) دخى ديدى وآنك غيريلرى (سكون لام) ايله (حيهل) وسكون ها وفتح يا و لام ايله (حيهل) و سكون ها ايله منون اوله‌رق (حيهلاً) دخى ديديلر .

(بله) دع واترك معناسنه‌كه ترك ايله ديمكدر (بله زيداً) دينور اتركه ديمكدر اسم فعل اولدقده مابعدى منصوب اولور وكاه مصدر اوله‌رق استعمال اولنور شوحالده مابعدى اضافتله مجرور اولور (بله زيد) دينور الزم ترك زيد ديمكدر وكاه كيف كلمه‌سنه مرادف اسم اولور شوحالده مابعدى مرفوع اولور اولكى واوچنجى صورتده فتحه‌سى فتحهٔ بنادر وايكنجى صورتده اولان فتحه‌سى فتحهٔ اعرابدر وفى تفسير سورة السجده من صحيح البخارى (اعددت لعبادى الصالحين مالاعين رأت ولا اذن سمعت ولاخطر على قلب بشر ذخراً من بله مااطلعتم) الحديث بونده معانىٔ ثلثهٔ مذكوره‌دن خارج اوله‌رق من كلمه‌سيله معرب ومجرور واقع اولمشدر بعضيلر بوراده غير كلمه‌سيله تفسير ايلديلر بوتفسير (بله) كلمه‌سنى كلمات استثنادن عد ايدنلرك قولنه موافقدر و (اجل) معناسنه دخى كلشدركه حرف جوابدر و (نهايه) ده بوحديث من كلمه‌سندن مجرداً مرفوعدر دع واترك معناسنه مفسردر كذافى (الاقيانوس) .

(عليك) الزم معناسنه‌كه ملازمت ومداومت ايله ديمكدر وكاه با ايله مستعملدر (عليك بالعتيق) دينور تمسك به معناسنه يعنى اكا ملازمت واهتمام وآنكله

تمسك ايت ديمكدر شيخ رضى بروجب فعلى تقدير ايتدى پس (عليك زيداً) وجب عليك اخذ زيد ديمك اولور سرعت ايچون اختصار اولنمشدر واليك و امامك و دونك دخى بوكبيدر (دونك) خذ معناسنه‌كه طوت وآل ديمكدر ويقال (دونك هذا) اى خذه من ادنى مكان منك (آمين) همزه‌نك مدى وقصرى ايله وبعضاً ممدودك ميمى مشدد اولور وامام واحدى بسيط نام تفسيرنده اماله اولنمسنى دخى ذكر ايلدى اللهم استجب معناسنه‌كه يارب قبول ايله ديمكدر و مصباحده مرسومدركه امين اصل قصريله‌در مدى اشباعيه‌در زيرا عربى اوزاننده (فاعيل) يوقدر اللهم استجب معناسنه اسم فعل امردر وتشديدى خطادر و راغب (صه) و (مه) كبى اسم فعلدر ديدى و شيخ رضى قابيل وهابيل كبى اوزان سريانيه‌دندر افعل معناسنه‌در ديدى اقيانوسده فى الاصل نذير و نكير كبى مصدر اولوب صكره اسم فعل اولمق بعيد دكلدر دينلدى بوكا كوره همزه‌نك قصريله امين دينلور وبعضيلر آمين كلمه‌سنى اسماء الهيه‌دندر ديديلر (ابوعلى القسوى) بلكه شو بعضك مرادى آمين لفظنده حق تعالى‌يه راجع ضمير واردر ديمك اوله زيرا استجب معناسنه‌در ديدى وبعضيلر كذلك فليكن يعنى بويلجه ايشله ديمكدر ديو تصوير معنا ايتديلر (وراك) تأخر معناسنه‌كه صكره‌يه وارقه‌يه قال ديمكدر (امامك) تقدم معناسنه‌كه ايلرو كيت ديمكدر (اليك) آلارغه وبرطرف اول سائر آدملر ايله اوغراشمه سنك غيرى كيمسه‌ده ايشك اولمسون معناسنه‌در اليك عنى دينور بندن منفصل واوزاق اول ديمكدر و اليك كذا دينور خذه يعنى سن بونى طوت وبونكله اول ديمكدر و (اذهب اليك) دينور اشتغل بنفسك يعنى سن نفسكله مشتغل اول و نفسكه قارش ديمكدر (صه) صادك فتحى وهانك سكونيله و منوناً هانك كسريله فى الاصل مصدر مقامنه قائم صوت ايكن بعده اسم فعل امر اولمشدر متكلمه كلمهٔ زجردركه اسكت معناسنه‌در سوس وخاموش اول ديمكدر (طه) طانك فتحى و هانك سكونيله اطمئن معناسنه يعنى مطمئن اول ديمكدر (مه) ميمك فتحى و هانك سكونيله اكفف معناسنه يعنى

(ايمه) (بو ايشدن فراغت ايت) ديمكدر تأكيد مراد اولنورايسه (مهمه) دينوب تكرار اولنور (قط) قافك فتحى وطانك سكونيله (انته) و (يكفى) معنالرينه‌در (انته) معناسنه اولدقده اسم فعل امردر سن ديكردن منتهى اول بوبسدر معناسنه‌در (يكفى) معناسنه اولدقده ينه اسم فعل اولوب فعل مضارع معناسنه اولور يعنى كفايت ايدر ديمكدر ضمير متكلمه متصل اوله‌رق نون وقايه ايله قطنى ونونسز قطى دينور يكفينى معناسنه‌در شو صورتلرده ماضى معناسنه‌ده متصوردر بعض نحات (قط عبدالله درهم) ديديلر عبدالله لفظنك مفعوليت اوزره نصبيله (يكفى عبدالله درهم) سبكنده‌در وبعض نون الحاق ومابعدينى ينه منصوب قيله‌رق (قطن عبدالله درهم) ديديلر و (قط) كلمه‌سى بعض حسب معناسنه دخى كلور مثلا فلاندن بردرهم آل بسدر دينه‌جك يرده خذ من فلان درهما قط دينور و (ابن تيناتى) موعب نام كتابنده عبدالله مجرور اوله‌رق (قط عبدالله درهم) دينلديكنى دخى عربدن نقل ايلدى (حسب زيد درهم) معناسنه‌در وعربلر قطى ديرلر حسبى معناسنه‌در خفى اولميه‌كه (قط) بعض برنسنه‌يى تقليل ايچون اولور ماعندك الا هذا قط دينوركه سنك عندكده يالكز شونسنه واردر ديمكدر بونده طاء ساكنه‌نك تشديديله‌در اسم فعل اولدقده تزيين لفظ ايچون وياخود سياق كلامدن منفهم شرطه جواب اوله‌رق بعض اولنه برفا كتوريلوب فقط دخى دينور (نزال) اولنك فتحى و آخرينك كسريله فعال وزننده‌در انزل معناسنه‌در و آنفا تعدادده (نحو نزال) ديمكلكمز زيرا ثلاثى‌ده شو وزن پك چوقدر مثلا فعال كبى افعل معناسنه و تراك كبى اترك معناسنه وعمال كبى اعمل معناسنه ونصار كبى انصر معناسنه‌در ودخى بوكبى پك كثيردر شو جهتله سيبويه افعال ثلاثيهٔ متصرفه‌دن امر معناسنه فعال وزنى قياسيدر ديمشدر فقط مبرد مثلا قام ده قوام و قعدده قعاد مسموع دكلدر ديو قياسى قبول ايتمدى لكن فاضل عصام قياس سماعه توقف ايلمز ديو رأى ايلدى (قرقار) مؤنثده استعمال اولنور استقرى معناسنه در يقال (قرقار ياهند) يعنى اى هند آرام واستقرار قيل ديمكدر وياخود صوتى معناسنه دركه سن‌لن يعنى قرقره ايت ديمكدر قرقره قيرقير

ایده‌رك شدتله کولمکدر و دوه قسمی کوکره‌یه‌رك بوکرمکدر وکوکرچین اوتمکدر تقول قرقار یاهند ای صوت بالضحك بالقرقرة اوصوت کقرقرة الابل اوالحمـامة (عرعار) تلاعب بالعرعرة معناسـنه یعنی عرب بیننده معروف عرعره دنیلان اویونی اوینا دیمکدر خفی اولمیه‌که رباعی‌ده اشـبو قرقار وعرعاردن غیری مسموع دکلدر دینلمشدر .

درس ١٣٨

اسماءافعالدن ماضی معناسنه اولان (هیهات) (شتان) (سرعان) (وشکان) (بطأن) (اف) (اوه) در وغیر ذلك (هیهـات) اسم فعل ماضی‌در ما ابعده معناسنه نه عجب اوزاق اولدی دیمکدر اصلی (هیهیة) در یا الفه قلب اولنمشدر بونده لغات متعدده مسموع‌در (هیهات) هانك فتحیله و(ایهات) هایی همزه‌یه ابدالیله و(هیهان) و (ایهان) تایه بدل نونلرایله و(هایهات) و(هایهان) الف زیاده‌سیله و (آیهات) و (آیهان) اولنده الف ممدوده ایله اشبو سکزدن هر برینك آخری حرکات ثلاث ایله اوقنور تنوین ایله وتنوینسز بوندن فرق سکز لغة ظاهردر وهیهات تانك سـکونیله وهیهاه ها اوزره وقفله وایها وهیها تاسز ونونسز و (ایأت) هالری همزه‌لره قلب ایله بونلرده بش دانه در مجموعی اللی اوچ لغتـدر اهل حجاز عنـدنده مشهور اولان هیهات‌در هانك فتحی وتانك فتح اوزره بناسـیله وبنی تمیم عندنده مشهور اولان هیهات‌در تانك کسر اوزره بناسیله (شتان) شینك فتحی وتانك تشدیدی ونونك فتح اوزره بناسیله اسم فعل ماضی‌در نه عجب آیریلدی ونه پك بعید اولدی معناسـنه‌در تقول (شـتان زید وعمرو) ای افترقا وما ابعدها وکاه مرفوعی ایله کندی بیننه بر(ما) لفظی کتوریلور تقول (شتان مازید وعمرو) ای بعدا وتقول (شتان مابین زید وعمرو) ای بعد مسافة بین زید وعمرو امام فرا قلیل اوله‌رق نونك کسریله‌ده نقل ایلمشدر (سرعان) سینك حرکات ثلاثیله ونونك فتحیله‌در سـینك فتحی ایله اولمق افصح در نه عجب سرعت ایتـدی وقریب اولدی معناسـنه‌در (وشـکان) واوك حرکات ثلاثیله ونونك فتحیله‌در لکن واوك فتحیله

مبـالغه ایله امردر وهیهات نه عجب بعید اولدی معناسنه‌در ودیکرلر دخی بوقیاس اوزره‌در ونحاتدن نحجه‌لر اسماء افعالدن اکثری هم معنا اولدقلری الفاظ فعلدن معدولدر دیدیلر مثلا (روید) امهل معناسنه (ارواد) دن امر اولان (ارود) دن و (نزال) انزلدن وهیهات (هیهی) بمعنی بعددن و (سرعان) سرع و (وشکان) وشك و (شتان) شتت و (بطآن) بطؤدن معدولدر دیدیلر لکن شـیخ رضی قبول ایتمیوب بونك اوزرینه هرکز بر دلیـل کوره‌مم دعوی بردلیل ایســه مسموع اوله‌مز حالبوکه واکر الفاظ فعلدن معدول اولسه‌لر ینه فعل اوله‌رق قالملی ایدیلر بونلر ایسه فعل معناســنه اسملردر چونکه اصل اولان بودرکه برنسنه برشیئدن معدول اولســه اول شـیئك نوعندن خروج ایتاملیدر پس برداعی اولمیه‌رق (فعل) عدل سببیله فعلیتدن اسمیته نه کیفیتله خروج ایدر دیمشدر .

وهر نقدر فاضل عصام مثلا (نزال) نك انزلدن عدولی سببیله فعلیتدن اســمیته خروجی ثلث ومثلث نحوینك ترکیبدن افراده خروجی کبیدر دیمش ایسه‌ده بحثده مرور ایلدیکی اوزره اول برداعی ومقتضای ضرورت ایله اولمشدر دینور .

خفی اولمیه‌که امر اولان فعال وزننده (مصـدر) و (صفت) واعیـان مؤنثه‌دن برعینه (علم) اولان اسملر دخی واردر مصدر اولان هم معرفه وهم مؤنث اوله‌رق بولنـور (فجار) کبی (الفجرة) (والفجور) معناســنه‌در (شیخ رضی) شـونوع مصدرك نه تعریف ونه تأنیثنه حالا بردلیل بوله مدم دیمشدر .

وصفت اولان دخی مؤنثه مخصوص اوله‌رق بولنور (فساق) کبی فاسقة معناســنه‌در بونلر فعال وزننده اولان امره وزناً مشـاکل اولدیغی کبی مبالغه‌یی متضمن اولمقده دخی مشابهلردر زیرا (مصدر معرفه) واقع اولان اعلام جنسیه‌دندرکه اعلام لفظیه‌در جمعنده معنـای وصفیت باقیدر پس آنکله مبالغه قصد اولنور وصفت اولنلرده صفت اولدقلرنده هرحالده مبالغه واردر و برده (نزال) نحونده عدل مسلم اولدیغی صورتده بونلرده دخی مثلا (فجار) (الفجرة) و یا (الفجوردن) و (فساق) فاسقةدن معدول

اولملری اعتبار اولندقده فعال بمعنی الامره عدلاً دخی مشابه اولورلر (فعال بمعنی الامره) هر حالده بر مناسبت ومشاكلتلری اولوب وفعال بمعنی الامر دخی معناده امر فعلی یه مشابه ایدوكندن بونلر بالاتفاق مبنیلردر . واما فعال و زننده اعیاندن بر عینه (علم) اولنلرینه مؤنثه مخصوصلردر بونلر آخرلرنده را حرفی اولهرق ذوات الرا ویاخود را حرفنك غیری اولهرق غیر ذوات الرا قسملرینه منقسملردر مثلا حذام و قطام و غلاب و حضار و بوار و طمار كبی اهل حجاز عندنده كرك ذوات الرا وكرك غیریسی اوله جمیعیسی مبنیدر مجرد علمیت وتأنیث موجب بنا اولهمیهجغندن وزنا فعال بمعنی الامره ذاتاً مشاكل اولدیغی كبی عدلا دخی مشابه اولسون ایچون عدل دخی تقدیر ایدلمش شو جهتله مبنی قلنمشدر . وبرده اعلام شخصیه اعلام جنسیه مجراسنده اجرا اولندیغندن مبالغهده دخی ملایمت و مناسبت بولنهبیلور پس عدل اعتبار اولنمدقده دخی وزناً ومبالغةً مناسب اولمش اولور .

وبیلملیدركه اكثر بنی تمیم ذوات الرانك ماعداسنی (معرب) وعلمیت وتأنیث ایله (غیر منصرف) قیلدیلر و اما ذوات الرایی مبنی قیلدیلر زیرا بنی تمیمك اماله یه حرصلری غالب وبالخصوص ذوات الراده پك راغبلردر امالهیی مصحح ایسه كسره اولمغله و بو ایسه انجق بنا تقدیرنده حاصل اولهبیلمكله وبرده حرف را مخرجنده مكرر كبی اولهرق ثقیل بولندیغندن وطریق واحده سلوك طرائق مختلفه یه سلوكدن یعنی هر حالده كسر اوزره بنا احوال ثلثهده حركات ثلاث ایله اختلافدن اهون وانسب اولدیغندن مبنی قلدیلر ووجه بناسنده اهل حجاز كبی (فعال بمعنی الامره عدلاً وزنةً ومبالغةً مناسبت ومشاكلتنی دخی اعتبار ایلدیلر فقط (ذوات الرا) یه حملاً ذوات الرانك غیرنده دخی هر كز برحاجت یوق ایكن (عدل) اعتبار ایلدیلر وبنی تمیمدن بعضیلر كرك ذوات الرا و كرك آنك غیری اوله معرب وغیر منصرف قلدیلر تأمل .

درس ١٤٠

(بحث الاصوات) خفی اولمیهكه صوت لغتده برنسنه نك اهتزاز وحركهسندن

هوانك تموجيله حاصل وهوايله قائم بركيفيتدركه هوا آنی صماخه ايصال ايلر اكر بر مخرجه اعتماد ايليه‌رك فمدن خروج ايدر ايســه اكا (لفظ) ديرلر واكر ايتمزايسه بطريق التغليب (صوت) اطلاق ايدرلر شوتقديرده (صوت) لفظ وغير لفظه شاملدر انســاندن ماعدا حيوانات وجماداتدن صادر اولان صوتلره آنلرده مخرج اولمديغندن وانســاندن فمك غيرندن وياخود فمدن مخرجه اعتماد ايتميه‌رك واقع صوتلره لفظ ديناممز شو بحثده نحاتك اصوات ايله مرادلری هركز لفظ اولميان دكلدر بلكه لفظ اولاندر ولفظ دخی يابرمعنايه موضوع اولور اكا كلمه ولفظ موضوعديرلر وياخود موضوع اولمز نحاتك مرادلری الفــاظ موضوعه دخی دكلدر و بر معنايه وضع اولنميان انساندن بالغرض صدور ايدر وياخود واهی اوله‌رق صادر اولور واهی اوله‌رق صادر اولان مثلا انسان طورديغی يرده عبث اوله‌رق دیز بيز ويا چته پته ديســه وبوكبی تفوهاتده بولنســه اولديغی كبی نحاتك مرادلری اشبو شق ثانيده دكلدر واما شق اولكه لغرض انساندن‌صدور ايدندر نحاتك اصوات ايله مرادلری آنك ضمننده‌دركه ايضاحی لازمدر لغرض صدور ايدن ايكی قسمدر .

(قسم اول) مؤخراً مصادره منقوله اولاندر بودخی ايكی شــقدن خالی دكلدر يامصادره منقوله اوله‌رق ومصدريت الزام ايديلور تعجب عندنده انســاندن صدور ايدن (واه) كبی فی‌الاصل صوت اولوب وبر معنــايه موضوع دكل ايكن بعده عرب مصدر مقامنده قائم قلديلر و حاله مناسب فعل تقدير ايلديلر نصب وتنوين ايله (واهاًله ماطيبه) ديرلر يعنی نه‌عجب كوزل نسنه‌در ديمكدر وياخود مصادره منقوله اوله‌رق و اسم فعل قلنور مثلا صه و مه كبی كه فی‌الاصل صوت اولوب وبرمعنايه موضوع دكل ايكن بعده عرب مصدر مقامنده طوتوب وبعده (اسم فعل امر) قلديلر شــو ايكی شقدن شق اول مصادر وشق ثانی اسماء افعال حكمنده اولمغله نحاتك اصوات ايله مرادی بونلر دخی دكلدر .

(قسم ثانی) مصادره منقوله دخی اولميــاندر بوده اوچ نوعدر نوع اول انســاندن تعجب وندامت كبی برحالك عروضنده صــادر اولان صوتلردر

مثلا متعجب ومتندم اولان كيمسه‌نك (وى) ديمسى كبى شـو لفظ هركز محكوم عليه ومحكوم به اولمغه صلاحيتى يوقدر (نوع ثانى) برنسنه‌نك صوتى كبى سسلنمك اراده ايده‌رك انسان كندى نفسندن اصدار ايتديكى صوتلردر مثلا قارغه صوتنه تقليداً (غاق) وبرجسم ديكر جسمه‌دكده ظاهر اولان صوته تقليداً (طق) ديمك كبى بونلر دخى محكوم عليه و محكوم به دكلدر (نوع ثالث) برحيوانه زجر ويا انى دعوت ضمننده انساندن صادر اولان صوتلردر مثـلا دوه‌يى چوكرتمك ايچون (نخ) وبرحيوانه ايلرو كيتمسى ويا ناقه‌يه ولدى جانبنه كلمسى ايچون (داه داه) وياخود (ده ده) ويا ايراقدن چاغرمق ايچون (ياه ياه) ديمك كبى بونلردخى محكوم عليه وبه دكلدر اشته‌نحاتك اصوات ايله مرادى شواوچ نوعدركه انتفاى تركيبدن ايچون مبنيلردر نوع اول طبيعتك اقتضا ايلديكى حركه‌وياسكون اوزره مبنيدر نوع ثانى وثالث سكون اوزره مبنيلردر فقط (غاق) كسر اوزره مبنى اولمسى اجتماع ساكنين‌دن حذر ايچوندر وبيلمليدركه بونلر على سبيل الحكايه تركيبلرده تلفظ اولنسه‌لرمثلا (قال زيد عنـد التعجب وى) و (قال زيد غاق) و (قال الغراب غاق) و (غاق صوت غراب) و (قال زيد نخ) كبى شوصورتده (هذا اللفظ) اعتباريله اسم حكمنده اولورلر وينه مبنى ايسه‌لرده لكن شـوصورتده مبنى بولنملرى اصوات اولملرى اعتباريله اولميوب بلكه اصواتدن حكايه اولدقلرى جهتله‌در .

وغفلت اولنميه‌كه بركوى رحمه‌الله عندنده مختار اولان آخرى بنـاى محكى ايله مشغول اولانلرك اعرابى تقديرى‌اولمسيدر واما جمهور عندنده اعرابى محليدر نته‌كيم مرور ايتـدى واطه‌لى مرحوم تركيبده بولنـانلرك وجه بناسـنده بنم عندمده مختار اولان بودركه برصوتدن بنفسـه حكايه اولنمق متعذر اولوب مقصد ايسه صوت اصلى يى نهايت درجه‌ده بكزه‌درجه‌سـنه نقل اولمغله مشـابهت نقصان اولماسيچون اعرابدن منع ايدلدى ديدى . فاضل جامى وهندى تركيبده على سبيل الحكايه تلفظ اولنانلرك بناسى صوت اولملرندن اولميوب اسم حكمنـده بولندقلرندن نحـاتك مرادلرى اولان بعض اصوات تعريفندن خارج قيلديلر وحكايه‌يى نوع ثانى‌يه تخصيص ايتديلر .

وشو انواع ثلاثه‌ده وضع بولنمدیغندن اقسام کلمه‌دن دکل ایکن اقسام کلمهٔ مبنیه‌دن قلنوب کندیلرندن بحث اولنمسی مبنی‌یه مشاکلتلرندن ایچوندر دیدیلر .

درس ۱۴۱

نحاتك بعض اصوات ایله مرادلری (کل لفظ حکی به صوت اوصوت به للبهائم) دینه‌رك تعریف اولناندر فاضل جامی وهندی بوراده شو وجهله تصویر معنا ایلدیلر یعنی مراد اولنان بعض اصوات هر برلفظ غیر موضوعدرکه آنکله برصوت حکایه اولنمش یعنی برشیئك صوتنه تقلیداً انساندن صدور ایتمش و یاخود آنکله بهائمه سسلنلمش‌در دیمکدرکه نوع ثانی وثالثدن عبارتدر شوتعریفده (حکایه) نوع ثانی‌یه یعنی انسانك برنسنه‌نك صوتنه مشابه اوله‌رق کندندن اصدار ایتدیکی صوته تخصیص اولنمشدرکه فاضل جامی وهندینك رأییدر وبرده شوتعریفدن نوع اول خارج اولمغله افرادینی جامع دکلدر و برده (للبهائم) یرنده للحیوان دینملیدر زیرا بهائمدن متبادر اولان ذوات الاربع اولاندر تعریفده نوع اولك ذکر اولنمامسی نوع ثانی وثالث غیر انسانه متعلق ایکن مبنیاته ماحق اولدقده نوع اول‌که خالصا صوت انساندر بطریق الاولی ملحق اوله‌جغندن ذکرینه حاجت کورلمامشدر دیو توجیه اولنمش وبهائم علی طریق التمثیل ذکر اولندی دینمشدر لکن متأخریندن محققین نحات مثلا امام برکوی واطه‌لی کبی تعریف من بورده حکایه‌نك نوع ثانی‌یه تخصیص اولنمسنی قبول ایتمیوب بوبرقوری وهمدر زیرا علم نحودن غرض اصلی تراکیب عربیه‌نك حالنی بیلمکدر ترکیبده واقع اولمیانی تعریفده ادخال وترکیبده واقع اولانی اخراج ایتمك معقول دکلدر (ترکیبده واقع اولان اسم اولوب اصوات حکمندن چیقار) دیملری معناسز برسوزدر زیرا عرف نحاتده اصوات اسمدن اعمدر برقسمی اسمدرکه اول محکی فی التراکیب اولاندر شوجهتله اصواتدن مبحث اسمده بحث اولنمشدر وبرقسمی غیرکلمه‌درکه اول محکی فی التراکیب اولمیاندر وشو جهتله اسماء الاصوات دینمامشدر دیدیلر و (نوع اولك) تعریفده داخل اولمامسنی و (للبهائم) ده اولان دخلی ینه وجه مذکور اوزره توجیه

ایدوب اولی اولان تعریفده (لفظ حکی به صوت او صوت به للحیوان اوصدرعن طبع) دیمك ایدی دیدیلر وحکایه‌یی نوع ثانی‌یه تخصیص ایتمیوب ترکیبده علی سبیل الحکایه تلفظ اولنانه دخی شامل قیلدیلر .

ونحاتدن بعضیلر نوع ثالثی یعنی بر حیوانه زجر ویا آنی دعوت ایچون انساندن صادر اولان صوتلری مثلا (نخ) و (یاه یاه) کبی اسماء افعالدن قلدیلر پس مانحن فیهمز اولان اصواتدن خارج اولوب صه ومه کبی اسماء افعال قبیلندن اولورلر بو بعضك قولنی شیخ رضی دخی بکنمش واطه‌لی دخی حق ویرمشدر زیرا بونلردن فعل معناسی مستبان اولمغله اسماءافعال تعریفنده داخللردر وبرده حق سبحانه وتعالی حیواناتی بعض بوکبی لفظلر ایله مطلوبی فهم ایتمکده عقلا منزلنده قلدیغندن آنلرك فهم ایده‌جکی لفظ ایله تکلم وآنلره خطاب ایلمکده برباس یوقدر پس (نخ) چوك معناسنه‌در (داه داه) یوری دیمکدر (یاه یاه) اقبل وتعالی یعنی کل معناسنه‌در .

(یاه یاه) ده های اولی‌نك فتحیله یاهیاه دخی لغتدر اصواتدن اولدیغندن مفرد وتثنیه وجمع ومذکر ومؤنثی برابردر لکن بعض لغتده تثنیه وجمعلنور وتذکیر وتأنیثی دخی مرعی اولور تقول (یاه یاه) بسکون الاخر یاهیاهان یاهیاهون یاهیات بفتح التاء یاهیاهتان یاهیاهات داعیٔ فقیردیرکه خاطره کلان نوع اول دخی اسماء افعالدن قیلنمقدر . زیرا اسم فعل قیلنان (اف) و (اوه) دخی بوقبیلندر پس (اف) اتضجر و (اوه) اتوجع معناسنه اسم فعل اولمسنه باقیلور ایسه انساندن مثلا تعجب وندامت عندنده صدور ایدن (وی) دخی اتعجب معناسنه اسم فعل اولمقدر وانسانه بر حالك عروضی عندنده صادر اولان بوکبی صوتلر دخی حاله مناسب هکذا اسم فعل قیلنمقدر مکرکه مصادره نقل واسم فعل قیلمق عربك استعمالنه موقوفدر . ومانحن فیهمز اسم فعل قیلنمیاندر دیو توجیه اولنه .

درس ١٤٢

(بعض المرکبات) مبنی عارض لازمدن بریسی دخی بعض مرکباتدر زیرا مرکبات آلتی نوعدر بری ترکیب اسنادیدرکه مخاطبه فائدهٔ تامه ویرر

واوزرینه سکوت صحیح اولور براسنادی متضمن اولان مرکبلردرکه جمله وکلام دینلور زید قائم وان زیداً قائم وضرب زید وهیهات زید کبی
(ایکنجیسی) ترکیب اضافیدرکه برمضاف ایله مضاف الیه هیئتندن حاصلدر غلام زید کبی .
(اوچنجیسی) ترکیب تقییدیدرکه آنده جزء ثانی اولده مقید اولور حیوان ناطق ورجل فاضل کبی شو اوچ نوع ترکیبدن بو بابده بحثمز یوقدر .
(دردنجیسی) ترکیب تعدادیدر (احد عشر) و (حادی عشر) کبی (تسع عشر) و (تاسع عشر) یه وارانه دکن بونلر برحرف عطفی متضمنلردر مثلا (احد عشر) احد وعشر دیمکدر و (حادی عشر) دخی (احد عشر) دن مأخوذ اولمسی اعتباریله حرف عطفی متضمن دیمکدر وکاه مثلا (حادی عشر) نك برحرف عطفی متضمن اولدیغی شو وجهله بیان اولنورکه (حادی عشر) (واحد من احد عشر) تقدیرنده در (اون بر) عددندن بردانه دیمکدرکه اون عددندن صکره کلان اون برنجی عدددر و (واحد من احد عشر) قولمز (واحد من احد وعشر) تقدیرنده در شو حالده (عشر) احد اوزره معطوف اولوب (واحد) اوزره دکلدر پس (واحد من احد عشر) مقامنده صیغهٔ فاعل ایله (حادی) وضع اولندقده (عشر) آنك ظاهری اوزره ناچار عطف اولنور شو تقدیرده (حادی عشر) دخی حرف عطفی متضمن اولمش اولور .
شو نوع ترکیب ابن حاجبك روش عباره سندن مستبان اولدیغی اوزره ایکی کلمه اولوب براسم قوه سنده در شو جهتله جزء ثانی حرف عطفی متضمن اولدیغندن وجزء اول آخری وسط کلمه حکمنده اولوب محل اعراب اولمدیغندن مبنیدر دینمشدر ولکن برکوی رحمه الله جزء لفظی جزء معناسنه دلالت ایتدیکندن ایکی اسم نظریله باقوب وهر ایکی جزئك مبنی اولمسی حرف عطفی ایکیسی معاً متضمن اولدیغندندر دیمشدر .
و بیلملیدرکه اسماء عدددن برصیغهٔ فاعل مشتق قیلنسه مشتق منه دن بردانه سی واودخی عدد سابقدن صکره کلنی اولور مثلا (ثلاثة)دن

برصيغهٔ فاعل اخذ اولنسه‌که (ثالث) در (ثلاثة) ده ایکی عددندن صکره کلان اوچنجی عدد دیمك اولور .

صیغهٔ فاعل (عشر) یه وارانه دکن بلا تعب آلنه بیلور (عشر) نك فوقنده (حروفات) صیغهٔ فاعل حروفاتندن زیاده ایدوکندن مجموع جزئیندن آلنمق متعذر در وهر جزئندن بعض حرف آلنسه مثلا (ثلثةعشر) ده (تاشر) ویا (ثالش) دینسه مظنهٔ التباسدر پس احد الجزئیندن النمق لازم کلور واول امرده مقصوده دال بولنسون ایچون جزء اولدن آلنور مثلا حادی عشر وثانی عشر وثالث عشر دینور وقس علی هذا وعشرون فوقنده دخی بوقیاس اوزره در مثلا حادی وعشرون وثانی وعشرون دینور انجق حرف عطف مذکوردر مادون عشرینده (آحاد) عشرات ایله حرف عطف حذف اولنه رق ترکیب اولنوب عشرون واخواتنده (آحاد) عشرات ایله شووجهله ترکیب اولنه‌مامسی زیرا (عشرین) واخواتنده (واو) و (یا) علامت اعرابدر شو وجهله ترکیب ایسه موجب بنا ایدوکندن جمعی جائز اوله مز .

وخفی اولمیه‌که برحرفی متضمن اوله‌رق مبنی قیلنان عدده خاص اولمیوب عددك غیرنده دخی بولنور (هو جاری بیت بیت) و (هو بین بین) قولمزده (بیت بیت) و (بین بین) ده اولدیغی کبی مثال اولده (بیت بیت) ایکی اسم اولوب بعده براسم قلنمش وآخری فتح اوزره مبنی بولنمشدر خبر ومبتدادن حال وقوعنی تجویز ایدنلره کوره خبردن ویا مبتدادن حال اوله‌رق محلا منصوبدر ملاصقاً بیتی وبیته تقدیرنده در (فلان بنم قونشومدر خانه‌لریز یکدیکرینه ملاصق ومتصل اولدیغی حالده) دیمکدر بوکا کوره حرف عطفی متضمندر واکر خبر بعدخبر قلنورایسه محلاً مرفوعدر (بیت‌منه ملصق الی بیت منی) تقدیرنده درکه (فلان بنم قونشومدر بنم خانه‌م آنك خانه‌سنه ملاصق ومتصل) در دیمکدر بوکا کوره حرف جری متضمندر .

ومثال ثانیده (بین بین) دخی ایکی اسم اولوب بعده براسم قلنوب آخرلری فتح اوزره مبنیدر ظرفیت اوزره محلاً منصوبدر (هووقع بین هذا وبین)

ذاك تقديرنده‌درکه مثلا شو متاع فلان ایله فلان بیننده‌در دیمکدر و (هذا الشیٔ بین بین) دینور هذا الشیٔ وقع بین‌الجید وبین‌الردی تقدیرنده‌درکه شوشی ایو و فنا بیننده در یعنی نه‌ایو ونه فنادر دیمکدر بوده برحرف عطفی متضمندر .

(بشنجیسی) ترکیب صوتی‌در برکلمه وبرصوت اولان لفظدن ترکیب‌اولنوب براسم قیلناندر سیبویه کبی سیب فارسیجه الما دیمکدر وویه اغرا وتحریض مقامنده انساندن صادر اولور برصوتدر تیز وچابك اول دیمکدر مجموعی ترکیب اولنوب ائمهٔ نحودن عمرو بن عثمان الشیرازی‌یه المایی پك سور وقوقلراولدیغندن لقب قیلنمشدر .

(التنجیسی) ترکیب مزجی‌در ایکی کلمه ترکیب و مزج اولنوب براسم قیلناندر بعلبك ومعدی کرب کبی بعلبك شامده برقصبه‌در بعل بربوت نامیدر وبك صاحب بلده‌نك اسمیدر مجموعی ترکیب ومزج اولنوب اول قصبه‌یه اسم قیلنمشدر و معدی کرب (معدی) و (کرب) کلمه‌لرندن ترکب ایدوب برصحابهٔ کزینك اسمیدر .

شوبسطمز بیلندی ایسه نحاتك مبنیاتده بحث ایلدکاری بعض مرکباتدن مرادلری اشته شو اوچ قسم اخیردرکه ترکیب تعدادی وترکیب صوتی وترکیب مزجی‌در .

درس ۱۴۳

اشبو بعض مرکبات (کل اسم من کلمتین لیس بینهما نسبة) دینمکله تعریف ایدلمشدر یعنی حقیقةً ویا حکماً ایکی کلمه‌دن حاصل بر اسمدرکه نه‌فی‌الحال ونه قبل الترکیب اول ایکی کلمه بیننده برنسبت یوقدر دیمکدر ونفی اولنان نسبتله مراد احدی الکلمتینك مع الاخری هیئت ترکیبیه‌سنك ظاهرندن منفهم اولان نسبتدر پس مثلا خمسة عشرنك هیئت ترکیبیه‌سنك ظاهری برنسبته دال اولمامغله (خمسة عشر) ده دخی قبل‌الترکیب نسبت عطف واردر دیو اعتراض اولنه‌مز .

واما بر ترکیب اسنادی ویا اضافی‌ویا تقییدی علم‌قلنسه دخی‌هیئت ترکیبیه‌سنك

ظاهرندن برنسبت منفهم اولمغله شو تعریفدن بالکلیه خارجلردر . ودخی (من زید) و (ان زیداً) نحوی فرضا علم قیلنسه‌لر بونلردخی خارجلردر اظهارده (وهو کل کلمتین لیس احدیهما عاملة فی الاخری) دینه‌رك تعریف اولنمشدر اغیاری اخراجده بوتعریف پك ظاهردر وخفی اولمیه‌که النجم والصعق نحونده الف لامك کلمه‌یه شدت اتصالی جهتله بونلر ایکی کلمه کورلمیوب علم قیلنسه‌لرینه مانحن فیهمزدن خارجدر .

بورایه قدر بسط وایضاحمز بیلندی ایسه معلوم اوله‌که مبنیاتده مبحوث عنهمز اولان (بعض مرکبات) جزء ثانیسی برحرفی متضمن اولوب اولمامق جهتیله ایکی شقدن خالی دکلدر (شق اول) جزء ثانیسی برحرفی متضمن اولانلردر ترکیب تعدادیلر کبی جزء ثانیلری متضمن حرف اولدیغی جهتله و جزء اوللری اکر لفظ (اثنین) دکل ایسه آخری وسط کلمه حکمنده اولوب محل اعراب اولمامغله مبنی اولورلر . فقط اخری حرف صحیح اولان فتح اوزره وآخری حرف علّه اولان سکون اوزره مبنی اولور احد عشرو احدی عشرة وحادی عشر وحادیة عشرة کبی (تسع عشرة) و (تاسعة عشرة) یه وارانه دکن . ودخی عددك غیرنده بیت بیت و بین بین‌ده اولدیغی کبی نته‌کیم درس سابقده بحثی کچدی . ولکن جزء اول اکر لفظ اثنین اولورایسه آنجق جزء ثانی حرفی متضمن اولدیغی جهتله مبنی قیلنوب جزء اول معرب اولور ونون حذف اولنور مثلا جاءنی اثناعشر ورأیت اثنی‌عشر ومررت باثنی عشردینور .

جزء اولك معرب قلنوب ونونك حذف اولنمسنی توجیه وبیانده بعضیلر حرف عاطف حذف اولندقده مضافه شبیه اولدیغندن نون حذف اولنوب معرب قلنـدی دیدیلر وبعضیلر اسماء اشارهده مرور ایلدیکی اوزره باب تثنیه‌یی برقیاس اوزره اجرا ایلدکلرندن معرب حکمنده قیلوب نونده طلبا للایجاز والاختصار حذف اولنمشدر وحذف عاطفده حذف نونه مونس اولمقدن ایچوندر دیدیلر و (فاضل عصام) جزء ثانی نون مقامنده قائم اولمغله نون حذف اولنمشدر بوکا ایسه اثنی‌عشرده ضمیره اضافتله اثنی‌عشرك جائز اولمیوب حالبوکه مثلا (ثلاثة عشر) ده اضافتله ثلاثة عشرك جائز

اولمسی دلیلدر وانثان نون اعراب بولندقجه مبنی قیلنمیه جغی کبی نون مقامنده قائم اولان ایله دخی مبنی اولمیوب معرب اولور دیمشدر (شق ثانی) برحرفی متضمن اولمیانلردر بوده اکر جزء ثانی صوت اولور ایسه که ترکیب صوتیلرده در هرایکی جزئی جزء اولی فتح اوزره وجزء ثانیسی کسر اوزره مبنی اولور سیبویه کبی . اقیانوس ده مسطوردرکه حالت تنکیرده منون قلنور شول کیمسه که هذا سیبویه ورأیت سیبویه ومررت بسبویه دیو غیرمنصرف اعرابی کبی معرب قیلمشدر تثنیه وجمعلیوب سیبویهان وسیبویهون دیر ومعرب قلمیوب وجه مذکور اوزره مبنی اوقویانلر تثنیه سنده ذواسیبویه وکلاهما سیبویه وجمعنده ذوو سیبویه وکلهم سیبویه دیرلر مؤلف قاموس تحفة الآبیه نام رساله سنده (راهویه) ماده سنده بورسمه تحقیق ایتمشدر . واکر جزء ثانیسی صوت اولمز ایسه که ترکیب مزجیلرده در جزء اوللری اکر اخری حرف صحیح ایسه فتح اوزره واکرحرف علة ایسه سکون اوزره مبنی اولور (بعلبك) و (معدی کرب) کبی وجزء ثانیلری معرب اولوب کلمه ترکیب وعلمیت ایله غیر منصرف قلنور واما لغت غیر فصیحه ده جزء اول جزء ثانی یه مضاف وایکیسیده معرب ومضاف الیه غیر منصرف اوله رق ودخی جزء اول ثانی یه مضاف وایکیسیده معرب لکن مضاف الیه منصرف اوله رق دخی واردر خذ هذا وکن من الشاکرین .

درس ١٤٤

(مبحث بعض الکنایات) مبنی عارض لازمدن بریسی دخی بعض کنایاتدر کنایه لغة واصطلاحاً سامعینه مبهم قاله رق برشیٔ معیندن دلالتی غیر صریح برلفظ ایله تعبیر ایلمکدر وبوراده مقصودمز کندیله کنایه اولنان لفظلردر ومانحن فیهمز هربرکنایه ایچون اولان اولان لفظلر دکلدر زیرا الفاظ کنایه دن برصنفی مثلا فلان و فلانة و هن و غائط و رفث لفظلری وبوکبیلردرکه معربلردر فلان وفلانة ایله شخصدن کنایه اولنور مثلا زید ویاخود هند یانمه کلدی دیه جك برده کنایه ایله جاءنی فلان اوجاءتنی فلانة دینور و هن شی ونسنه معناسنه در اسمی ذکر اولنمیان هراسم جنسدن

و غالبا ذکری مستهجن اولان شیدن کنایه اولنور و رفث فحش معناسنه اولوب جماعدن کنایه اولنور وغائط چقور یره دینور شو جهتله فضلهٔ طبیعیدن کنایه اولنور و الفاظ کنایه‌دن بر صنفی مثلا ضمیر غائب کبی که مضمرات عدادندندر اشبو بابدن خارجدر . پس شو مبحثده مرادمز بعض کنایاتدر و اولدخی بعض الفاظ معینه‌لردرکه . کم . وکذا . وکیت . وزیت . وکاین . واسماء استفهام . وشرطدر شوجهتله هر برندن علی حده بحث ایلملك لازم کلمشدر (کم) کافك فتحی ومیمك سکونیله براسم مبهمدر مابعدنده بر تمییزه محتاجدر ایکی حرفلی اوله‌رق وضعی وضع حرفه مناسب اولمغله مبنیدر بونکله عددن کنایه اولنور وایکی وجهله مستعملدر بری عددك مقدارندن سؤال ایچون اولورکه کم استفهامیه دینور نقدر و قاچ نسنه‌در معناسنه‌که فارسیده چند مراد قیدر وما بعدنده ممیزی مفرد و منصوبدر کم رجلاً عندك دینور سنك عندکده نقدر آدم واردر دیمکدر بونك ممیزی اوزره (من) داخل اولمق پك نادردر حتی شیخ رضی بر نظم و نثرده مشاهده ایتمدم دیمشدر آنجق علامهٔ زمخشری (سل بنی اسرائیل کم آتیناهم من آیة بینة) آیت کریمه‌سنده استفهامیه اولمسنی دخی تجویز ایلمشدر .

و جه ثانی کثیر معناسنه اولورکه (کم خبریه) دینور ومابعدنده ممیزنه مضاف اولمغله ممیزی مجرور اولوب آنجق مفرد ومجموع دخی اولور کم رجل عندك وکم رجال عندك دینور سنك عندکده چوق آدم ویاآدملر واردر دیمکدر بونك ممیزنه (من) داخل اولمق کثیرالوقوعدر (کم من رجل عندك) کبی کم استفهامیه معنای استفهامی متضمن اولوب واستفهام صدر کلام اقتضا ایتمکله وکم خبریه انشای تکثیره دلالت ایدوب وبوده کلامدن بر نوع اولدیغندن اول امرده اکا تنبیه واجب اولمغله ایکیسی دخی کلامك صدرنده بولنورلر . اشبو . کم استفهامیه . وخبریه . بولندقلری کلامده علی حسب العوامل محلاً مرفوع ومنصوب ومجرور اولورلر .

اما (منصوب اولملری) کندیلردنصکره برفعل واقع اولسه‌که کندیلره

راجع ضمیرده ویا اول ضمیری مشتمل اسمده عمل ایتمکله کندیلرده عملدن اعراض ایلمامشدر شو تقدیرده ممیزلری حسبیله وفعلك اقتضاسنه کوره مفعول مطلق ومفعول فیه ومفعول به وبونك غیریلری واقع اولورلر مثلا کم استفهامیه‌ده (کم ضربةً ضربت) و (کم یوما سرت) و (کم رجلاً ضربت) کبی (مثال اول) ده مفعول مطلق و (ثانی) ده مفعول فیه و (ثالث) ده مفعول به اوله‌رق منصوبدر ومابعدلری لفظاً منصوب کندیلرك تمییزیدر دینور و مثلا (کم خبریه) ده (کم ضربة ضربت) و (کم یوم سرت) و (کم رجال ضربت) کبی تامل ایله معلومدر ومابعدلری لفظاً مجرور کندیلرك تمییزی ومضاف الیهیدر دینور . واما (کم رجلاً ضربته) یاخود (کم رجل ضربته) قولمز نحونده (کم) منصوب ومرفوع اولمغه احتمالی واردر زیرا بعدنده اکر آخر برفعل مقدر دکل ایسه مذکور اولان فعل ضمیرده عمل ایتمکله (کم) ده عمل ایتمکدن مستغنی ومعرض اولمغله کم منصوب اوله میوب بلکه مرفوع اولور واما اضمار علی شریطة التفسیر قبیلندن قیلنسه‌که (کم رجلاً ضربت ضربته) و (کم رجل ضربت ضربته) تقدیرنده بولنور یعنی مابعدنده بر فعل مقدر اولسه‌که مذکور اولان ضربته جمله‌سی آنی تفسیر اولور شو حالده اول مقدر (ضربت) عملدن غیر معرض اولمغله (کم) آنکله مفعولیت اوزره منصوب اولور واما (مجرور اولملری) اوللرنده برحرف جر ویا برمضاف اولدقده‌در مثلا استفهامیه‌ده (بکم درهماً اشتریت) و (غلام کم رجلاً ضربت) وخبریه ده (بکم رجل مررت) و (عبدکم رجل اشتریت) کبی بونلر ایچون صدر کلام وار ایکن (حرف جر) ویا (مضاف) ك اوزرلرینه تقدم ایتمسی حرف جر ومضافی مجرورلرندن تأخیر ممتنع اولدیغندن و برده کم استفهامیه وخبریه حرف جر ومضاف ایله ینه برکلمهٔ واحده حکمنده اولدقلرندر .

واما (مرفوع اولملری) کندیلرندن صکره وجه مذکور اوزره برفعل ویا اوللرنده برحرف جر ویا مضاف اولمدیغنده در شو تقدیرده باعتبار ممیزه اکر ظرف اولورایسه خبریت اوزره واکر ظرف اولمز ایسه ابتدائیت اوزره مرفوع اولور خبریت اوزره مرفوع اولمسی مثلا (کم

يوماً سفرك) قولمزده آولديغى كبى اصلى (كم يوماً الكائن سفرك) اولوب كم (الكائن)ك مفعول فيهى اولەرق منصوب و (الكائن) مبتدانك خبرى ايدى الكائن حذف وتقدير اولنوب مقامنده (كم يوماً) قائم قيلنمغله پس (كم يوماً) مبتدايه خبر قيلنمشدر وابتدائيت او زره مرفوع اولمسى كم استفهاميەده (كم رجلاً ابوك) قوللرمزده اولديغى كبى لكن بوسيبويه عندنده دركه صدارت كلام اقتضا ايدن بر معناىي متضمن بر نكرەدن معرفه ايله خبر ويرلمسنى تجويز ايتمشدر واما سائرى عندنده چونكه نكره اولوب ومابعدى معرفه اولمغله خبر مقدمدر بو رادە متفق عليه مثال (كم رجلا قام) در واما (كم خبريەده) ده كم رجل ابوك دينسه شو تقديرده كم بالاتفاق خبر مقدمدر فافهم .

درس ١٤٥

خفى اولميەكه كم استفهاميه وخبريەنك مميزى بر قرينه ايله معلوم اولدقده بعض حذف اولنور مثلا بر كيمسەنك مالى درهم اولديغى بيلنوب مقدارندن سؤال عندنده (كم مالك) دينسه اولديغى كبىكه (كم درهماً مالك) تقديرندەدر سنك مالك نقدر درهمدر ديمكدر وياخود عندنده دراهم چوق اولديغى بيلنەرك كثرتندن اخبارده (كم مالك) دينسه اولديغى كبىكه (كم درهم اودراهم مالك) تقديرنده سنك مالك چوق درهم وياخود درهملردر ديمكدر شو صورتلرده (استفهاميه) ده (كم) ابتدائيتله مرفوع اولوب و (مال) لفظى خبر اولەرق كاف خطابه مضاف اولمشدركه (بوسبويه) عندندەدر واما جمهور عندنده بر عكسدركه كم خبر مقدمدر واما (خبريه) ده بالاتفاق خبر مقدمدر و (مال) لفظى مبتداى مؤخردر ومثلا فلانى قاچ كره ضرب ايلمش اولديغكدن ويانصل ضرب ايلديككدن وياخود كيمى ضرب ايلديككدن سؤال اولنەرق (كم ضربت) دينسه مصدر بناء نوع ايله (كم ضربة ضربت) وياخود مصدر بناء مره ايله (كم ضربةً ضربت) او (كم مرة ضربت) وياخود كم رجلاً ضربت تقديرندەدركه معنا معلومدر وياخود بونلر بيلنەرك آنجق كثرتندن اخبار عندنده كم ضربت دينسه كه تقدير كلام

غیر خفیدر شو صورتلرده (کم) لفظی . رجل . تقدیری صورتنده مفعول به ومصدر تقدیرنده مفعول مطلق ومع ملاحظة الزمان مصدر بناء مرة تقدیرنده (ومرة) تقدیرنده مفعول فیه اولمق اوزره منصوبدر تأمل ان کنت اهلاً وفی غیر زید تنالا تری البحث سهلاً .

وخفی اولمیه که هر قنغی محلده کم لفظی استفهامیه وخبریه اولمق ومیزی مذکور ومحذوف اولمق احتمالی اولسه (کم) ده ودخی مابعدنده اولان کلمه‌ده اوچ وجه جائزدر (فرزدق) شاعرك .

کم عمة لك یاجریر وخالة فدعاء قدحلبت علی عشاری

شعرنده اولدیغی کبی اشبو شعرده (کم) لفظی اکر عمة کلمه سی کندینك میزی قیلنور ایسه ابتدائیت ایله مرفوع اولمق واکر (عمة) کلمه سی میزی قیلنمیوب میزی محذوف ومقدر ایسه (کم حلبة) یاخود (کم مرة) تقدیرنده اوله‌رق شوحالده مصرع ثانیده اولان حلبت فعلنه مفعول مطلق ویامفعول فیه اولمق احتمالی واردرکه شو اوچ وجه متصوردر .

و (عمة) لفظی اکر (کم) لفظنك میزی قیلنور ایسه (کم) استفهامیه اولدقده منصوب اولمق وخبریه اولدقده مجرور اولمق واکر (کم) لفظنك میزی اولمیوب میزی محذوف ومقدر ایسه ابتدائیت ایله مرفوع اولمق احتمالی واردرکه (عمة) ده اشته شواوچ وجه واردر (کم) و یاخود عمة ابتدائیتله مرفوع اولدقده خبر (قد حلبت) جمله‌سیدر (لك) عمة کلمه سنك صفتیدر خطاب جریره در (یاجریر) ترکیبی آراده برجملهٔ معترضه در و (خالة) عمة اوزره معطوفدر و (فدعاء) خالة کلمه‌سنك صفتیدر (عمة) کلمه سنك صفتی محذوف بر (فدعاء) درکه شو مذکور دلالتیله اکتفا اولنمشدر و یاخود (کل منهما فدعاء) تأویلیله هر برینه صفت قیلنه بیلور اعرابده (معطوف) معطوف علیهه و (صفت) موصوفه تابع اولدیغندن (خالة) و (فدعاء) ده دخی (عمة) کلمه سنك اعرابنه موافق اوله‌رق اوچ وجه جائزدر . و بوندن بشقه (فدعاء) کلمه سنی مبتدایه خبر

و (قد حلبت) جمله سنی (فدعا) يه صفت ويا (فدعا) ده اولان
ضمير مستكندن حال قيلمق احتماليده واردر بو بابده تفصيل اراده ايدن
معرب الكافيه يه مراجعت ايتسون اشبو شعرك مفردات معناسی (كم)
استفهاميه وياخبريه دركه معناسی معلومدر (عمة) پدرك همشيره سنه
دينور (لك) سنك ايچون معناسنه (يا) حرف ندا (جرير) منادای
مفرد معرفه دركه شوشعرايله ذم اولنان شخصدر وشاعر مشهوردر (و)
حرف عطفدر (خالة) والده نك همشيره سيدر (فدعاء) ايش كورمدن
الی واياغی يارلمش واكرلمش عورته دينور (قد) حرف تحقيقدر (حلبت)
سود صاغمق معناسنه اولان حلبدن فعل ماضی مفرد مؤنث غائبه در
ضميری (كم) ه راجعدر لفظی اعتباريله هرنقدر معناً كم عمة وكم خالة
اعتباريله تثنيه ضميرينی اقتضا ايدرايسه ده (علی عشاری) حلبت فعلنه
متعلقدر علی ايله صله لنمسی ثقلت واكراه معناسنی متضمن اولديغندندركه
وقوع فعل خواهشلريله اولميوب اكراه وجبرايله اولديغنی ايما ايدر عرب
(حلبت هند علی ناقتی) ديرلر يعنی (هند) جبر واكراهله خواه ناخواه
ناقه می صاغدی يعنی استخراج لبن ايتدی ديمكدر عشار رجال وزننده
نفساء وزننده (عشراء) لفظنك جمعيدر (عشراء) و (نفساء) جمع وزننده
مفردلردر عشراء مدة حملی اون ماهه بالغ اولان دوه يه دينوركه شوحالده
آندن سود المق پك مشكل اولور محصول بيت (كم لفظی استفهاميه ومميزی
مذكور عمة لفظی و خبر قدحلبت اولديغنه كوره) (ياجرير نقدر عمته
وخاله لرك واردركه اللری واياقلری خواه وناخواه ايش كورمدن يارلمش
تحقيق بنم سركش دوه لريمی صاغمشلردر ديمكدر بومحلده استفهام مجرد
استهزا ايچوندر و (كم) لفظی شوحالده خبريه اولديغنه كوره) (ياجرير
چوق عمته و خاله لرك واردركه اللری واياقلری خواه و ناخواه ايش
كورمدن يارلمش تحقيق بنم سركش دوه لريمی صاغمشلردر ديمكدر ديكر
احتماللرده دخی بو قياس اوزره معنا عندالتأمل ظاهردر اشبو شعرنده
فرزدق جريری پك ذم ايدوب كرك بابا وكرك آناسی طرفی فرومايه
والچق اولوب مع الاكراه قاپوسنده سركش دوه لرينی صاغوب ايش كورمكدن
عمته وخاله لرينك اللری واياقلری يارلمش اولديغنی بيلديريور .

درس ١٤٦

(كذا) كافك فتحى و آخرنده الف مقصوره ايله اسم مبهم دركه (كم) كلمه‌سى كبى بونكله عدددن كنايه اولنور مثلا عربلر (فلان بكا قرق درهم ويردى) ديه‌جك يرده اعطانى كذا درهماً ديرلر يعنى بكا شوقدر درهم ويردى ديمكدر مابعدى تمييزيت اوزره منصوبدر وكاه اعطانى كذا من الدرهم دينوركه مميزى اوزره من داخل اولور وكاه تكرار ايديلوب حرف عطفله وحرف عطفسز دخى استعمال اولنور بونك اوزرينه متفرعدركه بركيمسه ديكر بركيمسه‌نك كندى اوزرنده حقى اولديغنى اقراراً بلاعطف (لفلان على كذا كذا درهما) ديسه شئ مبهمى مقراولان كيمسه اوزره اقرارك اقل محتملى لازم ايدوكندن اون بردرهم اقرارايلمش اولور واكر حرف عطفله (لفلان على كذا وكذا درهماً) ديسه يكرمى بردرهم اقرار ايلمش اولور تفصيلى كتب فقهيه‌ده‌در .

وبعض كذا كلمه‌سى (شويله‌جه) و (بونك كبيدر) معناسنه غير عدددن دخى كنايه اولنور مثلا يوم سبتده چيقدم ديه‌جك يرده (خرجت يوم كذا) ديرلركه شويله بركونده چيقدم ديمكدر . اشبو كذا فى الاصل كاف تشبيه ايله اسم اشاره اولان ذادن مركبدر بعده (كاف) زائدهٔ لازمه منزلنه تنزيل اولنوب و كاف وذادن تشبيه واسم اشاره معنالرى منخلع اوله‌رق يكديكريله مزج ايديلوب اسم واحد قيلنمشدر .

شوجهتله حبذا لفظنه موافق اولوب آخرينه علامت تأنيث الحاقى جائز دكلدر و (ذا) فى الاصل مبنى اولديغندن فى الحال دخى بناسى اوزره قالوب (كذا) مبنيدر .

(كيت وذيت) آخرلرنده حركات ثلاثه جائز اوله‌رق بونلر ايله برحديث يعنى جمله وكلامدن كنايه اولنور پس كنايه اولندقلرى جمله‌دن عبارتلر اولوب وجمله ايسه فى ذاتها مستحق اعراب اولمامغله مبنيلردر وچوق دفعه تكراراولنوب وحرف عطفله مثلا (فعل فلان كيت وكيت) دينور يعنى فلان شويلجه‌وشويلجه ايشلدى ديمكدر و (قال فلان ذيت وذيت) دينور يعنى

فلان شويلجه وشويلجه سويلدی ديمكدر . حريری مرحوم درهسنده (كيت وكيت) ايله آنجق افعالدن و (ذيت وذيت) ايله آنجق اقوالدن كنايه اولنور عكسی جائز دكلدر ديدی ولكن اكثر تعميم ايلديلر .

(كاين) فی الاصل كاف وای دن مركب وای هر نقدر معرب ايسه ده تركيب ومزج اولنوب ومعنای افراديلری منخلع اولهرق آخرنده لفظاً وخطاً نون ساكنه ايله سكون اوزره مبنی براسم مبهم اولمش وتكثير عدده نقل اولنمشدر كم خبريه معناسنه در لكن مابعدنده تميزی منصوبدر (كاين رجلاً لقيت) ديرلر چوق آدمه اولشدك ديمكدر . وبعض مميزی اوزره من داخل اولور . بونده همزه يی يايه ابدال اينه كين وكاءن وزننده كاين ورمی وزننده كای وعم وزننده كاء لغات نادره در .

درس ١٤٧

خفی اولميه كه اسماء استفهاميه وشرط دخی كلمات كنائيه دن عد اولنمشدر من وما وای واين وانی ومتی شوالتی كلمه استفهام وشرط بيننده مشتركدر واذا كلمه سی شرطه مختصدر وكيف وايان كلمه لری استفهامه مختصدر اما (من)و (ما) استفهام ايچون اولدقلرنده علی حسب العوامل محلاً منصوب ومجرور وابتدائيت اوزره محلاً مرفوع اوله بيلورلر اما ظرف اولمدقلرندن خبريت اوزره مرفوع اوله مزلر مثلا (من) ده من ضربت ومن ضربته وبمن مررت وغلام من ضربت دينور اولده مفعوليت اوزره منصوب وثانيده مبتدا اولهرق مرفوع واخيرنده مجروردر و (ما) ده (ماضربت) و (ماضربته) و (بما مررت) و (غلام ماضربت) دينور تأمل ايله معلومدر وشرط ايچون اولدقلرنده دخی اشبو وجوه ثلثه جاريدر مثلا (من) ده من تضرب اضرب ومن يأتينی فهومكرم وبمن تمرر امرر وغلام من تضرب اضرب دينور اولده مفعوليت اوزره منصوب وثانيده مبتدا اولهرق مرفوع واخيرنده مجروردر و (ما) ده (ماتصنع اصنع) (و ماتقدموا لانفسكم من خير تجدوه عندالله) قول شريفی و (بما تمرر امرر) ومثل ماتصنع اصنع كبی تأمل ايله معلومدر واما (ای) و (اية) معرب ايدوكندن مانحن فيهمزدن دكل ايسه ده

استطراداً ذکر ایدەلم (ای) استفهام ایچون اولدقده (ایهم ضربت) و (ایهم قائم) و (بایهم مررت) قوللرمزده اولدیغی اوزره وجوه ثلاثهٔ مذکوره جاری اولدیغی کبی ظرفیت اوزره منصوب اولدیغی تقدیرده محلاً مرفوع خبر دخی اولور (ای وقت مجیئك) قولمزده اولدیغی کبی پس (ای) ده وجوه اربعه حاصلدر واما شرط ایچون اولدقده آنجق وجوه ثلثه ایله بولنور (ایهم تضرب اضرب) و (ایهم یأتینی فهو مکرم) و (بایهم تمرر امرر) کبی زیرا اسماء شرط دنصکره آنجق فعل واقع اولوب فعل ایسه مبتدا اولمغه صالح اولمدیغندن خبریت اوزره مرفوع اولهمز (اية) دخی ای کبیدر .

واما (این) و (انی) و (متی) وشرطه خاص اولان (اذا) و استفهامه خاص اولان (کیف) و (ایان) بونلر (من این) قولمزده اولدیغی کبی بر جار ایله مجرور اولمدقده ظرفیت اوزره منصوب اولورلر وهرنقدر بعضیلر اذا کلمه‌سی بعض ظرفیتدن چیقشوب وقت معناسنه اسم صریح اولور مثلا (اذا یقوم زید اذا یقعد عمر) قولمزکبی‌که وقت قیام زید وقت قعود عمرو دیمك اولور بونده اذا ابتدائیت اوزره مرفوعدر دیدیلر ایسه لکن قبول اولنمامشدر وحتی شیخ رضی کلام عربده بونك صواب اولمسنه دلالت ایدر برشاهده مطلع اوله‌مدم دیمشدر .

درس ١٤٨

(بعض الظروف) خفی اولمیه‌که ظروفدن اکثری مثلا افعالدن وارد اسم زمان ومکانلر ودار وبیت وجوف ودخی بوکبیلر معرب ایدوکندن مانحن فیه‌مزدن دکللردر آنجق شومبحثده ذکر ایلیه‌جکمز بعض ظرفلردرکه مبنی اولوب زمان ومکانه دلالت ایدر وکندیلرده ظرفیت معتبر اولور ویاخود زمانه دلالتده ظروفه مشابه ویاخود ظروف مجراسنده جاری ویا مبحث ظروفده ذکری مناسبت آلور مبنیلردر . بونلردندخی بعضیلری مبنی عارض لازم وبعضیلری مبنی عارض غیر لازمدن اولدقلرندن پس شومحلده مبنی عارض لازمدن اولانلری تفریق وبیان ومبنی عارض

غیر لازمدن اولنلری دخی صکره کندی مبحثنده عیان ایده جکز وبالله التوفیق

مبنی عارض لازم جمله سندن اولانلر . (امس) همزه نك فتحی وسینك کسریله مبنیدر سینك فتح وضمیله دخی واردر ظروف زمانیه دن اولوب فارسیده دوش مراد فیدرکه دونکی کیجه دیمکدر وجه بناسی حرف تعریف معناسنی متضمن اولمسیدر وشو جهتله درکه معرفه ایله توصیف اولنور واکر کندیله مطلق زمان ماضی مراد اولنسه کلیات ابی البقاده یازلدیغی اوزره معرب اولوب واوزرینه الف لام داخل اولور (کان لم تغن بالامس) کبی واکر بر کلمه یه مضاف اولسه بالاتفاق معرب اولور لکن بنی تمیم هرحالده معرب وغیر منصرف قللدیلر وبعض عربدن شاذ اوله رق تنوین ایله دخی مسموعدر .

(قط) قافك فتحی وطاء مشدده نك ضمیله که اشهر لغاتدر وطاء مضمومه نك تخفیفیله ودخی طاء مشدده ویاخود مخففه نك ضمنه تبعیتله قافك دخی ضمیله ونادراً اسم فعل اولان (قط) وزننده قافك فتحی وطانك سکونیله ده واردرکه مجموعی بش لغتدر . (کچمش زمانك جمیعنده) دیمك مفادنده در ماضیء منفی یه مخصوصدر (مارأیته قط) دینور بن فلانی اصلا کچمش زمانك جمیعنده کورمدم دیمکدر وجه بناسنده مخففه نك وضعی ایکی حرفلی اولمق ملابسه سیله وضع حرفه شبیه اولوب ومشدده آنك اوزرینه محمولدر دینلدی صاحب تسهیل معنای حرفی متضمن اولدیغندندر دیدی زیرا مارایته قط قولمز مارأیته فی زمن من الازمنة الماضیه مفادنده در یعنی آنی بوآندن اعتباراً کچمش زماندن برآنده کورمدم دیمکدر پس من وفی معنالرینی متضمندر .

ومغنی اللبیبده دخی بناسی معنای حرفی متضمن اولدیغندندر زیرا (مارأیته قط) قولمز (مارأیته مذ ان خلقت الی الان) مفادنده در دینلدی یعنی بن آنی خلق اولنشمدن شو آنه دکن کورمدم دیمکدر پس مذ والی معنالرینی متضمندر وبعضیلر استغراق نفیده لما کبیدر پس حرفه مشابه اولدیغندندر دیدیلر .

(عوض) عینك فتحی وواوك سکونی وصادك مبنی اوله رق حرکات ثلاثیله

(كله جك زمانك جميعنــده) ديمك مفادنده در مضــارع منفی یه خاصدر (لا اراه عوض) دینور بن فلانی ابدا یعنی کله جك زمانك جمیعنده کورمم دیمکدر وعند البعض ماضیٔ منفی ده دخی اولور قط مفــادنده در ما رأیت مثله عوض دینور بن آنك مثلنی اصــلا کورمدم وعندالبعض دهروزمان معنــاسنه‌در خلاف معناسنه اولان عوضدن مأخوذدر زیرا زماندن برجزء صاوشــوب کیتدکده زمان آنك بدلنه برجزء آخر تعویض ایدر فقط استعمال اوللره کوره دخی ینه بومعنادن مأخوذدر نته‌کیم قواعد اعرابده شیخزاده کوســترمشدر بونك وجه بناســنده مبنی عارض لازم عدادندن کورنلر معنــای حرفی متضمن اولدیغندندر دیدیلر زیرا (لااراه عوض) لااراه فی زمان من الازمنة المستقبله دیمکدر پس من وفی معنالرینی متضمندر نته‌کیم شرح تسهیلده کوسترلمشدر .

ومبنی عارض غیر لازمدن کورنلر (قبل) و (بعد) کبی اولوب اضــافتدن قطع اولنمغله ضم اوزره مبنیدر واکر اضافتله مستعمل اولور ایسه معرب اولور (عوض العــائضین) کبی دهرالداهرین ابدالابدین دیمکدر دیدیلر وبونکله بیله مبنی عارض لازم صره سنده ثبت اولنمسی (قط) یه مناسبتندن ایچوندر دیو توجیه ایلدیلر . لکن فصحای عرب کلامنده (عوض) تك فتح وکسر اوزره مبنی اوله‌رق کلمسی (اضافتدن قطع اولنه‌رق ضم اوزره مبنی اولمسی) قوللرینه ملایم دکلدر وعندالاضــافة معرب اولمسی جانب اسمیت ترجیح ایذوب مبنی اصله مشابهت ضعف بولدیغندندر دینه‌بیلور .

(مذ ومنذ) مذ ذال معجمه‌نك سکونیله ومنذ ذالك ضمیله مبنیدر . منذده ذالك کسریله‌ده مسموعدر بوراده مانحن فیهمز اسم اولان مذ ومنذدر هر نقدر ظرف دکللر ایسه‌ده زمانه دلالتده ظروفه مشــابه اولدقلرندن شو مبحثده کندیلردن بحث اولنمشدر .

وجه بنــالری حرف اولان (مذ) و (منــذ) یه لفظاً موافق اولملریدر وبعضیلر اول مدة وجمیع مدة معناسنه اولملرینی ملاحظه ایله اضافتدن منقطع اولملریدر دیدیلر . وبعضیلر (مذ) ایکی حرفلی اولمغله وضعاً وضع حرفه شبیه اولدیغندندر و (منذ) ده (مذ) اوزره محمولدر دیدیلر اشبو (مذ)

و (منذ) ده ایکی معنـا تصور اولنور که (اول مدة) یعنی اوزرلرینه تقدم ایدن فعل زماننك اول مدتی معناسنه اولورلر شو تقدیرده کندیلردن صـکره اولان (اسم) حقیقة ویا حکماً (مفرد) و (معرفه) اولملیـدر اما (مفرد اولمسی) زیرا برنسنه‌نك اول مـدتی آنجق شیء واحد اولور شو جهتله حقیقة مفرد اولملیدر واکر مثنی ومجموع اولورایسه باری مفرد حکمنده اعتبار اولنملیدر والااولیت مدتله حکم جائز اوله‌من واما (حقیقة ویا حکمـا معرفه اولمسی) زیرا بر وقت مجهولی اول مدة قیلمقده فائده یوقدر (مارأیته مذ اومنذ یوم الجمعة) دینور (اول مدة عدم رؤیتی یوم الجمعة) تقدیرنده درکه بنم آنی کورمامکلکمك اول مدتی یوم جمعه در دیمکدر و (رأیته مذ الیومان اللذان صـاحبنا فیهما) دینور (اول مدة عدم رؤیتی الیومان اللذان صـاحبنا فیهما) تقدیرنده درکه بنم آنی کورمامکلکمك اول مدتی اول ایکی کوندرکه آنده مصـاحبت ایتمدك ایدی دیمکدر و (مارأیته مذ یوم لقیتنی فیه) دینور (اول مدة عدم رؤیتی یوم لقیتنی فیه) تقدیرنده درکه بنم آنی کورمامکلکمك اول مدتی شـول کوندرکه آنده بکا ملاقی اولدك ایدی دیمکدر .

مثـال اولده مابعدلری حقیقة مفرد ومعرفه‌در ومثال ثانیده حکما مفرد وحقیقة معرفه‌در ومثال ثالثده حقیقة مفرد وحکما معرفه‌در .

وکاه (جمیع مدة) معناسـنه اولورلر شو تقدیرده مابعدلرنده یا (مقصـود بالعدد) که بیانی مقصود اولان زماندر نقدر اولدیغی‌ده بیلنه‌جك برصورتده واقع اولور (مارأیته مذیومان) دینور (جمیـع مدة عدم رؤیتی یومان) تقـدیرنده درکه بنم آنی کورمامکلکم مدتنك جمیعی ایکی کوندر دیمکدر ویا (مصـدر) واقع اولور (مارأیته مذ ذهابك) کبی ویا (جملهٔ فعلیه) واقع اولور مارأیته مذ خرجت کبی ویا (جملهٔ اسـمیه) واقع اولور (ماخرجت مذ زید مسـافر) و (ماخرجت مذانك ذاهب) و (ماخرجت مذان ذهبت کبی شـو صورتلرده مابعدلرنده برزمان تقدیر اولنور مثلا (مارأیته مذ ذهابك) قولنز مذ زمان ذهابك تقدیرنده در ودیکرلرده دخی قیاس وتأمل ایله تقدیر ومعنا ظاهردر .

اشبو (مذ) و (منذ) كرك اول مدة وكرك جميع مدة معناسنه اوله لر اوللرنده اولان جملهنك مضموننه مضاف اولهرق وكلامده مبتدا اولورلر ومابعدلرى مرفوع اولوب كنديلره خبر واقع اولور واما (زجاج) وتوابعى مذ ومنذده ظرفيت اعتبار ايليوب بين مفادنده كوردیلر وكلامده كنديلرنى خبر ومابعدلرينى مبتدا قيلديلر پس مثلا مارأيته مذ يومان قولمز زجاجه كوره بينى وبين عدم رؤيتى يومان ديمك اولور تأمل .

درس ١٤٩

(اذا) همزهنك كسرى والفك قصريله شرطيهدر وكاه مفاجاة ايچون اولور شرط ايچون اولدقده جواب اقتضا ايدر و (ظرف زمان مستقبل) اولوب مابعدنده جملهٔ فعليه واقع اولور وفعلى غالبا ماضى اولوب آنى مستقبل مفادينه تحويل ايدر (اذا كانت الشمس طالعة فالنهار موجود) قولمزده اولديغى كبى وبعض مضارع دخى اولور (اذا يقوم زيد يروح) دينسه اولديغى كبى وبيلمليدركه اذا بعض (ظرف زمان ماضى) اولور و (اذا رأو تجارةً اولهواً انفضوا اليها) آيت كريمهسنده اولديغى كبى واكر بعد القسم اولور ايسه (ظرف زمان حال) اولور (والليل اذا يغشى) آيت كريمهسنده اولديغى كبى .

(اذا) ى شرطيه عندالاكثر مضمون شرطه مضاف اولهرق آنى محلا مجرور قيلر وكنديسى جوابك مفعول فيهى اولهرق جوابيله محلا منصوب اولور . وعند البعض اذا مضمون شرطه مضاف اولهرق آنى مجرور قيلر وكنديسى فعل شرطك مفعول فيهى اولهرق شرطيله منصوبدر شو ذهابه كوره اذا كلمهسى شرطده وشرط دخى اذا كلمهسنده عامل اولهرق برنسنهنك هم عامل وهم معمول اولمسى لازم كلور لكن جهتلرى مختلف اولديغندن بونده بر بأس كورلمامشدر نتهكيم اسماء شرطده دخى واقعدركه مثلا (متى تفعل افعل) قولمزده متى عامل اولهرق شرط وجزايى مجزوم قيلمشدر وكنديسى شرطك مفعول فيهى اولمغله شو جهتلهده معمولدر فاضل مكى دخى شو ذهابى اختيار ايلمشدر .

واما عند المحققين مضاف اليهك مضافده عمل ایتمسی لازم کلمسون ایچون اذا
کلمه‌سی شرطه مضاف اولميوب خافض دكلدر آنجق فعل شرطك مفعول
فیهی اوله‌رق محلاً منصو بدر و بیلملیدرکه (اذا) کلمه‌سی مفـاجاة ایچون
اولدقده ناکهان برشـيئك حصول وظهورینی افاده ایدر بوصورتده جملهٔ
اسمیه‌یه مخصوص اولور وشرط معناسنی متضمن اولمامغله جواب ایرادینه
محتاج اولمز و(اذا) ی مفاجاتی کتورمکدن غرض ماقبلنك وجودندنصکره
مابعدینك علی سـبیل المفاجأة حصولنه دلالت ایتمك اولمغله کلامك صدر
وابتداسنده اولمز و اسـتقباله دلالتی اولميوب زمان حاله دالدر (خرجت
فاذا السبع) دینور یعنی چیقدم‌که ناکهان اسد طوریور دیمکدرشو ترکیبك
تفصیلی حذف خبر مبحثنده مرورایلمشدر (اذا) ی مفاجاة عندالاخفش
حرفدر وعنـد المبرد ظرف مکاندر وعند الزجاج ظرف زمان درکه
استقباله خاصدر . اشبو اذا کلمه‌سـنك وجه بناسی شرطیه اولدقده حرف
اولان ان شرطیه معناسـنی متضمن اولدیغندندر ومفاجأة ایچون اولدقده
حرف ایسه بناسی ظاهر وبوراده مانحن فیهمزدن دکلدر واکراسم ایسـه
(اذا) ی شرطیه‌یه محمولدر دینور وآخرنده الف اولمغله هر حالده سکون
اوزرینه مبنیـدر وبعضیلر شرطیه اولدقده مابعدنده اولان مضمون جمله‌یه
مضاف اولوب مضمون جمله ایسه صراحة مذکور اولمامغله مضاف الیهیسی
کانه محذوف اولوب اضافتدن منقطع اولمش حکمنده اولدیغندندرو آخرنده
الف اولوب ضمه‌یه متحمل اولمدیغندن سـکون اوزره مبنیدر دیدیلر
وآنك غیرنده شـو مذکوره محمولدر (اذ) همزه‌نك کسری وذالك
سکونیله‌در وجه بنـاسی ایکی حرفلی اولمغله وضعی وضع حرف کبی
اولدیغندندر وبعضیلر (اذا) ده بعضك تعلیلی کبی تعلیل ایدوب ووضعی
وضع حرف کبی اولدیغندن سکون اوزره مبنی اولمشدر دیدیلر .
اشبو (اذ) کلمه‌سی زمان ماضی ایچوندر ومعنای شرطی مشتمل اولمامغله
مابعدنده جملهٔ فعلیه و اسـمیه واقع اولور و (اذ یرفع ابراهیم القواعد)
ودخی (اذالمجرمون ناکسوا رؤسهم) آیت کریمه‌لرنده اولدیغی کبی واکر
بینا وبینما کلمه‌لرندنصکره واقع اولورایسه مفاجأة ایچون اولور (بینا یاخود

بينما انا كذا اذجاء زيد) قولمزده اولديغى كبى يعنى بن شو ايشه مشغول اولديغم اثناده ناكهانى زيد چيقه كلدى ديمكدر وكاه اذ كلمه‌سى تعليل ايچون اولوركه تركيده زيرا دينور فافهم .

(لما) مقصودمز اسم اولاندر اكثر نحات عندنده زمانه دال اولوب حين معناسنه ظرفدر لكن ادات شرط كبى مستعمل اولوب وجوابنك مفعول فيهيدر وابن مالك وابن هشام عندنده هميشه ماضى‌يه مختص اولمغله اذ معناسنه‌در و بعضيلر ديكر برنسنه‌نك واقع اولمسندن مسبب اوله‌رق برنسنه‌نك وقوعى ايچون مستعمل اسمدر ديديلر وجه بناسى حرف اولان لمايه لفظاً موافق اولديغندندر و بعضيلر كذا اضافتدن منقطع حكمنده اولديغندندر ديو تعليل ايتديلر .

درس ١٥٠

(متى) استفهاماً وشرطاً زمان ايچوندر يعنى ظرف زماندر متى القتال ومتى تخرج اخرج كبى .

(اين) و (انى) استفهاماً وشرطاً مكان ايچوندرلر يعنى ظرف مكانلردر اين زيد و (اين تكن اكن) و (انى زيد) و انى تجلس اجلس كبى بونلرك وجه بنالرى استفهام وشرط معنالرينى متضمن اولملريدر استفهامده اصل اولان ايسه همزه وشرطده اصل اولان ايسه (ان) دركه حرفلردر پس معناى حرفى متضمن اولمش اولورلر .

(ايان) استفهاميه اوله‌رق زمانه مخصوصدر يعنى ظرف زماندر واستفهاميه اولان (متى) دن فرقى (ايان) انجق امور عظامده استعمال اولنور (ايان يوم الدين) كبى پس ايان قيام زيد دينمز وجه بناسى معناى استفهامى متضمن اولمسيدر (كيف) استفهاماً برنسنه‌نك حال وصفتنى طلب معرضنده ذكر اولنور فتح اوزره مبنى وظروف مجراسنده جاريدر وجه بناسى معناى استفهامى متضمن اولمسيدر مابعدنده اسم اولور ايسه خبريت اوزره محلاً مرفوعدر (كيف زيد) كبى على اى حال زيد يعنى زيد نه حال اوزره‌در ديمكدر واكر مابعدنده فعل اولور ايسه اول فعلك فاعلندن حاليت اوزره

محلا منصوب اولور کیف جئت کبی علی ای حال جئت یعنی نه حال اوزره کلدك مثلا راکب اولدیغك حالده‌می ویا ماشی اولدیغك حالده‌می دیمکدر و بعض فی ای حال جئت تقدیرنده تصویر اولنور شو صورتده ظرفیت اوزره محلا منصوب قلنور اشبو کیف (ما) کلمه‌سنه متصل اولدقده عند البصریین ضعیف اوله‌رق شرط ایچون کلمسی تجویز اولندی کیفما تجلس اجلس کبی علی ای هیئة تجلس اجلس دیمکدر و اما عند الکوفیین (ما) کلمه‌سیله متصل اولمیه‌رق دخی تجویز اولندی کیف تجلس اجلس کبی .

(حیث) مکان مبهم ایچوندر یعنی ظرف مکاندر ومابعدنده غالبا جمله‌یه مضافدر وشاذ اوله‌رق مفرده اضافتله دخی واردر نته‌کیم شاعرك .

اما ترى حيث سهيلٍ طالعاً ٭ نجم يضئ كالشهاب ساطعاً

شعرنده اولدیغی کبی یعنی کورمزمیسك مکان سهیلی طلوع ایدیجی اولدیغی حالده . اول بر نجم درکه پارلایجیدر شعلهٔ شهاب کبی . مرتفع اولیجی اولدیغی حالده .

حیث کلمه‌سنك وجه بناسی مضمون جمله‌یه مضاف اولوب مضمون جمله ایسه غیر صریح اولمغله اضافتدن منقطع اولمش حکمنده اولدیغندندر شو جهتله مفرده اضافتی عندنده نحوه‌لر معرب قلدیلر لکن مفرده اضافت شاذ اولمغله اشهر اولان مبنی اولمسیدر وحرکات ثلثه اوزره مبنی اولمسی مسموعدر .

(لدى) لامك فتحی والف مقصوره ایله (لدن) لامك فتحی ودالك حرکات ثلثه‌سی ونونك سکونیله (لدن) لامك فتحی وضمی ودالك سکونی ونونك کسریله (لد) لامك فتحی وضمی ودالك سکونیله (لد) لام و دالك ضمیله مجموعی طقوز لغتدر عند معناسنه‌درکه ظرف زمان ومکان اولورلر انجق بونلر زمان ومکانك اول و ابتداسندن اعتبار اولنورلر . و برده بونلر بالفعل حاضرده مستعمل اولورلر وجمله‌سی مبنیدر آنجق (لدى) ده شیخ رضی زمان ومکانك اول وابتداسندن اعتبار اولنمغه اختصاصی اولمامسیله معرب واعرابی تقدیری اولمسنه ذاهبدر و اکثرك اختیارنده

بودر والی علی و الی ده اولان الف کیدرکه اسم ظاهره متصل اولدقده ثابتدر و ضمیره متصل اولدقده یایه منقلب اولور . بونلرك وجه بنالری ابتدا مفادینی حائز اولملریله من معناسنی متضمن اولملریدر پس اوزرلرینه من کلمه‌سنك دخولی مجرد تأکید ایچون اولور (جئت لدن طلوع الشمس) دینور طلوع شمس عندنده وابتداسنده کلدم دیمکدر و (جئت من لدن طلوع الشمس) دینور ینه بومعنایه‌در و (جئت لدن دار زید) دینور زیدك داری عندنده وهمان اولنده یعنی اوجنده کلدم دیمکدر و (جئت من لدن دار زید) دینور ینه بومعنـایه‌در (کاف) مقصودمز مثل معناسـنه اسم اولاندرکه اوزرینه حرف جر داخل اولمسیله بیلنور شاعر عجاجك .

بیض ثلاث کنعاج جم   یضحکن عن کالبرد المنهم

شعرنده مصرع ثانیده اولدیغی کبی یضحکن عن اسنان مثل البرد الذائب دیمکدر (مفاد بیت) نعاج کثیره کبی اوچ بیاض نسنه‌لر کانه اریمکلیکه قابل بیـاض ولطیف طولو دانه‌سی کبی دیشلرندن ضحك وخنده ایدرلر دیمکدر نسادن اوچ محبوبه‌یی مدح ایدیور وجه بناسی حرف اولان کافه مشاکل اولمسیدر وشـوبابده ذکری لازم البنا اولوب ومثل معناسـنه اولمسی مناسبتیله‌درکه (مثل) ده بعض اضافتدن منقطع اوله‌رق ظروف مجراسنده جاری (غیر) لفظنك مقابلیدر .

(عن) مقصودمز جانب معناسـنه اسم اولاندرکه اوزرینـه حرف جر داخل اولمسیله بیلنور من عن یمینی کبی من جانب یمینی دیمکدر وجه بناسی ظاهردر وشوبابده ذکر اولنمسی لازم البنا اولوب وظرف مکان مبهم اولان جانب معناسنه اولدیغندندر .

(علی) مقصودمز فوق معناسنه اسم اولاندرکه کذا اوزرینه حرف جر داخل اولمسیله بیلنور من علیه کبی من فوقه دیمکدر وجه بناسی ظاهردر وشوبابده ذکری مناسبتی تأمل ایله امر باهردر .

درس ١٥١

(مبحث المبنى العارض غير اللازم) خفى اولميه كه مبنى عارض غير لازم شروط بنـا بولنديغى تقديرده مبنى اولوب بولنمدقده معرب اولنلردر وشرط بنا بولندقده دخى ايكى قسمدن خالى دكلدر برقسمى واجب البنـادركه شرط بنا بولنـدقجه البته مبنى اولانلردر وبرقسمى جائز البنـادركه شرط بنا بولندقده البته بنا واجب اولميوب بلكه اعراب وبنا جائز اولاندر .

واجب البنـا اولان درت قسمدر . (اولكيسى) مضاف اليهى بلا عوض حذف اولنوب و (مضاف اليه محذوف) نيتده كوزه ديلمك يعنى منوى وملحوظ فى الذهن اولەرق اضـافتدن منقطع اولان اسـملردركه كرك ظرف وكر غير ظرف اولەلر شـو حالده مضاف اليه محذوفه محتـاج اولە جقلرندن (احتياج الى الغير) ده حرفه مشابه اولەرق مبنى قيلنورلر وجبراً للنقصان اقواى حركات اولان ضم اوزره مبنى اولورلر بونلر (قبل) و (بعد) و (تحت و (فوق) و (قدام) و (خلف) و (وراء) ودخى تحت معناسنه (اسفل) و (دون) وفوق معناسـنه (من عل) و (من علو) كبى واما سـائر بونلر عدادنده اولانلر مثلا يمين وشمال كبى اضافتدن منقطع اولەرق بنالرى مسموع اولمامغله شـو مذكوراته قياس اولنمزلر ودخى (غير) لفظى شدت ابهامده اشبو غاياته شبيه ايدوكندن مضاف اليهى محذوف ومنون اولەرق اضـافتدن قطع اولندقده اضافتدن منقطع ظرفلر مجراسنده جارى قيلنوب ضم اوزره مبنى ايديلور و بوده آنجق (لا) و (ليس) لفظلرندن صكره اولديغندەدر زيرا بونلردنصكره اسـتعمالى كثيردر پس (جاءنى زيد لاغير) و (جاءنى زيد ليس غير) دينور ضم اوزره مبنيـدر لاغير زيد وليس غير زيد تقديرندەدر ودخى (حسب) كلمه سى كثرت اسـتعمالندن واضافت ايله عدم تعرفده (غير) كلمه سنه مشابهتندن ايچون شو مذكورات حكمندەدر وبيلمليدركه بونلرك جملەسـنده اكر مضاف اليه ذكر اولنسـه معرب اولورلر واكر مضاف

اليه محذوف) دن عوض اولەرق مضافه برتنوين ويريلسه شوتقديرده دخی مضاف معرب قيلنور .

(وكلاضربنا له الامثال) آيت كريمه‌سنده اولديغی كبی وكل امة تقديرنده‌در واماظرفده قليلدر شاعرك .

فساغ لی الشراب وكنت قبلاً اكا داغص بالمـاء الفرات

شعرنده و (كنت قبلاً) قولنده اولديغی كبی قبل هذاالزمان تقديرنده در بونلرده مضاف اليه حذف اولندقده آندن عوض مضافه برتنوين ويريلوب معرب قيلنمشـدر (مفاد بيت) شـاعرك اقرباسندن بری قتل اولنوب غم وغصه‌سندن بوغازندن صوكچمز ايكن قاتلی قتل وانتقامنی آلديغنده ديوركه شراب بكا پك سائغ يعنی خوشكوار وبوغازمدن سهولتله‌كچر اولدی حالبوكه آندن انتقـام آلمزدن اول قريب و آزقالديكه طاتلو صو بوغازمده قالەرق بوغوله يازدم انتهی

ودخی بيلمليدركه اكر مضـاف اليه منويا حذف اولنميوب نسيا منسيا ترك اولنســه ينه مضاف معرب قيلنور وبووجهله مضـاف اليهی حذف اولنمق آنجق ظرفلرده مسموعدر شـاعرك (رب بعد كان خيراً من قبل) قولنده اولديغی كبی كه بعد وقبل معرب اولەرق واقعدر مثلا جئتك قبل الظهر ديندكده معنا ظهردن اول سكا كلدم ديمك اولديغی كبی بونده (مضاف اليه) محذوف ومنوی اولەرق (جئتك قبل) دينســه ينه معنـا بويله‌در واما منسی اولەرق حذف اولنوب (جئتك قبلاً) دينسه بوندن اول بر زمانده سكا كلدم ديمك اولوركه فرق ظاهردر .

(ايكنجيسی) منادای مفرد معرفه دركه (ادعوك) ده اولان كاف خطاب موقعنـده اولمغله صـورت ندانك غيرنده رفعی حركه وحرفدن هرنه ايله ايسه اول اعراب اوزره مبنی قيلنور (يازيد) كبی زيد ضم اوزره مبنيدر .

(اوچنجيسی) غير مكرره لانفی الجنسك اسميدركه مفرد ونكره اولوب ولا لنفی الجنسه متصله اوله شـو تقديرده من استغراقيه معناسـنی متضمن

اولدیغندن وعاملی اولان (لا) ضعیف اولمغله عمل محلیسنه موافق اولمق اوزره (لا) نك دخولندن اول اسم مز بورك نصبی حرکه وحرفدن هر نه ایله ایسه ینه اول اعراب اوزره مبنی قیلنور (لا رجل فی الدار) کبی رجل فتح اوزره مبنیدر بونلرك محللرنده بحثی کچشدر .

(دردنجیسی) کندینه نون جمع مؤنث ویاخود نون تأکید متصل قیلنمش اولان فعل مضارعدرکه آخری وسط کلمه حکمنده قالەرق . نون جمع مؤنث . متصل اولدیغنده ماضی یه حملاً سکو اوزره مبنی قیلنور ونون تأکید متصل اولدیغنده جمع مذکرده ضم اوزره وواحدهٔ حاضرەده کسر اوزره وبونلرك غیرنده فتح اوزره مبنیدر بونك بحثیده مطالب فعلده کلور .

درس ۱۵۲

(واما جائز البنا) اولان اوچ قسمدر .

(اولکیسی) برجملەیه ویا جملەیه مضاف (اذ) کلمەسنه مضاف اولان ظرفلردر بونلر بالواسطه ویابلا واسطه مضاف الیهلری اولان جملەدن اکتساب بنا ایلیەرك ولاجل الخفة فتح اوزره مبنی قیلنورلر (یوم ینفع الصادقین صدقهم) آیت کریمەسنده یوم کبی که مابعدنده اولان جملەنك مضمونه مضاف وفتح اوزره مبنیدر ودخی حینئذ ویومئذ قوللرمزده حین ویوم کبی تقدیر کلام حین اذکان کذا ویوم اذکان کذادر حین ویوم (اذ) کلمەسنه مضاف وفتح اوزره مبنیلردر و (اذ) کلمەسیده مابعدنده اولان جمله مضمونه مضافدر آنجق مضاف الیه حذف اولنوب آندن عوض مضاف اولان (اذ) کلمەسنه برتنوین وریلمشدر بونلرك اکتساب بنا ایلملری لزوم تحتنده اولمامغله معرب قیلنملری دخی جائزدر ودخی مثل وغیر کلمەلرینك (ما) ی مصدریه ویا (ان) مصدریه ویا (ان) مفتوحهٔ مشدده مدخوللرینه مضاف قیلنەلر ینه بو حکمدەلردر (قیامی مثل ماقام زید) و (قیامی مثل ان تقوم) و (قیامی مثل انك تقوم) و (اقول غیر ماتقول) و (اقول غیر ان تقول) و (اقول غیر انك تقول) کبی .

(ایکنجیسی) کلامده مکرر واقع لا النفی الجنسك کندینه متصل ومفرد ونکره بولنان اسمیدر (لاحول ولاقوة الا بالله) ده اولدیغی کبی .

(اوچنجیسی) غیر مکرره لالنفی الجنسك مفرد وکندینه متصل ومبنی بولنان اسمنه صفت واقع اولان اسمدر (لارجل ظریف) کبی ظریف فتح اوزره مبنیدر ومحل بعیدینه حملاً مرفوع اولەرق لارجل ظریف ومحل قریبنه حملاً منصوب اولەرق لارجل ظریفاً دخی دینور بونلرك دخی محللرنده بحثی کچمشدر .

وخفی اولمیەکه (الآن) لفظیکه اولنده الف لام ایله اسم واحد حکمنده اولوب وقت حاضر معناسنەدر ترکیده (شمدی) دینور بودخی فتح اوزره مبنیدر لکن وجه بناسی مختلف فیەدر (سیرافی) عندنده شوحالده تثنیه وجمعی کلیوب وتصغیر دخی اولنەمیوب ولامنی نزع دخی جائزاولمدیغندن کندنده تصرف اولنه مامقده حرفه مشابه اولمسیدر وسیبویه واخفش و(مازنی)و(زجاج) عندنده هذا الوقت دیمك اولمغله اسم اشاره معناسنی متضمن اولمسیدر و (ابی علی) یه کوره اولنده اولان الف لام زائد اولوب کندیسی حرف تعریف معناسنی متضمن اولمسیدر ومعهذا معرب اولمسیده تجویز اولندی نتەکیم شاعرك :

کانهما ملان لم یتغیرا　　وقد مرللدارین من بعدنا عصر

شعرنده مصرع اولدی ملاٴن کبی من الان دیمکدر آخری من ایله مجروردر حرف جر اولان مندن لاجل التخفیف نون والف لامدن الف حذف اولنمشدر مفادبیت کانه اول ایکی دار حالا متغیر اولمامشلردر حالبوکه اول ایکی داره بزدنصکره برعصر مرور ایتمشدر دیمکدر واشبو الان ده نادراً همزەلری حذف ولامك فتحیله لان دخی واردر .

درس ۱۵۳

(مبحث معرفه ونکره) خفی اولمیەکه معرب ومبنی بولنان اسملرك برقسمی معرفه وبرقسمی نکره اولوب عقیب مبنیده معرفه ونکرەدن بحث ایلمك مناسبت آلمزدکلدر .

(المعرفه) ، معرفه ، لفظنده مفهومنك بوجه مامعلوم اولمسنه وضعاً اشارت بولناندركه (ماوضع لشئ بعينه) دينمكله معرفدر يعنى بين المتكلم والمخاطب معلوم ومعهود برشئ متعينه (وضع كلى) وياخود (وضع جزئى) ايله وضع اولنان اسمدر و مراد واضعك حين وضعنده واحد معينى قصد ايلمش اولمسى دكلدر واكر اويله اولسه تعريف مذكورده آنجق اعلام داخل اولورايدى زيرا اعلامدن ماعدا اقسام معرفه مستعملك قصد ايلديكى هر برمعينه صالحدر شوجهتله اوضح اولان (ماوضع ليستعمل فى شئ بعينه) دينمليدر دينلدى يعنى معرفه بر متعين ده استعمال اولنمق ايچون وضع اولنان اسمدر ديمكدر كرك اول واحد متعين واضعك مقصودى اولسون علملر كبى وكرك اولمسون اعلامك غيرى معرفه لركبى . ومعارف بالاستقراء التى نوعدركه مضمرات واعلام و مبهمات و معرف باللام ومعرف بالندا وبرده منادانك غيرى اقسام اربعهٔ معرفه دن برينه اضافت معنويه ايله مضاف بولناندر .

وبيلمليدركه (وضع جزئى) ايله موضوع اولان اعلام شخصيه وجنسيه دركه وضع وموضوع لهلرى خاصدر ووضع كلى ايله موضوع اولان ايكى قسم اوزره در برقسمى وضع وموضوع لهى عام اولاندركه عامهٔ نكراتدر وبرقسمى وضعى عام وموضوع لهى خاص اولاندركه حروفك وعلى ماهو التحقيق اعلامك غيرى اقسام معرفه نك وضعلريدر وبعضيلرينه كوره اعلامك غيرى اقسام معرفه نك وضع وموضوع لهلرى عامدر و بعضيلرينه كوره اقسام معرفه دن (معرف باللام) و (معرف بالندا) و (معرف بالاضافه) نك وضعلرى وضع نوعيدر . وديكر اوچ قسمك وضعلرى وضع شخصى اولوب وجه مذكوراوزره در بونلر تعريف مذكورده اولان وضعى (نوعى) و (شخصى) يه تعميمه محتاجلردر . لكن (وضع) لفظى اطلاق اولندقده متبادر اولان وضع شخصيدر .

اقسام ثلثهٔ مذكوره ده (وضع نوعى) يه قائللره كوره (اشارت الى التعين) هيئت تركيبيه لرينك ملزومى اولوب (معرف باللام) ده مدخول الف لامك و (معرف بالندا) ده مدخول ادات ندانك و (معرف بالاضافه) ده مضاف و مضاف اليهك تعيين ده مدخلى واردر . ووضع شخصى يه قائللره

كوره شو (اشارت) يالكز (الف لام) و (ندا) و (اضافتده) در مدخوللرينك تعيين‌ده مدخلى اولميوب (معرف باللام) ده تعين الف لام و (معرف بالندا) ده تعين ادات ندايه مقارن اولمسيله و (معرف بالاضافة) ده تعين اضافت الى المعرفه‌يه ملتبس بولنمسيله‌در وشوجهتله تعريف مذكور اقسام ثلثهٔ مذكوره‌يه متناول دكلدر دينه‌رك اعتراض اولنمشدر .

شو اجلدن بيضاوى رحمه الله تعريف مذكوردن عدول ايله معرفه‌يى (مافيه اشارة الى معين) ديه‌رك ترسيم ايلمشدر وعلامهٔ تفتازانى احسن اولان رسم معرفه‌ده (ماوضع ليستعمل فى شيء بعينه) و رسم نكره‌ده (ماوضع ليستعمل فى شيء لابعينه) ديمليدر ديمشدر و بعضيلر تعريف مذكوردن دخى مراد بودر ديديلر .

اطه‌لى مرحوم اعتراض واردى دفع ايچون تعريف مذكورده اولان وضعى نوعى وشخصى‌يه تعميم ايلمك و (اشارت مذكوره) (معرف باللام والنداء والاضافتك) وضع شخيصلرنده داخل دكل ايسه‌ده الف لام وندا واضافتله بيله اوله‌رق وضع نوعيلرنده داخلدر دينمك ممكندر وشوجهتله مصنف تعريف مذكوردن عدول ايلمامشدر ديمشدر .

وبيلمليدركه تعيين وعدم تعيين‌ده معتبر اولان دلالت لفظدر مثلا (جاءنى رجل) قولمزده (رجل) متكلمك اخبار وتلفظى جهتله بوجه ما معلومى اولديغى كبى سامعك عندنده دخى معلوم اولمسى دائرهٔ امكاندن خارج دكلدر لكن بحسب دلالة اللفظ رجلده برتعين اولمامغله نكره‌در و (جاءنى الرجل) قولمزده (الرجل) بحسب دلالة اللفظ متعين اولمغله معرفه‌در .

«معرفه» مفهومنك معلوميتنه لفظنده اشارت بولنان اولوب تعيين و عدم تعيين‌ده اعتبار دلالت لفظه اولمغله ضمائرك مرجعلرى نكره ويامبهم دخى اولسه لفظ ووضعلرى حسبيله معرفه‌لردر . والف‌لام عهدايله معرف بركلمه) معهود نكره دخى بولنسه ينه معرفه‌در مثلا ربه رجلاً ونعم رجلا وياله رجلاً و (ارجلاً تضربه قوللرمزده ضميرلر معرفه اولوب و . هله مثلا جاءنى رجل فضربته قولمزده اولديغى كبى مرجوع اليه اقدمجه برحكم ايله مختص اولور ايسه الف لام عهد ايله معرف كبى اولوب ضمير راجعك

تعریفنده شبهه یوقدر ومثلا حق سبحانه وتعالی‌نك (انا ارسلنا الی فرعون رسولاً فعصی فرعون الرسول) قول شریفنده اقدمجه معهود اولان (رسولاً) نکره ایسه‌ده الف لام عهد ایله معرف اولان (الرسول) معرفه‌در. لکن شیخ رضی حق اولان ربه رجلاً ونعم رجلاً وبئس رجلاً قوللرمزده اولان ضمیرلر ومثلا (رب شاة وسخلتها) قولمزده اولدیغی کبی برحکم ایله مختص اولمامش صرف نکره‌لره راجع ضمیرلر نکر اولمیدر واما اقدمجه برحکم ایله مختص نکره‌یه راجع اولان ضمیر معرفه‌ده داخلدر مثلا جاءنی رجل فضربته قولمزده اولان ضمیر منصوب متکلمه کلمش اولان مذکور رجله راجع اولوب دیکرینه راجع دکلدر وبلا شبهه معرفه‌در و اصرح اولان رسم معرفه‌ده (ماشیر به الی خارج مختص اشارة وضعیة) دیمکدرکه بویلجه ترسیم اولندقده اقدمجه برحکم ایله مختص نکره‌لره راجع ضمیرلر ومعهود اقدمجه برحکم ایله مختص اولدقجه نکره‌ده اولسه الف لام عهد ایله معرف اولانلر معرفه‌ده داخل اولور دیمشدر فارجع الیه. شوسطرمز کوزلجه مطالعه وفهم اولندی ایسه انواع معارفك هر برندن هر نقدر یوقاریلرده دخی بحثلری کچمش ایسه‌ده مقامه مناسب ینه بر زبده بیان ایده‌لم.

درس ١٥٤

(النوع الاول) معارفدن نوع اول مضمراندر و سائرندن اعرفدر ومضمراتده اك اعرف اولان ضمیر متکلم و بعده ضمیر مخاطب و بعده ضمیر غائبدر.

مضمراتك وضعلری عام وموضوع‌لهلری خاص اولوب برامر کلی اعتباریله معانئ معینه ازاسنده وضع اولنمشلردر مثلا (انا) برضمیردر واضع اولا (نفس متکلم وحده) مفهومنی نفسندن حکایه ایلمسی حیثیتی ایله ملاحظه ایدوب وبعدالملاحظه اشبو مفهوم کلی‌یی تحتنده اولان افراد مشخصه‌نك ملاحظه‌سنه آلت ووسیله قیلوب (انا) لفظنی مفهوم کلی مذکور تحتنده اولان افراد مشخصه‌دن هر بری مقابلنده وضع ایلمشدرکه (انا) لفظی اطلاق اولندقده آنجق برفرد مخصوص ومعین منفهم اولور مثلا زید

(انا قائم) دیسه (انا) ایله آنجق زید و عمرو (انا قائم) دینسه (انا) ایله آنجق عمرو مراد اولور . ومثلا (انتما) برضمیردر واضع اولا تثنیهٔ مذکر مخاطب ویاخود تثنیهٔ مؤنث مخاطبه مفهومنی کندیلره خطابله حکایه ایلمسی حیثیتی ایله ملاحظه ایدوب وشو مفهومی تحتنده اولان افرادک ملاحظه سنه آلت قیلوب (انتما) لفظنی مفهوم کلی مذکور تحتنده اولان افرادن هر بری مقابلنده وضع ایلمشدرکه عندالاطلاق غیری منفهم دکلدر مثلا زید ایله عمروه خطابا انتما قائمان دینسه انتما ایله آنجق زید ایله عمرو وخالد ایله بشره خطاباً انتما قائمان دینسه انتما ایله آنجق خالد ایله بشر مراد اولور ضمائرک کافه سنده کیفیت وضع بو قیاس اوزره معلوم اولوب وضعلری برمفهوم کلی ملاحظه سیله اولدیغی جهتله عام وموضوع لهلری برمفهوم کلی نک افرادندن هر برفرد مشخص اولمغله جزئی اولهجغی امر مجزومدر و بومتأخریندن محققینک مسلکیدر .

واما محققین متقدمینه کوره مثلا انا برضمیردر واضع نفس متکلم وحده مفهومنی نفسندن حکایه ایلمسی حیثیتیله ملاحظه ایدوب (انا) لفظنی مفهوم کلی مذکور تحتنده اولان افراده استعمال ایلمک شرطیله مفهوم کلی مذکور ازاسنده وضع ایلمشدر وسائر ضمیرلرک وضعیده بوقیاس اوزرهدر بونلره کوره ضمائرک وضع وموضوع لهلری عامدر و (اعلام) دن بشقه سائر انواع معارفده دخی بو وجهله ذاهبلردر .

(النوع الثانی) معارفدن نوع ثانی علملردرکه وضع وموضوع لهلری خاصدر اعلام (ما وضع لشیٔ بعینه غیر متناول غیره بوضع واحد) دینمکله ترسیم اولنور یعنی (علم) وضع واحد ایله بشقهسنه غیر متناول اولهرق معلوم ومعین برنسنهیه بخصوصه وضع اولنان اسمدر دیمکدر مثلا زیدکبی که ذات زید بخصوصه تصور اولنوب معلومیت ومعهودیتی حیثیتیله لفظ زید آنک ازاسنده وضع اولنمشدرکه شو وضع وتسمیه ایله آنک غیرینه متناول دکلدر واما دیکر برکیمسهیه دخی (زید) تسمیه قیلنمش اولسه اول دخی آیریجه بروضع وتسمیهٔ مخصوصه ایله اولهجغندن واول وضع وتسمیهٔ مخصوصه ایله دیکرینه ینه غیر متناول بولنهجغندن (اعلام مشترکه)

تعریفمزدن خارج اوله من وبعض. اشخاص متعدده یه شامل براسم غلبهٔ استعمال ایله اول افراددن برنده شایع اولورکه بوکیلره اعلام غالبه دینور مثلا (ابن عمر) و (ابن عباس) کبی حضرت عمر رضی الله تعالی عنه افندمزك مخدوملرندن هر برینه ابن عمر دینله بیلور ایکن مؤخراً عبدالله ابن عمر رضی الله تعالی عنهماده شایع اولوب وغلبهٔ استعمال ایله بردرجه یه کلمشدرکه (ابن عمر) مشارالیه حضرتلرینه علم اولمشدر ابن عمر دینلدکده آنجق عبدالله ابن عمر حضرتلری مراد اولور وحضرت عباس رضی الله تعالی عنه افندمزك مخدوملرندن هربرینه (ابن عباس) دینله بیلور ایکن مؤخراً غلبهٔ استعمال ایله بالخاصه عبدالله ابن عباس رضی الله تعالی عنهمایه علم اولمشدر ابن عباس دینلدکده انجق عبدالله ابن عباس حضرتلری اراده اولنور مستعملینك براسمی برفرد معین ده استعمالده توغلاری ایسه واضع معیندن صادر وضع مخصوص منزلنده اولمغله اعلام غالبه دخی تعریفمزدن خارج اولمیوب اعلام شخصیه دندر .

و بیلملیدرکه بعض حقایق ذهنیهٔ متعقله یه دخی اسملر تسمیه اولنورکه آنلره ده اعلام جنسیه اطلاق اولنور بونلردخی تعریفمزده داخلدر مثلا (اسامه) کبی که (اسد) یعنی حیوان مفترس مفهومی بخصوصه تصور اولنوب شو معلومیت ومعهودیتی حیثیتی ایله (اسامه) لفظی اشبو معنای جنسی ازاسنده وضع اولنمشدر اسامه دینلدکده من بین الماهیات انجق ماهیت اسد مراد اولور .

واما معلومیت ومعهودیتدن مع قطع النظر اشبو مفهوم جنسی ازاسنده موضوع اسد لفظی نکره در و بوکبی یه اسم جنس دینورکه تحتنده بولنان افراد بیننده قدر مشترك اولوب آنلردن هر برفرده صادقدر شو جهتله اسم جنس فرد مبهم ایچون موضوعدر دینلمش علم جنس ایسه ماهیت مخصوصه یه وضع اولنمش اولمغله اسم جنسدن فرق ایدیلمشدر شو صورتده افراد اسددن هر بر فرد مشخصه حقیقةً (اسد) دینلور لکن حقیقةً اسامه اطلاق اولنه من زیرا فرد مشخص ماهیت معلمه اولمیوب اول ماهیتك افرادندر واما مجازاً اطلاق اولنور و بونی تفهیم ایچون برمثال

مثـلا زيد انساندر لكن انسـان دنيلان شى زيد دكلدر وكيف ماكان اعلام جنسيه‌نك بعض من جهة الوضع اولميه‌رق اسم جنسلر كبى افرادده استعماليده كورلمشدر لكن اعلام جنسيه اوزرلرينه مثلا (اسامه) كبى تأنيث و علميت ايله صرفدن منع ايديلمك. والف لام ادخالنى ترك ايلمك. وكنديلردن حال ايراد اولنمق . ومعرفه ايله توصيف ايديلمك . وبنى انسانه مخصوص عام واقع كنيه‌لرده اولديغى كبى اعلام جنسـيه‌نك دخى برصنفنده مثلا (ابوالحارث) و (ام عامر) و (ابن دأيه) و (بنت طبق) كبى اب وام وابن و بنت لفظلرى مضاف اوله‌رق كورلمك كبى احكام علميتك جريانيله ممتاز بولنمشلردر .

اسماء اجناس كبى استعماللرى كوريلوب واوزرلرينه امور لفظيهٔ مذكوره‌نك جريان ايلمه‌سى جهتله شيخ رضى كلمات عربيه‌ده مثلا غرفة وبشرى وصحراء لفظلرنده اولديغى اوزره تأنيث لفظى وكرسى لفظنده اولديغى اوزره نسبت لفظيه بولنديغى كبى اعلام جنسيه‌ده اولان تعريفك‌ده تعريف لفظى اولمسنده برباس كوره‌مم ديمشدر .

(ابن حاجب) حضرتلرى دخى عمر لفظنده عدل تقـديرى اولديغى كبى اعلام جنسـيه‌ده‌ده ذكر اولنان امور لفظيهٔ جاريه‌يه مبنى تعريف تقديرى اولمسنه قائل اولمشدركه كذا اعلام جنسيه‌ده اولان تعريفك حقيقى اولميوب امرلفظى اولمسنى اختيار ايلشمدر . فاعتبر ان كنت من اولى الابصار .

درس ١٥٥

خفى اولميه‌كه بنى انسان ايچون علملر وضع اولنديغى كبى آت دوه قيون كچى كلب وبوكبى استعمال والفت اولنـان حيوانلره دخى بعض اعلام شخصيه وضع اولنمشدر مثلا (لاحق) و (شـدقم) و (خطه) و (ضمران) كبى لاحق معاوية ابن ابى سفيانك فرسنك اسميدر وشـدقم نعمان ابن منذرك بردوه‌سنك اسميدر ابل شدقيات آنك نسلندندر وخطه خاء معجمه‌نك ضميله بركمتر كچينك اسـميدر (قبح الله معزى خيرها خطه) مثلى بونك اوزرينه مبتنيدر وضمران ضاد معجمه‌نك ضميله نابغه‌نك بركلبنك اسميدر.

واما الفت واستعمال اولنمیان طیر ووحوش وصید اولنان حیوانلر وبو کبی لرك افراد شخصیه سنی یکدیکرندن تمیزه احتیاج اولمدیغندن بونلر ایچون اعلام شخصیه ایشیدیلمیوب آنجق جنس ونوعلرینی تمیز ایچون اعلام جنسیه مسموع اولمشدر وبونده مناسبت تسمیه یه دخی رعایت ایدیلمشدر مثلا یلکلرینك یوقاریسی بغایت آق واورته سی قرمزی و آشاغیسی سیاه اولوب برنسنه دن قورقوب یلکلدکده تویلری قباروب طاوس کبی کونا کون الوانله متلون اولور کرپی یه شبیه برنوع کوچك قوشه منقش نسنه نك لونی مختلف اولمق معناسنه اولان برقشه لفظندن اخذایله ابو براقش دینلمشدر وارسلانه شاننك بالا اولمسنه مبنی اسامه وصید وکسبه سعی ایلمسی جهتله ابوالحارث وصرتلانه عظم بطنی جهتله حضاجر وحیوانلرك اك فاسدی اولمغله دیشی صرتلانه تفأولاً ام عامر ولاشه نك ایکو کمیکنه قونمسنی ملاحظه ایله قارغه یه عضو مذکوره دینلان (دای) دن اخذایله ابن دأیه وقیوریلوب یاتدقده طبق شکلنده اولمسنه مبنی زهرلی وجثه سی کچوك برنوع حیه یه بنت طبق دینلمشدر وقس علی هذا .

بونلردن بعضیسنك هم اسم جنس وهم علم جنسی کورلمشدر مثلا اسد واسامه وثعلب وثعاله کبی اسامه ارسلانك وثعاله دلکونك علم جنسیدر واسد وثعلب اسم جنسلردر وبعضیسنك آنجق علم جنسی معروف اولمشدر مثلا ابن مقرض وحمار قبان کبی ابن مقرض سکسار دینلان حیواندر وحمار قبان قبرلرده بولنور برحیواندر .

(وبیلملیدرکه) علملر اعیانده جاری اولدیغی کبی معانیده دخی جاری اولور مثلا سبحان وشعوب وام قشعم وکیسان وام کیسان وبرة وفجار وزوبر واولیلك کبی (سبحان) بعض اضافتسز استعمال اولندقده تسبیحه علم اولوب علمیت والف ونون زائدتین ایله غیرمنصرف ایدیلور و(شعوب) وام قشعم موت یعنی اولومك علمیدر و(کیسان) غدر وتعسفه و(ام کیسان) بر آدمك آرقه سنه غفلة دکمك ایله اورمغه علم اولمشدر و(بره) احسانك و(فجار) فسقك علمیدر و (زوبر) هپ وکتوری معناسنه علمدر (ذهبوا بزوبر) دینور ذهبوا بالکلیة یعنی جمله سی بردن کیتدیلر دیمکدر صنوبر

وزننده زبور وفتحتين ايله زبردخی دينلمشدر و(اولئك) تهديد ووعيده
علم قيلنمشدر تفصيلی شيخ رضی ده محرردر .
ودخی اوقات اچون ده اسملر طاقلمشـــدر مثلا غدوة وبكره وسحر وفنه
كبی غدوه غين معجمه نك ضمی ودالك سكونيله صباحك اول وقته دينور
اچنده بولنديغك صباحك اول وقتی مراد اولندقده اكا علم اولهرق علميت
وتأنيث ايله غير منصرف اولور بكره بانك ضمی وكافك ســكونيله غدوه
معناســنه و آنك كبی در ســحر فتحتين ايله طك يری آچلمزدن مقدمجه
اولان وقته دينور واچنده بولنديغك سحر مراد اولنورايسه اكا علم اولور
والف لامله (السحر) دن معدول اولمسيله عدل وعلميت ايله غيرمنصرف
قلنور شوعدل غدوه وبكره وفنه ده دخی اعتبار اولنه بيلور فنه فانك فتحيله
ساعت زمانی يه دينوركه آلتمش دقيقه مدتدر اچنده بولنديغك برســاعت
معين مراد اولنور ايسه علم اولوب علميت وتأنيث ايله غير منصرف اولور
فينه وفيئه دخی فنه معناسنه در .
وبيلمليدركه برعدد ذكراولنوب كنديله معدودی مراداولنميوب نفسی مراد
اولنســه بودخی بولنديغی مرتبه نك علمی عد اولنور مثلا ثلثة نصف ســتة
قولمزده ثلثة وســتة كبی كه اعداددن بولندقلر مرتبه نك علمی عد اولنه رق
علميت وتأنيث ايله غير منصرف قلنه بيلور واما عدد ذكر اولنورده معدود
مراد اولور ايســه اولوقت علم اولميوب منصرف اولور مثلا عندی ســتة
قولمزده ستة كبی .
وبيلمليدركه الفاظ عربيه نك وزنلرينی بيلمك اچون وضع اولنــان اوزان
دخی موزونلرينك علملری عد اولنور بونلرك موزونلری غير منصرف
ايسه كنديلر دخی غير منصرف اولور و موزونلری منصرف اولور ايسه
كنديلرنده علميتدن بشقه علل تسعه دن برعلت بولنمز ايسه منصرف اولورلر
وبولنور ايســه صرف وعدم صرفلری جائز اولور لكن عدم صرفلری
مرجحدر . مثلا (فعلان الذی مؤنثه فعلی غير منصرف) دينسه (سكران)
نك مؤنثی سكری اولوب غير منصرف و ســكران فعلاننك موزونی
ومثالمزده فعلان سكراننك علميدر سكرانده ايســه وصفيت والف ونون

زائدتين اولوب غير منصرف اولمغله (فعلان) دخی علميت و الف و نون زائدتين ايله غير منصرف اولور. ومثلا (عمر) كلمه‌سی عدل وعلميت ايله غير منصرف اولوب وزنی فعل دخی عدل وعلميت ايله غير منصرفدر. ومثلا زيد منصرف اولمغله وزنی اولان فعل دخی علميتدن بشقه برعلت بولنه‌ميوب منصرفدر. ومثلا قائمة على وزن فاعلة دينسه فاعلة كلمه‌سنك موزونی اولان قائمة منصرف اولمغله فاعلة منصرف ايديلمك و ياخود موزونی منصرف ايسه‌ده فاعلة علميت وتأنيث ايله غير منصرف ايدلمك جائزدر لكن غير منصرف ايديلمسی مرجحدر.

وبيلمليدركه علملرده بعض الف لام دخی كوريلور بوده ايكی نوع اوزره بولنوركه يالازم وياخود غير لازم اولور اكر الف لامله معرف براسم جنس الف لامله بيله برشخص معين ده استعمالی تغليب اولنوب اكا علم قيلنسه مثلا الثريا والصعق كبی بوكبی علملرده الف لام كلمه‌يه لازم اولور الثريا معروف يدی يلدزه والصعق خويلد بن نفيل بن عمرو بن كلابه صاعقه‌لی و يوزكارلی بركونده طعامنه طوپراق قاتديغندن يوزكاره شتم ايده‌رك درحال كنديسنه برصاعقه اصابت ايليه‌رك هلاك ايلمكله علم اولمشدر.

واكر برصفت ويا مصدر برشخصه علم قيلنورايسه مثلا حسن وفضل كبی بونلره فی الاصل صفت ويا مصدر اولمسنی ملاحظه ايله الف لام ادخال ايلمك وياخود علم اولملرينی ملاحظه ايله ادخال ايتمامك جائز اولوب بوكبيلرده كوريلان الف لامی حذف واثبات جائزدر واما وجه مذكور اوزره اولميان علملره مثلا زيد عمرو بكر كبی الف لام ادخالی هركز جائز اولمز.

وبيلمليدركه برعلم (شخص مسمى بهذا الاسم) اعتباريله نكره قيلنه بيلور مثلا (زيد) ايله شو اسمله مسمى اولانلردن بريسی مراد اولنسه اسم جنس منزلنده اوله‌رق نكره اولور وشوصورتده اوزرلرينه الف لام دخی ادخال اولنه بيلور مثلا جاءنی الزيد دينور زيد آدلو بركيمسه بكا كلدی ديمكدر وديكر بركلمه‌يه اضافتلرينه دخی اجتسار اولنمشدر نته‌كيم مضر الحمراء وربيعة الفرس وانمار الشاة قوللرنده اولديغی كبی مضر وربيعه وانمار بنو نزاردن

برار كيمسـه‌نك علملريدر بونلر برادرلرايدى پدرلرندنصكره ميراثلرينى تقسـيم ايچون اول وقتك واليسى افعى بن بحرانك يانـه كيتـديلر افعى بن بحران ذهبله قبهٔ حمرايي مضره وفرسلرى ربيعه‌يه وقيونلرى انماره‌ويردى شواسمله مسمى اولانلر چوق اولديغندن نكره حكمنده قيلنوب هر برى كنديـنه اصابت ايليان ميراثك اسملرينه مضاف ايديله‌رك تعين‌اولنمشلردر.

درس ١٥٦

خفى اولميه‌كه علملر سبقت ايدن درسلرمزدن مستبان اوله‌جغى اوزره ياعلام شخصيه وياخود اعلام جنسيه اولورلر واعيان ومعانى‌ده جاريدرلر.

و بيلمليدركه اعلام اوچدن خالى دكللردر ياكنيه وياخود لقب وياخود اسم اولورلر اكر اب ام ابن بنت لفظلريله مصدر اولورلر ايسـه كنيه دينور مثلا ابوالحسن وام كلثوم وابن عبـاس وابوالحارث وام عامر وابن دايه وبنت طبق كبى واكر شولفظلر ايله مصدر اولمزايسه شو صورتده مدحى ويا ذمى مشعر اولور ايسه لقب دينلور مثلا علودن اشتقاقى ملاحظه ايله (على) وعوادن اشـتقاقى ملاحظه ايله معاويه كبى واكر مدح وذمى دخى مشعردكل ايسه اسم دينور مثلا زيد وجعفر كبى (اسم) عندالنحات اوچ وجه اوزره اطلاق اولنـوركه بعض فعل‌ايله حرفك مقابلنه دينور بواعمدر وبعض صفتك مقابلنه دينوركه الف ونون زائدتين بحثنده جاريدر وبعض كنيه ولقب مقابلنه دينوركه بوراده مانحن فيهمزدر.

و بيلمليدركه علملر افراد وتركيب جهتيله مفرد ومركب ونقل وارتجـال حسـبيله منقول ومرتجل قسملرينه دخى منقسم اولورلر (اعلام مفرده) كلمهٔ واحده اوزره بولنـانلردر مثلا زيد عمرو اسـامه كبى (اعلام مركبه) ايكى ودها زياده كلمه لردن تركب ايليانلردر مثلا تأبط شرا وعبدالله وسيبويه ومعدى كرب وبعلبك كبى (اعلام منقوله) شـمديكى مسمالرينه وضع اولنمزدن‌اقدم ديكر برشى‌ايچون‌موضوع‌اولوب بعده آندن اشبو مسمالرينه نقل وعلم قلنمش اولانلردر بونلرده (يا براسم عيندن منقول) اولورلر جعفر وثور واسـد كبى جعفر برنهر صغيرك اسمى اولوب بعده برذاته علم

قیلنمشدر وثور اوکوز دینلان حیوان اولوب بعده ثور بن عبد منافه
(واسد) سباعدن ارسلانه دینور ایکن بعده اسد ابن خزیمه یه علم قیلنمشدر
ویا (بر اسم معنیدن منقول) اولور فضل وایاس کبی فضل نقص مقابلی
زیاده یه دینور ایکن مؤخراً فضل ابن عباس حضرتلرینه وایاس عطیه
وعوضه دینور ایکن مؤخراً بصره قاضیسی ایاس ابن معاویه یه علم اولمشدر .
ویا (مثلا اسم فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . کبی برصفتدن منقول اولور
خالد محمد حسن احمد عطشان کبی خالد دوام ایدیجی یه دینلور مؤخراً
حضرت خالد رضی الله عنه ومحمد کثرت خصال حمیده سی جهتیله پك مدح
وثنا اولنان کیمسه یه دینلور مؤخراً حضرت سرور کائنات علیه اکمل
التحیات واتم التسلیمات افندیمز حضرتلرینه وحسن پك کوزل نسنه یه دینلور
مؤخراً حضرت حسن رضی الله تعالی عنه افندمزه واحمد حمدی اکثر
اولانه دینلور مؤخراً بینه مفخر کائنات علیه الصلوة والسلام افندمزه
وعطشان صوسز کیمسه یه دینلور ایکن مؤخراً عبدالمطلب ابن هاشم
حضرتلرینك برقلنجنه علم اولمشدر . ویا (برفعلدن منقول) اولور شمر
ویشکر واصمت کبی (شمر) تشمیردن فعل ماضی ایکن مؤخراً برفرسه
و (یشکر) شکردن فعل مضارع ایکن مؤخراً برکیمسه یه و (اصمت) صمت
یصمتدن امر حاضر ایکن مؤخراً قورقونج برصحرایه علم قیلنمشدر
ویاخود (برمرکبدن منقول اولور) تأبط شراً وعبدالله وسیبویه کبی که
(تأبط شرا) شری قولتیغنه آلدی معناسنه برجمله ایکن مؤخراً ثابت ابن
جابره (وعبدالله) اللهك قولی معناسنه برترکیب اضافی ایکن مؤخراً
حضرت سیدالکونین افندمز حضرتلرینك پدرلرینه و (سیبویه) فاکهه دن
الما معناسنه اولان سیب ایله تعجب عندنده اصدار ایدیلو رویه لفظندن عبارت
ایکن مؤخراً ائمهٔ نحودن عمرو ابن عثمان الشیرازی یه علم قیلنمشدر ویاخود
(صوتدن منقول) اولور مثلا (ببه) کبی معناسز برصوت اولوب طفولیتنده
بونی چوقجه تلفظ ایلمسی جهتیله عبدالله بن الحارث بن نوفله علم قیلنمشدر
چوجقلغنده والده سی هند (لانکحن ببه . جاریة خدبة . مکرمة محبه . تجب
اهل کعبه) ارجوزه سیله ترقیص ایدر ایدی یعنی ببه یه بن برتنومند محبوبه

دختر نکاح ایدوب آلورمکه حسن وجمالده قریش نسوانئه غالبه اولور دیمکدر اشته اعلام منقوله شو ذکر ایلدیکمز وجه اوزره بولنائدر .
(اعلام مرتجله) دینلانده مسمالرینه وضع اولنمزدن اقدم دیکر برنسنه یه موضوع اولمیانلردر مثلا (عمر) و (عثمان) و (غطفان) و (فقعس) و (ختنف) کبی واما (محبب) (موهب) (موظب) (مکوزه) و (حیوه) شاذ اوله رق اعلام مرتجله دن قیلنمشلردر (محبب) ادغامسز اوله رق و (موهب) هانك فتحیله برارکیمسه نك علملریدر و (موظب) ظانك فتحیله برموضعك و (مکوزه) کافك سکونی واوك فتحیله و (حیوه) یانك سکونی واوك فتحیله کذا برکیمسه نك علملریدر لفظلری خلاف قیاس اوله رق واقع اولمشدر زیرا (محبب) ده قیاس اولان ادغامله (محب) دیملی و (موهب) و (موظب) (معتل الفادن مصدر میمی واسم زمان ومکان مکسور العین اوله رق کلمك قیاس اولمغله هانك وظانك کسریله اوقنملی و (مکوزه) ده قیاس اولان (مکازه) و (حیوه) ده قیاس اولان (حیه) دیملی ایدی بونلر شو حالده کی مسمالرینه وضع اولنمزدن اقدم موافق قیاس اوله رق مسموع ایسه لرده لکن شوحالده اولدقلری کبی مخالف قیاس بولنه رق دیکر برنسنه یه اطلاق اولنملری مسموع دکلدر .

درس ۱۵۷

(النوع الثالث المبهمات) معارفدن نوع ثالث مبهماتدر مبهمات ایله مراد اسماء اشاره وموصولاتدر زیرا اسم اشاره من غیر اشارة واسم موصول من غیر صله مبهمدر متأخرینه کوره بونلردخی مضمرات کبی وضع عام کلی ایله معانیٔ معینه ازاسنده موضوعلردرکه وضعلری عام وموضوع لهلری خاصدر مثلا هذا براسم اشاره در واضع اولا مفرد مذکر مشارالیه مفهومنی ملاحظه وشومفهوم کلی یی وضعنه آلت قلوب هذا لفظنی شو مفهومك افرادندن هربر فرد مقابلنده وضع ایلمشدر ومثلا الذی براسم موصولدر واضع اولا بین المتکلم والمخاطب مضمون صله ایله معهود مفرد

مذكر مفهومنی ملاحظه ووضعنه آلت قلوب الذی لفظنی شو مفهومك
افرادندن هر برفرد مقابلنده وضع ایلمشدر تثنیه وجمعلری دخی بوقیاس
ایله معلومدر واما متقدمینه کوره افراد خارجیده استعمال اولنمق شرطیله
بعد الملاحظه بین الافراد مشترك ذکر اولنان مفهوم کلیلر مقابلنده
موضوعلردرکه وضع و موضوع لهلری عامدر نته‌کیم مضمراتده دخی
بویلجه قائل اولمشلردر .

(النوع الرابع المعرف باللام) معارفدن نوع رابع معرف باللام اولان
کلمه‌لردر ادات تعریفدن اولمق اوزره وارد اولان میم لام تعریفدن بدل
اولمغله آیریجه اعتداد اولنمق لازم دکلدر الف لام تعریف درت معنایه یعنی
(جنس) (استغراق) (عهد ذهنی) (عهد خارجی) ایچون کلمشدر
وکیفیت تقسیمده اختلاف آرا واقع اولمش وذهنه اك اقربی شوندن عبارت
بولنمشدرکه لام تعریفك معناسی مخاطب عندنده معرف برنسنه‌یه اشارتدر
شو اشارتده مدخولی بولنان لفظك یامفهومنه ویاخود اول مفهومدن بر
حصهٔ معینه‌یه اولور ومفهوم لفظه اشارت اکر من حیث هو هو ایسه شو
صورتده الف لامه الف لام جنس . الف لام طبیعت . الف لام حقیقت .
دینلور (الرجل خیر من المرأة) قولمزده اولدیغی کبی و اکر (کل فرد)
اعتباریله ایسه الف لام استغراق دینلور (ان الانسان لفی خسر الا الذین
آمنوا) آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی و اکر (فرد ما) اعتباریله ایسه الف
لام عهد ذهنی دینلورکه (بعض غیر معینه) دال اولوب تعیینی آنجق قرینهٔ
عقلیه ایله اولور . الف لام عهد ذهنی ایله معرف اولان هر نقدر لفظاً
اوزرینه مثلا مبتدا اولمق و ذوالحال اولمق ومعارفله موصوف اولمق کبی
احکام معارف جاری اولور ایسه‌ده معناده نکره کبیدر (ادخل السوق)
قولمزده اولدیغی کبی . واکر (الف لام) مدخولنك مفهومندن برحصهٔ
معینه‌یه اشارت ایچون اولور ایسه الف لام عهد خارجی دینلور و معین
اولمسی صراحةً ویاکنایةً ذکری کچمك ویاخود مخاطب عندنده حاضر
ومعلوم بولنمق ایله اولورکه الف لام عهد خارجی شو جهتلر ایله صریحی

وكنائی وحضوری قسملرینه منقسم اولور (انا ارسلنا الی فرعون رسولاً فعصی فرعون الرسول) و دخی (ولیس الذکر کالانثی) قول شریفنده و (رکب الامیر) قولمزده اولدیغی کبی . معرف باللامك کیفیت وضعنه کلنجه بیلملیدرکه اشارت الی التعیین ذکر اولندیغی اوزره یالکز لامده اولمسی التزام اولنور ایسه واضع اولا مخاطب عندنده معلوم ومعروف برماهیته ویا آندن برحصه‌یه اشارت مفهومنی ملاحظه ایله شو مفهومك خصوصیاتندن هر برینه وضع ایلمشدر دیرزکه مثلا (الرجل خیر من المرأة) قولمزده (الرجل) ده اولان الف لام من حیث هو هو مدخولی اولان رجله و (ان الانسان لفی خسر) قول شریفنده (الانسان) ده اولان الف لام کل فرد اعتباریله انسانه و (ادخل السوق) قولمزده (السوق) ده اولان الف لام افرادندن برفرد مطلوب اولمق اعتباریله سوقه و (فعصی فرعون الرسول) قول شریفنده الرسول ده اولان الف لام مدخولی اولان رسولك (ماصدق علیه) سی بیتندن (انا ارسلنا الی فرعون رسولاً) قول شریفنده ذکری سبقت ایدن رسول مرسله اشارتدر . ومدخول الف لامك تعریفی الف لام مناسبتیله‌در والف لامك وضعی عام وموضوع لهی خاصدر . واکر الف لام مخاطب عندنده معلوم ومعروف برماهیته ویا آندن برحصه‌یه اشارت مفهومنه بعدالملاحظه تحتنده بولنان خصوصیاتده استعمال اولنمق شرطیله وضع اولنمشدر دینور ایسه الف لامك وضع وموضوع لهی عام اولمش اولور و بعض الف لام مدخولندن آیرو کورلمیه‌رك شو وضع کیفیتی معرف باللامده اجرا اولنور . وبعض الف لامك مدخولیله بیله هیئت ترکیبیه سی معنای مذکوره وضع اولنمشدر دینورکه وضعی وضع نوعی قبیلندن اولمش اولور وعلیك التدبر وکیفیة وضع النداء والاضافة تجلی بعد التفکر .

(النوع الخامس المعرف بالنداء) انواع معرفه‌دن بشنجیسی معرف بالندادر منادانك تفصیلاً احکامی مفعول به بحثنده مرور ایلمکله اطناب بحث ایلمیز کوفیلر معرف بالندایی کو یامثلا (یارجل) یاایها الرجل منزلنده دردیه‌رك معرف باللامده داخل کوروب آیروجه تعداد ایتمدیلر و بعض نحات

منـاداده اولان تعریف کاف خطاب موقعنده واقع اولمسندندر دیەرك مضمرات عدادنده کوروب آیروجه عد ایلمدیلر و بیلملیدرکه ادات ندا ایله مناداده حصول تعین برمعین قصد اولندیغندەدر مثلا یارجل کبی والا نکرەده داخلدر مثلا یارجلاً کبی نتەکیم بونکدخی بیانی کچمشدر .

(النوع الســادس المعرف بالاضافه) انواع معــارفدن التنجیسی معرف بالنداك غیری برمعرفەیه اضــافت معنویه ایله مضــاف اولمغله تعرف ایلمش کلەلردر . مثل وغیر کلەسی کبی ابهامده متوغل اولان کلەلر اضافتله تعرف ایدەمیەجکندن شــو حکمدن مستثنا اولوب نکره لردر اضــافت لفظیه ایله مضاف اولانلر دخی اضافت لفظیه تعریف افاده ایتمیەجکندن حد معرفه دن خارجدر بونلرك دخی محلنده تفصیلی کچمشدر (النکره) معرفەنك تعریف واقسام واحکامی بیلنمکله نکرەده آنك مقابلی اولمغله معلومدر (نکره) (ما وضــع لشيءٍ لابعینه) دینمکله معر فــدرکه بعینه اولمیەرق یعنی متعین برنسنەیه وضع اولنان کله در دیمکدر .

عددلرده ابهام اولوب آنجق ممیزلریله تعین ایدەجکلرندن مناســبت بحث بولنمغله وابن‌حاجب حضرتلری کافیەســنده معرفه ونکره بحثی عقیبنــده اسماء عدددن بحث ایلمکله اتباعاً للکافیه علی وجه الکـفــایه اسماء عدددن بحثمز اقتضا ایتمش وشو آراده منفرداً ذکر اولنمسی احکام خاصهٔ وغیرەسی بولنمقدن ایلرو کلمشدر .

درس ١٥٨

(مبحث اسماء عدد) اسماء عدد اشیای معدوده دن منفرد و یاخود مجتمع برحالده بولنان هر شــیئك مقدارینی بیلدیرمك ایچون وضع اولنــان لفظلردرکه (ما وضع لکمیة آحاد الاشیاء) دینمکله تحدید اولنمشدر مثلا واحــد لفظی منفرد برحالده بولنان شــیلرك کمیتی بیلدیرمك ایچــون موضــوعدرکه برنسنه دن (کم) لفظیله وارد ســؤاله واحد ایله جواب ویریلور واثنین لفظی مجتمع برحالده اولوب وبرکره تکرر ایلیان شیلرك کمیتی بیلدیرمك ایچون موضوعدرکه ایکی نسنەدن (کم) لفظیله وارد سؤاله اثنین ایله جواب ویریلور وهکذا الی مالانهایه کیدیلور .

اسماء عددك اصولى اون ايكى كلمه‌دركه آنلر (واحد) (اثنان) (ثلاثة) (اربعة) (خمسة) (ستة) (سبعة) (ثمانية) (تسعة) (عشرة) (مائة) (الف) لفظلريدر متباقى يامثلا واحد واثنتان كبى تاء تأنيثى الحاق ايله وياخود (ثلاث) عددندن (تسع) عددينه دكن اولديغى كبى تاء تأنيثى اسقاط ايله وياخود (مأتين) و (الفين) كبى تثنيه ايله وياخود (مأت) و (الوف) و (عشرون) كبى جمع وياشبه جمعله وياخود (ثلثمائة) و (احد عشر) كبى تركيب اضافى ويا واو عطفى متضمن تركيب مزجى ايله وياخود (احد وعشرون) كبى عطف ايله تفرع ايلمشدر .

تعداد مراد اولنور ايسه (بر) ده واحد ومؤنثده واحدة (ايكى) ده اثنان ومؤنثده اثنتان وياخود ثنتان دينور على وفق القياس تاء تانيث ايله (اوچ) ده ثلثة دينور عشرة عددينه منتهى اولانه دكين تاء تأنيث ايله ومؤنثده ثلث دينور (عشر) يه دكين تاسز اوله‌رق زيرا بونلرده تأنيث جماعت اولوب مذكر ايسه اسبق اولمغله علامتى احرازده تقدم ايتمش وشو وجهله مذكر ايله مؤنث بينى فرق اولنمشدر .

(اون بر) ده احد عشر ومؤنثده احدى عشر (اون ايكى) ده اثنا عشر ومؤنثده اثنتاعشرة وياخود ثنتا عشرة دينوركه على وفق القياس ثبت اولنور. بيلمليدركه احد واحدى لفظلرى آنجق نيفده بولنورلر اما واحد لفظنك نيفده وقوعى پك قليلدر (نيف) برعقد او زره ديكر برعقده دكين زائد قيلنان عددلره دينور اصلى فيعل وزننده نيوف اولوب واو يايه قلب ويا يايه دغم اولنمشدر (اون اوچ) ده ثلثة عشر دينور (تسعة عشر) يه دكين جزء اول قبل التركيب بولنديغى حال اوزره يعنى تا ايله ثبت اولنور لكن جزء ثانى بركلمهٔ واحده حكمنده اولان تركيبده برجنسدن ايكى علامت تأنيث جمع اولمسون ايچون تاسز كتوريلور ومؤنثده ثلث عشرة دينور (تسع عشرة) يه دكين جزء اول تاسز اوله‌رق وجزء ثانى انتفاى مانعدن ايچون تا ايله كتوريلور .

(يكرمى) ده مذكر ايله مؤنث بينى بلا فرق عشرون دينلور واخواتى بولنان عقود سبعهٔ متباقيه‌ده دخى من غير فرق كيديلور .

واشبو عقود ثمانیه‌دن برینك اوزرینه زیاده قیلندقده عقدی زائد اوزره عطف ایلمك طریقیله ایرادایدرسك مثلا (یکرمی بر) ده احدوعشرون (یکرمی ایکی) ده اثنــان وعشرون دیرسك ومؤنثده علی ماهوالقیــاس احدی وعشرون (اثنتــان ویاخود ثنتان وعشرون دیرســك (یکرمی اوچ) ده ثلثة وعشرون دینور تســعة وعشرونیه دکین جزء اولده کذا تای‌تأنیث ایله ومؤنثده ثلث وعشرون دینور تسع وعشرونیه دکین جزء اولده تاسز اوله‌رق (اوتوز) ده ثلثون دینور ووجه مذکور اوزره طقسان طقوز عددینه دکین واریلور (یوز) ده مائة و (بیك) ده الف وتثنیه‌لرنده مائتان والفان وجمعلرنده مئات والوف دینور بونلرك جمعلری مقدار معینه دلالت ایتمامکله بعضیلر عدد جمله‌سندن قیلمامشلردر .

و بیلملیدرکه مائة ایله الف اوزره زیاده قیلنــدقده یا بونلری اول زائد اوزره ویاخود زائدی بونلرك اوزرینه عطف ایدرك ایرادایدرسك مثلا (مائة وواحد) (مائة واثنــان) (مائة وثلثة) ویاخود (واحد ومائة) و (اثنــان ومائة) و (ثلثة ومائة) دیه‌رك بوقیاس اوزره عد ایلرســك خفی اولمیه‌که قبیلهٔ تمیم (احدی عشرة) (اثنــان عشرة) کلمه‌لرنده مع ثقل الترکیب فتحات اربعه‌نك و (ثلث عشرة) ده (تسع عشرة) یه منتهی‌اولانه دکین فتحات خمســه‌نك توالی واجتماعندن قاچه‌رق عشرة لفظنك شــینی مکســور قیلدیلر لکن حجازیون خفت سکوندن ایچون ســاکن قیلدیلر ولغت فصیحه ساکن اوقونمقدر نته‌کیم قرائت متواتره ده (وقطعنا هم‌اثنتی عشرة اسباطاً) آیت کریمه‌سنده دخی سکون شین ایله واقعدر .

وخفی اولمیه‌که (ثمانی عشرة) عددنده یا حرفی مفتوح اوقونمش وسکون یا ایله‌ده کلمش ومع فتح النون یای حذف ایلمك شاذ بولنمشدر .

درس ١٥٩

قاعدهٔ تعداد بیلندی ایســه اسماء عددك ممیزلرینی دخی بیلملیدر (واحد) و (اثنان) لفظلرینك ممیزی مقصود بالعددی بالصراحه مفید اولوب مثلا رجل دیندکده جنس ووحدت ورجلان دیندکده جنس واثنینیت منفهم

ومستبان بولنمغله مميزلرينى ذكر ايلمك كنديلرينى ذكردن مغنى اولور پس واحد رجل واثنا رجلين دينلمز .

واما (ثلثة) عـددينك (عشرة) عـددينه دكين مميزلرى مجرور اولوب لفظاً ويامعناً مجموع اولەرق كتوريلور ثلثة رجال واربعة رهط كبى (مجرور اولملرى) استعماللرى كثير اولمغله لاجل التخفيف عددك تميزه اضافتلرى اختيار اولنديغندندر و (مجموع اولملرى) معدودك عدده مطابقت ايتمسى ايچوندر . آنجق اوچدن طقوزه قدر (مائه) لفظنه مضاف اولان عددلرده (مائه) لفظى تميز واقع اولوب وحالبوكه جمع اولمامغله شو حكمدن مستثنا بولنمشـدر مثلا ثلثمائة كبى مقتضاى قياس ايسـه ثلثمئات و ياخود ثلثمئين دينلمليدى زيرا قيـاس اولان اوچدن اونه قدر اولان عددلرك تميزينك لفظاً ويامعناً جمع اولمسـيدر مائه لفظنك ايسه ايكى جمعى واردر برى جمع مذكر سـالمدركه حالت رفعده واو ونون ايله مأون وحالت نصب وجرده يا ونون ايله مئين در وبرى جمع مؤنث سالمدركه الف تا ايله مئاتدر .

ثالث واخواتندنصكره جمع مذكر سـالم وارد اولەمز زيرا اوچدن اونه قدر عددلردەكرك مذكروكرك مؤنثده معدودلرنده اولان (تأنيث جماعت) معتبردر جمع مذكر سالمده ايسه تأنيث جماعت معتبر دكلدر شاعرك

ثلثمائين للملوك .وفى بهـا ردائى وجلت عن وجوه الاهاتم

شعرنده ثلثمائين ضرورت شعريەدن ايچون واقع اولمشدرو (اخفش) اصلى مئين اولوب غسلين كبى فعلين وزننده مفرددر لام الفعلى محذوفدر ديمشدر لكن شيـخ رضى اخفشك مرادى اسم جمع اولمسى اولمليدرديمشدر . زيرا مفرداولسه بريوزدەمائه دينلديكى كبى مئين دخى دينملى ايدى حالبوكه هركز ايشيدلمامشدر وبعضيلرده مئين فى الاصل مأى اولوب عصى كبى فعيل وزننده در بعده ياى اخيره نونه منقلب اولمشدر ونته كيم شاعرك . وحاتم الطائى وهاب المأى شعرنده اصلى اوزره واقع اولمشدر ديمشـلردر . بوكا آخرندن ضرورت

شعريه‌دن ایچون نون ساقط اولمشدر دینه‌رك جواب ویرلمشدر .
ثلث واخواتندن صکره مأت لفظنك جمع مؤنث سالمی (مأت) ك دخی
وقوعی جائز اوله مز زیرا ثلث واخواتندن صکره مثلا ثلثة وعشرون
اربعة وثلثون کبی واوونون ایله جمع مذکر سالم صورتنده اولان عددلرك
ورودی معتاد اولوب الف تا ایله مجموع اولان عددك ورودی خلاف
معتاددر و برده ثلثمات رجل دینلمك کبی مئات ایچونده بر تمییز ایراد
اولندقده تمییزك الف تا ایله مجموع اولانی ولی ایلمسی لازم کلور ایدی
حالبوکه مثلا عشرون رجلا کبی جمع مذکر سالم صورتنده اولان عددلردن
صکره وارد اولور ایکن تمییزك الف تا ایله مجموعی ولی ایلسی بنه خلاف
معتاددر . ثلثمات رجل ترکیبی اصلا جائز اولمیوب (مئات) ك ممیزیله
مذکور اولسی عربیتده کلیا مرفوض ومتروکدر لکن مئات لفظنه بر عدد
مضاف اولمیه‌رق یالکز بولندقده بعض مفرده اضافتله مئات رجل دخی
مسموع اولسنه مبنی ممیزیله مذکور اولسنك کلیا مرفوضیتی عندالبعض
ناتمام کبی عد اولنمشدر . وبیلنملیدرکه اوچدن اونه قدر اولان شو عددلر
معدودلرینك آنجق جمع قلتی وار ایسه اول جمع قلته مضاف اوله‌جقلری
کبی آنجق جمع کثرتی وار ایسه اول جمع کثرته مضاف قلنورلر مثلا ثمانیة
اقلام واربعة رجال کبی واکر هم جمع قلة وهم جمع کثرتی وار ایسه
عددك معدوده مطابق اولمسی ایچون اغلب اولان جمع قلته مضاف اولملریدر
مثلا ثلثة احرف کبی وخارج قیاس اوله‌رق جمع کثرته اضافتله دخی واردر
ثلثة قروء واربعة حروف کبی حالبوکه جمع قلة اوله‌رق (قرء) ك جمعنده
اقراء وحرفك جمعنده احرف دخی واردر و بر معدودك جمع کثرتی
بولنمدقده عددك نادراً جمع مؤنث سالمنه اضافتی و بعض جمع کثرتی دخی
وار ایکن جمع مؤنث سالمنه اضافتی قلیل‌الوقوع ایسه‌ده کورلمشدر ثلث
عورات وسبع سنبلات کبی سنبله نك جمع کثرتی اوله‌رق سنابل دخی
واردر .

و بیلملیدرکه شو عددلرك تمییزی لفظاً ویا معناً جمع اولملیدر دینلدی لفظاً جمع
معلومدر ومعناً جمعدن مراد اسم جنس واسم جمعدر لکن اکثر نحات

تمیز اسم جنس ویاخود اسم جمع اولورایسه آراده برمن جاره کتور یله رك مثلا ثلثة من الخیل واربعة من الرهط وخمسة من التمر دیمکی اختیار ایلدیلر . وهر نقدر اسم جنس ایله اسم جمع معناده افراد متعددیه شامل اولملری جهتله جمع کبیلر ایسه‌ده لکن شو عددلرك جمعه اضافتی تمهد ایلدکدنصکره لفظاً مفرد بولنان اسم جنس واسم جمعه اضافتلرینی کریه کوردیلر . و (اخفش) شو عددلرك اسم جنس ایله اسم جمعه اضافتی اصلا جائز دکلدر دیمشدر لکن اخفشك شو ذهابی هرکز صحیح دکلدر زیرا اسم جمعه اضافتله آیت کریمه‌ده (تسعة رهط) قول شریفی وارد اولدیغی کبی عربلرك (ثلثة نفر) قولی دخی مسموعدر .

درس ١٦٠

و بیلملیدرکه احد عشرنك تسعة وتسعین عددینه دکین ممیزلری منصوب اولوب ومفرددر (منصوب اولمسی عقود ثمانیه‌ده نونك نون جمع صورتنده اولوب ومع ابقاء النون اضافت ایسه متعذر وحقیقة نون جمع اولمامغله حذفی دخی غیر ممکن اولمسندندر .

وغیر عقودده اضافت تقدیرنده اوچ اسمك بر اسم واحد کبی اولمسی لازم کلوب بو ایسه کریه کورلدیکندندر . و (مفرد اولمسی) منصوب بولنمسی جهتله کلامده فضله اولمغله فضله قلیل اولسون ایچوندر (احد عشر رجلاً) و (عشرون درهماً) و (تسع وتسعون نعجة) کبی وبیلملیدرکه (مائه) و (الف) وتثنیه‌لرینك و (الفك) جمعنك ممیزلری مجرور اولوب ومفرددر (مائة رجل) و (الف درهم) و (مائتا رجل) و (الفا درهم) و (ثلثة آلاف درهم) کبی (مجرور اولمسی) مائه والف دخی اصول اعداددن اولمغله ممیزلرینك ممیز آحاده مطابقتی مناسب کورلدیکندندر . و (مفرد اولمسی) آحاد جانب قلت ومائه والف جانب کثرتده اولوب وممیز مائه والفده قلته دال اولان مفرد اختیار اولنه‌رق عدالته رعایت اولندیغندندر .

و بیلملیدرکه بعض نادراً مائة رجال دخی دیمشدرکه ممیز مائة جمع

صيغه‌سيله كتورلمشدر و بعض مفرد ومنصوب اوله‌رق دخى كورلمشدر نته‌كيم شاعرك .

اذا عاش الفتى مأتين عاماً   فقد ذهب اللذاذة والفتاء

شعرنده مائه لفظنك تثنيه‌سنك مميزى مفرد ومنصوب اوله‌رق واقع اولمشدر بونلره شاذ اولمق اوزره جواب ويريلور .
و (حق سبحانه) وتعالى نك ثلثمائة سنين قول شريفنده ثلثمائة تنوين ايله اوقنوب سنين جمع صيغه‌سى اوزره بدل وياخود عطف بيان اولوب لفظاً يا ايله منصوبدر تميز دكلدر وثنتى عشرة اسباطاً قول شريفنده اسباطاً دخى بدل وياخود عطف بياندر واقيس ومشهور اولانده بودر . و اما قراءت حمزه وكساء اوزره ثلثمائة سنين قول شريفنده (ثلثمائة) سنين لفظنه مضاف اولوب وسنين جمع صيغه‌سى اوزره اوله‌رق تميزدر ولفظاً يا ايله مجروردر و اسباطاً دخى جمع صيغه‌سيله تميز اولوب و لفظاً منصوبدر نحاتدن (زجاج) توجيه اولك اقيس اولمسنى تأييد معرضنده واكر ثلثمائة سنين قول شريفنده سنين منصوباً تميز واقع اولسه مثلا مائة رجل قولمزده رجل بردانه رجل اولوب معناى تركيب (يوزدانه رجل) ديمك اولديغى كبى ثلثمائة سنين قول شريفنده‌ده سنين اقل جمع اوچ اولمغله ثلث سنين منزلنده اوله‌رق مفاد آيت كريمه اوچيوز دانه اوچ سنه‌لر ديمك اولوب مدت لبثك طقوز يوزسنه اولمسى لازم كلور ايدى ديمشدر لكن بونى حمزه وكسائينك ذهابى‌رد ايچون ديسه دها بجا اولور ايدى و برده زجاجك شوبيانى اكر (جمع) مفردده اولان سياق اوزره مأخوذ اولور ايسه‌در حالبوكه اويله اولميوب تميز جمع صيغه‌سيله كتورلديكنده دخى قصدمز بعينه تميز جمع صيغه‌سيله اوله‌رق ثلثة اثواب قولمزده اولان قصدمز كبيدر و حالبوكه عددلرك مميزنده اصل اولان لفظاً وياخود معنا جمع اولمقدر مؤخراً برقسمنده لعلة مفرده عدول اولنمشدر شوصورتده مميزك جمع اوله‌رق ايرادى اصلى اوزره استعمال اولمش اولور .

وبيلمليدركه معدود مؤنث وآندن معبر اولان لفظ مذكر وياخود برعكس بولنور ايسه عدده ايكى وجه يعنى تذكير وتأنيث جائز اولور مثلا لفظى مذكر اولان شخص لفظيله برمؤنث ولفظى مؤنث اولان نفس لفظيله بر مذكر مراد اولنسه باعتبار اللفظ ثلثة اشخص واربع انفس دنيله‌جكى كبى باعتبار المعنى ثلث اشخص واربعة انفس دخى دنيلور .

وبيلمليدركه تميزك توصيفى دخى جائزدر وتوصيف اولندقده وصفده لفظ ومعنا جانبنه اعتبار اولنوركه مثلا ثلثون رجلا ظريفا ومائة رجل طويل ديمك جائز اولديغى كبى ثلثون رجلاً ظرفاء و مائة رجل طوال دخى جائزدر .

وبيلمليدركه سيبويه ونحاتدن برجماعت قنغى درجه‌ده اولور ايسه اولسون عددك مميزينك سبع طوال واحد عشر طويلاً ومائة ابيض كبى صفتدن قلنمسنى استقباح ايلمشلردر زيرا تميزدن غرض ازالهٔ ابهامدر صفت ايسه بعض اوصافيله مأخوذ ذات مبهمه‌يه دال بولنديغندن اكثر اوصافده اشبو ازالهٔ ابهام غرضى منعدمدر واما صفت بعض اجناسه مختص اولور ايسه شو صورتده استقباح اولنمز مثلا ثلثة علماء ومائة فاضل كبى فافهم وتفصيل البحث فى الرضى فارجع اليه .

درس ١٦١

خفى اولميه‌كه امور متعدده جمله‌سنده بولنان مفرداتك بولندقلرى حال ومرتبه‌لرى و ماقبلنه برعدد منضم و زائد قلنه‌رق عدد ازيده تصيير وتحويللريدخى اسماء عددك احوالندن معدود بولنمش واعتبار تصيير آنجق مافوق الواحدده عشريه قدر اولمغله اول امرده آندن بحثمز مناسب كورلمشدر .

عددلرده باعتبارالتصيير الثانى والثالث دنيلور العاشريه قدر ومؤنثلرنده تاى تأنيث ايله الثانية والثالثة دنيور العاشرة يه قدر و ايضاح بحث ضمننده شووجهله آغازكلام ايدرزكه مثلا امور عشردن ايكنجى مرتبه‌ده بولنان عدد واحد ماقبلنده بولنان عدد انقص يعنى واحده منضم قلنه‌رق برعدد

ازیده یعنی ایکنجیلکه تصییر وتحویل اولنورکه اثنین عددندن اسم فاعل اخذ اولنه‌رق ثانی دینلور ایکنجی دیمکدر وثانی الواحد دینورکه برك ایکنجیسی دیمکدر واوچنجی مرتبه‌ده بولنان عدد واحد ماقبلنده بولنان عدد انقص یعنی اثنینه منضم قلنه‌رق برعدد ازیده یعنی اوچنجیلکه تصییر وتحویل اولنورکه ثلثة عددندن اسم فاعل اخذ اولنه‌رق ثالث دنیلور اوچنجی دیمکدر وثالث الاثنین دینورکه ایکینك اوچنجیسی دیمکدر وبوقیاس اوزره عشریه قدر اخذ واعتبار اولنور واما واحد لفظنك ماقبلنده بشقه برعدد اولمامغله وعشرنك فوقنده ایسه اسم فاعل اخذی غیر ممکن بولنمغله واحد وما فوق العشرده تصییر جریان ایلمز وبیلملیدرکه تصییرده اولان اسم فاعللر معناً وصورةً اسم فاعل اولوب شو ماده‌لرك ضرب یضرب بابندن فعللری بین العرب مستعملدر ثنیت الواحد دینور بره بردخی ضم ایده‌رك ویاخود فلانجی برکیمسه‌یه نفسی دخی ضمله ایکی قلدم دیمکدر و ثلثت الاثنین دینور ایکی‌یی اوچ قیلدم دیمکدر وبوقیاس اوزره عشریه قدر جاریدر واما عشرنك فوقنده مثلا احد عشرنك مجموعندن بویله براسم فاعل اخذ اولنه‌من آنجق جزء اولدن اسم فاعل اخذ اولنه‌رق حادی عشر دنیلورکه تصییر اعتباریله اولمیوب آنجق بولندیغی مرتبه‌یی افاده ایلر .

وبیلملیدرکه امور متعدده جمله‌سنده بولنان مفردات عددك بولندقلری حال ومرتبه‌لری اعتباریله الاول والثانی والثالث دنیلور العاشریه قدر ومؤنثده الاولی والثانیه والثالثة دنیلور العاشرة یه قدر اشبو اعتبار عشرنك فوقنده دخی جاری اولوب الحادی عشر والثانی عشر والثالث عشر دنیلور التاسع عشریه دکین ومؤنثده الحادیة عشرة والثانیة عشرة والثالثة عشرة دنیلور التاسعة عشرة یه دکین یکرمی‌ده عشرون یکرمی برده عطفله الحادی وعشرون یکرمی ایکیده الثانی وعشرون ومؤنثده الحادیة وعشرون والثانیة وعشرون دینوب وبوقیاس اوزره کیدیلور . اشبو اعتبارده بولنان اسم فاعللرده معنای فعل بولنمیوب آنجق صورة اسم فاعل بولنمشلردر بو اعتبار ایله مثلا الثانی ایکنجی والثالث اوچنجی مرتبه‌ده بولنان عدد دیمکدر .

وبیلملیدرکه شو اعتبار ایله مثلا ثالث الاثنین دنیله‌من بلکه ثالث ثلثة

وياخود ثالث اربعة وهكذا دنيله بيلوركه اوچك اوچنجيسى ودردك اوچنجسى ديمكدر وبونككبى اكر عشر اوزره زائد عددلرك مرتبه‌سى بيلديريلمك استنور ايسه اضافتله مثلا حادى عشر احد عشر دينلور اون برك اون برنجيسى ديمكدر وبعض اولوركه مركب ثانيده ذكر اولنديغندن استغنا حاصل اوله‌رق مركب اولدن جزء اخير حذف اولنور مثلا حادى احد عشر دينلور فقط شو تقديرده موجب بنا اولان تركيب زائل اولمغله مركب اولدن جزء اول معرب اولمش وجزئين اخيرين‌ده موجب بنا باقى اولمغله مبنى بولنمشدر .

وخفى اولميه‌كه شو اعتبارلرده تذكير وتأنيث على وفق القياس جارى اولمسى زيرا بونلرده معناى جماعت يوقدر مثلا الثالث عشر قولمز اون برنجى مرتبه‌ده بولنان شئ واحددر واما ثلثة عشر قولمز اون اوچ دانه نسنه‌در فافهم ان كنت من اهل الشعور .

درس ١٦٢

(مبحث المذكر والمؤنث) اسماء عدده مذكر ومؤنث سوزلرينك بولنمسندن اسماء عدد بحثى عقيبنده مذكر ومؤنثدن بحث مناسبت آلماز دكلدر (مذكر) كندنده نه لفظاً ونه تقديراً علامت تأنيث بولنميان ومؤنث كندنده لفظاً وياخود تقديراً علامت تأنيث بولنان اولوب مفهوم مؤنث وجودى اولمغله اولجه آنى تعريف لازم كلمشدر مؤنث (مافيه علامة التأنيث لفظاً اوتقديراً) ديمكله تعريف اولنور يعنى كندنده ملفوظ ويا مقدر علامت تأنيث بولنان كلمه‌در ديمكدر مؤنث بيلندكده مذكر مؤنثك خلافى اولمغله مذكرك تعريفى دخى منفهم اولوركه (مالم يوجد فيه علامة التأنيث لالفظاً ولا تقديراً) دينلور علامت تأنيث امرأة وناقة وضاربة وغرفة كلمه‌لرنده اولديغى كبى عند الوقف ها اوقنور تاى تأنيث وحبلى وحمراء كلمه‌لرنده اولديغى كبى الف مقصوره والف ممدوده‌در .

وبيلمليدركه ملفوظ اولان علامت تأنيث حقيقة ويا حكماً ملفوظ اولمقدن اعمدر حقيقة ملفوظ اولان مثلا امرأة وناقة وضاربة وغرفة كلمه‌لرنده

اولدیغی کبی وحکماً ملفوظ اولان مثلا عقرب وجهنم کلمه‌لری کبی اوچ حرف اوزره زائد مؤنثات سماعیه‌ده اولدیغی کبی زیرا اوچ حرف اوزره زائد مؤنثات سماعیه‌ده حرف رابع تاء تأنیث منزلنده‌در شواحلدن آنلرده عند التصغیر تاء تأنیث ظاهر اولماز مثلا عقرب وجهنم لفظلرینک تصغیرنده عقیرب وجهینم دینور واما اوچ حرفلی مؤنثات سماعیه‌ده تای تأنیث مقدر اولوب آنلر تصغیر اولندقده اوچنجی حرفدنصکره تای تأنیث اظهار اولنور مثلا قدم وعین لفظلرینک تصغیرنده قدیمة وعیینة دینور وبعضیلر اطراداً للباب اوچ حرفلی مؤنثات سماعیه‌یه قیاساً اوچ حرف اوزره زائد مؤنثات سماعیه‌ده دخی تای تأنیثک مقدر اولمسیله حکم ایلدیلر ونادراً بعض اوچ حرف اوزره زائد مؤنثات سماعیه ده دخی عند التصغیر تای تأنیثک ظهورینی مثلا قدام ووراء کلمه‌لرینک تصغیرنده قدیدیمة وورییئة دخی دیندیکنی ابراز ایتدیلر وحتی صیغه‌لری تأنیث ایچون بولنان کسرتا ایله انت وها وهی وذی وتی وبوامثالده دخی تای تأنیث مقدردر دینلمش لکن اصح اولان بونلرک صیغه‌لری تأنیث ایچون موضوعدر .

وبیلملیدرکه مؤنث علامت تأنیثک ملفوظ ویا مقدر اولمسی جهتله لفظی وتقدیری قسملرینه منقسم اولدیغی کبی دیکر برجهتله دخی حقیقی ولفظی قسملرینه منقسم اولورلر (مؤنث حقیقی) مقابلنده جنس حیواندن بر مذکر بولنان اسماء مؤنثه‌در مثلا امرأة وناقة وحبلی ونفساء وزینب وسعاد واتان وعناق کبی امراه عورته وحبلی حامله عورته ونفساء هنوز وضع حمل ایتمش عورته دینورکه مقابللرنده رجل واردر وزینب وسعاد اسمای نسادندرکه مقابلنده اسماء رجال واردر وناقة مقابلنده جمل واتان مقابلنده حمار وعناق مقابلنده جذع واردر (مؤنث لفظی) مقابلنده جنس حیواندن مذکر بولنمیان اسماء مؤنثه‌در مثلا ظلمة وغرفة وبشری وصحراء وعین وعقرب کبی مجرد لفظلرنده حقیقة ویا حکماً علامت تأنیث بولنوب ویاخود لفظلرنده تقدیر اولنوب تأنیثلری لفظلرینه منسوبدر دیمکدر وارباب نهایه غیر خفیدرکه تقسیم ثانیده بولنان لفظی ایله تقسیم اولده بولنان لفظی بیننده عموم وخصوص من وجه واردر .

وبیلملیدرکه لفظنده علامت تأنیث ظاهر اولمیان کلمه‌ده حکما ملفوظ ویاخود مقدر اولان خاصة تاء تأنیثدر ولفظنده علامت تأنیث ظاهر اولمیان کلمه‌لرك مؤنث اولدیغی کندیلره ضمیر مؤنث راجع اولمسیله وکندیلره ویا کندیلره راجع ضمیره اسناد اولنان فعل ویاشبه فعله علامت تأنیثك لحوقیله ومؤنثه مخصوص اسماء اشاره ویا موصوله‌لریله مشار ومعهود بولنملریله بیلنور مثلا والشمس وضحیها قول شریفنده شمس لفظنك مؤنث اولدیغی (وضحیها) ده اولان ضمیر مؤنثك شمسه رجوعیله بیلنمشدر ومثلا والتفت الساق بالساق قول شریفنده ساق لفظنك مؤنث اولدیغی ساقه اسناد اولنان (التفت) فعلنه علامت تأنیثك لحوقیله ولظی نزاعة قول شریفنده لظی لفظنك مؤنث اولدیغی لظی لفظنه راجع ضمیر مستتره مسند نزاعة کلمه‌سنه علامت تأنیثك لحوقیله بیلنمشدر ومثلا تلك الدار قولمزده دار لفظنك مؤنث اولدیغی مؤنثه موضوع تلك ایله مشار اولمسیله ورأیت الهندالتی فی الدار قولمزده هند کلمه‌سنك مؤنث اولدیغی مؤنثه موضوع التی ایله معهود وموصوف بولنمسیله بیلنمشدر .

وبعض جمعلری مؤنثه مخصوص ویاخود مؤنثده غالب وزن اوزره اولمسیله دخی بیلنور مثلا حائض کلمه‌سنك مؤنث اولدیغی جمعی مؤنثه مخصوص فواعل وزننده اولمسیله وعناق وذراع وکراع ویمین لفظلرینك مؤنث اولدیغی جمعلری مؤنثده غالب افعل وزنی اوزره بولنمسیله بیلنور وهرنقدر مذکرده مثلا مکان وجنین وطحال کلمه‌لرینکده جمعی افعل وزننده کلمش ایسه‌ده لکن مذکرده عناق وذراع ویمین وزننده اولان کلمه‌لرك افعل وزننده جمعلنملری قلیلدر .

ومؤنثات سماعیهٔ ثلاثیه‌لرك تأنیثی مصغرلرنده تای تأنیثك ظاهر اولمسیله دخی معلومدر . واوچدن اونه قدر اولان اسماء عددك تأنیثلری (تا) دن مجرد اولمسیله جزم اولنور .

درس ١٦٣

خفی اولمیه‌که (تا) اسمده اون ایکی وجه اوزره متصور اولمشدر .

(اولكيسى) بشقه برمعناسى اولميه رق مجرد تأنيث ايچون اولور مثلا عمامة وغرفة وظلمة كلمه‌لرنده اولديغى كبى وبوكلمه‌يه لازمدر .

(ايكنجيسى) معناى تأنيثى تأكيد ايچون كتوريلور مثلا ناقه ونعجة كبى تاسز اوله رق ناق ونعج دينلمز تا ايله ناقه ديشى دوه‌يه ونعجه ديشى قيونه دينور وبوكبيلرده دخى (تا) كلمه‌يه لازمدر وبعض صفتده اولان تأنيثى تأكيد ايچون اولور مثلا عجوزة كبى تادن مجرد اوله‌رق عجوز قوجه قارى‌يه دينور لاجل التأكيد آخرينه تا كتورلمشدر بوكبى تا كلمه‌يه لازم دكلدر وبعض جمعده اولان تأنيث جماعتى تأكيد ايچون اولور بوده يا واجب الدخول وياخود جائزالدخول اولور (واجب‌الدخول اولان) افعلة وفعلة بنالرنده اولاندر ازمه وغلمة كبى زمام وغلام لفظلرينك جمعيدر تاسز اوله رق ازم‌وغلم دينلمز وجائزالدخول اولان فعالة وفعولة بنالرنده وجمع اقصى‌ده اولاندر جمالة وصقورة و بعولة وخيوطة وصياقلة وملائكة كبى تاسز دخى استعمال اولنورلر وبعض حجارة وذكارة كلمه‌لرنده اولديغى كبى فعالة بناسنده وعمومة وخئولة كلمه لرنده اولديغى كبى فعولة بناسنده تانك لزومى دخى قليلاً واقعدر (جمالة) جيمك كسريله جمل لفظنك جمعيدر وبعضيلر جيمك حركات ثلاثيله اسم جمعدر ديديلر (صقورة) صادك ضميله صقر لفظنك جمعيدر صقر شاهين وطغان كبى صيد وشكار ايليان قوشه دينور (بعولة) بانك ضميله زوج وزوجه‌يه اطلاق اولنان بعل لفظنك جمعيدر (خيوطه) خانك ضميله ايپلك تيلنه دينلان خيط لفظنك جمعيدر (صياقله) قلنجه جلا و يرمك صنعتى اولان كيمسه‌يه دينلان صيقل لفظنك جمعيدر (ملائكه) فرشته معناسنه اولان ملك افظنك جمعيدر (حجارة) حانك كسريله طاشه دينلان حجر لفظنك جمعيدر (ذكاره) ذالك كسريله اركك معناسنه اولان ذكر لفظنك جمعيدر (عمومه) عينك ضميله عموجه معناسنه اولان عم لفظنك جمعيدر (خئوله) خانك ضميله والده‌نك برادرى معناسنه اولان خال لفظنك جمعيدر .

(اوچنجيسى) مذكر ايله مؤنث بينني فرق ايچون كتوريلوركه اسم فاعل واسم مفعولده وافعل تفضيل ايله افعل صفتك غيرى صفت مشبهه ده و ياى

نسبت ايله منسوب اولانده قاعدهٔ جاريه‌در ناصرة ومنصورة وحسنة وبصرية كبى مذكرده (تا) سز اوله رق كتور يلور وبعض اشبو فرق برقاچ اسماى جامده‌ده دخى كورلمشدر مثلا امرأة وانسانة ورجلة وغلامة كبى (امرء) و (مرء) انسان معناسنه‌در مذكر ومؤنثه اطلاق اولنورلر ايسه‌ده لكن اكثر اولان مؤنثده تا ايله امرأة ومرأة ديمكدر واما انسان مذكر ومؤنثه شامل اولوب مؤنثده تا ايله انسانة ديمك نادر اولوب لغت عاميه‌در شاعرك .

لقد كستنى فى الهوا ملابس الصب الغزل
انسانة فتانة بدر الدجى منها خجل
اذا زنت عينى بها فبالدموع تغتسل

شعرنده مسموع ايسه‌ده لكن مولد اولمسى ظن اولنور ديمشدر واما رجل وغلام آنجق مذكرده استعمال اولنورلر مؤنثده امرأة وامة استعمال اولنور رجلة وغلامة اطلاقيده نادراً مسموعدر .

(دردنجيسى) جنس ايله واحد بينى فرق ايچون اولوركه (تا) دن مجرد اولدقده جنس وتانك مدخولى اولدقده اول جنسدن برفرد مراد اولمش اولور مثلا (نخل) و (نخلة) و (تمر) و (تمرة) و (ضرب) و (ضربة) و (سفين) و (سفينة) و (لبين) و (لبينة) كبى بعضيلر سفين سفينه‌نك ولبين لبينه‌نك جمعى اولوب (تا) جمع ايله واحد بينى فرق ايچون اولمسنه ميل ايلمشلردر وبعض اسم جنس تا ايله وواحدى تادن مجرد اولور فقط بويله آزدر (كمئه) و (كمء) و (فقعه) و (فقع) كبى كمئه وفقعه منتاره دينور اسم جنسلردر واحدلرى تاسز اوله‌رق (كمء) و (فقع) در وبعضلر بونلرده دخى تادن مجرد اولانك اسم جنس اولمسنه قائللر ايسه‌ده لكن مظهر تحقيق اولان وجه مذكور اوزره اولمسيدر .

وبيلمليدركه كنديله واحدى بينى تا ايله تميز اولنان اسم جنسلرى حجازيلر مذكر اوله‌رق استعمال ايدرلر وغيريلرى مؤنث مجراسنده اجرا ايدرلر قرآن عظيم الشانده شوايكى وجه اوزره‌ده واقع اولمشدر (نخل منقعر) و

(نخل خاوية) كبى وبيلمليدركه يای نسبت دخی (تا) كبى بعض وحدت ايچون كلمشدر مثلا (اعراب) و (اعرابى) و (فارس) و (فارسى) و (عرب) و (عربى) و (روم) و (رومى) كبى .

(بشنجيسى) جماعته دلالت ايچون كتوريلور مثلا خرجت خارجة وسارت قتوبة وركبت جمالة وذهبت بصرية قوللرمزده (خارجة) (قتوبة) (جمالة) (بصرية) كبى خارجه اطاعتدن خروج ايدنلره وقتوبه آرقه‌لرينه سمر اورلمش دوه‌لره وجماله شداده وزننده دوه‌جيلره وبصريه بصره‌يه منسوب اولانلره دينور موصوفلری استعمال اولنمامغله بونلر برار جماعتك صفتلری اولمسنه دلالت ايچون اخرلرينه تا كتورلمشدر .

(التنجيسى) تأكيد صفت ايچون كتوريلور بوده فعال وفاعل ومفعال وفعول واكثر فانك ضمى وعينك فتحيله فعل بمعنى الفاعل وعينك سكونيله فعل بمعنى المفعول وزنلرده اولان صفتلرك اخرينه كانه موصوفلری جماعت اولوب كنديلر جماعت منزلنده اولدقلرينه ووصفده نهايته ايردكلرينه دلالت ايچون داخل اولوركه وصفده كمال مبالغه‌يى افاده ايلر (نسابه) و (راويه) و (مطرابه) و (فروقه) و (سببه) و (سبه) و (لعنه) و (لعنه) كبى نسابه علامه وزننده علم انسابه بغايت آشنا ودانا اولان كيمسه‌يه دينور علامه كلمه‌سنده اولان تا دخی بوقبيلدندر راويه پك زياده شعر وحديث روايت ايليان كيمسه‌يه دينور مطرابه كثير الطرب اولان كشی‌يه دينور فروقه پك زياده خوف ايدر اولانه دينور سببه سينك ضمى وباء اولی‌نك فتحيله ناسه پك شتم ودشنام ايدن بدزبان كيمسه‌يه دينور وبانك سكونيله قبه وزننده سبه كنديسنه پك شتم ودشنام اولنمش كيمسه‌يه دينور .

لعنه سببه وزننده پك لعن اوقيان كيمسه‌يه دينور وسبه وزننده لعنه پك ملعون اولانه دينور وزنين اخيرينده يعنى سببه وسبه نحونده (تا) كلمه‌يه لازم اولوب واما ديكرلرده جائز الانفصالدر .

(يدنجيسى) مفردينك عجمه اوله‌رق عربيته منقول اولديغنه دلالت ايتسون ايچون جمع اقصى‌يه لاحق اولور (جواربه) و (موازجه) و (كيالجه) كبى

جواربه جورب لفظنك جمعيدركه لسانمزده تحريفله چوراب دينور كورب معربيدر موازجه موزج لفظنك جمعيدركه موزه معربيدر معروف آياق قابيدركه عربجه خف وتركجه مست اطلاق اولنور كيـالجه كيلجه لفظنك جمعيدر برنوع اولچكه دينور .

(سـكزنجيسى) مفردينك اسم منسوب اولمسـنه دلالت ايچون ينه جمع اقصى يه لاحق اولور اشاعره ومشـاهده كبى اشعرى ومشهدى كلمه لرينك جمعلريدر عند الجمع ياى نسـبت حذف اولنمغله آندن بدل كبى اوله رق آخرلرينه بر (تا) كتورلمشدر .

(طقوزنجيسى) آخر حرفندن اولجه اولان مدهٔ محذوفه دن عوض اوله رق جمع اقصى يه لاحق اولور (فرازنه) و (زنادقه) كبى . فرازين وزناديقدن يالر حذف اولندقده آندن عوض اوله رق آخرلرينه اشبو (تا) كتورلمشدر شـو اجلدن (يا) ايله (تا) مجتمع اوله مز و (يا) حذف اولنـدقده (تا) كلمه يه لازم اولور فرازنه وفرازين فرزان كلمه سـنك جمعيدر فرزان فانك كسريله شطرنج آلاتندن فارسيجه فرزين وتركجه فرز تعبير اولنـان آلتدر وزنادقه وزناديق زنديق كلمه سنك جمعيدر زنديق دينسز ايمانسز كيمسه لره دينور .

(اونجيسى) يا ابى ويا امى قوللرمزده ياى متكلم حذف اولندقده آندن عوض اوله رق كتوريلور ياابت وياامت دينور .

(اون برنجيسى) محذوف اولان فاء الفعل كلمه دن وياخود لام الفعل كلمه دن عوض اوله رق كلمه نك آخرينـه كتوريلور (عدة) و (زنة) و (كرة) و (ظبة) كبى اصللرى (وعد) و (وزن) و (كرو) و (ظبو) ايدى وعد ووزن كلمه لرينك فاء الفعلى وكرو وظبو كلمه لرينك لام الفعلى حذف اولنـوب محذوفدن عوض آخرلرينه تا كتورلمشـدر (عدة) عينك كسريله وعد معناسـنه در (زنة) زانك كسريله وزن معناسـنه (كره) كافك ضميله يوارلق نسنه يه (ظبه) ظانك كسريله قلنجك آغزينه دينور . خفى اولميه كه ابوعمروك ذهابنه كوره (تا) بعض الف تأنيثدن دخى عوض اوله رق كتوريلور مثلا حبارى كلمه سـنك تصغيرنده حبيرة دينور واما

بشقه‌لرینه کوره (تا) الف تأنیثدن عوض اوله‌رق وحباری کلمه‌سنك تصغیرنده حبیر دینور حباری حانك ضمی والفك قصریله (طوی) دینلان قوشه دینور .

(اون ایکنجیسی) وصفیتدن اسمیة نقل اولندیغنه دلالت ایتمك وغالبا موصوفنه غیرمحتاج بولندیغنه علامت اولمق اوزره کتوریلور (فریسه) و (اکیله) کبی فریسه ارسلانك صید ایلدیکی شکاره واکیله اکل ایچون سوریدن افراز اولنان قیونه دینور بوکبیلرده اولان (تا) غالبا کلمه‌یه غیرلازمدر . شیخ رضی موصوفنك ذکر اولنمامسنه مبنی حلوبه وقتوبه کبی هربر فعوله بمعنی مفعولده دخی اولی اولان (تا) نك اشبو تای نقل اولمسیدر دیمشدر .

خفی اولمیه‌که شو ذکر اولنان وجوه اثنی عشرده بولنان (تا) قسم اول وثانی وثالث وخامسده تأنیث ایچوندر ومتباقیده تأنیثه مشابه اولمغله بنه فی‌الجمله تأنیثه راجعدر کرك مذکر وکرك مؤنثده مستعمل اوله‌لر لفظلرنده وجود تادن ایچون تأنیث معتبردر .

آنجق مثلا طلحه‌کبی کندیله برمذکر عاقل تسمیه اولنان مستثنادرکه بوکبیلرك منع صرفلك غیرنده تأنیثی معتبر دکلدر وضمیر مذکر ارجاع اولنور مثلا طلحة قائم ابوه کبی .

وخفی اولمیه‌که بعض مؤنثه مخصوص اسم فاعل (ومفعل) وزنلرنده صفتلر واردرکه آنلرده غالب اولان تانك عدم لحوقیدر حائض وطالق ومرضع کبی حائض ذات‌الحیض معناسنه نمازسز خاتونه دینور وطالق ذات الطلاق معناسنه بوش اولان عورته دینور ومرضع امزیجی عورته دینلور وبعض تاایله مرضعه دینور بونلرده اکر حدوث معناسی قصد اولنور ایسه بهمه حال تاایله کتوریلورلرکه شوصورتده معنالری حیض کتوریجی وبوشانجی وامزیجی عورت دیمك اولور وبعض حدوث معناسی قصد اولنمدقده مذکر ایله مؤنث بیننده مشترك صفتلر دخی تادن مجرد اوله‌رق کتوریلور مثلا جمل ضامر وناقة ضامر ورجل عانس وامراة عانس کبی (ضامر) بك آریقلمش حیوانه دینور و (عانس) قوجه‌یه وارمامش

عورته وارکن قالمش ارککه دینور وخفی اولمیه‌که مفعال ومفعیل ومفعل وفعال موزونی اولان صفتلرده وفعول بمعنی فاعل موزونده دخی غالبا مذکر ومؤنث مستوی اولوب (تا) لاحق اولمز معطار ومنطیق ومحرب وسهام ودلاث وشکور کبی معطار عطر سورینان رجل وخاتونه دینور منطیق سخنور وبلیغ کیمسه‌یه دینور محرب بهادر اولان شخصه دینور سهام سحاب وزننده خفیف الروح لطیف وسریع انسان وحیوانه دینور دلاث دالك کسریله جست وچالاك انسان وحیوانه دینور شکور پك شکر وسپاس ایلیان انسانه وازاجق علف ایله اکتفا ایدن حیوانه دینور .

واما فعول بمعنی مفعول موزونلرنده مذکر ومؤنث کذا مستوی اولوب (تا) هرکز لاحق اولمز آنجق وصفیتدن اسمیته نقل ایچون لاحق اولور (قتوب) (ورکوب) کبی قتوب آرقه سنه سمر اورولمش جمل وناقه‌یه ورکوب کثیرالرکوب اولان کیمسه‌یه وبنیلمکه تخصیص اولنمش حیوانه دینور واما فعیل بمعنی مفعول موزونلرنده کذا مذکر ومؤنث مستوی اولوب آخرینه تا لاحق اولمز آنجق موصوفی محذوف اولور ایسه اولوقت لاحق اولور رجل اوامرأة قتیل وهذه قتیلة فلان قوللرمزده اولدیغی کبی وبعض فعیل بمعنی فاعله لفظا مشابهتی جهتله موصوفی ذکر اولنسه دخی الحاق اولنور امرأة قتیلة کبی نته‌کیم فعیل بمعنی فاعلدنده فعیل بمعنی مفعوله لفظاً مشابهتندن ایچون (تا) بعضکره حذف اولنور ملحفة جدید قولمزده اولدیغی کبی .

درس ١٦٤

خفی اولمیه‌که آخرنده الف مقصوره اولوب وآنجق تأنیث ایچون اولان وزنلر غالب حالده مشهور اولان اوتوز ایکی وزندر (١) فعلی در فانك ضمی وعینك سکونیله بو وزنك موزونی یا صفت وخود غیر صفت اولور صفت اولور ایسه بوده یا افعل تفضیلك مؤنثی اولور (فضلی) و (نصری) کبی فضلی افضلك ونصری انصرك مؤنثیدر وبوافعل تفضیلده قیاس جاریدر ویاخود افعل تفضیلك مؤنثی اولمیوب غیری اولور (انثی)

(وخشى) و (حبلى) كبى وغير صفت اولور ايســه بوده يامصدر اولور
(بشرى) و (رجعى) كبى وياخود اسم اولور (رؤيا) (و بهمى)
و (حزوى) كبى رؤيا و بهمىده بعضيلر رؤياة و بهماة دخى ديــديكنى
روايتله الفلر ينك الحاق ايچون اولمسنه ذاهب اولديلرايسه‌ده اسمده فعلل
وزنى ثابت اولمامغله ورؤياة و بهماة لغة شاذه بولنمغله جواب وير يلمشدر
رؤيا اويقوده كوريلان حاللردركه اكثرى بى اســاسدر وبهمى كدى اوتى
دينور برنباتدر وحذوى برموضع اسمدر (٢) فعلى در فانك ضمى وعينك
فتحيله بووزنده آنجق (شعبى) و (ادمى) و (اربى) مســموع اولمشدر
شــعبى وادمى برر موضع اســملريدر واربى داهيه و آفت معناســنه‌در
وبعضيلر برصويك اســمى اوله‌رق (جنفى) كلمه‌سنى دخى روايت ايلديلر
لكن سبويه اشبو كلمه‌يى الف ممدوده ايله ثبت ايلمشدر (٣) فعلى درفانك
وعينك فتحيله بووزنده اولانده يامصدر اولور (بزكى) و (جمزى) كبى
وياخود وصف اولور (وثبى) و (زلجى كبى وياخود اسم اولور(دفرى)
و (نملى) و (اجلى) كبى بزكى سرعت سير معناســنه‌در جمزى قوردلنكى
يلمكه دينور وثبى يك صيچرايجى وپرتاو ايديجى حيوانه دينور فرس وثبى
دينور صيچرار اوينار چابك سير آت ديمكدر وزلجى سريعة السيرمعناسنه
ناقه‌يه صفت اولور ودفرى ونملى واجلى بررموضع اسملريدر (٤) افعلى در
همزه‌نك فتحى وفانك ســكونيله اجفلى كبى اجفلى انساندن عامه وجماعت
معناســنه‌در (٥) فعالى در فانك ضميله حبــارى كبى (٦) فوعالادر فانك
فتحيــله حولايا كبى حولايا حانك فتحيله نهروان اعمــالندن برقريه‌در
(٧ فعالى در فانك ضمى وعينك تشديديله شقارى كبى شــقارى كلنجك
چيچكنه دينور تخفيفله‌ده لغتدر (٨) فعللا فانك ولام اولى‌نك فتحى وعينك
ســكونيله جحجبى كبى انصاردن برجماعتدر (٩) فعيلا فانك ضمى وعين
مشدده‌نك فتحيله بقيرى كبى بقيرى كومه اويوننه دينور برقاچ كومه
طوپراق يغوب وايچنه كيم بولورايسه آنك اولمق اوزره بونجق كبى برنسنه
كتم ايدوب بزم بلده‌لرده اكثر قزلر اوينــارلر (١٠) فعيلا فانك وعين
مشــدده‌نك كسريله خليفى و حثيثى كبى خليفى خلافت معناســنه وحثيثى

قندرمق معناسنه مصدرلردر (١١) فعلوتادر فانك و عينك فتحيله رهبوتا
ورحموتا كبی رهبوتا قورقغه ورحموتا مرحمته دینور (١٢) فعوللیدر فا
وعینك ولام اولی نك فتحیله حبوكری كبی حبوكری آفت وداهیه یه دینور (١٣)
فوعلی درفاوعینك فتحی واوك سكونیله خوزلی وخوزری كبی خوزلی بلنی صالمش
كبی كسیك كسیك آغر آغر یورویشه دینور وخوزری قوللری صاللیه رق
واتكلری طاغیده رق یورویشه دینور (١٤) فیعلی در فا وعینك فتحی یانك
سكونیله خیزلی وخیزری كبی خیزلی خوزلی معناسنه در وخیزری خوزری
معناسنه در (١٥) یفعلی در یانك فتحی فانك سكونی وعینك فتحی لامك
تشدیدیله یهیری كبی یهیری بیهوده وباطل نسنه یه دینور بونك وزننده
اختلاف اولنوب بعضیلری یفعلا و بعضیلر فعیلا وبعضیلر فعللی دیدیلر فافهم
(١٦) مفعلی در میمك فتحی فانك سكونی وعینك فتحی لامك تشدیدیله
مكوری كبی مكوری لئیم وناكس كیمسه یه دینور (١٧) مفعلی در میمك
كسری فانك سكونی وعینك فتحی لامك تشدیدیله سابقا مكوری بووزنده
دخی مرویدر وبرونك اوجی بیوك آدمه ویصی كوده لو آدمه ده دینور (١٨)
مفعلی در میمك وعینك كسری وفانك سكونی ولامك تشدیدیله مرعزی كبی
مرعزی كچی نك قیللری دیبنده اولان خرده و یومشق تویلره دینور كه
تفتك تعبیر اولنور (١٩) فعللی فانك ولام اولی نك كسری وعینك سكونیله
هربذی كبی هربذی یان یان یوریمكه دینور (٢٠) فعللایادر فتحات وعینك
سكونیله بردرایا كبی بردرایا سیبویهك روایتی اوزره برموضع اسمیدر
(٢١) فعلیادر فا وعینك فتحی ولامك كسریله ذربیا كبی ذربیا آفت وداهیه
معناسنه در تشدیدیله ده لغتدر (٢٢) فعلیا فا وعینك فتحی ولامك كسری
ویانك تشدیدیله زكریا كبی زكریا معلوم نبی ذیشاندر علی نبینا وعلیه السلام
(٢٣) فعلی در فا وعینك كسری ولام مفتوحه نك تشدیدیله وفقی وزمكی
كبی وفقی كاه بریان وكاه او بریان اوزره آغارق یوریمكه دینور وزمكی
قوشك قوریغی بیتدیگی یره دینور (٢٤) فعنلی درفا وعینك فتحی ونونك
سكونیله جلندی وحبنطی كبی جلندی فاجر وزناكار كیمسه یه دینلور
وحبنطی غضبندن طلوم كبی شیشمش آدمه دینور (٢٥) فعلی درفانك ضمی

وعين مشددەنك فتحيله سمهى كبى هوايه وباطل نسنەيه دينور (٢٦) فعالى در فانك فتحيله صحارى كبى (٢٧) فعنلى در فانك فتحى وعينك ضميله جلندى بووزنده دخى مرويدر (٢٨) فعلنادر فانك كسرى عينك فتحيله عرضنى كبى عرضنى كمال نشاطدن طوغرى اولميوب يانليه رق اولان يوريكه دينور (٢٩) فعللى فانك كسرى عينك فتحى لام اولى نك سكونيله سبطرى كبى ترجمهٔ قاموس‌ده نونك زيادەلكنه باقلميوب سبطرى سينك كسريله عرضنى وزننده‌در دينلمشدر سبطرى خرام ورفتار ايله اولان يورويشه دينور واما فتحتين ولامك تشديديله فعلى وزننده اولان مثلا ذربى كبى وفتحتين ولام اولانك سكونيله فعللى وزننده اولان مثلا حبركى كبى وفتحتين ايله فعلنا وزننده اولان مثلا عفرنا كبى بونلرده الف مقصوره سفرجل كلمه‌سنه الحاق ايچوندر ذربى آفت وداهيه‌يه وحبركى هلاك اولان طائفه‌يه وعفرنى ارسلانه دينور (٣٠) افعيلى‌در همزه نك كسريله اهجيرى كبى اهجيرى عادت معناسنه‌در وصايقلمق معناسنه مصدر دخى اولور (٣١) فعللادر فانك كسرى عينك سكونى لام‌اولى‌نك فتحيله هندبا كبى هندبا معروف سبزه نك اسميدر ودالك كسريله ده لغتدر (٣٢) فعللى‌در فاولام اولانك ضمى وعينك سكونيله قرفصى كبى قرفصى چلەيه كيرمش صوفيلر كبى ديزلرينى قارننه ياپشديروب اوتورمغه دينور بونده‌قاف وفانك حركات ثلاثيله مرويدر.

شو وزنلرك تأنيثه مختص الف مقصوره ايله مؤنث بولنان ابنيه‌نك اكثرينى احاطه ايليه‌جكى اشارت كردهٔ ارباب تحقيقدر.

واما ايكى وزنكه بريسى فعلى در فانك فتحى وعينك سكونيله و بريسى فعلى در فانك كسرى وعينك سكونيله بووزنلرده بولنان كلمه‌لرده اولان الف مقصوره تأنيثه مخصوص اولميوب بعض الحاق ايچون دخى اولور.

فانك فتحى عينك سكونيله (فعلى) وزننده اولان اكر فعلان وزننده بولنان صفتلرك مؤنثى اولوراىسه مثلا سكرى كبى وياخود مصدر اولور ايسه مثلا دعوى كبى وياخود جمع اولوراىسه مثلا مرضى وجرحى كبى شو صورتلرده آخرلرنده اولان الف مقصوره تأنيث ايچون اولور

واكر اسم اولورایسه شو صورتده آخرلرنده اولان الف بعض الحاق ایچون اولور علقی وتتری کبی وبعض تأنیث ایچون اولور شروی کبی علقی کندندن سپورکه یاپیلور بر نباتدر وتتری بری برینك آردنجه بر بر دیمکدر اصلی وتری‌در واو تایه قلب اولنمشدر علقی وتتری‌ده الف جعفر کلمه‌سنه الحاق ایچوندر و بعضیلرده تأنیث ایچون اولمسنه ذاهبدر وشروی مثل ومانند معناسنه‌در واما فانك کسری وعینك سکونیله (فعلی) وزننده اولان اکر مصدر اولور ایسه ذکری کبی و (یاخود جمع اولور ایسه‌که) بووزنده جمع اوله‌رق مسموع اولان حجلی وظربی کلمه‌لریدر بونلر آخرنده الف مقصوره تأنیث ایچوندر (ذکری) ذکر معناسنه‌در و (حجلی)ککلك قوشنه دینلان حجل وحجله لفظلرینك جمعیدر و (ظربی) کدی جثه‌سنده کوجن دینور ضرطه‌سی زیاده منتن حیوانه دینلان ظربان لفظنك جمعیدر واکر وزن مذکور اوزره بولنان صفت اولور ایسه سبویهك بیانه کوره آخرنده اولان الف مقصوره الحاق ایچون اولوب وتا ایله برابر اولور رجل عزهاة وامرأة سعلاة کبی (نحاتدن ثعلب) عزهاة کلمه‌سنی تاسز اوله‌رق منونا دخی نقل ایلمشدر عزهاة عشق ومحبتدن بی‌بهره خشك‌طبع اولان شخصه دینور وسعلاة وهمك اختراع ایلدیکی مهیب غول بیابانی یه وساحرهٔ جنه دینور واکر مصدر وجمع وصفتك غیری اولورایسه الف مقصوره بعض الحاق ایچون اولور معزی کبی و بعض تانیث ایچون اولور دفلی وشعری کبی و بعض تأنیث والحاقه محتمل اولور ذفری کبی معزی کچی‌یه دینور الفی الحاق ایچوندر مذکر ومنصرفدر و بعضیلر الفی تأنیث ایچوندر دیوب غیر منصرف قیلدیلر ودفلی آغو اغاجنه دینور وشعری برطاغك آدیدر وفلکده ایکی کوکب اسمیدر وذفری قولاق طوزینه دینور منون وغیر منون اولور و بعض مقصوره تکثیر حروف ایچون دخی کلورکه کلمه‌ده حرف سادس اوله‌رق زیاده قیلنوب وتنوین دخی لاحق اولمغله بیلنور قبعثری وکمثری کبی وبر الفك الحاق ایچون اولدیغی وزنده الفك یرینه

لام وضع اولندقده حاصل اولان وزنده اسم بولنمغله بيانسور ومنونا اوقنمسيله و بعض تاء تأنيثك لاحق اولمسيله‌ده فهم اولنور .

درس ١٦٥

وخفى اولميه‌كه آخرنده الف ممدوده اولوب وآنجق تأنيث ايچون اولان وزنلر غالبا يكرمى اوچ وزندر (١) فعلاء در فانك فتحى عينك سكونيله بو وزن افعل صفتك مؤنثنده قياس جاريدر حمراء و بيضاء كبى وبعض مذكرى افعل اولميان صفتده دخى اولور مثلا (مرأة حسناء) (ديمة هطلاء) (حلة شوكاء) (داهية دهياء) (عرب عرباء) قوللرمزده اولديغى كبى حسناء يك كوزل محبوبه‌يه وصف اولور وهطلاء ايرو دانه‌لى يغمور ياغديرير سحابه صفت اولور مثلا سحاب هطلاء وديمة هطلاء دينور شوكاء سردلكى هنوز كيتمامش لباسه وصف اولور مثلا ثوب شوكاء وحلة شوكاء دينور ثوب جديد ديمكدر ودهياء تأكيد ايچون داهيه لفظنه صفت قيلنور وعرباء خلوص وفصاحتى انبا ايله تأكيد ايچون عرب لفظنه وصف اولور ودخى وزن مذكور اوزره اولان بعض مصدر اولور سراء وضراء ولاواء كبى وبعض اسم مفرد اولور صحراء وهيجاء كبى وبعض اسم جمع اولور طرفاء وقصباء كبى سراء سونمكه وضراء صيقلمغه دينور ولا واضراء معناسنه‌دز وصحراء معلوم وهيجاء جنك وجداله دينور وطرفاء ايلغين آغاجلرينه‌دينور وبعضيلر اسم جنس‌در مفردى طرفاءة‌در ديمشلردر وقصباء قامشلغه دينور (٢) فعلاء‌در فاوعينك فتحيله بو وزن اوزره ثاداء سحناء جنفاء قرماء لفظلرى مسموع اولمشدر ثاداء دنيئه جاريه‌يه دينور عربلر تحقير مقامنده ياابن الثاداء و بن عاجز دكلم ديه‌جك يرده ماانا ابن ثاداء ديرلر و سحناء بشرهٔ بدنك تر و تازه‌لكنه دينور وجنفاء برصويك اسميدر وقرماء برموضع اسميدر بونلر حمراء وزننده دخى ثبت اولنمشلردر قرماء كلمه‌سنى سيبويه قاف ايله جوهرى فا ايله ثبت ايلمشدر (٣) فعلاء‌در فانك كسرى عينك فتحيله عنباء وسيراء كبى عنباء عنب معناسنه ياش اوزمه دينور وسيراء يول يول قلملى برنوع آلاجه قماشه دينور نحاتدن فراء سيراء كلمه‌سنده سينك

كسرى يايه اتباعاًدر اصلى سينك ضميله‌در ديمشدر (٤) فعلاءدر فانك ضمى عينك فتحيله بووزنده اولانده يامفرد اولور عشراء ورحضاء كبى وياخود جمع اولور فقهاء وعلماء كبى عشراء اوزرندن اون آى كچن كبه ناقه‌يه دينور ورحضاء استمه عقبنده ظهور ايدن تره دينور وفقهاء فقيه لفظنك وعلماء عالم لفظنك جمعيدر (٥) فاعلاءدر قاصعاء كبى قاصعاء غرب طاوشانك دليكنه دينور (٦) فعلياءدر كبرياء كبى (٧) فعالاءدر فانك فتحيله بووزنده اولانده يامصدر اولور براكاء كبى براكاء حربده ثبات ايامك معناسنه‌در وياخود اسم اولور ثلاثاء كبى ثلاثاء ثلثه كبى صالى كونه دنيلور وياخود صفت اولور طباقاء كبى طباقاء ناقه‌يه آشمقدن عاجز دوه‌يه دينور جمل طباقاء دينور جمل عاجز عن الضراب ديمكدر (٨) فعولاءدر بروكاء كبى بروكاء براكاء معناسنه‌در (٩) فعللاءدر هندباء كبى دالك فتحيله (١٠) فعللاءدر هندباء كبى دالك كسريله (١١) فعللاءدر فانك ولام اولانك فتحى وعينك سكونيله عقرباء كبى عقرباء ديشى عقربه دينور ويمامه‌ده بر ارضك اسميدر (١٢) فعللاء فانك ضمى عينك سكونى لام اولى‌نك فتحيله خنفساء كبى خنفساء اوصورغان بوجكنه دينور (١٣) فعيلاء در فانك فتحيله قريثاء كبى قريثاء بر نوع خورما آغاجنك اسميدركه خورماسى تازه قورق ايكن بغايت اطيب اولور (١٤) فعلاءدر زمكاء كبى منون اولمسى كوريلمامكله الفى سمار لفظنه الحاق ايچون دكلدر (١٥) افعلاءدر همزه‌نك فتحى عينك كسريله بووزنده اولانده يامفرد اولور اربعاء كبى اربعاء چهارشنبه كونه دينور وياخود جمع اولور انبياء كبى (١٦) افعلاء همزه‌نك فتحى عينك ضميله (١٧) افعلاء همزه‌نك وعينك فتحيله اربعاء بووزنلرده دخى لغتدر (١٨) فعلياء زكرياء كبى (١٩) فاعولاء عاشوراء كبى (٢٠) مفعولاء معيوراء كبى معيوراء حمار وحشى معناسنه عير لفظنك جمعيدر (٢١) فعاللاء فانك فتحى لام اولى‌نك كسريله جخادباء كبى جخادباء بر نوع چكركه‌يه دينور (٢٢) فعلالاء فانك فتحى عينك سكونيله برناساء كبى برناساء ناس معناسنه‌در (٢٣) فعللاء فانك ولام اولى‌نك ضميله قرفصاء كبى بووزنلرده الف ممدوده ايله مؤنث ابنيه‌نك اكثرني احاطه ايليه‌جكى امر

مجزومدر وبیلملیدرکه الف ممدوده دخی بعض الحاق ایچون کلمشدر مثلا حرباء کبی آخرنده اولان الف ممدوده قرطاس لفظنه الحاق ایچوندر .
وبیلملیدرکه بعض آخرنده الف ممدوده بولنه‌رق مؤنث اولان کلمه الف مقصوره ایله دخی اوقنورکه احدالالفین محذوف اولمش اولور مثلا حسنا وقصبا وزمکی وزکریا وهندبا وقرفصی کبی ومحذوف اولان الف اول مرتبه‌ده بولنان الفدر زیرا سیبویهك بیان ایلدیکی اوزره الف ممدوده الف مقصوره‌دن اولجه مد ایچون بر الف زیاده قیلنوب و الف مقصوره همزه‌یه مبدل اولمغله حاصلدر پس حذف اولنمغه زائد اولان احریدر والف زائده حذف اولندقده همزه اصلی اولان الف مقصوره‌یه تحول ایدر تفصیل بحث شروح شافیه‌دن آرانملیدر .

درس ١٦٦

خفی اولمیه‌که فعل وشبه فعلك برمؤنثه ویامؤنثه راجع ضمیره اسناد اولنملری کیفیتندن ویا بر مظهر و مضمره اسناد اولنملری حاللرندن تخدیش ذهن اولمامق اوزره اشاغیده آیریجه بحث ایلیه جکز آنجق شوراده سماعاً مؤنث بولنان کلمه‌لری ذکر ایله مثنی بحثنه کچه‌جکز سماعا مؤنث بولنان کلمه‌لرك بر قسمنك تأنیثی واجب ویاغالب وبرقسمی جائز التأنیث اولوب بوبابده برچوق سوزلر سویلنمش ومنظومه‌لر تنظیم اولنمشدر لکن بزانجق خلاصهٔ تحقیق بیانله اکتفا ایدرز وبعنایة الله تعالی تأنیثی واجب ویاغالب اولانلری آیریجه وجائز التأنیث اولانلری آیریجه برار جدول ایله بیان قیلر ومؤنث اولدقلری حالده اولان معنالرینی دخی ارائه ایلرز .
﴿ تأنیثی واجب ویا غالب اولوب بین الفصحا انجق مؤنث اوله‌رق مستعمل اولان مؤنثات سماعیه ﴾ (اذن) قولاغه دینور بدنده جفت اولان عضولرك اسملری غالبا سماعا مؤنثدر (اصبع) پارمغه دینور (است) سته‌دن مأخوذ ذکری مستهجن محل (ارض) زمین معناسنه ترکجه یردینور (ارنب) طاوشان دینلان حیوان (افعی) حیه‌یه دینور (بئر) قیویه دینور (ثعلب) دلکو دینلان جانور بعضیلر بونی جائز التأنیثده ثبت ایلدیلر (جهنم)

دوزخه دینور (جحیم) جهنم معناسنه‌در (حرب) جنك وجداله دینور
(خمر) اوزم شیره سندن مأخوذ شرابه دینور خمرك جمیع اسم وصفتلری
مؤنثدر (دلو) قوغه‌یه دینور (دار) قوناق وسرایه دینور (درع) زرهه
دینور جنك لباسیدر (ذراع) درسك اوجندن اورته پارمغك اوجنه دكن
اولان عضوه دینور (ذئب) قورد دینلان جانور (ریح) یوزکاره دینور
جمیع یوزکار اسملری دخی مثلا شمال جنوب سموم حرور صبا کبی مؤنثدر
(رجل) رانك کسر یله ایاغه دینور (ساق) طپوق ایله دیزك آرالغی
اولان عضوه دینور (سن) دیشه دینوردیش اسملریده غالبا سماعا مؤنثدر
(سراویل) شلواره دینور عربلر زینت ایچون کیرلر (سعیر) جهنمه
دینور (سقر) نارو جهنم معناسنه‌در (شمال) شمال جهتندن اسن روزکاره
وصول جهته وصول اله دینور (شمس) آفتابه دینور (ضبع) صرتلانه
دینور (عین) باصره‌یه وینبوعه دینور سائر معنالریده وار ایسه‌ده وجوب
تأنیث شو معنالرده‌در (عقب) کتف وزننده وسکون قاف ایله‌دخی واردر
آیاغك اوکجه‌سنه دینور (عرب) عجمك خلافی طائفهٔ انسانی‌یه دینور
وخالص عربی حیوانلره عراب دینلور (عضد) دیرسکدن اوموزباشنده
کورکه وارنجه قدر عضوه دینورکه قول تعبیر اولنور فارسیده بازو دینلور
(عروض) ناحیه معناسنه ومکهٔ مکرمه‌یه وعجمی ناقه‌یه ومصرع اولدن جزء
اخیره دینور (عصا) دکنکه دینور (عنکبوت) اورمجك دینلان حیواندر
(عقرب) هوامدن موذی بر حیواندر (غول) آفت و داهیه واشیای
متخیله‌یه دینور (فخذ) اویلق دینلان عضو معروف (فأس) بالته‌یه دینور
(فرس) آلت حرب اولان آته دینور (فلك) ضم اول ایله سفینه‌یه
دینورکه دریاده جریان ایلر ترکجه کمی دینور (فردوس) جنته دینور
(فهد) سباعدن پارس دینلان جانور (قدم) ایاغه دینور (قوس) یایه
دینور (کف) بش پارمغی مشتمل اولان آوجه دینور (کتف) فرح
ومثل وجبل وزنلرنده اموز باشلرینك آردنده اولان یصی کمیکه دینورکه
کورك تعبیر اولنور (کرش) کتف وزننده اشکنبه‌یه دینور (کبد) یورك
وجکر وبوکبی اجزای جوفیه‌یه دینور (کأس) صوایچه‌جك قابه دینور

(لضی) ناروجهنم معناسنه (ملح) طوزه دینور (موسی) میمك ضمی والفك قصریله باش تراش ایلیان اوستره‌یه دینور مفعل و یاخود فعلی وزننده‌در فعلی وزننده اولدقده حبلی قبیلندن اولور (منجنیق) بر آلتدر جنك هنكامنده طاش آتارلر (معا) رضا وزننده كرش معناسنه (نفس) روحه وقانه ویاوز كوزه دینور (نعل) نالین دینلان آیاق قابی (نار) آتشه دینور (ورك) كتف وزننده بدنده اویلغك اوست طرفنه دینوركه اوجه وكمیكنه اوجه كمیكی دینور ایكی طرفلی اولور ایكیسنه وركان دینور لحم وشحمله تركیده قیناق تعبیر اولنوركه عربی‌ده الیه دینور وفارسیده سرون دینلور (ید) اله دینور دست معناسنه (یمین) آند وقسمه وصاغ جهته وصاغ اله دینور یمین جمیع معنالرنده مؤنثدر ابن حاجب حضرتلری منظومهٔ بلیغه‌لرنده ذكر اولنان اشبو التمش كلمه‌نك لازم التأنیث اولدقلرینی بیان بیورمشلردر وهرنقدر بونلردن مثلا ملح واصبع كبی بعضیلرینك نادراً تذكیری دخی مروی ایسه‌ده فصحای عربدن شایعاً مسموع اولان تأنیثلری اولمغله نادره اعتنا اولنمامشدر بین الفصحا تأنیثی شایع كلمه‌لر ابن حاجب حضرتلرینك بیان ایلدكلرنده منحصر اولمیوب قومك كتب ومنظومه‌لرنده نیجه علاوه بولنمشدركه مظهر تحقیق اولان زیرده تلخیص اولنمشدر (امام) سحاب وزننده اوكه دینور پیش معناسنه (ابهام) باش پارمغه دینور (ابل) دوه قسمنه دینور اسم جمعدر خفی اولمیه‌كه ابل وخیل وغنم كبی لفظندن واحدی اولمیان اسماء جموعك آدمیونك غیرنده تأنیثی واجبدر (اربعاء) یوم اربعه‌یه دینور بعضیلرینك رأینه كوره آخرنده اولان الف ممدوده تأنیث ایچون اولمیوب مؤنث سماعیدر وثلثاء لفظنده دخی بووجه‌اوزره ذاهب‌اولمشلردر لكن‌اولی اولان آخرلرنده اولان‌الفك تأنیث ایچون اولمسیدر (اتان) سحاب وزننده دیشی اشككه دینور وقیو آغزنده یوصون باغلمش طاشه‌دخی دینلور (اضحی) ارطی وزننده قربان بیرامی كوننه واول كونده ذبح اولنان قربانلره دینلور فی‌الاصل اضحاة لفظنك جمعی اولوب بعده معنای مذكورده غالب اولمشدر بعضیلر بونی‌مفرد وجائز التأنیث اوله‌رق ثبت ایلدیلر (اروی) همزه‌نك فتحی واوك كسریله

طاغ کچیلرینه دینور اسم جمعدر وبعضیلر اروینه‌نك جمع کثرتیدر دیدیلر
(بنصر) بانك کسریله اورته پارمغله سرچه پارمق بیننده اولان پارمغه دینور
(بقر) صغر قسمنه دینور (تبراك) بچاغه دینور سکین معناسنه (ثیب)
طول خاتونه ومتزوج اولمش ارککه دخی دینور طول خاتونه تا ایله ثیبه
دخی دینلور خفی اولمیه‌که برلفظك معناسی مذکر اولدقده لفظده مذکر
ومعناسی مؤنث اولدقده لفظده مؤنث اولمق لازم دکلدر مثلا شخص لفظی
شخص مؤنث مراد اولنسه ده مذکردر ونفس لفظی نفس مذکر مراد
اولنسه ده سماعاً مؤنثدر (ثریا) اولکر دیدکلری طوپ کواکبه دینور
آخرنده اولان الف تأنیث ایچون اولمدیغنه کوره مؤنث سماعیدر (ثلثاء)
یوم ثلثه‌یه دینور آخرنده اولان الف ممدوده تأنیث ایچون اولمدیغنه کوره
مؤنث سماعیدر (ثمام) غراب وزننده بیان داریسی دیدکلری اوتدر شرح
مفصلده لازم التأنیث اولدیغی ارائه اولنمشدر (جفار) جیمك کسریله بیله
باغلنوب کندیله قیویه اینلان اییه دینور (جزور) بوغازلنه‌جق دوه‌یه دینور
(جدود) سودی آزالمش قیونه‌دینور (جمادی) جیمك ضمی ودال مهمله ایله
و آخرنده الف مقصوره ایله حباری وزننده بودخی علی رای آخرنده اولان
الف تأنیث ایچون اولمیوب مؤنث سماعیدر شهور عربیه‌دن ایکی ماهك اسمیدر
غلط مشهور اوله‌رق جیمك فتحی وذال مکسوره ایله جماذی الاولی جماذی الاخره
و بعض صفتی دخی مذکر اوله‌رق جماذی الاول جماذی الاخر دینلور (جیئل)
صرتلانه‌دینور ضبع معناسنه (جربیاء) جیمك کسریله بویراز یلنه دینور
بعضیلرك زعم ایلدیکی اوزره آخرنده اولان الف ممدوده تأنیث ایچون دکلسه
مؤنث سماعیدر (حرور) کیجه ایله اسن ریح حاره‌یه دینور (حضاجر) ضبع
معناسنه (حدور) انیش واینکه یره دینور (حانوت) میخانه‌یه دینور
نادراً تذکیری دکان تأویلیله‌در (حلاق) منیه یعنی اولوم معناسنه‌در (حمص)
حانك کسریله شام دیارنده بربلده‌در سائر اسماء بلدان بقعه اعتباریله مؤنث
وموضع اعتباریله مذکر استعمال اولنملری جائزدر مثلا بغداد وشام ومصرکبی
(حضار) سهیل یلدیزندن اول طلوع ایدر بریلدیزدر (خنصر) سرچه
پارمغه دینور (خیل) آت قسمنه دینور (دبر) ضمتین ایله آرده دینورکه

اوك مقابليـدر (در) دالك فتحى رانك تشديديله نفس وذات (ذنوب)
صبور وزننده قيجپه وقيناغه دينور (ذود) اوچدناونه قدر اولان ناقه‌يه
دينور لفظندن مفردى يوقدر (ذهب) التونه دينور (رحى) عصاوزننده
دكرمانه دينور (رحم) اخوت وعمومة كبى اسباب قرابته دينور (رخل)
ديشى قوزى‌يه دينور (زند) بيلك كميكنه دينور ايكيسـنه زندان دينلور
وبرنوع چقمـاقدركه اهل باديه دوزرلر (زوج) چفت اولان نسـنه‌دن
يكديكرينه‌نسبتله هربرينه وچفت‌اولان‌نسنه‌يه وار وعورته دينور وعورتده
تصريحا للتأنيث زوجه دخى دينلور زوج لفظـك مؤنث سماعى اولديغى
منظومهٔ عراقيه‌ده كورديكمز جهتله ثبت ايلدك (سوق) چارشـويه دينور
قليلا مذكر دخى اولور (سماء) كوكه دينوركه ارض مقابليدر (سـلطان)
حجت وسطوت معناسنه اولوب پادشاهه دينور بعض رجل‌تأويليله مذكر
اوله‌رق دخى استعمال اولنور (سموم) اسى سام يلنه دينور (سلم) سكر
وزننده نردبانه دينور مؤنثدر بعض مذكر اولور (سـباط) قطام وزننده
حما عارضه سنه دينور (سته) است معناسـنه‌در (شعوب) منيه يعنى اولوم
معناسنه (شعيب) آزق قويه‌جق طغارجغه دينور مزاده معناسـنه (شبا)
يوصونه ونوزاى عقـاربه دينور (صراط) جهنم اوزره قورلمش قنطره‌يه
دينور تأنيثى بومعنايه مخصوصدر (صاع) بركونه اولچك‌اسميدر (صعود)
چيقلمق شـانندن اولان طـاغ ونردبان وبايروتپه مقوله‌سى يره وبرنوع
ناقه‌يه دينور (ضلع) ايكو كميكنـه دينوركه قبورغه تعبير اولنور (ضرب)
فتحتين ايله بيـاض باله دينور (ضائن) قيون قسمنه دينور (طير) قوشه
دينور (طباع) انسـانك مجبول اولديغى سجيه‌يه دينور (طاغوت) لات
وعزى دينلان پوته وهر غوايت وضلالت اصحـابنه دينور (طست) لكن
تعبير اولنـان قابه دينور (طوى) اورلمش قيويه دينور (طبق) اورتويه
وحال وقرن وجمـاعت وقبيله معنـالرينه‌ده كلور (عقاب) غراب وزننده
طوشنجل قوشنه دينور قره قوش نوعندندر (عجوز) قوجه قارى‌يه دينور
(عير) قافله‌يه دينور وعلى قول ذخيره كتورن دوه‌لر جمله‌سنه دخى دينور
اسم جمع اولوب لفظـدن مفردى يوقدر (عنـاق) ديشى اوغلانه دينور

(عرس) جارية حسنايه دينور (عقيان) برنوع التونه دينور (عجم) عربك غيرى طوائف انسانيه دينو ر (عوا) منازل قمردندر (غنم) قيون قسمنه (فرسن) دوه قسمنك طبانته دينور (فخت) قپانه وفاقه وعرب باجه‌لرينه دينور (قنب) قافك ضميله نساده ديلاق دينلان لحم زائده ودابه ذكرينك قابى اولان دري‌يه دينو و (قدام) زنار وزننده امام معناسنه در (قدر) قافك كسريله چوملك وتنجره يه دينور (قفا) بيونك آردينه دينو ركه اكسه تعبير اولنور (قلت) طاغلرده خلقى حفره لره دينو ر (قلوص) كنج وديشى دوه يه دينور (قدوم) صبو ر وزننده دولكرلرك كسر تعبير ايلدكلرى آلته‌دينور (قبا) قافك ضميله مدينه‌يه قريب بر موضعدركه مسجد قبا آنده موسسدر (كئود) صرب يوقشه دينور (كراع) غراب وزننده قيون وصغر قسمنك بجاقلرينك انجه رك يرينه دينور (لبوس) زرهه دينور درع معناسنه‌در (ماعز) كچى‌يه دينور (منجنون) صودولابنه دينور (ناب) آزى ديشلرينه دينور (نبل) سهامه دينلور (نعم) دوه وقيون قسمنه دينو ر (نحل) صولوغه ونفسه دينلور (نوى) عصا وزننده عزم وقصد اولنان سمت وجهت ومرامه دينور وايراق اولمغه دخى دينلور وخانه وسرايه وبرمكاندن ديكر مكانه نقل وتحول ايلمكه دخى اطلاق اولنور وخو رما چكردكلرينه دينلوركه اسم جمع اولو ر واحدى نواتدر لكن بومعناده مذكر ومؤنث اولور (نخيل) خورمالغه دينور ونخلك جمعى دخى دينلمشدر (وراء) آرده دينور اوك مقابليدر (وحش) يبانى حيوانه واسسز خالى يره دينلو ر (وعل) طاغ كچيلرينه دينور (هبوط) صبور وزننده اينش وانكبه يره دينو ر (يسار) صول اله دينو ر وجوب تأنيث بومعناده در وصوله دينوركه يمين مقابليدر (يعرب) عربده برقبيله‌در شوذكر اولنان كلمه لر بعض منظومه وكتابلردن ترجيح وتلخيص اولنمشدر وهر نقدر بعضيسنك مثلا ذهب وسوق وسلطان وسلم كبى تذكيريده مروى ايسه‌ده لكن غالب اولان تأنيثدر وخفى اولميه‌كه جمع سلامتك غيرى جميع جمعلر باعتبار الجماعة مؤنثدر وذكر اولنديغى اوزره لفظندن واحدى اوليان اسماء جموع ادمينك غيرنده واجب التأنيثدر وحروف هجا دخى

سماعا مؤنثدر ودخی برمعنایه موضوع ولغرض مستعمل جمیع حرفلر مثلا بامن الی عن کبی سماعاً مؤنثدر و بیلملیدرکه واحدیله کندی بینی تا ایله فرق اولنان اسم جنسلر مثلا نخل وتمر وبر وثمر کبی که واحدلری نخلة وتمرة و برة وثمرة در حجازیلره کوره شیخ رضیده بیان اولندیغی اوزره مذکر اوله رق مستعمل ودیکرلره کوره مؤنث اوله رق مستعملدر وکلام فصحاده هرایکی جهته کوره دخی وارد اولمشدر و بعضیلر واحدیله کندی بینی تا ایله فرق اولنان اسماء جموعك حجازیلره کوره مؤنث واهل نجد وتمیمه کوره مذکر استعمال اولندیغنی بیانله نخل وتمر وبر و بقر کلمه‌لریله تمثیل ایلمشلردر . وشارح قاموس نخل وشجر وسما وارض کبی اسم جنس واسم جنس مجراسنده جاری اولان کلمه لرکه واحد وجمعه اطلاق اولنور تذکیر وتأنیثلری جائزدر دیمشدر وهر حالده سماعا ثابت اولان ثابت اولدیغی وجه اوزره اخذ اولنور فافهم

﴿ سماعاً جائز التأنیث اولان کلمه‌لر ﴾

(آل) حال و زمنده سرابه دینور لمعت ولمع الآل دینور ای السراب دیمکدر (ازار) بدنه بورینه جك جار وملحفه‌یه دینور (انس) آدم اوغلنه دینور مفردی انسیدر (ابط) قولتغه دینور (اضحی) معناسی واختلاف سبقت ایتدی منظومهٔ عراقیه‌ده جائز التأنیث اوله‌رق مبسوطدر (اجاء) طی قبیله‌سی دیارنده برجبل ومصرده برقریه‌در (امان) برکیمسه‌یه ارتق مرحمتله قصوری عفو اولنه‌رق ویریلان تأمینات ووثیقه (بشر) آدم اوغلنه دینور (باع) قولاج تعبیر اولنان مقداره دینور (تم) تانك کسریله بالته‌یه دینور فأس معناسنه وتیمور بیل وچاپه دینور مسحاة معناسنه (ثمر) میوه‌یه دینور (ثعبان) اوزون ویوك یلانه دینور (جراد) چکرکه‌یه دینور (جن) کوزدن نهان برمخلوق (جام) کومشدن اولان قابه دینور کاسه ومشربه معناسنه (حال) انسانه مختص اولان هیئت وکیفیته دینور مثلا

﴿زيدله حال حسن﴾ وحسنة دينور زيدك كوزل حالى واردر ديمكدر (حمام) يبانى كوكرجنه دينور (حرف) اسمله فعلك مقابلى اولان كلمه (حزنق) خانك كسريله كنج ارنبه دينور (داء) مرض و علته دينور (روح) وديعهٔ الهى اولان جانه دينور حكما نفس اطلاق ايدرلر (سرى) هدى وزننده عامهٔ ليل ده يوله كيتمكه دينور اسمدر بنو اسد بونى جمع قياسله هميشه مؤنث اوقورلر (سقط) خلقتى ناتمام دوشكه دينور (سبيل) آچيق يوله دينور (سلاح) كتاب وزننده آلت حربه دينور (سلم) سينك كسر وفتحيله بارشمغه دينور صلح معناسنه شارح قاموسك بيانه كوره تأنيثى نقيضى اولان حرب لفظنه حمل ايله‌در (شعير) آرپه‌يه دينور (شمام) شمامه‌يه دينور (صليف) بيونك اينه دينور عرض العنق معناسنه (صدا) چاغرلدقده طاغ وكنبد امثالندن منعكس آوازه ورأسك ايچنده اولان حشو واجزاسنه ودماغه دينور (ضحى) قوشلق وقتنه دينور تصغيرنده ضحوه‌نك مصغرينه ملتبس اولمسون ايچون هاسز اوله‌رق ضحى دينور وضحى كونشه دخى اطلاق اولنور لكن بومعناده هميشه مؤنثدر (طريق) يوله دينور (طاووس) معروفدركه قنادلرى مزين قوشدر طاووس قوشى دينلور (ظهر) اويلان وقتنه دينلور (عجز) برنسنه‌نك كيروسنه دينور مؤخرالشيء معناسنه يقال ركب عجزالبعير اى مؤخره (عنق) بيونه دينور عشا كيجه قرا كولغنك اولنه دينور (فضا) ساحه وميدانه وككيش صحرايه دينور (فسا) فاس الكاسنده بربلده‌در (فهر) فانك كسريله جويز قيره‌جق مقدارى اولان صخره يعنى طاشه دينور (قشام) مائده‌دن سفره‌ده قالان بقيه‌يه دينور (قليب) قيويه دينور (كحل) كافك فتحيله قتلق سنه‌يه دينور وسمايه دخى دينلور وكافك ضميله سورميه دينور (ليث) ارسلانه وبرنوع اورمجكه دينور (لسان) آلت قول اولان جارحهٔ مخصوصه‌يه دينوركه دل تعبير اولنور (ليل) كيجه‌يه دينور (منون) دهر وزمانه دينور وموته يعنى اولومه دخى دنيلور (مسك) طيب معروفدر (نوى) خورما چكردكنه دينور يقال اكلت التمرة ولفظت نواها (نخل) خورما اغاجنه دينور مذكر و مؤنث استعمال اولنور (نخل منقعر) و

(نخل خاوية) قول شريفنده اولديغى كبى بوكبى لرده ولان قاعدهٔ جاريه سابقا كچدى (واسط) بعض قريه و محل آديدر اسماء بلدانك بقعه اعتباريله مؤنث وموضع اعتباريله مذكر استعمال اولنه جغى ايسه مرور ايلدى وقبيله اسملريده قبيله اعتباريله مؤنث استعمال اولنه بيلور .

بيت　　سماعا واجب التأنيث ايله جائز اولانى بيل
　　دكلسه يازديغم كلى بولنمق غيريده مشكل

درس ١٦٧

(مبحث مثنى) مثنى اسم تثنيه ديمكدر مثنى نك تعريفنده (ماالحق آخره الف اوياء مفتوح ماقبلها ونون مكسورة ليدل على ان معه مثله من جنسه) دنيلور يعنى مثنى شول براسم تثنيه دركه مفردينك آخرينه اول مفرد ايله جنسندن برمثلنك بولنديغنه دلالت ايتسون ايچون الف وياخود ماقبلى مفتوح يا ايله برده نون مكسوره لاحق اولور جاءنى مسلمان ورأيت مسلمين ومررت بمسلمين قوللرمزده مسلمان ومسلمين كبى شو تعريفدن مستبان اوله جغى اوزره مفاد مثنى اولان شيئين برجنسدن بولنوب معنين مختلفين اولماملیدر شوصورتده (طهر) ونقيضى بولنان (حيض) معنالرينه آيريجه وضعلرايله موضوع مثلا قرء لفظنك تثنيه سى بولنان (قرأن) ايله طهران وياخود حيضان مراد اولنور يوخسه طهر ايله حيض مراد اولنمز .

اب ايله ام ده (ابوين) و شمس ايله قمرده (قمرين) دينلمسيله اعتراض اولنه مز زيرا اب ايله ام وشمس ايله قمر بيننده مناسبت كامله بولنمغله جانب مذكر جانب مؤنثه تغليب اولنه رق (ام) ادعاءً اب و (شمس) ادعاء قمر تسميه اولنوب مثنى قيلنمشلردر بوكبى تثنيه لرك افرادى تغليب وادعا ايله برجنسدن اولمش اولور .

وعلملرك تثنيه وجمعلريده المسمى بهذاالاسم اعتباريله نكره قيلنوب امرين ويا امور متعدده يه متناول برمفهوم تحصيل ايلمكله در مثلا زيدان شو اسم ايله مسمى ايكى ذات وزيدون شو اسم ايله مسمى ذاتلر ديمكدر .

ذكر اولنان شو اشتراك معنوى اعتباريله تثنيه نك صحتنده شبهه يوق ايسه ده

لکن محل نزاع مجرد اشتراك لفظی اعتباریله جواز تثنیه‌درکه مثلا آنفا مرور ایدن (قرءان) ایله حیض ایله طهر مراد ایده‌بیلمکدر بونك مثلی ایسه کلام عربده بالاستقراء بولنمامغله جمهور حنفیه وعلامهٔ مدقق ابن حاجب حضرتلری تجویز بیورمامشلردر .

لکن نحاتدن جزولی واندلسی وابن مالك مجرد لفظده اتفاق بولنمغله تثنیه وجمعی اعتبار ایلمشلردر ومثلا قرأن ایله حیض وطهر مراد ایدیله‌بیلمکی تجویز ایتمشلردر واندلسی (عین شمس) و (عین میزان) مراد اوله‌رق عینان دنیلور دیمشدر .

بونلرك ذهابی امام شافعی رحمه اللهك شوذهابلرینه قریب درکه اسماء مشترکه برلفظ عمومله واقع اولسه مثلا (الاقراء حکمها کذا) قولمزده اقراء کبی ویاخود غیر موجبده واقع نکره کبی موضع عمومده واقع اولسه مثلا (مالقیت عینا) قولمزده عین کبی بونلر جمیع مدلولات مختلفه‌لرینه عام وشامل اولور دینلمشدر . جمهور حنفیجه شوقوللرمزده اقراء ایله حیضلر ویا طهرلر وعین ایله معانیٔ موضوعه‌سندن متکلمك مطلوبی اولان معنانك هر برفردی اراده اولنور ویاخود اقراء ایله قرء اسمیله مسمی اولانلر وعین ایله عین اسمیله مسمی هر بر فرد مراد اولور فافهم ان کنت من اهل النهی ولیس للانسان الا ماسعی .

درس ١٤٨

تثنیه‌لرك اکثرینك تعریف مثنی ایله حکمی معلوم اولوب انجق آخرنده الف مقصوره ویا ممدوده بولنان کلمه‌لرك تثنیه‌لری اخذ اولندیغنده آخرلرینه بعض تغیر تطرق ایلدیکی جهتله آنلرك کیفیت تثنیه‌سندن مجملا بحث ایلیه‌جکز . آخرنده الف مقصوره بولنان براسمك تثنیه‌سی اخذ اولنمق مراد اولندقده نظر اولنور اسم مزبور اکر اوچ حرفلی اولوب وحرف ثالث بولنان الف مقصوره حقیقة واودن منقلب ایسه مثلا عصا لفظی کبی ویاخود واویمیدر یائی‌میدر بیلنمیوب وامارهٔ (یا) اولان اماله دخی مسموع اولمیه‌رق واوی حکمنده ایسه مثلا برشخصه علم قیلنمش فدا وزننده الی لفظی کبی

شـوایکی تقدیرده حین تثنیه‌ده اعتبـاراً للاصل الف واوه قلب اولنور عصـا والی لفظلرینك تثنیه سـنده عصوان والوان دینور. واکر وجه مذکور اوزره اولمیوب حقیقـة یادن منقلبه ایسـه مثلا رحی لفظی کبی ویاخود واویمیدر یائی‌میدر بیلنمیوب لکن اماله مسموع اوله‌رق ویاخود اصلیـه اولوب واماله دخی بولنه‌رق حکما یائی ایسـه مثلا عدددن فرد معناسنه عصا وزننده اولان خسا وبرشخصه علم قیلنان متی لفظلری کبی بونلرده اعتباراً للاصل حین تثنیه‌ده الف یایه قلب اولنور رحی وخسـا ومتی لفظلرینك تثنیه‌لرنده رحیان وخسیان ومتیان دینور.

واکر اسم مزبور درت حرفلی ودهـا زیاده اولور ایسه لاجل التخفیف کذا حین تثنیه‌ده مطلقا الف یایه قلب اولنور مثلا حبلی وحبنطی وقبعثری ومصطفی و مرتضی لفظلرینك تثنیـه‌لرنده حبلیان و حبنطیـان وقبعثریان ومصطفیان ومرتضیان دینلور.

و آخرنده الف ممدوده بولنان براسمك تثنیه‌سی اخذ اولنمق مراد اولندقده کذا نظر اولنور اکر همزه‌سی اصلیـه اولور یعنی زائده اولمز ویا برزائده ویا اصلیه‌دن منقلبه بولنمز ایسـه حین تثنیه‌ده علی‌الاشهر ثابت اولور مثلا قراءتی جید وکوزل اولان کیمسه‌یه دینلان قراء لفظی کبی که تثنیه سنده (قراءآن) دینلور وابوعلی بعض عربدن همزه‌یی واوه قلبله قراوان دخی دینلدیکنی حکایه ایتمشدر. واکر همزه‌سی تأنیث ایچون اولوب یعنی الف تأنیثدن منقلبه بولنور ایسه واوه قلب اولنور حمراء کبی تثنیه‌سنده حمراوان دینلور همزه‌نك واوه قلب اولنمسی حرف ثقیل اولمقده واوه قریبتی اولمسی جهتله‌در نته‌کیم شو مناسبتدن ایچون بعضیده واو همزه‌یه قلب اولنمشـدر توقیتدن ماضئ مجهولده وارد اقتت ووجهك جمعی اجوه کلمه‌لری کبی.

واکر آخرنده الف ممدوده بولنان اسمك همزه‌سی اصلیه اولمیوب وتأنیث ایچون دخی اولمز بلکه یا الحـاق ایچون اولور ویاخود واو ویا یای اصلیه‌لردن منقلبه بولنور ایسه شوصورتلرده حین تثنیه‌ده همزه‌یی اثبـات ایتمك ویاخود همزه‌یی واوه قلب ایلمك یعنی شـوایکی وجه جائز اولور علباء لفظی کبی که همزه‌سی قرطاس لفظنه الحاق ایچون کتورلمشدر واودن

ویاخود یادن منقلبه‌در وکساء لفظی کبی‌که اصلی کساو اولوب همزه‌سی واو اصلیه‌دن ورداء لفظی کبی‌که اصلی ردای اولوب همزه‌سی یای اصلیه‌دن منقلبه‌در بونلرك تثنیه‌سنده همزه ایله علباءآن وکساءآن ورداءآن دینلمك وهمزه‌یی واوه قلبله علباوان وکساوان ورداوان دینلمك جائزدر.

اثبات همزه‌نك جوازی زیرا علباء نحونده همزه مثلا قرطاس لفظنده حرف اصلی‌یه مقابلة الحاق ایچون کتورلمش وکساء ورداء نحونده ایسه حرف اصلی‌دن منقلبه بولنمش اولملغله اصلیه حکمنده طوتیله‌رق قراء لفظی قبیلندن کورلملری جهتله‌در.

وهمزه‌یی واوه قلب دخی جائز اولمسی هرنقدر اولسه شو همزه بعینها اصلیه اولمامسی جهتله حمراء حکمنده کورلمسندندر وبعضیلر کساء ورداء نحونده همزه‌نك حین‌تثنیه‌ده یایه قلب اولنمسنی دخی روایت وتجویز ایلدیلر.

(خفی اولمیه‌که) نون تثنیه لاجل الاضافة حذف اولنور زیرا نون تنوین کبی کلمه‌نك تمامیت ودیکر برکلمه‌دن انفصالنی اقتضا ایلر اضافت ایسه آخر ایله امتزاج واتصالنی ایجاب ایدرکه شوایکی معنا بیننده منافات واردر.

وبیلملیدرکه تای‌تأنیث مثنی‌ده بعینها ثابت اولور مثلا شجرة وتمرة کلمه‌لرینك تثنیه‌سنده شجرتان وتمرتان دینور واما خصیة والیة لفظلرینك تثنیه‌سنده خلاف قیاس اوله‌رق تای‌تأنیثی حذف ایله خصیان والیان دینلمسی خصیة والیه ایکیشر اولوب یالکز بریله دیکرسز انتفاع اولنه‌مامسی جهتله احدهمانك آخره شدت اتصالی بولنمغله ایکی خصیه‌دن معبر خصیان وایکی الیه‌دن معبر الیان لفظلری کانه مفرد حکمنده اولمسی وتاء تأنیثك برکلمه‌نك حشونده بولنه‌مامسی تصورینه مبنیدر ومع هذا علی وفق القیاس تاء تأنیث ایله خصیتان والیتان دخی دینلور و بعضیلر خصیه والیه معنالرنده تاسز اوله‌رق خصی والی دخی هرنقدر قلیل الاستعمال ایسه‌ده لغت اولملغله خصیان والیان خصی والی لفظلرینك تثنیه‌سی اولمسنی تجویز ایلمشلر درکه شوصورتده اشکال یوقدر.

درس ۱۶۹

(مبحث جمع) جمع لغتده طاغنق نسنه‌لری بریکدرمك معناسنه‌در ومصدر

بمعنی المفعول دخی اولورکه بر یکدیریلمش نسنه یه وشو جهتله جماعته ویوم قیامته دخی اطلاق اولنور واصطلاح نحاتده (مادل علی آحاد مقصودة بحروف مفرده بتغیرما) دینه رك تعریف اولنور یعنی حروف مفردیله بر بر مقصود اولان آحاد اوزره بحسب الصوره برتغیره ملتبس اولدیغی حالده دلالت ایلیان اسمدر دیمکدر مثلا مسلمون ومسلمات کلمه لری کبی که مسلم ومسلمة لفظلرینك جمعلریدر مسلمون مسلم لفظیله مقصود آحاد مذکر جمله سنه ومسلمات مسلمة لفظیله مقصود آحاد مؤنث جمله سنه دلالت ایلر ولاجل الجمع کتورلمش واو ونون والف وتا ایله بحسب الصوره بر نوع تغیره ملتبس اوله رق صیغهٔ جمع اولمشلردر .

تعریفده ذکر اولنان (تغیر) زیاده ویا نقصان ویا حرکات وسکناتده حقیقة ویا حکما اختلاف جهتلریله اولمغه شاملدر مثلا (مسلمون) و (مسلمات) و (رجال) و (غرف) و (اسد) و (فلك) کبی (مسلون) مسلم لفظنك و (مسلمات) مسلمة لفظنك و (رجال) رجل لفظنك جمعیدرکه حرف زیاده ایلمکله اخذ اولنمشدر و (غرف) غرفه لفظنك جمعیدرکه تایی حذف و رایی تحریك ایله اخذ اولنمشدر و (اسد) همزه نك ضمی وسینك سکونیله و یاخود همزه و سینك ضمیله فتحتین ایله اسد لفظنك جمعیدرکه یالکز حرکات وسکناتده حقیقة برتبدل ایله اخذ اولنمشدر بونلرده تغیر بحسب الظاهردر و اما ضم اول و سکون ثانی ایله (فلك) لفظی کذا ضم اول وسکون ثانی ایله فلك لفظنك جمعیدر بروزنده مفرد وجمع اوله رق مستعملدر مفرد اولدقده اولنك ضمه سی قفل لفظنك اولنك ضمه سی کبیدر (قفل) ضم اول وسکون ثانیله لفظ مفرد اولوب تیمور کلیده دینور وجمع اولدقده اولنك ضمه سی اسد لفظنك اولنك ضمه سی کبیدر (اسد) ضم اول وسکون ثانیله سبقت ایلدیکی اوزره اسد لفظنك جمعیدر شو جهتله فلك لفظنده حین جمعده حرکات وسکناتده حقیقة برتغیر یوق ایسه ده لکن حکماً وار کبیدر پس تعریف جمعده اولان تغیر بحسب الظاهر ویا بحسب التقدیر اولمقدن اعم اولمش اولور .

خفی اولمیه که تعریف مذکورده (مادل علی آحاد) جمله سی جنسدر جملره

واسماء اجناس واسماء جموعه ومثلا (ثلاثة) (وعشرة) وبوكبي اسماء عدده شاملدر و (مقصودة بحروف مفرده) قولمز فصل اولوب جمعك غيريني اخراج ايلر زيرا اسم جنس واسم جمعك مفردی اولميوب كنديلرينه مفرد ضميری ارجاع اولنمسی كنديلرك مفرد اولملرينه دليل باهردر ومثلا تمرة تمر لفظنك وراكب ركب لفظنك مفردی دكلدر انجق صادق اولدقلری آحاددن برواحده موضوع لفظلردر واسماء عددك ايسه لفظلرندن هركز مفردی اولميوب تعريف مذكورافرادينی جامع واغيارينی مانعدر .

اسماء اجناس واسماء جموعدن هيچ برينك جمع اولمديغی مذهب سبويه‌دركه اكثر نحات بورأی اوزره اولوب واصح اولان دخی بودر واما اخفش جامل وباقروطلب وركب وصحب كبي لفظدن واحدی اولان اسماء جموعك جمع اولملرينی مثلا جامل جمل وباقر بقر وطلب طالب وركب راكب وصحب صاحب لفظنك جمعی اولمسنی اختيار ايلدی واما اسماء اجناسك ومثلا ابل وخيل وغنم كبي لفظدن واحدی اولميان اسماء جموعك جمع اولمامسنده سيبويهه موافقت ايلدی .

ونحاتدن امام فرا لفظدن واحدی اولان اسماء جموعله برابر مثلا تمر وتمرة وروم ورومی كبي كنديله واحدی بينی تا وياخود يا ايله فرق اولنان اسماء اجناسك دخی جمع اولمسنه ذاهب اولمشدر لكن اصح اولان ذكر اولنديغی اوزره بونلرك بريسی جمع دكلدر وآنفا اشارت اولنديغی اوزره مثلا تمرة تمر لفظنك وراكب ركب لفظنك مفردی اولميوب آنجق واحده موضوع لفظلردر واسماء اجناس واسماء جموعه ضمائر مفرده‌نك صحت ارجاعی مفرد اولملرينه دليلدر . وحالبوكه ذكراولنان اسماء اجناس واسماء جموع جمع اولسه‌لر جمع قلة اوزان مخصوصه اوزره كلديكندن وبونلردن بريسی اول وزنده بولنمدقلرندن نهايت جمع كثرة اولورلر ايدی جموع كثرت ايسه تصغير اولندقده واحدينه رد اولنه‌رق تصغير اولنور ونسبتده دخی كذا واحدينه رد ايديلور بونلرده ايسه حين تصغير ونسبتده اويله برد غيرمتصوردر شومادەلر ايسه قوياً مفرد اولملرينی مؤيددر .

درس ١٧٠

خفی اولمیه‌که تعریف مذکور ایله معرف اولان جمع ایکیدن خالی دکلدر یاجمع مصحح ویاخود جمع مکسر اولو روجمع دیکر جهتله دخی جمع کثرت وجمع قلة شقلرینه‌تقسیم اولنور (الجمع المصحح) بوده ایکی قسمدرکه یاجمع مذکر مصحح ویاخود جمع مؤنث مصحح اولور (جمع مذکر مصحح) (مالحق اخره واو مضموم ماقبلها او یاء مکسور ماقبلها ونون مفتوحة لیدل علی ان معه اکثر منه) دینه‌رك تعریف اولنور یعنی جمع مذکر مصحح مفردینك آخرینه حالت رفعده ماقبلی مضموم واو وحالت نصب‌وجرده ماقبلی مکسوریا ایله وهرحالده برده‌نون مفتوحه‌لاحق اولان اسمدر تاکه شو لحوق مفردیله بیله برمثلندن اکثری بولندیغنه دلالت ایلیه جاءنی مسلمون ورأیت مسلمین ومررت بمسلمین قوللرمزده مسلمون ومسلمین کبی .

خفی اولمیه‌که جمع مذکر مصحح قیلنه‌جق اسمك آخرنده ملفوظ ویاخود مقدر اوله‌رق ماقبلی مکسور یاحرفی بولنور ایسه مثلا القاضی وقاض کبی حین جمعده حذف اولنور القاضی وقاض کلمه‌لرینك جمعنده حالت رفعده القاضون وقاضون وحالت نصب وجرده القاضین وقاضین دینور واکر آخرنده الف ممدوده بولنور ایسه مثلا بررجله علم قیلنان ورقاء کبی حین جمعده الف ممدوده واوه قلب اولنور ورقاء لفظنك جمعنده ورقوون وورقوین دینور واکر آخرنده الف مقصوره بولنور ایسه مثلا مصطفی کبی حین جمعده التقاء ساکنیندن ایچون الف مقصوره حذف اولنور والف مقصوره‌یه دلالت ایتسون ایچون ماقبلی مفتوح اوله‌رق قالور مصطفی لفظنك جمعنده مصطفون ومصطفین دینور .

وبیلملیدرکه جمع مذکر مصحح اخذ اولنه‌جق اسم مذکر ایکیدن خالی دکلدر یااسم غیر صفت ویاخود صفت اولور اسم غیر صفت اولور ایسه جمع مذکر مصحح اخذینك صحتی اوچ شرط ایله مشروطدر شرط اول مذکراولملیدر شرط ثانی علم اولملیدر شرط ثالث عاقل اولملیدر پس (عین)

و (مرأة) وبرفرسه علم اوله‌رق (اعوج) لفظلری جمع مذكر مصحح ایله جمع اولنه‌مز و بیلملیدركه بو راده مذكر ایله مراد كرك ملفوظ وكرك مقدر اوله تاء تأنیثدن مجرد اولمقدر پس مذكر عاقله علم اولوب فقط آخرنده بولنان مثلا (طلحة) لفظی تادن مجرد اولمامغله جمع مذكر مصحح ایله جمع اولنه‌مز بلكه الف تا ایله جمع اولنه‌رق طلحات دینور لكن كوفیلر وابن كیسان جمع مذكر مصحح ایله جمع اولنمسنی تجویز ایلدیلر انجق كوفیلر سكون لامله طلحون وطلحین دیدیلر وابن كیسان فتح لامله ثبت ایلدی . واما مذكر عاقله علم قیلنه‌رق مثلا (ورقاء)و(سلمی) كبیلرك جمع مذكر مصحح ایله جمع اولنملری جائزدر زیرا علامت تأنیثده اصل اولان (تا) اولوب الف اولمامغله الف جمع مذكر مصحح ایله جمعی منع ایده‌مز حالبوكه جمع مذكر مصحح اخذنده الف ممدوده واوه قلب اولنه‌جغندن علامت تأنیث اولمق صورتی محو اولمش اولور واكر الف مقصوره ایسه بالكلیه حذف اولنور .

اشته براسمده اشبو ذكر اولنان شروط ثلثه تحقق ایلدكده جمع مذكر مصحح ایله جمع اولنمسی جائز اولور مثلا زید وورقاء ومصطفی كبی جمعلرنده زیدون وورقوون ومصطفون دینور كما سبق .

واكر (جمع مذكر مصحح اخذ اولنه‌جق) اسم صفت اولور ایسه مثلا اسم فاعل اسم مفعول كبی جمع مذكر مصحح اخذینك صحتی بش شرطله مشروط اولوب بری وجودی دردی عدمیدر .

(شرط اول) وجودیدركه مذكر وعاقل اولملیدر پس مثلا صافن وصاهل امثالی بو جمع ایله جمع اولنه‌مز .

(شرط ثانی) مذكر وعاقل اولمغله بیله افعل فعلاء اولمامليدر یعنی مذكر ومؤنثی ایچون آیریجه صیغه‌لر موضوع اوله‌رق مذكری افعل وزننده ومؤنثی فعلاء وزننده اولان برصفت اولماملیدر مثلا احمر حمراء كبی بوكبیلره بین النحاة افعل صفت دینلور جمع مذكر مصحح ایله جمع اولنه‌مز زیرا افعل تفضیل جمع مذكر مصحح ایله جمع اولنور كه مثلا انصر كلمه سنك جمعنده انصرون دینلور واكر افعل صفت دخی جمع مذكر مصحح ایله

جمع اولنسه افعل تفضيله التباس لازم كلور ايدى واكر نيچون برعكس اولمدى دينلور ايسه زياده يه دلالتدن ايچون افعل تفضيلده معناى صفتك اكمل اولمسى جهتله اشرف جموعى احرازه افعل صفتدن اليق بولنمسيله جواب ويريلور .

(شرط ثالث) فعلان فعلى دخى اولماملیدر يعنى مذكر ومؤنثى ايچون كذا آيريجه صيغه لر موضوع اوله رق مذكرى فعلان وزننده ومؤنثى فعلى وزننده اولان برصفت اولماليدر مثلا سكران كبى بوكبيلر اشبو جمع ايله جمع اولنه مز زيرا مثلا ندمان ندمانة كبى مذكرى فعلان ومؤنثى فعلانة وزننده اولان صفتلر اشبو جمع ايله جمع اولنديغندن اكر فعلان فعلى وزننده اولنلر دخى اشبو جمعله جمع اولنسه لر التباس لازم كلور ايدى وبرعكس اولمامسى زيرا مذكر ايله مؤنث بينى (تا) نك وجود وعدميله فرق اولنمق اصل اولوب فعلان فعلانة وزنلرنده بولنانلر ايسه شواصل اوزره بولندقلرندن اشرف جموعى احرازه احرى بولنمشلردر .

(شرط رابع) مذكر ايله مؤنثه على السويه اطلاق اولنان صفت دخى اولماملیدر مثلا صبور وجريح كبى رجل صبور وجريح وامرأة صبور وجريح دينلور بوكبيلرك مذكر ومؤنثدن برينه اختصاصى اولمديغندن نه اشبو جمع ايله ونه ده الف تا ايله جمع اولنملرى استحسان اولنمامشدر بلكه مناسب اولان مذكر ايله مؤنث يه مستوى اوله جق برجمعله جمع اولنمقدركه صبور وجريح كلمه لرينك جمعنده صبر وجرحى دنيلور .

(شرط خامس) تاى تأنيثه ملتبس دخى اولماملیدر علامه ونسابه كبى زيرا جمع مذكر مصحح ايله تاى تأنيثك اجتماعى كريه كورلديكندن وتاى تأنيثك حذفنده التباس محذورى بولنديغندن بوكبيلر دخى اشبو جمعله جمع اولنه مز واما اشبو شروط مذكوره يه موافق اولان صفتلر مثلا ناصر ومنصور ونصار وانصر وحسن وندمان كبى اشبو جمعله جمعلنورلر سنه وارض لفظلرينك جمعنده بونلرده تذكير وعقل منتفى اولوب علم وياخود صفت دخى اولمدقلرى حالده مسموع اولان سنين وارضين وبوكبيلر شاذ

اولمغله قاعدهٔ مبسوطه‌مزه مخل دکلدر و بیلملیدرکه اشبو نون جمع دخی تثنیه نوننده ذکر اولنان علتدن ایچون لاجل الاضافة حذف اولنور .

درس ١٧٤

و اما (جمع مؤنث مصحح) (ماالحق آخره الف وتاء) دینه‌رك تعریف اولنور یعنی جمع مؤنث مصحح مفردینك آخرینه الف وتا لاحق اولان اسمدر دیمکدر مؤمنات ومسلمات کبی که مؤمنة ومسلمة کلمه‌لرینك جمعلریدر برکلمه‌ده ایکی علامت تأنیث جمع اولمامق ایچون حین جمعده مؤمنة ومسلمة کلمه‌لرینك آخرنده اولان تا حذف اولنه‌رق پس اشبو جمع ایله جمع اولنمشدر .

خفی اولمیه‌که جمع مؤنث مصحح اخذ اولنه‌جق اسم مؤنث صفت اولوب وبرمذکری بولنور ایسه اول مذکر واو ونون ایله جمع اولنور برمذکر اولملیدر مثلا ناصرات ومنصورات ونصارات ونصریات وحسنات وندمانات کبی‌که ناصرة ومنصورة ونصارة ونصری وحسنة وندمانة لفظلرینك جمعلریدر مذکرلری ناصر ومنصور ونصار وانصر وحسن وندماندرکه جمع مذکر مصحح ایله جمع اولنورلر واما مذکری افعل وزننده اولان فعلاء موزونی ومذکری فعلان وزننده اولان فعلی موزونی مثلا حمراء وسکری کبی ومذکر ایله مؤنث کندنده مستوی بولنان مثلا صبوروجریح کبی بونلر مذکرده جمع مصحح ایله جمع اولنمیه‌جقلرندن فرعك اصل اوزره مزیتی لازم کلمامك ایچون مؤنثده دخی جمع مصحح ایله جمع اولنمزلر لکن نحاتدن ابن کیسان افعل فعلاء وفعلان فعلی موزونلرنده مذکرلرنده واو ونون ایله جمعی تجویز ایلدیکی کبی مؤنثلرنده دخی الف تا ایله جمعی تجویز ایلمشدر وبیلملیدرکه غلبهٔ اسمیه ایله بالاتفاق جائز اولور نته‌کیم علیه‌الصلوة والسلام افندمزك (لیس فی الخضراوات صدقة) قول شریفنده شواهدلدن خضراء کلمه‌سی الف تا ایله جمع اولنمشدر .

واکر جمع مؤنث مصحح اخذ اولنه‌جق صفتك واو ونون ایله جمع اولنور برمذکری یوق ایسه کندیسی تای تأنیثدن مجرد اولمامق شرطدر پس

حائض وطالق نحوى الف تا ايله جمع اولنمز زيرا حائضة وطـالقة الف تا ايله جمع اولنديغندن اكر حائض وطالق دخى الف تا ايله جمع اولنسه التباس لازم كلور ايدى بلكه جمعلرنده حوائض وحيض وطوالق دنيلور واكر جمع مؤنث مصحح اخذ اولنه جق اسمده معناى وصفيت اولمز ايسـه ابن حاجب حضرتلرينك بيان ايلدكلرى اوزره مطلقا الف تا ايله جمع اولنورلر مثلا حمزه وطلحه وزينب وصحراء وسلمى كبى جمعلرنده حمزات وطلحات وزينبات وصحروات وسلموات دنيلور لكن شـيخ رضى اشـبو اطلاقى بكنميوب مثلا نار وشمس كبى مؤنث سماعى اولوب تأنيثى غير حقيقى بولنـانلرده تأنيث حقيقى اولميوب وظـاهراً علامت تأنيث دخى بولنمديغى جهتله تأنيثك خفى اولمسـندن ايچون الف تا ايله جمع مطرد اولميوب مثلا سموات وكائنات كبى سماعى اولمسنى اختيار ايلمشلردر .

وخفى اولميه‌كه جمع تكسيرى اولميان (اسم جنس مذكر لايعقل) غالبا الف تا ايله جمع اولنور حمامات وسرادقات كبى وحرفلرى اصلى اوله‌رق هربر اسم خماسى دخى تكسيرى اولمدقچه الف تا ايله جمع اولنور سفر جل كبى‌كه جمعنده سـفر جلات دينور واما اكر جمع تكسيرلرى بوانور ايسه اشـبو جمع ايله جمع اولنمزلر مثلا جوالق كله سى كبى‌كه جيمك ولامك كسريله‌در وجيمك ضمى ولامك فتحى وكسريله‌ده لغتـدر چواله دينور جمع تكسير اوله‌رق جمعنده مساجد ومصابيح وزنلرنده جوالق وجواليق كلمكله ارتق الف تا ايله جوالقات دينلمز .

وبيلمليدركه جمع تكسـيرى مسموع اوليـان جمعلر دخى غالبا الف تا ايله جمع اولنورلر مثلا رجالات وصواحبات وبيوتات كبى واما مثلا كلابك جمعى اولان اكلب لفظنك جمعنـده جمع تكسـير اوله رق اكالب وارد اولمغله اكلبات دينلمز .

وبيلمليدركه حرفلرى اصلى اوله‌رق هربر اسم خماسى‌كه صفت واقع اولوب كرك مذكر ومؤنث بيننده مشـترك اوله صهصلق كبى وكرك مؤنثه مختص اوله جحمرش كبى جمع تكسيرلرى مستكره اولمغله الف تا ايله جمع اولنورلر صهصلق چاغرغان اولان قوجه هريف وقوجه عورته دينور وجحمرش پك ياشلو قارى‌يه دينور .

و (دخی مذکر لایعقلك صفتی) مطرداً الف تا ایله جمع اولنور کرك مذکر حقیقی اوله صافن وصاهل وسبحل وسبطر کبی جمعلرنده صافنات وصاهلات وسبحلات وسبطرات دینلور وکرك مذکر غیر حقیقی اوله ایام خالیات قولمزده خالیات کبی‌که خالی لفظنك جمعیدر واوائل کتابده مرور ایلیان المرفوعات والمنصوبات والمجرورات دخی بوقبیلدندرکه مرفوع ومنصوب ومجرور لفظلرینك جمعلریدر نته‌کیم عبدالرحمن جامی حضرتلری کافیه شرحنده اشارت بیورمشلردر واما عقلایه صفت قیلنه‌رق مثلا نسوة مرفوعات ومنصوبات اومجروراة دینلسه مرفوعة ومنصوبة ومجرورة لفظلرینك جمعی اولورلر .

و بیلملیدکه غیر عقلانك مصغرلری دخی مصغرده معنای وصف بولنمغله الف تاایله جمعلنورلرمثلا جبیلات وحمیرات کبی فافهم بوندن زیاده تفصیلاته خواهشکر اولانلرك شیخ رضی‌یه مراجعت ایلملری‌لازمدر .

درس ١٧٢

(الجمع المکسر) جمع مکسر وجمع تکسیر دینلان مفردینك صیغه سی تحصیل جمعیت ایچون حقیقة ویاخود حکماً متغیر ومنکسر بولنان جمعلردرکه (ماتغیر بناء واحده) دینمکله معرفدر رجال وافراس وغلمان واسد وغرف وفلك وهجان کبی (رجال) رجل و (افراس) فرس و (غلمان) غلام و (اسد) و (اسد) اسد و (غرف) غرفه و (فلك) قفل وزننده ینه بو وزنده فلك و (هجان) کتاب وزننده ینه بووزنده هجان لفظنك جمعلریدر رجال وافراس وغلمان واسد وغرفده واحدلرینك بناسی حقیقة متغیر اولمش فلك وهجانده حکماً متغیر بولنمشدر زیرا فلك کلمه‌سنك اولنك ضمه سی مفرد اولدقده سابقا ذکر اولندیغی اوزره قفل کلمه‌سنك اولنك ضمه‌سی کیبدر وجمع اولدقده اسد کلمه‌سنك اولنك ضمه سی کیبدر وهجان کلمه‌سنك اولنك کسره‌سی مفرد اولدقده کتاب کلمه سنك اولنك کسره سی کیبدر وجمع اولدقده رجال کلمه سنك اولنك کسره‌سی کیبدر و بیلملیدرکه جمع مصححده مفردینك صیغه‌سی متغیر ومنکسر اولمیوب آنجق آخرینه

خارجا جمع ایچون کتوریلان حرفلرك لحوقیله بر تغیر تطرق ایلدیکندن ومصطفون نحونده هر نقدر مفردینك نفسنده عروض تغیر مشاهده اولنمقده ایسه‌ده شو تغیر تحصیل جمعیت ایچون اولمیوب آنجق بعد حصول الجمعیة لازم کلدیکندن جمع مصحح اولوب بوکیلر جمع تکسیر تعریفندن خارجدر جمع مصحح وجمع مکسر معلوم اولدی ایسه خفی اولمیه‌که جمع دیکر جهتله‌ده جمع کثرت وجمع قلت قسملرینه منقسمدر (الجمع القلة) جمع قلت اوچدن اونه قدر افراد اوزره اطلاق اولنه‌بیلان جمعلردرکه اوزان مخصوصه اوزره کلمشلردر اول وزنلر افعل وافعال وافعلة وفعلة در افلس وافراس وارغفة وغلمة کبی که فلس وفرس ورغیف وغلام کلمه‌لرینك جمعلریدر نته‌کیم بر بیت فارسی ایله شو وزنلر بیان اولنمشدر بیت جمع قلت چار باشد در وزان نحو یان افعل افعال فعلة هم بوزن افعله نحاتدن فراء فتحتین ایله فعلة وزننده بولنان جمعلر دخی جمع قلتدر دیمشدر و بوکا عربلرك (هم اکلة راس) قوللریله استدلال ایلمشدرکه مفادی آنلر آنجق بر باشی اکل ایدیجیلردر دیمکدرکه آزلقلرندن برراسك کفایت ایده‌جکنی مشعردر لکن فرآنك بونکته استدلالی هیچ برشی دکلدر دینلمشدر زیرا شبو قلت فعلة وزننده (اکلة) کلمه‌سنك خصوصیتندن ناشی اولمیوب آنجق برراسی اکل ایده بیلملرندن مستبان اولمشدر ونحاتدن تبریزی افعلاء وزننده اولنلری دخی جمع قلة‌دن قلمشدر مثلا اصدقاء کبی و بعض نحات واحدینك متغیر اولمامسی جهتله تثنیه‌یه مشابهتندن ایچون جمع مصححی دخی جمع قلتدن عد ایلدیلر ابن حاجب حضرتلری دخی کافیه‌سنده اشبو مسلکه سالك اولمشدر ونحاتدن ابن خروف جمع کثرت ایله جمع قلت بیننده مشترك اولمسنی اختیار ایلمشدر وشیخ رضی تثنیه‌یه لفظاً مشابهت معناً دخی مشابهتی اقتضا ایلمز دیوب اصح اولان مطلق جمع ایچون اولوب قلت وکثرته صالحدر دیدی واما اوزان اربعهٔ متقدمه‌نك قلته اختصاصی اوچدن اونه قدر عددلرك تمیزنده غلبهٔ وقوعلریله و بالاستقراء معلوم ومستدلدر (الجمع الکثرة) جمع قلت وجمع مصححك غیری جمعلرك کافه‌سی جمع کثرتدرکه اوندن یوقاری افراده دخی اطلاق اولنورلر.

وبيلمليدركه جمع قلت وجمع كثرتدن هر بری دیکرینك وجودیله بیله بعض دیکرندن ایچون دخی استعاره اولنه بیلور مثلا ثلثة قروء قول شریفنده اولدیغی کبی که قرء لفظنك جمع قلتی اولان اقراءوارایکن جمع کثرتی اولان قروء ذکر اولنوب ثلثة عددینه تمیز قیلنمشدر وبیلمليدركه جمع كثرت یکرمی ایکی وزن اوزره بولنمشدر .

(اولکیسی) فعلدر فانك ضمی وعینك سکونیله حمر کبی احمرنك مؤنثدر.

(ایکنجیسی) فعلاندر فانك ضمی عینك سکونیله غفران کبی غفیر لفظنك جمعیدر .

(اوچنجیسی) فعلاندرفانك کسری عینك سکونیله غلمان کبی غلام لفظنك جمعیدر .

(دردنجیسی) فعلیدر فانك فتحی وعینك سکونی و آخرنده الف مقصوره ایله جرحی کبی جریح لفظنك جمعیدر .

(بشنجیسی) فعلدر فانك کسری عینك فتحیله فرق کبی فرقه لفظنك جمعیدر

(التنجیسی) فعالدرفانك ضمی عینك تشدیدیله صوام کبی صائم لفظنك جمعیدر

(یدنجیسی) افعلاء درهمزه نك فتحی وعینك کسری و آخرنده الف ممدوده ایله اولیاء کبی ولی لفظنك جمعیدر.

(سکزنجیسی) فعلدر فانك ضمی وعینك فتح وتشدیدیله حیض کبی حائض لفظنك جمعیدر .

(طقوزنجیسی) فعالدر فانك کسریله رجال کبی رجل لفظنك جمعیدر .

(اونجیسی) فعلدر فانك ضمی وعینك فتحیله غرف کبی غرفه لفظنك جمعیدر.

(اونبرنجیسی) فعلةدر فتحاتیله نصرة کبی ناصر لفظنك جمعیدر.

(اون ایکنجیسی) فعلةدر فانك ضمی وعینك فتحیله قضات کبی اصلی قضیه در یا الفه قلب اولنمشدر قاضی لفظنك جمعیدر .

(اون اوچنجیسی) فعلةدر فانك کسری وعین ولامك فتحیله قرطة کبی قرط لفظنك جمعیدر قرط کوپه یه دینورکه قولاغه آصیلور .

(اون دردنجیسی) فعالادر فانك فتحی و آخرنده الف مقصوره ایله یتامی کبی یتیم لفظنك جمعیدر .

(اون بشنجیسی) فعیل در فانك فتحیله عبید کبی عبد لفظنك جمعیدر .
(اون التنجیسی) فعول در فانك ضمیله وجوه کبی وجه لفظنك جمعیدر .
(اون یدنجیسی) فعلاء در فانك ضمی وعینك فتحیله ظرفاء کبی ظریف لفظنك جمعیدر .
(اون سكزنجیسی) فعالی در فانك ضمی و آخرنده الف مقصوره ایله اساری کبی اسیر لفظنك جمعیدر .
(اون طقوزنجیسی) صیغهٔ منتهی الجموع اوزره اولاندر مثلا عوامل وترائب وصنادید وکراسی ومصابیح ومساجد واناعیم واکابر کبی فواعل وفعائل وفعالیل وفعالی ومفاعیل ومفاعل وافاعیل وافاعل وزنلرنده ،عامل، و، تریبه، و، صندید، و، کرسی ، و، مصباح ، و، مسجد وانعام ، و، اکبر لفظلرینك جمعلریدر (یکرمنجیسی) فعلی در فانك کسری وعینك سکونی و آخرنده الف مقصوره ایله ظربی کبی ضربان لفظنك جمعیدر .
(یکرمی برنجیسی) فعل در ضمتین ایله اسد کبی اسد لفظنك جمعیدر وحمر وزنی اوزره دخی واردر نته کیم مراراً مرور ایلدی .
(یکرمی ایکنجیسی) مفعولاء در مشیوخاء کبی شیخ لفظنك جمعیدر .

درس ١٧٣

خفی اولمیه که برعامل یعنی ،فعل، ویاخود فعله مشابه بولنانکه مثلا ،اسم فاعل ،اسم مفعول ،صفت مشبهه کبی بونلر یا بر اسم مظهره و یاخود برضمیره اسناد اولنمقدن خالی دکلدر اسم مظهره اسناد اولنورلر ایسه اول اسم مظهر کرك مفرد وکرك تثنیه وکرك قنغی برجمع واقع اولور ایسه اولسون کندینه اسناد اولنان عاملك یعنی فعل و یاخود مشابه فعلك افراد وغیبتی واجبدر . فقط اول اسم مظهر اکر مفرد مذکر و یاخود تثنیهٔ مذکر ویاخود جمع مذکر مصحح اولور ایسه عاملنك مفرد مذکر غائب بولنمسی لازم اولور ضرب زید وضرب الزیدان وضرب الزیدون واضارب زید واضارب الزیدان واضارب الزیدون کبی . واکر اول اسم مظهر مفرد مؤنث حقیقی

ویاخود تثنیه مؤنث حقیقی وآدمیندن اولوب عامله دخی متصل ایسه عاملك مفرد مؤنث غائبه اولمسی واجب اولور ضربت هند و الهندان وزید ضاربة جاریته کبی. لکن شوصورتده فعل افعال متصرفه‌دن اولملیدر. واکر افعال غیر متصرفه‌دن اولور ایسه فعل مدح وذم وفعل تعجب کبی تذکیر وتأنیث جائز اولور نعم اونعمت المرأة هند کبی. واکر اول اسم مظهر مفرد مؤنث غیر حقیقی ویاخود مفرد مؤنث حقیقی غیر ادمی ویا خود تثنیهٔ مؤنث حقیقی غیر ادمی ویاخود عامله غیر متصل بولنور ایسه شوصورتلرده عاملك مفرد مذکر غائب ویاخود مفرد مؤنث غائبه اولمسی جائز اولور (طلعت) او (طلع) ویاخود (اطالعة) او (اطالع الشمس اوالشمسان و (سارت) او (سار) ویاخود (اسائرة) او (اسائرالناقة اوالناقتان و (جاءت) او (جاء) ویاخود (اجائیة) او (اجاء) القاضی الیوم امرأة کبی .

واکر اسم مظهر جمع مؤنث مصحح ویاخود جمع مذکر مکسر ویاخود جمع مؤنث مکسره اولور ایسه کرك عاقل وکرك غیر عاقل اوله عاملك کذا مفرد مذکر غائب ویاخود مفرد مؤنث غائبه اولمسی جائز اولور (جاءت) او (جاء) ویاخود (أجائیة) او (اجاءالمؤمنات) او «الصافنات» او «الرجال» او «الایام» او «النساء» او «الانوق» کبی. لکن بونیده بیلملیدرکه اکر عامل مشابه وموازن فعل اولمز ایسه افراد واجب اولمز (مررت برجل قعود غلمانه) ترکیبنده اولدیغی اوزره‌که غلمان قعود لفظنك فاعلی اولوب غلمان غلامك وقعود قاعدك جمع مکسریدر تکسیرایله قعود موازنهٔ فعلدن خروج ایلمکله قاعدهٔ کلیه‌مزه مورث خلل دکلدر .

واکر برعامل «مضمره» یعنی ضمیره اسناد اولنور ایسه اول ضمیر مفرد مذکر ضمیری اولوب یعنی «مفردمذکره راجع» ایسه عاملك دخی مفرد مذکر اولمسی واکر تثنیهٔ مذکر ضمیری ایسه عاملك دخی تثنیهٔ مذکر اولمسی واکر جمع مذکر مصحح ضمیری ایسه عاملك دخی جمع مذکر اولمسی لازمدر زید ضرب . اوضارب . والزیدان ضربا . اوضاربان والزیدون ضربوا . اوضاربون و یازید ضربت اوانت ضارب و (یازیدان

ضربتما او انتما ضاربان و (یازیدون ضربتم او انتم ضاربون و (انا ضربت او ضارب و (نحن ضربنا اوضارب کبی واکر ،ضمیر، مفرد مؤنث ضمیری ایسه عاملنك دخی مفرد مؤنث واکر تثنیهٔ مؤنث ضمیری ایسه عاملنك دخی تثنیهٔ مؤنث اولمسی واجبدر هند ضربت اوضاربة والشمس طلعت اوطالعة والناقة هربت اوهاربة والهندان ضربتا اوضاربتان والشمسان طلعتا اوطالعتان والناقتان هربتا اوهاربتان کبی .

واکر اول ضمیر جمع مذکر مکسر عاقل ضمیری ایسه جمع مذکر سالمك غیری هر برجمع جماعت اعتباریله مؤنث اولمغله عاملك مفرد مؤنث ویاخود جمع مذکر اولمسی واجب اولور الرجال نصرت او نصروا اوناصرة اوناصرون کبی .

واکر اول ضمیر جمع مذکر مکسر غیر عاقل ضمیری اولور ایسه ویاخود جمع مؤنث مصححه ویاخود جمع مؤنث مکسره ضمیری اولور ایسه کرك عاقل وکرك غیر عاقل اولەلر عاملك مفرد مؤنث ویاخود جمع مؤنث اولمسی واجب اولور الازمن رجعت اورجعن اوراجعة اوراجعات اور واجع و المسلمات نصرت اونصرن اوناصرة اوناصرات اونواصر والصافنات صهلت اوصهلن اوصاهلة اوصاهلات اوصواهل والنساء ضحکت اوضحکن اوضاحکة اوضاحکات اوضواحك والعیون ظهرت اوظهرن اوظاهرة اوظاهرات اوظواهر کبی وعلیك الاعتبار .

شو محله دکین معرب ومبنی ومعمولات ومذکر ومؤنث وتثنیه وجمع ونیجه فوائد کثیرەدن بحث اولندی بوندن بویله دخی اسمدن عامل اولنلری بیانله مطلب اسمی تکمیل و بعنایة الله تعالی مطلب فعله شروع ایلیه جکز .

﴿ مبحث العامل القیاسی ﴾

مقدمهٔ کتابده بیان اولندیغی اوزره عامل قیاسی طقوز دانه اولوب بریسی فعلدرکه آندن مطلب فعلده بحث اولنه جقدر وسکز دانەسی اسمدرکه آنلر ،مصدر، اسم فاعل، اسم مفعول، صفت مشبهه، اسم تفضیل، اسم مضاف، اسم

مبهم تام و کندیلرده مقدمه‌ده کوستردیکی اوزره معنای فعل بولنان کلمه‌لر اوله‌جقدر اسم مضافدن مجروراتده واسم مبهم تامدن تمیزده واسماء افعالدن مبحث مبنی‌ده اولدیغجه بحث مرور ایلمکله شو آراده دیکرلرندن بحث اولنه‌جقدر .

درس ١٧٤

(مبحث المصدر) مصدر لغةً مصدر میمی اولوب صدور و یاخود اسم مکان اولوب محل صدور معناسنه‌در اصطلاح نحاتده فعل اوزره جاری اولان حدثه دلالت ایدن اسمه دینورکه (اسم الحدث الجاری علی الفعل) دینمکله تعریف اولنور حدث ایله مراد بر غیر ایله ، یعنی فاعلیله قائم برمعنا دیمکدر فعله انفعاله وفاعلدن صادر اوله‌رق و آنکله قائم وفاعلدن صادر اولمیه‌رق انجق آنکله قائم بولنانلره شاملدر کسر انکسار ضرب مشی طول قصر حسن قبح کبی .

وفعل اوزره جاری اولمسیله مراد اول حدثدن برفعل مشتق اولوب وحدث مشتق منهك اول فعلی مؤکد ویاخود نوع ویاعددنی مبین اوله بیلور یعنی مفعول مطلق واقع اولمسی صحیح اولور برحدث اولمسیدر مثلا جلست جلوساً وجلسة وجلسة قولمزده جلوس وجلسة وجلسة کبی .

پس ویلاله وویحاله قولمزده اولان ویل وویح وبوکبیلردن برفعل مشتق اولمامغله وعالمیت قادریت مسعودیت معموریت کبی آخرینه یای مصدریه الحاقیله مصدر قیلنانلردن اصللری اسم فاعل ویا اسم مفعول اولمسی جهتله برفعل مشتق اولمدیغی کبی مفعول مطلق دخی واقع اوله‌میه‌جقلرندن اصطلاح نحاتده بوکبیلر مصدرده داخل اوله‌مز .

بالاده مصدر ایچون ذکر اولنان تعریف بصریلر عندنده‌درکه اشتقاقده مصدرك اصل اولمسنه ذاهبلردر . بصریلر مصدرك اصالتنه اوچ وجهله استدلال ایدرلر .

(وجه اول) مصدرك مفهومی واحددرکه حدثدر فعلك مفهومی ایسه متعدددرکه حدث ایله برابر زمانه دخی دلالت ایدر واحد ایسه متعدددن

اقدم اولمغله مصدر دخی فعلدن مقدم وفعلك اصـلی اولمش اولور مصدر افعالك اصلی اولدقده اسم فاعل واسم مفعول وبوكبی متعلقات افعالك دخی اصلی اوله جغی بالبداهه ثابت اولور .

(وجه ثانی) مصدر اسـمدر اسم ایســه افاده ده فعلدن مستغنیدر فعلدن مستغنی بولنان ایسه فعله اصل اولمغه احرادر .

(وجه ثالث) مصدر اسم مكان اولوب محل صدور معنـاسنه‌در مصدره مصدر دینمسیده اشیای تسعه‌نك كندندن صدور ایلمسی جهتله‌در .

لكن كوفیلر مفهوم مصدرك مجرد واحد اولمسی اشـتقاقده اصالتی اقتضا ایتمز واسمك افاده‌ده فعلدن استغناسی مصدرك اشـتقاقده اصالتی مقتضی اوله من ومصدر لفظنك مصدر میمی بمعنی المفعول اولمسیده محتملدر دیه‌رك فعلك اشتقاقده اصل اولمسنه وجوه ثلثهٔ آتیه ایله استدلال ایتدیلر .

(وجه اول) فعلك اعلالی مصـدرك اعلالنه (وجوداً وعدماً مداردر) اعلالده مداریت ایسه اشتقاقده اصالتی اقتضا ایلر (وجوداً مدار اولمسی مثلا یعد كلمه سنده واو بین یاء وكسرة واقع اولمسی جهتله حذف ایله اعلال بولندیغندن مصدری اولان عدة كلمه‌سنده دخی واو حذف اولنه رق آندن عوض اخرینه برتا كتورلمكله اعلال وقوعبولمشـدر وقام كلمه‌سنده اعلال بولنمغله مصدری اولان قیامده دخی واو یایه قلب اولنمغله اعلال بولنمشـدر و (عدماً مدار اولمسی) مثـلا یوجل كلمه‌سـنده واو بین یاء وكسرة واقع اولمامسی جهتله اعلال بولنمدیغندن مصدری اولان وجلا كلمه‌سـنده دخی اعلال اولنمامشدر وقاوم كلمه سنده اعلال بولنمامغله مصدری اولان قوامده دخی اعلال بولنمامشدر .

(وجه ثانی) فعل مصـدر ایله تأكید اولنور مثـلا ضربت ضربا قولمزده اولدیغی كبی ،ضربا ، ضربت مفهومنی مؤكد بولنمشدركه ضربت ضربت منزلنده‌در لكن بونكله تأكید صناعی قصد اولنمیوب تأكید اسـمی مراد اولنمشدر وتأكید لفظی‌یه تشبیهاشو قولمز ضربت ضربت منزلنده در دینوب فتح كاف ایله مؤكد اولان ایسه مؤكددن اصلدر دینلمشدر .

(وجه ثالث) مصدر كلمه‌سی مصــدر میمی بمعنی المفعول اولوب مصدور

معناسنه‌در فعلدن صدور ایلمسی جهتله مصدره مصدر دینلمشدر مفعل موزونلرینك مفعول معناسنده ورودی ایسه کلام عربده شایعدر نته‌کیم مشرب عذب مرکب فاره دیرلر مشروب عذب ومرکوب فاره معناسنه‌در دیدیلر بصریلر دخی شو وجوه‌دن هربرینی رد ایدرك فعلنده اعلال اولنمغله مصدرده دخی اعلال بولنمق مجرد مشاکلت یعنی مصدر فعلنه حذف واعلالده موافق ومطرد اولمقدن ایچوندر یوخسه مدار یتدن ایچون دکلدر نته‌کیم یعد کلمه‌سندن بین یاء وکسرهٔ واقع اولدیغی جهتله واو حذف اولندیغندن بین یاء وکسره واقع دکل ایکن اطراداً للباب باقی صیغه‌لردن دخی حذف اولنمشدر وباب افعالدن فعل مضارع نفس متکلم وحده‌ده ایکی همزه‌نك اجتماعی لازم کلمامك ایچون همزهٔ افعال حذف اولنمغله باب بر وتیرهٔ واحده اوزره اولمق ایچون باقی صیغه‌لرده دخی حذف اولنمشدر شو جهتله اعلالده اصالت اشتقاقده اصالتی اصلا اقتضا ایلمیه‌جکی معلومدر مع هذا یعد عدة یوجل وجلاً ده اولان بیانلرینه کوره فعل مضارعك اصل اولمسی وقام قیاما وقاوم قواماده اولان بیانلرینه کوره فعل ماضینك اصل اولمسی لازم کلور شو جهتله‌ده کلاملری مشوشدر حالبوکه مثلا رمی کلمه‌سنده اعلال وار ایکن مصدری اولان رمی‌ده اعلال یوقدر واعشوشب کلمه‌سنده اعلال یوق ایکن مصدری اولان اعشیشاب کلمه‌سنده اعلال واردر اشته بوکبیلر ایله‌ده منقوض اولمغله وجه اوللری رد اولنمشدر ووجه ثانیلریده تأکید صناعیده مثلا جاءنی زید زید قولمزده فتح کافله مؤکد اعرابده کسر کافله مؤکددن اصل اولمغله تأکید اسمیده‌ده مثلا ضربت ضربا قولمزده ضربك ضربت مفهومنی مؤکد اولمسیله فعلك اشتقاقده اصل اولمسی لازم کلمز دینه‌رك رد اولنمشدر ووجه ثالثه مشرب عذب ومرکب فاره قوللرمز جری النهر وسال المیزاب قبیلندن اولمسی یعنی محل ذکر اولنوب حال مراد اولنمش اولمسی محتمل اولمغله جواب ویریلمشدر .

شیخ رضینك بیان ایلدیکی اوزره بصریلرك معتمد علیه اولان دلیللری بودرکه براصلدن اخذ اولنان فرعده مافی‌الاصل بولنوب ویرده زیاده‌لك

اولمیدرکه فرعی اول اصلدن اخذ ایلمکدن غرض اول زائدی تحصیلدر مثلا کومشدن معمول بر یوزکده اصل اولان کومش بولنوب و برده صنعت مخصوصه‌یه ملتبس اولمشدرکه پارمغه طاقلمغله استعمال اولنیور و آنی کومشدن اخذ واعمالدن غرضده بودر. بونککبی فعلده‌ده مصدرك معناسی اولان حدث بولنوب وبرده زائد اوله‌رق ازمنهٔ ثلثه‌نك برینه دلالتی واردرکه فعلی مصدردن اخذ ایلمکدن غرض بودر شوحال ایسه بالبداهه مصدرك اصل اولمسنی اثبات ایلر.

علم صرفده مفصلا بیان اولندیغی اوزره مصدرلر یاسماعی ویاخود قیاسی اولوب ثلاثی مجردك مصدرلری سماعیدرکه سبویه عندنده اوتوز ایکی وزنه مرتقی بولنمشدر وغیرلر دها نیچه وزنلر علاوه وبعضیلر التمش ایکی‌یه قدر تعداد وبعض نظملر انشاد ایلمشلردرکه تحریری باعث ملالدر انجق کتب قومده مشهور ومشهود اولان اللی بش وزن جدول آتیده‌کوسترلمشدر.

قتل فتحله	فسق کسر ایله	شغل ضمله	رحمة فتحله
نشدة کسرایله	کدرة ضمله	دعوی فتحله	ذکری کسرایله
بشری ضمله	لیان لامك فتحی یانك تشدیدیله	حرمان کسریله	غفران ضمله
نزوان فتحاتله	طلب فتحتین ایله	خنق خانك فتحی نونك کسریله	صغر صادك کسری عینك فتحیله
هدی هانك ضمی دالك فتحیله	غلبة فتحتین ایله	سرقة سینك فتحی رانك کسری ایله	ذهاب ذالك فتحی ایله
صراف صادك کسریله	سؤال ضمله	زهادة فتحله	درایة کسرایله
دخول ضمله	قبول فتحله	وجیف فتحله	صهوبة ضمله

مدخل	مرجع	مسعاة	محمدة
ميمك وخانك فتحيله	ميمك فتحى وجيمك كسريله	ميمك وعينك فتحيله اصلى مسعية	ميمك فتحى وعين الفعلنك كسريله

سبويهك ذكر ايلديكى بوقدردر طلبه بيننده مصدر چقورى تسميه اولنور

بغاية	كراهية	مكرم	شرى
ضمله	فتحله	ميمك فتحى رانك ضميله	عصاوزننده

سبويه بونلرى نادر اولدقلرندن ذكر ايلامشدر

قرى	صلى	عتى	سخرى
رضاوزننده	كسرتين ايله	عينك ضمى تانك كسريله	سينك كسريله
سخرية	هبة	دعة	خصوصية
سينك ضميله	كسرايله	فتحله	فتحله
عبودية	ديمومة	نصيحة	جمزى
ضمله	دالك فتحيله	فعيله وزننده	فتحاتله قوردلنكى يلمكه دينور قاموس اسم اولديغنى تصريح ايلمشدر
مفتون	كاذبة	قائم	بتيان
كما فى قوله تعالى بايكم المفتون	كما فى قوله تعالى ليس لوقعتها كاذبه	كما اذا قلت قمت قائما اى قياما	تانك كسريله بيان كبى واول معنايه مصدردر تانك كسريله بوكلمه شاذ واقع اولمشدر
هجيرى	اهجيرى	تجوال	
فاء الفعلنك كسرى وعين الفعلنك كسر وتشديديله خليفى وحثيثى كبى	افعيلا وزننده هجيرى معناسنه مصدردر	تانك فتحيله تذكار تكراركبى	

تجوال و هجيرى اوزان مبالغه‌دندر هجيرى چوقجه صايقلمق وتجوال كثرة جولان معناسنه‌در بووزنلرده اولان مصدرلر سماعى وياخود قياسيميدر

دیو زمخشریدن سؤال اولندقده بوبابك كثرت استعمالندن ایچون لایق اولان قیاسی اولملیدر دیدی امام فرا وكوفیلر تفعال وزننده اولانلری تفعیل بابنك مصدری قیلوب تفعیل منزلنده كوردیلر بونلرك تفصیلا بیانلری كتب صرفیه‌ده مسطوردر بوراده بوقدر ایله اكتفا ایلدك (شری) وزنی واندنصكره ذكر اولنانلرك بعضیسی صیغهٔ مصدرده حذف واعلال ایله تصرفدن ویا یای مصدریه و(تا) حرفی الحاقدن حاصل و بعضیسی غایت شذوذده اولوب وبعضیسنك مصدر اولمسی بین القوم مختلف فیه اولدیغندن وتجوال وهجیری نحوی اوزان مبالغهٔ مصدردن اولوب وتجوال نحوی علی رأی مصادر ثلاثیه‌دن اولدیغندن بونلر مصادر سماعیه صره‌سنده اكثریا تعداد اولنمامشدر واما ثلاثی مجردك غیرینك مصدرلری قیاسیدركه مثلا هر بر ماضیسی افعل وزننده اولانك مصدری افعال وزنی اوزره و هر بر ماضیسی استفعل وزننده اولانك مصدری استفعال وزنی اوزره كلوردیمك كبی برار قضیهٔ كلیه ایله مضبوطدر ومع هذا بعض مصادر سماعیه‌لری دخی واردر مثلا تفعیل بابنده تشدید وتخفیف ایله كذاب وكذاب وتسبیح معناسنه سبحان كبی وباب تفعلده تملاق كبی تانك ومیمك كسری ولامك تشدیدیله نته‌كیم شاعرك ،

ثلثة احباب فحب علاقة   وحب تملاق وحب هو القتل

شعرنده واقع اولمشدر مفاد شعر انسان ایچون حب ومحبتلر اوچ نوعدر بریسی برمحبوبه‌یه اولان عشق وعلاقه‌در ایكنجیسی برادمه اظهار محبتله یلتاقلنمقدر اوچنجیسی قتل اعادی محبتیدر دیمكدر وخفی اولمیه‌كه مصدرلرك عملنه كلنجه بوبابده مسئله اوچ وجه اوزره‌دركه عمل یالكز مصدرك اولور ویاخود یالكز فعلك اولور ویاخود مصدر وفعلك اولمسی جائز اولور ،

درس ١٧٥

(وجه اول) عمل یالكز مصدرك اولمسیدر. خفی اولمیه‌كه مصدرلر كندیلردن مشتق قلنان فعلك عملی كبی عمل ایدرلر اول فعل كرك ماضی ویاحال ویا

استقبال ایچون اوله مثلا (اعجبنی ضرب زیدعمرواً امس) قولمزده ضرب کبی‌که امس لفظنك دلالت ایلدیکی اوزره بوندن مشتق اولان فعل ماضیدرکه ضرب درس مثـال مذکورده ضرب کلمه‌سی فعل ماضی اولان ضرب کبی عمل ایدوب منون اوله‌رق زید کلمه‌سنی لفظاً مرفوع ویاخود زید لفظنه مضاف اوله‌رق محل قرینی لفظا مجرور ومحل بعیدنی فاعلی اولمق اوزره محلاً مرفوع قلمش وعمرواً کلمه‌ســنی مفعولی اولمق اوزره لفظاً منصوب ایلمشـــدر. ومثلا اعجبنی اکرام عمرو خالداً غدا قولمزده اکرام کبی‌که غدا کلمه‌سنك دلالت ایلدیکی اوزره بوندن مشتق اولان فعل مضارعدرکه یکرم‌در پس مثال مذکورده اکرام کلمه‌سی یکرم کبی عمل ایدوب قیاس سابق اوزره عمرو کلمه‌سنی فاعلی اولمق اوزره لفظاً ویامحلاًمرفوع وخالداً کلمه‌سنی مفعولی اولمق اوزره لفظاً منصوب ایلمشدر . شوبیانمز کوزلجه منفهم اولدی ایسه بیلملیدرکه مصـــدرك فاعل ومفعول به صریحك غیری معموللرده عمل ایلمسی بر شرطه متوقف دکلدر لـــکن فاعل ومفعول به صریحده عملی برکوی حضرتلرینك بیانه کوره بش شرطه متوقفدر .

(اولکیسی) مصدر مصغر اولمامليدر .

(ایکنجیسی) قبل‌العمل برصفتله موصوف اولمامليدر زیرا مصدرك عملی یالکز کندندن مشتق اولان فعل ایله بینلرنده مناسبت اشتقاق بولندیغندن اولمیوب حین عملده برده (ان مع‌الفعل) منزلنـــده فرض وتقدیر اولنمسی جهتله‌در مثـــلا اعجبنی ضرب زید عمرواً امس قولمز (اعجبنی ان ضرب زید عمرواً) و (اعجبنی اکـــرام عمرو خالدا غدا) قولمز اعجبنی ان یکرم عمروخالداً منزلنده‌در فعل ایســه مصغر وموصوف اوله‌میه‌جغندن مصغر وقبل العمل موصوف اولان مصدرده تقدیرمزبور جاری اوله‌مز ومجرد مناسبت ایسه عملده کفایت ایتمز پس اعجبنی ضریبك زیداً ویاخود اعجبنی ضرب شدید زید عمرواً دنیله‌مز واما بعدالعمل وصف عمل سابقه مضر دکلدر اعجبنی ضرب زید عمرواً شدید کبی .

(اوچنجیسی) زمان حاله دال کلمه‌لره مقترن اولمامليدر مثلا اعجبنی ضربك زیداً آلان دینلمز زیرا مقترن بالحال اولان مصدر ان‌مع الفعل ایله‌مقدر

اولەمز زیرا ان کلمەسی ماضی اوزره داخل اولدقده مجرد مصــدریت ایچون اولوب ماضی معناســنده اولەرق قالور ماضیده ایسه حاله هرکز احتمال یوقدر ومضارع اوزره داخل اولدقده ایسه استقباله تخصیص ایلرکه حاله منافیدر . لکن بعضیلر مصدرك عملی کندندن مشتق اولان فعل ایله بینلرنده مجرد مناسبت اشتقاق بولندیغندر و برنسنه ایله مأول اولان هر وجهله آنك حکمنده اولمسی لازم اولمدیغندن مصدرك ان مع الفعل ایله مأول اولمسیله هرحالده ان مع الفعل حکمنده طوتلمسی لازم دکلدردیوب مصدرك عملنی ماضی و حال و استقباله تعمیم ایلدیلر ابن حاجب رحمه‌الله دخی شو مسلکه سالك بولنمشــدر وبعضیلر مقترن بالحال اولان مصدرك (مامع المضارع) ایله یعنی مای مصدریه‌نك مدخولی برمضارع ایله مقدر ومفروض اولمســنی مثلا اعجبنی ضربك زیدا الان اعجبنی ماتضرب زیداً منزلنده بولنمسنی رأی ایلدیلر نته‌کیم ابن عقیل دخی الفیه شرحنده بونی تفصیل وتصریح ایلمشدر شوصورتده جواب مذکوره حاجت قالمز ایسه‌ده لکن ان مصدریه‌نك اســتعمالی مای مصدریه‌دن دها اشهر واکثر اولمغله شیخ رضی عندنده مرضی اولان مقترن بالحال اولان مصدرك دخی (ان مع المضارع) ایله مقدر اولمسیدر وشو صورتده جواب مذکوره یعنی برشی ایله مأول اولان هروجهله اول حکمده بولنمق لازم دکل پس مصدر مقترن بالحال (ان مع المضارع) ایله مأول اولمغله اســتقبالی مفید اولمسی لازم کله‌رك منافاة غیرلازمدر دینمکه احتیاج واردر .

(دردنجیسی) معرف باللام دخی اولمامیلیدر زیرا مصدر حین عملده ان مع الفعل ایله مقــدر اولوب ان مع الفعل اوزره ایســه لام تعریف داخل اولەمیەجغندن ان مع الفعل ایله مقدر مصــدر اوزره دخی عدم دخولی لازم کلور لکن برشی ایله مأول اولان هروجهله اول شی حکمنده اولمسی لازم اولمدیغنه مبنی بعضیلر مصدر معرف باللامك دخی عملنی تجویز وشاعرك :

لقــد علمت اولی المغــیرة اننی　　کررت فلم انکل عن الضرب مسمعاً

شعریله اســتدلال ایلدیلرکه معرف باللام اولان (الضرب) مسمع لفظی

مفعولی اولمق اوزره لفظاً منصوب قیلمشدر اشبو بیت بحر طویلدن اولوب عروض وضرب و بعض حشوی مقبوض واقع اولمشدر مفادی قسم ایدرمکه تحقیق مغیره طائفه‌سنك مقدم واك اولوسی بیلدیکه بن مرة بعد اخری حمله ایتدم ومسمع دنیلان کیمسه‌یی ضرب ایلمکدن رجوع ایلمدم دیمکدر . اشبو شعره حذف وایصال طریقیله (مسمعا) کررت فعلنك مفعولی اولوب معنا (صلت وحملت علی مسمع) دیمك اولمغله . ودیکر کونه دخی جوابلر ویریلمش ایسه‌ده لکن ویریلان جوابلرك جمله‌سی طوغریدن چیقمقدر صواب اولان مصدر معرف باللامك مع قلة عملنی تسلیم ایلمکدر نته‌کیم ابن حاجب حضرتلری دخی (واعماله باللام قلیل) بیورمشلردر وقلتنه کلام قدیمده مصدر معرف باللامك هرکز فاعل ومفعول به‌صریحده عملی کورلمامسی دلیل کافیدر فقط حرف جر واسطه‌سیله اوله‌رق عملی واردر لایحب الله الجهر بالسوء قول شریفنده اولدیغی کبی .

(بشنجیسی) مصدر مفعول مطلق صرف دخی اولاملیدر زیرا شوصورتده عمل یالکز فعلکدر .

(وجه ثانی) عمل یالکز فعلك اولمسیدرکه بوده مصدر مفعول مطلق صرف اولدقده در (مفعول مطلق صرف) فعلی مذکور اولان و یاخود لازم الحذف اولمیه‌رق فعلی محذوف اولان مفعول مطلق درکه بوکبی مفعول مطلق نه فعل مقامنده قائم ونه آندن بدل اولوب نیابت وبدلیتدن صرف وخالص اولمش اولور . شوصورتده عمل یالکز فعلك اولور . زیرا بونده ان مع الفعل تقدیر ایدلسه معنا صحیح اولمز مثلا ضربت ضرباً اوضربةً اوضربةً زیداً قولمزده معنا ضربت ان ضربت زیداً اولمق سخیف وغیر صحیحدر وحالبوکه مع وجود القوی ضعیفك عملی هرکز موجه اولەمز پس عمل آنجق فعلك اولوب قول مز بورده ، زیداً ، ضربت فعلنك مفعول به صریحی اوله‌رق لفظاً منصوبدر .

واما ضربته ضرب الامیر اللص قولمزده اللص لفظنده عامل فعل اولمیوب مصدردر زیرا شو ترکیبده اولان مصدر حقیقة مفعول مطلق دکلدر

بلكه حقيقة مفعول مطلق اولان محذوفدركه تقـديركلام ضربته ضرباً مثل ضرب الامير الصدر شو بيـانمزدن مستبان اوله جنى اوزره مصدرك عدم عملى حقيقة مفعول مطلق اولوب وبرفعلدن نيابت وبدليتى اولمديغى صورتده در .

(وجه ثالث) عملى فعله ومصدره ويرمك جائز اولمسـيدركه بوده مصدر مفعول مطلق اولوب فعلى لازم الحذف اولديغنده‌دركه شـو صورتده فعل مقـامنده قائم اولمش اولور مثلا سـقيا زيدا قولمزده اولديغى كبى اصـالتندن ايچون عملى فعل محذوفه ويرمك وياخود نيـابتندن ايچون مصدره ويرمك جائزدر .

درس ١٧٦

خفى اولميه‌كه مصـدرك معمولى كنـدينك اوزرينه تقديم اولنمق جائز اوله‌مز زيرا مصـدر حين عملده (ان مع الفعل) منزلـنده اولوب ان مصدريه حيزنده بولنـان ايسه ان اوزره تقدم ايده ميه جكندن مصدرك معمولى دخى مصدر اوزره تقدم ايده‌مز پس اعجبنى عمرواً ضرب زيد ديمك جائز اوله‌مز .

وبيلمليدركه مصدرك فاعلى بلا نائب حذف ايلمك جائزدر زيرا واضع مصدرى، وضعنده آنجق ماهيت حدثه نظر ايليوب يوخسه حدثك محل قيامنه نظر ايتمامشدركه خلاصهٔ كلام مصدرك وضعنده برفاعل مايه نسبت مأخوذ اولمامشـدر . پس مفهوم مصدرى تصور برفاعل مايى تصوره متوقف دكلدر . واما مصدرك غيرنده فاعلى بلا نائب حذف ايلمك جائز دكلدر . ووضع مصدرده فاعل مايه نسـبت مأخوذ اولمديغندن مصدرده (فاعل) مستتر دخى قيلنمز بلكه ذكر اولنمديغى تقديرده حذف اولنور .

وخفى اولميه‌كه مصدرك فاعلنه ومفعولنه اضـافتى مطلقا جائز اولديغى كبى عدم اضـافتى دخى جائزدر فقط فاعلنه اضـافتى اولىدر وياخود عدم اضافتله طوغريدن طوغرى‌يه فاعل مرفوع قيلنمـسيمى اولىدر اختلاف اولنمشـدر فاضل جامى مرفوع قلنمسى جهتنى مثـلا اعجبنى ضرب زيد

قولمزده ضرب لفظاً مرفوع ومنون اولەرق اعجبنی فعلنك فاعلی وزید
دخی لفظاً مرفوع ومنون اولەرق (ضرب) کلمەسنك فاعلی اولمسنی اولی
کورمشدر واولی اولمسی شو صورتده مصدر منون اولەرق نکره اولوب
ونکره نك فعله مشابهتی دها اقوی اولمسیله تعلیل ایتمشدر لکن کلام
فصحاده اکثر اضافتله بولنوب وقرآن میننده دخی مثلا و (لولادفع الله
الناس) آیت کریمەسنده اولدیغی کبی اضافتله بولنمسی جهت اضافتی مرجحدر
وهر حالده فاعلنه اضافتی مفعولنه اضافتندن اکثر بولندیغی متفق علیەدر .
وخفی اولمیەکه مصدر، مضاف، متعدی اولدقده صورت اضافت بش وجه
اوزره متصوردر .
(اولکیسی) فاعلنه مضاف اولوب مفعولی منصوب بولنمسیدر ولولا دفع
الله الناس آیت کریمەسنده واعجبنی ضرب زید عمرواً قولمزده اولدیغی کبی .
(ایکنجیسی) فاعلنه مضاف اولوب مفعولی ذکر اولنمامقدر مثلا عجبت
من ضرب زید قولمزده اولدیغی کبی .
(اوچنجیسی) مصدر مبنی للمفعول اولەرق نائب فاعلنه مضاف بولنمسیدر
مثلا عجبت من ضرب عمر قولمزده اولدیغی کبی‌که مثلا فاعلی اولان زید
حذف اولنوب مفعولی اولان عمرو آنك مقامنده قائم اولمش اوله .
(دردنجیسی) مفعولنه مضاف اولوب فاعلی مرفوع اولەرق ذکر اولنمقدر
عجبت من ضرب اللص الجلاد قولمزده اولدیغی کبی .
(بشنجیسی) مفعولنه مضاف اولوب فاعلی ترك اولنمقدر لایسأم الانسان
من دعاء الخیر آیت کریمەسنده اولدیغی کبی ای من دعائه الخیر دیمکدر واما
مصدر مضاف، لازم اولور ایسه شو صورتده آنجق بروجه واردرکه
فاعلنه مضاف اولمسیدر اعجبنی ذهاب عمرو قولمزده اولدیغی کبی .

درس ۱۷۷

(مبحث اسم الفاعل) اسم فاعل ما اشتق من فعل لمن قام به بمعنی الحدوث
دیمکله معرفدر یعنی ، اسم فاعل ، بر اسمدرکه بر ، حدث ، یعنی مصدردن بالواسطه
ویاخود بلا واسطه مشتق قلنمش و برذاته‌که حدث آنکله قائمدر بلا زیادة
ولا نقصان وضع اولنمش وحالبوکه کندیسی حدوث معناسنه ملبس بولنمشدر

مثــلا ناصر کبی‌که نصرتدن مشـتق قیلنوب نصرت ایله متصف ذاته وضع
اولنمش وناصر ایسه حدوث معناسنه ملتبس بولنمشدر اسم فاعل صیغه‌سی
ثلاثی مجرددن فاعل وزنی اوزره وثلاثی مجردك غیرندن حرف مضارعت
برمیم مضمومه‌یه تبدیل وماقبل آخر مکســور قیلنه‌رق مضارع معلوم
صیغه‌سی اوزره کلمشدر مکرم ومستغفر ومتفاعل کبی .
اسم فاعل معلوم اولان فعلنك عملی کبی عمل ایدر ، فعل ، متعدی ایســه
کنــدی دخی متعدی ولازم ایســه لازم اولو ر اسم فاعلك عملی فعل
مضارعه لفظاً ومعناً واسـتعمالاً مشــابهتندن ناشی اولمغله زمانده مضارعه
مخالف اولمامق اوزره تحقیقا ویاحکایة زمان حاله ویاخود اســتقباله دلالتی
شرط قیلنمش فقط اسم فاعلده برفاعله نسبت اولنمق معتبر ایســه‌ده مفعول
به‌ه نسبت غیر مأخوذ اولمغله هله برمفعول به‌یی منصوب قیلمقده حاله ویاخود
اســتقباله دلالت ایلمسی شرط لازمدر شوصورتده بر اسم فاعل متعدی
بالاستقلال زمان ماضی‌یه خاص اولســه ویاخود وجودی مستمر اوله‌رق
ضمن اسـتمرارده زمان ماضی‌یی مشتمل بولنســه مفعول به‌یی منصوب
قیله‌میوب بلکه مفعول به‌یه اضافت معنویه ایله اضافتی واجب اولور زید
ضارب عمروامس وانا ضارب زید قولمزده اولدیغی کبی . لکن امام کسائی
کرك ماضی و یاحال ویا اسـتقباله دال اوله اسم فاعلك عملنه ذاهب اولمغله
شوصورتده اضافت واجب اولمیوب ومضاف اولدقده اضافتی لفظیه اولور
واشبو ذهابنه حق سبحانه وتعالی‌نك (وکلبهم باسط ذراعیه بالوصید) آیت
کریمه‌سیله استدلال ایلدی اشبو استدلالنه شووجهله جواب ویرلمشــدرکه
بسط هرنقدر زمان ماضی‌ده ایســه‌ده لکن متکلم کندینی زمان ماضی‌ده
ویا زمان ماضی‌یی شو آنده فرض ایلمکله بطریق الحکایه حال مراد ایلمك
جائز بولنمغله بوراده دخی حکایة حال مراد اولنمش اولور .
واکر زمان ماضی یه دال اوله‌رق مفعولنه مضــاف اولان اسم فاعلك بر
معمول آخری بولنور ایسه آرتق اول معمولده عامل برفعل تقدیر اولنور
زید معطی عمرو درهماً امس قولمزده اولدیغی‌کبی‌که درهماً لفظی کانه
(مااعطاه) دینه‌رك واقع سؤاله جواب اولمق اوزره مقدر (اعطاه) فعلیله
منصوبدر .

وبيلمليدركه اكر اسم فاعل الف لامه ملتبس اولور ايسه‌كه صورةً حرف تعريف اولوب وحقيقةً حرف موصولدركه اسم موصول معناسنه‌در (الضارب غلامه عمرواً امس عنـدنا) قولمزده اولديغى كبى بونك فاعل منفصل ايله مفعول بهده عمل ايلمسى آنجق مصغر وقبل العمل موصوف اولمامق ايله مشروطدر وشو تقديرده جميع ازمنه مستوى اولوب زمان ماضى‌يه ملتبس اولدقده دخى عمل ايلر. واكر اسم فاعل الف لامدن مجرد بولنور ايسه عملى كذا مصغر وقبل العمل موصوف اولمامق شرطلريله برابر بش شيئك برينه اعتماد ايلمكه متوقفدركه. (يابر مبتدايه) اعتماد ايلمليدر زيد ضارب عمرواً قولمزده اولديغى كبى . و (يابر موصوفه) اعتماد ايلمليدر جاءنى رجل ضارب عمرواً قولمزده اولديغى كبى ويابر (ذوالحاله) اعتماد ايلمليدر جاءنى زيد راكبا غلامه قولمزده اولديغى كبى ويابر (كلمهٔ استفهامه) اعتماد ايلمليدر اقائمان الزيدان وما صانع البكران قولمزده اولديغى كبى ويابر (كلمهٔ نفيه) اعتماد ايلمليدر ماقائم الزيدان وغير قائم الزيدان وليس ضـارب البـكران عمرواً قولمزده اولديغى كبى. وياخود بر موصوله. اعتمادك ذكر اولنماسى زيرا صفتلر الف لام موصولك غير ينـه صله واقع اوله‌مزلر الف لام موصول ايله معرف اسم فاعلك ايسـه احكامى بيان اولندى تركجه اوله‌رق اشـبو شروط عمل شو بيتلر ايله بيلديرلمشدر .

اسم فاعل عامل اولسه در كلام	آليـه تصغير و توصيف ايله نام
پس برينه اعتماد ايتمـك ايچون	آلتى نسنه شرط قلندى اى غلام
مبتدا موصوف موصول ذوالحال	نفى و اسـتفهامدر آكله تمـام

اسم فاعلك عملنده قبل العمل موصوف اولمامنى شرط ايلمك زيرا اسم فاعل موصوف اولدقده صفت كنديـنه مسند اولوب اسم فاعل مسـند اليه اولور مسند اليه اولمق ايسـه اسمه خاص اولمغله فعله مشـابهتى بعيد اولور و اما بعد العمل موصوف اولور ايسـه . عملى مانعدن سالم اوله‌رق وقوعبولمغله بعد العمل موصوف اولمق عمل سابقه مضر اوله‌مز مثلا جاءنى رجل ضارب غلامه شديد كبى .

واما مصغر اولمامغی شرط ایلمك زیرا مصغر اولان برصفت ایله موصوف منزلنده اولوب مثلا ضویرب قولمز ضارب صغیر منزلنده در پس موصوف اولمامغی شرط ایلمك عدم تصغیری دخی مقتضیدر. واما الف لامدن مجرد اسم فاعلده بش نسنه دن برینه اعتمادی دخی شرط ایلمك زیرا بعدالمبتدأ مسند الیه واقع اولمیوب آنجق مسند واقع اولور وصفت ایله حال مالده خبر کبی اولوب صفت وحال موقعنده بولنان کذا مسند اولورکه فعل دخی همیشه مسنددر. و استفهام ایله نفی حکمه تعلق ایدوب ذاته متعلق اولمیه جقلرندن فعله شایانلردرکه کندیلردن صکره واقع اولان فعل موقعنده اولمش کیدر پس شوبشدن برینه اعتماد ایلیان اسم فاعلك فعله مناسبتی قوی اولمش اولور. واما الف لام موصوله معتمد اولان اسم فاعل حقیقة فعل اوله رق بعده اسم فاعل صورتنه تغییر وتحویل اولنمش اولدیغندن فعله مناسبتی پك قوی اولوب شو جهتله بونك عملنده عدم تصغیر وتوصیفدن بشقه برشرطه حاجت کورلمامش وعملی جمیع ازمنه یه تعمیم اولنمشدر و شو اجلدن آیریجه بیان ایدیلمشدر .

(خفی اولمیه که) اسم فاعلك تثنیه وجمعلرینك حکمی دخی مفردلرینك حکمی کیدر. وبیلملیدکه نون تثنیه ونون جمع حین اضافتده وجوباً ساقط اولور ومضاف اولمیه رق مفعولی منصوب قلدیغی حالده دخی معرف باللام اولدقده لاجل التخفیف نون تثنیه و جمعی حذف جائزدر مثلا (الضار بون زیداً) و (زید وعمروالضاربان بکراً) قولمزده (الضاربو زیداً) و (زید وعمرو الضار با بکراً) دیمك دخی جائزدر نته کیم بعض قرائنده (المقیمی الصلوة) واقع اولمشدر الصلوة لفظنك نصبیله . واما عندالتنکیر حذفی ضعیف اولوب (لذائقوا العذاب) قول شریفنده العذاب لفظنك نصبیله اولان قرائت شایان اعتماد دکلدر .

و بیلملیدرکه صیغ مبالغه فعال وفعول ومفعال وزنلرنده کلور ضراب وضروب ومضراب کبی واما سیبویه فعیل وفعل وزنلرینی دخی زیاده قلمشدر علیم وحذر کبی اشبو صیغ مبالغه وتثنیه وجمعلری دخی عمل وشرطده بلافرق اسم فاعل کبدر فقط امام برکوی بونلرك مفعول به یی

منصوب قلمسنده حال واستقبال معنالری شرط قلنمز دیدی زیرا بونلر حدثده زیاده ومبالغه‌یه دلالت ایدر زیاده و مبالغه ایسه تجدد حدث منزلنده‌درکه فعله قریبتلرینی تزیید ایلر واما اسم فاعل ایله اسم مفعول حدث فعلی‌یه تبعاً دلالت ایدوب قصداً دلالتلری ذاته‌در پس زمان فعله دلالتله تقوی‌ء مشابهت ایچون حال واستقباله دلالتلری شرط قلنور. وصیغ مبالغه‌نك ذکر اولندیغی او زره عمللری بصریلرك مذهبیدر. واما کوفیلر تغیر صیغه‌لری جهتله فعله لفظاً مشابهتلری فوت اولدیغندن عمل ایده‌مامه‌لرینه ذاهب اولدیلر وکندیلردنصکره منصوب اوله‌رق بولنان کلمه‌لر فعل مقدر ایله منصوبدر دیدیلر. بصریلر طرفندن کوفیلرك تمسکنه تغیر صیغه‌لری جهتله واقعا مشابهت لفظیه فوت اولمش ایسه‌ده مزیت مبالغه اول نقصانی جابر ومکملدر دینه‌رك جواب ویرلمشدر.

درس ١٧٨

(مبحث اسم المفعول) اسم مفعول ما اشتق من فعل لمن وقع علیه دینمکله معرفدر یعنی اسم مفعول براسمدرکه (برحدث) یعنی مصدردن بالواسطه ویاخود بلا واسطه مشتق قیلنمش وبرذاته‌که حدث آنك اوزرینه واقعدر وضع اولنمشدر (منصور) کبی‌که نصرتدن مشتق قیلنوب یاردم اولنمش ذاته موضوعدر.

اسم مفعول صیغه سی ثلاثی مجرددن مفعول وزنی اوزره کلمش وثلاثی مجردك غیرندن اسم فاعل صیغه‌سی اوزره فقط ماقبل حرف آخر مفتوح اوله‌رق واقع اولمشدر مکرم ومستخرج کبی رالرك فتحیله اسم مفعول مجهول اولان فعلنك عملی کبی عمل ایلرکه نائب فاعلی مرفوع ایدر زید مضروب غلامه کبی وکلامده مفعول آخر بولنور ایسه منصوبا باقی قالور زید معطی غلامه درهما کبی.

اسم مفعول عمل واشتراطده اسم فاعل کبیدرکه (نائب فاعل منفصل) ومفعول ثانی وثالثده عملی اگر اوزرنده الف لام موصول بولنور ایسه آنجق مصغر وقبل العمل موصوف اولمامق ایله مشروطدر وشو صورتده جمیع ازمنه اسم فاعلده اولدیغی کبی مستویدر (زیدالمعطی غلامه درهما الان

اوغدا اوامس) كبى. واكر الف لامدن مجرد اولورايسه مفعول ثانى وثالثى نصبنده حال ويا استقباله مقارنتى لازمدر وكذا مصغر وقبل العمل موصوف اولميوب اسم فاعلده مرور ايلديكى اوزره بش شيئك برينه اعتماد ايلمليدر اسم مفعولك تثنيه وجمعلرى دخى مفردلرى كبيدر.

درس ١٧٩

(مبحث الصفة المشبهه) صفت مشبهه ماشتق من فعل لازم لمن قام به على معنى الثبوت ديمكله معرفدر يعنى صفت مشبهه براسمدركه بر فعل لازم يعنى مصدر غيرمتعديدن بالواسطه وياخود بلاواسطه مشتق قلنه‌رق ومضموننك قائم بولنديغى ذاته وضع اولنوب حالبوكه لزوم واستمرار معناسى اوزره بولنمشدر مثلا حسن وكريم كبى كه حسن حسنله وكريم كرم ايله متصف ذاته وضع اولنمشلردر حسنله كرم ايسه صاحبلرنده ثابت ومستمر بولنمشدر اما سابق الذكر (اسم فاعل) متعدى ولازمدن دخى مشتق اولوب وما قام به الحدثه موضوع ايسه‌ده مضمونلرى حدوث وتجدد اوزره‌در مثلا ضارب وذاهب وقائم كبى كه مضمونلرى اولان ضرب و ذهاب وقيام صاحبلرنده ثابت ومستمر دكلدر.

شو بيانمزدن مستبان اولديغى اوزره صفت مشبهه‌لر صاحبلرنده مستمر وغير متجدد معناره دلالت ايدرلركه جمهورك رأيدر. لكن شيخ رضى شو وجهله رأى ايلمشدركه حدوث واستمرار صفتك قيدلرى اولمغله اصل صفت مشبهه‌نه برزمانده حدوثه ونه‌ده جميع ازمنه‌ده استمرار ايچون موضوع دكلدر وصفتده شوايكى امره بر دليل دخى يوقدر مثلا صفت مشبهه‌دن (حسن) مطلقا ذو حسن معناسنه اولوب اتصاف بالحسن بعض ازمنه‌ده وياخود جميع ازمنه‌ده ميدر لفظنده بوكا بردليل يوقدر بلكه حقيقة شوايكى امر بيننده برقدر مشتركه صادق اولوركه اتصاف بالحسن‌در فقط اتصاف بالحسنك جميع ازمنه‌ده اولمسنى نفى ايدر برشى اولميوب بعض ازمنه بعضندن اولى دخى اولمامغله كانه ثبوت ايله حكم اولنمشدركه بعض ازمنه‌يه تخصيص ايدر قرينه بولنمدقجه ظاهر اولان اتصاف بالحسنك جميع ازمنه‌ده وقوعى اولمش اولور

بوكا كوره مستمر وغير متجدد وياخود متجدد اولەرق جميع ازمنەده مستمر معنالره صدقى منفهم اولور .

وبيلمليدركه اسم فاعل اولان ضامر وطالق وشاذب وبوكبيلر ايله اعتراض اولنەمز زيرا بونلر بحسب اصل الوضع حدوث معناسنه اولوب مؤخراً من جهة الاستعمال كنديلره ثبوت واستمرار عارض اولمشدر چونكه صيغهٔ اسم فاعل حدوث معناسنه موضوع اولوب اسم فاعل صيغەلرنده حدوث وتجدد اغلب واكثردر. حتى حدوث معناسى اراده اولندقده صفت مشبەيى صيغهٔ فاعله تحويل مطرد اولمشدركه مثلا حسن لفظنده حدوث حسنى ارائه مراد اولنور ايسه حاسن دينور .

اشبو صفت مشبەنك شواسمله وجه تسميەسى تثنيه وجمع مذكر ومؤنث اولەبيلمسى جهتله اسم فاعله مشابه اولديغندندر وبرده اسم فاعلك معناسى مصدرينه برذولفظى ضم اولنەرق افاده اولنه بيلديكى كبى صفت مشبەنك دخى معناسى مصدرينه برذولفظى ضم اولنەرق افاده اولنەبيلور مثلا ضارب لفظنك معناسى (ذوضرب) ديمك اولديغى كبى حسن لفظنك معناسيده ذو حسن ديمكدر پس شووجهله دخى اسم فاعله مشابه اولمش اولور. وعملى اسم فاعله مشابه اولوب اسم فاعلده فعله مشابه بولنديغى جهتلەدر.

درس ١٨٠

صفت مشبهه صيغەلرى غالبا ماضيسى بكسر العين فعل وبضم العين فعل وزننده اولان بابلردن كلور. اماماضيسى بفتح العين فعل وزنندەاولانلردن وقوعى پك نادردر. اما ماضيسى بكسر العين فعل اولاندن بناسى لازم ايچون بولنان مادەلردن كلور وغالبا ادواء وعوارض باطنەيه و بونلرك اضدادى معنالرينه دائراولەرق فعل وزنى اوزره كلور فانك فتحى وعينك كسريله فرح وبطر وشكز كبى (فرح) مسرور وشادان و (بطر) شدتله شادان و (شكز) سيئ الخلق اولان كشى يه دينور ودخى فعل وزنى اوزره كلور فانك فتحى وعينك ضميله ندس وحزن وحذر وعجل كبى (ندس) فهم وفطانت صاحبنه و (حزن) غمكين اولانه و (حذر) متيقظ واندیشه ناك آدمه و (عجل) مشربى ايوه كن اولانه دينور بونلر فرح وزنندەدخى

واردر. ودخی، فعول، و، فعیل و، مثلث الفا اولەرق عینك سكونیله، فعل، وزننده کلور غیور وسلیم وشکس وحر وصفر کبی (غیور) غیرتلو کیمسه‌یه و (سلیم) آفاتدن سالم اولانه و (شکس) شینك فتحی کافك سکونیله چتین خویلو سرکش طبیعت اولان انسان وحیوانه و (حر) حانك ضمی رانك سکونیله آزاده وکشی زاده اولان کیمسه‌یه و (صفر) صادك کسری فانك سکونیله بوش وخالی نسنه‌یه دینور ودخی الوان وعیوب ظاهره وحلی معنالرینه دائر اولەرق مذکرده افعل ومؤنثده فعلاء وجمعنده ضم فا وسکون عینله، فعل، وزننده کلور احمر حمراء حمر واعمی عمیاء عمی واحور حوراء حور کبی اشبو ماضیسی بکسر العین اولانك متعدیسندن متعدی صاحبنه لازم ومستمر اولمیه جغندن صفت مشبهه‌یه مختص وزنلر اصلا کلیوب آنجق ماقام به الفعل اسم فاعل وزنی اوزره کلور حامد وصاحب وراکب کبی اما رحیم کلمه سی بضم العین فعل بابنه بعدالنقل مشتق قیلنمش اولمغله جای اعتراض دکلدر زیرا بو بابده (لازم) ابتداء ویاخود عندالاشتقاق لازم بولنمقدن اعمدر .

و (اما ماضیسی بضم العین) فعل وزنی اوزره اولان ماده‌لر ثابت ومستمر غرائز لازمه‌یه دائر اولوب همیشه لازم ایچوندر و بوندن صفت مشبهه غالبا فعیل وزنی اوزره کلور کریم کبی ودخی فانك وعینك فتحیله (فعل) وفانك فتحی وعینك کسریله (فعل) ومثلث الفاء ساکن العین اولەرق (فعل) وفانك فتحیله (فعال) وفانك ضمیله (فعال) وفانك وعینك ضمیله (فعل) وفانك فتحیله (فعول وزنلرنده کلور حسن وخشن وصعب وصلب وملح وجبان وشجاع وجنب ووقور لفظلری کبی (حسن) کوزل نسنه‌یه و (خشن) فرح وزننده سرد ودرشت نسنه‌یه و (صعب) صادك فتحی عینك سکونیله کوج وچتین نسنه‌یه و (صلب) صادك ضمی لامك سکونیله قتی وسخت اولان نسنه‌یه و (ملح) میمك کسری لامك سکونیله شور وطوزلو نسنه‌یه و (جبان) جیمك فتحیله قورقق وبی‌زهره ادمه و (شجاع) شینك ضمیله یکیت و بهادره و (جنب) ضمتین ایله سرد وسرکش حیوانه وجنابتلو کیمسه‌یه ووقور غیور وزننده صاحب

وقار وتمکین اولان آدمه دینور واما ماضیسی بفتح العین فعل وزنی اوزره بولنانلردن صفت مشبهه وقوعی نادردر زیرا یامتعدی ویالازم اولمدن خالی اولمیوب متعدی اولدقده هرکز صاحبنه لازم ومستمر اولمز مثلا ضرب ونصرة کبی ولازم اولدقده دخی صاحبنه اکثرغیر لازمدرکه متجدد وغیر مستمردر مثلا قیام وقعود کبی پس اشبو شقدن صفت مشبهه وقوعی طبیعی آزونادر اوله جقدر بوندن صفت مشبهه فعیل وافعل وبکسر العین فیعل وبفتح العین فیعل وزننده کلشدر حریص واشیب وضیق وصیرف کبی (حریص) طمعکار آدمه دینور و(اشیب) احمر وزننده صاچ وصقالی آغارمش کشی یه دینور مؤنثنده شمطاء لفظیله اکتفا اولنمغله شیباء دینلمز و(ضیق) سید وزننده طار نسنه یه و(صیرف) حیدر وزننده متبصر وایش بیلور آدمه دینور.

و بیلملیدرکه ماضیسی کرك مکسور وکرك مضموم وکرك مفتوح العین اولاندن اوله بونلرك جمیعنده جوع وعطش وشبع وری معنالرینه دائر وشو معنالره ملایم ومتدائر بولنان ماده لردن صفت مشبهه فعلان وزنی اوزره کلور جوعان وعطشان وشبعان وریان وسکران وغضبان وعجلان کبی فافهم.

شو بیانلرمزدن مستبان اوله جغی اوزره اوزان صیغ مشبهه علی الاشهر اون بش عدده بالغ اولمشدرکه شو قطعه جمله سنی شاملدر.

❁ قطعه ❁

شکس جبان جنب صیرف حسن ملح شجاع غیور احمر خشن
مستفعلن فاعلن مستفعلن فعلن عطشان صلب کریم سید حزن

وبیلملیدرکه صفت مشبهه صیغه لری اسم فاعل صیغه سنه مخالف اولوب عربدن شو وجهله مسموع وثابت اولمشدر واما اسم فاعل صیغه سی بیان اولندیغی اوزره قیاسیدر.

درس ١٨١

خفی اولمیه‌که صفت مشبهه‌لر فعللرینك عملی کبی عمل ایدرلر فقط صفت مشبهه ثبوت واستمرار معناسنه اولوب مقتضیٔ زمان ایسه معنای حدوث اولمغله صفت مشبهه‌نك عملنده حال واستقبال معنالری شرط اولنمز لکن مصغر وموصوف اولمامق وماقبلنده بش شیئك برینه اعتماد ایلمك اسم فاعلده اولدیغی کبی بونده دخی شرط قیلنمشدر . فقط صفت مشبهه‌ده هرکز موصوله اعتماد بولنمز زیرا صفت مشبهه ثبوت واستمرار معناسنه‌در ثبوت واستمرار معناسنه اولان کلمه‌لر اوزره داخل الف لام ایسه بالاتفاق موصوله اولمیوب آنجق حرف تعریفدر .

وبیلملیدرکه برصفت مشبهه‌نك معمولنده عملی صورتنده مسئله اون سکز وجه اوزره متصوردر زیرا صفت مشبهه یامعرف باللام اولور الحسن کبی ویاخود مجرد عن اللام اولور حسن کبی وشوایکی صورتدن هر برنده معمولی یامضاف واقع اولور (وجهه) کبی ویاخود الف لامه ملتبس اولور (الوجه) کبی ویاخود اضافة والف لامدن مجرد واقع اولور (وجه) کبی پس التی صورت حاصل اولور وشو التی صورتدن هر برنده معمولی مرفوع ویاخود منصوب ویاخود مجرور اولمق احتمالی واردرکه مجموعی اون سکز صورت اولور نته‌کیم اشبو جدولده کوسترلمشدر وزیرده مدار اختصار اولمق اوزره خانه‌لرده بردن اون سکزه قدر وضع رقم اولنه‌رق اشارت واعلام قلنمشدر .

(١) (زید الحسن وجهه) وجه لفظا مرفوع صفتك فاعلیدر موصوفه راجع ضمیره مضاف اولمشدر شو ترکیبده علی وفق الحاجه بر ضمیر بولنمغله احسن‌در	(٢) (الحسن وجهه) وجه عند البصریین مفعوله تشبیه طریقیله وعند الکوفیین تمیزیت اوزره منصوبدر موصوفه راجع ضمیره مضاف اولمشدر وصفتك فاعلی موصوفه راجع ضمیر مستتردر شو ترکیب ایکی ضمیری مشتمل اولمغله حسن‌در

(٣) (الحسن وجهه)(صفت معرف باللام) وجه لفظنه ووجه موصوفه راجع ضميره مضاف قيلنمشدر شو تركيده اضافة هركز مفيد تخفيف اولمامغله بالاتفاق ممتنع در	(٤) (الحسن الوجه) الوجه لفظاً مرفوع صفتك فاعليدر شو تركيده صفتى موصوفه ربط ايدر لفظاً بر رابط يعنى ضمير بولنمديغندن قبيح در
(٥) (الحسن الوجه) الوجه عند البصريين مفعوله تشبيه طريقيله وعند الكوفيين تميزيت اوزره منصوبدر وصفتك فاعلى موصوفه راجع ضمير مستتردر شو تركيب دخى على وفق الحاجه برضميرى مشتمل اولوب احسن در	(٦) (الحسن الوجه) الوجه اضافتله مجروردر وصفتك فاعلى موصوفه راجع ضمير مستتردر شو تركيب دخى على وفق الحاجه برضميرى مشتمل اولوب احسن در
(٧) (الحسن وجه) وجه لفظا مرفوع صفتك فاعليدر شو تركيده دخى صفتى موصوفه ربط ايدر بر رابط بولنمامغله قبيح در	(٨) (الحسن وجهاً) وجهاً تميزيت اوزره منصوبدر صفتك فاعلى كذا موصوفه راجع ضمير مستتردر شو تركيب دخى بر ضميرى مشتمل اولوب احسن در
(٩) (الحسن وجه) صفت معرف باللام وجه لفظنه مضاف اولمشدر شو تركيب مفيد تخفيف ايسه ده لكن معرفه نك نكره يه اضافتى خلاف معهود اولمغله بالاتفاق ممتنع در	(١٠) (حسن وجهه) وجه لفظا مرفوع صفتك فاعليدر موصوفه راجع ضميره مضاف اولمشدر شو تركيب دخى بر ضميرى مشتمل اولوب احسن در
(١١) (حسن وجهه) وجه مفعوله تشبيه طريقيله وياخود تميزيت اوزره منصوبدر موصوفه راجع ضميره مضاف اولمشدر وصفتك فاعلى موصوفه راجع ضمير مستتردر شو تركيب ايكى ضميرى مشتمل اولمغله حسن در	(١٢) (حسن وجهه) صفت وجه لفظنه مضاف اولهرق لاجل الاضافة تنوينى ساقط اولمشدر ووجه دخى موصوفه راجع ضميره مضاف اولمشدر شو تركيده اهون تخفيفله اكتفا اولنديغندن بصريلر بونى تجويز ايتمديلر

وكوفيلر مجرد بر تخفيف حاصل اولمغله تجويز ايتديلر	
(١٣) (حسن الوجه) الوجه لفظا مرفوع صفتك فاعليدر شو تركيبده دخی هر کز رابط بولنمامغله قبیحدر	(١٤) (حسن الوجه) الوجه مفعوله تشبيه طريقيله وياخود تمييزيت اوزره منصوبدر صفتك فاعلى موصوفه راجع ضمیر مستتردر شو ترکیب دخی بر ضمیری مشتمل اولوب احسندر
(١٥) (حسن الوجه) الوجه اضافتله مجروردر وصفتك فاعلى موصوفه راجع ضمیر مستتردر شو ترکیب دخی بر ضمیری مشتمل اولوب احسندر	(١٦) (حسن وجه) وجه لفظا مرفوع صفتك فاعليدر شو تركيبده دخی هر کز رابط اولمامغله قبیحدر
(١٧) (حسن وجها) وجها تمييزيت اوزره منصوبدر وصفتك فاعلى ضمير مستتردر وشو تركيب دخى بر ضمیری مشتمل اولمغله احسندر	(١٨) (حسن وجه) وجه اضافتله مجروردر وصفتك فاعلى كذا ضمير مستتردر شو تركيب دخى بر ضميرى مشتمل اولوب احسندر

خفی اولمیه‌که شو صورتلرده معمولك مرفوع اولمسی هر حالده فاعل بولندیغندندر و شو تقدیرده صفتك فاعلی اسم مظهر اوله‌جغندن ایچنده ضمیر مستتر اولمز وبونده صفت فعل کبیدرکه فاعلی تثنیه وجمع بولنسه دخی صفتك مفرد اولمسی واجبدر .

واما معمولك منصوب اولمسی بصریلر عندنده اکر معمول معرفه ایسه مفعوله تشبیه طریقیله‌در زیرا تمیزك معرفه اولمسنی تجویز ایتمزلر و نکره ایسه تمیز واقع اولمسی جهتله‌در واما کوفیلر عندنده تمیزك معرفه دخی اولمسنی تجویز ایتدکلرندن مطلقا تمییزیت اوزره‌در واما معمولك مجرور اولمسی بالاتفاق صفت معموله مضاف اولدیغی جهتله‌در وبیلملیدرکه، معمول صفت، منصوب ومجرور اولدیغنده صفتده البته موصوفه راجع بر ضمیر مستتر اولور تاکه اول ضمیر صفتك فاعلی اوله وشو صورتده

موصوفی مفرد ایسه صفت دخی مفرد وتثنیه ایسه تثنیه وجمع ایسه جمع ومذکر ایسه مذکر ومؤنث ایسه مؤنث واقع اولور مثلا زید حسن وجهاً والزیدان حسنان وجهاً والزیدون حسنون وجهاً وهند حسنة وجهاً والهندان حسنتان وجهاً والهندون حسنات وجها قولمزده اولدیغی کبی فقس واعتبر.

درس ۱۸۲

وخفی اولمیه‌که جدولده کوسترلدیکی اوزره اون سکز صورتدن ایکیسی مطلقا ممتنع و بری مختلف فیه و دردی مع قبح جائز و ایکیسی حسن وطقوزی احسندر اما ممتنع اولان ایکی صورتدن بریسی اوچنجی خانه‌ده کوسترلدیکی اوزره صفت معرف باللام معمولنه مضاف اولوب و معمولی دخی موصوفه راجع ضمیره بالواسطه ویا بلا واسطه مضاف بولنان الحسن وجهه والحسن وجه غلامه کبی بونك ممتنع اولمسی زیرا صفت مشبهه‌ده اضافتله حاصل اوله‌جق خفت صفتدن تنوین ویانون تثنیه‌ونون جمعی حذف ایتمکله. ویاخود فاعلندن و یا فاعلنك مضاف الیهندن (الحسن الوجه) و (الحسن وجه الغلام) ده اولدیغی اوزره موصوفه راجع ضمیری حذف وصفتده مستتر قیلمغله. ویاخود هم حذف تنوین ویا، حذف نون تثنیه، ویاحذف نون جمع، وهم ضمیری حذف ومستتر ایلمکله اولور شو ترکیبده ایسه بر وجهله خفت حاصل دکلدر حالبوکه ارتکاب اضافتدن مقصد تحصیل خفتدر وممتنع اولان صورتك ایکنجیسی طقوزنجی خانه‌ده کوسترلدیکی اوزره صفت معرف باللام مجرد عن اللام اولان معمولنه مضاف بولنان صورتدر وبونك مع حصول الخفة ممتنع اولمسی زیرا اضافتده معهود اولان نکره‌نك معرفه‌یه اضافتیدر پس معرفه‌نك نکره‌یه اضافتی خلاف معهود اولمغله تجویز اولنمامشدر.

واما جواز وعدم جوازنده اختلاف اولنان بر صورت اون ایکنجی خانه‌ده کوسترلدیکی اوزره صفت مجرد عن اللام معمولنه ومعمولیدخی موصوفه راجع ضمیره مضاف بولنان صورتدرکه بونده آنجق صفتدن حذف تنوین ایله خفت حاصل اولمشدر حالبوکه صفتده مستکن ضمیر ایله استغنا حاصل

اولمغله موصوفه راجع ضمیر بارزی دخی حذف ایلمك ممکندرکه خفتده بوجهت دها ابلغدر اضافتی ارتکاب ایسه خفت قصدیچون اولمغله اقصی وابلغ خفت ممکن ایکن اکا تعرض اولنمیوب اهون خفتله اکتفا اولندیغندن بصریون بوترکیبی تجویز ایلمدیلر آنجق ضرورة شعریه‌ده مع قبح جائز کوردیلر واما کوفیلر مجرد خفتك حصولنه باقه‌رق بلا قبح سعهٔ کلامده دخی تجویز ایلدیلر .

واما مع قبح جائز اولان درت وجه کندنده هرکز موصوفه راجع ضمیر بولنمیاندرکه دردنجی وبدنجی واون‌اوچنجی واون‌التنجی خانه‌لرده کوسترلمشدر ربط معنوی بولنمغله تجویز اولنمش ولفظاً صفتی موصوفه ربط ایدر بر ضمیر بولنمامغله قبیح عد ایدلمشدر .

و اما حسن اولان ایکی وجه کندنده ایکی ضمیر بولناندرکه ضمیرك بری صفتده ودیکری معمولنده‌در نته‌کیم ایکنجی واونبرنجی خانه‌ده کوسترلمشدر حسن اولمسی صفتی موصوفه ربط ایدر محتاج الیه اولان ضمیری مشتمل اولدیغندندر و احسن اولمامسی حاجت مقدارندن زائد ضمیری مشتمل اولدیغندندر .

واما احسن اولان طقوز صورت کندیلرده علی قدر الحاجه یعنی بر ضمیر بولناندرکه یدیسنده ضمیر صفتده و ایکیسنده جانب معمولده‌در فارجع الی الجدول .

درس ١٨٣

وخفی اولمیه‌که غیر متعدی اولان اسم فاعل واسم مفعول یعنی هرکز برمفعوله تعدی ایلمیان فعل لازمدن مشتق اسم فاعل و آنجق برمفعولنی منصوب قیلر فعل متعدیدن مشتق اسم مفعول ذکر اولنان اقسامده صفت مشبهه کبیدرکه اسم فاعل فاعلنی واسم مفعول نائب فاعلنی مرفوع قیلر ودخی آنلری مفعوله تشبیه طریقیله و یاتمییزیت اوزره منصوب ودخی آنلره مضاف اوله‌رق مجرور قیلرلر مثلا (زید قائم الاب) و (زید مضروب الاب) دینور (اب) لفظنك رفع ونصب وجریله . وبیلملیدرکه

اسم منسوب دخی صفت مشبهه کیدر مثلا زیدها شمیالاب دینور اب لفظنك كذا رفع ونصب وجریله .

وخفی اولمیه‌که (اسم فاعل متعدی) و (برمفعولدن زیاده‌یه تعدی ایلیان فعللردن مشتق اسم مفعول) فاعل ونائب فاعللرینی منصوب ویاخود بالاضافه مجرور قیله‌مزلر زیرا شو صورتلرده مفعوله ملتبس اولور ایدی مثلا (زید ضارب اباه) دینسه (اباه) ضارب لفظنك مفعولیمیدر ویاخود فاعل اولوب مفعوله تشبیه طریقیله ویاخود تمیزیت اوزره منصوبمیدر بیلنمز ایدی و (زید ضارب ابیه) دینسه ضارب فاعلنه ویاخود مفعولنه‌می مضافدر بیلنمز ایدی فاعلی منصوب ومجرور قیلمسی غیر جائز اولدقده مثال اولده (اباه) آنجق مفعول اولمسی ومثال ثانیده آنجق مفعولنه اضافتی تحقق ایدر .

ومثلا زید معطی اباه دینسه (اباه) اسم مفعول اولان (معطی) لفظنك مفعول ثانیسیمیدر ویاخود مفعول اول اوله‌رق نائب فاعل قلنمش ومفعوله تشبیه طریقیله ویا تمیزیت اوزره منصوب ایدلمش اولوب مفعول ثانیسی محذوفمیدر بیلنمز ایدی .

و (زید معطی ابیه) دینسه معطی مفعول ثانی ویا نائب فاعلنه‌می مضافدر بیلنمز ایدی نائب فاعلنی نصب وجری جائز اولمدقده مثال اولده (اباه) آنجق مفعول ثانی اولمسی ومثال ثانیده مفعول ثانی‌یه اضافتی تحقق ایدر وعلیك الاعتبار .

درس ١٨٤

(مبحث اسم التفضیل) اسم تفضیل لغةً ایکی نسنه‌دن برینك آخری اوزره تفضیل ورجحانه دلالت ایلیان اسمه دیمکدر . و (اصطلاح) نحاتده (ما اشتق من فعل لموصوف بزیادة علی غیره) دیمکله معرفدر یعنی اسم تفضیل ، دینلان براسم‌درکه بر ، حدث ، یعنی مصدردن مشتق قیلنمش وحالبوکه اول حدثده بشقه‌لرینك اوزرینه زیاده ورجحان ایله متصف برذاته وضع اولنمشدر وصیغهٔ تفضیل بحسب الاصل مذکرده

افعل ومؤنثده فانك ضمی وعینك سكونی وآخرنده الف مقصوره ایله فعلی وزننده بولنمشدر احسن وحسنی کبی پس خیر وشر لفظلری فی الاصل اخیر واشرر اولوب مؤخراً کثرت استعمالدن ایچون حذف ایله تخفیف اولندقلرندن اسم تفضیلده داخل اولورلر . (خفی اولمیه‌که اسم تفضیل بناسی یدی شرط ایله متصور اولور . (اولکیسی) ثلاثی مجرددن اولملیدر زیرا ثلاثی مزید فیه ورباعی مجرد ومزید فیه دن تمام حروف محافظه اولنه‌رق (افعل فعلی) بناسی ممکن اوله‌مز و بعض حروف اسقاط اولندیغنده ایسه التباسدن خالی اولمز مثلا باب افعالدن همزهٔ افعال حذف اولنه رق موقعنه همزهٔ تفضیل کتوریلوب (اخرج) دینسه اخراجدنویاخود خروجدمی اسم تفضیلدر بیلنمز ایدی وقس علیه .

(ایکنجیسی) بنا اولندیغی ثلاثی مجرددن فعل کلمش اولملیدر پس مثلا (رجل) لفظنده ارجل دینه مز اما دماق معناسنه اولان (حنك) لفظندن احنك ورودی شاذدر (عربلر احنك البعیرین) دیرلر ایکی دوه‌نك اك دماقلی وزیاده اکل ایده‌نی دیمکدر .

(اوچنجیسی) بنا اولندیغی ثلاثی مجرددن وارد اولان فعلی فعل تام اولملیدر پس کان وصارده اکون واصیر دینه مز .

(دردنجیسی) ودخی اول فعل تام لازم النفی اولماملیدر پس نبس ماده سندن اثباتده مستعمل اولمسون ایچون افعل تفضیل بنا اولنمز (نبس) سرعتله سوز سویلمك ودپرنمك معناسنه اولوب منفی اوله‌رق استعمال اولنور (مانبس فلان بالمجلس) دینور ما تکلم فاسرع دیمکدر ومانبس دینور ما تحرك دیمکدر

(بشنجیسی) ودخی اول فعل افعال متصرفه‌دن اولملیدر پس نعم وبئس ده انعم وابئس دینه مز .

(التنجیسی) بنا اولندیغی ثلاثی مجرددن وارد اولان (فعل) تام ومتصرف اولمغله بیله معناسی قابل کثرت اولملیدر پس (غربت الشمس وطلعت) ماده لرندن افعل تفضیل کلمز که الشمس الیوم اغرب منها امس و یاخود اطلع منها امس دینمز وبوشرط ایله معناسی قابل کثرت اولمیان بعض عیوب

ظاهره دن دخی احتراز اولنه‌بیلور مثلا عور یعنی کورلك کبی بونده افعل تفضیل اوله‌رق اعور دینمز بلکه افعل صفت اوله‌رق واقعدر .

(یدنجیسی) بنـا اولندیغی ثلاثی مجرد الوان وعیوب ظـاهره‌یه دائر اولماملیدر. زیرا بونلردن افعل صفت وارد اولمشدر افعل صفت بناسی ایسه مطلقا بر صفتك ثبوتنه دال اولمغله بر صفتده آخر اوزره زیاده ورجحانه دال اولان افعل تفضیل بناسی اوزره طبعاً مقدم اولدیغی کبی وضعـاً دخی مقدم اولمسی معتبردر شـو تقدیرده الوان وعیوب ظاهره دن افعل تفضیل دخی بنا اولنســه افعل صفته التباس لازم کلور ایدی .

لکن کوفیلر سواد ایله بیاض لونده اصل اولملریله شولونلردن افعل تفضیلك ورودینه ذاهب اولوب شاعرك : ابیض من اخت بنی اباض (دخی) لانت اسود فی عینی من الظلم مصرعلریله استدلال ایلدیلر بصریلر بوکا شاذ اولمغله جواب ویرمشلردر عیوبی عیوب ظاهره ایله تقییدایلمك زیرا عیوب باطنه‌یه دائر موادن افعل تفضیل وارد اولور اجهل وابلد واحمق کبی بعضیلر حمقی آثار ظاهره‌سی مشهود اولانه خاص قیلوب یعنی عیوب ظاهره‌دن زعمیله عربلرك (احمق من ابن هبنقه) قولنده احمق شاذدر دیدیلر حالبوکه عیوب باطنه‌نك بعض آثار ظاهره‌سی کورنمك غیرخفیدر .

و بیلملیدرکه ثلاثی مجردك غیرندن والوان وعیوبدن معنای تفضیل اخذی مراد اولنور ایسه (اشد) و (اکثر) و بوکبی تفضیله دال وغرضه مناسب بر افعل تفضیل لفظی کتندن معنـای تفضیل اخذی مراد اولنان ماده‌نك مصدرینه ضم اولنور واول مصدر ترکیبده تمییزیت اوزره همیشه منصوب اولور مثلا زید اشد من عمرو اســتخراجاً واسرع منه انطلاقاً واکثر منه بیاضاً واقبح منه عمی دینور .

وخفی اولمیه‌که اسم تفضیلده قیاس اولان مبنی للفاعل اولمقدرکه اصل فعلده غیریلر اوزره فاعلك تفضیلنه دلالت ایلر شوصورتده افعل تفضیل مضمونی

افعل تفضيل ايله متصف ذات ايله قائمدر مثلا اعلم وافضل واحسن كبی بك زياده عالم وفاضل وحسن ديمكدر.

و بعض افعل تفضيل مبنی للمفعول اولەرق دخی واقع اولور كه مفعولك تفضيلنه دلالت ايلر شو تقديرده افعل تفضيلك مضمونی افعل تفضيل ايله متصف ذات اوزره واقعدر مثلا اشهر واشغل واعرف واعذر والوم كبی بك زياده مشهور ومشغول ومعروف ومعذور ولوم اولنمش ديمكدر.

درس ١٨٥

خفی اولميه كه اسم تفضيلك وضعی برشیء آخرك اوزرينه تفضيل ايچون اولمغله اسم تفضيل ايله بيله مفضل ذكر اولنەجغی كبی مفضل عليه اولان شیء آخری دخی ذكر لازم كلور. وذكری يا من حرفيله اولور كه اكا من تفضيليه دينور زيد افضل من عمرو قولمزده اولديغی كبی وياخود اضافتله اولور زيد افضل الناس قولمزده اولديغی كبی وياخود اسم تفضيل الف لام عهد ايله معرف قيلنور كه الف لامله برمعينه اشارت اولنەجغندن وشو تعيين ايسه مفضل عليهك اولجه لفظاً و يا حكماً ذكری لجمك وياخود مخاطبك معلومی بولنمق ايله متعين بولنمسندن ايلرو كلەجكندن مفضل عليه ظاهراً مذكور حكمنده اولور مثلا سابقاً زيدك عمرودن افضل ايدوكی مرور ايدرك (زيد الافضل) ديندكده اولديغی كبی عمرودن افضليتی معلوم ومعهود اولان زيد ديمك اولور. پس اسم تفضيلك من وياخود اضافت وياخود الف لامدن بريله استعمال اولنمسی لازم اولوب بونلردن هركز خالی اولمز مكر كه مفضل عليه معلوم اوله الله اكبر قولمزده اولديغی كبی الله اكبر كل شیء وياخود الله اكبر من كل شیء ديمكدر. وبيلمليدر كه ذكر اولنان شو امور ثلثەدن ايكيسنی جمع ايتمك جائز اولەمز مثلا زيد الافضل من عمرو دينمز زيرا بريله غرض تمام اولەجغندن آخرلغو اولور واما اعشی شاعرك عامر نام كيمسەيی علقمه نامنده بركيمسه اوزره تفضيل صددنده سويلديكی :

ولست بالاكثر منهم حصی   و انما العزة للكاثر

شعرنده اسم تفضیل الف لاملە بیلە من ایلە مستعمل کورنمکده ایسه‌ده من تبعیض ایچون اولوب ویاخود فی معناسنه بولنوب من تفضیلیه اولمامغله مدار اعتراض دکلدر مفاد شعر یاعلقمه سن آنلرك بیننده عدد جهتیلە عامردن اکثر دکلسك بلکه عامرك اتباع واصحابی سنك اتباع واصحابکدن چوقدر وحالبوکه عزت وغالبیت اتباع واصحابی چوق اولانلر ایچوندر دیمکدر.

درس ١٨٦

درس سابقدن منفهم اولان اسم تفضیل یا من ویاخود اضافة ویاخود الف لاملە مستعمل اولور شوامور ثلثه‌دن هر برنده ایسه مسائل مخصوصه واردر. اسم تفضیل من ایلەمستعمل اولسه آنجق مفرد مذکر اولەرق استعمال اولنور زیرا افعل تفضیلك افعل صفتدن فرقی من تفضیلیه ایلە اولمسی جهتلە من تفضیلیه‌نك افعل تفضیلە کمال امتزاجی واردر وشوجهتلە افعل تفضیلك اخری کانه وسط کلمه کبیدر تثنیه وجمع وتأنیث اداتلری ایسه آخر کلمه‌یه مختص اولمغله وسط کلمه حکمنده بولنان اسم تفضیلك آخرینه لاحق اولملری کریه کورلمشدر. واما اسم تفضیل الف لاملە استعمال اولنسه موصوفنه افراد وتثنیه وجمع وتذکیرو وتأنیثده مطابقت وموافقتی لازمدر. زیرا صفتك موصوفنه مطابقتی لازم اولوب من تفضیلیه ایلە امتزاج کبی برمانع ایسه یوقدر و (اما اسم تفضیل) اضافتلە استعمال اولنسه شو صورتده ایکی معنا متصوردر (معنای اول) اسم تفضیل ایلە موصوفنك اسم تفضیلك مضاف الیهی اوزره زیاده لکی قصد اولنمقدر اسم تفضیلك شو معنا ایلە استعمالندن مقصود موصوفك شو معناده مشارکلری اوزره تفضیلی اولمغله هرنقدر موصوفی مضاف الیهدن بحسب الاراده خارج ایسه‌ده لکن مضاف الیهی مفهومندن بعض اولوب بحسب مفهوم اللفظ داخلدر زید افضل الناس قولمزده اولدیغی کبی زید ناسدن بعض اولوب بحسب المفهوم داخل وبحسب الاراده خارجدر پس شومعنا ایلە یوسف احسن اخوته دینه مز زیرا اسم تفضیلك مضاف الیهی اولان (اخوة) لفظی یوسفه راجع ضمیره مضاف اولمسندن یوسف علیه السلامك (اخوة)ده داخل اولمدیغی غیر خفیدر.

(معنـای ثانی) اسم تفضیل ایله موصوفنك مطلقـا غیر اوزره زیاده لکی قصد اولنمقدرکه معنـای اول کبی آنجق مضـاف الیه او زره زیاده لك قیدیله مقید دکلدر شـو صورتده اسم تفضیل موصوفنك داخل بولندیغی جماعته مضاف اولمسی جائز اولدیغی کبی هرکز داخل اولمدیغی جماعته‌ده مضاف اولمسی جائزدر. و بیلملیدرکه اسم تفضیلك اضافتی سـائر صفتلرك اضافتی کبی توضیـح وتخصیص ایچوندر (نبینا افضل قریش) و (یوسف احسن اخوته) قوللرمزده اولدیغی کبی. و بعض غیر جماعته‌دخی مضاف اولور فلان اعلم بغداد قولمزده اولدیغی کبی.

معنای اول ایله مستعمل اسم تفضیلك موصـوفی هرنقدر مثنی ومجموع اولسه‌ده اسم تفضیلك مفرد کتورلمسی وموصوفی هرنقدر مؤنث اولسه‌ده اسم تفضیلك مذکر قلنمسی جائز اولدیغی کبی موصوفنه افراد وتثنیه وجمع وتذکیر وتأنیثده مطـابقتی دخی جائزدر زیرا مفضل علیه کنـدیله بیله مذکور اولمقده من ایله مستعمل اسم تفضیله مشابهتی واردر آنده مرعی اولان افراد وتذکیر اولمغله شو جهتله بونك دخی مفرد مذکر اولمسی ومعرفه بولنمقده الف لامله مستعمل اسم تفضیله مشابهتی بولنمغله شـو جهتله دخی موصوفنه مطابق ایراد اولنمسی جائز اولور. و اما معنـای ثانی ایله مسـتعمل اسم تفضیل الف لامله مسـتعمل اسم تفضیل کبی اولوب موصوفنه مطابقت وموافقتی لازمدر.

درس ۱۸۷

خفی اولمیه‌که اسم تفضیل ملفوظ اولان براسمی کرك مظهر وکرك مضمر اولسون مفعولیت اوزره منصوب قیله‌مز ومفعول‌به اولمسی ظن اولنور برلفظ بولنوراسه اول لفظده عامل اولمق اوزره اسم تفضیل لفظنك دلالت ایلیه‌جکی برفعل تقدیر ایدیلور (هواعلم من یضل عن سبیله) قول شریفنده اولدیغی کبی اعلم من کل احد یعلم من یضل تقدیرنده‌در.

تعبیرمزده، مفعول بهی منصوب قیله‌میه‌جغی، کوستریلوب مفعول به ده عمل

ایده‌مز. دیمدیکمزه باعث زیرا (انا اضرب منك لزید) و (انا اعرف منك بزید)
قوللرمزده اولدیغی کبی حرف تقویله ودخی (انا امر بزید) و (ارمی
منك بالنشاب) قوللرمزده اولدیغی کبی حرف تعدیله کندینه اسناد عمل اولنور
ودخی بیلملیدرکه اسم تفضیل کرك مظهر وکرك مضمر براسم ملفوظی
فاعلیت اوزره مرفوع دخی قیله‌مز زیرا کرك فاعلیت اوزره رفع وکرك
مفعولیت اوزره نصب بالاصاله فعلك شانندن اولوب اسم تفضیل لفظندن
ایسه غیر اوزره زیاده‌یی مفید اولمق اوزره برفعلك وجودی تصور
اولنه‌مدیغندن و برده اسم تفضیلده اصل اولان من ایله استعمال اولنمق
اولوب اشبو استعمالده ایسه اسم تفضیل هرکز مثنی ومجموع ومؤنث
واقع اوله‌میوب اسم تفضیلك شو جهتله اسم فاعله دخی مشابهتی پك بعید
بولندیغندن. آرتق نه فعله ونه اسم فاعله مشابهتی اولمیوب رفع ونصب
عملنی ایشلیه‌میه جکی درکاردر . و(اما اسم تفضیل ضمیر مستترده) بلا
شرط عمل ایدر زیرا، اثر عمل، ظاهر اولمامغله ضمیر مستترده عمل
ضعیف اولوب قوة عامله احتیاجی یوقدر . ودخی اسم تفضیل ظرف
وحال وتمیزده دخی بلا شرط عمل ایدر (زید احسن منك الیوم راکباً
و (عمرو اکثر منك الیوم حسنا) قوللرمزده اولدیغی کبی زیرا ظرف ایله
حالده عمل ایچون رائحهٔ فعل بولنسه کافیدر تمیزده ایسه بعض رطل زیتاً
قولمزده اولدیغی اوزره اسم مبهم دخی عامل اوله‌بیلور شو صورتده اسم
تفضیلك بونلرده عمل ایده بیلمسنده تردد اولنمز .

درس ۱۸۸

درس سابقدن منفهم اولدیغی اوزره اسم تفضیل برلفظی مفعولی اولمق
اوزره منصوب قیله مدیغی کبی فاعلی اولمق اوزره مرفوع دخی ایده مز
فقط ذکر اولنه جق شروط خمسه بولنور ایسه اول وقتده فاعل ظاهرینی
مرفوع قیله بیلور (مارأیت رجلاً احسن فی عینه الکحل منه فی عین زید)
قولمزده اولدیغی کبی الکحل لفظاً مرفوع اسم تفضیل اولان احسن نك
فاعلیدر شروط خمسه‌دن (شرط اول) اسم تفضیل من حیث اللفظ برشیئك

صفتی اولمليدر نته‌کيم مثالمزده (احسن) رجلاً لفظنك صفتيدر وصفتی اولمقدن مراد يعنی بر شيئه اعتماد ايلمليدرکه مثالمزده اولديغی کبی يا اول شيئك نعتی اولمليدر وياخود اول شيدن خبر ويا حال واقع اولمليدر .

(شرط ثانی) من حيث المعنی والحقيقه اولجه اعتبار اولنان شيئك متعلقنك صفتی اولمليدرکه اول متعلق شيء اول ايله غيری بيننده مشترکدر نته‌کيم مثالمزده احسن حقيقة کحلك صفتيدر کحل رجلك متعلقی اولوب عين رجل ايله عين زيد بيننده مشترکدر اشبو متعلقه (مثالمزده مثلا کحله علی الاشهر سبب تسميه اولنور زيرا عين رجل ايله عين زيدك احسن اولمرينه سبب کحلدر ومسبب دخی دينلورکه سبب قيلنمش ديمکدر وياخود سببلنمش ديمك اولور زيرا کحل عين رجل ايله عين زيدده متقرر اولمغله عين رجل ايله عين زيد کحله ظرف اولوب کحلك تقرر وتمکننه سببلردر پس کحل مسبب اولمش اولور وقس عليه .

(شرط ثالث) مسبب و سبب تسميه اولنان متعلق مذکور شيء اول اعتباريله فی نفسه مفضل اولمليدر

(شرط رابع) متعلق مذکور شيء اولك غيری اعتباريله فی نفسه مفضل عليه اولمليدر نته‌کيم مثالمزده کحل شيء اول يعنی عين رجل اعتباريله مفضل وشيء اولك غيری يعنی عين زيد اعتباريله مفضل عليه‌در .

(شرط خامس) اسم تفضيل منفی اولمليدر و بعد النفی حکم بر عکس اولورکه کحل عين رجل اعتباريله مفضل عليه وعين زيد اعتباريله مفضل اولور .

اشبو شروط خمسه‌نك تحقق عندنده اسم تفضيلك فاعل ظاهرينی مرفوع قيله بيلمسی زياده‌لك قيدی مرتفع اولوب فعل معناسنه بولنمسندن يعنی (احسن) حسن منزلنده قالمسندن ناشيدر زيرا شوصورتده متعلق مذکور مثلا مثالمزده کحل عين رجل اعتباريله مفضل وعين زيد اعتباريله مفضل عليه و بعد النفی برعکس بولنمق اعتباريله مختلف ايسه‌ده لکن بالذات متحد اولوب اسم تفضيلده اصل اولان ايسه مفضل ايله مفضل عليه بيننده بالذات تغاير بولنمق اولديغندن اسم تفضيل علی ماهو الاصل قالمامسی جهتله نفيله

معنای تفضیلدن خروجی سهل اولمشدر واسم تفضیل اوزره نفی توجه ایتدکده ایسه زیادهلك قیدینه متوجه اولهجغندن مفاد مثال عین رجلده اولان کحلك حسنی عین زیدده اولدیغی حالده حسنی اوزره زائد دکلدر دیمك اولورکه یعنی یامساوی ویا آندن دون اولمسی تخیل اولنور مساوی اولمسنه ایسه مقام مدح ملایم اولهمز پس خلاصهٔ معنا (حسن فی عین رجل الکحل دون حسنه فی عین زید) دیمك اولورکه (احسن) حسن معناسنده قالور ومتعلق مذکور یعنی الکحلٌ فاعلی اولمق اوزره مرفوع قلنور .

واکر الکحل فاعل قیلنمیوب مبتدا ایدیلسه واحسن لفظی مقدم خبر قیلنسه اسم تفضیل ایله معمولی اولان (منه فی عین زید) قولمز بیننده بر اجنبی یعنی کحل ایله فصل لازم کلور ایدی کحل لفظی ایسه عارض اولان ابتدائیت اجنبی اولمقدن اخراج ایدهمز واماالکحل فاعلیت اوزره مرفوع قالندقده فاعل فعلدن جزءکبی اولمغله اجنبی اولمز واکر مبتدا وخبر اولملری فرض اولنان صورت مذکورهده اجنبی ایله فصل واقع اولمسون ایچون (منه فی عین زید) قولمز (الکحل) اوزره تقدیم اولنهرق (مارأیت رجلا احسن منه فی عین زید الکحل فی عینه) دینسه ویاخود (منه) ده اولان ضمیر مظهر اولهرق کتوریلوب مقدم قلنسه ومبتدای مؤخر قلنهجق (الکحل) مضمراولهرق کتورلسهده (مارأیت رجلا احسن من الکحل فی عینه هو فی زید) دینسه شوایکی روش تعبیرده تعقید شدید اولمغله طبع سلیم قبول ایدهمز وحالبوکه مانحن فیهمز اولان عبارهٔ مشهوره قبیلندن دخی دکلدر .

درس ١٨٩

خفی اولمیهکه مسئلهٔ کحل مختصرجه بشقه عبارهلر ایله دخی تمثیل اولنهبیلور مثلا مارأیت رجلاً احسن فی عینه الکحل من عین زید دینلورکه (منه فی عین زید) موقعنده من عین زید دیمکله اکتفا اولنور بونده ایسه منهده اولان ضمیر مقدارنجه اختصار واردر واکر عین لفظی دخی قالدیریلوب (من زید) دینسه بودخی اولهبیلور واخصر اولور ومفادی کذا عبارهٔ اولك مفادینه واریر .

واكر قبل النفى مفضل عليه اولان عينك ذكرى تقديم اولنه رق(مارأيت كعين زيد احسن فيها الكحل) دينلور ايسه بودخى جائزدر ما رأيت عينا كعين زيد احسن فيها الكحل تقدير نده در فى الاصل مارأيت عينا احسن فيها الكحل كعين زيد ايدى عين زيد تقديم اولنمغله (عيناً) لفظنى ذكر ايلمكدن استغنا حاصل اولمشدر مثال مذكورده (احسن) ارائه اولنديغى اوزره بتقدير الموصوف (رأيت) نك مفعوليدر و(كعين) ظرف مستقر اوله رق موصوف مقدردن حالدر و بواكر رؤيت رؤيت بصر معناسنه ايسه در واكر رؤيت رؤيت قلب معناسنه ايسه (كعين) رأيت نك مفعول ثانيسى واحسن مفعول اوليدر سحيم ابن وثيل الرياحى نام شاعرك شوشعرى دخى ذكر اولنان اشبو مثاله مماثلدر.

﴿ شعر ﴾

مررت على وادى السباع ولا ارى ... كوادى السباع حين يظلم واديا
اقل به ركب اتوه تأية ... واخوف الا ما وقى الله ساريا

(مررت) فعل وفاعل (على وادى) ظرف لغودر مررت يه متعلق (السباع) وادى لفظنك مضاف اليهيدر وادى السباع يرتيجى جانورلر دره سى ديمكدر (و) حاليه وياخود اعتراضيه در (لا ارى) فعل مضارع منفى، نفس متكلم وحده ، جمله سى محلا منصوب مررت نك فاعلندن حالدر وياخود لامحل لها من الاعراب جملهٔ اعتراضيه در (كوادى السباع) ظرف مستقر اولوب كله جك واديا لفظندن حالدر (حين) كافدن مستفاد تشبيه مفادينك وياخود لا ارى نك مفعول فيهيدر (يظلم) فعل مضارع مجهولدر تحتنده مستتر نائب فاعلى وادى السباعه راجعدر وجمله سى محلا مجرور حين لفظنك مضاف اليهيدر (واديا) لا ارى نك مفعوليدر واكر رؤيت رؤيت قلب معناسنه اخذ اولنور ايسه مفعول اوليدر ومفعول ثانيسى سبقت ايدن كوادى در (اقل) اسم تفضيلدر (به) اسم تفضيله متعلقدر با فى معناسنه وضمير وادى يه راجعدر (ركب) لفظاً مرفوع اقل نك

فاعلیدر اسم تفضیل اولان اقل مع فاعله مرکب اولەرق لفظاً منصوب وادیا قولنك صفتیدر (اتوه) فعل وفاعل ومفعولدر جملەسی رکب لفظنك صفتیدر ضمیر وادی یه راجعدر (تأیة) تثبت وتوقف معناسنەدر اقل نك فاعانه اولان نسبتندن تمیزدر(و)عاطفەدر (اخوف) اقل اوزره معطوفدر اخوف اسم تفضیل اولوب مبنی للمفعولدر ایچنده مستکن نائب فاعل وادی یه راجعدر (الا) حرف استثنادر (ما) مصدریهٔ توقیتیه در (وقی الله) فعل وفاعل جملەسی لامحل لهـا من الاعراب مانك صلەسی اولوب تأویل مفردده اولەرق بتقدیر المضاف محلا منصوب اخوف نك مفعول فیهیدر ای الا وقت ماوقی الله دیمکدر ومستثنی مفرغدر وبوجمهور عندندەدر وبعضیلر عندنده ما اسم موصولدر رکبدن ویاخود اخوفده اولان ضمیر مستکن دن مستثنی اولمق اوزره منصوبدر ووقی الله جملەسی لا محل لها من الاعراب مانك صلەسیدر وموصوله عائد محذوفدر ای الا ماوقاه الله دیمکدر(ساریاً) لفظاً منصوب رکب لفظندن حالدر ویاخود (وقی) فعلنك مفعولیدر(ساری) سری دن اسم فاعلدر سری ضم سین ایله هدی وزننده کیجه ایله یورمك معناسنەدر.

مفاد شعر بن وادی السباعدن مرور ایتدم حالبوکه قرنغلق اولدقده وادی السباع کبی بر وادی کورمدم اویله وادی‌که آنده قورقوسندن طوره طوره یوریان دوه‌جیلر پك اقل ونادر اولوب غایت مخوفدر وشو حال دهشت اشتمال جمیع وقتده‌در آنجق جناب مولانك وقایه ایلدیکی وقتده‌دکل دیمکدر.

اشبو شعردن مانحن فیهمز لااری کوادی السباع وادیاً اقل به رکب عبارەسیدر شوعبارەیی اولجه سبقت ایلیان عبارەمز سیاقنده تعبیر ایدر ایسەك (لااری وادیااقل بەرکب منهم فی وادی السباع) دیرز وطریق اختصاره کیدر ایسەك (منهم فی وادی السباع) موقعند من" وادی السباع دیمکله اکتفا ایدرز الله اعلم بالصواب وهو نعم المرجع ونعم المأب .

درس ١٩٠

(خفی اولمیه‌که) مقدمه‌ده کوستردیکی اوزره عوامل قیاسیه‌نك طقوزنجیسی

كندندن برفعل اصطلاحینك معنـای مطابقیسی ویا معنای تضمینیسی فهم اولنان لفظلردر

كندیلردن برفعل اصطلاحینك مطابقة معناسی فهم اولنانده اسماء افعالدركه انلردن مبحث مبنیده مقدار كافی بحث اولندی .

كندیلردن برفعلك معنای تضمینیسی یعنی برحدث مفهومی فهم اولنـانلرده اسماء افعالك غیری مثلا ظرف مستقر اسم منسوب اسم مستعار اسم صفت وسائری كبی .

(ظرف مستقر) كندندن برمتعلق عام یعنی، كون، حصول، وجود، كبی هر برموجودده ملحوظ برفعل یعنی حدث عام مفهومی فهم اولنمسی ملابسه‌سیله معنای فعلدن عد اولنمشدر وبعضیلر مثلا (فاضل جامی) كبی، معنای فعلی، عباره‌ده مصرح ویاخود مقدر اولمیه‌رق مجرد فحوای كلامدن استنباط اولنمغله تخصیص ایلدكلرندن ظرف مستقرده ایسه‌ده متعلق عام اسم فاعل ویاخود فعل اوله‌رق مقدر بولندیغندن ظرف مستقری فعل ویاخود شبیه فعلده ادخال ایلمشلردر .

ظرف مستقر قافك فتحیله اولوب ظرف مستقرفیه دیمكدر ظرف نحـات عندنده طوغریدن طوغری‌یه ظرف زمان وظرف مكانه اطلاق اولنور بعده تسامحاً جار ومجروره دخی اطلاق اولنمشدر ومتعلقی هر بر موجوده عام وشـامل یعنی كون حصول وجود استقرار كبی هرشیده بولنور افعـال عامه‌دن اوله‌رق حذف اولنوب جار ومجرورده متضمن قیلنور یعنی معنـاسی آندن فهم اولنور ایسه اول جار ومجروره ظرف مستقر تسمیه اولنور وجه تسمیه جارك متعلقی اولان فعل عام محذوفك معنـا وعملی وایچنده مستكن اولان ضمیری عندالحذف بالانتقال جارومجرورده مستقراولمسی ملاحظه‌سیدر .

شو بیاندن مستبان اوله‌جغی اوزره ظرف مستقر ایكی شرطه مشروطدر برنجیسی متعلقنك محذوف اولمسی وایكنجیسی متعلق محذوفك افعـال عامه دن بولنمسیدر .

واكر جار ومجرورك متعلقی حذف اولنمـامش ویاخود حذف اولنمش

ایسه‌ده برفعل خاص اولوب افعال عامه دن دکل ایسه اول جار ومجروره ظرف لغو تسمیه اولنور مثلا مررت بزید قولمزده (بزید) متعلق اولان مررت مذکور اولمغله ظرف لغودر وزید فی الدار قولمزده (فی الدار) اکر متعلق محذوف مثلا حصل ویا حاصل کبی افعال عامه دن تقدیر ایدیلور ایسه ظرف مستقردر واکر مثلا اکل ویا آکل کبی برفعل خاص تقدیر ایدیلور ایسه ظرف لغودر لکن بعضیلر ظرف مستقرده آنجق متعلقنك محذوف بولنمسی شرطیله اکتفا ایدوب متعلق محذوف فعل خاص اولسه‌ده ظرف مستقر اطلاق ایتدکلرندن بونلره کوره ینه ظرف مستقردر .

ظرف لغوه شو اسمی اطلاقك وجهی کندندن برعاملك معناسی فهم اولنمیوب وعمل واعراب وضمیر کبی برشی انتقال ایلمدیکی جهتله ایچی بوش ظرف کبی اولمسی ملابسه‌سیله‌در وبرده من جهة العمل ملغی اولوب اصلانه مظهر ونه مضمرده عامل دکلدر و بعضیلر ظرف تسمیه‌سی مناسبتدن خالی برتسمیه اولوب ظرف مستقره مشابهتی جهتله مجرد براصطلاحدر ولغو تسمیه اولنمسی کلام کندیسز تمام اولمسی حسبیله کلامده فضله بولندیغندندر دیدیلر و بعضیلر کلام اللهده دخی بولنمسی جهتله لغو تسمیه‌سنی مخل ادب کوره‌رك ظرف مستقره متعلق محذوفنك افعال عامه دن بولنمسی ملابسه‌سیله ظرف عام دیدکلری کبی ظرف لغوه دخی متعلقنك خاص اولمسی مناسبتیله ظرف خاص تسمیه ایلدیلر .

ظرف مستقرلر متضمن اولدقلری کون وجود حصول کبی افعال عامه‌نك یعنی حذف اولنان متعلقلرینك مقامنده بولندقلرندن هرحالده عامل اولورلر ایسه‌ده عملری متضمن اولدقلری افعال عامه مقامنده نیابتلرندن ایچون اولمسی جهتله ضعیف بولندیغندن فاعل ظاهری مرفوع قیله‌میه‌جقلری کبی مفعول به‌ده دخی عامل اوله‌مزلر وجود حصول کون کبی متضمن اولدقلری افعال عامه‌نك افعال لازمه اولمسی جهتنه باقلدقده مفعول بهی هرکز منصوب قیله میه‌جکنده شبهه اولنمز .

لکن امور سته یعنی مبتدا موصوف موصول ذوالحال نفی واستفهامدن

برینه اعتماد ایلر یعنی اوللرنده بونلردن بری بولنور ایسه قوت بوله‌رق فاعل ظاهری مرفوع قیله‌بیلورلر و برفاعل ظاهری مرفوع قیلمدقلرنده فاعللری متعلق محذوفدن منتقل ضمیر مستتردر وبیلملیدرکه ظرف مستقرلر مفعول به وفاعل ظاهرك غیری حال وظرف وسائر بوکبی معموللرده بلاشرط عمل ایده‌بیلورلر .

معنای فعلدن (اسم منسوب) آخرینه نسبت ایچون بریای مشدده کتوریلان اسملردرکه عمل خصوصنده اسم مفعول کبی اولوب اسم مفعولك عملنده ذکر اولنان شرطلر بونده دخی مرعیدر (مررت برجل هاشمی اخوه) قوللرده هاشمی کبی ماقبلنده موصوفه اعتماد ایله (اخوه) کلمه‌سنی نائب فاعلی اولمق اوزره لفظاً واوایله مرفوع قیلمشدر معنای فعلدن (اسم مستعار) مشابهت علاقه‌سیله وماوضع لهی اراده ایلمکه مانع برقرینه دخی اوله‌رق ماوضع لهنك غیرنده استعمال اولنان اسمدرکه افاده ایلدیکی بر معنای فعل مقتضاسی اوزره عمل ایلر (مررت برجل اسد غلامه) و (مررت برجل اسد علی) قوللرمزده اسد کبی اسم فاعل صیغه سیله مجترئ کلمه‌سنك مفادنی اعطا ایتمکده اولدیغندن مجترئ کلمه‌سی کبی عامل اولوب مثال اولده موصوفه اعتمادایله فاعل ظاهری مرفوع قلمش ومثال ثانیده ظرفده عمل ایلمشدر .

معنای فعلدن (اسم صفت) کندندن برصفت معناسی فهم اولنان هربر اسمدرکه اول فهم اولنان صفت کبی عمل ایلر و (هوالله فی السموات) قول شریفنده لفظهٔ جلاله و (زید خاتم فی ظنی) قوللرده خاتم کبی لفظهٔ جلاله وخاتم علم ایسه‌لرده لکن لفظهٔ جلالدن المعبود وخاتم دن جواد معناسی فهم اولنمغله متضمن اولدقلری اشبو معنای وصفی اعتباریله (فی السموات) لفظهٔ جلاله‌یه و (فی ظنی) خاتم لفظنه تعلق ایلمشدر آیت کریمه و هوالمعبود لمن فیها وزید خاتم فی ظنی قوللرز زید جواد فی ظنی دیمکدر .

معنای فعلدن (اسم اشاره) مثلا هذا زید یوم الجمعه امام الامیر جالساً قوللرده اولدیغی کبی یوم الجمعة وامام الامیر هذا دن منفهم اشیر معناسنك

مفعول فيهی وجالساً زيد كلمه‌سندن حال اولوب عامل هذادن مستبان اشير مفهوميدر زيرا زيدكلمه‌سی معناده اول فهم اولنان اشير مفادينك مفعوليدر مثال مذكور اشير زيداً يوم الجمعة امام الامير جالساً ديمكدر .

و بعض ليت و لعل كلمه‌لرنده دخی معنای فعل اعتبار اولنور مثلا، ليت، وياخود لعل زيداً يوم الجمعة عنـدنا مسروراً قولمزده‌اولديغی كبی كه (ليت) اتمنی و (لعل) اترجی مفادنی اعطا ايتمسی ملابسه‌سيله (زيداً)شو اعتبارايله مفعول به منزلنده ومسروراً آندن حال قيلنمشدر .

سـائر حروف مشـبهه بالفعلدن دخی معنای فعل فهم اولنور ايكن ليت ولعلدن غيرينك ذكر اولنمـامسی زيرا معنای فعل اعتبار اولنمق جهتيله عمل(ليت)ولعل كلمه‌لرينك غيرنده مسموع اولمامشدر .

بعضيلر حرف نداده دخی معنـای فعل اعتبار ايلديلر مثلا يازيد راكبا قولمزده ،يا،لفظی أدعو مفادنی اعطاايلمسی جهتله بالنفس ،يا،كلمه‌سی عامل قلنوب منادا اداة ندايه مفعول به قيلنمشـدر و اما،ادعو، مقدراولوب، يا، كلمه‌سی ادعو منابنده‌در منادا مقدر اولان ادعو كلمه‌سنك مفعول بهيدر ديانلره كوره اداة ندا معنای فعلدن دكلدر بونكده تفصيلی منـادا بحثنده مرور ايلمشـدر و دخی حرف تشـبيه‌ده دخی بعض معنای فعل اعتبار ايديلمشـدركه بوده لفظاً ويا تقديراً ايكی قسم اوزره تصور اولنور لفظاً مثلا (زيد قائماً كعمروقاعداً) و(كانه‌اسد صائلاً) قوللرمزده اولديغی كبی قائماً زيدكلمه‌سندن وقاعداً عمرو كلمه‌سـندن وصائلاً ضمير بارزدن حال واقع اولمش وعامل اشبه مفادنی اعطا ايلمسی حسبيله كاف وكان‌در دينلمشدر. وتقديرا مثلا زيد اسـد صائلا قولمزده اولديغی كبی زيد كاسد صائلا تقديرنده‌در .

ودخی حرف تنبيه ده دخی بعض معنای فعل اعتبـار اولنور مثلا آنفا مروراتليان هذا زيد يوم‌الجمعة امام‌الاميرجالساً قولمزده عامل انبه مفادنی اعطا ايلمسی حسبيله هذا كلمه سـنده حرف تنبيه اولان ها لفظی اعتبار اولنه‌بيلور.

وحرف دخی نفی‌ده دخی‌بعض معنای فعل اعتبـار ايديلور مثلا (ماانت

بنعمة ربك بمجنون) قول شريفنده و (لانت بذى علم كاملا) قولمزده اولديغى كبى مثال اولده بنعمة قولنده «باء» ما كلمه‌سندن منفهم انتفى مفادينه متعلق قيلنوب آيت كريمه انتفى منك الجنون ملابساً بنعمته وكرمه ديمكدر دينلمشدر ومثال ثانيده كاملا علمدن حال اولوب عامل انتفى مفهوميدر انتفى منك العلم كاملاً ديمكدر.

شو ذكر اولنان ماعدا، استفهام، استثنا، مضمون جمله، نسبت حكميه، وسائره كبى معناى فعل اعتبار اولنان يرلر دخى واردركه محللرنده ثبت اولنمشدر عند المطالعه معلوم اولور. خفى اولميه‌كه ذكر اولنان اسم صفت وآنى ولى ايدن معناى فعللر معمولات فعلدن آنجق فاعل ايله مفعول بهك غيرى حال وظرف كبى معمولللرده عمل ايده بيلورلر وعند البعض فاعل ظاهر ومفعول به‌ده عمل ايده‌مدكلرى كبى مفعول مطلقده دخى عمل ايده‌مزلر نته‌كيم فاضل عصام حاشيه‌سنده ذكر ايلمشدر.

ومن الله التوفيق وعليه التكلان

﴿ المطلب الثانى فى الفعل ﴾

مطلب ثانى فعلك بياننده اولوب ماضى ومضارع ونواصب وجوازم ومتعدى وغير متعدى وافعال قلوب وافعال ناقصه وافعال مقاربه وفعل تعجب وافعال مدح وذم ونيجه مسائل نفيسه ومواد مفيده‌نك بيان وعياننده‌در.

درس ١٩١

فعل لغةً حدث معناسنه در واصطلاح نحاتده (مادل على معنى مستقل بالفهم مقترن باحد الازمنة الثلثة) دينه‌رك تعريف اولنمشدر يعنى فعل اوچ زمانك برينه مقترن اولوب مفهومنده مستقل بر معنايه دلالت ايليان كلمه در.

فعلك ماده‌سى وضع شخصيله حادثه دلالت ايدوب وهيئتى وضع نوعيله احدازمنهٔ ثلثه‌يه دلالت ايلر. وحدث عرض اولوب بذاته قائم اوله‌ميه‌جغندن برفاعله نسبت اقتضا ايدر شو تقديرده فعلك معناسى حدث وزمان

وبرفاعله نسبت اولمش اولور . بونلردن حدث وزمان مستقل ايسه‌ده برفاعله نسبت معنای حرفی اولوب طرفين نسبتك حالنك تعرف وملاحظه سنه يعنی برينك مسند وديكرينك مسند اليه اولديغنی بيلمكه آلتدركه شو حالده غير مستقلدر مستقل ايله غير مستقلدن مركب اولان معنا ايسه غير مستقل اولديغندن فعلك معنای مطابقيسی غير مستقل اولور . شو صورتده (مادل علی معناً مستقل) قولمزده معنای مستقلدن مراد معنای مطابقی اولميوب بلكه معنای اعمدر لكن اوده آنجق ضمن تضمنده متحققدر . فعلك معنای تضمنيسی اولان حدث ايسه مستقل اولديغندن فعلك معنای مستقله‌ده دلالتی بولنوب تعريف فعلدن حرف خارجدر زيرا حرفك هركز معنای مستقلی يوقدر .

(فاضل عصام) حاشيه‌سنده بيوررلركه برفاعله نسبت اجمالا بر (فاعل ما)يی تعقل ايله متعقل اولوب بوده فعلی ذكر ايلمكله منفهم اولور شو صورتده فعلك معنای مطابقيسی مستقل اولوب تعريف فعلده معنادن مراد معنای مطابقی اولمش اولور . و (اما سيد شريف) حضرتلرينك ارائه بيوردقلری اوزره فعلده بر فاعل معينه نسبت اخذ اولنور ايسه اشبو صورتده عدم استقلال ظاهر اولوب فعلك معنای مطابقيسنه دلالتی فاعلنك بعينه ذكرينه محتاجدر پس تعريف فعلده توجيه سابقه احتياج دركاردر وهرحالده حد فعلدن حرفك خروجی امر باهردر .

وهيئت فعل وضعاً احد ازمنهٔ ثلثه‌يه دلالت ايليه جكندن اشبو قيد ايله اسم دخی حد فعلدن خارج اولور واما زماندن منسلخ اولان فعللر عسی وكاد ونعم وبئس كبی وكذا حدثدن منسلخ اولنلر كان وصار كبی بونلر وضعاً زمان وحدثه دال بولندقلرندن حد فعلده داخللردر .

خفی اولميه‌كه فعلك خواص كثيره سی اولوب (قد)و(سين) و (سوف) و (جوازمك) دخولی و (تای تأنيث ساكنه) و (ضمائر بارزهٔ متحركهٔ مرفوعه‌نك) لحوقی خواص كثيره‌سندندر (قد) كلمه‌سنك فعله خاص اولمسی زيرا تحقيق فعل ايچون ودخی ماضيده بعض تقريب وتوقع ومضارعده تقليل ايچون موضوعدر بومعنالر ايسه انجق فعلده اولور . وسين ايله

سوف نك جهة اختصاصی زیرا بونلر فعلی زمان حالدن زمان استقباله تاء خیر ایچون وضع اولنمشلردر بودخی انجق فعلده متصور اولور . وجوازمك فعله جهة اختصاصی زیرا جوازم یا برفعلی نفی ایچون اولور لم ولما کبی ویاخود طلب فعل ایچون اولور (لام امر) کبی ویاخو طلب ترك ایچون اولور (لاء ناهیه) کبی ویاخود برنسنه‌یی برفعله تعلیق ایچون اولور ادوات شرط کبی شو معنالر دخی آنجق فعلده بولنه جغندن بالضرور فعله مختص اولور . وتای تأنیث ساکنه‌نك جهة اختصاصی زیرا تای تأنیث متحرکه اسمه خاص اولمغله تای تأنیث ساکنه‌ده فعله ویرلمشدر وبرعکس اولماسی اسمده خفت وفعلده ثقلت بولنمغله خفیف اولان سکونك فعله ویرلمسی اولا اولدیغندندر وحرکه وسکونله تفریق اولنمسی یکدیکرندن فرق ایچوندر . وضمائر بارزهٔ متحرکهٔ مرفوعه‌نك جهة اختصاصی زیرا بونلر مقتضیٔ فاعل اولانه داخل اولوب وکلامده فاعل اولورلر فاعل اقتضا ایلمك ایسه فعلك شانندندر سائر فاعل اقتضا ایدن اسملر ایسه فعلك فرعیدر وبرده فرعله اصل مساوی اولمسون ایچون ضمیرك ایکی نوعی که بری ضمیر بارزو دیکری ضمیر مستتردر بونلردن بری فروع فعلدن منع اولنمق لازم کلمشدر ضمیر مستتر اخف واخصر اولمغله منع ایدلمیوب انجق فعلك ماعداسندن ضمیر بارز منع ایدلمش پس ضمائر بارزه فعله مختص اولمشدر .

درس ۱۹۲

(مبحث فعل الماضی) فعل ماضی مادل علی زمان قبل زمانك دینمکله معرفدر یعنی ایچنده بولندیغك زمان حالدن اول مرور ایتمش برزمانه بحسب اصل الوضع دلالت ایلیان فعلدر دیمکدر وآخری همیشه لفظاً ویا تقدیراً فتح اوزره مبنیدر ضرب ورمی کبی (مبنی اولمسی) اسمه مشابهت تامه سی اولمدیغی وفعلده اصل اولان بنا اولدیغی جهتله‌در . و (حرکه اوزره مبنی) اولمسی اسم موقعنده واقع اوله بیلمکده اسمه استعمالاً مشابهتی بولندیغندن وفعل مضارعه شو جهتله ودخی ذکری آتی

مضــارع موقعلرنده كتورلمسی جائز اولمغله وشرط وجزا دخی اوله بيلمكله مشابهتی اولديغندندر . نته كيم مررت برجل ضارب قولمزده ضارب موقعنده يضرب ديمك جائز اوله بيله جكی كبی ضرب دخی دينله بيلور وان تضربنی اضربك دينه جك يرده ان ضربتنی ضربتك دخی دينور ودائما برمرفوع طلب ايلمكده واكثر منصوبی دخی استدعا ايتمكده ومصدر وزمانه دلالتی اولمقده دخی فعل مضارعه مشــابهتی واردر فعل مضــارعك ايسه اسمه مشابهت تامه سی بولنديغندن فعل ماضينك شو جهتله دخی اسمه منــاسبتی بولنمش اولور لكن اسمه مشــابهت تامه سی اولمديغندن فعل مضــارع كبی اسمده اصل اولان اعرابی اخذ ايده ميوب انجق حركه اوزره مبنی اولمشدر و (فتح اوزره مبنی) اولمسی فتح اخف حركات بولنديغی جهتله در . لكن (واوك) غيری آخرنده ضمير مرفوع متحرك بولنور ايسه مثلا ضربن صيغه سـندن ضربنا صيغه سـنه دكين اولان صيغه لرده اولديغی كبی بركلمهٔ واحده حكمنده اولان اشــبو صيغه لرده اربع حركات متواليــات جمع اولمســون ايچون ضمير مرفوع متحركك ماقبــلی يعنی (آخر ماضی) سـكون اوزره مبــنی قيلنور . وآخرنده واو بولنور ايســه واوه مجانستندن ايچون آخری لفظاً ويا تقديراً مضموم قلنور ضربوا ورموا كلمه لرنده اولديغی كــبی . و (اما) آخرنده ضمير منصوب متصــل اولور ايســه كلامده فضله اولوب ماقبلندن جزء كبی اولميه جغندن آخر ماضی ســاكن قيلنمز ضربه وضربك وضربنــا قوللرمزده اولديغی كبی . وخفی اولميه كه انشــاء ايقاعيده افعالدن غالبا فعل ماضی واقع اولور مثلا بعت واشتريت كبی بونلر ايله خارجده بربيعدن اخبار مراد اولميوب انجق شو لفظلر ايله فی الحال تحصيل بيع قصد اولنور شــوجهتله صدق وكذبه احتمالی يوقدر و اما ابيع قولمز وانشــا مراد اولنميه رق بعت واشــتريت خارجده بربيعی اخبار اولمغله صدق وكذبه محتملدركه واقعه مطابق ايسه صادق دكلسه كاذبدر . وبيلمليدركه بش محلده فعل ماضی استقبال معناسنه منصرف اولور .

(اولكيسی) انشای طلبی موقعنــده كه بوده يادعا اولور رحمك الله كبی

يرحمك الله يعنى الله سكا رحمت ايلسون ديمكدر ويا امر اولور مثلا سائل مسترحمى خادمى زيده حواله ايله آمرك (اعطاك زيد) قولى كبى .

(ايكنجيسى) وقوعى مجزوم اولمسنى قصدايله تحقق وقوعه دلالت ايلسون ايچون امور مستقبلهدن لفظ ماضى ايله اخبار اولنديغندهدر (ونادى اصحاب الجنة اصحاب النار) قول شريفنده اولديغى كبى .

(اوچنجيسى) جواب قسمده ادات نفىدن (لا) وياخود (ان) ايله منفى بولنديغندهدر (والله لافعلت) و (والله ان فعلت) كبى والله لا افعل ديمكدر .

(دردنجيسى) ان شرطيهنك و ان شرطيه معناسنى متضمن كلمهلرك دخولى عندندهدر (ان اكرمتنى اكرمتك) و (متى اعطيتنى احسنتك) قوللرمزده اولديغى كبى ان تكرمنى اكرمك ومتى تعطنى احسنك ديمكدر .

(بشنجيسى) ظرف مضاف منـابنده بولنان (اما)ى مصدريهٔ توقيتيهنك دخولندهدر (لاافارقك مادامت السموات) قولمزده اولديغى كبى مدة ان تدوم السموات ديمكدر وبعض بونده ماضى معناسنده اولهرق دخى قالور (وكنت عليهم شهيداً مادمت فيهم) قول شريفنده اولديغى كبى. وبيلمليدركه آلتى محلده فعل ماضى ماضى واستقبال معنالرينه محتمل اولور .

(اولكيسى) همزهٔ تسـويه دنصكره (سواء على اقمت ام قعدت) قولمزده اولديغى كبى .

(ايكنجيسى) كلمادنصكره (كلما قمت قمت) قولمزده اولديغى كبى .

(اوچنجيسى) حيثما دن صكره (حيثما قعدت قعدت) قولمزده اولديغى كبى زيرا شواوچنده رائحهٔ شرط واردر .

(دردنجيسى) حرف تحضيض دنكره (الانزلت) و (هلاقمت) قوللرمزده اولديغى كبى .

(بشنجيسى) مبتدا واقع برموصول عامه صله اولدقده (الذى اتانى فله درهم) قولمزده اولديغى كبى .

(التنجيسى) مبتدا واقع برنكرهٔ عامه صفت واقع اولدقده (كل رجل اتانى فله درهم) كبى زيرا بونلرده دخى رائحهٔ شرط واردر نته كيم مبتدا بابنده مزبور ايلدى .

درس ١٩٣

(مبحث المضارع) فعل ماضیدن بر نبذه بیان اولندی ایسه بیلملیدر که فعل مضارع (ماشابه الاسم باحد حروف نأیت) دیمکله معرفدر یعنی فعل مضارع نأیت کلمه سنك جمع ایلدیکی حروف اربعه دن بریسی اولنده بولنمق سببیله اسم فاعله مشابه اولمش برفعلدر دیمکدر . اشبو درت حرفدن همزه فعل مضارع متکلم وحده ده و نون متکلم مع الغیرده وتا مفرد مؤنث غائبه وتثنیه مؤنث غائبه ده والتی عدد مخاطب ومخاطبه لرده و (یا) غائبلرده وجمع مؤنث غائبه ده در . وحروف مضارعة ماضیسی درت حرفلی اولنلرده مضموم وانك غیرنده مفتوحدر اولنده نأیت حرفلرندن برحرف بولنمغله فعل مضارعك اسم فاعله مشابهتی اوج جهتله درکه لفظاً ومعناً واستعمالاً مشابهدر (اما لفظاً مشابهتی) فعل مضارع اسم فاعله مطلق حرکات وسکناتده ترتیب وعددلرنده موازن بولندیغی جهتله در ضارب و یضرب ومدحرج ویدحرج کبی و (اما معنا مشابهتی) ایکی وجهله در (وجه اول) شیوع وخصوص قبول ایلمکده در زیرا اسم فاعل لامدن مجرد اولدیغنده شیوع افاده ایدوب وحرف تعریفك دخولی عندنده تخصص ایلر ضارب والضارب کبی بونك کبی فعل مضارع دخی حرف استقبال وحالدن تجرد عندنده حاله واستقباله محتمل اولورکه شیوع افاده ایتمش اولور یضرب کبی وبونلردن برینك دخولی عندنده تخصص ایدرکه حرف حالك دخولی عندنده حاله وحرف استقبالك دخولی عندنده استقباله دلالت ایلر سیضرب ومایضرب کبی (وجه ثانی) کرك فعل مضارع وکرك اسم فاعلده قرائن دن تجرد عندنده فهم زمان حاله مبادرت ایلرکه معناً شو وجهله دخی مشابهلردر و (اما استعمالا مشابهتی) بو دخی ایکی وجهله در (وجه اول) فعل مضارع ایله اسم فاعل ایکیسی دخی نکره یه صفت واقع اوله بیلورلر مثلا جاءنی رجل ضارب دیدیکی کبی جاءنی رجل یضرب دخی دینور (وجه ثانی) فعل مضارع ایله اسم فاعلدن هر برینك اوزرینه مفید تأکید اوله رق لام ابتدا داخل اوله بیلور مثلا ان زیداً لضارب دیندیکی کبی ان زیداً لیضرب دخی دینور اشبو لامه لام ابتدا

دینلمسی زیرا فی الاصل مبتدا اوزره داخل اولور بو راده (ان) نك دخولی سببیله ابتدادن تأخر ایلمشدر پس اصلنه رعایةً آنجق اسمه ویاخود اسمه مشابهت تامه‌سی بولنانه داخل اولور شو جهتله (ان زیداً اضرب) دینلمز اشته استعمالاً مشابهتلریده ذکر اولنان شوایکی وجهله‌در بینلرنده اشبو مشابهت کامله بولنمق سببیله فعل مضارع اسمه اسمده اصل اولان اعرابده تابع اوله‌رق معرب اولمشدر واسم دخی فعلده اصل اولان عملده فعله تابع اوله‌رق عامل اوله‌بیلمشدر .

خفی اولمیه‌که شوذکر ایلدیکمز بصریلرك ذهاب واختیارلرینه مبتی‌در واما کوفیلره کوره لام ابتدا دینلان فعل مضارعه داخل اولدقده مضارعی زمان حاله تخصیص ایلر. سین وسوف ادات استقبالدن اولدیغی کبی کوفیلره کوره مضارع اوزره داخل لامده ادات حالدندر شو تقدیرده فعل مضارع اوزره لامك دخولی اسمه ایرنجه بروجه مشابهت اوله‌مز وبرده کوفیلر عندنده فعل مضارعك معرب اولمسی اسمه مشابهتی اولدیغندن دکلدر بلکه فعل مضارع بالاصاله معربدر وشووجه اوزره بیان ایدرلرکه اسملر اوزره معانی مختلفه توارد ایلدیکی کبی برقاچ معنا بیننده مشترك ومحتمل اولان حرفلرك فعل مضارعه داخل اولمسی جهتیله فعل مضارع اوزره دخی معانیء مختلفه توارد ایلمکله (حروف مشترکه) ومعنالرینك تبیینی ایچون اقتضاسنه کوره اعرابلره محتاج اولور مثلا لا تضرب قولزده (لا) نافیه وناهیه اولمغه محتمل اولمغله نافیه اولدیغنی اعلام ایچون فعل مضارع اعراب رفعه وناهیه اولدیغنی اعلام ایچون جزمه محتاجدر مرفوع اوقندقده لا خالصاً نفی ایچون اولمش اولور ومجزوم اوقندقده نهی ایچون اولمش اولور ومثلا (لاتأکل السمکةوتشرب اللبن)ده ،واو،واو صرف وواو عطف اولمغه محتمل اولمغله واو صرف اولدیغنی اعلام ایچون تشرب قولمز اعراب نصبه وعاطفه اولدیغنی اعلام ایچون اعراب جزمه محتاجدر منصوب اوقندقده واو صرف اولدیغی بیلنور و مجزوم اوقندقده عاطفه اولدیغی تیقن ایدیلور ومثلا ٫ماباالله حاجة فیظلمك) قولزده یظلم قولزك منصوب

اوقنمسی فانك سببیه اولدیغنه ومرفوع اوقنمسی عاطفه بولندیغنه دالیلدر ومثلا لیضرب قوازده یضرب قولمزك جزمی لامك لام امر اولمسنه ونصبی لامك لامکی ویاخود لام جحود اولمسنه دلالت ایدر وشو ذکر اولنان اعرابلردن هر بری سببیله‌ده معنا متغیر اولور. وهرنقدر بعض محلده مثلا یضرب زید ولن یضرب زید ولم یضرب زید قوللرمزده برینك معناسنك دیکره التباسی محذوری یوق ایسه‌ده بونلرده دخی حکم مطرد قیلنمشدر کرك اسم وکرك فعللرده مواضع ملتبسه غیر ملتبسه‌دن کرك اکثر ویا اقل ویا مساوی اوله مواضع ملتبسه غیر ملتبسه‌یه حمل اولنمق جریان ایده کلمشدر. زیرا بعض اولورکه اقلده علتی ثابت اولان برحکم اکثرده مطرد قیلنور که اکثر اقله حمل اولنور نته کیم یعد کلمه‌سنده واو بین یاء وکسره واقع اوله‌رق حذف اولندیغندن اطراداً للباب تعد واعد ونعدده دخی حذف اولنمشدر ونته‌کیم اکرمده یعنی نفس متکلم وحده‌ده ایکی همزه‌نك اجتماعی کریه کورنه‌رك همزه حذف اولندیغی کبی اطراداً للباب یکرم وتکر ونکرمده دخی اجتماع محذوری یوق ایکن حذف اولنمشدر .

درس ١٩٤

خفی اولمیه‌که فعل مضارعك اسم فاعله مشابهتی اولنده نأیت حرفلرندن برحرف بولنمق سببیله اولدیغندن فعل امرلر وقف اوزره مبنی اولوب معرب اوله‌مامشلردر زیرا مثلا انصر کلمه‌سنك اصلی تنصر ایدی حرف مضارعة حذف اولنه‌رق ابتدا بالسکون متعذر اولمغله ابتدا ممکن اولسون ایچون عین الفعلنه تبعا مضمومه اوله‌رق برهمزهٔ وصل کتوریلمشدر شو حالده اسم فاعله مشابهت قالمامغله آخری وقف اوزره مبنی اولمشدر . لکن بومذهب بصریلرك رأییدر واما کوفیلر عندنده انصر کلمه‌سنك اصلی لتنصردر کثرت استعمالدن ایچون لام امر حذف وتقدیر اولنمش وحرف مضارعة حذف اولنوب یرینه برهمزهٔ وصل مضمومه کتورلمشدر بونلره کوره آخری لام مقدره ایله مجزوم اولوب معربدر مبنی دکلدر تفصیل

بحث کتب صرفیه‌ده در . و بیلملیدرکه اسم فاعله مشابهت تامه انجق فعل
مضارعده کورلمکله فعل مضارعك ماعداسی معرب دکللردر. واما فعل
مضارع اخرینه نون تأکید مثقله ومخففه ونون جمع مؤنث لاحق اولمدقجه
همیشه معربدر. لکن اشبو نونلردن بریسی داخل اولدقده مبنی اولور
زیرا نون تأکیدك فعل مضارعه شدت اتصالی اولمغله فعل مضارع
صیغه‌سندن جزء کبی اولور شوتقدیرده اعراب اکر نون تأکیددن اولجه
مضارعك آخرینه لاحق اولسه اعراب وسط کلمه‌ده اولمسی لازم کلور
حالبوکه اعرابك محلی آخر کلمه‌در واکر نون تأکید اوزره ادخال اولنسه
اعراب کلمهٔ اخری اوزره داخل اولمش اولور. وبرده نون حرف اولمغله قابل
اعراب دکلدر. وکذا نون جمع مؤنثك ماقبلی ساکن اولمغله قابل اعراب
دکلدر و نون جمع اوزره داخل اولسه اعراب کلمهٔ اخری اوزره داخل
اولمش اولور. وسبویه شو وجه اوزره بیان ایلمشدرکه آخری اسکان
اولنمغله مثلا یضربن ضربن یه مشابهدر اسمه مشابه اولمسیله فعلی) اصلی
اولان بنادن اخراج جائز اولدقده فعله مشابه اولان فعلی اصلی اولان
بنایه رد ایلمك اولی اولور وحالبوکه محل اعرابده سکون الزام اولنمق کبی
بنایه داعی دخی موجوددر دیمشدر . واما کوفیلر اشبو اخرینه نون
تأکید ونون جمع مؤنث لاحق اولمش فعل مضارعك وجه بناسنده شو
وجهله ادارهٔ کلام ایتدیلرکه فعل مضارعك اعرابنك علتی اسمك اعرابنك
علتی قدر ظاهر اولمامغله وشو نونلر ایسه خواص افعالدن اولمسی جهتله
جانب فعلیتی تقویه ایدوب فعللرك ایسه اکثری مبنی اولمغله ادنی سببله
بنایه رجعت ایدر دیدیلر وبعضیلر نون تأکیددن اولجه کلمه‌نك اخرنده
اولان حرکه‌لر مفرد مذکر وجمع مذکر وواحد مؤنث بینی فرق ایچون
جلب اولنمشدرکه مفرد مذکرده مفتوح وجمع مذکرده مضموم وواحدهٔ
مؤنثه‌ده مکسوردر پس اخری حرکهٔ مجتلبه ایله مشتغل اولمغله اخرینه
نون تأکید داخل اولمش فعل مضارعك اعرابی تقدیریدر دیدیلر
و آخرینه نون جمع مؤنث لاحق اولانده ضربن یه نظر ایله سکون الزام
اولنوب وعلت بناضعیف اولمغله بودخی معرب واعرابی تقدیریدر دیدیلر
وتفصیل البحث فی الرضی .

درس ١٩٥

بیلملیدرکه اول کتابده مرور ایلدیکی اوزره فعل مضارعك اعرابی رفع ونصب وجزمدر آخرینه ضمیر بارز مرفوع متصل اولمیوب اخری حرف صحیح اولان فعل مضارعك رفعی ضمه ، ونصبی فتحه وجزمی ، حذف حرکه ایلهدر بوده مفرد مذکر غائبده ومفرد مؤنث غائبه ایله مفرد مذکر مخاطبده ونفس متکلم وحدهده ونفس متکلم مع الغیرده درکه درت صیغهدهدر کرك تحتلرنده مستکن ضمیر مرفوع بولنسون زید یضرب وهند تضرب وانت تضرب واضرب ونضرب کبی وکرك بولنمسون یضرب زید وتضرب هند کبی وکرك آخرینه ضمیر بارز منصوب متصل اولسون یضربك وتضربك واضربك ونضربك کبی .

وآخرینه ضمیر بارز مرفوع متصل اولمیوب آخری حرف علّه اولان فعل مضارعك اکر آخرنده اولان حرف علّه واو ویاخود ، یا ، ایسه رفعی تقدیراً ضمه ونصبی فتحه وجزمی ، حذف حرف آخر ، ایله یعنی اخرنده واو ایسه واوی ، یا ، ایسه یایی حذف ایلهدر رفعی تقدیراً ضمه ایله اولمسی زیرا ، واو و ، یا ، اوزره ضمه ثقیلدر یدعو ویرمی کبی . ونصبی فتحه ایله اولمسی واو و ، یا ، اوزره فتحه خفیف اولدیغی جهتلهدر لن یدعو ولن یرمی کبی . وجزمی حذف حرف آخر ایله اولمسی زیرا جازم اسقاط ایدهجك حرکه بولهمدقده حرکهیه مناسب اولان حرفی حذف ایلمشدر لم یدع ولم یرم کبی . واکر آخرنده اولان حرف علّه الف ایسه رفعی تقدیراً ضمه ونصبی تقدیراً فتحه ایلهدر یرضی ولن یرضی کبی زیرا الف قابل حرکه دکلدر وجزمی علّهٔ مذکورهدن ایچون حذف حرف آخر ، یعنی حذف الف ایلهدر لم یرض کبی .

وآخرینه نون جمع مؤنثك غیری ضمیر بارز مرفوع متصل اولان فعل مضارعك رفعی نون ایله ونصب وجزمی حذف نون ایلهدر بوده تثنیه مذکر غائبده وتثنیه مؤنث غائبه ایله تثنیه مذکر مخاطب وتثنیه مؤنث مخاطبهده وجمع مذکر غائبده وجمع مذکر مخاطبده ومفرد مؤنث مخاطبهده درکه بش صیغهدهدر یضربان وتضربان ویضربون وتضربون وتضربین کبی نصب

وجزم عندنده نونلر اسقاط اولنور مثلا لن یضربا ولم یضربا دینور . شو صیغه‌لرك رفعی نون ایله اولمسی زیرا محل اعراب آخر کلمه‌در وآخر کلمه شو صیغه‌لرده تثنیه‌لرده (الفه) منـاسبتله فتحه ایله وجمعلرده (واو) ه منـاسبتله ضمه ایله ومفرد مؤنث مخاطبه‌ده (یا) یه منـاسبتله کسره ایله مشتغل اولمغله آخر کلمه اوزره اعراب جاری اوله‌مامشـدر وعلة بنـا بولنمامغله اعراب بالکلیه منع دخی اولنه‌مامشـدر نونك ایسه (غنه) ده واوه مشـابهتی اولوب رفعکده واوه مناسبتی بولنمغله (نون) اعراب رفع مقامنده قلنمشدر شو تقدیرده هرنقدر شو صیغه‌لرده علامت رفع اولان (نون) ك فاعللری اولان ضمیر بارز مرفوع یعنی واو و یا و الفدن صکره واقع اولمسی محذوری وارد خاطر ایسـه‌ده ضمیر مرفوع متصل اولان واو و یا والفك فعله شدت اتصالی بولنمغله فعلدن جزء کبی‌در وباخصوص بونلر حروف مدولین اولوب وحرف واحد اوزره بولنمرندن کلمه بونلر ایله بیله منصور وعمار ومسـکین کلمه‌لری کبی کلمهٔ واحده کوریله‌جکی درکاردر. وشـو صیغه‌لرك جزمی حذف نونله اولمسی زیرا نون علامت رفع اولمغله جزم صورتنده بولنه‌مز ونصبی دخی حذف نون ایله اولمسی اسمك تثنیه وجمعلرنده نصب جره تابع اولدیغی کبی فعلده‌ده نصب جزمه تابع بولندیغندندر ومفرد مؤنث مخاطبه صیغه‌سیده اخوینه محمولدر .

واما آخرینه نون جمع مؤنث لاحق اولان فعل مضـارع مثلا یضربن وتضربن کبی بعضیلرینه کوره مبنی وبعضیلرینه کوره معرب اولوب اعرابی تقدیریدر نته‌کیم آنفاً بیان اولندی وبیلملیدرکه صیغ خمسـهٔ مذکوره‌ده اولان نون اعراب نون تأکید مشدده ومخففه ایله اجتماعی عندنده حذف اولنور وحذف اولنمسنك وجهی آخرینه نون تأکید لاحق اولمش فعلك بناسنه قائل اولنلره کوره ظاهردر ومعرب اولوب اعرابی تقدیری اولمسنه قائل اولنلره کوره اجتماع نونات محذوریدر تفصیل بحث کتب صرفیه‌ده‌در .

درس ١٩٦

خفی اولمیه‌که فعل مضـارع نواصب وجوازمدن مجرد اولدقده مرفوع اولور ورفعنده عاملی تعیینده بش مذهب واردر .

(مذهب اول) بصریلر رفعنده عامل معنوی اولوب اسم موقعنده وقوعیدر مثلا « زید ضارب » و « مررت برجل ضارب » و « رأیت رجلاً ضارباً » قوللرده ضارب محلنده یضرب دخی دینور پس نواصب وجوازمدن تجرد عندنده اسمك اسبق واقوای اعرابی اولان رفع ایله مرتفع اولمش دیدیلر . بصریلرك شو ذهابنه اعتراض اولنەرق فعل مضارع صله و قوعنده مثلا (الذی یضرب) قوللرده و (سیقوم) و (سوف یقوم) نحونده وكاد فعلنه خبر واقع اولدقده مثلا (كاد زید یقوم) كبی ودخی (یقوم الزیدان) نحونده اسم موقعنده واقع اولەمز . (سیقوم) و (سوف یقوم) نحونده عدم وقوعی زیرا سین ایله سوف اسم اوزره داخل اولەمزلر . (الذی یضرب) و (یقوم الزیدان) قوللرده یضرب و یقوم محلنده اسم كتوریله بیلور لكن شو صورتده اولان تركیب فعل صورتنده اولان اولان تركیبه موافق اولەمز و (كاد زید یقوم) قوللرده اسم موقعنده وقوعه صلاحیت منتفیدر پس اسم موقعنده واقع اولەمدیغی اشبو محللرده فعل مضارع بلا عامل مرفوع اولمسی لازم كلور دیدیلر اشبو اعتراضه جواباً سین احد اجزای كلمه كبی اولوب سیقوم مع السین (قائم) موقعنده واقع اوله بیلور وسوف سین كبیدر و (الذی یضرب) موقعنده الذی ضارب هو و یقوم الزیدان قوللرده قائمان الزیدان دینه بیلور اعرابده اولكنه موافق دكل ایسەده لكن یضرب و یقوم)نك مجرد اسم موقعنده وقوعی كافیدر وكاد زید یقوم نحونده اصل اولان اسم موقعنده وقوعه صلاحیت ایدی نته كیم شاعرك (وما كدت آیبا) شعرنده اسم واقع اولمشدر لكن مؤخراً اشبو اصلدن عدول اولنمشدر زیرا محلنده معلوم اولەجغی اوزره كاد افعال مقاربەدن اولەرق مضمون خبری اولان مصدرك قرب حدوثنی وفاعلنك كانه فی الحال آنكله مشتغل اولمسنی اقتضا ایدركه شو حالده خبرینك انجق ادات استقبالدن مجرد فعل مضارع اولمسی لازم كلور دینلمشدر .

(مذهب ثانی) ائمهٔ نحاتدن (فراء) بصریلرك مذهبنه وارد اعتراضدن حذراً فعل مضارعك رفعنده عامل معنوی اولوب لكن نواصب

وجوازمدن تجرد یدر دیدی اسم موقعنده وقوعی اولمسنی قبول ایلمدی ابن حاجب حضرتلری دخی شو ذهابه میل ایلمشدرکه ویرتفع اذا تجرد عن الناصب والجازم بیورمشدر ودخی ابن هشام جامعنده وابن مالك کافیهٔ کبراسنده وجمیع کتابلرنده بونی اختیار ایلمشدر . ائمهٔ نحاتدن (اخفشك) عاملی معنوی اولوب عواملی لفظیه دن تجردیدر دیمسی و (اعلم شنتمرینك) عاملی معنوی اولوب اهمال عوامل ایله مرفوعدر دیمسی دخی مذهب فرایه پك مغایر کوریلەمز .

(مذهب ثالث) ائمهٔ نحاتدن ثعلبك ذهابیدرکه عامل معنوی اولوب نفس مضارعتدر دیدی .

(مذهب رابع) بعض نحاتك رأییدرکه عاملی معنوی اولوب اعرابی ایجاب ایلیان سببدر دیدیلر .

(مذهب خامس) امام کسائینك ذهابیدرکه عاملی لفظیدر حرف مضارعتدر زیرا (فعل مضارع) قیلمق اوزره حرف مضارعت کتورلدیکنده همان رفع حادث اولمشدر پس عمل رفعی عامل معنوی یه حملدن ایسه عامل لفظی یه احاله اولیدر. واما نواصب وجوازمدن برینك دخولنده حرف مضارعك عاملیتی ضعیف اولمغله اجزای کلمه عدادینه کیروب اشبو طاری منفصل ایله عاملیتدن منعزل اولور دیدی. اشبودرسمزدن منفهم اولدیغی اوزره فعل مضارعك عامل رفعنده بش مذهب واردر واخفش ایله اعلمك ذهابلریده آیروجه عد اولنورایسه یدی مذهب اولور برینه کوره لفظی والتیسنه کوره معنویدر والتی معنویدن اوچی وجودیه درکه اسم موقعنده وقوعی ونفس مضارعت واعرابی ایجاب ایلیان سبب اولاسیدر ودیکر اوچی عدمیه در والعهدة علیك.

درس ١٩٧

(مبحث النواصب) نواصب فعل مضارع درت کلمه درکه ان، لن، کی، اذن، کلمه لریدر نواصب فعل مضارعدن (ان) کلمه سی مصدریه اولوب مدخولی مصدر ایله مأول اولور (ارید ان تحسن الی) قولمزده (وان تصوموا خیرلکم) قول شریفنده اولدیغی کبی ان تحسن فتحه ایله و (ان تصوموا) حذف

نون ایله منصوبدر (ارید احسانك الی) و (صیامكم خیر لكم) دیمكدر . وبیلملیدركه ظن معناسندن عاری یعنی جزم ویقینه دال اولان ماده‌لردن صكره واقع اولان ان كلمه‌سی اشبو (ان مصدریهٔ ناصبه) دكلدر بلكه ان مشدده‌دن مخففه اولان ان در علمت ان سیقوم و علمت ان لا یقوم كبی زیرا اشبو ان ناصبه رجا وطمع ایچون اولوب ان مشدده‌دن مخففه اولان ان تحقیق ایچوندر علمه ایسه تحقیق ایچون اولان مناسب اولور . ودخی فعل ماضی اوزره داخل ان كلمه‌سی ده ماضی تحقق وقوعه دال اولمغله ان مخففهٔ مذكوره اولوب ان ناصبه دكلدر . واما مفید ظن اولان ماده‌دن صكره واقع اولسه انده ایكی وجه واردر نته كیم (وحسبوا ان لا تكون فتنة) ایهٔ كریمه‌سنده ان لا تكون رفع ونصبله اوقنمشدر زیرا ظن غلبهٔ وقوعه دلالتی اعتباریله دال علی التحقیق اولان ان مخففه‌یه ملایم اولدیغی كبی ظنده عدم تیقن بولنمق اعتباریله ان ناصبه‌یه دخی ملایمدر پس شو ایكی جهته رعایت صحیح اولمشدر . نواصب فعل مضارعدن ان كلمه‌سی بیلندی ایسه نواصبدن ایكنجیسی كه (لن) كلمه‌سیدر لن ینصر ولن ابرح قولمزده اولدیغی كبی اشبو كلمه‌نك اصلنده اختلاف اولنمشدر . امام فراءعندنده اصلی لا ایدی الف نونه ابدال اولنه‌رق لن اولمشدر . وامام خلیل عندنده لا ان ایدی قصر و تخفیف اولنوب لن اولمشدر نته كیم عربلر ای شیٔ دیه‌جك یرده قصر وتخفیف ایله ایش دخی دیمشلردر . وسیبویه عندنده برأسه حرفدر . واشبو كلمه‌نك معناسی مؤكداً نفی مستقبلدر تأبید معناسنه دكلدر واكر تابید معناسنه اولسه ایدی (فلن ابرح الارض حتی یأذن لی ابی) آیت كریمه‌سنده حتی انتها ولن تأبید اقتضا ایدرك تناقض وقوع بولور ایدی و نواصب فعل مضارعدن اوچنجیسی كه (اذن) كلمه‌سیدر بونده دخی اختلاف اولنمشدر اذن كلمه‌سی بصریلر عندنده عندالوقف الف اوزره وقف اولندیغنی اشعار ایچون همیشه الف ایله إذا صورتنده كتب اولنور وكوفیلر عندنده اعتبار تلفظه‌در دینوب نونله كتب اولنور وابن حاجب وبركوی رحمهم الله عندلرنده مختار اولان اذن كلمه‌سی برأسها حرف اولوب نونله كتب اولنمقدركه سیبویهك مذهبیدر ومازنی دن مروی اولان

دخی مطلقا اذن کلمه‌سنك برأسها حرف اولوب الف اوزره وقفك عدم صحتیدر واما نحاتدن مبرد ،الف،و ،نون،اوزره وقفی تجویز ایلدی وشو جهتله (امام فرا) زمان مستقبل ایچون موضوع اذا کلمه‌سنه ملتبس اولمسون ایچون اذن کلمه‌سی عملدن ملغی اولدقده نون ایله کتب اولنملیدر وعامل قیلندقده عملی جهتله (اذا) دن ممتاز اوله‌جغندن الف ایله کتب اولنملیدر دیمشدر . خفی اولمیه‌که اذن کلمه‌سی خلیلدن مروی اولان (اذ ان) دن مخففدر وشو صورتده ناصب ان لفظی اولوب یوخسه اذن آریجه برحرف ناصب اوله‌مز وبعض کوفیلر برأسها اسم منوندر دیدیلر وسیبویه عندنده ذکر اولندیغی اوزره برأسها حرف اولوب ماقبلنه اعتماد شرطیله فعل مضارع مستقبلی منصوب قیلر . وشیخ رضی شو وجهله بیان ایلمشدرکه اذن کلمه‌سنك اصلی اذ کلمه‌سیدر (اذ) کلمه‌سی ایسه زمان ماضی‌یه موضوع اوله‌ق و بر جمله‌یه مضاف اولور معنای ماضیدن تجرید اولنه‌رق جمیع ازمنه‌یه صالح اولمق ومدخولی اولان فعلك مطلقا زمانه اشارت ایچون مضاف الیهی اولان جمله حذف اولنوب آندن عوض برتنوین کتورلدکده اذن اولور نته‌کیم برشخص ،انا ازورك یعنی، بن سنی زیارت ایدرم دیدکده اذن اکرمك دینور اصلی (اذ تزورنی اکرمك) در (وقت زیارتك‌لی اکرمك یعنی بنی زیارت ایلدیکك وقتده بنده سکا اکرام ایدرم دیمکدر (اذ) کلمه‌سنك مضاف الیهی اولان (تزورنی) جمله‌سی حذف اولنوب آندن عوض برتنوین کتوریله‌رك اذن اکرمك دینمشدر . شو صورتده اذن کلمه‌سی جمیع ازمنه‌یه صالح اولورکه شاعرك اذن لقام بنصری قولنده اولدیغی کبی زمان ماضی‌یه وجئتنی اذن اکرمك قولمزده اولدیغی کبی زمان مستقبله و (قلت هذا القول) سویلیان کیمسه‌یه جوابا اذن اظنك کاذباً قولمزده اولدیغی کبی زمان حاله دخی صالح اولور .

اذن کلمه‌سنده (اذما) و (حیثما) ده اولدیغی کبی معنای شرط بولنوب فقط بونك مضاف الیهی اولان جمله من حیث المعنی ثابت اوله‌رق لفظنده تنوین عوض اولمغله جوابنی جازم دکلدر وبرده اذن کلمه‌سنده معنای شرط دائمی الوقوع اولمیوب اغلب حالده‌در زیرا حق سبحانه وتعالی‌نك (فعلتها اذن

وانامن الضالين) قول شريفنده شرطك هركز معناسى يوقدر. و بيلمليدركه اذن كلمه‌سى شرط معناسنى تضمين ايتدكده لوجئتنى اذن لا كرمك قولمزده اولديغى كبى ماضى‌ده وانا ازورك سويليان كيمسه جوابنده اذن اكرمك ديندكده اولديغى كبى مستقبلده دخى بولنور لكن شرط معناسنى تضمين ايدرك زمان حاله مقارن اولمز.

واكر اذن كلمه‌سنك مدخولى اولان فعل مضارع خالصا استقبال ايچون اولمق قصد اولنور ايسه اذن كلمه‌سندنصكره (ان) مقدره ايله فعل مضارع منصوب قيلنور شيخ رضى نك شوبيانه كوره اذن كلمه‌سى ناصبه اولميوب آنجق اذن كلمه‌سندنصكره استقباله نص ايلمك اراده اولندقده ماقبلنه اعتماد ايلمامك شرطيله فعل مضارع ان مقدره ايله منصوب قيلنور وشو حالده اذن كلمه‌سنه ناصبه دينلور ايسه ادناى ملابسه وتجوزدن ايلرو كلور.

وهر حالده اذنك كلمه‌سندنصكره فعل مضارعك نصبى فعلنك مستقبل اولوب وما قبلنه اعتماد ايتمامسيله مشروطدر واعتماد ايله مراد اذن كلمه‌سنك مابعدى ماقبلنه خبر اولمقدر (انا اذن اكرمك) و(انى اذن اكرمك) قوللرمزده اولديغى كبى وياخود مابعدى ماقبلنده اولان برقسمه جواب اولمقدر (والله اذن لاخرجن) قولمزده اولديغى كبى زيرا صور مذكوره‌ده اولديغى كبى اذن كلمه‌سنك مابعدى ماقبلنه اعتماد ايلدكده مابعدى ماقبلنك تتمه‌سندن اولوب مابعدى حكما اذن كلمه‌سى اوزره سابق اولور اذن كلمه‌سى ايسه ضعيف برعامل اولمغله حكما سابق اولانده دخى عمل ايده‌من.

وبيلمليدركه اذن كلمه‌سى واو وفاى عاطفه‌دنصكره واقع اولسه مدخولى اولان فعل مضارعده ايكى وجه يعنى رفع ونصب جائز اولور معطوفك استقلالنه نظر اولنور ايسه اشبو اعتماد قوى عد اولنه‌ميوب شو جهتله نصب جائز اولور وهرنقدر اعتماد قوى دكل ايسه‌ده ينه فى الجمله معتمد اولمش اوله جغندن رفع دخى تجويز اولنور.

درس ١٩٨

نواصب فعل مضارعدن دردنجيسى كه (كى) كلمه‌سيدر (اسلمت كى ادخل

الجنه) قولمزده اولدیغی کبی اشبو کلمه‌نك ماقبلی مابعدینه سببدر نته‌کیم مثالمزده اسلامیت دخول جنته سبب اولمشدر وبعض کی حرف جر دخی قیلنور مثلا (جنتك کی تکرمنی کی شوصورتده مابعدنده بر (ان) ناصبه تقدیر اولنور. وبیلملیدرکه (کی) کلمه‌سی اوزره اکر لام جاره داخل اولورایسه کی کلمه‌سی شوتقدیرده آنجق ناصبه اولور (لکیلا تأسوا) قول شریفنده اولدیغی کبی وبونده معنای تعلیلی آنجق لامدن استفاده اولنور. واکر کی کلمه‌سندنصکره ان ناصبه ذکر اولنورایسه کی کلمه‌سی شو تقدیرده آنجق حرف جر قیلنور ولام معناسنه اولور وحرف جر اوله‌رق شو مذکورك غیرنده اسم صریحی آنجق کیمه نحونده مجرور قیلر.
شومذکور بصریلرك ذهابیدروااما اخفشك ذهابی کی کلمه‌سی جمیع استعمالده حرف جردر وکندندنصکره فعل مضارع ان مقدره ایله منصوبدر وما بعدنده بعض (ان) ظاهر اولورعربلرك (لکی ان اکرمك) قولنده اولدیغی کبی ولکیلا تأسوا قول شریفنده کی، لام متقدمه‌دن بدلدر وشاعرك . کی لتقضینی رقیة ماوعدتنی . شعرنده (لام) (کی) دن بدلدر برحرف ایسه معناده موافق اولان حرفدن بدل اوله‌بیلور نته‌کیم بعضیلر شاعرك فثم اذا اصبحت غادیا. شعرنده ثم کلمه‌سی فادن بدل قیلمشلردر اشته شوبیان اخفشك خلاصهٔ رأییدر. واما خلیل عندنده ان کلمه‌سندن ماعدا ناصبه اولمامغله کی کلمه‌سندنصکره فعل مضارع ان مقدره ایله منصوبدر .
واما کوفیلرك ذهابی کی کلمه‌سی (ان) کبی بنفسها همیشه ناصبه‌در وکی کلمه‌سندنصکره (ان) ذکراولنورایسه اول (ان) کلمه‌سی زائده‌درویاخود کی لفظندن بدلدر وکیمه نحونده کی کلمه‌سیله منصوب برفعل تقدیر ایدرلرکه مثلا برکیمسه سکا جئتك دیدکده کیمه دیرایسك کی افعل ماذا تقدیرنده کوریرلر حالبوکه صله‌یی حذف ایدوب معمولنی ابقا وکی حرف جر قیلنمیه‌رق (ما)ی استفهامیه‌نك الفنی حذف ایلمك نظیری کورلمیان مواددن اولمغله تضعیف اولنمشدر وان اردت التفصیل فارجع الی محله.

درس ١٩٩

خفی اولمیه‌که آلتی موقعده فعل مضارع ان مقدره ایله منصوب قیلنور .

(اولکیسی) حتی کلمه‌سنده نصکره‌در بوده فعل مضارع هرنقدر زمان تکلمه نظراً ماضی و یاخود حال ویا مستقبل اولور ایسه‌ده لکن ماقبلنه نظراً مستقبل اولمسیله مشروطدر اشبو حتی (کی) ویاخود (الی) معناسنه‌در کی معناسنه اولدقده ماقبلی مابعدینه سبب اولور (اسلمت حتی ادخل الجنة) قولمزده اولدیغی کبی اشبو مثالده اسلامیت دخول جنته سبب وفعل مضارع ماقبلنه وزمان تکلمه نظراً مستقبلدر . والی معناسنه اولدقده انتهای غایت ایچون اولور (اسیر حتی تغیب الشمس) قولمزده اولدیغی کبی حتی اولی معناسنه اولوب وفعل مضارع محققا مستقبلدر و (کنت سرت حتی ادخل البلد) قولمزده اولدیغی کبی حتی کی و یاخود الی معناسنه اولوب وفعل مضارع ماقبلنه نظراً مستقبلدر واما زمان تکلمه نظراً ازمنهٔ ثلثه‌یه احتمالی واردر .

واکر (حتی) کلمه سنك مدخولی اولان فعل ایله (محققا) زمان حال مراد اولنسه که بعینه زمان تکلمدر (مرض فلان حتی لایرجونه الآن) قولمزده اولدیغی کبی و یاخود (بطریق الحکایه) حال مراد اولنسه مثلا (کنت سرت امس حتی ادخل البلد) قولمزده اولدیغی کبی که بلده‌یه دخول ایچون کیجه‌ده اولان سیر وحرکتی شمدی حکایه‌در کانه زمان دخولده اشبو عباره حاضر ایدیلوب زمان تکلمده حکایه قیلنمشدر وزمان دخولده احضار اولنان عباره‌ده مدخول حتی مرفوع اولمغله پس علی حاله براقلمشدر تحقیقا ویاخود حکایة حال مراد اولنان شو صورتلرده حتی کلمه سی جاره وعاطفه اولمیوب حرف ابتدادر و آراده برناصب وجازم اولمیوب فعل مضارع مرفوعدر وآنجق براتصال معنوی حصوله کلمك ایچون ماقبلی مابعدینه سبب اولمق واجبدر نته‌کیم امثلهٔ مذکوره ایله معلومدر .

و بیلملیدرکه مدخولی اولان فعل ایله حال اراده اولندقده حرف ابتدا اولدیغی جهتله مثلا (کان سیری حتی ادخل البلد) قولمزده (کان) ناقصه اولدیغی حالده (حتی) حرف ابتدا قیلنسه معنا فاسد اولور زیرا حتی حرف ابتدا اولدقده مابعدی ماقبلندن منقطع اولوب (کان) خبرسز قالور پس مثال من بورده حتی حرف ابتدا اوله میوب مدخولیله حال مراد

اولنه‌مز ومدخولی مرفوع قیلنه‌مز بلکه (ان) مقدره ایله منصوب قیلنور واما (کان) تامه قیلنور ایسه حتی‌نك مدخولیله حال اراده اولنه‌رق حتی حرف ابتدا ومدخولی مرفوع قلنه‌بیلور .

و بیلملیدرکه حتی‌نك مدخولیله حال اراده اولنـدقده ماقبلنك مابعدینه سـببیتی واجب اولدیغی جهتله (اسرت حتی تدخل البلد) قولمزده حتی‌نك مدخولیله حال مراد اولنه‌میوب حتی حرف ابتدا قیلنه‌مز پس مدخول حتی مرفوع قیلنمز بلکه ان مقـدره ایله منصوب اولور زیرا مثـال مذکورده مدخولیله حال اراده اولنه‌رق حتی حرف ابتدا اولسه مابعدی مقطوع الوقوع خبر مستأنف اولوب وماقبلی مابعدینه سـبب اولمسی لازم کاور کلامده حرف استفهـامك وجودی جهتله وقوع سبب ایسـه هنوز مشکوك اولدیغندن سببده شك ایلمکله بیله مسببك وقوعنه حکم ایتمك لازم کلور ایدی واما (ایهم سار حتی یدخل البلد) قولمزده سببکه سـیر ومسببکه دخولدر محقق ومجزوم اولوب شـك آنجق تعیین فاعلده اولمغله (حتی) حرف ابتدا قیلنه‌رق مدخولی اولان (یدخل) فعلنده رفع جائزدر .

درس ۲۰۰

(ایکنجیسی) کی معناسنه اولان لامدنصـکره درکه بوکا لام کی دینلور بوندنصـکره واقع فعل مضـارع ان مقدره ایله منصوب قیلنور زیرا حرف جر اولمغله فعل اوزره دخولی ممتنعـدر لکن ان ناصبه مقدر اولدقده مدخولی اولان فعل مصدر ایله مأول قیلنه‌جغندن تأویلاً اسم اوزره داخل اولمش اولور (اسلمت لادخل الجنة) قولمزده اولدیغی کبی اسلمت لدخولی الجنة دیمکدر .

(اوچنجیسی) منفی اولان کان نك خبرنده اولان لام جارهٔ زائده دن صـکره کذا فعل مضـارع ان مقدره ایله منصوب قلنور و (ماکان الله لیعذبهم) آیت کریمه‌سنده‌اولدیغی کبی (ماکان) صفة‌الله تعذیبهم ویاخود یبهم (ماکان‌الله ذا تعذیبهم) ویاخود (ماکان‌الله معذبهم) تقدیرنده در .

(دردنجیسی) (فا) و (واو) دن صکره فعل مضـارع ان مقدره ایله

ایله منصوب اولور (اما فادن صکره منصوب اولمسی ایکی شرطله مشروطدر (شرط اول) فانك سببیه اولمسیدر یعنی ماقبلنك مابعدینه سبب بولنمسیدر زیرا تغییر لفظ تغییر معنایه دلالت ایتمسی جهتله رفعدن نصبه عدول ایتمك سببیت اوزره تنصیص ایچوندر سببیت قصد اولنمدقده ایسه دلالت مرقومه‌یه احتیاج یوقدر (شرط ثانی) ماقبلنده اشیای سته‌دن بریسی اولملیدر یعنی یا (امر) بولنملیدر (زرنی فاکرمك)کبی لیکن منك زیارة فاکرام منی دیمکدر . و یا (نهی) بولنملیدر لاتشتمنی فاضربك کبی لایکن منك شتم فضرب منی دیمکدر دعا دخی امر ایله نهی‌ده مندرجدر اللهم اغفرلی فافوز ولاتؤاخذنی فاهلك قولمزده اولدیغی کبی و یا (استفهام) بولنملیدر هل عندکم ماء فاشربه کبی هل یکون منکم ماء فشرب منی دیمکدر و یا (نفی) بولنملیدر ما تأتینا فتحدثنا کبی لیس منك اتیان فتحدث منا دیمکدر مستدعیٔ جواب اولمغله نفی دخی معناً انشا قبیلندن کورلمشدر و تحضیض نفی‌ده مندرجدر لولا انزل علیه ملك فیکون معه نذیراً قول شریفنده اولدیغی کبی زیرا نفی فعلی مستلزمدر نته‌کیم آیت کریمه‌ده رسول ذیشانیله بیله نذیر اولمق اوزره انزال ملکك واقع اولمدیغنی مفیددر ویاخود (تمنی) بولنملیدر لیت لی مالاً فانفقه کبی لیت لی ثبوت مال فانفاق منی دیمکدر وصیغهٔ ترجی اوزره بولنان تمنی‌ده داخلدر قراءة حفص اوزره لعلی ابلغ الاسباب اسباب السموات فاطلع قول شریفنده اولدیغی کبی ویاخود (عرض) اولملیدر الا تنزل فتصیب خیرا کبی الایکون منك نزول فاصابة خیر منی دیمکدر .

شو مواضعك جمله‌سنده معنای سببیت مقصود اولوب وفا شو معنایه دالدر ومدخولی اولان فعل مضارع ان مقدره ایله منصوب ومصدر ایله مأول اوله‌رق ماقبلنده اشیای سته‌دن مفهوم مصدر اوزره معطوفدر .

وماقبلنده اشیای سته‌دن بری بولنمیه‌رق انتصاب فعل اوله‌مز وهر نقدر شاعرك . سأترك منزلی لبنی تمیم . والحق بالحجاز فاستریحا . شعرنده واقع ایسه‌ده بوده ضرورت شعریه اوزره محمولدر .

واما واودن صکره فعل مضارعك ان مقدره ایله منصوب اولمسی کذا ایکی شرطله مشروطدر (شرط اول) جمعیت یعنی ماقبلنك مابعدینه مصاحب اولمسیدر (شرط ثانی) بونك دخی ماقبلنده ذکر اولنان اشیای سته‌دن

بريسى بولنمليدر سابقا مرور ايدن مثـاللرده فا يرينه واو كتورلسه بوكا دخى مثـال اولور مثلا زرنى واكرمك كبى ليجتمع الزيارة والأكرام ديمكدر ولا تأكل السمك وتشرب اللبن كبى لايجتمع منك اكل السمك مع شرب اللبن ديمكدر وقس عليـه ذكر اولنان اشبو فا وواو دنصكره فعل مضارعك ان مقدره ايله منصوب اولمسى زيرا (فا) و (واو) بيانمزدن معلوم اولديغى اوزره انشادنصكره واقع اولەرق عاطفەلردر جملهٔ خبريه‌يى انشا اوزره عطف ايلمك ايسـه ممتنعدر واما مابعدلرنده فعل مضـارع ان مقدره ايله منصوب ومصدر ايله مأول قيلندقده مفردى انشادن منفهم مفرد اوزره عطف ايلمش اولورزكه محذور قالمز .

(بشنـجيسى) (او) كلمه‌سندن صكره دخى فعل مضارع ان مقدره ايله منصوبدر واشـبو تقدير ونصب (او) كلمهـسـنك الى ان وياخود الا ان معناسنه اولمسيله مشروطدر لالزمنك اوتعطينى حقى قولمزده اولديغى كبى لالزمنك الى ان تعطينى حقى وياخود لالزمنـك الا ان تعطينى حقى ديمكدر الى ان تعطينى حقى قولمز الى اعطائك لى حقى ديمكله والا ان تعطينى حقى قولمز الا وقت اعطائك لى حقى ديمكله مأولدر تقدير وتأويل اول نحاتك وثانى ائمهٔ نحاتدن سبويهك مختاريدر .

(التنجيسى) مطلقا حروف عاطفه‌دنصكره يعنى كرك ذكر اولنان فا وواو وكرك بونلرك غيرى عاطفه‌لردنصكره اولسون معطوف عليه اسم صريح اولور ايسه فعل مضـارع كذا ان مقدره ايله منصوب اولور اعجبنى ضربك زيداً وتشتم اوفتشتم اوثم تشتم كبى .

درس ٢٠١

خفى اولميه‌كه كى معناسنه اولان لامدن واشـبو لامه ملحق لام زائده‌دن ودخى حروف عاطفه‌دنصكره مقدر ان ناصبه‌نك اظهـار اولنمسى جائزدر (جئتك لان تكرمنى) و(اردت لان تقوم)و(اعجبنى قيامك وان تذهب) قوللرمزده اولديغى كبى زيرا اشبو حرفلر مثلا جئتك للاكرام واردت لقيامك واعجبنى قيامك وذهابك كبى اسم صريح اوزره داخل اولدقلرندن

فعلی اسم صریحه قلب ایدر اولان ان ناصبه‌نك كندیلردنصكره اظهــار اولنمسی جائز اولور .

واما (لام جحود) اسم صریح اوزره داخل اوله‌مدیغندن لام جحوددن صكره ان ناصبه‌یی اظهار جائز دكلدر . و (حتی) كلمه‌ســندن صكره دخی اظهاری جائز اوله‌مز زیرا اغلب حالده كی معناســنده مستعمل اولوب شو معنا ایله‌ایسه اسم‌صریح اوزره داخل‌اوله‌مز وبونده الی‌معناسنه اولان حتی كی معناسنه اولان حتی اوزره محمولدر زیرا فعل مضارعی ولی ایلیان حتی كلمه ســنده غالب اولان معنــای اولدر. ودخی بعد الانشــا واو وفا واو كلمه‌سندن صكره دخی ان ناصبه اظهاراولنه‌مز زیرا بونلر مدخوللری اولان فعل مضارعك سببیت وجمعیت وانتها معنالرینه تنصیص ایچون نصبنی اقتضــا ایلدكلرندن ،عوامل نصب ،منزلنده اولمشلردر,زرنی فان اكرمك. ولا لزمنك اوان تعطینی حقی دینلمز .

و بیلملیدركه ان مقدره ایله منصوب فعل مضــارع اوزره داخل اولان (لا) كلمه سیله (لام كی) مجتمع اولسه لامین متوالیینك اجتماعی مستكره اولمغله ان كلمه سنی اظهار واجب اولو ر حق سبحانه وتعالی‌نك (لئلا یعلم اهل الكتاب) قول شریفنده اولدیغی كبی .

و بیلملیدركه ضعفیتدن ایچون ان ناصبه مواضــع مذكو ره نك غیرنده اكثریامن غیر عمل مضمر قیلنو ر عربلرك (تسمع بالمعیــدی خیر من ان تراه) ضرب مثلنده اولدیغی كبی‌كه تسمع فعلنك اوزرنده ان مقدراولوب سماعك بالمعیدی تأو یلنده در وكلامده مبتــدادر حالبوكه تسمع كلمه سی منصوب اولمیوب مرفوعدر و بعضیلر ان واسطه‌سیله اولمیه‌رق نسبت تامه وزماندن بالتجرید معنای مصدری اخذ اولندیغنه ذاهب‌اولمشلردر . لكن مشهور اولان ذهاب اولدر ومواضع مذكوره غیرنده بعض‌شاذ اوله‌رق مع العمل دخی اضماری مرویدر شاعرك .

الا ایهذا اللائم احضر الوغی . وان اشهد اللذات هل انت مخلد

شعرنده (وان اشهد) دلالتيله احضر كلمه‌سنده اولديغى كبى لكن اشبو شعر قياس اولنميه‌جغندن مواضع مذكوره صره‌سنده يازلمامشدر مفاد شعر حربده حاضر اولمق ولذات غزا وجهادى مشاهده ايتمكدن بنى زجر ومنع ايديجى اولان كيمسه آياسن حرب ولذاتى ترك ايلمكله مخلد ميسك ديمكدر.

درس ٢٠٢

(مبحث الجوازم) جوازم فعل مضارع اون بش دانه‌در بونلاردن درت دانه‌سى آنجق برفعلى مجزوم قيلركه آنلر (لم) (لما) (لام امر) (لاءنهى) در جوازم فعل مضارعدن (لم) معناى مضارعى ماضى‌يه قلب ونفى ايدر لم ينصر كبى معناسى ياردم ايتمدى برغائب اركچمش زمانده ديمكدر و (لما) دخى لم كبى در آنجق لم دن بش جهتله ممتازدر.

(اولكيسى) لما ايله منفى اولان وقت انتفادن زمان تكلمه دكن مستمر اولوب لماده جميع ازمنهٔ ماضيه‌يى استغراق واردر لما ينصر كبى معناسى ياردم ايتمدى برغائب اركچمش زمانك جميعنده ديمكدر.

(ايكنجيسى) لما كلمه‌سى اوزره ادات شرط داخل اولمز مثلا ان لما يضرب دينلمز واما ان لم يضرب دينلور.

(اوچنجيسى) لما ايله غالبا وقوعنه انتظار اولنان فعل نفى اولنور مثلا ركوب اميرى توقع ايليان كيمسه‌يه لما يركب الامير دنيلور و بعض غير متوقعده دخى استعمال اولنور مثلا ندم فلان ولما ينفعه الندم قولنده اولديغى كبى.

(دردنجيسى) لما ايله منفى اولانك زمان حاله قريبتى شرط قيلنمشدر مثلا لم يكن زيد فى العام الماضى مقيما دنيلور اما لما يكن زيد فى العام الماضى مقيماً دينلمز.

(بشنجيسى) لما ايله منفى اولان فعلك بعض قيام قرينه عندنده حذفى جائزدر مثلا شارفت المدينة ولما ادرسك ولما ادخلها ديمكدر. جوازم فعل مضارعدن (لام امر) كنديله برفعل طلب اولنان لامدر مثلا لينصر كبى ياردم ايتسون ديمكدر

ولام دعا لام امرده داخلدر ليغفرلنا الله قولمزده اولديغى كبى اشبو لام امر مكسور اولور وفتحى دخى لغتدر وواو وفا وثم دن صكره ساكن اوقنمق دخى لغت فصيحه‌در حق سبحانه وتعالى نك ولتأت طائفة اخرى لم يصلوا فليصلوا ودخى (ثم ليقضوا) قول شريفنده اولديغى كبى وجوازمدن (لا) ى نهى كنديله برفعلك تركى طلب اولنان (لا) در. مثلا لاينصر كبى ياردم ايتمسون ديمكدر ولاتنصر كبى ياردم ايتمه‌سن ديمكدر .

درس ٢٠٣

جوازمدن اون بر دانه‌سى كلم مجازات تسميه اولنورلر يعنى جزا اقتضا ايديجى كلمه‌لر ديمكدركه آنلر (ان) (حيثما) (اين) (انى) (اذما) (اذاما) (متى) (مهما) (ما) (من) (اى) كلمه‌لريدر اما كيفما و اذا لفظلريله انجزام مضارع شاذ ونادردر .

اشبو كلم مجازات ايكى جمله اوزره داخل اولوب اولكنه شرط وثانى‌يه جزا دينور اولكنه شرط دينلمسى تحقق ثانى‌يه سبب اولديغى جهتله‌در وثانى‌يه جزا دينلمسى جملهٔ اولى‌دن مسبب اولوب آنك اوزرينه مبتنى اولديغى جهتله‌در وبيلمليدركه جملهٔ شرطيه هميشه جملهٔ فعليه اولور واما جملهٔ جزائيه فعليه واسميه دخى اولور .

خفى اولميه‌كه اكر شرط وجزا ايكيسى دخى فعل مضارع اولوب جزاده (فا) يوق ايسه شرط وجزاده جزم واجب اولور ان تضرب اضرب قولمزده اولديغى كبى واكر يالكز شرط مضارع اولور ايسه آنجق شرطده جزم واجبدر ان تزرنى فقد زرتك قولمزده اولديغى كبى واكر شرط ماضى وجزا مضارع اولوب جزاده فايوق ايسه جزاده ايكى وجه يعنى جزم ورفع جائز اولور ان اتانى زيد آته قولمزده اولديغى كبى (آتيه) ديمك دخى جائزدر. جزمك جوازى ادات شرط اولان جازمه تعلقى جهتله‌در ورفعك جوازى آراده ماضى حيلولة ايتمكله تعلقك ضعيف اولمسى جهله‌در و(جزاده فايوق ايسه) ديدككمز زيرا ادخول (فا) جزمه مانع اولمغله مدخولى اولان فعل مضارعده آنجق رفع تحقق ايلر .

وخفی اولمیـه‌که شرطده عامل بالاتفـاق ادات شرطدر واما جزاده عاملی تعیینده اختلاف اولنمشدر ابن حاجب وبرکوی رحمهماالله و اکثر نحاتك اختیـار ایلدکلری شرط وجزاده عامل ادات شرطدر زیرا مبنای عمل عاملك اقتضاسنه کوره‌در کلم مجازات ایسـه برامرك برامره تعلیقی ایچون موضوع اولدقلرندن امر ینده عملی مقتضیلردر نته‌کیم مثلا معنـای ابتدا وافعال ناقصه وما ولا برمسند وبر مسند الیهی اقتضا ایلدکلرندن (معنای ابتدا) مبتدا و خبرده وافعال ناقصه وماولا اسم وخبرده عامل اولمشلردر واما خلیل ومبرد عنـدنده ادات شرط عامل ضعیف اولدیغنـدن شرط وجزاده عمل ایتمکه مقتـدر اولمیوب ادات شرط آنجق شرطده عاملدر وادات شرط شرط ایله بیله جزاده عاملدر دیدیلر واخفش جزاده عامل یالکز شرطدر دیدی وکوفیـلر کلام عربده جر جواری بولندیغی کبی جزاده اولان جزمکده شرط مجزومه جواریت حسـبیله اولدیغنه ذاهب اولدیلر وشوجهتله شرط ماضی جزا مضارع اولدقده جزاده رفع واجبدر دیدیلر .

درس ٢٠٤

خفی اولمیه‌که ادات شرطك جزاده تأثیری بولنـدقده جزاده قطعا فانك دخولی جائز اولمز زیرا دخول فایه احتیاج قالمز واکر تأثیر وعدم تأثیری محتمل اولور ایسه جزاده ایکی وجه یعنی فانك دخولی وعدم دخولی جائز اولور واکر ادات شرطك جزاده هرکز تأثیری اولمز ایسه شـوتقدیرده جزاده جواب شرط اولدیغنه دلالت ایچون فانك دخولی واجب اولور.

اشبو ضابط کلی معلوم اولدی ایسه خفی اولمیه که جزاده فانك دخولی بش موضعده واجب وایکی موضعده جائز وایکی موضعده ممتنعدر جزاده فانك دخولی واجب اولان بش موضعدن : (اولکیسی) جزا جملهٔ اسـمیه اولسـه شرطی کرك ماضی وکرك مضـارع اولسون جزاده فانك دخولی واجبـدر ان ضربت فانت مضروب وان تکرم فانت محبوب کبی زیرا جملهٔ اسـمیه‌ده ادات شرطك هرکز تأثیری اولمیوب

وصلاحیت محلیه دخی منعدم اولدیغندن تعلق معنوی بولنمامغله رابط لفظی‌یه احتیاج مس ایلمشدر .

(ایکنجیسی) جزا جملهٔ ماضویهٔ غیر متصرفه اولسه کذا فانك دخولی واجبدر زیرا بونده دخی ادات شرطك تأثیری اولمیوب وصلاحیت محلیه دخی منعدم اولمغله رابط لفظی‌یه احتیاج درکاردر حق سبحانه وتعالی‌نك فان کرهتموه فعسی ان تکرهوا شیئاً ودخی ومن یفعل ذلك فلیس من الله فی شیءٔ قول شریفنده اولدیغی کبی .

(اوچنجیسی) جزا جملهٔ ماضویه اولوب وماضی کندی معناسی اوزره بولنسه علة مذکوره‌دن ایچون کذا فانك دخولی واجبدر وشو صورتده ماضی کندی معناسنده اولوب مضارع معناسنه اولمدیغنی تعیین ایچون ظاهر ویاخود مقدر برقد کلمه‌سی کتورلمسی لازمدر حق سبحانه وتعالی‌نك ان یسرق فقد سرق اخ له ودخی وان کان قمیصه قدمن قبل فصدقت قول شریفنده اولدیغی کبی .

(دردنجیسی) جزا سین و سوف ولن وما کلمه‌لرینه مقترن فعل مضارع جمله‌سی اولسه کذا فانك دخولی واجبدر زیرا ادات شرطك دخولندن اقدم سین وسوف ولن استقباله وما کلمه‌سی حاله دلالت ایلیوب ادات شرط ایسه اوچ اولکنده حاصلی تحصیل قبیلندن اوله‌جغندن نه‌یکیدن براستقبال افاده ایدر ونه‌ده ما کلمه‌سنك مدخولنده حالی استقباله تبدیل ایلرشوجهتله هرکز تأثیری اولمیوب تعلق معنوی بولنمامغله رابط لفظی‌یه احتیاج غیر منکردر حق سبحانه وتعالی‌نك وان تعاسرتم فسترضع له اخری دخی ومن یتبع غیر الاسلام دینا فلن یقبل منه قول شریفنده وان جئتنی فسوف اکرمك وان ضربت فما اضربك قوللرمزده اولدیغی کبی .

(بشنجیسی) جزا جملهٔ فعلیهٔ انشائیه اولسه ادات شرطك کذا تأثیری بولنمدیغندن (فا) نك دخولی واجبدر جملهٔ فعلیهٔ انشائیه‌ده یا (امریه) اولور ان ضربك زید فاضربه کبی ویا (نهییه) اولور ان ضربك زید فلا تضربه کبی و (یادعائیه) اولور ان تکرمنی فیرحمك الله کبی ویا (تمنیه) اولور ان جئتنی فلیتك مکرم کبی ویا (عرضیه) اولور ان جئتنی فالا تنزل کبی ویا (تحضیضیه) اولور ان جئتك فهلا تکرم کبی ویا (استفهامیه) اولور ان ضربك زید افتضربه وان اتاك فهل تکرمه کبی .

خفی اولمیه‌که (فا)نك همزهٔ استفهامیه اوزره ودیکر ادوات استفهامیه‌نك فا اوزره دخولی جائزدکلدر. وبیلملیدرکه همزهٔ استفهامیه ایله مصدر جواب شرطده همزهٔ استفهامیه‌نك ادات شرط اوزره تقدیمی جائز اولدیغندن غالبا ادات اوزره مقدم اولمسی تقدیر اولنه‌رق فا کتورلمز مثلا ان اکرمتك اتکرمنی قولمز ائن اکرمتك تکرمنی منزلنده‌در حق سبحانه وتعالی‌نك ارأیت ان کذب وتولی الم یعلم قول شریفنده وحضرت علی رضی الله تعالی عنه افندمزك نهج البلاغه‌ده اولان وان فعل الله ذلك لکم اتؤمنون قولنده اولدیغی کبی واما دیکر ادوات استفهامك استفهامده عراقت واصالتلری اولمیوب ادات شرط اوزره تقدم ایاملری هرکز جائز اولمدیغندن تقدیر مذکور آنلرده جاری اولەمیوب فا کتوریلور وبعض همزه‌یه حمل ایله فانك ترکی دخی تجویز اولنمشدر حق سبحانه وتعالی‌نك ان اتیکم عذب الله بغتة اوجهرة هل یهلك الاالقوم الظالمون دخی (ان اخذالله سمعکم وابصارکم وختم علی قلوبکم من اله غیرالله) وحق سبحانه وتعالی‌نك (ارأیتم ان کنت علی بینة من ربی واتانی منه رحمة فمن ینصرنی من الله ان عصیته) قول شریفنده اولدیغی کبی. خفی اولمیه‌که فای جزائیه موضع لزومده بعض ضرورت عندنده حذف اولنور شاعرك. (من یفعل الحسنات الله یشکرها) قولنده اولدیغی کبی لکن من یفعل الخیر فالرحمن یشکره دخی مروی اولمغله پکده ضرورة یوقدر دینلمشدر وکوفیلر حال اختیارده دخی حذفی تجویز ایلمشلردر.

درس -٢٠٥

واما جزاده فانك دخولی جائز اولان ایکی موضعدن (اولکیسی) جزاسین وسوف ولن وما کلمه‌لرندن عاری فعل مضارع مثبت اولسه فانك دخول وعدم دخولی جائزدر ان تضرب اضرب یاخود فاضرب کبی جزا مضارع اولوب مفید استقبال اولدیغندن اداة شرطك استقباله قلب کبی بر تأثیری اولمامغله تعلق معنوینك ضعیف اولمسندن فانك کتورلمسی وغیر استقباله احتمال شایبه‌سنی رفعله جزایی خالصا استقباله تخصیص ایلمسنه نظراً

اولدیجه تأثیری محسوس اولدیغندن فانك كتوریلمامسی جائز اولور .
(ایكنجیسی) جزا حروف مذكوره‌دن عاری فقط مطلق نفی معناسنه اولان (لا) كلمه‌سیله منفی فعل مضارع اولسه كذا فانك دخول وعدم دخولی جائزدر ان تضرب لااضرب یاخود فلا اضرب كبی ادات شرطك كذا قلب معنا كبی برتأثیری كورلمامسنه نظراً فانك كتورلمسی واستقباله خالص قیلمق كبی اولدیجه شایبهٔ تأثیر بولنمسنه نظراً كتورلمامسی جائز اولور واكر (لا) كلمه‌سنك خالصا استقبال ایچون اولمسی اخذ اولنور ایسه شوصورتده اداة شرطك هركز تأثیری اوله‌میه‌جغندن دخول فا واجب اولور .
واما جزاده فانك دخولی ممتنع اولان ایكی موضعدن (اولكیسی) جزا ماضیء متصرف اولوب مضارع معناسنه اولسه جزاده فانك دخولی ممتنعدر زیرا اداة شرط ماضیء متصرفك معناسنی استقباله منصرف قیلمسی جهتله جزاده تأثیر قویسی تحقق ایلدیكندن اشبو تعلق معنوی ایله رابط لفظی‌دن استغنا حاصل اولمشدر .
(ایكنجیسی) جزا لم ولما ایله منفی اولان فعل مضارع اولسه شوصورتده دخی فانك دخولی ممتنعدر زیرا لم ولما ایله منفی اولان مضارع دخی ماضیء متصرف حكمنده‌در اداة شرطك بونده دخی معنای استقباله قلب وتخلیص كبی تأثیر بلیغی كورلمكله كذا شوتعلق معنویله اكتفا اولنوب فانك دخولی ممتنع اولمشدر .
خفی اولمیه‌كه فعل شرطدنصكره ذكر اولنان بر فعل اكر ان تزرنی تزرنی احسن الیك قولمزده اولدیغی كبی تأكید وياخود (ومن يفعل ذلك يلق اثاما يضاعف) قول شریفنده اولدیغی كبی بدل اولور ایسه اعرابده فعل شرطه تابعدر واكر ان تأتنی تسأل احسن الیك قولمزده اولدیغی كبی حال وياخود ان تحسبنی اضربك فلا تصیب قولمزده اولدیغی كبی مثلا مفعول ثانی وياخود ان تضرب الذی احبه اضربك قولمزده اولدیغی كبی تتمهٔ شرطدن اولان برموصوله صله وياخود ان تضرب رجلاً اعرفه اضربك قولمزده اولدیغی كبی تتمهٔ شرطدن بركلمه‌یه صفت اولور ایسه شوصورتلرده مثلا (تسأل) لفظا مرفوع اوله‌رق جمله‌سی محلاً منصوب حال قیلنور واضرب

لفظا مرفوع اولوب جملەسی محلا منصوب مفعول قیلنور واكر ان مقدر قیلنورایسه لفظاً دخی منصوب بولنور واجب لفظا مرفوع اولوب جملەسی لامحل لها من الاعراب الذی‌نك صلەسیدر و اعرف لفظاً مرفوع اولوب جملەسی محلا منصوب رجلا لفظنك صفتیــدر وقس علیه و جوابدنصكره وارد فعلك دخی حكمی شو بیانه قیاسله معلومدر .

وبیلملیدركه جزاجملهٔ اســمیه اولدقده جزاده فا موقعنه (اذا) ی مفاجاة كتورلمسی دخی جائزدر حق سبحانه وتعالی‌نك (وان تصبهم سیئة بما قدمت ایدیهم اذاهم یقنطون) قول شریفنده اولدیغی كبی زیرا اذای مفــاجاة ده بعد امر برامرك حدوثی‌مبنیٔ ومشعر اولمغله فای تعقیبیه معناسی واردر .

درس ٢٠٦

خفی اولمیه‌كه فعل مضارع بش شیدنصكره (ان) مقــدر ه ایله مجزوم قیلنور .

(اولكیسی) (امر) دنصكره زرنی اكرمك كبی ان تزرنی اكرمك دیمكدر .

(ایكنجیسی) (نهی) دنصكره لاتفعل الشریكن خیراً لك كبی ان لم تفعــله یكن خیراً لك دیمكدر .

(اوچنجیسی) (استفهام) دنصكره هل عندكم ماء اشربه كبی ان یكن عندكم ماء اشربه دیمكدر .

(دردنجیسی) (تمنی) دنصكره لیت لی مالا انفقه كبی ان یكن لی مال انفقــه دیمكدر .

(بشــنجیسی) (عرض) دنصكره الاتنزل تصب خیراً كبی ان تنزل تصب خیراً دیمكدر . اشــبواشیای خمسه‌دنصكره واقع فعل مضارعك ان مقدره ایله مجزوم اولمسی اشــیای خمسه دنصكره واقع فعل مضارع ماقبلنه مسبب اولمغه صالح اولوب وماقبلنك كندینه ســببیتی قصد اولندیغنده دركه شــو تقدیرده اشــیای خمسه‌دن مأخوذ فعل مضارع ایله بر ان جازمه تقــدیر اولنه‌رق اشــیای خمسه دنصكره واقع فعل مضــارع آنكله مجزوم قیلنور و (ان) تقدیرینك اشــیای خمسهٔ مذكوره‌دنصكره‌یه مختص قیلنمسی زیرا

اشـيای خمسهٔ مذکوره طلبه دلالت ایدرلر وطلب غالبا برمطلوبه تعلق ایدرکه اول مطلوب اوزره بر فائده ترتب ایلر و اول مطلوب اوفائده‌یه سبب واو فائده اول مطلوبدن مسببه اولور پس فائدهٔ مترتبه اشیای خمسهٔ مذکوره‌دنصکره واقع فعل مضارع اولوب واشیای خمسهٔ مذکوره ایله مطلوب اولان فعلکده اکا سببیتی قصد اولندقده فعل مطلوبله بران جازمه تقدیر اولنورکه اشـیای خمسهٔ مذکوره دنصکره واقع فعل مضـارع جزا قیلنوب آنکله مجزوم اولور مثلا اسلم تدخل الجنة قولمزده اسلم فعل امر اولوب آندن مطلوب اولان اسـلامدر و فائده‌سی تدخل الجنه قولمزدن مستفاد دخول جنتدر اسلام دخول جنته سبب اولوب واشبو سببیتی ادا وافاده قصـد اولنمش پس اسلمت‌دن مأخوذ ومطلوب تسـلم فعلیله بران جازمه تقدیر وتصویر ایدیلوب (تدخل) آنکله مجزوم قیلنمشدرکه قول مذکور ان تسلم تدخل الجنه دیمك اولمشدر.

و مثلا لاتکفر تدخل الجنـة قولمزده لاتکفر نهی اولوب عدم کفر جنته سببدر واشبو سببیتی ادا وافاده قصد اولنمشدر پس وجه مذکور اوزره بوده ان لاتکفر تدخل الجنة دیمك اولمشدر زیرا نهی فعل منفی به قرینه اولوب فعل مثبته قرینه دکلدر شواجلدن عند الجمهور لاتکفر تدخل النار دیمك جائز اوله‌مز. لکن امام کسائی بونك معناسی بحسب العرف ان‌تکفر تدخل النـار دیمکدر بوکبی موقعلرده (عرف) شرط مثبتك قرینه‌سی اولوب عُرف ایسه‌قرینهٔ قویه‌در دیدی.

وخفی اولمیه‌که ذکر اولندیغی اوزره اشـیای خمسه‌دنصکره انجزام مضارع سببیت قصد اولندیغنده اولمغله سببیت قصد اولنمز ایسه فعل مضارع مجزوم قیلنه‌میوب آنجق مرفوع اولور ورفع تقـدیرنده یاعند وجود الصلاحیة صفت اولور مرفوع اوقنان قرائت اوزره حق سبحانه وتعالانك فهب لی من‌لدنك ولیاً یرثنی قول‌شریفنده اولدیغی کبی ولیاً وارثا منی دیمکدر ویاخود حال اولور فذرهم فی‌طغیانهم یعمهون قول شریفنـده اولدیغی کبی عمهین دیمکدر ویاخود جملهٔ مستأنفه اولور شاعرك :

وقال رائدهم ارسـوا نزاولها　　فکل حتف امرئ یجری بمقدار

شعرنده (ارسوا نزاولها)قوانده اولديغى كبى (ارسوا) امرحاضر جمع مذكر مخاطب اولوب لفظا ومعناً انشادر و(نزاولها)جملهٔ مستأنفه اولمغله نزاول لفظاً مرفوعدر و خبريه اولديغندن ارسوا اوزره عطف اولنمق ممكن اولهميه جنى كبى (رائدك) غرضى ارسا ايله امرى مزاوله ايله تعليل اولمغله امره جواب اوله رق مجزوم دخى قيلنه مامشدر زيرا امره جواب اوله رق مجزوم اولسه ايدى اسلم تدخل الجنة قولمزده اولان سياق اوزره مزاوله ارسا ايله تعليل اولنملى ايدى بوايسه خلاف غرضدر مفاد شعر آنلرك پيشدارلرى ديديكه قالقيكز حرب ومقاتله يه مزاوله ومعالجه ايدهلم زيرا هرشخصك موتى الله عظيم الشانك قدر وقضاسيله جريان ايلرديمكدر.

درس ٢٠٧

شو بسطمز كوزلجه اذعان اولندى ايسه تكميلا للفائده كلم مجازاتك نفسلرندن دخى برنبذه بحث ايدهلم كلم مجازاتدن (ان) شرط وجزا اقتضا ايدوب شرطله جزانك شئ واحد كبى اولمسنى ايجاب ايدر و بوده بالضرور كلامك اوزامسنى موجب اولديغندن حصول تخفيفدن ايچون ان كلمهسى شرط وجزاده عامل قيلنور. وديكر كلم مجازاتك جازميتى ابهامده اشبو ان كلمهسنه مناسبتلرندن ان معناسنى متضمن اولدقلرندندر.

شرط وجزا اقتضا ايليان كلمهلر ايچنده اشبو (ان) دن بشقه حرف يوقدر باقى قالان بالجمله اسم اولوب اوچ دانهسى ظرف مكاندركه مفعول فيه واقع اولورلر آنلر حيثما واين وانى كلمهلريدر (حيثما) لفظنده اولان (ما) ماى كافهدركه اضافتدن كف ومنع ايدر تاكه مبهم اولوب ان شرطيه يه مناسب اوله پس آخرنده اشبوماى كافه اولمدقده فعل مضارعى مجزوم قيلهمز لكن (اين) كلمهسى آخرنده (ما) لفظى كرك بولنسون وكرك بولنمسون جازمدر واين كلمهسنه لاحق اولان (ما) لفظى ماى كافه اولميوب بلكه مجرد زيادهٔ ابهام ايچون كتوريلور واما (انى) كلمهسنه ما لفظى هركز لاحق اولمز و مطلقا جازمدر . وكلم مجازاتدن اوچ دانهسى ظرف زمان دركه آنلر اذما واذاما ومتى لفظلريدر بونلر دخى مفعول فيه واقع اولورلر

(اذما) كلمه‌سنده اولان ما لفظی مای کافه اولوب تزييد ابهامله ان شرطيه‌يه تحصيل مناسبت معرضنده كتورلمشدر اصلی اذ ظرفيه دركه (ما) لفظنك لحوقی اضافتدن منع ايدوب شرط ايچون تهيه ايلمشدر شو بيان (مبردك مسلكی وابن حاجب و بركوی رحمهما اللهك مختاريدر واما سيبويه عندنده برأسه حرف جازم اولوب فعلی وزننده ذر وسيرافی اذما ايچون عمل جزمی اثبات ايدر سيبويه واصحابندن غيرئ بيله‌مم ديمشدر واما (اذاما) كلمه‌سنده ما لفظی كذا اشبو مای كافه اولوب آنسز عملی شاذ ونادردر زيرا اذا كلمه‌سی امر مقطوع ايچون موضوعدركه ابهامه منافيدر لكن بعض برامر مقطوع خلاف مأمول ظهور ايتمك محتمل اولسنه مبنی ان معناسنی تضمين ايدرك عامل جزم اوله‌بيلمسی تجويز اولنمش واضافتدن مانعه مای كافه ايله‌ده تقويه لنمشدر واما (متی) لفظی آخرينه كرك ما لفظی لاحق اولسون وكرك اولمسون عامل جزمدر ومتی لفظنه لاحق اولان ما مای كافه اولميوب بعض مجرد زيادهٔ ابهام ايچون كتوريلور وكلم مجازاتدن (مهما) سيبويه عندنده فعلی وزننده‌در فانك فتحيله و بعضيلر اصلی (ما) كلمه‌سی اولوب زيادهٔ ابهام ايچون آخرينه برما لفظی زياده قيلنمشدر و اولكی ما لفظنك الفی هايه قلب اولنه‌رق مهما اولمشدر ديديلر و بعضيلر اكفف معناسنه اولان (مه) ايله (ما) ی شرطيه‌دن مركبدر ديديلر مهما كلمه‌سی تركيبده اكثر مفعول به واقع اولور مهما تفعل افعل كبی و بعض مفعول مطلق اولور مهما تأتنا آتك كبی ای اتيان تأتنا آتك ديمكدر وكلم مجازاتدن (ما) كلمه‌سی مای شرطيه ديمكله موسوم اولوب تركيبده مفعول به اولور ماتفعل افعل كبی و تسهيلده بعض ظرف زمان اوله رق دخی كلديكی ثبت اولنمشدر شاعرك .

وماتك يابن عبد الله فينا فلا ظلما نخاف ولاافتقاراً

شعرنده اولديغی كبی وكلم مجازاتدن (من) و (ای) تركيبده مبتدا ومفعول واقع اولورلر من يكرمنی اكرمه و ای عالم يتكبر يبغضه الله تعالی قولمزده

(و من يضلل الله فلا هادی له) و دخی (ایاما تدعو فله الاسماء الحسنی) قول شریفنده اولدیغی کبی .

درس ۲۰۸

(مبحث صيغة الامر) صيغهٔ امر (صيغة يطلب بها الفعل من الفاعل المخاطب بحذف حرف المضارعة) دینه‌رك تعریف اولنور یعنی حرف مضارعتك حذفنه ملتبس بر صیغه‌درکه فاعل مخاطبدن اشبو صیغه ایله بر فعل طلب اولنور تعریفده اولان (صيغة يطلب بها الفعل) جمله‌سی غائب ویا مخاطب ویا متکلم هر بر امر معلوم ومجهوله شاملدر پس (من الفاعل) دینمکله مجهولدن احتراز اولنمشدر زیرا مبنی للمفعول ایله بر فعل فاعلدن طلب اولنیوب آنجق اوزرینه ایقاع اولنمق اوزره مفعولدن طلب اولنور و (المخاطب) دینمکله غائب و متکلمدن احتراز اولنمشدر و (بحذف حرف المضارعة) دینمکله صیغهٔ خطاب اوزره اوقندیغنه کوره (فبذلك فلتفرحوا) قول شریفی مثلندن وصه ومه وروید نحوندن احتراز اولنمشدر .

امر حاضرك آخرینك حکمی بصریلر عندنده حرف مضارعت حذف اولنه‌رق مقتضیء اعراب اولان اسمه مشابهت قالمامغله حقیقة سکون اوزره وقف وبنادر وصورة مضارع مجزومك حکمی کیبدرکه اخری حرف صحیح ایسه ساکن قیلنور ونون اعراب وحرف علة ساقط اولور مثلا لم یضرب لم یضربا لم یضربوا ولم یخش ولم یغز ولم یرم دنیلدیکی کبی امر حاضرده ده اضرب اضربا اضربوا واخش واغز وارم دنیلور زیرا معناً مجزوم باللامه مشابه اولمغله کندینه آنك حکمی ویریلور واما کوفیلر عندنده امر حاضر لام مقدره ایله مجزوم اولمغله محتاج بیان دکلدر .

امر حاضر صیغه‌سی بصریلر عندنده فعل مضارعك مخاطبندن یاپیلور وکوفیلر عندنده فعل مضارعك مخاطبندن لام امر ایله مجزوم امر حاضر مخاطب صیغه‌سی آلنوب شو صیغه ایسه استعمالا متروك اولمغله آندن اشبو امر حاضر یاپیلور .

ویاپلمسنك طریقی بصریلره کوره حرف مضارعت وکوفیلره کوره لام

امر ايله حرف مضارعت حذف اولنور ومابعد حرف مضارعت ساكن ايسه برهمزهٔ وصل كتوريلور لكن ساكن اولان (مابعد حرف مضارعت) دنصكره اولان حرف مضموم ايسه همزهٔ وصل مضموم واكر مضموم دكل ايسه هرحالده مكسور قيلنور اقتل واضرب واعلم واجتمع كبي واكر مابعد حرف مضارعت متحرك اولور ايسه حرف مضارعت حذف اولنوب آخر كلمه ساكن قيلندقده صورة حاصله صيغهٔ امر اولمش اولور مثلا تعد كلمه سندن فعل امر اخذ اولندقده عد وتقاتل كلمه سندن فعل امر اخذ اولندقده قاتل دينور باب افعالدن فعل مضارعده نفس متكلم وحده ده ايكي همزه جمع اولمسون ايچون همزهٔ افعال خذف اولنوب ونفس متكلم وحده نك غيرنده دخي اطراداً للباب محذوف بولنديغندن مابعد حرف مضارعت ساكن ايسه ده لكن ارباب ذكايه غير خفيدركه نفس متكلمده اجتماع محذوريني انتاج ايله همزهٔ افعالك حذفني ايجاب ايدن حرف مضارعت اولان نفس متكلم همزه سي اولوب امر حاضر اخذنده ايسه حرف مضارعت ذاتا حذف اولنه جغندن موجب حذف بولنمامغله (امر حاضر) همزهٔ افعال اعاده اولنه رق اخذ اولنور مثلا اكرامدن امر حاضر اخذي مراد اولندقده تكرمدن حرف مضارعت حذف اولنور وهمزهٔ افعال اعاده وآخري ساكن قيلنه رق اكرم دنيلور واما تعد نحونده امر حاضر اصلي اوزره آلنمامسي (مثلا تعددن امر حاضرده اوعد دينلمامسي) زيرا اصلي اوزره اخذ اولنه رق اوعد دنيلسه مشتق منهي اولان مضارعده واو محذوف ايدوكندن اصلنه بتعاينه حذف واعلال اولندقده عد دنيلمك لازم كلهرك سعي هبا وضايع اولور ايدي وتفصيل البحث في الصرف .

درس ٢٠٩

(مبحث فعل مالم يسم فاعله) فعل مالم يسم فاعله فاعلي ذكر اولنميان مفعولك فعلي ديمكدركه فعل مجهول اطلاق اولنور فاعلي حذف اولنه رق مفعولي فاعل مقامنده اقامه قلنمش اولور. مجهول قيلنمق اراده اولنان فعل فعل ماضي ايسه حرف اول مضموم وماقبل آخر مكسور قيلنور زيرا

معنای مجهول بین‌المعانی غریب اولمغله کندی ایچون ضمه‌دن کسره‌یه
خروج کبی برامر غریبی مشتمل بین الاوزان غریب بروزن اختیار
اولنمشدر ضرب ودحرج واعلم کبی واولنده همزهٔ وصل اولانلرده
حالت درجده امر حاضر ینه ملتبس اولمسون ایچون حرف ثالث مضموم
قیلنور انطلق واقتدر واستخرج کبی واولنده تا اولنلرده تفعیل ومفاعله
ودحرج بابلرینك مضارعنه ملتبس اولمسون ایچون تا ایله بیله حرف ثانی
مضموم قیلنور تعلم وتجوهل وتدحرج کبی وعین‌الفعلی الفه منقلبه معتل
العین‌ده مثلا قال و باع کلمه‌لرینك مجهولنده قیل و بیع دینلور اصللری قول
وبیع ایدی علم صرفده معلوم اولدیغی اوزره اعلال اولنوب قیل وبیع اولمشدر
بوکیلرده لغة فیصحه اوزره اشمام دخی کلمشدر نحاتك بوراده اشمامله
مرادلری فاء الفعللرینك کسره سنی ضمه جهتنه تقریب ایلمکدرکه شو
حالده یای ساکنه برپارچه واوه میل ایتمش اولور زیرا یای ساکنه ماقبلنك
حرکه سنه تابعدر وبعضیلر بوراده اولان اشمام حالت وقفده اولان اشمام
کبیدرکه فاء الفعلی خالص کسر ایله اوقومق ایله بیله طوداقلرینی یومقدر
دیدیلر . و بعضیلر ضمهٔ خالصه‌دنصکره یا ساکنه اوله‌رق کتورلمکدر
دیدیلر لکن بونلر غیر مشهوردر وبعض قیل و بیع نحونده عندالاشمام یا
واو قیلنه‌رق قول و بوع دیمك دخی علی ضعف مسموع اولمشدر وافتعال
وانفعال بابلرندن معتل العین‌دن ماضیٔ مجهولده دخی ذکر اولندیغی اوزره
وجوه ثلثه ایشیدلمشدر مثلا اختیر وانقید کبی زیرا اختیر وانقید کلمه‌لرنده
(تیر) و (قید) بلا فرق قیل وبیع کبیدر واما استخیر واقیم بابلری شو
مذکوره قیاس اولنه‌مز زیرا بونلرده فی‌الاصل حرف علّه‌نك ماقبلی حرف
صحیح ساکن اولوب علی‌القیاس حرف علّه‌نك حرکه سی ماقبلنه نقل
وعین‌الفعل واواسه یایه قلب اولنه‌رق معروف اولدیغی اوزره اعلال اولنور
وشو صورتده برلغت واحده اوله‌رق استخیر واقیم دینلور واکر مجهول
قیلنمسی اراده اولنان فعل مضارع اولور ایسه حرف اول مضموم
وماقبل آخر مفتوح قیلنور یضرب ویکرم و یلتزم و یستخرج ویتدحرج
کبی ومعتل العین‌ده عین‌الفعل الفه قلب اولنور مثلا یقول و بیع ویستخیر

ويقيم كلمه‌لرينك مجهولنده يقال ويباع ويستخار ويقام دينلور اصلی يقول ويبيع ويستخير ويقومدر حرف علّه متحرك و ماقبلی حرف صحيح ساكن اولديغندن حركه‌سی ماقبلنه نقل اولنه‌رق الفه قلب اولنور ويختار وينقاد كلمه‌لرينك مجهولنده يختار وينقاد دينور آنجق حرف مضارعتك ضميله معلومده اصللری يختير وينقيددر يانك كسريله ومجهولده يختير وينقيددر يانك فتحيله هر حالده يا متحرك ماقبلی مفتوح بولنديغندن الفه قلب اولنور .

درس ٢١٠

(مبحث المتعدی وغيرالمتعدی) خفی اولميه‌كه فعللر يا متعدی و ياخود غير متعدی اولور فعل متعدی (ما يتوقف فهمه علی متعلق) دينه‌رك تعريف اولنور يعنی فهمی فاعلك غيری برمتعلقه توقف ايليان كلمه‌در ديمكدر ومتعلق ايله فاعلك غيری برمتعلق مراد اولنمسی زيرا اصطلاح نحاتده (تعلق) فعلك غير فاعله اولان نسبتنه دينوركه مثلا هذا الفعل صادر من الفاعل و (قائم به] و (مسنداليه) دينلور لكن (متعلق به) دينلمز وشو آراده (متعلق مقصود) .ما وقع عليه الفعل .يعنی مفعول به‌صريحدر زيرا زمان ومكان وغاية وحال وبوكبی سائر متعلقات فعلی ذكر ايتمكسزين فهم وتعلق فعل ممكن اوله‌بيلور .

متعدی اولان فعللرده اوچ ضرب اوزره متصوردر (ضرب اول) آنجق برمفعوله متعدی اولانلردر (ضرب زيد عمرواً) قولمزده ضرب كبی كلامده اشبو قسمك وقوعی پك چوقدر بوقسمك مفعولی بعض قيام قرينه عندنده حذف اولنور (اهذا الذی بعث الله رسولاً) قول شريفنده اولديغی كبی بعثه الله ديمكدر وبعض بلاقرينه منسياً حذف اولنوركه فعل لازم منزلنده اولور نته‌كيم (فلان يأكل ويشرب) قولمزده اولديغی كبی يفعل الاكل والشرب ديمكدر .

(ضرب ثانی) ايكی مفعوله متعدی اولانلردركه بوده اوچ قسم اوزره‌در .

(قسم اول) مفعول ثانيسی مفعول اولنه مباين اولاندر (اعطيت زيداً درهماً) قولمزده اولديغی كبی بوقسمك ايكی مفعولنی معاً وياخود برينی وجود قرينه

عندنده منو یاحذف جائزدر مثلا (سأل زید عمرواً درهماً فاعطی) ویاخود (فاعطی درهماً) دیدیکمزده اولدیغی کبی وبعض بلا قرینه منسیا دخی حذف اولنور نته‌کیم (فلان یعطی) دینور یفعل الاعطاء دیمکدر .

(قسم ثانی) مفعول ثانیسی مفعول اولنه مباین اولمیوب بلکه صادق اولانلردرکه انلره افعال قلوب دینلور درس آتیده بیانی کلور .

(قسم ثالث) مجرد مبتدا وخبر اوزره داخل اوله‌رق آنلری مفعولیت اوزره منصوب قیلمقده وایکی مفعولنی معا ویاخود یالکز برینی منوی اوله‌رق بلا قرینه حذف جائز اولمامقده ووجود قرینه عندنده یالکز برینی حذف قلیل بولنمقده افعال قلوبه ملحق اولان فعللردرکه آنلر (صیر) ودخی اعتقاد باطل ویاخود صیر معناسنه اولان (جعل) وصیر معناسنه اولان ترك واتخذ وبوکبی بعض فعللردر (صیرت زیداً عالماً) قولمزده وحق سبحانه وتعالی‌نك (جعلوا الملائکة الذین هم عباد الرحمن اناثاً) و(فجعلناه هباءً منثوراً) و(وترکنا بعضهم یومئذ یموج فی بعض) و(واتخذ الله ابراهیم خلیلاً) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(ضرب ثالث) اوچ مفعوله متعدی اولانلردر اعلم واری کبی (اری) کلمه‌سی اعلم کبی افعال بابندن فعل ماضی اولوب اصلی ارأی‌در (یاء) متحرك ماقبلی مفتوح اولمغله الفه قلب اولنمش پس همزه‌سی تلیین وحرکه‌سی رایه نقل ایدیله‌رك اجتماع ساکنین لازم کلمکله همزه حذف اولنوب اری اولمشدر ثلاثیسی رؤیت بصریه یعنی کورمك معناسنده برمفعوله و رؤیت قلبیه یعنی مشاهده مرتبه‌سنده بیلمك معناسنده ایکی مفعوله متعدی اولور لکن همزهٔ افعالك کلمسیله کوسترمك وبیلدرمك معنالرینه اولدیغندن ثلاثیسندن فضله برمفعول آخره تعدی‌یی مقتضی اولدیغندن اری کلمه‌سی کوسترمك معناسنده ایکی مفعوله واعلام یعنی بیلدیرمك معناسنده اوچ مفعوله متعددی اولور وخفی اولمیه‌که افعال وتفعیل بابلرندن انبأ ونبأ واخبر وخبر وحدث فعللری بعض اعلام معناسنی مشتمل اوله‌رق اوچ مفعوله متعدی اولورلر مثلا انبأ زید عمرواً بکراً فاضلاً دنیلورکه زید بکرك فاضل اولدیغنی عمره خبرویره‌رك بیلدیردی دیمکدر واما شو فعللر اعلام معناسنی مشتمل اولمدقلرنده هرکز اوچ مفعوله متعدی اولمیوب آنجق ایکی مفعوله متعددی اولورلر ومفعول ثانی‌یه تعدیلری اکثریا (با) واسطه‌سیله اولور نته‌کیم (انبئونی باسماء هؤلاء

و انبئهم باسماءهم وفلما انبأهم باسماء هم) قول شريفنده و اخبرهم بالخير وخبرهم بالشر قوللرمزده اولدیغی کبی.وسیبویه مفعول ثانی‌یه تعدیلری آنجق حرف جر واسطه‌سیله اولور وحق سبحانه وتعالی‌نك من انبأ هذا قول شریفی من انبأ بهذا تقدیرنده‌در دیدی .

ومعلوم اوله‌که اوچ مفعوله متعدی اولان فعللرك مفعول اولی کندیله اکتفا اولنمق وبعض کندندن دخی استغنا ایله حذف ایدیلمك جائز اولمقده اعطیت بابنك مفعول اولی کبیدر مثلا اعلمت زیداً دیمکله اکتفا واعلمت عمرواً منطلقا دیمکله مفعول اولدن استغنا جائزدر ومفعول ثانی وثالثی احدهما ذکر اولندقده آخرك دخی ذکری واجب اولمقده وایکیسنی بردن ترك جائز بولنمقده افعال قلوبك مفعولینی کبیدر .

فعل متعدی معلوم اولدی ایسه فعل لازمه کلهلم فعل لازم تعریف متعدینك خلافنه ملتبس اولانلردرکه فهم وتعقل اولنملری غیر فاعله متوقف اولمیان فعللردر حسن و قعد کبی و بعض کندنده جمیع بدنك مدخلی بولنان لازم وبرعضو واحد ویاخود قلب وحس ایله ایشلنان متعدیدرکبی بیان رای اولنمش ایسه‌ده شو بیان براستقراء جائز التخالفدر وبیلملیدرکه لازم علم صرفده بیان اولندیغی اوزره مثلا اذهبت زیداً وفرحته وذهبت بزید قوللرمزده اولدیغی کبی همزه وتضعیف وحرف جر ایله وما شیته واستخرجته قوللرمزده اولدیغی کبی مفاعله واستفعال بابلرینه نقل ایله وتفعلل وتفعل بابندن تایی حذف ایله متعدی اولدیغی کبی متعدی دخی اسباب تعدیه‌یی حذفله وانفعال وتفعل وتفعلل بابلرینه نقل ایله لازم اولور نته‌کیم ترکجه اوله‌رق دنیلمشدر .

لازمك تعدیه‌سیچون بش سبب وارای پسر
بری همزه بری تضعیف بریسیدر حرف جر

بریسیده نقل ایله‌در بریسیده حذف ایله
کیم بوبشی بیلورایسه اوله دائم معتبر

هم اولور لازم متعدی تأمل ایلکل
حذف اسبابیله همده نقل ایله چکمه کدر

درس ٢١١

(مبحث افعــال قلوب) افعــال قلوب (افعال دالة على فعل قلبي داخلة على المبتدأ والخبر ناصبة اياهما على المفعولية) ديمكله تعريف و بيان اولنور يعنى افعال قلوب دنيلان برطاقم فعللردركه فعل قلبي‌يه دلالت ايدرلر ومبتدا ايله خبراوزره داخل اولوب آنلرى مفعوليت اوزره منصوب قيلرلرعلمت ورأيت ووجدت وزعمت وظننت وخلت وحسبت واحسب معناسنه هب كبى .

تعريف مذكورايله فعل قلبي اوليـانلر وفعل قلبي اولوب فقط مثلا عرف وفهم كبى برمفعوله متعـدى اولانلر خارجدر . وبيلمليدركه افعال قلوبك جملهٔ اسميه اوزره دخوللرى اول جمله ايله اخبارك منشـائى علم و ياخود ظنميدر بيان ايچوندر شوجهتله افعال قلوبه افعال شك ويقين دخى دنيلور شك ايله مراد تساوئ طرفينى مقتضى اولان شك اولميوب ظن‌در . وخفى اولميه‌كه بحث متعديده مرور ايلديكى اوزره اشبو افعال قلوبه ملحق بعض فعللر دخى واردركه آنلر صير وجعل وترك واتخذ وبوكبى فعللردر مثلا وجدمعناسنه(الفى)واعتقادباطل‌معناسنه(عد) وبعدالاستفهام‌واقع (قال) كبى‌كه ظن‌معناسنه اولور وارى‌نك‌مجهولى (ارى) كبى‌كه ظن‌معناسنه‌در فعل‌معلوم معناسـنه مستعملدر شاعرك (والفى قولها كذباً ومينا)قولنده وكنت اعده فقيراً فبــان غنيا واتقول زيداً ذاهبـا وزيد ارى عمرواً قائماً قوللرمزده اولديغى كبى . علامهٔ شهير اطه‌لى مرحوم شوفعللرك افعال قلوبه الحاقنـده بعضيلرك زعم ايلديكى اوزره افعــال قلوب سماعى اولميوب ذكر اولنـانده منحصر اولمديغنه تنبيه واردر ديمشدر . على‌الاشهر ثبت وذكراولنان افعال قلوبدن (علمت) و (رأيت) و (وجدت) شواوچ دانه‌سى علم و يقين ايچوندر و (ظننت) و (خلت) و (حسبت) اشبو اوچدانه دخى ظن ايچوندر و (زعمت) ظن ايله علم بيننده مشـتركدر و (هب) احسب معناسنه فعل امر اولوب ايكى مفعوله متعدى اولور بوندن ماضى ومستقبل تصريف اولنمز هب زيداً منطلقاً دنيلور احسب زيداً منطلقا ديمكدروشيخ

رضی اعلم معناسنه امر وغیر متصرف اولمق اوزره تعلم لفظنی دخی زیاده قیلمشدر لکن جزأینی منصوب قیله‌میوب بعدنده جزئین اوزره (ان) داخل اوله رق وارد اولور تعلم ان زیدا عالم کبی و علم معناسنه (دری) دخی مرویدرکه اوده بووجه اوزره‌در دری زید ان عمرواً قائم کبی .

(خفی اولیه‌که افعال قلوبك خصائص عدیده‌سی) واردر. افعال قلوبك خصائصندندرکه ایکی مفعولندن بری اوزره اقتصار جائز اولمیوب بری ذکر اولندقده آخر دخی مذکور اولور زیرا افعال قلوبك ایکی مفعولی (حقیقة مفعول به ایکیسنك مضمونی اولمغله) اسم واحد منزلنده‌در شو صورتده برینی حذف ودیکرینی ترك برکلمه‌نك بعض اجزاسنی حذف ایلمك کبی اولور بوایسه غیرجائزدر .

ومع هذا نادراً بعض وجود قرینه عندنده احد مفعولینك حذفی دخی مرویدر صیغهٔ غیبت اوزره اوقوندیغنه کوره حق سبحانه وتعالی‌نك ولا یحسبن الذین یبخلون بما آتاهم الله من فضله هوخیراً لهم قول شریفنده اولدیغی کبی‌که لایحسبن هؤلاء بخلهم هوخیراً لهم دیمکدر وشاعرك :

ایها الناطق المرقش عنا　　عند عمرو وهل لذلك انتهاء
لاتخلنا علی غرائك انا　　طالما قد وشی بنا الاعداء

شعرنده بیت ثانیده اولدیغی کبی لاتخلنا جازعین دیمکدر مفعول ثانی حذف اولنمشدر مفاد شعر ای بزم ایچون کلامنی ملك وقت اولان عمرو عندنده دام تزویر وافترا قیلیجی اولان کیمسه آیاسنك شو قوغیجلق وتزویرك ایچون انتها وارمیدر سن ملکی بزم علیهمزه اغرا وتحریض ایلمکك اوزره بزی خوفندن جزع وفزع ایدیجی ظن ایلمه زیرا عدولریز چوق دفعه‌لر حقمزده ملکه قوغجلق ایلدیلر دیمکدر.

حاصل کلام افعال قلوبك احد مفعولینی اوزره اقتصار جائزدکلدر آنجق قیام قرینه عندنده مع قلة واقعدر وقیام قرینه عندنده ایکی مفعولنی بردن حذفده برباس یوقدر مثلا من یسمع یخل قولمزده اولدیغی کبی یخل مسموعه صادقا دیمکدر .

و بعض تعمیم قصدیله فعل قلبی فعل لازم منزلنه تنزیل اولنوب مفعولینی منسیا حذف اولنور (هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون) قول شریفنده اولدیغی کبی بعضیلر منسیا حذفی قبول ایلمیوب آیت کریمه ده علمی علم بمعنی المعرفه اولمغله توجیه ایلدیلر فافهم .

درس ۲۱۲ .

ودخی افعال قلوبك خصائصندندرکه بعض علی سبیل الجواز ویاخود علی سبیل الوجوب عملی لفظاً ومعناً الغا وابطال اولنور (علی سبیل الجواز الغای عمل ایکی موضعده‌در .

(اولکیسی) ایکی معمولی بیننده توسط ایلدیکنده‌در زید علت منطلق کبی لکن بوصورتده اعمال الغادن اولادر زیرا بوصورتده فعل قلبینك اولدقجه تقدم لفظیسی اولوب وفعل اولمسی جهتله قوی بولندیغندن جانب عمل ترجیح اولنور .

(ایکنجیسی) ایکی معمولندن تأخر ایلدیکنده‌در زید منطلق علمت کبی بوصورتده اولی اولان رأساً تقدم لفظی بولنمامغله الغای عملدر وشو ایکی موقعده جواز الغا شو فعللرك افعال قلبیه اولوب سائر فعللر کبی اثر ظاهریلری بولنمامسی جهتله قوه ده سائر افعال درجه سنده اولمیوب وتوسط وتأخر ایله‌ده عمللرینه برقاتده‌ا ضعف طاری اولمسندن وبرده مبتدا وخبر ومفعولین قیلنمغه صالح ایکی جزئك الغا اولنه‌رق مبتدا وخبر قیلندقده کلام تام اوله‌رق استقلالندن ناشیدر افعال قلوبده معمولینی اوزره مقدم بولندیغنده دخی الغانك جوازی نقل اولنمش ایسه‌ده لکن اشبو ذهاب مرجوح اولوب جمهور نحات تجویز ایلمامشلردر .

و (اما علی سبیل الوجوب الغای عمل التی موضعده‌در .

(اولکیسی) اسم فاعل ایله معمولی بیننده توسط ایتدیکنده‌در لست بمکرم احسب زیداً کبی .

(ایکنجیسی) حروف مشبهه بالفعلدن (ان) مشددهٔ مکسوره‌نك ایکی معمولی بیننده توسط ایتدیکنده‌در ان زیداً احسب قائم کبی .

(اوچنجیسی) سوف ایله مصحوبی بیننده توسط ایتدیکنده در . سوف احسب یقوم زید کبی .

(دردنجیسی) عاطف ایله معطوف بیننده توسط ایتدیکنده در جاءنی تدز واحسب عمرو کبی .

(بشنجیسی) برفعل ایله مرفوعی بیننده توسط ایتدیکنده در ضرب احسب زید کبی تسهیلده ثبت اولندیغنه کوره بصریلر شو قسمده الغانک جوازینه ذاهب اولمشلردرکه آنلره کوره مثال مذکور تنازع بابندن اولەرق زید مرفوع اولوب (ضرب) نک فاعلی اولمق ویاخود زید منصوب اولەرق (احسب) نك مفعول اولی ومقدم ضرب جملەسی مفعول ثانیسی بولنمق جائز اولور .

(آلتنجیسی) توسط وتأخر حالنده بولنان افعال قلوبك مصدری اولور ایسەدر زیرا مصدر ماقبلنده عمل ایدەمز زید ظنی قائم غالب وزید قائم ظنی غالب قوللرمزده اولدیغی کبی . خفی اولمیەکه فاضل عصامك بیان ایلدیکی اوزره الغا صورتنده معنا بعینه صورت اعمالده اولان معنا کیدر مثلا (زید قائم ظننت) قولمز ظننت زیداً قائما دیمکدر معناده جزئینه تعلق باقی اولوب لکن لفظاً عمل ایلمامشدر وشیخ رضینك تحقیقنه کوره افعال قلوب حین الغاده ظرف معناسنەدر مثلا زید قائم ظننت قولمز زید قائم فی ظنی دیمکدر لکن اشبو توجیه (زید قائم ظنی غالب) قولمزده جاری اولەمز دینلمشدر زیرا (زید قائم فی ظنی غالب) عبارەسی سقیمدر وشیخ رضینك قول مزبورك معناسی ظنی زیداً قائما غالبدر دیمسی یعنی بعینه صورت اعمالده اولان معنا ایله بیان ایلمسی اعترافدر دینمشدر لکن شیخ رضینك قول مزبورده توجیه اولنه منافی توجیه ایلمسی قول مزبورده توجیه اولنه موافق توجیه ایله دخی توجیه ایدەبیلمسنه منافی دکلدر زیرا اطەلی مرحومك اشارت بیوردیغی اوزره ممکندرکه قول مزبورك معناسی زید قائم فی ظنی الغالب اوله بوایسه لفظاً خبر اولانك معناً وصف اولمسی جائز اولمغله توجیه وجیەدر وشیخ رضینك قول مزبورده توجیه اولنه منافی توجیه ایلمسی شوایکی توجیهك دخی جائز اولمسنه اشارت ایچون اولمسیده محتملدر

درس ٢١٣

ودخی افعال قلوبك خصائصندندركه عملی معنـاً باقی اولوب یالكز لفظاً علی سـبیل الوجوب ابطال ایدیلوركه بوكا تعلیق تسمیه اولنور تعلیق عنوانی مفقودة الزوج اولان عورته عربلرك (امرأة معلقـة) دیملرندن مأخوذ دركه مفقودة الزوج اولان عورت مصـالحنی تسویه ایده جك كیمسه سی اولمدیغندن كشیسی واركبی اولمیوب و آخرینه نكاح ایله دخی وارەمیه جغندن كشیسی یوق كبی دخی دكلدر بلكه وادیٔ حیرتده آصلمش قالمش كبیدر معلق اولان فعل دخی لفظاً عملنی ابطال واجب اولدیغندن برلفظده عامل اولمیوب ومعنا عملی باقی اولدیغندن ملغی عن العمل كبی دخی بولنمیوب مفقودة الزوجه مشابه اولمشدر .

و بیلملیدركه تعلیقك حقیقتـده اختلاف اولنوب بعضیلر مدخولی اولان جملهٔ اسـمیه نك ایكی جزئنده عمل فعلی لمانع ابطـال ایلمكدر دیدیلر بومعنا ایله تعلیق خصائص افعال قلوبدن اولوب آنجق افعال قلوبك ایكی مفعوللرنده تحقق ایدركه ابن حاجب رحمه اللهك مسلكیدر . وبعضیلر لمانع مفعولنده عمل فعلی ابطـال ایلمكدر دیدیلر بومعنا ایله تعلیق عام اولوب افعال قلوبه ودخی شـككت ونسیت وتبنیت كبی فعل قلبه دال هر برفعله وكندیله علم طلب اولنور امتحنت وسـألت كبی فعللره وبوقبیلدن لمست وابصرت وسمعت وشممت وذقت كبی افعـال حواس خمس ظـاهره یه شاملدر زیرا تعلیق بونلرده دخی جاریدر و بركوی رحمه اللهده بومسلكه سالك بولنمشلردر .

شوبسطمز اذعان اولندی ایسه خفی اولمیه كه تعلیق بش شیدن بریله تحقق ایدر (اولكیسی) كلمهٔ استفهامله كه استفهام كلمه لرندن بری افعال قلوبك مفعولنی ویاخود مفعول ثانیسی اوزره داخل اولسـه عمل لفظی وجوبا ابطـال اولنور (علمت ازید عندك ام عمرو) و (علمت غلام من انت) قوللرمزده اولدیغی كبی .

(ایكنجیسی) كلمات نفیدن ماولا وان ایله كه بونلردن بری وجه مشروح

اوزره داخل اولسه افعال قلوبك عمل لفظيسی کذا وجوباً ابطال اولنور رأيت مازيد منطلق وظننت لازيد فی الدار ولا عمرو وحسبت ان زيد ذاهب قوللرمزده اولديغی کبی .

(اوچنجيسی) لام ابتدا ايله که بونك دخی دخوليله عمل لفظی کذا وجوباً ابطال اولنور وجدت لزيد منطلق قولمزده اولديغی کبی .

(دردنجيسی) لام قسم ايله که کذا لام قسمك دخولی افعال قلوبك عمل لفظيسنی وجوباً ابطال ايدر شاعرك (لقد علمت لياتين منيتی) قولنده اولديغی کبی .

(بشنجيسی) خبرينه لام ابتدا داخل اولمش (ان) مشددهٔ مكسوره ايله که بونك دخی دخولی عمل لفظی يی کذا وجوباً مبطلدر علمت ان زيداً لقائم قولمزده اولديغی کبی ان کلمه سنی خبرنده لام ابتدانك دخوليله تقييديز زيرا لام ابتدا داخل اولمدقده (ان) مشددهٔ مفتوحه اولوب تعليق تحقق ايلمز .

خفی اولميه که شو ذکر اولنانلر ايله تعليق تحقق ايلمسنك وجهی زيرا بونلر وضعا صدر جمله ده بولنه جقلرندن جمله نك بقای صورتنی اقتضا ايدرلر افعال قلوب ايسه داخل اولديغی جزئينی مفعوليت اوزره منصوب قيله جغندن تغييرينی اقتضا ايلر پس بينلرينی توفيق لازم کلوب لفظاً امور مذکوره نك حقوقينه رعايتله افعال قلوبك لفظاً عملی وجوبا ابطال اولنمش ومعناً افعال قلوبك حقوقنه رعايتله افعال قلوبك معناً عملی وجوباً ابقا قيلنمشدر .

تعليق صورتنده افعال قلوبك عمل معنويسی مرعی بولنديغندن صورة تعليقده معمولينی اوزره محلنه حملاً نصب ايله عطف جائز اولمشدر مثلا علمت لزيد قائم وبكراً قاعداً قولمزده اولديغی کبی .

وبيلمليدرکه تعليق ايله الغا بيننده فرق بيانمزدن وشيخ رضينك درس سابقده توجيه اولندن مستبان اوله جغی اوزره الغا لفظاً ومعناً ابطال عملدر واما تعليق يالكز لفظاً ابطال عملدر . لكن فاضل عصامك بيان وتوجيهندن وشيخ رضی نك توجيه ثانيسندن مستبان اولان الغا دخی تعليق کبی يالکز لفظاً ابطال عمل اولمغله شو صورتده آنجق الغا بعض جائز وبعض

واجب اولوب وصورت جواز كثيرالوقوعدر و اما تعليق هميشه واجبدر ديمكله فرق اولنور .

درس ٢١٤

ودخی افعال قلوبك خصائصندندركه مفعولينى اوزره (ان) مفتوحهٔ مشدده داخل اولور علمت ان زيداً قائم قولمزده اولديغى كبی شو تركيبده ان زيداً قائم جملهسى تأويل مفرد وحكم مصدرده اولوب محلاً منصوب علمتك مفعولى قيلنور سبويه عندنده اشبو مفعول مفعولين مقامنده قائمدر واخفش عنــدنده مفعول اول اولوب مفعول ثانيسى محذوفدركه مثلا بر حاصلاً تقدير ايديلور .

ودخی خصائص افعال قلوبدندركه فاعل ومفعولى تكلم وخطاب وغيبتده متحدى المعنى ضميرين متصلين اولمق جائزدر (علمتى قائما) و (علمتك واقفاً) و (علمه ظالما) قوللرمزده اولديغى كبى معنالرى (بن بنى قائم بيلدم) و (سن سنى واقف بيلدك) و (اوكنديني ظالم بيلدى) ديمكدر شومذكور افعال قلوبك غيرنده جائز دكلدر مثلا (بن بنى ضرب ايتدم) و (سن سنى ضرب ايتدك واوكنديني ضرب ايتدى) ديهجك يرده ضربتنى وضربتك وضربه دينمز بلكه ضربت نفسى و ضربت نفســك و ضرب نفســه دنيلور زيرا افعــال قلوبك غيرنده فاعل ايله مفعول بيننده مغــايرت غالب اولمغله نادراً فاعل ايله مفعول متحد اولدقده ندرتندن ناشى فاعل ايله مفعولك متحد اولديغندن غفلت وذهول اولنمامق اوزره تنبيه وتصريح ايچون وبرده غالب اولان مغــايرت اولمغله معناً متحد اولديغى كبى لفظاً دخى متحد اولمق كريه كورلديكندن لفظ بشقهلشهرق بقدر الامكان مغايرت حصوله كلمك ايچون جانب مفعولده برنفس لفظى زياده قيلنور و اما افعال قلوبده بر آدم كنديني ديكرندن ايو بيلهجكندن اتحاد غالب اولمغله اتحاده تنبيه ايچون نفس لفظى كتورمكه حاجت يوقدر. حالبوكه افعال قلوبده حقيقة مفعول به منصوب اول اولميوب بلكه مضمون جمله بولنمغله فاعل ومفعولنك لفظاً ومعنا متحد اولمسنك جوازنده شبهه يوقدر وافعالدن عدم وفقد حمل النقيض على النقيض قاعدهسى اوزره

شوخاصه‌ده وجد اوزره حمل اولنمشدر ودخی رؤیت بصریه وحلمیه یعنی کوزایله کورمك ونوم ورؤیا معناسنه اولان رؤیت ماده‌سی دخی اشبو خاصه‌ده رؤیت قلبیه اوزره جاریدر . شاعرك

ولقد ارانی للرماح دریة   من عن یمینی تارة وامامی

شعرنده و حق سبحانه و تعالی نك (انی ارانی اعصر خمراً) قول شریفنده اولدیغی کبی‌که ارانی ابصر معناسنه اولوب فاعل ومفعول متحدی المعنی ضمیرین متصلین بولنمشدر .

خفی اولمیه‌که افعال قلوبدن حسبت وخلت همیشه ایکی مفعولی اقتضا ایدر اولان معنالرندن منعزل اولمزلر لکن بونلرك ماعداسی بعض دیکر معناره کلورکه اول معنالر ایله آنجق برمفعوله متعدی اولورلر مثلا ظننت اتهمت معناسنه وزعمت کفلت معناسنه وعلمت عرفت معناسنه و رأیت ابصرت معناسنه ووجدت صادفت معناسنه اولدقده اولدیغی کبی .

درس ٢١٥

(مبحث الافعال الناقصه) خفی اولمیه‌که فعللرك مفهومنده و ضعا بر فاعله نسبت مأخوذ اولمغله هر برفعل ایچون البته برمرفوع لازمدر شوحالده اکر برفعل مرفوعیله کلام تام اولور یعنی مخاطبه برفائدۀ تامه ویروب آنك اوزرینه سکوت اولنه‌بیلور ایسه اکا فعل تام تسمیه اولنور ومرفوعنه فاعل ومتعدی اوله‌رق منصوبی بولنور ایسه منصوبنه مفعول دنیلور .

واکر کلام یونلدن مرفوعیله تمام اولمز بلکه برمعمول منصوبه محتاج اولور ایسه اکا فعل ناقص دینور ومرفوعنه اسم ومنصوبنه خبر اطلاق اولنور ابن حاجب حضرتلری بونك دخی مرفوعنه فاعل تسمیه ایلمشدر وفعل ناقص دینه‌رك وجه تسمیه‌سی مرفوعیله تمام اولمدیغی جهتله‌در زیرا مثلا (کان زید) دینسه زید اولدی دیمکدر بوندن ایسه زیدك نه اولدیغی منفهم اولمیوب برکلام مفید دکلدر واما خبر اوله‌رق مثلا عالما دینسه عالم اولدیغی وجاهلاً دینسه جاهل اولدیغی وهکذا فهم اولنور .

وبعضیلر افعال تامه کبی حدث وزمان ونسبته یعنی شواوچنه بردن دلالت ایلمیوب بلکه افعال ناقصه یالکز مرفوعیله منصوبی بیننده اولان برنسبت و برده اول نسبتك قیدی اولان برزمانه دلالت ایدرلرکه حدثه دلالتدن مسلوب اولمشلردر وشوجهتله ناقصه تسمیه اولنمشلردر دیدیلر .

افعال ناقصه (ماوضع لتقریر الفاعل علی صفة) دیمکله تعریف اولنور یعنی فاعلی برصفت اوزره تقریر ایلمك ایچون وضع اولنمش فعللردر دیمکدر افعال ناقصه‌نك موضوع لهنده عمده اشبو تقریر اولوب فاعل ایله صفت بیننده برنسبت اولمغله نسبتك ایکی طرفلری اولان فاعل وصفت موضوع له‌دن خارجدر واما افعال تامه برصفته وفاعلی اول صفت اوزره تقریره وضع اولنمش اولدقلرندن موضوع لهلرنده تقریر ایله بیله صفت دخی عمده بولنمغله افعال تامه شو تعریفدن خارجلردر .

افعال ناقصه علی الاشهر کان و صار و اصبح و امسی و اضحی و ظل و بات و آض و عاد وغدا و راح و مازال و ماانفك و مافتیٔ و مابرح ومادام ولیس در سبویه افعال ناقصه‌نك بیاننده آنجق کان وصار ومادام ولیس‌ی ذکرایله وسائر بوکبی خبره محتاج بولنانلردر دیمشدر سبویهك سیاق کلامندن منفهم اولان افعال ناقصه شوافراد مذکوره‌ده منحصر دکلدر خفی اولمیه‌که برچوق افعال تامه بعض ناقصه معناسنی متضمن اوله‌رق کورلمشلردر بونلرك معنای اصلیلری مأ‌لده تأکید ومبالغه ایچون بعض حال ویاخود خبر بعد خبر ویاخود خبر منصوبه صفت اولمق اوزره ارائه وافاده اولنور مثلا تم التسعة بهذا عشرة قولمزده اولدیغی کبی صارعشرة تامةً دیمکدر وکمل زید عالما قولمزده اولدیغی کبی صار عالماً کاملاً دیمکدر وعدل زید امیراً قولمزده اولدیغی کبی صار امیراً عادلاً دیمکدر . ودخی بعض فعل تام فعل ناقص معناسنه اوله‌رق دخی کلمشدر .

افعال تامه‌دن جاء وقعد کلمه‌لرنده اولدیغی کبی نته‌کیم عربلر (ماجاءت حاجتك) دیرلر (ما) نافیه‌در و (جاءت) کانت معناسنه اولوب اسمی تحتنده مستتر هی ضمیریدر غفلت وغباوت نحوینه راجعدر وخبری (حاجتك) در حضرت امام علی رضی الله تعالی عنه وکرم الله افندمز

ابن عبـاس رضی الله تعالی عنهمایی خوارجه طرفلرندن ایلچی اوله‌رق گوندردکلرنده اشـبو ترکیبی حضرت ابن عبـاس رضی الله تعالی عنهما افندمزه خطابا ابتدا خوارج قائل اولمشـلردر . مفادی بزی بك غافل ظن ایلیورسك لکن بزده‌اولان غفلت سنك خواهشکر ومحتاج اولدیغك قدر دکلدر یعنی سنك مأمول ایلدیککك قدر غافللردن دکلز دیمکدر .

ویاخود ترکیب مزبورده (ما) استفهامیه و(جاءت) صارت معنـاسنه اولوب اسمی اولان ضمیرمستتر (ما) لفظنه‌راجعدرو‌تأنیثی (من‌کانت امك) ترکیبنده اولدیغی کبی خبری اعتباریله‌در وخبر کذا (حاجتك) در ودخی (حاجتك) اسم و(ما) لفظی خبر اولمق دخی مرویدر یعنی قنغی حاجت سـنك حاجتك اولدی دیمکدرکه ترکجه ده مرادك ندر ونه اسـتیورسك دینور . وعربلر (ارهف شفرته حتی قعدت کانها حربة) دیرلر قعدت صارت معناسنه اولوب اسمی تحتنده مستتر هی ضمیریدر شفره‌یه راجعدر وخبری (کانها حربة) ترکیبیدر مفـادی بچاغنی اول قدر کسکین ایلدی‌که صانکه رمح قصیر کبی اولدی دیمکدر . نحـاتدن (اندلسی) جاء و(قعد) کلمه لرینك فعل ناقص معناسنه اولملری عربك استعمال ایلدکلری شـو موضعلری تجاوزایلمز دیمشدر .واما امامفراء (جاءالبرقفیزین) دخی‌مسموع اولمغله اطراد وتجاوزه ذاهب‌اولمشدر . (ابن حاجب) (جاء البر قفیزین) ترکیبی مثلنده (جاء) ده اطرادی تسلیم وتحسین ایلمشدر لکن (قعد)ده اطرادی رد ایلمشدر واطراده قائل اولنور ایسه آنجق شو ذکر اولنان موضع نحونده اولنور دیمشدر مثلا(قعد کاتباً) دینلمز واما (قعدکانها سـلطان) دینله‌بیلور زیرا (قعدکانها سلطان) ترکیبی دخی (قعدت کانها حربة) ترکیبی قبیلندندر .

و بیلملیدرکه افعال ناقصه دن بعضیلری دخی بعض فعل تام معناسنه دخی کلەرك افعال تامه‌دن اولورلر کان کبی‌که ثبت ووقع معنالرینه اوله وصار کبی‌که ذهب ورجع معنالرینه اوله واصبح کبی‌که دخل فی‌الصباح وامسی کبی‌که دخل فی‌المساء معناسنه اوله‌لر .

درس ٢١٦

خفی اولمیه‌که افعال ناقصه همیشه مبتدا وخبردن مرکب جملهٔ اسمیه‌اوزره داخل اولورلر وسبقت ایلدیکی اوزره جزء اولی اسمی ویاخود تعبیر آخر ایله فاعلی اولمق اوزره مرفوع وجزء ثانیئی مفعوله مشابهتی جهتله منصوب قیلرلر وجملهٔ اسمیه اوزره دخوللری خبرلرینه معنالرینک حکمنی اعطا ایلمك ایچوندر مثلا (صار زید غنیا) قولمزده (صار) کلمه‌سنک معناسی انتقال اولوب وشو معنانك حکمی شو معنا اوزره مترتب اولان اثردرکه خبرك منتقل الیه اولمسیدر صار کلمه‌سی زید غنی جمله‌سنه داخل اولدقده معناسی اولان انتقال حکمنی بالافاده خبرینه اعطا ایلمشدرکه غنی مفادی منتقل الیه بولنمشدر زیرا صار کلمه‌سی حال زیدك بعد فقر غنایه انتقال ایلدیکنی افاده ایلمکله حال زید اسم فاعل صیغه‌سیله منتقل وفقر اسم مفعول صیغه‌سیله منتقل منه وغنا اسم مفعول صیغه‌سیله منتقل الیه اولمشدر .

شو تعریف و بیانلر ایله معلوم اولان افعال ناقصه‌دن (کان) تامه وناقصه اولور ناقصه اولدقده زمان ماضی‌ده خبرینك اسمنه ثبوتنی اقتضا ایدر واشبو ثبوتده یا دائما اولورکه برعدم سابق و یاخود انقطاع لاحقه دلالتی اولمز مثلا کان زید فاضلا کبی و یاخود دائما اولمیوب منقطع اولور مثلا کان زید غنیا فافتقر کبی و بعض ناقصه اولان کان صار معناسنه دخی اولورکه صیرورة وانتقال اقتضا ایدر شاعرك .

بتیهاء قفر والمطی کانها قطا الحزن قدکانت فراخا بیوضها

شعرنده اولدیغی کبی صارت فراخاً بیوضها دیمکدر (مفاد شعر) اوتدن صودن خالی اولان صحراء تیه‌ده بولنور ایدك حالبوکه راکب اولدیغمز حیوان کانه درشت اولان ارضه منسوب یورطه‌لری هنوز جوجك اولمش قطا نام سریع السیران قوش کبی ایدی . زیرا قطا قوشی سریع الطیران اولوب و باخصوص یورطه‌لری جوجك اولدقده طیرانی دها

اسرع اولور . یعنی اول خالی چولده قطا قوشی کبی سریع السیر حیوانلر ایله کمال سرعتله کیدر ایدك دیمکدر .
وبیلملیدرکه بعض کان نك اسمی مستتر ضمیر شان اولوب وخبری ضمیر شانی مفسر جمله واقع اولور نته کیم شاعرك .

اذا مت کان الناس صنفان شامت   وآخر مثن بالذی کنت اصنع

شعرنده کان الناس صنفان قولنده اولدیغی کبی (مفاد شعر) بن وفات ایلدیکمده ناس ایکی صنف اولور برصنفی شماته ایدیجی و بنم وفاتمله منفرح اولیجیدر وصنف آخر صاغلغمده ایشلدیکم افعال ممدوحه م ایله بنی ثنا ایدیجیدر دیمکدر وکان تامه اولدقده ثبت ووقع معنالرینه اولور عربلرك کانت الکائنة والمقدر کائن قوللرنده اولدیغی کبی وحق سبحانه وتعالی کن فیکون قول شریفنده دخی تامه بولنمشدر وکان بعض مجرد تحسین لفظ ایچون کتوریلورکه زائده اولور ذکر وترکی معنای اصلیی زیاده ونقصان قیلمز حق سبحانه وتعالی نك کیف تکلم من کان فی المهد صبیا قول شریفنده اولدیغی کبی کیف تکلم من هو فی المهد حال کونه صبیا دیمکدر .
افعال ناقصه دن (صار) انتقال ایچوندر اشبو انتقالده یا برصفتدن دیکر برصفته اولور صار زید عالما قولمزده اولدیغی کبی ویاخود برحقیقتدن دیکر برحقیقته اولور صار الطین خزفا قولمزده اولدیغی کبی وصار تامه دخی اولور وتامه اولدقده یا برمکاندن دیکر برمکانه ویا برذاتدن دیکر برذاته ویا برصفتدن دیکر برصفته انتقال ایچون اولور وحروف جاره دن الی واسطه سیله متعدی اولور صار زید الی البلد کبی ذهب الیه دیمکدر وصار زید من بکر الی عمرو کبی رجع منه الیه دیمکدر وصار زید الی الفقر کبی رجع الیه دیمکدر .
وافعالدن (آل) و (رجع) و (حال) و (استحال) و (تحول) و (ارتد) صار معناسنه اولدقلرنده افعال ناقصه دن قیلنورلر نته کیم حق سبحانه وتعالی نك (فارتد بصیراً) قول شریفنده وشاعرك (ان العداوة تستحیل مودة) ودخی (فیالك من نعمی تحولن ابؤسا) شعرنده اولدیغی کبی .

افعـال ناقصه دن (اصبح) و (امسى) و (اضحى) ماده لريله دلالت ايلدكلرى وقتلره مدخوللرى اولان جمله نك مضموننى مقترن قيلمق ايچوندر مثـلا اصبح زيد قائما دينلدكده قيام زيدك وقت صباحه وامسى زيد مسروراً دينلدكده سرور زيدك وقت مسايه واضحى زيد حزينـا دينلدكده حزن زيدك وقت ضحى يه اقترانى اقتضا ايلر بونلر صـارمعناسنه دخى اولورلر اصبح اوامسى اواضحى زيد غنياً دينلدكده صار زيد غنياً ديمك اولور يعنى زيد غنى اولدى ديمكدر يوخسه غناء زيد شـو وقتلرده حصول بولدى ديمك دكلدر وتامه دخى اولوركه آنجق مدلوللرى اولان وقته دخول معناسنه كلورلر مثلا اصبح زيد دينلدكده اولديغى كبى زيد صباحه داخل اولدى ديمكدر . افعال ناقصه دن (ظل) و (بات) مدلوللرى اولان وقته كذا مضمون جمله نك اقترانه دلالت ايدرلر مثـلا ظل زيد سائراً دينلدكده سيرك جميع نهارده و بات زيد سائراً دينلدكده سيرك جميع ليلده زيده ثبوتنى اقتضا ايدر وصار معناسنه دخى كلورلركه ظل زيد غنياً و بات عمرو فقيراً قولمز صـار زيد غنيا وصـار عمرو فقيراً ديمك اولور وبعض تامه دخى اولورلر ظللت بمكان كذا وبت ميتاً طيبا قوللرمزه اولديغى كبى لكن تامه اولملرى قلة او زره بولنديغندن اكثريا اعتداد اولنمز . افعال ناقصه دن (آض) و (عاد) و (غـدا) و (راح) صار معنـاسنه درلر افعال ناقصـه دن اولملرى بومعناده در شو جهتله اكثر نحات بونلرى دخى ملحقات عدادنده قيلمشـلردر ابن حاجب بوكا اشـارت ايچون مقـام اجمالده ذكر ايدوب و مقام تفصيلده سـكوت ايلمشدر بونلر تامه دخى اولورلر نته كيم آض من سـفره وعاد منه دينور يعنى سفرندن وازكلوب رجوع وعودت ايتـدى ديمكدر وغدا زيد دينور زيد وقت غداة يعنى يارنده سـير ومشى ايلدى ديمكدر وراح زيد دينور زيد وقت رواحده كه بعدالزوال كيجه يه دكين اولان وقتـدر مشى وحركت ايتـدى ديمكدر وافعال ناقصه دن (مازال) كه زال يزالدندر خاف يخاف كبى يوخسه زال يزول وزال يزيل دن دكلدر . زيرا بونلر هميشه تامه درلر و (مابرح) كه باب رابعدن اولوب زال معنـاسنه اولان برح دندر ليلهٔ ماضيـه يه بارحه

اطلاقی دخی بوندندر و (فتیٔ) که ما برح معناسنه در و (ما انفك) که ما انفصل معناسنه‌در شو فعللر فاعلك خبری قابل اولدیغی وقتدن اعتباراً خبرك فاعله مستمر الثبوت اولمسنی اقتضا ایدرلر مثلا مازال زید امیراً قولمز زیدك امارتی قبولندن برو امارتك زیده مستمر اولمسنی افاده ایلر استمرار افاده ایلملری زیرا شوفعللرك یعنی زال وبرح وفتیٔ وانفك‌نك معنالرنده زوال وانتفا اولوب اوزرلرینه اداة نفی داخل اولدقده ایسه معنالری نفیك نفیی اولور نفیك نفیی ایسه استمرار وثبوت دیمکدر پس استمرار وثبوت مراد اولنوب وافعال ناقصه‌دن اولمقده ظاهراً ویاخود مقدراً مدخول اداة نفی اولملری لازمدر ظاهراً مدخول اداة نفی اولملری بیانمزده مشاهده اولنمقده‌در ومقدراً مدخول اداة نفی اولملری نته‌کیم حق سبحانه وتعالی‌نك (تالله تفتؤ تذکر یوسف) قول شریفنده واقع اولمشدرکه لاتفتؤ دیمکدر زیرا اوزرلرینه اداة نفی داخل اولمسه استمرار مقصودی مستلزم اولان نفی النفی متصور اولەمز .

افعال ناقصه‌دن (مادام) فاعلنه خبرینك ثبوتی مدتیله برشیٔ توقیت وتعیین ایچوندرکه اول مدة اول نسنه‌یه ظرف قیلنور زیرا اولنده اولان ما کلمه‌سی مصدریه اولمغله مدخولیله بیله تأویل مصدرده اولوب قبل المصادر ایسه تقدیر زمان کثیر الوقوعدر واولنده ظرف زمان تقدیر اولندقده ظرفلر افاده‌ده غیر مستقل اولمغله مادام جمله‌سی برکلام مستقله محتاجدر مثلا اجلس مادام زید جالساً قولمزده یالکز مادام زید جالسا ترکیبی مفید اولمیوب اجلس کلام مفیدینه احتیاجی درکاردر .

افعال ناقصه‌دن (لیس) جمهور نحاتك رأیی اوزره فی الحال برجمله‌نك مضمونی نفی ایچوندر مثلا لیس زید قائماً قولمز زیددن فی الحال قیامی نفی در لکن سیبویه مطلقا جمله‌نك مضمونی نفی ایچون اولمسنه ذاهب اولمشدر شو اجلدن بعض زمان حال وبعض زمان ماضی وبعض زمان مستقبل ایله مقید اولور دیمشدر مثلا لیس زید قائما الآن ولیس خالق الله مثله قوللرمزده وحق سبحانه و تعالی‌نك (الا یوم یأتیهم لیس مصروفا عنهم) قول شریفنده اولدیغی کبی .

درس ٢١٧

خفی اولمیه‌که افعال ناقصه‌نك جمیعنده تقدیم ویاتأخیرینی مقتضی برمعنا عارض اولمدقجه خبرلرینی اسملرینك اوزرینه تقدیم ایلمك جائزدر واما مقتضیٔ تقدیم برمعنا عارض اولور ایسه اول وقت تقدیم ومقتضیٔ تأخیر برمعنا عارض اولور ایسه تأخیر واجب اولور کم کان مالك وصار عدوی صدیقی قوللرمزده اولدیغی کبی مثال اولده کم کلمه‌سی استفهامیه اولمغله کان نك واسمنك اوزرینه وجوبا تقدم ایلمشدر ومثال ثانیده هرایکی جزءده اعراب منتفی اولمغله دفعاً للالتباس مقدم اولان اسم قیلنوب خبر وجوبا مؤخر اولمشدر.
وبیلملیدرکه افعال ناقصه‌نك خبرلرینی کندیلرینك اوزرینه تقدیم اوچ قسم اوزره تصور اولنمشدرکه برقسمنده جائزدر آنلر کان دن راح یه قدردرکه اون بردانه‌در زیرا بونلر فعل اولوب فعللر ایسه عملده قویلردر وبرقسمیده جائز دکلدرکه آنلر اولنده نافیه ویاخود مصدریه بر (ما) لفظی بولنانلردر زیرا حیز نفیده بولنانك نفی اوزره ومعمول مصدرك مصدر اوزره تقدم ایلملری جائز اولەمز .
لکن ابن کیسان اولنده (ما) ء نافیه بولنانده جمهوره مخالفت ایلمشدرکه مثلا (زال) کبی کندنده نفی معناسی اولان فعل اوزره اداة نفی داخل اولدقده نفی النفی ثبوت افاده ایلیه‌جکندن کان کبی اولوب خبرینك تقدمی جائز اولور دیمشدر .
واما اولنده (ما) ی مصدریه بولنانده یعنی مادام کلمه‌سنده جمهوره موافقت ایتمشدر وافعال ناقصه‌نك برقسمنده یعنی لیس کلمه‌سنده اختلاف حاصل اولمشدر کوفیلر وابن سراج ومبرد وجرجانی لیس نك خبری لیس نك اوزرینه تقدم ایده‌مز زیرا لیس نفی ایچون اولوب معمول نفیك نفی اوزره تقدمی ایسه ممتنعدر دیدیلر .
واما بصریلر وسیبویه وفارسی وسیرافی لیس اوزره خبرینك تقدمی جائزدر زیرا لیس فعلدر فعل ایسه عملده قوی اولدیغندن معمولنك اوزرینه تقدمی جائز اولور دیدیلر .

درس ٢١٨

(مبحث افعال المقاربه) افعال مقاربه (ماوضع لدنو الخبر رجاء اوحصولاً او آخذاً فيه) دیمکله معرفدر یعنی افعال مقاربه خبرلرینك فاعللرینه قربیت حصولنه دلالت ایتمسیچون وضع اولنمش فعللردرکه شوقربیت حصولده متکلمك حصول خبره امید قویسی اولوب حصولنی رجا و امل ایلمسی ویاخود خبر حصول بولمق اوزره اولوب متکلمك جزم وتیقن ایتمسی ویاخود خبر حصول بولمغه باشلیوب متکلمك مجزومی اولمسی حسبیله برقربیت اولمقدن خالی دکلدرکه بونده اوچ قسم متصور اولور .
(قسم اول) خبرك فاعله قربیت حصولی متکلمك حصول خبری رجا وامل ایلمسی حسبیله اولمقدر بونك ایچون وضع اولنانده عسی کلمه‌سیدر (عسی) غیر متصرفدر وسیبویهك بیانی اوزره طمع و اشفاق ایچوندر طمع امر محبوبده واشفاق امر مکروهده اولور عسی زید ان یخرج وعسیت ان اموت دینلدکده اولدیغی کبی وعسی کلمه‌سی ایکی وجهله استعمال اولنور (وجه اول) کندندنصکره اسمی کتوریلور وبعده خبری ان مع المضارع اوله‌رق ایراد اولنور (عسی زید ان یخرج) کبی زید لفظاً مرفوع عسی کلمه‌سنك اسمیدر ابن‌حاجب حضرتلری فاعلی دیمکله تعبیر ایلمشدر و(ان یخرج) مفرد تأویلنده ومصدر حکمنده اوله‌رق بتقدیر المضاف عسی کلمه‌سنك محلاً منصوب خبریدر تقدیر کلام عسی حال زید الخروج ویاخود عسی زید ذا الخروج وجدر یعنی اوله‌که زیدك حالی خروج اوله ویاخود اوله‌که زید صاحب خروج اوله دیمکدرکه خروج زیدی رجا وطمع ایلمکدر . شو بیانه کوره عسی کلمه‌ٔی ناقصه‌در و بعضیلر شو صورتده عسی کلمه‌سی تامه اولوب (زید) فاعلیدر و (ان یخرج) مفعوله شبیه اوله‌رق محلاً منصوبدر یوخسه خبر دکلدر زیرا برمضاف تقدیر ایتمکسزین زید اوزره حملی صحیح اوله‌مز ومضاف تقدیری ایسه تکلفدر وفی الاصل عسی کلمه‌سی قارب معناسنه اولوب بعده انشاء طمعه نقل اولنمغله مثالمزده (ان یخرج) جمله‌سی مفعول اولمیوب آنجق مفعوله مشابه بولنمشدر دیدیلر .

وكوفيلر عسى كلمه‌سى تامه اولوب زيد فاعليدر وان يخرج جمله‌سى تأويل مفرد وحكم مصدرده اوله‌رق بدل اشتمالدر مفاد مثال يرجى زيد خروجه ديمكدر شو صورتده اون اجمال بعده تفصيل اولوب بونك ايسه نفس انسانده تأثير ووقع عظيمى واردر ديديلر شيخ رضى دخى شو مذهبى تصويب وتقريب ايلمشدر.

وجه ثانى عسى كلمه‌سندنصكره بعض ان مع المضارع وارد اولوب جمله‌سى محلاً مرفوع اسمى وياخود تعبير آخر ايله فاعلى قيلنور عسى ان يخرج زيد كبى شو صورتده فاعل قيلنان جمله منسوب ومنسوب اليهى مشتمل اولمغله خبردن استغنا حاصل اولور نته‌كيم (علمت ان زيداً قائم) قولمزده (ان زيداقائم) جمله‌سى عندالجمهور مفعولين مقامنده قائم اوله‌رق علمت‌نك مفعولى قيلنمشدر.

وبعضيلر شو حالده تامه اولمسنه ذاهب اولوب قرب خروج زيد مفادنده كورديلر وبووجه‌ده ديكر احتماللر دخى واردر مثلا (عسى ان يخرج زيد) قولمزده محتمل كه ان يخرج جمله‌سى محلاً منصوب خبر مقدم وزيد لفظاً مرفوع اسم مؤخر قيلنوب ويخرج كلمه‌سنك فاعلى زيده راجع ضمير مستتر اوله. ومحتمل كه باب تنازعدن اولوب عسى ويخرج (زيد) ده متنازع اوله‌لر عسى كلمه‌سى اعمال اولنور ايسه ان يخرج جمله‌سى عسى ايچون خبر مقدم وزيد اسمى قيلنور و (يخرج) كلمه‌سنك فاعلى زيده راجع ضمير اولور واكر (ان يخرج) اعمال اولنور ايسه زيد (يخرج) كلمه‌سنك لفظاً مرفوع فاعلى قيلنوب عسى‌نك اسمى زيده راجع ضمير مستتر اولور وان يخرج جمله‌سى خبر قيلنور عسى كلمه‌سى شو ايكى احتماله كوره دخى ناقصه اولمش اولور.

وبيلمليدر كه عسى كلمه‌سى وجه اولده ذكر اولنديغى اوزره استعمال اولندقده بعض مدخولى اولان مضارعدن ان مصدريه استعمالاً حذف اولنور بوده زيرده بيانى كله‌جك كادىه تشبيه اولنمسى حسبيله اولوركه (كاد زيد يخرج) ديديكى كبى عسى زيد يخرج دخى دنيلور وحذفى نته‌كيم شاعرك :

عسى الكرب الذى امسيت فيه يكون وراءه فرج قريب

شعرنده واقع اولمشدر اصل اولان ان یکون و راءه دنیله‌جك ایکن ان مصدریه محذوف بولنمشدر (مفاد شعر) اوله‌که ایچنده بولنه‌رق اخشام ایلدیگم حزن وغموم وراسنده برفرج قریب اوله دیمکدر.

درس ٢١٨

افعال مقاربه‌دن (قسم ثانی) خبرك فاعله قربیت حصولنی متکلمك اخباری خبرك متهیئ حصول اولدیغنی جزم وتیقن ایلمسی حسبیله اولمقدرکه بونك ایچون وضع اولنانده (کاد) کلمه‌سیدر کاد زید یفعل قولمزده اولدیغی کبی یعنی قریب اولدیکه زید ایشلیه ایدی دیمکدر کادنك فاعلی اسم محض اولوب وخبری فی الحال قربیت حصوله دلالت ایتمك ایچون ان مصدریه‌سز اوله‌رق فعل مضارع اولور زیرا ان مصدریه استقباله دلالت ایدرکه حاله منافیدر وبعض عسی کلمه‌سنه تشبیهاً خبری ان مع المضارع دخی اولورکه مثلا (کاد زید ان یفعل) دینور نته‌کیم شاعرك :

رسم عفا من بعدها قد انمحی قدکاد من طول البلی ان یمصحا

شعرنده واقع اولمشدر مفاد شعر اشبو اثر آثاردار معشوقه‌دن براثردرکه محبوبه‌نك گیتدیکندن صکره تحقیق محو ومندرس اولمش وآز قالمشدرکه کثرة ازمنه سببیله اول اثره طاری اولان ضعفیتك اوزامسندن بالکلیه نام ونشان محبوب منقطع وزائل اوله دیمکدر.
وبیلملیدرکه کاد کلمه‌سنك اوزرینه ومضارعنك اوزرینه اداة نفی داخل اولدقده سائر فعللرده اولدیغی کبی مضموننك نفینی اقتضا ایدر بعضیلر بونك خلافی اوزره ذاهب اوله‌رق اداة نفیك دخولنده کرك ماضی وکرك مضارعده اوله ثبوت اقتضا ایدر دیدیلر ماضی اثبات ایچون اولمسنی (وما کادوا یفعلون) قول شریفیله استدلال ایلدیلرکه (فذبحوها) (قرینه‌سیله) مراد اثبات فعل اولوب نفی فعل دکلدر دیدیلر ومضارعده اثبات ایچون اولمسنی شعراء عرب ذوالرمه‌نك :

اذا غير النهجر المحبين لم يكد رسيس الهوى من حب مية يبرح

شعرينى اشبو شعر زوال محبته دلالت ايدر ديو تخطئه ايلدكلرنده (ذوالرمه) آنلرى تصديقيله (لم يكد) قولنك يرينه لم اجد كتوره رك شعرينى تغيير ايلمسيله استدلال ايلديلركه اكر شعر من بورده يكاد فعلى نفى مفيد ثبوت اولسه آنى تخطئه ايتمزلر واودخى آنلرى تسليميله شعرينى تغيير ايلمز ايدى ديديلر

ماضى ده اولان استدلاللرينه جواب ويريلوركه (وماكادوا يفعلون) قول شريفى فى وقت ما انتفاء ذبحه دلالت ايلر (وفذبحوها) قول شريفى ثبوت ذبحه دلالت ايدر برشيئك بروقتده منتفى اولوب ووقت آخرده ثابت اولمسنده ايسه تناقض يوقدر مفاد آيت كريمه بقره يى ذبح ايلديلر حالبوكه غلاء ثمندن ايچون قريب اولمديلركه آنى ايشليه لر ايدى ديمكدر

ومضارعده اولان استدلاللرينه جواب ويريلوركه بعض فصحاده ذوالرمه يى تخطئه ايدنلرى وآنلرى تسليم ايله ذوالرمه نكده شعرينى تغيير ايلمسنى تخطئه ايلمشلردر نته كيم (عنبه) دن مرويدركه ذوالرمه كوفه يه كلدكده اشبو شعرينى (ابن شبرمه) نك اعتراضى اوزره تغيير ايلمش ايدى اشبو تخطئه وتغييرى (عنبه) پدرينه نقل ايلدكده ابن شبرمه يى اعتراضنده وذوالرمه يى ابن شبرمه نك اعتراضى تسليم ايله شعرينى تغيير ايلمسنده تخطئه ايلمش واشبو شعرهمان حق سبحانه وتعالى نك (لم يكد يراها) قول شريفى قبيلندندركه مفيد نفى در ديمشدر (مفاد شعر) فراق وحسرت محبوبه نك محب وعاشقلرينى تغيير ومشوش الخاطر ايلدكده ميته ايله مسميه اولان محبوبه نك هوا وعشقنده ثابت اولان عاشق قريب اولمديكه ميته نك محبتندن زائل اوله ديمكدر

درس ٢٢٠

افعال مقاربه دن (قسم ثالث) خبرك فاعله قربيت حصولى فاعلك خبره

شروعی حسبیله برقریبت اولمقدرکه بونك ایچون وضع اولنانده (طفق) و (کرب) و (جعل) و (اخذ) و (انشا) و (اقبل) و (هب) و(علق) و (هلهل) در بونلر (کاد) کبی استعمال اولنورلرکه خبرلری اکثر ان مصدریه‌سز اوله‌رق فعل مضارع اولور وافعال مقاربه‌دن بریسی دخی (اوشك) کلمه‌سیدرکه عسی وکاد کبی استعمال اولنور یعنی خبری ان مع المضارع ویاخود ان کلمه‌سی اولمیه‌رق فعل مضارع اولور (طفق) فانك فتح وکسریله یعنی باب ثانی ورابعدن کلورکه طفق یطفق طفقا وطفوقا دینلور وبوماده اثبات موقعنه خاصدرکه مقام نفی‌ده استعمالیله ماطفق دیمك جائز دکلدر فی الاصل شرع معناسنه درکه طفق فی الفعل دینور شرع فیه دیمکدر افعال مقاربه‌دن اوله‌رق طفق زید یفعل دینور زید باشلدی بر دوزی‌یه ایشلیور دیمکدر و (کرب) رانك فتح وکسریله فی الاصل قرب معناسنه درکه کربت الشمس دینور شمس غروبه یقینلشدی دیمکدر افعال مقاربه‌دن اوله‌رق کاد کبی استعمال اولنور کرب زید یفعل دینور زید یقینلشدی همان ایشلمك اوزره در دیمکدر و (جعل) فی الاصل اوجد معناسنه‌در (وجعل الظلمات والنور) قول شریفنده اولدیغی کبی وطفق معناسنه دخی کلوب افعال مقاربه‌دن اولور (جعل زید یقول) دینور زید باشلدی بردوزی‌یه سویلیور دیمکدر و (اخذ) فی الاصل شرع معناسنه اولوب اخذ فی هذا الامر دینور شرع فیه دیمکدر افعال مقاربه‌دن اوله‌رق اخذ زید یقول دینور زید باشلدی بردوزی‌یه سویلیور دیمکدر و(انشاء) فی الاصل اوجد معناسنه‌در افعال مقاربه‌دن اوله‌رق انشاء زید ینشد دینور زید باشلدی انشاد قصیده ایلیور دیمکدر و(اقبل) فی الاصل برنسنه اوزره اقبال ایلمك معناسنه‌در اشبو بابده اقبل زید یجیء دینور زید یونلدی کلیور دیمکدر و(هب) رد وزننده فی الاصل شرع معناسنه‌در افعال مقاربه‌دن اوله‌رق شاعرك

هببت الوم القلب فی طاعته الهوی   فلج کأنی کنت باللوم اغریه

شعرنده واقع اولمشدركه مفاد شعر آرتق باشلدم قلبمی هوا وهوس نفسانی یه اطاعته وانقیادنده لوم ایدر ایدم قلبم ایسه هوایه اطاعته‌ده مستمر اولوب اولقدر لج وعنـاد ایتدی كه كانه بن لومم ایله آنی هوایه اطـاعت اوزره اغرا وتحریص ایدر ایشـم كبی اولدی دیمكدر (وعلق) لامك كسریله بودخی فی الاصل شرع معناسنه در افعال مقـاربه‌دن اوله‌رق شاعرك .

اراك علقت تظلم من اجرنا   وظلم الجـار اذلال المجير

شعرنده واقع اولمشدر مفاد شعر سـنی كوریورمكه باشلدك قومشولغمزه آلدیغمز كیمسه‌یه ظلم ایدیورسك حالبوكه قومشویه ظلم آنی قومشـولغه آلان كیمسه‌یی اذلال وتحقیر ایلمكدر یعنی بزم حمایه‌مزده بولنان كیمسه‌لره حقارت ایتمكده‌سك آنلره حقارت ایسه بزی تحقیردر دیمكدر و(هلهل) فی الاصل قارب معناسنه‌در قریبته دلالتده كمال مبالغه‌یی مفید اولمغله شـو قسمه ملحق قیلنمشدر هلهل الطیر یغیب دینور شواوچان قوش آزقالدی همان غیب اولیور دیمكدر و (اوشك) فی الاصل اسرع معناسنه‌در افعال مقاربه‌دن اوله‌رق اوشك زید یجیئ واوشك زیدان یجیئ واوشك ان یجیئ زید دینور زید یقلشدی همان كلیور دیمكدر ،

و بیلملیدركه افعال مقـاربه‌نك خبرلرینی اسملرینك اوزره تقدیم جائز ایسه‌ده لكن كندیلرك اوزرینه تقدیم جائز دكلدر زیرا متصرف اولمدقلرندن غیریلرینه نسـبتله ضعیفلردر شـو جهتله خبرلرینی كندیلرینك اوزرینه تقدیم جائز اوله‌من وهرنقدر متصرف دكللر ایسـه‌ده فعل اولدقلرندن حرفه نسبتله قویلردر شـو جهتله‌ده خبرلرینی اسملرینك اوزرینه جائز اولمشدر .

درس ٢٢١

(مبحث فعل التعجب) فعل تعجب ماوضع لانشاء التعجب دیمكله تعریف اولنوركه انشاء تعجب ایچون وضع اولنلمش فعل دیمكدر شو تعریفمزدن

ناهيك ولله دره وواهاله و يالك رجلا كبى مقـام تعجبده مستعمل لفظلر خارجدر زيرا بونلر فعل دكلدر وتعجب ايچون وضع اولنميه‌رق استعمالاً مقام تعجبده ايراد اولنـان (قاتله الله من شاعر) و (لاشـل عشره) كبى جمل فعليهٔ دعائيه دخى تعريفمزدن خارجدر . و برده فعل تعجب دنيلان كندى نفسنك مصدرنده انشاء تعجب ايچوندركه مثلا (ما احسن زيداً) قولمز زيدك حسنده تعجب اولنديغنى افاده ايلر واما مثلا (لاشل عشره) قولمزكه بر آدم كوزلجه اوق آتدقده وياخود مستحق تأديب اولان شخصى ضرب ايتـدكده ايراد اولنوركه اون دانه پارمقلرى قوريمسـون ديمكدر نته‌كيم تركجه‌ده الى وار اولسون وياخود الى يشللنسون‌دينلور بونده تعجب مصدر فعل اولان (شـل) يعنى قوريمقده اولميوب بلكه خارجده واقع رمى وياضربده در .

ومثلا (قاتله الله من شاعر) قولمزكه بر آدم كوزل برشعر سويلدكده ايراد اولنور وشعره مخصوص اولميوب هر بر تعجب اولنانده كتوزيلوركه مثـلا قاتله الله من ناطق وقاتله الله من حاذق وهكذا امر متعجبه كوره تكلم اولنور نته‌كيم تركجه‌ده دخى كبره سيجه نه اعلا شاعر وياخود نه اعلا ناطق وياخود نه اعلا حاذق دينلور بونده دخى تعجب مصدر فعل اولان قتلده اولميوب بلكه خارجاً تعجب اولنان وصفده در پس بوكبيلر هرحالده فعل تعجبدن خارج قاله‌جغى دركار وبديداردر . خفى اولميه‌كه فعل تعجبك ايكى صيغه‌سى واردر برى (ما افعـله) در ما احسـن زيداً كبى و برى (افعل به) دراحسن بزيد كبى اشبو فعل تعجب صيغه‌لرى غير متصرفدركه بونلرك فعل مضـارع ومجهولى اولمز ومؤنثه مخصوص صيغه لرى بولنمز آنجق منصـوب ومجرورلرى مذكر ومؤنث دخى اولور ومظهر ومضمر دخى‌واقع اولور مثلا ما احسنه ما احسنهما ما احسنهم ما احسنها مااحسنهما مااحسنهن ما احسـنك مااحسنكما مااحسنكم مااحسنك مااحسنكما مااحسنكن مااحسنى مااحسننا واحسن به واحسـن بهما واحسـن بهم واحسن بها واحسن بهما واحسن بهن واحسن بك واحسن بكما واحسن بكم واحسن بك واحسن بكما واحسن بكن واحسن بى واحسن بنا كبى

ومنصوب ومجرورلری مظهراوله‌رق مثلا ما احسن زيدا اما احسن الزيدين
ما احسن الزيدين ما احسن هندا ما احسن الهندين ما احسن الهندات
واحسن بزيد احسن بالزيدين احسن بالزيدين احسن بهند احسن بالهندين
احسن بالهندات دینور وبیلملیدرکه فعل تعجب صیغه سی آنجق اسم
تفضیلك بنا اولندیغی ماده‌لردن بنا اولنور وآنجق ماضیده واقع اوله‌رق
ومستمر اولان نسنه‌لردن بنا اولنمسی دخی شرطندرکه حال ومستقبل
وماضئ غیر مستمر مستحق تعجب اوله من شو اجلدن فعل تعجب
صیغه‌لرینك اك اشهری ما افعله صیغه سیدر و برده متعجب منه خلقی
وغریزی کبی اولدیغنه دلالت ایتسون ایچون فعل تعجب فی الاصل مضموم
العین اولان فعل بابندن ویاخود فعل تعجب بناسیچون بوبابه منقول
اولاندن بنا قیلنور ما احسنه واحسن به وما انصره وانصر به کبی .
و بیلملیدرکه فعل تعجب صیغه‌لری آنجق مبنی للفاعل اولورلر مثلا
ما احسن زيدا واحسن بزيد قولمز زيد نه عجب کوزل اولدی دیمکدر
واما (ما اشهى الطعام) (وما امقت الكذب) قوللرمز مبنی للمفعول
بولنمشلردر مااشهى الطعام طعام نه عجب مشتهى یعنی کندینه اشتها اولنور
اولدی وما امقت الكذب یلان سویلمك نه عجب مبغوض اولدی دیمکدر .

درس ۲۲۲

وبیلملیدرکه رباعی وثلاثی مزید فیه والوان وعیوب ظاهره دن وفعل
مجهولدن فعل تعجب صیغه‌لری ممکن اوله من واکر رباعی وثلاثی مزید
فیه والوان وعیوب ظاهره دن وفعل مجهولدن فعل تعجب اخذی مراد
اولنور ایسه فعل تعجب اخذی مراد اولنان ماده‌نك مصدری مفعول
قیلنه‌رق اولنه مثلا (ماشد) ویاخود اشددکبی برلفظ کتوریلور مثلا ماشد
استخراجه واشدد باستخراجه وما اشد سواده واشدد بسواده دینلور .
وبرمجهولدن فعل تعجب اخذی مراد اولنورایسه متعجب منه مقامنده قائم
اوله‌رق منصوب ویاخود (با) حرفیله مجرور (ما) ء مصدریه کتوریلوب
وفعل مبنی للمفعول اکا صله قیلنور واولنه مثلا ماشد ویاخود اشدد کبی
برلفظ کتوریلورکه مثلا ماشد ماضرب واشدد بما ضرب دینور . وخفی

اولمیه‌که افعل افعالاً بابندن معروف اولان سیاق اوزره صیغهٔ تعجب بناسی مختلف فیه اولوب جمهور نحات سماعا وارد اولان اخذ اولنور قیاس اولنمز دیدیلر لکن سبویه قیاس اولمسنه ذاهب اولمشدر زید ماعطاه للمعروف وما ابغضه لـه‌کبی واخفش ایله مبرد هر برثلاثی مزید فیه‌دن دخی تجویز ایلدیلر مثلا مااستخرجه واستخرج به کبی ونادر اوله‌رق غیر فعلدن دخی مسموعدر (مااحنك هذه الشاة) و (ما آبله) و (مافرسه) کبی وبعض فعل غیر متصرفدن دخی مسموعدر (ماانعمه) و (ماابأسه) کبی وعیوب باطنه دن دخی مبنی اولور (مااحمقه) و (ماانوکه) و (ماالده) کبی ومحذوفة الهمزه اوله‌رق ماخیره وما شره دخی واردر .

وبیلملیدرکه فعل تعجب صیغه‌سی بیانمزدن دخی منفهم اوله‌جغی اوزره چوق نسنه‌ده افعل تفضیله مشابه بولنمشدر شواجلدن کسائی‌نك غیری کوفیلر افعل تعجب افعل تفضیل کبی اسمدر دیدیلر واشبو ذهابلرینی شاعرك (یاما امیلح غزلا ناشدن لنا) شعرنده مصغر اوله‌رق کلمسیله تقویه ایلدیلر وآنجق آخرینك فتح اوزره مبنی اولمسندن شو وجهله اعتذار ایلدیلرکه معنای تعجبی متضمن اولوب وشومعنایی افاده ایچون لایق اولان مستقلاً برحرف وضع ایدیلمك اولمسی حسبیله افعل تعجب حرف معناسنی متضمن بولندیغندن آخری مبنی قیلنمش وفتح اخف اولمغله فتح اوزره بنا تعیین ایدیلمشدر دیدیلر و (متعجب منه) ك منصوب اولمسنه‌ده فاعلی مضمر اولان فعله مشابه بولنان (افعل) دنصکره کلدیکندن مفعول بهه مشابهتندن ناشیدر دیمکله اعتذار ایلدیلر واما بصریلر وائمهٔ کوفییندن کسائی افعل تعجبك فعل اولمسنه قائل اولدقلرندن (بناء آخر) و (نصب متعجب منه) دن اعتذاره حاجتلری یوقدر وشعر مذکورده واقع ماامیلح شاذ بولنمشدر وبیلملیدرکه فعل تعجبك دیکر صیغه‌سی یعنی (افعل به) بالاتفاق فعلدر ومعلوم اوله‌که انشاء تعجب ایچون موضوع اولان منصوب ومجرورلری دخی داخل اوله‌رق (ماافعله) و (افعل به) هیئت ترکیبیه‌لرینك مجموعیدر وامثال مجراسنده جاری اولدقلرندن منصوب وجار ومجرور اوزرلرینه تقدیم اولنه‌رق سائر فعللرده اولدیغی کبی تصرف اولنه‌مز وکندیلر ایله

منصوب ومجرورلرينك بيني برنســنه ايله فصل دخی اولنمز مثلا ماأحسن في الدار زيداً واحســن اليوم بزيد دينمز لكن مازني ظرفيله وقوع فصلی عربدن (ماأحســن بالرجل ان يصدق) دينمك ايشيديلمشدر ديمكله تجويز ايلمشدر ودخی نحاتدن برقســمی كان ايله فصلی تجويز ايلمشلردر ماكان احسن زيدا كبی.

درس ۲۲۳

صيغهٔ تعجبك كيفيت بناسی معلوم اولدی ايسه مفاد وهيئت تركيبيه‌سنی دخی بيان ايده لم صيغهٔ تعجبدن (ماافعله) تركيبنده سيبويهه كوره (ما) كلمه‌سی نكره‌دركه شيء معناســنه‌در زيرا تعجبه مناسب اولان نكارة اولوب ســبب تعجب معلوم اولدقده ايسه تعجب نابجادر وما كلمه‌سنك مابعدی يعنی (افعله) جمله‌سی خبريدر وافعل نك فاعلی ايچنــده مايه راجع ضمير مســتتردر وهمزه‌سی يا بالاصاله لازم بولنــانی تعديه ايچوندر ماأحسن زيداً قولمزده اولديغی كبی و ياخود صيغهٔ تعجب بناســنی قصداً فعل بابنــه نقل اولنمغله اعتباراً لازم اولانی مفعول اولنك غيری برمفعوله متعدی قيلمق ايچوندر ماانصر زيدا قولمزده اولديغی كبی ماأحسن زيداً تركيبنك مفادی برنسنه زيدی كوزل قيلدی وماانصر زيداً تركيبنك مفادی برنسنه زيده ديكرينه ياردم ايتديردی ديمكدر و بونك كبی مثلا زيد ماأشد استحراجه تركيبنك مفادی برنسنه زيدك استحراجنی شديد قيلدی ديمكدر لكن انشــاء تعجبه نقل اولندقدنصكره معنای جعل يعنی ايتمك وقيلمق معنــالری بالكليه محو اولوب آنجق ثمرهٔ لفظ اولان مجرد برنســنه‌دن تعجب ايلمك ايله اكتفا اولنوركه ماأحسن زيداً زيد عجب كوزل اولدی وما انصر زيداً زيد عجب ياردم ايتدی ومثلا زيد ماأشد استخراجه زيدك استخراجی عجب شــديد اولدی ديمك اولور . وحتی شوجهتله برجاعلك جعليله اولمسی مســتحيل اولان نسنه‌دن دخی تعجب اولندقده صيغهٔ تعجبی اســتعمال جائزدر مثلا مااعلم الله وما اقدر الله دينلور مفــاد تركيب معتبر اولميوب آنجق انشــاء تعجبه بعد النقل اولان معنالری معتبردركه الله عظيم الشــان نه عجب عليم و نه عجب قادر اولدی ديمكدر نته كيم تركجه برقطعه‌ده بومعنايه رمز اولنمشدر.

﴿ قطعه ﴾

جهانك كرم وسردينه باقوب مفتونى اولمه پك
كچوب بو ظـاهر اكواندن معنـايه طغرا چك
تعجب صيغه‌سى وش اوزكه برمعنايى تحصيل ايت
دينلمز ايدى تحصيل ايتمسـه ما اعظم شـانك

ونحاتدن اخفشـه كوره (ماافعله) تركينده (ما) كلمه‌سى موصوله اولوب مبتدادر و (افعله) جمله‌سى صله‌سيدر وخبرى محذوفدركه مثلا (شئ عظيم) در شـو بيانه كوره مثلا ماا حسن زيدا تركيبنك مفـادى (الذى جمله ذاحسن شئ عظيم) يعنى زيدى كوزل قيلان شى شـئ عظيمدر ديمك اولور .
ونحاتدن فرا وابن درسـتويه (ماافعله) تركيبنه (ما) كلمه‌سى اسـتفهاميه اولوب اى شئ معناسـنه‌در وكلامده مبتدادر و (افعله) جمله‌سى خبريدر ديديلر شـوتقديرده مثلا ماا حسن زيدا تركيبنك مفـادى نه شى زيدى كوزل قيلدى ديمكدر شيخ رضى اشبو توجيه من‌حيث المعنى قويدر زيرا كانه اولجه سبب حسنى مجهول اوله‌وق پس استفهام اولنمشدر استفهامدن ايسه بعض معناى تعجب استفاده اولنور نته‌كيم (ومادريك مايوم الدين) قول شريفنده اولديغى كبى ديمشدر شوتوجيه‌لرده دخى انشـاء تعجبه نقل اولندقدنصكره معنا آنفا ذكر اولنان معنا كبى دركه ماا حسن زيداً قولمز زيد نه عجب كوزل اولدى ديمكدر .

درس ٢٢٤

تعجبك ديكر صيغه‌سى اولان (افعل به) تركينـده دخى اختـلاف آرا وقوعبولمشدر (سبويه) عندنده (افعل) باب افعالدن امرحاظر صورتنده اولوب ومعناده فعل ماضى‌در (صارذافعل) مفادنده‌در باب افعالدن فعل

ماضی‌ده ایسه بومعناده اولان واردر مثلا الحم کبی که صار ذالحم دیمکدر و (به) ده اولان با زائده اولوب ومجرور افعل فعلنك فاعلیدر وبعض متعجب منه ان مصدریه ایله مصدر اولدقده آندن علی ماهوالقیاس اشبو با محذوف اولور احسن ان تقول قولمزده اولدیغی کبی احسن بان تقول دیمکدر شو بیانه کوره احسن بزید ترکیبنك مفادی زید حسن صاحبی اولدی واحسن ان تقول ترکیبنك مفادی سوزك حسن صاحبی اولدی دیمکدر سبویهك شوذهابی امرك ماضی معناسنه کلمسی هرکز معهود اولمیوب و (افعل) نك صارذ افعل معناسنه اولمسی قلیل ونادر اولدیغندن و (با) نك فاعلده زیاده اولمسی دخی قلیل الوقوع بولندیغندن تضعیف اولنمشدر سبویهك ذهابی مذکورینه کوره افعل به ترکیبنده (افعل) ده مستتر بر ضمیر اولمیوب فاعلی با ایله مجرور واقع اولاندر .

واما اخفش عندنده (افعل) صورة ومعناً امردر وهمزه‌سی صیرورة ایچوندر و (به) مفعول به غیر صریحدر (با) تعدیه ایچوندر و یاخود (افعل) نك همزه‌سی تعدیه ایچون اولوب (افعل) بنفسه متعدی و (به) ده اولان با زائده‌در شو بیانه کوره احسن بزید ترکیبنك مفادی زیدی کوزل قیل دیمکدر اخفشك اشبو ذهابنه کوره (افعل) ده فاعلی مستتردرکه ضمیر خطابدر .

وائمهٔ نحاتدن فرا (افعل به) ترکیبنده (افعل) هربر احده امردرکه مثلا (احسن بزید) قولمزده احسن زیدی کوزل قیلمق اوزره هر برکیمسه‌یه امردر (صفه بالحسن) یعنی زیدی حسنله وصف ایله دیمکدر زیرا بر کیمسه‌ده بولنمسی ممکن اولان جهات حسنك جمله‌سی زیدده موجود فرض اولنمغله کانه هرقنغی وصفله دیلر ایسك زیدی وصف وثنا ایله دیمك اولور دیمشدر وهرحالده انشاء تعجبه نقل اولندقده بونده‌دخی مفاد ترکیب معتبر اولمیوب مثلا احسن زید قولمزده زید نه عجب کوزل اولدی دیمك اولور.

درس ٢٢٥

(مبحث افعال مدح وذم) عندالنحات افعال مدح وذم دینمکله مشهور

ومعروف اولان فعللر ماوضع لانشــاء مدح اوذم دینه‌رك بیان اولنورکه خارجده ناموجود برمدح ویاذمی انشا ایچون وضع اولنان فعللردر دیمکدر آنلردن ایکی دانه‌سی نعم وبئس در بونلر فی‌الاصل فعل وزنی اوزره ایکی فعللردر فاء الفعللرینــك فتحی وعین الفعللرینــك کسریله ولغة بنی تمیمده فاء الفعلی مفتوح وعین‌الفعلی حروف حلقدن برحرف اولان نعم و بئس کبی کلمه‌لرده درت لغة مطرد اولمشدرکه اشبو نعم وبئس فاءالفعللرینك فتحی وعین الفعللرینك کسریله وفاء الفعللرینك فتحی وعین الفعللرینك ســکونیله وفاء الفعللرینك کسری وعین الفعللرینك سکونیله وفاء الفعل وعین الفعللرینك کسریله اوقنمق جائزدر و اشــبو نعم ایله بئس‌نك شرطــلری (فاعللری یامعرف باللام) اولملیدر واشبولام عهد ذهنی ایچون اولورکه ابتداء برواحد غیر معینه اشــارت ایچون اولوب بعده مخصوص ذکر اولنمغله معین اولور وشوجهتله نفسده واقع اولسون ایچون کلام ده بعدالاجمال برتفصیل بولنمش اولور نعم الرجل زید قولمزده اولدیغی کبی .

و (یاخود فاعللری بالواسطه) و یا بلا واسطه معرف باللامه مضاف اولملیدر نعم صاحب الرجل زید ونعم فرس غلام الرجل زید ونعم وجه فرس غلام الرجل زید قوللرمزده اولدیغی کبی . و (یاخود ضمیر اولوب) برنکره منصوبه ایله تمیز اولنملیــدر اول نکرهٔ منصوبه دخی کرك مفرد اولســون وکرك برنکره و یا معرفه‌یه اضافت لفظیه ایله مضاف بولنسون یعنی شــو قسملره شــاملدر نعم رجلاً زید ونعم ضارب رجل زید ونعم ضارب زید قوللرمزده اولدیغی کبی . ویاخود شيء معنــاسنه بر (ما) کلمه‌ســیله تمیز اولنملیدرکه اول ماکلمه‌سی تمیزیت اوزره محلاً منصوب قلنور (فنعماهی) قول شریفنــده اولدیغی کبی نعم شیئاهی دیمکدر وهی صدقاته عائد اولوب مخصوص بالمدحدر و (ائمهٔ نحــاتدن فرا وابو علی) اشــبو (ما) کلمه‌سی موصــوله اولوب الذی معنــاسنه‌در ونعم فاعلیدر و آیت کریمه‌ده صله‌سی باجمعهــا محذوفه در ومخصوص بالمدح اولان (هی) صدقاته عائددر تقدیر کلام (نعم الذی فعله هی) در نعم الذی فعله الصدقات دیمکدر دیدیلر .

و (ســبویه وکسائی) اشــبو (ما) کلمه‌سی معرفه وتامه اولوب الشيء هی در وهی کذا صدقاته عائد اولوب مخصوص بالمدحدر دیمشلردر .

درس ٢٢٦

خفی اولمیه‌که افعال مدح وذم فاعلنی آلدقدن صکره مخصوص بالمدح ویاخود مخصوص بالذم ذکر اولنور نته‌کیم امثلهٔ مذکوره‌ده بیانمزدن معلومدر . ومخصوصك افعال مدح وذمدن تأخری دائمی اولمیوب بلکه اغلب حالده‌در زیرا صاحب مفتاحك تصریح ایلدیکی اوزره مخصوص بعض تقدم ایلر مثلا زید نعم الرجل دینور .

وبیلملیدرکه مخصوص کلامده عندالاکثر مبتدا واقع اولور وماقبلنده افعال مدح وذم جمله‌سی خبر قیلنور مثلا نعم الرجل زید قولمزده نعم الرجل خبر مقدمدر و (زید) مبتدای مؤخردر و (الف لام عهد) رابط مقامنده اولمغله خبر واقع اولان جمل مذکوره‌ده مبتدایه عائد برضمیر بولنمغه حاجت یوقدر .

وعندالاقل جائزدرکه مخصوص برمبتدای محذوفك خبری اوله مثلا (نعم الرجل زید) قولمزده نعم الرجل دینلدکده کانه برسائل (من هو) دیه‌رك سؤال ایتمش اوله‌رق شو تقدیرده زید قولمز اکا جواب اولوب هو زید تقدیرنده اولور .

وبیلملیدرکه مخصوصك مخصوص وقوعنك صحتنك شرطی مخصوص معناده فاعلدن عبارت بولنمغله فاعله جنس وافراد وتثنیه وجمع وتذکیر وتأنیثده موافق اوللیدر مثلا نعم الرجل زید ونعم الرجلان الزیدان ونعم الرجال الزیدون وبئست المرأة هند وبئست المرأتان الهندان وبئست النساء الهندات قوللرمزده اولدیغی کبی و (نعم المرأة هند) و (بئس المرأت هند) دیمك تغنی فاعل ومخصوص مؤنث اولدقلری حالده افعال مدح وذمه علامت تأنیث الحاق اولنمیه‌رق دخی کتورمك جائزدر زیرا غیر متصرف اولدقلری جهتله حرفه مشابه اولدقلرندن آخرلرینه علامت تأنیث الحاقی واجب دکلدر .

وبیلملیدرکه مخصوصك فاعله مطابقتی شرط قیلندیغی جهتله حق سبحانه وتعالی‌نك (بئس مثل القوم الذین کذبوا) قول شریفنده سؤال اولنورکه

(بئس) نك فاعلی اولان (مثل القوم) مفرد ومخصوص بالذم اولان (الذين كذبوا) جمعدر شو صورتده مطابقت بولنمامش اولور جوابنده دينوركه بوكبيلرى تأويل ايلرز مثلا آيت كريمه ده جانب مخصوصده برمثل لفظى محذوفدر وياخود (الذين) قومك صفتى اولوب مخصــوص محذوفدر ديرزكه تقــدير آيت (بئس مثل القوم مثل الذين كذبوا) وياخود بئس مثل القوم المكذبين مثلهم ديمك اولور .

وبيلمليدركه مخصوص وجود قرينه عندنده بعض حذف اولنور (نعم العبد) (نعم الماهدون) قول شريفنده اولديغى كبى (نعم العبد ايوب) و (نعم الماهدون نحن) ديمكدر .

درس ٢٢٧

افعال مدح وذمدن ايكى دانه سى دخى ساء و حبذا در ساء ذم ايچون اولوب افادهٔ ذم وشرائط واحكامده بئس كيبدر وحبذا مدح ايچون اولوب (حب) ايله (ذا) كلمه سندن مركبدر وذا كلمه سى فاعليدر اشبو حبذا امثال مجراسنده جارى اولمغله ابدا تغيير اولنميوب هرنقــدر مخصوص بالمدح تثنيه وجمع ومؤنث اولسه ده فاعلى اولان ذا كلمه سى مفرد مذكر اوله رق ايراد اولنور مثلا حبذا زيد وحبذا الزيدان وحبذا الزيدون وحبذا هند وحبذا الهندان وحبذا الهنــدات دينلور ومخصوص بالمدح هرحالده حبــذا دنصكره ذكر اولنور وحبذانك مخصوصنك اعرابى نعم نك مخصوصنك اعرابى كيبدركه عندالاكثر مبتدا اولوب خبرى حبذا جمله ســيدر و عنــدالاقل مخصوص سؤال مقدره جواب اوله رق مبتداى محذوفك خبريدر نته كيم ذكر اولندى وبونده ديكر وجهلر دخى وار ايســه ده لكن مرجوحدر وبيلمليدركه حبذانك مخصوصندن اول وياصكره مخصوصه موافق اوله رق برتميز وياخود حال كتورلمك جائزدر مثلا حبذا رجلاً زيد وحبــذا زيد رجلاً وحبذا راكباً زيد وحبذا زيد راكبا وحبذا رجلين اوراكبين الزيدان و حبذا الزيدان رجلين اوراكبين دنيلور وقس عليه الجمع والتأنيث .

وبيلمليدركه اشــبو تميز وحالده عامل حبــذا ده اولان فعليتدر و حال

ایرادنده مثلا (حبذا زید راکبا) قولمزده ذوالحال ذا کلمه‌سی یعنی فاعل
اولوب یوخسه مخصوص بالمدح اولان زید دکلدر زیرا مثلا مثال مذکورده
رکوب تمهٔ مدحدن اولوب مرتبهٔ مخصوص ایسه بعد تمام المدحدر فافهم .

﴿ المطلب الثالث فی الحرف ﴾

اشبو اوچنجی مطلبمز اقسام کلمه‌دن حرفك بیاننده اولوب حروف جاره
وحروف مشبهه بالفعل و حروف عطف و حروف تنبیه و ندا و حروف
ایجاب وحروف زیاده‌نك وتفسیریه ومصدریه بولنان حرفلرك وحروف
تحضیض وتوقع وحروف استفهام وحروف شرط وحروف ردعك وتاء
تأنیث وتنوین ونون تأکیدك وشوصره‌ده سائر فوائد عظیمه ومباحث
شریفه‌نك نشر وبیاننده‌در .

درس ٢٢٨

(حرف) لغةً طرف وجانب معناسنه‌در واصطلاحاً اسم ایله فعله مقابل
برجانبده بولنمغله اقسام کلمه‌دن مفهومیتده غیر مستقل برقسمه اطلاق
اولنمشدر وتعریفنده (مادل علی معناً فی غیره) دنیلمشدر یعنی غیرنده کائن
برمعنایه دلالت ایلیان کلمه‌در دیکدر وغیرنده کائن اولمسی زیرا فهمی
متعلقنك ذکرینه منوطدر . شوجهتله کلامدن جزء ورکن عد اولنمقده
براسمه ویاخود فعله محتاج اولورکه مثلا سرت من البصرة قولمزده من
کلمه‌سندن ابتدا معناسنی فهم ایلمك بصره لفظنك ذکرینه محتاجدر تاکه
بصره لفظنه نسبتله معناسی منفهم اوله و مثلا قدضرب قولمزده قد
کلمه‌سندن معنای تحقیق فهم ایلمك ضرب لفظنك ذکرینه محتاجدر تاکه
معناسی ضربه نسبتله تعقل اولنه .
ویبلملیدرکه موجود فی الخارج یابذاته قائم اوله‌رق جوهر ویاخود بغیره
قائم اوله‌رق عرض اولدیغی کبی معقول فی الذهن دخی یاقصداً مدرك
وفی ذاته ملحوظ اولورکه محکوم علیه ومحکوم به اولمغه صالح اولور بوده

فعللرك مفهوميدركه هميشه محكوم به واسملرك مفهوميدركه بعض محكوم به وبعض محكوم عليه اولور .

ویاقصداً مدرك اولمیوب بلكه تبعاً ادراك اولنور وغیرینی ملاحظه‌یه آلت ووسیله اولورکه محکوم علیه ومحکوم به اولمغه هرکز صالح اولمز بوده معنای حرفدر مثلا (ابتدا) معناسنی عقل بالذات قصد وملاحظه ایلسه مفهومیتده مستقل وفی‌ذاته ملحوظ برمعنا اولورکه لفظ ابتدانك مدلولیدر ومتعلق اجمالاً و تبعاً متعقل اولورکه ذکرینه حاجت قالمز . و اما ابتدا معناسنی عقل سیر ایله بصره بیننده برحالت اولمق حیثیتی ایله ملاحظه ایلیوب وسیر ایله بصره‌نك تعرف حاللرینه آلت ووسیله قیلسه مفهومیتده غیر مستقل برمعنا اولورکه من کلمه سنك مدلولیدر وتعقل اولنمسی آنجق متعلقنك ذکرینه محتاج اولوب ومتعلقنك حالنی فهمه آلت اولور حاصل کلام لفظ ابتداء برمعنای کلی‌یه موضوعدرکه هرنسنه‌نك ابتداسنه شاملدر ومن کلمه سی اشبو معنای کلی‌نك جزئیات مخصوصه‌سندن هربر جزئی مقابلنده وضع اولنمشدر اول معنای کلینك قصداً تعقل وفی‌حد ذاته ملاحظه اولنمسی ممکندرکه‌مفهومیتده مستقل اوله‌رق محکوم علیه ومحکوم به اولمغه صالح اولوب معنای اسمدر واما اول جزئیات مخصوصه دن هیچ بریسی متعلقنی ذکرسز متعقل اولمیوب ومحکوم به ومحکوم علیه اولمغه دخی صالح اولمزکه معنای حرفدر . اسم وفعل کندی نفسلرنده کائن برمعنایه دلالت ایدر وحرف بویله اولمیوب بلكه غیرنده کائن برمعنایه دلالت ایدر دینلمکدن مراد بودر .

درس ٢٢٩

(مبحث حروف الجر) حروف جر ما وضع للافضاء بفعل اومعناه الی مایلیه اوحمل علیه دینه رك تعریف اولنور یعنی حروف جر برفعل و یاخود معنای فعلی ولی ایلدیکی اسم صریحه و یاخود اسم صریح ایله مأول اولان کلمه‌یه جر وافضا ایچون وضع اولنان و یاخود جر وافضا ایلیانلر اوزره عمل جرده محمول بولنان حرفلردر .

فعل وياخود معنـاى فعلى ولى ايلديكى اسـمه وياخود اسميله مأول كلمه يه جر وافضا ايليـانلر اون درت كلمه‌دركه آنلر (با) (من) (الى) (عن) (على) (لام) (فى) (كاف) (حتى) (كيمه) (واو) قسم (تاء) قسم (مذ) (منذ) در بونلر ايچون البته برمتعلق لازمدركه اول متعلق يا فعل اولور وياخود معناى فعل اولور معناى فعل ديديكمز من جهة الاشتقاق فعله اتصالى وبرحدث اوزره ادلالتى ولانلردركه بونلره شـبه فعل دخى دينلور اسم فاعل اسم مفعول صفت مشبهه مصدر اسم تفضيل كبى ودخى كندندن فعل معناسى فهم اولنانلردركه بعض معناى فعل عنوانى بونلره تخصيص اولنور اسماء افعال وظرف مستقر كبى. اشبو حروف جاره‌دن فى وفى معناسنه اولانك مجرورى ابن حاجب و بركوى رحمهما اللهك رايلرى اوزره مفعول فيه اولمق اوزره محلاً منصوب قيلنور.

ولام ولام معناسنه اولانلرك مجرورى مشارالبهمانك رأيلرى اوزره مفعول اولمق اوزره محلاً منصوب قيلنور واما جمهور نحات مجموعنك مجرورينى محلاً منصـوب مفعول به غير صريح قيلرلر ومفعول فيهى فى مقـدر اولان اولان ومفعول لهى لام مقدر بولنـان محله تخصيص ايدرلر نته‌كيم مطلب اسمده تفصيلى مرور ايلمشدر وكندنده افضا بولنميوب عمل جرده اشـبو كندنده أفضا بولنـانلر اوزره محمول اولانلر التى دانه‌در (رب) (حاشا) (خلا) (عدا) (لولا) (لعل) كلمه لريدر و برده زائد بولنـان حروف جاره دركه بونلر ايله غير مفضى يدى قسمه بالغ اولمش اولور بونلر هر كز برمتعلق اقتضا ايلمزلر .

(زائد بولنان) حروف جرلرك فائده سى تاكيد وتحسين لفظ وتقويهٔ عامل ورعايت سجع وفصاحت وبوكبى نسنه‌لردر صورت وحرفيتده اشترا كندن ايچون عملده كنديلرده معنـاى افضا بولنـان حروف جارهٔ اصليه اوزره محمولدر و (رب) عدم افضـاده اشترا كندن ايچون زائد اوزره وياخود تقليل وياتكثيرى مفيد اولمغله افادهٔ معنـاده اشترا كندن ايچون حروف اصـليه اوزره وياخود افادهٔ تأكيدده اشـترا كندن ايچون من

استغراقیه اوزره محمولدرکه برعامله تعلقی یوقدر وبورمانی وابن ظـاهرك ذهابیدرکه ابن حاجب وامام برکوی دخی بونی اختیار ایلمشدر . حروف جارهٔ زائده ورب نك مجروری کنـدیلرك دخولندن اول بولنـدیغی حال اوزره باقیدرکه فاعل ایسه فاعل ومبتدا ایسه ینه مبتدا وخبر ایسه ینه خبر ومفعول ایسه ینه مفعول قیلنور آنجق محل قریبی حرف جرایله مجرور ومحل بعیدی مرفوع و یا منصوب درکبی تعبیر اولنور (کفی بالله و بحسبك درهم وماز ید بقائم) قوللرمزده (ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکة) قول شریفنده ورب رجل صالح لقیته ورب رجل طالح شتمت قوللرمزده اولدیغی کبی فافهم وحروف استثنا یعنی (حاشا) و (خلا) و (عدا) کلمه لرینك مجرورلری الا ایله مستثنی اولان کبیـدرکه مثلا کلام موجب تامده هرنقدر محلاً اولسـهده نصب واجبدر ومستثنی منه مذکور اوله رق کلام غیرموجبده هر نقدر محلاً اولسهده نصب جائز وبدل مختاردر نته کیم بیان بحث مطلب اسمده کچمشدر اشبو حروف استثنا فعل ویاخود معنـای فعلی مدخولنه افضا ایلمیوب وبلکه ازاله ایده جکلرندن عدم تعدیه وافضاده اشتراکارندن ایچون عمل جرده زائد اوزره حمل اولنمش وابن هشام دخی اشـبو رأیی تصویب ایلمشدر وامام برکوی دخی بووجه اوزره ذاهب اولمشدر .

و (لولا) ایله (لعل) نك مجرورلری محل بعیـدلری محلاً مرفوع در دینوب مبتدا قیلنور ومابعدلری مبتدایه خبر ایدیلور لولاك لهلك زید ولعل زید قائم قوللرمزده اولدیغی کبی مثال اولده کاف خطابك محل قریبی محلاً مجروردر (لولا) ایله ومحل بعیدی محـلاً مرفوع مبتـدادر وخبری وجوبا محذوف موجوددر ومثال ثانیده زید هکذا مبتدادر وخبری قائمدر اشـبو لولا ایله لعل دخی عمل جرده عدم تعدیه وافضاده اشـتراکارندن ایچون یازائد اوزره ویاخود افادهٔ معنـاده اشتراکارندن ایچون حروف اصلیه اوزره محموللردر .

هر حالده شوذکر اولنانلرده معنای افضا بولنمیوب هرکز برمتعلق اقتضا ایلمزلر وعمل جرده بالواسطه ویا بلا واسطه ارائه اولندیغی اوزره حروف اصلیه اوزره محموللردر شـو آراده متعلق ایله مرادمز تحریر اولنمغله

مرادمز ازهر جهت براسم وفعله هركز تعلق واحتياجلرى اولمز ديمك دكلدر زيرا حروفك كلامدن جزء بولنمقـده هر حالده براسم و يا فعله استنادى دركاردر .

اشـبو بسطمز كوزلجه منفهم اولدى ايسـه شو حرفلرده حروف جر وحروف اضـافت دينلمسنك وجهى مقدمجه ذكر اولنـان اون درت دانه‌ده مستغنئ بياندر وكندنده معنـاى افضا بولنميـانلرده آنلر اوزره محمول اولديغندن وارستهٔ ريب وكماندر و باخصوص جمله‌سنده عمل جر كورلمكله هله حروف جر تسميه‌سنده هركز اشكال يوقدر .

وبيلمليدركه اشـبو حروف جاره جهت آخر ايله دخى اوج قسمه تقسيم اولنور برقسمى لازم الحرفيه اولانلردركه آنلر اون ايكى دانه‌در (من) (الى) (حتى) (فى) (با) (لام) (رب) (واوقسم) (تاء قسم) (كيمه) (لولا) (لعل) كلمه‌لريدر وبرقسمى حرف واسم دخى اولوركه آنلر بش دانه‌در (على) (عن) (كاف) (مذ) (منذ) در وبرقسمى حرف وفعل دخى اولوركه آنلر اوچ دانه‌در حاشا وخلا وعدادر .

درس ٢٢٩

(مبحث معـانئ حروف جاره) حروف جاره‌دن من اون بش معنـايه كلمشدر .

(اولكيسى) ابتداءغاية ايچون كاور بوده يامكانده اولور سرت من البصرة قولمزده اولديغى كبى وياخود زمانده اولور (صمت من يوم الجمعة) قولمزده اولديغى كبى من كلمه سـنك ابتداء غاية ايچون اولديغى مقـابلنده الى والى معنـاسنى مفيد بركلمه‌نك وضعى صحيح اولمسـيله بيلنور وزمانده دخى غايت ايچون كلمسى كوفيلرك رأيدركه علامتى موقعنده زمان لفظنى وضع ايلمك صحيح اولمسيدر .

(ايكنجيسى) تبيين جنس ايچون كلوركه من بيانيه دينلور (فاجتنبوا الرجس من الاوثان) قول شريفنده اولديغى كبى (فاجتنبوا الرجس الذى هو الاوثان) ديمكدر تبيين ايچون اولديغى موقعنده مقتضـاى مقام حسـبيله الذى هو وياخود التى هى لفظنى وضعك صحتيله بيلنور .

(اوچنجیسی) تبعیض ایچون کلور اخذت من الدارهم قولمزده اولدیغی کبی اخذت بعض الدراهم دیمکدر .

(دردنجیسی) ظرفیت ایچون یعنی فی معناسنه کلور حق سبحانه وتعالی نك (اذا نودی للصلاة من یوم الجمعه) قول شریفنده اولدیغی کبی فی یوم الجمعة دیمکدر .

(بشنجیسی) تنصیص علی العموم ایچون کلورکه زائده در (ماجاءنی من رجل) و (مامن رجل یجیئ) و (لایقم من رجل) و (هل تری من رجل) قوللرمز نحونده اولدیغی کبی .

(التنجیسی) تأکید عموم ایچون کلورکه ینه زائده در (ماجاءنی من احد) و (مامن احد یجیئ) و (لن تری من دیار) و (لایقم من احد) (اومن دیار) و (هل تری من احد) (اومن دیار) قوللرمز نحونده اولدیغی کبی احد ودیار لفظلری ذاتاً صیغهٔ عموم اولمغله (من) تأکید عموم ایچون کتورلمش اولور و بیلملیدرکه تنصیص علی العموم ویاخود تأکید عموم ایچون من لفظنك زیاده قیلنمسی اوچ شرطیله مشروطدر (شرط اول) ارائه اولندیغی او زره اولنده برنفی ویاخود نهی و یاخود استفهام تقدم ایلملیدر ونحاتدن سیرافی برشق آخر علاوه ایله ویاخود برشرط تقدم ایلملیدر دیدی شاعرك

ومهما یکن عند امرئ من خلیقة   وان خالها تخفی علی الناس تعلم

شعرنده اولدیغی کبی (شرط ثانی) مجروری نکره اولملیدر (شرط ثالث) مجروری یا فاعل ویا مفعول و یا مبتدا اولملیدر .

(یدنجیسی) بدلیت ایچون کلور (ارضیتم بالحیوة الدنیا من الاخرة قول شریفنده اولدیغی کبی بدل الآخرة دیمکدر .

(سکزنجیسی) تعلیل ایچون کلور (مما خطیئاتهم اغرقوا) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(طقوزنجیسی) عن کلمه سنه مرادف اوله رق کلورکه بعد ومجاوزه ایچون

اولور (فويل للقاسية قلوبهم من ذكر الله) ودخی (یاو یلنا قدکنا فی غفلة من هذا) قول شریفنده اولدیغی کبی و بعضیلر آیت اولیده تعلیل ایچون ویاخود ایکیسنده دخی ابتدائیت ایچوندر دیدیلر .

(اونجیسی) با کلمه سنه مرادف اوله رق یعنی ملابسه ایچون کلور نحاتدن یونسك رأینه کوره (ینظرون من طرف خفی) قول شریفنده اولدیغی کبی

(اونبرنجیسی) عند معناسنه موافق اوله رق کلور نحاتدن ابی عبیده نك ذهابنه کوره (لن تغنی عنهم اموالهم ولا اولادهم من الله شيئاً) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(اون ایکنجیسی) ربما معناسنه موافق اوله رق کلور .و بوده سیرافی وابن خروف وابن طاهر واعلمك ذهابلرینه کوره (ما) کلمه سنه متصل اولدیغنده‌در شاعرك .

وانا لما نضرب الکبش ضربة   علی رأسه تلقی اللسان من الفم

شعرنده اولدیغی کبی لربما نضرب الکبش دیمکدر . (اون اوچنجیسی) علی معناسنه یعنی استعلا ایچون کلور (ونصرناه من القوم) قول شریفنده اولدیغی کبی (اون دردنجیسی) متضادین بیننده فصل ایچون کلور ابن مالکك رأینه کوره (والله یعلم المفسد من المصلح) ودخی (حتی یمیز الخبیث من الطیب) قول شریفنده اولدیغی کبی لکن مغنی اللبیب صاحبی آیة اولی و ثانیه‌ده ظاهر اولان من ابتدا ایچون ویاخود عن معناسنه اولوب ابن مالکك ذهابی منظور فیه‌در دیمشدر .

(اون بشنجیسی) سیبویهك ذهابی اوزره غایة ایچون کلورکه مثلا رأیته من ذلك الموضع دیدیککده اول موضعی رؤیتکه غایة یعنی ابتدا و انتهاسنه محل قیلمش اولورسك لکن بونده‌ده ظاهر اولان ابتداء غایة ایچون یاخود فی معناسنه اولمسیدر .

درس ٢٣١

حروف جاره‌دن الی سکز معنایه کلمشدر .

(اولکیسی) انتهـاء غایت ایچون کلورکه بودخی یا مکانده اولور (سبحان الذی اسری بعبده لیلاً من المسجدالحرام الی المسجدالاقصی) قول شریفنده اولدیغی کبی و یاخود زمانده اولور (اتموالصیام الی اللیل) قول شریفنـده اولدیغی کبی والی ده متبادر واکثر اولان غایت مغیاده داخل اولمامقدر ذکر اولنان آیت کریمه لرده اولدیغی کبی .

(ایکنجیسی) مع معناسـنه کلور (ولاتأکلوا اموالهم الی اموالکم) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(اوچنجیسی) تبیین ایچون کلور (رب السجن احب الی) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(دردنجیسی) لام معناسنه مرادف اولور (والامرالیك) قولمزده اولدیغی کبی والامرلك دیمکدر .

(بشنجیسی) بعض نحاتك رأیی اوزره فی معناسنه دخی کلور (لیجمعنکم الی یوم القیامة) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(التنجیسی) ابتدا ایچون اولور شاعرك .

تقول وقد عالیت بالکوز فوقها　　ایسقی فلا یروی الی ابن احمرا

شعرنده اولدیغی کبی فلا یروی منی ابن احمر دیمکدر .

(یدنجیسی) عند معناسنه موافق اوله رق کلور شاعرك .

ام لاسبیل الی الشـباب ذکره　　اشهی الی من الرحیق السلسل .

شعرنده اولدیغی کبی .

(سکزنجیسی) تأکید ایچون کلورکه زائده اولور (فرا) نك واوك فتحیله اولان قرائت اوزره (افئدة من الناس تهوا الیهم) قول شریفیله مستدلاً ذاهب اولدیغیدر .

درس ۲۳۲

حروف جاره‌دن حتی الی کبی انتهاء غایت ایچوندر آنجق حتی کلمه‌سنك مع معناسنه کلسی الی دن اکثردر و الی دن اوچ جهتله فرقی ظاهردر . (اولکیسی) حتی نك مجروری ایکی شرطیله مشروطدر (شرط اول) حتی نك مجروری آنجق اسم ظاهر اولملیدر واما الی کلمه‌سی مظهر ومضمر اوزره دخی داخل اولور (کوفیلر) و (مبرد) حتی کلمه‌سنك دخی مضمر اوزره دخولنی تجویز ایلیوب شاعرك .

انت حتاك تقصد کل فج ترجی منك انها لاتخیب ودخی

فلا والله لایبقی اناس فتی حتاك یاابن ابی زیاد

شعرلریله استدلال ایلدیلر ایسه‌ده بونلر غایت نادر و شاذدر قیاس اولنمغه صلاحیتی یوقدر دینمکله جواب ویریلدی (شرط ثانی) مجروری برذو اجزا ایله مسبوق اولوب مجرور اول اجزانك یاآخری اولملی ویاخود جزء آخرینه ملاقی بولنملیدر اکلت السمكة حتی رأسها قولمزده وحق سبحانه وتعالی نك (سلام هی حتی مطلع الفجر) قول شریفنده اولدیغی کبی الی نك مجروری ایسه بویله برشرطیله مشروط دکلدر . (ایکنجیسی) شاعرك .

القی الصحیفة کی یخفف رحله والزاد حتی نعله القاها

شعرنده اولدیغی کبی مابعدینك ماقبلنده اولان حکمده دخولنی ویاخود شاعرك .

سقی الحیا الارض حتی امکن عزیت لهم فلا زال عنها الخیر مجذوذاً

شعرنده اولدیغی کبی عدم دخولنی اقتضا ایدر قرینه اولمز ایسه غالب حالی اوزره حمل اولنورکه مابعدی ماقبلنده داخل اولمغله حکم اولنور اکلت السمكة حتی رأسها قولمزده اولدیغی کبی واما شوصورتده الی کلمه‌سنده ایسه غالب حالی اولان عدم دخولیله حکم اولنور .

(طقوزنجیسی) تعویض ایچون کاورکه ابن مالکك بیان وتجویزی اوزره محـذوفه اولان آخر برفی کلمه‌سندن عوض اوله‌رق زیاده قلنورضربت فیمن رغبت قولمزده اولدیغی کبی اصلی ضربت من رغبت فیه‌ایدی (فی) وعائد منصوب حذف اولنوب محـذوف اولان (فی) دن‌عوض اوله‌رق اول موصولده بر فی کلمه‌سی زیاده قلنمشدر .

(اونجیسی) نحاتدن فارسی‌نك عندالضروره تجویزیدرکه تعویض ایچون اولمیه‌رق آنجق لاجل‌التأکید زیاده قلنور شاعرك .

انا ابو سعد اذاللیل دجا یخال فی سواده یرندجا

شعرنده اولدیغی کبی و بعضیلر (وقال ارکبوا فیها) قول شریفنده دخی تجویز ایلدیلر .

درس ٢٣٤

حروف جاره‌دن با اون درت معنایه کلمشدر .

(اولکیسی) الصاق ایچون کاورکه برنســنه‌نك مجرورینه لصوقنی افاده ایلر اشبو الصاق‌ده‌یا حقیقی اولور بزید داءوامسکت الحبل بیدی قوللرمزده اولدیغی کبی دردك زیده وحبلك یده لصوقی‌اسه حقیقةدر ویاخود مجازی اولور مررت بزید قولمزده اولدیغی کبی‌مفادی زیددن مرور ایتدم دیمکدر زیدك کندندن ایســه مروز اولنه‌میوب بلکه یانندن مرور ایدیله‌جکندن پس مرورك زیده لصوقی حقیقة اولمیوب مجاز اولور .

(ایکنجیسی) تعدیه ایچون کاور وباء نقل تسمیه اولنور (ذهبت بزید) قولمزده اولدیغی کبی .

(اوچنجیسی) اســتعانه ایچون کاور (کتبت بالقلم) قولمزده وبســمله‌ٔ شریفه‌ده اولدیغی کبی .

(دردنجیسی) ســببیت ایچون کاور (ضربت زیداً بسؤ ادبه) قولمزده اولدیغی کبی .

(بشنجیسی) مصاحبة ایچون کلور (اهبط بسلام) قول شریفنده (وخرجت بعشیرتی) قولمزده اولدیغی کبی مع سلام ومع عشیرتی دیمکدر .

(التنجیسی) ظرفیة ایچون یعنی فی معناسنه کلور (جاست بالمسجد) قولمزده اولدیغی کبی (فی المسجد) دیمکدر .

(یدنجیسی) تفدیه ایچون کلور (بابی وامی) قولمزده اولدیغی کبی (فداك ابی وامی) دیمکدر .

(سکزنجیسی) مقابله ایچون اولور (بعت هذا بهذا) قولمزده اولدیغی کبی بعت هذالشیء بمقابلة هذالشیء دیمکدر .

(طقوزنجیسی) عن معناسنه کلور (فاسئل به خبیراً) قول شریفنده اولدیغی کبی بصریلر بانك عن معناسنه کلسنی قبول ایتمیوب آیة کریمه‌ده بایی سببیت ایله تأویل ایلدیلر .

(اوننجیسی) استعلا ایچون یعنی علی معناسنه کلور (من ان تأمنه بقنطار) قول شریفنده اولدیغی کبی (هل آمنکم علیه الا کما امنتکم علی اخیه) قول شریفی دلالتیله و دخی (واذا مروا بهم یتغامزون) قول شریفنده اولدیغی کبی که (وانکم لتمرون علیهم) قول شریفی دلالتیله ظاهردر .

(اونبرنجیسی) من معناسنه یعنی تبعیض ایچون کلورکه بوکاده اصمعی وفارسی وابن مالك ذاهبلردر (عیناً یشرب بها عباداللّٰه) قول شریفنده اولدیغی کبی عیناً یشرب منها عباداللّٰه دیمکدر .

(اون ایکنجیسی) قسم ایچون کلورکه (باء قسم) تسمیه اولنور باللّٰه لافعلن قولمزده اولدیغی کبی.

(اون اوچنجیسی) غایت ایچون یعنی الی معناسنه‌ده کلور (وقداحسن بی)قول شریفنده اولدیغی کبی وقد احسن الی دیمکدر.

(اون دردنجیسی) مجرد تأکید ایچون کلورکه زائده اولور وزائده اولمسی التی موقعده واقعدر اولکیسی فاعلده‌در (کفی باللّٰه شهیداً) قول شریفنده اولدیغی کبی ایکنجیسی مفعولده‌در (ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکة) قول شریفنده اولدیغی کبی اوچنجیسی مبتداده‌در (بحسبك درهم) قولمزده اولدیغی کبی دردنجیسی خبرده‌در (لیس زید بقائم وما زید

بغافل وهل زيد بقائم) قوللرمزده اولديغى كبى بشنجيسى عاملى منفى اولان حالده‌در شاعرك .

فما رجعت بخائبة ركاب   حكيم ابن المسيب منتهاها

شعرنده اولديغى كبى التنجيسى نفس وعين لفظلريله واقع تأكيدده‌در نته‌كيم بعضيلر (يتربصن بانفسهن) آيت كريمه سنده بابى بوقبيلدن كورمشلردر بونلردن نفى واستفهامده قياسا وديكرلرده سماعا زائددر وزائد اولمسى حذفنده معنايه خلل كلمامكله ظاهردر .

درس ٢٣٥

حروف جاره‌دن لام يكرمى ايكى معنايه كلمشدر .

(اوليكيسى) استحقاق ايچون كلوركه ذات ايله صفت بيننده اولور (الحمد لله والعزة لله) قولمزده اولديغى .

(ايكنجيسى) اختصاص ايچون كلوركه ذاتين بيننده واقع اولور (الجنة للمؤمنين والجل للفرس) قولمزده اولديغى كبى .

(اوچنجيسى) افادهٔ ملك ايچون اولور (المال لزيد) قولمزده اولديغى كبى .

(دردنجيسى) افادهٔ تمليك ايچون اولور (وهبت لزيد ديناراً) قولمزده اولديغى كبى .

(بشنجيسى) شبه تمليك ايچون كلور (جعل لكم من انفسكم ازواجا) قول شريفنده اولديغى كبى وبعضيلر اختصاص ايله استحقاق بيننده اولان فرق سابقى قبول ايتميوب اختصاصى ارتباطيله تفسير ومعانئ مذكوره‌يه تعميم ايلمشلردركه اختصاص يا استحقاق اعتباريله اولور (الحمد لله والجنة للمؤمنين) كبى وياخود ملكيت ويا تمليك ويا شبه‌تمليك اعتباريله اولور امثلهٔ مذكوره‌ده اولديغى كبى ويا اضافة اعتباريله اولور (الابن لزيد) قولمزده اولديغى كبى دينلمشدر وبعضيلر اشبو تعميمده تقليل اشتراك اولمغله ترجيح واختيار ايلمشلردر .

(التنجیسی) تعلیل ایچون کلورکه بوده یابرشیئك ذهناً علتی بیـان ایچون اولور (ضربت للتـأدیب) قولمزده اولدیغی کبی ویاخود خارجاً علتی بیان ایچون اولور خرجت لمخافتك کبی.

(یدنجیسی) تأکید نفی ایچون کلورکه لام جحود تسمیه اولنور مابعدنده فعل مضـارع ان مقدرهایله منصوب قیلنور (ما کان الله لیطلعکم علی الغیب) ودخی (لم یکن الله لیغفرلهم) قول شریفنده اولدیغی کبی.

(سکزنجیسی) الی کلمه‌سنه مرادف اولور (کل یجری لاجل مسمی) قول شریفنده اولدیغی کبی.

(طقوزنجیسی) علی کلمه‌سنه مرادف اولور (ویخرون للاذقان) ودخی (وان اسأتم فلها) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(اونجیسی) فی کلمه‌سنه مرادف اولور (ونضع الموازین القسط لیوم القیامه) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(اونبرنجیسی) عند معناسنی افاده ایلر نته کیم ابن جنی (بل کذبوا بالحق لما جاءهم) قول شریفنده (لما جاءهم) ده لامك کسری ومیمك تخفیفیـله اوقیان قرائت جدری‌ده لامی عند معناسنه قیلمشدر .

(اون ایکنجیسی) بعد معناسنه کلور (اقم الصلوة لدلوك الشـمش) قول شریفنده ودخی نبی ذیشان علیه اکمل التحایا والتسلیمات افندمز حضرتلرینك صوموا لرؤیته وافطروا لرؤیته حدیث نبویسنده اولدیغی کبی.

(اون اوچنجیسی) مع معناسنه کلورکه بوکا بعضیلر قائل اولوب شاعرك .

فلما تفرقنـا کانی و مالکا　　لطول اجتماع لم نبت لیلة معا

شعرینی ایزاد ایلمشلردر .

(اون دردنجیسی) من کلمه‌سنه مرادف اولور جریر شاعرك .

لنا الفضل فی الدنیاوانفك راغم　　ونحن لکم یوم القیـامة افضل

شعرنده لکم قولنده اولدیغی منکم دیمکدر .

(اون بشنجیسی) تبلیغ ایچون کلور (قلت لزید واذنت له) قوللرمزده اولدیغی کبی
(اون التنجیسی) عن کلمه سنه مرادف اولور (وقال الذین کفروا للذین آمنوا
لوکان خیراً ماسبقونا الیه) قول شریفنده اولدیغی کبی بوکا ابن حاجب قائل
اولوب ابن مالك وغیریلری لام تعلیل وبعضیلر لام تبلیغ در دیمشلردر.
(اون یدنجیسی) صیرورة ایچون کلور ولام عاقبت ولام مآل دخی تسمیه
اولنور (فالتقطه آل فرعون لیکون لهم عدواً وحزناً) قول شریفنده
اولدیغی کبی.
(اون سکزنجیسی) واو قسم معناسنه کلورکه لام قسم تسمیه اولنور مقام
تعجبده وامور عظامده استعمال اولنور (لله لایؤخر الاجل) قولمزده
اولدیغی کبی شوتقدیرده لله قدطار الذباب دینلمك جائز اوله مز.
(اون طقوزنجیسی) قسمدن مجرد اوله رق تعجب ایچون کلور ونداده
استعمال اولنور یاللماء قولمزده اولدیغی کبی.
(یکرمنجیسی) تأکید ایچون زیاده قیلنور وبوده برقاچ نوعدر بریسی لام
معترضه درکه فعل متعدیله مفعولی بیننده اولور (ردف لکم) قول شریفنده
اولدیغی کبی و بریسی لام مقحمه درکه متضایفین بیننده اولور سبویهك رأیی
اوزره لاابالزید ولا اخاله ولاغلامی له قوللرمزده اولدیغی کبی و بریسی لام
تقویه درکه برعامل عملده اصل اولمامسی ویاخود تأخیر اولنمسی جهتله ضعیف
اولدیغندن آنی تقویه ایچون کتوریلور حق سبحانه وتعالینك (هدی
ورحمةً للذین هم لربهم یرهبون) ودخی (مصدقاً لما معهم) ودخی (لما
یرید) ودخی (نزاعة للشوی) قول شریفلرنده ومثلا ضربی لزید حسن
واناضارب لعمرو قوللرمز نحونده اولدیغی کبی وبریسی لام مستغاثدرکه مبرد
ذاهب اولوب وصحته سقوطی دلالیتله ابن خروفده اختیار ایلمشدر
و برجماعتده زائد اولمامسنه ذاهب اولمشلردر بوندن دخی اول کتابده
بحث مرور ایتمشدر.
(یکرمی برنجیسی) تعدیه ایچون کلورکه بونی ابن مالك کافیه سنده ذکر
ایدوب وشرحنده حق سبحانه وتعالینك (فهب لی من لدنك ولیاً) قول
شریفیله تمثیل ایلمشدر و بعضیلر آیت کریمه ده اولان لامی شبه تملیکدن

قیلمشلردر و بعضیلر لام تعدیه‌یی ما اضرب زیداً لعمرو وما احبه لبکر نحویله تمثیل ایلدیلر مفادی زید عمری نه عجب ضرب ایتدی وزیدکندینی بکره نه عجب سودیردی دیمکدر .
(یکرمی ایکنجیسی) بتین ایچون کلور ما احبنی وما ابغضنی لزید وتباً لزید وویحاله وسقیاً لزید وجدعا له قوللرمزده اولدیغی کبی ،

درس ٢٣٦

حروف جاره دن رب شاعرك .

الا رب مولود ولیس له اب وذی ولد لم یده ابوان

شعرنده اولدیغی کبی فی الاصل انشاء تقلیل ایچون وضع اولنمشدر و بعده معنای تکثیرده دخی استعمالی شایع اولمشدرکه حقیقة تقرب ایتمشدر نته‌کیم (ربما یود الذین کفروا لوکانوا مسلمین) قول شریفنده وعلیه الصلوة افندمزك (یارب کاسیة فی الدنیا عاریة یوم القیامة) حدیث نبویلرنده و بعد انقضاء رمضان براعرابیدن مسموع اولان یارب صائمه لن یصومه ویارب قائمه لن یقومه قولنده اولدیغی کبی وحتی معنای تقلیلده استعمالی اولقدر قلیلدرکه برقرینه‌یه محتاج اولان مجاز کبی اولمشدر .
وفی الاصل انشاء تقلیل ایچون اولوب وشایعا تکثیرده دخی مستعمل اولمغله وجوبا صدر کلامی اقتضا ایده کلمشدر نته‌کیم (کم) لفظی انشاء تکثیر ایچون موضوع اولدیغندن اکا دخی وجوباً صدر کلام اقتضا ایلمسیله حکم اولنمشدر .
اشبو رب کلمه‌سی ابوعلی واکا موافقت ایدنلرك ذهابی اوزره وجوبا برنکرهٔ موصوفه‌یه مختصه اولمشدر وبو ابن حاجب رحمه اللهك دخی اختیار ایلدیکیدرکه مختصه بنکرة علی الاصح بیورمشلردر وبیلملیدرکه رب کلمه‌سنك فعلی غالبا فعل ماضی اولور رب رجل کریم لقیة قولمزده اولدیغی کبی وغالب حالده وجود قرینه عندنده فعلی حذف اولنور مثلا ما لقیت رجلاً کریماً سویلیان کیمسه‌یه جوابا رب رجل کریم دینلدکده اولدیغی کبی رب

رجل كريم لقيته ديمكدر و بعض رب ضمير مبهم اوزره دخی داخل اولورکه برنكرهٔ منصوبه ايله تميز اولنور واول ضميرك تميزينه موافقتی لازم اولميوب آنجق مفرد مذكر اولور ربه رجلا اوامراة وربه رجلين اوامرأتين وربه رجالا اونساء قوللرمزده اولديغی كبی واما كوفيلر تميزينه موافقت ايلمسنه ذاهب اولديلركه امثلهٔ سابقه ده آنلرربه رجلا وربهما رجلين وربهم رجالاً وربها امرأة وربهما امرأتين وربهن نساء ديرلر .

وبيلمليدركه بعض (رب) نك آخرينه مالفظی داخل اولوب عملدن منع وكف ايلر وشو صورتده جمله لر اوزره داخل اولور حق سبحانه وتعالی نك (ربما يودالذين كفروا) قول شريفنده وشاعرك .

ربمــا اوفيت فی علم　　ترفعن ثوبی شمالات

شــعرنده اولديغی كبی و بعضيلر جملهٔ اســميه اوزره دخی داخل اولور ديوب ابی دوادك .

ربما الجامل المو بل فيهم　　وعنا جيج بينهن المهار

شــعرينی ايراد ايلديلر و بعضيلر مكفوفه اولان رب هركز جملهٔ اســميه اوزره داخل اولمز وشعر مذكورده اولان ما لفظی ماء كافه اوليوب ماء موصوفه در والجــامل برمبتدای محذوفك خبری اولوب تقــدير كلام هوالجامل ديمكدر وجمــله (ما) لفظنك صفتيــدر وماء موصوفه نك محل قريبی رب ايله محلاً مجرور ومحل بعيــدی محلاً مرفوع مبتدادر وخبری المو بل فيهم جمله ســيدر ديديلر . و بيلمليدركه بعض ربدنصكره ما لفظی كافه اوليه رق زائده اولوركه شو تقديرده اسم اوزره داخل اولور وآنی جرايلر شاعرك .

ربماضربة بسيف صيقل　　بين بصری وطعنة نجلاء

شعرنده اولدیغی کبی مفاد شعر شـام ایالتنده واقع بصری دنیلان مکانیله قربنده واقع طعنة دنیلان موقع بیننده اولان مکان خالیده سیف مصیقلدن استعانه ایله یعنی شمشیر آبدار ایله چوق ضربلر وشدتلر کوردم دیمکدر . وبیلملیدرکه بعض رب مقـامنده بر واو کتوریلورکه اکا واو رب دیرلر کندندنصکره رب مقدردر کذا برنکرهٔ موصوفه اوزره داخـل اولوب واول نکرهٔ موصوفه مقدره اولان رب ایله مجرور قیلنور نته کیم شاعرك .

وبلدة لیس لها انیس الا الیعافیر و الا العیس

شعرنده واقع اولمشدر بلدة لفظی مقدره اولان رب ایله مجروردر ورب بلدة دیمکدر مفاد شعر چوق بلده‌لر دخی واردرکه خراب اولوب آنده هرکز توطن ایتمش برانیس یوقدر آنجق وحشی بقر یاوریلری وقومرل دوه‌لر واردرکه یعنی آنلره محل اولمشـدر دیمکدر خفی اولمیه‌که برحرف جرك عمانی ابقا ایله کندینی حذف ایلمکی بصریلر هرکز تجویز ایتمدیلر آنجق کثرت اسـتعمالندن ایچون قسم عندنده لفظهٔ جلاله‌ده واو قسمی حذف و لفظهٔ جلاله‌یی مجروراً اوقیمغی مثـلا والله لافعلن قولمزده الله لافعلن دیمکی تجویز ایلدیلر لکن حرف جر رب اولور ایسه ایکی شرطیله رب یی حذف وعملی ابقا ایلمکی مطرداً تجویز ایتدیلر شرط اول اشبو حذف وابقـاء عمل آنجق شعرده اولملیدر شـعرك غیرنده جائز دکلدر شرط ثانی واو ویاخود فا ویاخود بل لفظندنصکره اولملیدر واو دنصکره اولمسی نته‌کیم شعر مذکورده اولدیغی کبی وفادنصکره نته‌کیم شاعرك .

وان اهلك فذی حنقٍ لظاه علی یکاد یلتهب التهـابا

شعرنده واقع اولمشدر وبل دنصکره نته‌کیم شـاعرك (بل بلدٍ ذی صعد واصباب) شعرنده اولدیغی کبی .

وخفی اولیه‌که فا و بل دنصکره مجرور اولان کلمه‌نك جری مقدره اولان رب ایله اولدیغنده هرکز خلاف یوقدر واما واو دنصکره مجرور اولان کلمه‌نك جری (رب) مقدر اوله‌رق آنکله میدر و یاخود رب مقـدره اولمیوب نفس واویله‌میدر اختلاف‌اولنمشدر(سبویه) اشبو واو جاره دکلدر بلکه‌عاطفه‌در اول قصیده‌ده اولمدیغجه عطف ایچون اولمسی ظاهردر واول قصیده‌ده واقع اولور ایسه نته‌کیم شاعرك .

وقاتم الاعماق خاوی المخترقن　　مشبه الاعلام لماع الخفقن

شـعری کبی بونده بر معطوف علیه تقدیر اولنورکه کانه اولجه مثلا رب هول اقدمت علیه دیمش اوله‌رق بعده شعر مذکوره ابتدار ایلدیکی فرض اولنور دیمشدر شـونیانه کوره واو جاره اولمیوب واو دنصکره مجرور بولنان کلمه‌نك جری مقدره اولان رب ایله اولمش اولورکه بصریلر شـو ذهاب اوزره‌در و اما مبرد وکوفیلر اشـبو واو هرنقدر فی‌الاصل عاطفه ایسه‌ده لکن رب مقامنده قائم بولنمشدر وبنفسها جاره‌در زیرا رب معناسنی حائز اولمشدر واکر اشبو واو عاطفه اولمش ومابعدنده رب مقدر بولنمش اولسه ایدی فا دن و بل دنصکره رب کلمه‌سنی اظهار ایلمك جائز اولدیغی کبی واودنصکره دخی جائز اولور ایدی پس عاطفه اولمیوب ومعطوف علیه تقدیری تعسفدر دیدیلر ومع هذا فی‌الاصل عاطفه اولمسنی رای ایلدکلرندن اوزرینـه دیکر برحرف عطفك دخولنی‌ده تجویز ایلمزلر و اما واو قسم فی‌الاصل عاطفه اولمدیغنـدن اوزرینه حروف عطفدن واو وفا وثم نك دخولی جائز اولورکه و والله وفوالله وثم والله دنیله‌بیلور .

ابن حاجب رحمة اللهك واو ربی حروف جاره عدادنده بیانی کوفیلرك ذهابنی اختیار ایلدیکنه دلالت ایدر ایسه ده لکن مولینا جامی حضرتلری (وفی عدها من حروف الجر تسامح) بیورمشلردر .

درس ۲۳۷

حروف جاره‌دن واوقسم اسم ظاهره مختصه‌درکه مثلا والله لافعلن وورب

العكبة لاقيمن دينور واماوك لافعلن دينلمز وغير سؤاله مختصه‌درکه والله اخبرنی دیمك جائز اوله‌مز وكثرة استعمالندن ایچون فعلی دائما محذوف اولورکه اقسمت والله دنیله‌مز .

وحروف جاره‌دن تاء قسم دخی واو کبیدر آنجق اصلی اولان واو دن درجه‌سی منحط اولمغله لفظهٔ جلاله‌نك غیرنده بولنه‌مز مثلا تالله لافعلن دنیلور و اما ترب الكعبة لافعلن دينلمز نته‌کیم قسم‌ده اصل اولان حرف با اولوب واوك درجه‌سی بادن منحط اولمغله واو قسم محذوفة الفعل اولمق و آنجق غیر سؤال واسم ظاهرده بولنمق ایله تخصیص اولندی تاکه مرتبهٔ اصلدن انحطاطی واصلك مزیت واعتلاسی معلوم اوله . واما حرف باقسم‌ده اصل اولدیغندن واو وتادن اعم اولوب فعلی محذوف وغیر محذوف اولور وسؤال وغیر سؤال‌ده دخی بولنور ومضمر ومظهر اوزره دخی دخولی کوریلورکه مثلا (بالله) و (اقسم بالله) و (بالله اخبرنی) و (بالله لافعلن) و (بالرحمن لاقيمن) و (بك لارحلن) دنیله‌بیلور .

وخفی اولمیه‌که غیر سؤال ایچون اولان قسمك جوابنده یا لام ویاخود حروف مشبهه بالفعلدن ان ویاخود حروف نفی‌دن ما و لا ایراد اولنور (لام) آنجق موجبه اولان برجمله‌ده اولورکه کرك جملهٔ اسمیه وکرك جملهٔ فعلیه اوله والله لزید قائم و والله لافعلن قوللرمزده اولدیغی کبی و (ان) آنجق جملهٔ اسمیه‌ده اولور والله ان زيداً لقائم کبی و (ما) و (لا) انجق جملهٔ منفیه‌ده بولنور والله مازید بقائم و والله لايقوم زيد قوللرمزده اولدیغی کبی و بعض قیام قرینه عندنده جواب قسمدن حرف نفیك حذفی دخی واقعدر حق سبحانه و تعالی‌نك (تالله تفتؤ تذكر يوسف) قول شریفنده اولدیغی کبی لاتفتؤ دیمکدر واما سؤال ایچون اولان قسمه آنجق کندنده معنای طلب بولنان برکلمه ایله جواب ویریلور (بالله اخبرنی و بالله هل‌قام زيد) قوللرمزده اولدیغی کبی . و بیلملیدرکه بعض جواب قسم حذف اولنور وحذفی جواب قسمه دال اولان جمله بیننده قسم توسط ایلدیکنده ویاخود جواب قسمه دال اولان جمله تقدم ایلدکده اولور زيرا شوایکی صورتده جوابدن مستغنی بولنور (زيد والله قائم وزید قائم والله

قوللرمزده اولدیغی کبی اشبو مثاللرده زید قائم جمله‌سی هرنقدر بحسب المعنی جواب قسم ایسه‌ده لکن بحسب اللفظ آراده قسم توسط وياخود تأخر ایلدیکندن وشایع اولان جواب قسمك بعدالقسم ورودی اولدیغندن جواب تسمیه اولنمیوب (دال علی الجواب) دینلور .

درس ٢٣٨

حروف جاره عدادنده ذکر اولنان کیمه لفظنده حرف جر قیلنان (کی) لفظیدرکه مطلب فعلده مرور ایلدیکی اوزره اشبو (کی) کوفیلر عندنده هرکز حرف جر اولمیوب همیشه ناصبه در دیدیلر ونحاتدن اخفش همیشه حرف جردر دیدی وبصریلر بعض حرف جر اولوب وبعض ناصبه اولور دیدیلر وجاره اولدقده مابعدنده فعل مضارع ان مقدره ایله منصوب قیلنور واسم صریحی آنجق کیمه نحونده یعنی استفهامیه اولان ما کلمه سی اوزره داخل اولدقده جرایلرکه (ما) کلمه‌سی (کی) لفظیله محلاً مجروردر دینلور و (کیمه) قولمزده کی لفظنك حرف جر اولدیغی ما لفظندن الفك حذف اولنمسیله بیلنور زیرا استفهامیه اولان ما کلمه‌سی اوزره حرف جر دخولندن الفی حذف اولنمق بین العرب لزوم تحتنده‌در لم وعم کبی .

و(حروف جاره عدادنده) ذکر اولنان (لولا) کلمه‌سی جمیع وقتده حرف جر دکلدر آنجق ضمیره اتصالی عندنده سبویهك برتصرف وذهابیدر .

خفی اولمیه‌که (لولا) کلمه‌سی درت وجه اوزره استعمال اولنور .

(اولکیسی) برنسنه‌نك شیئ آخرك وجودی سببیله امتناعنی افاده ایلرکه شو تقدیرده جملهٔ اسمیه وجملهٔ فعلیه اوزره دخی داخل اولور (لولا زید لاکرمتك ولا شتمتنی لاکرمتك) قوللرمزده اولدیغی کبی .

(ایکنجیسی) تخصیص وعرض ایچون اولورکه فعل مضارعه وفعل مضارع ایله مأول اولانه مختصه‌در (لولا تستغفرون الله) قول شریفنده اولدیغی کبی

(اوچنجیسی) تندیم وتربیخ ایچون اولورکه فعل ماضی یه مختصه‌در (لولا جاؤ علیه باربعة شهداء) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(دردنجیسی) استفهام ایچون اولور (لولا اخرتنی الی اجل قریب) قول شریفنده اولدیغی کبی .

اشبو استعمالات اربعه‌دن استعمال اولده یعنی برشیئك برغیرینك وجودندن ایچون امتناعنی افاده ده مستعمل لولا كلمه‌سی ضمیره متصل اولور ایسه مثلا (لولاك لهلك زید) قولمزده (سبویه) لولا كلمه سنی حرف جر قیلمشدر زیرا حرف غیر عامله اتصال ضمیر هركز كوریلمامشدر (لولا) ایسه حرف اولوب عامل دكلدر پس (یا لولایی) عامل قیلمق ویاخود (لولایه) متصل اولان ضمیرلرده تأویلات بعیده‌یه كیتمك لازم كلور شوجهتله (سبویه) لولا كلمه سنی شو مقامده حرف جر قیلمق ایله تصرف ایلیوب الفاظ كثیره ده تأویلدن ایسه (لولا) نك نفسنده تصرف اولیدر دیدی .

واما نحاتدن (اخفش) عملی هركز وارد ومسموع اولمیان برحرفی عامل قیلمقدن ضمیرده تصرف اولیدر پس (لولا) یه متصل اولان ضمیرلر ضمیر منفصلدن استعاره قلنور لولاك قولمز لولا انت دن مستعاردر ضمیرلرك ایسه بعض یكدیكرینك موقعنده استعمالی غیر منكردر دیدی نته‌كیم عربلر ما اناكانت دیرلر اشبو عباره‌نك اصلی ایسه ما انا مثلك در لاجل التخفیف مثل لفظی حذف اولنوب موقعنده كاف تشبیه كتورلمش شو صورتده ایسه اجتماع مثلین لازم كلمكله ضمیر مجرور متصل حذف اولنوب یرینه انت ضمیری وضع اولنمشدر .

وخفی اولمیه‌كه حروف جاره عدادنده ذكر اولنان (لعل) نك حرف جر اولمسی دخی متفق فیه دكلدر آنجق لغة عقیلده مسموع اولمشدر قبیلهٔ عقیل شعراسندن (كعب ابن الغنوی) ابی المغوار دینمكله ملقب برادرینك مرثیه‌سنده سویلدیكی .

وداع دعایا من یجیب الی الندا   فلم یستجبه عند ذاك مجیب
فقلت ادع اخری وارفع الصوت مرة   لعل ابی المغوار منك قریب

شعرنده لعل ابی المغوار قولنده كورلمشدر زیرا اسماء ستهٔ معتله‌دن اولان ابی لفظی یا ایله واقع اولمشدر اسماء ستهٔ معتله‌ده یا ایسه علامة جردر .

«مفاد شعر» برمنادی ای عطا واحسانه اجابت ایلیان کیمسه دیه‌رك ندا ایلدی اول ندا عندنده هیچ برمجیب استجابه ایلمدیکه سائل اولان منادی‌یه جواب ویرمدی پس اول منادی‌یه دیدمکه برکره دخی ندا ایله وصوتکی برکره دخی قالدر اولەکه ابی‌المغوار سکا قریب اوله یعنی مسئولکی اسعاف ایلیه دیمکدر برادرینی سخا واحسانیله مدح وثنادر .

درس ۲۳۹

حروف جاره‌دن (عن) اون معنایه کلمشدر .

(اولکیسی) بعدومجاوزه ایچون کلور بصریلر عن کلمه‌سیچون بوندن بشقه برمعنا ذکر ایلمدیلر (مجاوزه) برنسنه‌نك برنسنه‌دن برآخر نسنه‌یه تجاوز وتعدیسنه دنیلورکه بوده حقیقة شیئ اولك شیئ ثانی‌دن زائل اوله‌رق شیئ ثالثه وصولیله اولور(رمیت السهم عن القوس الی الصید) قولمزده اولدیغی کبی واما (بعد) شومعنایه شامل اولدیغی کبی شیئ ثانی‌دن بلازوال شیئ ثالثه وصولی ویاخود مجرد شیئ ثانی‌دن زوالی شقلرینه دخی صادق اولورکه بونلرده مجاوزه علی سبیل التجوز تصور اولنور اخذت عنه العلم وادیت عنه الدین قوللرمزده اولدیغی کبی .

(ایکنجیسی) بدلیت ایچون کلور (واتقوا یوماً لاتجزی نفس عن نفس شیئاً) قول شریفنده (وصومی عن امك) حدیث شریفنده اولدیغی کبی لاتجزی نفس بدل نفس وصومی بدل امك دیمکدر .

(اوچنجیسی) استعلا ایچون کلور(فانما یبخل عن نفسه) قول شریفنده اولدیغی کبی علی نفسه دیمکدر .

(دردنجیسی) تعلیل ایچون کلور(وما کان استغفار ابراهیم لابیه الا عن موعدة) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(بشنجیسی) بعد معناسنه کلور (عما قلیل لیصبحن نادمین یحرفون الکلم عن مواضعه) قول شریفنده اولدیغی کبی موقع اخرده من بعد مواضعه واقع اولمسی دلالتیله معلومدر ودخی (لترکبن طبقا عن طبق) قول شریفنده اولدیغی کبی‌که لترکبن حالة بعد حالة دیمکدر .

(التنجیسی) ظرفیت ایچون کلور شاعرك (ولاتك عن حمل الرباعة وانیا) شعرنده اولدیغی کبی فی حمل الرباعة دیمکدر .
(یدنجیسی) من کلمه‌سنه مرادف اولور (وهو الذی یقبل التوبة عن عباده) قول شریفنده اولدیغی کبی.
(سکزنجیسی) بایه مرادف اولور (وما ینطق عن الهوی) قول شریفنده اولدیغی کبی لکن مغنی اللبیب صاحبی ظاهر اولان آیت کریمه‌ده عن کلمه‌سی حقیقی اوزره اولمقدر ومعنای کلام وما یصدر قوله عن هوی دیمکدر دیدی.
(طقوزنجیسی) استعانه ایچون کلور بونی ابن مالك قائل اولمش وعربك رمیت عن القوس قولیله تمثیل ایلمشدر زیرا عربدن رمیت بالقوس دخی ایشیدلمشدرکه بونده بانك استعانه ایچون اولدیغی ظاهردر.
(اونجیسی) حذف اولنان آخر بر عن کلمه‌سندن عوض اوله‌رق زائده دخی اولور شاعرك

اتجزع ان نفس اتاها حمامها　　فهلا التی عن بین جنبیك تدفع

شعرنده اولدیغی کبی (ابن جنی) دیمشدرکه مراد شاعر فهلا تدفع عن التی بین جنبیك دیمکدر اول موصولدن عن کلمه‌سی حذف اولنوب بعده زائد قیلنمشدر.
خفی اولمیه‌که عن کلمه‌سی اوچ وجه اوزره استعمال اولنور (وجه اول) حرف جر اوله‌رق استعمال اولنورکه بیان اولندی (وجه ثانی) حرف مصدر اوله‌رق استعمال اولنورکه لغة بنی تمیم‌ده مثلا اعجبنی ان تفعل دینه‌جك یرده عن تفعل دخی دیرلر (وجه ثالث) جانب معناسنه اسم اوله‌رق استعمال اولنورکه بوده اوچ موضعده‌در.
(اولکیسی) اوزرینه حروف جاره‌دن من داخل اولدقده‌در شاعرك (من عن یمینی تارة وامامی) شعرنده اولدیغی کبی ودخی حق سبحانه وتعالینك (ثم لآتینهم من بین ایدیهم ومن خلفهم وعن ایمانهم وعن شمائلهم) قول شریفنده دخی جانب معناسنه اولمسی محتمل‌در .

(ایکنجیسی) اوزرینه علی داخل اولدقده‌در نته کیم شاعرك (علی عن یمینی مرت الطیر سنحا) شعرنده واقع اولمشدر.
(اوچنجیسی) اخفشك ذهابیدرکه عن کلمه‌سنك مجروری ومتعلقنك فاعلی ایکیسی دخی ضمیر اولوب ومسمی‌لری شیئ واحد اولدقده عن کلمه‌سی جانب معناسنه‌در دیدی امرئ القیسك (دع عنك نهباً صیح فی حجراته) شعرنده اولدیغی کبی که عن کلمه‌سنك مجروری ومتعلق اولان دع کلمه‌سنك فاعلی ایکیسی دخی ضمیردر ومسمی‌لری بردرکه ایکیسی دخی ضمیر خطاب اولوب مخاطبدن عبارتدر آنجق دع کلمه‌سنده اولان ضمیر مستتر مرفوع متصل اولوب وعنك لفظنده کاف ضمیر بارز مجرور متصلدر لکن اخفشك اشبو ذهابی عن موقعنه جانب لفظنك حلولی صحیح اولمامغله رد اولنمشدر.

درس ٢٤٠

حروف جاره‌دن علی طقوز معنایه کلمشدر.
(اولکیسی) استعلا ایچون کلور اشبو استعلاده غالبا مجروری اوزره ویاخود اکا قریب بولنان برنسنه اوزره اولور (وعلیها وعلی الفلك تحملون) ودخی (اواجد علی النار هدی) قول شریفنده اولدیغی کبی و بعض استعلا حقیقی اولمیوب معنوی اولور (ولهم علی ذنب) قول شریفنده اولدیغی کبی.
(ایکنجیسی) مع کلمه‌سی کبی مصاحبة افاده ایلر (وآتی المال علی حبه) قول شریفنده اولدیغی کبی.
(اوچنجیسی) عن کلمه‌سنه مرادف اولور شاعرك

اذا رضیت علی بنو قشیر　　لعمر الله اعجبنی رضاها

قولنده اولدیغی کبی اذا رضیت عنی دیمکدر (مفاد شعر) اولوقت‌ده‌که قبیلهٔ بنی قشیر بندن راضی اولدیلر بقاء مولایه قسم ایدرم که آنلرك رضاسی بنی پك مفرح ایلدی دیمکدر.
(دردنجیسی) تعلیل ایچون کلور (ولتکبروا الله علی ما هداکم) قول شریفنده اولدیغی کبی لهدایته ایاکم دیمکدر.

(بشنجیسی) ظرفیت ایچون کلور (ودخل المدینة علی حین غفلة) ودخی (واتبعوا ماتتلوا الشیاطین علی ملك سلیمان) قول شریفنده اولدیغی کبی فی حین غفلة وفی زمن ملك سلیمان دیمکدر .

(التنجیسی) من کلمه‌سنه مرادف اولور (اذا اکتالوا علی الناس یستوفون) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(یدنجیسی) با کلمه‌سنه موافق اولور (حقیق علی ان لا اقول) قول شریفنده اولدیغی کبی ودخی عربلر ارکب علی اسم الله دیرلرکه بسم الله دیمکدر .

(سکزنجیسی) ابن جنی‌نك ذهابیدرکه زائده اولور شاعرك

ان الکریم وابیك یعتمل　　ان لم یجد یوما علی من یتکل

شعرنده اولدیغی کبی ابن جنی بونك اصلی من یتکل علیه ایدی علیه حذف اولنوب آندن عوض اول موصولده برعلی لفظی زیاده قیلنمشدر دیدی .

(طقوزنجیسی) استدراك واضراب ایچون کلور مثلا (فلان لا یدخل الجنة لسوء ضیعه علی انه لا ییأس من رحمة الله) قولمزده اولدیغی کبی .

خفی اولمیه‌که علی کلمه‌سی ایکی وجه اوزره استعمال اولنور اولکیسی حرف جر اوله‌رق استعمالیدر نته‌کیم بیان اولندی ایکنجیسی فوق معناسنه اسم اوله‌رق استعمالیدر بوده اوزرینه حروف جاره‌دن من داخل اولدقده‌در نته‌کیم من علیه دینور من فوقه دیمکدر .

واخفش بونده‌دخی مجروری ومتعلقنك فاعلی مسمی‌لری بر اوله‌رق ضمیرین اولورلر ایسه علی کلمه‌سی کذا فوق معناسنه اسم اولور دیدی (امسك علیك زوجك) قول شریفنده اولدیغی کبی علی موقعنه فوق لفظنك حلولی صحیح اولمامغله اخفشك اشبو ذهابی دخی منظور فیه قیلنمشدر .

درس ٢٤١

حروف جاره‌دن کاف بش معنایه کلمشدر .

(اولکیسی) تشبیه ایچون کلور (زید کالاسد) قولمزده اولدیغی کبی .

(ایکنجیسی) تعلیل ایچون کلورکه بو معنایه کلمسنی بعضیلر نفی وبعضیلر اثبات ایلدیلر

واثبات ایدنلردن بعضیلر اشبو معنایه کلسنك جوازینی (ما)ء کافه اوزره دخول ایله تقیید ایلدیلر سبویهك (کما انه لا یعلم فتجاوز الله عنه) مثالنده اولدیغی کبی و بعضیلر مطلقا تجویز ایلدیلر مثلا (ویکانه لا یفلح الکافرون) ده اولدیغی کبی اعجب لعدم فلاحهم دیمکدر و بعضیلر بعض ماء مصدریه اوزره داخل اولدیغنده دخی تعلیل ایچون اولمسنی تجویز ایلدیلر (کما ارسلنا فیکم) آیت کریمه سنده اولدیغی کبی اخفش مفاد آیهٔ کریمه لاجل ارسالی فیکم رسولا منکم فاذکرونی دیمکدر دیدی وحق سبحانه وتعالی نك (واذکروه کما هداکم) قول شریفنده اولدیغی کبیکه واذکروه لما هداکم دیمکدر .

(اوچنجیسی استعلا ایچون کلورکه بونی اخفش وکوفیلر ذکر ایلمشلردر نته کیم بعض عربلره کیف اصبحت دینلدکده کخیر دیمشلردرکه علی خیر دیمکدر و بعضیلر بونده کاف تشبیه ایچون اولوب و برمضاف محذوفدر تقدیر کلام کصاحب خیر دیمکدر دیدیلر .

(دردنجیسی) بعضیلرك ذهابی اوزره مالفظنه اتصالی عندنده مبادرة افاده ایلر (سلم کما تدخل وصل کما یدخل الوقت) قولمزده اولدیغی کبی یعنی بر مجلسه همان داخل اولدیغك کبی سلام ویر وهمان وقت داخل اولدیغی کبی نماز قیل یعنی سرعت ومبادرت ایله دیمکدر .

(بشنجیسی) زائده اولور (لیس کمثله شیٔ) قول شریفنده اولدیغی کبی . خفی اولمیه که کاف مفرده جاره وغیر جاره اوله رق استعمال اولنور جاره اولدقده اسم ظاهره مختص اولوب یا حرف جر اولورکه بیان اولندی ویاخود مثل معناسنه اسم اوله رق بطریق الاضافه ینه مدخولنی جر ایلر نته کیم شاعرك

بیض ثلاث کنعاج جم　　　یضحکن عن کالبرد المنهم

شعرنده واقع اولمشدر سبویه وسائر محققین نحات کافك مثل لفظنه مرادف اسم اوله رق استعمالنی حال ضرورته تخصیص ایلدیلر (مفاد شعر مذکور) اوچ بیاض نسنه یعنی خوبرو محبوبه لرکه سرکشلکده برسوری بقرهٔ وحشیه

كيلردر اريشى طولو دانه‌لرى كبى اولان ديشـلرندن ضحك ايدرلر يعنى ضحك وتبسم ايلدكلرنده طولو دانه‌لرى كبى بياض و براق اولان ديشلرى ظـاهر ونمايان اولور ديمكدر (وكاف مفرده) غـير جاره اولدقده دخى يا حرف اولوركه اكا حرف خطـاب دينلور اولئك وذلك لفظلرنده اولديغى كبى ويا اسم اولوركه اكا ضمير خطاب تسـميه اولنور لك وانك وادعوك لفظلرنده اولديغى كبى .

درس ٢٣٣

حروف جاره‌دن مذ ومنذ زمان ماضى وياخود حاضر ايچـون اولور زمان ماضى‌ده من معناسنه اولورلركه بر فعل مثبت و يا فعل منفى زمانك ابتداسى اول زمان ماضى ايدوكنى ارائه ايدرلر مثلا سـافرت من‌البلد مذ سنة اصابها‌القحط وياخود مارأيت زيدا مذ سـنة قدم‌الحاج دينسـه مبدأ مسـافرتى من‌البلد سـنة اصابها القحط ومبدأ عـدم رؤيت زيداً سـنة قدم الحاج ديمك اولور وزمان حاضرده فى معناسـنه يعنى ظرفيت ايچون اولورلركه جميع زمان فعل اول زمان حاضردن عبـارت اولديغى ارائه ايدرلر مثلا مارأيته مذ شهرنا وياخود مارأيته منذ يومنا دينلسه جميع زمان انتفاء رؤيتى هذا‌الشهر وياخود هذا اليوم ديمك اولور .
خفى اولميه‌كه مذومنذ ايكى وجه اوزره استعمال اولنورلر اولكيسى حرف جر اوله‌رق اسـتعماللريدركه ذكر اولندى ايكنجيسى اسم اوله‌رق استعماللريدركه اول مدة وياخود جميع مدة معناسنه اولورلر نته‌كيم مطلب اسمده بعض ظروفك بيانده مرور ايلدى مارأيت زيداً مذاليومان‌اللذان صاحبنا ومادخلت الدار مذخرجت ومارأيتها مذ زيد مسافر) قوللرمزده اولديغى كبى يعنى بن زيدى كورمدم كورمامكليكمك اول مدتى مصاحبت ايلديكمز اول ايكى كوندر و بن داره داخل اولمدم عدم دخولمك جميع مدتى خروجمدنبرى اولان زماندر وبن دارى كورمدم عدم رؤيتمك جميع مدتى زيدك مسـافرتندنبرى اولان زماندر ديمكدر تركجه‌ده مثلا زيد ايله مصاحبت ايلديكمز ايكى كوندنبريدركه كورمدم وفلانجى داره عدم دخولم

آندن خروجمدنبریدر وفلانجی داری کورەمدیکم زیدك مسافرتندنبریدر کبی ادا اولنور.

ومعلوم اولەکه حروف جارەدن حاشا وخلا وعدا مابعـدلرینی ماقبللرندن اسـتثنا ایچون کتوریلورلر وبونلر فعل اولەرق دخی استعمال اولنورلرکه مابعدلرینی منصوب قیلرلر نتەکیم بحث مستثناده دخی مرور ایلدی.

درس ٢٤٣

(مبحث الحروف المشبهه بالفعل) حروف مشبهه بالفعل تعبیری فعلەبکزیان حرفلر دیمکدرکه آنلر ان ان کان لکن لیت لعل یعنی اشبو التی کلمەدر فعله لفظاً ومعناً واستعمالاً مشابهتلری جهتله کندیلره حروف مشـبهه بالفعل دینلمشدر لفظاً مشابهتلری زیرا فعل ماضی‌نك آخری کبی آخرلری فتح اوزره مبنیدر و فعللر ثلاثی ورباعی وخماسی اولدقلری کبی بونلردن دخی ان وان ولیت ثلاثی ولعل وکان رباعی ولکن خماسیدر.

ومعنا مشـابهتلری زیرا کندیلرده فعل معنـاسی واردرکه ان وان اکدت وکان شبهت ولکن استدرکت ولیت تمنیت ولعل ترجیت مفادینی مشـعردر واستعمالاً مشابهتلری زیرا بونلر دخی افعال کبی اسـملره ملازم اولوب فعل متعدی کبی همیشه ایکی اسم اوزره داخللردر اشته فعله اشبو مشابهت تامەلرندن ایچون فعل کبی رفع ونصب عملنی حائز اولمشلردر آنجق فرع مزیة اصله بالغ اولمامق وبرده فعلك فرعی اولدقلرینی اعلام وایذان ایچون خلاف اصل اولەرق بونلرك منصوبلری مرفوعلرینك اوزرینه مقدم اوله کلمشدر وشـیخ رضی منصوبلرینك مقدم اولمسنی فعله مشـابهت تامەلری اولدیغنه تنبیه ایچوندر دیمکله تعلیل ایتمشدر زیرا برفعل خلاف مقتضـاسی اوزره دخی عمل ایلمسی عملده غایة ونهایة درجەده اولمسنی کوستررکه شو حالده برفعلك اولا مفعول بهنی منصوب ایدەبیلوب وثانیـاً فاعلنی مرفوع قیلمسی فعلك اقوای عملندن اولمش اولور وذکراولنان حروف مشـبهه بالفعله فعلك اقوای عملی ویریلمسی تنبیـه مذکوردن ایچوندر دیمشـدر وفاضل عصام فعل متعدی یه مشـابهتلرندن ایچون اولا فعل متعـدینك

خواصندن اولان نصبی اخذ ایلمشلر وثانیاً جمیع افعال بیننده مشترك اولان عمل رفعی حائز بولنمشلردر دیمشدر.

خفی اولمیه که اشبو التی کلمه فی الاصل مبتدا وخبر اولان ایکی اسم اوزره داخل اولورلر وبیان اولندیغی وجه اوزره اولکی اسملری اولمق اوزره منصوب و ایکنجی یی خبرلری اولمق اوزره مرفوع قیلرلر و معموللری کندیلرك اوزرینه هرکز تقدم ایلمز زیرا ان کلمه سندن ماعدا جمله سی صدارة کلام اقتضا ایدرلرکه معموللری اوزرلرینه تقدم ایلسه معنای صدارة باطل اولور واما ان کلمه سی که همزه نك فتحی وتشدید نونیله در اصلا صدر کلامده واقع اولمزایسه ده لکن ان مصدریهٔ ناصبه کبی حرف موصول بولنمشدر ومدخولی بولنان جمله کندینك صله سیدر ومصدر ایله مأول در صله ایسه موصولك جزء اخیری منزلنده اولمغله اجزاء صله دن برنسنه موصولنك اوزرینه تقدم ایلمك جائز اولمز.

وبیلملیدرکه اشبو حروف مذکوره یه بعض عملدن کف ومنع ایدر اولان ما لفظی دخی داخل اولورکه شوصورتده عمللری لغو وابطال اولنور وفعللر اوزره دخی داخل اولورلر انما ضرب زید وانما زید ضارب قوللرمزده اولدیغی کبی،

درس ٢٤٤

حروف مشبهه بالفعلدن (ان) و (ان) برجمله نك مضموننی تحقیق وتقریر ایچون وضع اولنمشلردر لکن ان کلمه سی که همزه نك کسری وتشدید نونیله در جمله نك مضموننی تغییر ایلمز بلکه تأکید ایلر (واما ان) کلمه سی که همزه نك فتحی ونونك تشدیدیله در جمله یی تغییر ومصدر ایله مأول قیلر.

وبیلملیدرکه تأویل مصدرك طریقی ششدر.

(اولکیسی) خبری مشتق اولورایسه خبرندن مصدر اخذ اولنوب اسمنه مضاف قیلنور اعجبنی ان زیداً قائم قولمزده اولدیغی کبی اعجبنی قیام زید تأویلنده در.

(ایکنجیسی) خبری جامد اولور ایسه خبرینه یاء مصدریه الحاقیله مصدر

اخذ اولنه‌رق اسمنه مضاف قیلنور (اعجبنی ان زیدا انسان) قولمزده اولدیغی کبی اعجبنی انسانیته زید تأویلنده در .

(اوچنجیسی) خبرندن مصدر اخذی ممکن اولمز ایسه خبرك صفتندن ایکی مصدر اخذ اولنوب بری آخره وآخرده اسمنه مضاف قیلنور حق سبحانه وتعالی‌نك (ذلك بانهم قوم لایفقهون) قول شریفنده اولدیغی کبی قومك صفتی اولان لایفقهون جمله‌سنده (لا) لفظندن انتفا ویفقهوندن فقاهت مصدرلری اخذ اولنوب انتفا فقاهته وفقاهته‌ده ان‌نك اسمنه مضاف قیلنورکه آیت کریمه (ذلك بانتفاء فقاهتهم تاویلنده اولمش اولور.

(دردنجیسی) خبر بعض شرط وجزا جمله سی اولوب جزادن مصدر اخذ اولنه‌رق اسمنه مضاف اولان کلمه‌یه مضاف قیلنور (بلغنی ان زیداً ان تعطه یشکرك ابوه) قولمزده اولدیغی کبی‌که خبرشرط وجزانك مجموعیدر جزادن (شکر) مصدری اخذ اولنوب زیده مضاف اولان اب کلمه‌سنه مضاف قیلنورکه قول مز بور (شکر اب زید ایاك علی تقدیر اعطائك ایاه) تأویلنده اولمش اولور .

(بشنجیسی) و بعض خبرینك جزئندن کذا مصدر احذ اولنه‌رق اسمنه مضاف اولان کلمه‌یه مضاف قیلنور بلغنی ان زیداً ابوه قائم قولمزده اولدیغی کبی بلغنی قیام ابیه تأویلنده‌در وبیلملیدرکه ان مکسوره جمله‌نك معناسنی تغییر ایتمیوب ان مفتوحه تغییر ایلدیکندن جمله موقعلرنده الف نون ماده‌سنی مکسور ومفرد موقعلرنده مفتوح اوقومق واجب در.

درس ٢٤٥

خفی اولمیه که الف نون ماده‌سی برکوی رحمه‌اللهك بیان ایلدیکی اوزره اون موقعده مکسور قیلنور.

(اولکیسی) ابتداء کلامده واقع اولدقده مکسور قیلنور وبواعمدر کرك متکلمك کلامنك ابتداسنده اولسون ان زیداً قائم قولمزده اولدیغی کبی وکرك وسط کلامده اولوب برکلام آخرك ابتداسنده بولنسون (ولایحزنك قولهم ان العزة لله جمیعاً) قول شریفنده اولدیغی کبی ان العزة لله جمله‌سی کلام

سابقدن متولد (هل العزة) سؤال متوهمنه جواب اوله‌رق جمله‌ٔ مستأنفه‌در وجمله موقعی اولدیغی ظاهردر.

(ایکنجیسی) جواب قسمده دخی مکسور قیلنور والله ان زیداً قائم قولمزده اولدیغی کبی زیرا جواب قسم لامحالة جمله واقع اولور واما کوفیلر ومبرد جواب قسمده لام وارایسه الف نون ماده‌سنك مکسور اوقنمسنه ویوق ایسه کسر وفتح جائز اولمسنه ذاهب اولدیلر ومفتوح اوقودقلرنده جواب قسمی مفرد ایله تأویل ایلدیلر لکن شیخ رضی بونی پك استبعاد ایدوب مفرد صریح جواب قسم واقع اوله‌میه‌جغی ظاهر ایکن جواب قسم مفرد ایله نیجه تأویل اولنه‌بیلور دیمشدر.

(اوچنجیسی) صله‌ده دخی الف نون ماده‌سی مکسور اوقنور حق سبحانه وتعالی نك (وآتیناه من الکنوز ما ان مفاتحه لتنوء بالعصبة) قول شریفنده اولدیغی کبی زیرا صله آنجق جمله اولور.

(دردنجیسی) براسم عین مبتدا واقع اولوب وخبرنده الف نون ماده‌سی بولنور ایسه بونده دخی وجوباً مکسور قیلنور زید انه قائم قولمزده اولدیغی کبی زیرا مفتوح اوقنسه مدخولی اولان جمله مفرد ایله تأویل اولنور وحالبوکه حمل صحیح اولمز ایدی زیرا (زیدقیامه) دیمك غیر صحیحدر واما براسم معنا مبتدا قلنیور وخبرنده الف نون ماده‌سی بولنور ایسه شو صورتده حمل صحیح اوله‌جغندن باعتبار المواضع فتح وکسر جاری اولور مأمولی انك قائم والعلم انه حسن قوللرمزده اولدیغی کبی مثال اولده فتح ومثال ثانیده کسر تحقق ایلامشدر فافهم

(بشنجیسی) برجمله‌ده الف نون ماده سنك خبرنده لام ابتدا کوریلور ایسه بونده دخی الف نون ماده‌سی مکسور اوقنور (علمت ان زیداً لقائم) قولمزده اولدیغی کبی زیرا لام ابتدا دخی ان مکسوره کبی مضمون جمله‌یی تأکید ایچون کلورکه جمله موقعی اولدیغی تحقق ایدر .

(التنجیسی) ظندن عاری قولدن صکره دخی الف نون ماده سی مکسور قیلنور (قل ان الله واحد) قولمزده اولدیغی کبی زیرا قول ماده‌سنك برجمله‌یه تعلقی اول جمله‌یی حکایه ایچون اولمغله مضمون جمله‌ده تصرف

بولنميوب جمله على حالها باقيه اولمغله جمله موقعى اولديغى تحقق ايلر وهر نقدر مقول قون اولان جمله قولك مفعولى ايسه‌ده مفعوليتى باعتبار اللفظ اولوب باعتبار المعنى اولمامغله مفرد موقعى توهمى هركز جارى اوله‌من وظندن عارى ديمكله تقييدمز زيرا ظندن عارى اولمسه افعال قلوب حكمنده اولوركه مابعدنده الف نون ماده‌سى مفتوح قيلنور.

(يدنجيسى) ابتدائيه اولان حتى كلمه‌سندنصكره دخى الف نون ماده‌سى مكسور قيلنور زيرا جمله موقعى اولديغى ظاهردر اتقول ذلك حتى ان زيداً يقوله قولمزده اولديغى كبى.

(سكزنجيسى) حروف تصديقدنصكره دخى الف نون ماده‌سى مكسور قيلنور زيد قائم وياخود ازيد قائم سويليان كيمسه‌يه جواب اوله‌رق نعم ان زيداً قائم قولمزده اولديغى كبى.

(طقوزنجيسى) حرف افتتاحدنصكره الا ان زيداً قائم قولمزده اولديغى كبى (اونجيسى) واوحالدنصكره (وان فريقاً من المؤمنين لكارهون) قول شريفنده اولديغى كبى زيرا شو حرفلردنصكره وجوباً جمله واقع اولور واشبو ذكر اولنان موقعلردن بشقه اوله‌رق حرف ردعدنصكره دخى مكسور اوقنور (كلا انهم عن ربهم يومئذ لمحجوبون) قول شريفنده اولديغى كبى وثم دنصكره دخى مكسور اوقنور (ثم انهم لصالو الجحيم) قول شريفنده اولديغى و دعادنصكره دخى مكسور اوقنور (اللهم اغفرلى انك غفور) قولمزده اولديغى كبى وامر ونهى دنصكره دخى مكسور اوقنور (تعال انك الكريم و لاتحزن ان الله معنا) قولمزده اولديغى كبى وندادنصكره دخى مكسور اوقنور (يالوط انا رسل) قول شريفنده ودخى (اللهم انك غفور فاغفرلى) قولمزده اولديغى كبى زيرا شو ذكر اولنان محللر دخى جمله موقعلريدر.

درس ٢٤٥

وخفى اولميه‌كه بركوى رحمه الله‌ك ارائه ايلديكى اوزره الف نون ماده‌سى اون موقعده دخى مفتوح اوقنور.

(اولکیسی) الف نون ماده‌سی مدخولی اولان جمله ایله بیله فاعل اولدیغی حالده مفتوح قیلنور (بلغنی ان زیداً قائم) قولمزده اولدیغی کبی بلغنی قیام زیدٌ دیمکدر .

(ایکنجیسی) مفعول واقع اولدیغی حالده (کرهت ان زیداً جالس) قولمزده اولدیغی کبی کرهت جلوس زید دیمکدر .

(اوچنجیسی) مبتدا واقع اولدیغی حالده (عندی انك قائم) قولمزده اولدیغی کبی عندی خبر مقدم وانك قائم جمله‌سی مبتدای مؤخردر عندی قیامك دیمکدر .

(دردنجیسی) مضاف الیه واقع اولدیغی حالده (اجلس حیث ان زیداً جالس) قولمزده اولدیغی کبی اجلس مکان جلوس زید دیمکدر .

(بشنجیسی) لو کلمه‌سندنصکره زیرا لو کلمه‌سندنصکره الف نون ماده‌سی مع مدخولها برفعل محذوفك فاعلیدر (لو انك قائم لکان کذا) قولمزده اولدیغی کبی لو ثبت انك قائم لکان کذا تقدیرنده‌در لو ثبت قیامك لکان کذا دیمکدر .

(التنجیسی) امتناعیه اولان لولا کلمه‌سندنصکره زیرا لولا کلمه‌سندنصکره مبتدا واقع اولور ونحاتدن کسائی وفرا فاعل اولمسنی زعم ایلدیلر (لولا انك ذاهب لکان کذا) قولمزده اولدیغی کبی لولا ذهابك موجود لکان کذا دیمکدر ومابعدی فاعل اولمسنه ذاهبلر لولا وجد ذهابك لکان کذا دیو تقدیر ایدرلر

(یدنجیسی) (ما) ء مصدریهٔ توقیتیه‌دنصکره زیرا بوندنصکره الف نون ماده‌سی مع مدخولها فاعل قیلنور (اجلس ما ان زیداً قائم) قولمزده اولدیغی کبی اجلس ماثبت ان زیدا قائم تقدیرنده‌در اجلس مدة ثبوت قیام زید دیمکدر .

(سکزنجیسی) حروف جاره‌دنصکره (عجبت من انك قائم) قولمزده اولدیغی کبی

(طقوزنجیسی) مفردی مفرد اوزره عاطفه حتی دنصکره (عرفت امورك حتی انك صالح) قولمزده اولدیغی کبی .

(اونجیسی) اسم اولان مذ ومنذ کلمه‌لرندنصکره (مارأیت زیداً مذ انك قائم) قولمزده اولدیغی کبی اول زمان عدم رؤیتی زیداً زمان قیامك دیمکدر زیرا شو ذکر اولنان موضعلرك جمله‌سی مفرد موقعیدر .

درس ٢٤٧

خفی اولمیه‌که قننی برموقعده الف نون ماده‌سنك مدخولی اولان جمله ایله بیله مفرد وجمله اولمسنی تقدیر صحیح اولسه الف نون ماده‌سی اول محلده مکسور ومفتوح اوقنمق یعنی شوایکی وجه جائز اولور وبوده برنجیه‌موقعده‌در (اولکیسی) الف نون ماده‌سی فاء جزادنصکره واقع اولسه انده الف‌نون ماده‌سی مکسور ومفتوح‌اوقنمق‌جائز اولور (من‌یکرمنی فانی‌اکرمه) قولمزده اولدیغی کبی مکسور اوقندقده ان مکسوره جمله معناسنی تغیر ایتمیه‌جکندن معنا من‌یکرمنی فانا اکرمه دیمك اولور ومفتوح اوقندقده ان مفتوحه مدخولی اولان جمله ایله مفرد تأویلنده اولور لکن شوتقدیرده ان مفتوحه مدخولی اولان جمله ایله بیله مبتدا اولوب خبری محذوفمیدر ویاخود خبر اولوب مبتداسی محذوفمیدر اختلاف اولنمشدر .

شیخ رضی مبتدادر ومبتدایه برخبر لازم اولمغله خبری محذوفدر تقدیر کلام من یکرمنی فانی اکرمه ثابتدر من یکرمنی فاکرامی ایاه ثابت دیمکدر دیدی فاضل عصام ان مکسوره‌یه التباسی دفع ایچون بوموقعده خبری تقدیم واجبدر ومع هذا حذفی تقدیرنده دخی التباس تحقق ایده‌جکندن لایق اولان حذف اولنمامق ایدی تقدیر کلام من‌یکرمنی فثابت انی اکرمه‌در من‌یکرمنی فثابت اکرامی ایاه دیمکدر دیمشدر .

محقق سیالکوتی تقدیم خبرك واجب اولوب وحذفی تقدیرنده تأخری حالنده اولدیغی کبی التباس بولنه‌جغنی قبول ایتمیوب کلامهالیس بشئ دیمشلردر زیرا محل التباس اولان تقدیرین اوزره معناجه اختلاف اولمسیدر بو راده ایسه حذف وذکری تقدیرنده براختلاف یوقدر ونته‌کیم (لوانهم امنوا) قول شریفنده بعضیلر لوثابت ایمانهم و بعضیلر لوایمانهم ثابت تقدیر ایلدیلرکه مقدم ومؤخر اوله‌رق دخی افاده ایلدیلر .

فاضل جامی برطریق اسلم بولمق واشبو شورشدن چیقمق اوزره ان مع جملتها خبر اولوب مبتداسی محذوف اولمق شقنی دخی‌ارائه ایله آنفا مرور ایلیان (من‌یکرمنی فانی اکرمه) قولمزك من یکرمنی فجزاؤه انی اکرمه تقدیرنده اولمسنی دخی کوستردیلر .

لكن اشبو صورت قبل الحاجة حذفی مستلزم اولمغله وفاء جزائیه‌دنصکره جزا لفظنی ایراد ایلمك معهود اولمامغله تضعیف اولنمشدر .
(ایکنجیسی) الف نون ماده سی مفاجأه ایچون اولان اذا کلمه‌سندنصکره واقع اولسه آنده دخی الف نون ماده سنی مکسور ومفتوح اوقیمق جائز اولور (من یکرمنی اذا انی اکرمه) قولمزده اولدیغی کبی مکسور او قنور ایسه اذا انا اکرمه ومفتوح اوقنور ایسه اذا اکرامی ایاه ثابت دیمك اولور ونته کیم شاعرك .

وکنت اری زیداً کما قیل سیداً　　اذا انه عبد القفا واللهازم

شعرنده دخی واقع اولمشدر مکسور اوقنور ایسه اذا هو عبدالقفا واللهازم ومفتوح اوقنور ایسه اذا عبودیته لقفاه ولهازمه حاصلة دیمك اولور مفاد شعر بن زیدی هرکسك ظن ایلدیکی کبی سید وعالیجناب ظن ایلر ایدم مکر زید قفا ولحیه‌سی ناحیه‌لرینك عبد خادمی ایمش که یعنی آنجق بوینی بیولتمك وصقالنه دوزن ویرمکدن بشقه برمزیتی اولمیوب فضائل وکمالاتدن بری ایمش دیمکدر .
(اوچنجیسی) الف نون ماده سی مثلا هذا وذاك وذلك و ذلکم کبیلردن صکره وارد واو عاطفه دن صکره واقع اولسه آنده دخی الف نون ماده‌سنده کسر وفتح جائز اولور (ذلکم وان الله موهن) قول شریفنده اولدیغی کبی ذلکم مبتدای محذوفك خبریدر وان مفتوح اوقندقده مع جملتها اشبو خبر اوزره معطوفدر تقدیر کلام (الامر ذلك والامر ایضا ان الله موهن) دیمکدر ومکسور اوقندقده ان مع جملتها جمله‌ٔ متقدمه اوزره معطوفدر ودخی شاعرك .

ذاك وانی علی جاری لذو حدب　　احنوا علیه بما یحنی علی الجار

شعرنده اولدیغی کبی والتقدیر غیر خفی .

(دردنجیسی) الف نون ماده سی اول قولی واول کلامی کبی لفظلردنصکره واقع اولسه آنده دخی کسر وفتح جائز اولور مثلا (اول قولی انی احمدالله) قولمزده اولدیغی کبی مفتوح اوقندقده اول اقوالی حمدالله ومکسور اوقندقده اول مقولاتی هذالمقول (یعنی انی احمدالله) دیمکدر فافهم .

(بشنجیسی) اما کلمه سندن صکره واقع الف نون ماده سنده دخی کسر وفتح جائز اولور (اما انك قائم) قولمزده اولدیغی کبی مفتوح اوقندقده اما حقا معناسنه‌در حقا کلمه سندن صکره ایسه الف نون ماده سی مع جملتها فاعل ویاخود مفعول اوله جغندن مفتوح اولور (احقا انك قائم) قولمزده اولدیغی کبی احق قیامك حقا دیمکدر ومکسور اوقندقده الا کلمه سی کبی حرف استفتاح اولور حرف استفتاحدن صکره ایسه جمله موقعی اولمغله الف نون ماده سی مکسور اوقنور (الا ان عاداً کفروا ربهم) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(التنجیسی) لاجرم لفظندن صکره واقع الف نون ماده سنده دخی کسر وفتح جائزدر لکن غالب اولان فتحدر (لاجرم ان لهم النار) قول شریفنده اولدیغی کبی لاجرم لفظنده لا کلمه سی امام خلیلك بیانی اوزره کلام سابقی رددر ویاخود لااقسمده اولدیغی کبی زائددر زیرا جرم لفظنده دخی قسم معناسی واردر خلیل وسیبویهك بیانی اوزره جرم فعل ماضی اولوب حق معناسنه‌در ومابعدنده ان مع جملتها فاعلیدر وائمهٔ نحاتدن فرا لاجرم لابد ولامحالة معناسنه‌در دیدی اشبو لاجرم شك وکانی رفع وتأکید مرامده جاری اولوب و بو بابده کثرت وقوعندن ناشی قسم معناسنده جریان ایلمشدر حتی شو اجلدن بوکا دخی قسمده اولان ادوات جوابیه ایله جواب ویریلور مثلا لاجرم لاتینك ولاجرم لقد احسنت ولاجرم انك قائم دینلور . پس لاجرم لفظندن صکره الف نون ماده سی مفتوح اوقنور ایسه اصلنه نظر اولنمق اعتباریله‌در ومکسور اوقنور ایسه عارض اولان معنای قسم اعتباریله‌در .

شو مذکوراتك حاصلی الف نون ماده سی جمله موقعنده مکسور ومفرد موقعنده مفتوح اولور وجمله ومفرده صالح اولان محلده مکسور ومفتوح اوقنمق جائز اولور .

درس ٢٣٢

خفی اولمیه‌که ان مکسوره جمله معناسنی تغییر ایلمدیکی وفائده‌سی آنجق مضمون جمله‌یی تأکیددن عبارت اولدیغی ومدخولی اولان اسمین ایسه دخولندن اول مبتدا وخبر بولندیغی جهتله ان مکسوره کان لم یکن حکمنده طوتیله‌رق اسمنك اوزرینه محل بعیدنه حملاً رفعیله عطف جائز کورلمشدر (ان زیداً قائم وعمرو) قولمزده اولدیغی کبی .
واما ان مفتوحه معنای جمله‌یی تغییر ایلدیکی جهتله کان لم یکن حکمنده طوتیله‌میوب منصوب اولان اسمنك اوزرینه محل بعیدنه حملاً رفعیله عطف تجویز اولنمامشدر مثلا بلغنی ان زیداً قائم وعمرو دینلمز بلکه نصبیله وعمرواً دینلور لکن بعد العلم واقع اولان ان مفتوحه مدخولی اولان جمله سیبویهك رأیی اوزره مفعولین مقامنده قائم اولوب باب علمت‌نك مفعولینی ایسه کذا فی الاصل مبتدا وخبر جمله‌سندن عبارت بولنمغله ان مکسوره حکمنده بولنمشدرکه اسمنك اوزرینه کذا رفعیله عطف صحیح اولمشدر (علمت ان زیداً قائم وعمرو) قولمزده اولدیغی کبی .
وبیلملیدرکه لفظاً ویاخود حکماً مکسور اولان ان نك اسمنك اوزرینه محل بعیدنه حملاً رفعیله عطفك صحتی ذکر اولنان مثاللرده کوریلدیکی اوزره قبل المعطوف خبرك تقدم ایلمسیله مشروطدر زیرا قبل المعطوف خبر تقدم ایتمیوب تأخر ایلسه مثلا (ان زیداً وعمرو ذاهبان) قولمزده اولدیغی کبی ایکی عاملك اعراب واحد اوزره اجتماعی لازم کلورکه بدیهی البطلاندر زیرا قول مزبورده شك یوقدرکه ذاهبان کلمه‌سی هم معطوف وهم معطوف علیه دن یعنی زید وعمرودن خبر واقعدر (زید) دن خبر واقع اولمسی اعتباریله ذاهبان کلمه‌سنده عامل ان در و (عمرو) دن خبر واقع اولمسی اعتباریله عامل معنوی اولوب ابتدادر پس ذاهبان کلمه‌سنك رفعنده ایکی عاملك اجتماعی محذوری درکار وبدیداردر وشو مذکور بصریلرك رأی وذهابیدر واما کوفیلر اشبو عطفك جوازنده قبل العطف خبرك تقدم ایلمسنی شرط ایتمزلر زیرا آنلرك عندنده ان کلمه‌سی آنجق

اســمنده عامل اولوب خبرنده عامل ان نك دخولندن اول اولديغى كبى ابتدادر شواهدلدن قول مزبورده كوفيلره كوره محذور لازم كلمز .
ائمهٔ نحاتدن مبرد وكسائى بصريلره موافقت ايدوب لكن انمكسوره نك اسمى مبنى اولوزايسه ان نك آنده عملى ظاهر اولمديغندن كانه آنده عمل ايلمامش كبى اولور وشوجهتله ان مكسوره نك مبنى اولان اسمنك اوزرينه قبل مضى الخبر رفعيله عطف جائزدر ديديلركه مثلا انك وزيد ذاهبان تركيبنى تجويز ايلديلر لكن جمهور بصريين اسمى كرك معرب وكرك مبنى اوله اوزرينه قبل مضى الخبر رفعيله عطفنى تجويز ايلمديلر وبيلمليدركه حروف مشبهه بالفعلدن لكن دخى انمكسوره كبى معناى جملهيى تغيير ايلمز ومفيد اولديغى استدراك معناى اصلىيه منافى اولمز شوجهتله لكن كلمهسنك اسمنك اوزرينه دخى محل بعيدنى اعتباريله رفعيله عطف جائزدر (لم يخرج زيد ولكن عمرواً خارج و بكر) قولمزده اولديغى كبى واما سائر حروف مشبهه بالفعلك دخوللرندنصكره معناى اصلينك عدم بقاسندن ايچون اسملرينك محلى اعتبار اولنميوب رفعيله عطف تجويز ايديلمامشدر .
وبيلمليدركه ان مكسوره جمله معناسنى تغيير ايتميوب ان مفتوحه تغييرايلديكى جهتله مضمون جملهيى مؤكد اولان لام ابتدا ان مفتوحه ايله بولنميوب ان مكسوره ايله بولنور فقط ايكى حرف تأكيدك برى ديكرينى ولىايدهرك اجتماعى جائز اولمديغندن لام ابتدا ان مكسورهيه مقارناولميوب ياخبرينك اوزرينه داخل اولور (ان زيداً لقائم) قولمزده اولديغى كبى و ياخود ان ايله اسمى بينى فصل اولنهرق اسمنك اوزرينه داخل اولور (ان فى الدار لزيداً) قولمزده اولديغى كبى و ياخود متعلقات خبردن اسم ايله خبر بيننده واقع اولان كلمه اوزره داخلاولور (ان زيداً لطعامك آكل) قولمزده اولديغى كبى . واشبو لام ابتدا لكنايله دخى بولنور لكن ضعف وقلة اوزرهدر زيرا لكن كلمهسى هرنقدر معناى جملهيى تغيير ايلمزايسهده اشبو لام مضموم جملهيىمؤكد اولوبانمكسوره نك تأكيدده اشبولامه موافقتى قدر لكن كلمهسنك موافقتى يوقدر حالبوكه معضعف شاعرك . ولكننى من جبها لعميد . شعرنده واقع اولمشدر مفاد شعر لكن بن محبوبهمك عشق

ومحبتندن عصايه طيانمش يعنى قامتم بوكيله‌رك زار وزبون و آشفته حال اولمشمدر ديمكدر.

درس ٢٤٩

خفى اولميه‌كه اَن مكسوره مشدده‌نك استعمالى كثير اولوب وتشديدده ثقلت اولمغله بعض مخففه واقع اولوركه آخرندن نون متحركه معحركتها حذف اولنه‌رق آنجق همزه‌نك كسرى ونونك سكونيله ان قالور وشو تقديرده غالب اولان الغا يعنى ابطال عملدر زيرا مخففه اوله‌رق ايكى حرف اوزره قالمغله فتح آخر واوچ حرف اوزره اولمق كبى فعله بعض وجوه مشابهتى فوت اولمشدر ومع هذا على ماهو الاصل اعمال دخى جائزدر حق سبحانه وتعالى نك (وان كلاً لما ليوفينهم) قول شريفنده اولديغى كبى اشبو آيت كريمه ايله كوفيلرك حين تخفيفده اعمالى هركز جائز كورمملرى رد اولنمشدر اشبو ان مخففهٔ مكسوره ان نافيه‌دن فرق اولنمق ايچون ان مخففه‌نك خبرينك اوزرينه لام ابتدانك دخولى لازمدر مثلا ان زيد قائم قولمزده ان كلمه‌سى نافيه اولوب (ان زيد لقائم) قولمزده ان كلمه‌سى ان مخففه‌در واشبو لام لاجل الفرق حين الغاده لازم اولديغى كبى حين اعمالده دخى لازمدر زيرا اعمال عندنده دخى اولوركه اعراب تقديرى وياخود محلى اولوب ظاهر اولمز پس دفع التباس ايچون لام لازم اولور و باب مطرد اولمق ايچون اعراب ظاهر اولان محلده دخى الزام ايديلور شو مذكور ابن حاجب رحمه اللهك ذهابيدر واما سيبويه وسائر نحات اعمال عندنده عمل ايله فرق حاصل اوله‌جغنه مبنى لزوم لامى حال الغايه تخصيص ايلديلر وبيلمليدركه برمحلده ان كلمه‌سنك نافيه اولميوب مخففه اولديغنى تعين ايدر ديكر قرينه بولنه دخول لام ممتنع اولور (ان زيد لن يقوم) قولمزده وشاعرك (وان مالك كانت كرام المعادن) شعرنده اولديغى كبى زيرا قول مزبورده ان كلمه‌سندنصكره نفى وارد اولمغله وشعر مذكورده مقام مدح اولوب مقتضىٔ اثبات بولنمغله ان كلمه‌سنك مخففه اولديغى معلوم اولمش پس لاجل الفرق دخول لامه حاجت قالمامشدر.

وبیلملیدرکه ان مخففه الغا اولندقده فعل اوزره دخی دخولی جائز اولور لکن داخل اولدیغی فعللك افعال ناقصه وافعال قلوب کبی مبتدا وخبر اوزره داخل اولور فعللردن اولمسی لازمدر (وان کانت لکبیرة) دخی (وان نظنك لمن الکاذبین) قول شریفنده اولدیغی کبی واما کوفیلر تعمیم ایدوب افعال مبتدا وخبرك غیری فعللر اوزره دخی دخولنی تجویز وشاعرك .

بالله ربك ان قتلت لمسلماً   وجبت علیك عقوبة المتعمد

شعریله استدلال ایلدیلر مفاد شعر ربك الله عظیم الشانه قسم ایدرمکه برمسلمانی قتل ایدر ایسهك قاتل متعمدك مبتلا اوله جغی عقوبت وعذاب سنك اوزریکه دخی واجب اولور دیمکدر بصریلر اشبو شعره شاذدر دیه رك جواب ویردیلر .

و بیلملیدرکه ائمهٔ کوفیین دن کسائی فعللر اوزره داخل (ان مع اللامی) اسملر اوزره داخل (ان مع اللام) دن فرق ایلیوب اسملر اوزره داخل ان مع اللامی مخففه اولان ان کلمه سی اولوب ولام لاجل الفرق کتورلمش برلامدر واما فعللر اوزره داخل ان مع اللام نافیه اولوب ولام (الا) معناسنه در مثلا (وان کانت لکبیرة) قول شریفی وان کانت الا کبیرة دیمکدر دیدی وشیخ زاده نك بیانی اوزره کسائینك غیری بعض کوفیلر فرق ایتمیوب مطلقا نافیه در ولام الا معناسنه در دیدیلر لکن لامك الا معناسنه اولمسی خلاف ظاهر اولوب وهربر موقعده جاری اوله مامسیله رد اولنمشدر واکر لام الا معناسنه وارد اولسه جاءنی القوم الا زیداً دینلدیکی کبی اشبو معنایی افاده ضمننده جاءنی القوم لزیداً دیمك دخی جائز اوللی ایدی حالبوکه هرکز ایشیدیلمامشدر .

درس ٢٥٠

خفی اولمیه که ان مفتوحهٔ مشدده دخی بعض مخففه واقع اولورکه آخرندن

نون متحركه مع حركتها حذف اولنه‌رق همزه‌نك فتحى ونونك سكونيله ان
قالور وشو تقديرده على سبيل الوجوب برضمير شان مقدرده عمل ايلركه
اول ضمير شان محلا منصوب اسمى قيلنوب ومابعدنده اول ضمير شانى
مفسره اولان جمله محلا مرفوع خبر قيلنور . وبرضميرشان تقدير اولنه‌رق
آنده وجوبا عمل ايتديريلمسى ان مفتوحه‌نك فعله مشابهتى ان مكسوره‌دن
اكثر ايكن ان مكسوره‌نك عندالتخفيف سعهٔ كلامده عملى كوريلوب ان
مفتوحه‌نك عندالتخفيف عملى كورلمامسندن اضعفك اقوى اوزره ترجيحى
لازم كلمسون ايچوندر وهر نقدر ان مكسورهٔ مخففه اسم ظاهرده عمل ايله عمل اولنمسی ظاهردر
مقدرده عملدن اقوى اولديغندن ينه اضعفك اقوى اوزره ترجيحى لازم
كلمسى وارد خاطر ايسه‌ده ان مكسورهٔ مخففه‌نك عملى قليل الوقوع اولوب
ان مفتوحهٔ مخففه‌نك ضميرشان مقدرده عملى ايسه دائمى اولمغله مع الدوام
مقدرده عمل قليلاً واقع عمله مقاوم ومقابل اولوب اضعفى اقوى اوزره
ترجيح محذورى لازم كلمز .
وبيلمليدركه ان مفتوحهٔ مخففه‌نك ضمير شانك غيرند. عملى شاذ اوله‌رق
وارد اولمشدر وهرنقدر بعض اهل لغة ضمير شانك غيرى ضميرده عملنك
سعهٔ كلامده ورودينى مثلا (اظن انك قائم) و(احسب انك ذاهب) ديمكى
حكايه ايلمشلر ايسه‌ده غيرمعروف اولوب رواية شاذه در واما عندالضرورة
واقعدر نته‌كيم شاعرك

فلوانك فى يوم الرخاء سألتنى فراقك لم ابخل وانت صديق

شعرنده واقع اولمشدر (فلوانك) قولنده ان مفتوحهٔ مخففه ضمير بارز
منصوب متصل اولان كاف مكسوره ده عمل ايلمشدركه ضمير شان دكلدر
مفادشعر منشرح البال وسعه وحسن حال اوزره اولديغم بركونده اكرسن
بندن هرنسنه‌دن بكا صعب اولان فراقكدن سؤال يعنى آنى طلب ايلمش
اولسن يار و فادارم اولديغك حالده كمال محبتم مقتضاسى بخل ايتمم بلكه آكا
دخى اجابت ايدرم ديمكدركه كمال محبتدن هر بر مسئولنى اسعاف ايدوب
خدمتندن يوز چويرميه‌جكنى بياندر .

وبیلملیدرکه ان مفتوحه تخفیف اولنه‌رق ضمیر شان مقدرده عمل ایلدکده اول ضمیر شانی تفسیره صالح جمل اسمیه و جمل فعلیه اوزره داخل اولور واکر اولنده بر فعل بولنور ایسه اول فعلك علم وتبیین وتیقن وانکشاف وفکر وظهور کبی افعال تحقیقدن اولمسی لازمدر (علمت ان زید قائم) قولمزده اولدیغی کبی . واکر اولنده اولان فعل افعال تحقیقدن اولمز ایسه اول ان کلمه‌سی مخففه اولمیوب بلکه ناصبه اولور (ظننت ان لایقوم زید) قولمزده اولدیغی کبی . واکر ظن ویقینه احتمالی وار ایسه ایکی وجه جائز اولور نته‌کیم (وحسبوا ان لاتکون فتنة) قول شریفنده ان لاتکون رفع ونصبیله اوقنمشدر .

وبیلملیدرکه ان مخففه جمل فعلیه اوزره داخل اولدقده (فعل) افعال متصرفه‌دن اولوب وجمله‌سی شرطیه ویادعائیه دکل ایسه شو صورتده ان ناصبه‌دن فرق اولنمق ونون محذوفه‌دن عوض کبی اولمق ایچون اوزرینه ان مفتوحهٔ مخففه داخل اولان فعل متصرفیله برسین یاخود سوف ویاخود قد کلمه‌سی بولنمق ویاخودنون محذوفه‌دن عوض کبی اولسون ایچون برحرف نفی اولمق لازمدر (علم ان سیکون)قول شریفنده و شاعرك

واعلم فعلم المرء ینفعه ان سوف یأتی کل ماقدر

شعرنده و(علمت ان قد تقوم) قولمزده (وعلمت ان لاتقوم)و (تبینت ان ماتقوم) و (ایحسب ان لن یموت) و(ایظن لم یره احد) و(ظننت ان لما تقم) و (علمت ان ان تقوم) قوللرمزده اولدیغی کبی زیرا ان ناصبه ایله مدخولی اولان فعل بیننده سین وسوف وقد کلمه‌لری هرکز واقع اولمز واما حرف نفی هرنقدر ان مخففه وان ناصبه ایله دخی بولنور ایسه‌ده لکن ان مخففه ایله بولنمسی نون محذوفه‌دن عوض کبی اولمق ایچوندر وان ناصبه‌دن لفظاً ومعناً فرق اولنه‌بیلور لفظاً فرقی من جهة العمل درکه مابعدنده فعل منصوب ایسه ان ناصبه منصوب دکل ایسه ان مخففدر و معناً فرقی حرف نفیله استقبال قصد اولنور ایسه ان ناصبه استقبال قصد اولنمز ایسه ان مخففه‌در واکر ان مخففه‌نك داخل اولدیغی فعل افعال غیر متصرفه‌دن

اولور ایسه ویاخود جمله‌سی شرطیـه و یا دعائیه ایسـه فعل غیر متصرفك مصدری اولمیوب وشرطیـله دعا مصـدر ایله مأول اوله‌میه‌جغـندن شو صورتلرده ان مخففه‌نك ان ناصبه‌یه التباسی اولمیوب ذکر اولنان حرفلرك برینه احتیاج یوقدر ودخوللری جائز دکلدر حق سبحانه وتعالی‌نك (وان عسی ان یکون) و دخی (تبنیت الجن ان لوکانوا یعلمون الغیب) ودخی و(الخامسة ان غضب الله علیها)قول شریفنده اولدیغی کبی

درس ٢٥١

حروف مشبهه بالفعل‌دن (کأنّ) انشاء تشبیه ایچوندر اشبو کان مذهب اصح اوزره برأسه حرف‌در یعنی مرکب دکلدر واصل‌اولان دخی عدم ترکیب‌در لکن ائمهٔ نحاتدن خلیل کاف تشبیه ایله ان مشددهٔ مکسوره‌دن مرکب اولمسنه قائل اولمشدر اکا کوره مثلا کان زیداً الاسد قولمزك اصلی ان زیداً کالاسد اولوب اول امرده انشاء تشبیه بیلنسون ایچون کاف تقدم ایلمش وحروف جاره‌دن صکره الف نون ماده‌سی مفتوح اوقونه‌جغندن ان کلمه‌سنك همزه‌سی مفتوح قیلنمشدر

کان کلمه‌سی هرحالده جمهور نحاتك رأیی اوزره اسمنی خبرینه تشبیه ایچون کلور خبری کرك مشـتق اوله‌کانك قائم کبی وکرك جامد اوله‌کان زیداً الاسد کبی لکن نحاتدن زجاج خبری مشـتق اولور ایسـه شو حالده خبر اسمندن عبارت بولنه‌جغندن وبرشیئك کندی نفسنه تشبیهی اویه‌میه‌جغندن کان تشبیه ایچون اولمیوب شك ایچون اولور واکر خبری جامـد اولور ایسه شو حالده بر محذور اولمامغله انشـاء تشبیه ایچوندر دیدی زجاجـك ذهابنه کوره کان یا تشبیه ویاخود شك ایچون اولمش اولور .

خفی اولمیه‌که اشبو کان دخی ان وان کبی آخرندن نون متحرکه مع حرکتها حذف اولنه‌رق تخفیف اولنـورکه کان قالور کاف وهمزه‌نك فتحی ونونك سکونیله وشو تقدیرده آخرندن فتح زائل اوله‌رق فعله مشـابهتی قالمامغله استعمال افصح اوزره عملدن لغو اولنور نته‌کیم شاعرك

وصدر مشرق التحر   کان ثدیاه حقان

شعرنده اولدیغی کبی واکر شعر مذکورده کان عمل ایلسه ایدی کان ثدیه حقان دیملی ایدی زیرا تثنیه‌لرك حالت نصبی یا ایله‌در مفاد شعر چوق صدر وسینه‌لرکه آنده اولان موضع قلاده مشرق ومنوردر کان اول موضع قلاده‌ده اولان محبوبه‌نك ایکی ممه‌لری ایکی دانه حقه کبی‌در دیمکدر اشبو شعرك صدری شیخ رضی نك بیان ایلدیکی اوزره ذکر ایلدیکمز کبی اولوب وشرح تسهیلده ووجه مشرق النحر وشرح لب الالبابده ونحر مشرق اللون واقع اولمشدر.

(اشبو مخففه) اولان کان کلمه‌سی استعمال افصح اوزره عملده ملغی ایسه‌ده لکن بعضیلر صورةً ان مفتوحهٔ مخففه‌یه مقارن بولندیغندن وحالبوکه ان مفتوحهٔ مخففه‌نك دخی اسم ظاهرده هرکز عملی کورلمامش ایکن اضعفك اقوی اوزره رجحانی لازم کلمامك ایچون مقدر برضمیر شانده عملی التزام اولندیغندن ان مفتوحهٔ مخففه‌یه قیاسیله مخففه اولان کان کلمه‌سندنصکره دخی برضمیر شان تقدیر اولنمسنی متناسب کوردیلر فقط ان مفتوحهٔ مخففه‌دنصکره ضمیر شان تقدیری بالضروره واقع اولوب (کان) کلمه‌سندنصکره ایسه ضمیر شان تقدیرینه برداعی اولمامغله عدم تقدیر دخی تجویز ایدیلمشدر وظاهر اولان دخی بودر.

(ونحاتدن ابن مالك) اسم مقدرده عمل ایلمکده مخففه اولان کان کلمه‌سنی ان مفتوحهٔ مخففه کبی کوروب لکن اول اسم مقدرك ضمیر شان اولمسی لازم کلمز وبونی (کان) کلمه‌سندنصکره واقع فعل متصرف ایله ان مفتوحهٔ مخففه‌ده اولدیغی کبی لم وقد کلمه‌سنك کتورلمسنك لزومی تأییدایدر دیمشدر حق سبحانه وتعالی نك (کان لم تغن بالامس) قول شریفنده اولدیغی کبی که کانك لم تغن بالامس تقدیرنده‌در دیمشدر وامام علی رضی الله تعالی عنه وکرم الله وجهه افندمز حضرتلرینك نهج البلاغه‌ده (کان قدوردت الاضغان) قول منیفنده اولدیغی کبی که (کان) کلمه‌سندنصکره بوضمیر شان تقدیر اولنمشدر.

(ونحاتدن شیخ) رضی کان کلمه‌سندنصکره واقع فعلیله حروف عوضك لزومی کان کلمه‌سنك (کاف) ایله (ان) دن اولمسنی تقویه ایلردیمشدر .

لكن مذهب اصح عدم تركيب اولوب وعند التخفيف عملدن الغا ايله برطاقم تكلفاتيده ارتكاب ايلمامكدر.

درس ٢٥١

حروف مشبهه بالفعلدن (لكن) استدراك ايچوندر استدراك متقدمدن تولد ايليان برتوهمى رفع ايلمكدركه مثلا جاءنى زيد دينلدكده زيد ايله عمر و بيننده كمال الفت وانسيت بولنديغندن عمر وك دخى كلديكى توهم اولندقده اول توهمى لكن عمرواً لم يجئ ديمكله رفع ايدرسك.
(اشبو لكن) ايكى كلام بيننده بولنوركه نفياً واثباتاً برى برينه مغاير اولورلر يعنى ماقبلنده بولنان كلام منفى اولور ايسه مابعدنده بولنان مثبت وماقبلنده بولنان مثبت اولور ايسه مابعدنده بولنان منفى اولور واشبو نفيا واثباتا تغاير همان لفظاً اولمقده منحصر اولميوب معناً دخى اولمغه شاملدر جاءنى زيد لكن عمرواً لم يجئ وزيد حاضر لكن عمرواً غائب ولم يجئ زيد لكن عمرواً جاء وزيد غائب لكن عمرواً حاضر قوللرمزده اولديغى كبى وبيلمليدركه اشبو لكن كلمه سى (ان) و (ان) و (كان) كبى بعض تخفيف اولنوب نونك سكونيله (لكن) قالوركه عاطفه اولان لكن كلمه سنه لفظاً ومعناً مشابه اولور شوصورتده لكن كلمه سى دخى فعله مشابهتدن خروج ايدوب ومع هذا عاطفه وغيرعامل بولنان لكن كلمه سنه مشابه اولديغندن وجوباً عملدن لغو اولنور (اخفش) و (يونس) هرنقدر ديكر اخواتنه قياسيله بونك دخى اعمالنى تجويز ايلمشلر ايسه ده لكن شيخ رضى بوكا بردليل بيلهمم ديمشدر.
(وبيلمليدركه كرك) مشدده وكرك مخففه اوله (لكن) كلمه سنك اولنده برواو كتورلمك جائزدر مثلا (ماجاءنى زيد ولكن عمرو حاضر)قولمزده اولديغى كبى اشبو واو ياعاطفه اولوب جمله يى جمله اوزرينه عطف ايلر وياخود واواعتراضيه در شيخ رضى ظاهر اولان واوك اعتراضيه اولمسيدر ديمشدر .
(وبيلمليدركه اشبو) لكن ده دخى بسيطه وياخود مركبه ميدر اختلاف

اولنمشــدر (بصریلر) بسیطه‌در مرکبه دکلدر دیدیلر واصل اولان دخی عدم ترکیب در (واما کوفیلر) مرکبه‌در (لا) کلمه‌سیله بر ده کاف زائده ایله مصدر ان‌مکسوره‌دن ترکب ایلمشدر اصلی لا کان‌در کافك حرکه‌سی سلب اولنه‌رق همزه‌نك کسره‌سی کافه نقل اولنوب وهمده حذف اولنه‌رق لکن اولمشدر ومرکب اولان بر کلمه‌نك جزء لفظی جزء معناسـنه دلالت ایلدیکی کبی لکن کلمه‌سنده دخی لاکلمه‌سی مابعدینك ماقبلی کبی اولمیوب بلکه مابعدینك نفیاً واثباتاً مخالف اولمسنی افاده ایلر وان کلمه‌سی کلام سابقدن متولد وهمك دفعیله‌مابعدنده جمله‌نك مضمو ننی تأکید وتحقیق ایلردیدیلر.

درس ٢٥٣

حروف مشبهه بالفعل‌دن (لیت) انشاء تمنی ایچوندر وتمنی طلب مالاطمع فیه (او) مافیه عسر دیمکله تعریف اولنور یعنی اشـبو باب‌ده تمنی ایله مراد حصـولنه طمع اولنمیان یعنی بر وقوعی ممکن اولمیـانی ویاخود ممکن الوقوع فقط حصولنده عسرت وبعدیت اولان بر نسنه‌یی طلب ایلمکدر شاعرك .

لیت‌الشباب یعود یوما فاخبره بمافعل المشیب

شعرنده وبر تحصیل مالدن امیدنی قطع ایلمش کیمسه‌نك لیت‌لی مالاً فاحج قولنده اولدیغی کبی مفادشعر کاشکه کنجلك زمانی برکون عودت ایلسه‌ده اختیارلغك بکا ایشلدیکنی یعنی غدر واذاسنی اکا خبرویرســه ایدم دیمکدر ومفاد مثال کاشکه مالم اولسه‌ده حج ایلســه ایدم دیمکدر کنجلك زمانك عـودتی غیر ممکن اولوب وبر نومیدك النه‌مال کچه‌رك حجه کیتمسی ممکن ایسه‌ده متعسردر

واما لیت کلمه‌سنك حصولی مترقب ومرجو اولان نسـنه اوزره دخولی نادردر واما واجب الوقوع اوزره دخولی مثلا لیت غداً یجیٔ دیمك غیر جائزدر.

وبيلمليدركه بعض ليت كلمه سندنصكره ايكى جزء منصوب اوله‌رق دخى كورلمشدر مثلا ليت زيداً قائماً قولمزده اولديغى كبى بونده جزء ثانى عند المحققين ليت‌نك خبر محذوفنده مستتكن ضميردن حال اولمق اوزره منصوبدر تقدير كلام ليت زيداً كائناً قائماًدر وامام‌فرا بوكبى محللرده ايكى جزء ليت معناسيله يعنى اتمنى فعليله مفعوليت اوزره منصوبدر كان اتمنى زيداً قائماً دينلمش كبى دركه اتمناه كائناً على صفة القيام ديمكدر ديدى

وامام كسائى بوكبى محللرده جزء ثانى مقدر بركان ايله منصوبدر تقدير كلام ليت زيداً كان قائماً دردیوب وشاعرك .

ياليت ايام الصبا رواجعا - وكنت فى وادى العقيق راتعا

شعريله استدلال وتقدير شعر ياليت ايام الصبا كان روا جعادرديدى لكن (فرا) ينه كندى رأيلرى اوزره توجيه ايدوب اتمنى ايام الصبا رواجعا ديمكدر ديدى . ومحققلر ليت‌نك خبرينى محذوف وآنده اولان ضمير مستتكن‌دن رواجعا كلمه‌سنى حال قيله‌رق تقدير شعر ليت ايام الصبا لنا رواجعا يعنى ليت ايام الصبا كائنة لنا حال كونها رواجعا ديمكدر ديديلر مفاد شعر كاشكه آوان عنفوان شباب رجعت ايدر اولسه‌لر ايدى وبنده سنيل صولرينك خرق وشق ايلديكى دره‌لرده اوتلسه ويايلسه ايدم ديمكدر كنجلكى ثروت وسامان اوزره ترجيحدر

درس ٢٥٤

حروف مشبهه بالفعل‌دن لعل كلمه‌سى انشاء ترجى ايچوندر (ترجى) ممكن الوقوع اولوب فقط وقوعنه وثوق واعتماد اولنه‌میان بر نسنه‌يه انتظار واملدن عبارتدركه (لعلك تعطينا) قولمزده اولديغى كبى برامر محبوبه (ولعل اموت الساعة) قولمزده اولديغى كبى برامر مكروهه ارتقاب وانتظاره شاملدر وبيلمليدركه كلام بار يده واقع اولان لعل كلمه‌لريله ترجى مخاطبلره عائددر زيرا جناب بارى ترجيدن منزه و مقدسدر مثلا (لعله يتذكر

اویخشی) قول شریفی اذهبا انتما علی رجاء کما التذکر والخشیة دیمکدر وبو سبو یهك ذهابی اولوب وحق اولانده بودر وفاضل تفتازانی بعض محل تحقیقده اطمــاعدن ایچون دخی اولور بیوردیلر (لعلکم تفلحون) قول شریفنده اولدیغی کبی وتحقیقدن بطریق الاطماع تعبیر ایلمك کریملرك اطماعنده خلف اولمدیغنه و دیکر نکت لطیفه یه دلالت ایلســون ایچوندر وبعضیلر کلام باریده وارد لعل کلمه لری ان کلمه سی کبی تحقیق ایچوندردیدیلر لکن شیخ رضی اشــبو ذهابی (لعله یتذکر او یخشی) قول شریفیــله منقوضدر دیه رك رد ایلمشدر زیرا فرعونك تذکر ایلمدیکی امر محققدر وفاضل عصام شیخ رضی نك ردینه جواب ویروب متفرع اولان ایکیدن بریدر محتملدرکه فرعوندن تذکر وقوع بولدی ایسه ده خوف وخشیت وقوع بولمش اوله دیمشدر .

ونحاتدن ابن انباری وبعض کیمسه لر لعل کلمه سنك بعضیکی معناســنه یعنی تعلیل ایچون دخی کلدیکنی ذکر ایلدیلر وترجی ممکن اولمیــان محلده لعل کلمه سنی شو معنا اوزره حمل ایتدیلر مثلا (لعلکم تفلحون ولعلکم تشکرون ولعلکم تتقون) امثالی قول شریفلرده لعل کلمه سنی کی معناســنه قیلدیلر . لکن جمهور نحات لعل کلمه سنك معناســنی بیانده برامر محبوب ویا برامر مکروهه ترقبده یعنی طمع واشفاقده اقتصار ایلدکلرندن صاحب کشــاف شو ذهابی رد ایلمشدر . وبلکه لعل کلمه سنك علیت وغرضیة عدم صلاحیتی متفق علیه در کورلزمیکه (دخلت علی المریض کی اعوده واخذت الماء کی اشربه) دنیلور حالبوکه کی لفظی یرینه لعل کتورلمك هرکز صالح اولەمز . و بعضیلر لعل نك بعض اســتفهام معناســنه دخی کلســنی مثلا هل زید قائم معناســنه اوله رق لعل زیداً قائم دینلمسنی ایراد ایلدیلرکه بو دخی برقول ضعیفــدر .

وبیلملیدرکه حروف جارەده سبقت ایلدیکی اوزره لعل کلمه سی لغة عقیلده حرف جر دخی اولور . واشــبو (لعل) کلمه ســنده اون لغة مسموع اولمشــدر (تسهیل) ده بیــان اولندیغی اوزره (لعل) (عل) (لعن) (لغن) (غن) (عن) (لان) (ان) (رعن) (رغن) (لعلت) در

وبعضیلر رعل وغن لغتلرینی دخی علاوه ایله اون ایکی یه بالغ قیلمشلردر وشیخ رضی ده شوایکی دانه اولمیوب اون اولکیلرایله بردهمدیله لعاء کلمه سی ذکر اولنمشدر شو صورتده لغاة مسموعه اون اوچ دانه اولمش اولور .

درس ٢٥٥

مبحث حروف العاطفه عطف بحثی مطلب اسمده مرور ایلدیکندن بوراده بیان ایده جکمز حروف عاطفه نك احوالیدر حروف عاطفه اون دانه در که واو فا ثم حتی او اما ام لا بل لکن کلمه لریدر وبعضیلر مفسره اولان (ای) کلمه سنی دخی حروف عاطفه دن قیلدیلر لکن اکثر نحات (ای) حرف تفسیردر ومابعدی عطف بیاندر دیدیلر وبعضیلر مفرد اوزره داخل بل کلمه سنی تدارك غلط ایچون موضوع اولوب حروف عاطفه دن دکلدر دیدیلر زیرا عندالفصحا بدل غلط بل لفظیله وارد اولمشدر لکن اکثر نحات بل لفظی مطلقا حروف عاطفه عدادنده ذکر ایلدیلر .

اشبو اون دانه حروف عاطفه دن واو فا ثم حتی یعنی شو درت کلمه جمع ایچوندر وبوراده جمعیله مراد او و اما کلمه لری کبی احدالشیئین ویاخود احدالاشیا ایچون اولمامرلیدر مثلا(جاءنی زید وعمرو)قولمزایله مراد زید وعمروك ایکیسنك دخی کلدیکنی افاده در آنجق بونلرك یکدیکرندن فرقلری (واو) مطلقا جمع ایچوندرکه معطوفیله معطوف علیه بیننده ترتیب بولنمق وبولنمامق شقلرینه شاملدر حضرت رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمزك(لایؤمن احدکم حتی یکون الله ورسوله احب الیه مماسواهما) قول نبویلرنده وحق سبحانه وتعالی نك (فکیف کان عذابی ونذر)دخی(ان هی الاحیواتناالدنیا نموت ونحیا)دخی(واسجدی وارکعی) قول شریفنده اولدیغی کبی فافهم و(فا) بلا مهلة جمع وترتیب ایچوندر وعدم مهلتك معناسی معطوفیله معطوف علیه بیننده بر عمل آخر تخالل ایلمامکدرکه مثلا جاءنی زید فعمرو قولمز زیدکلهرك وارایه برفاصله کیرمکسزین آنی متعاقبا همان عمروك دخی کلدیکنی مفیددر و (ثم) جمع وترتیب ایچوندر آنجق بونده

مهلت وتراخی واردرکه (مثلا جاءنی زید ثم عمرو) قولمز زیدکلهرك و آراده برمدة مصاحبتد نصکره عمروك دخی کلدیکنی مفیددر و (حتی) جمع وترتیب ایچوندر وبونده دخی مهلت وتراخی واردر لکن بونده اولان مهلت ثمده اولان مهلتدن اقلدر.

وبیلملیدرکه حتی نك معطوفی معطوف علیهدن جزء ضعیف ویاخود جزء قوی واقع اولورکه یعنی معطوف علیهه متعلق اولان فعلك غایت وانتهاسی قیلنمغه صالح اولور و بونکله فعلك جمیع اجزاءکله شمولی اولدیغی بیلنور مثلا (قدم الحجاج حتی المشاة) دینلدکده ادنی بر حالده اولان حتی ماشیلرك یعنی یایان یوریانلرك دخی کلدیکنی افاده ایلرکه آرتق راکبلرك بطریق الاولی کلدیکنی حاصلی قدومك جمیع حجاجه شمولنی مشعر اولور ومثلا (مات الناس حتی الانبیاء) دینلدکده افراد ناسدن حتی اك اقوی بولنان نبی ذیشانلرك ارتحال ایلدکلرینی افاده ایدوب موت وفنانك جمیع ناسه شمولنی مشعر اولور.

(وبیلملیدرکه) (حتی)نك (ثم)دن فرقی ایکی جهتلهدر (جهت اول) حتی نك معطوفی معطوف علیهدن جزء اولمسیدر شو مذکور ثمده شرط قیلنمامشدر (جهت ثانی) ثمده اولان مهلت بحسب الخارج اولوب حتی ده اولان مهلت بحسب الذهندر نتهکیم سبقت ایلیان مثاللرده اولدیغی کبی وبیلملیدرکه جزء اضعف ویاخود اقوی ایله انتها فعلك جمیع اجزاءکله شمولنی مفید اولدیغی کبی جزء اخیره ملاقی اولان شیئله دخی انتها مفید عمومدر نتهکیم (نمت البارحة حتی الصباح) دینلدکده اولدیغی کبی که نومك جمیع اجزاء لیله شمولنی مفیددر وبونده حتی حرف جردر.

وبیلملیدرکه جاره اولان حتی نك مجروری ماقبلنده اولان ذواجزادن جزء اخیر اولمغله وماقبلندن جزء اولمیوب بلکه جزء اخیره ملاقی اولان نسنه بولنمغه صالح وشو ایکی نوع افادهٔ عموم طریقنی حائزدر لکن عاطفه اولان حتی نك معطوفی ماقبلندن مطلقا جزء اولمغله مشروط اولوب ملاقیٔ جزء اخیر اولان حتی ایله معطوف اولهمز زیرا حتی ده اصل واکثر اولان جاره اولمسیدرکه عاطفه اولان دخی آنك اوزرینه محمولدر پس فرع مزیت

اصله اولشماملق ایچون عاطفه اولان حتی آنجق معنیین‌دن برنده مستعمل اولمش وتعلق حکمده اجزانك اتحادی اتحاد متجاورین‌دن عقلاً اعرف ووجوداً اکثر بولنمغله اظهر معنیین ایله‌که مدخولی ماقبلندن جزء اولمقدر تخصیص اولنمشدر. وخفی اولمیه‌که کوفیلر قلة وقوعندن ایچون حتی کلمه‌سنك عاطفه اولمسنی انکار ایله جاء القوم حتی ابوك ورأیتهم حتی اباك ومررت بهم حتی ابیك قوللرمز نحونده حتی کلمه‌سنی عاطفه قیلمیوب ابتدائیه قیلدیلر ومابعدنده اضمار عامل ایلدیلر فافهم.

درس ٢٥٦

حروف عاطفه‌دن (او) (اما) (ام) یعنی شو اوچ کلمه متکلمك عندنده مبهم وغیرمعین اولان احدالامرین ویاخود احد الاموره دلالت ایلمك ایچون وضع اولنمشلردر.

اشبو حروف دن (او) کلمه‌سی جملهٔ خبریه‌دن اوچ معنایه کلورکه اکر احدالشیئین‌دن خبرو یریلوب وعلی‌التعیین بیلنمز ایسه شك ایچون اولور (جاءنی زید اوعمرو) قولمزده اولدیغی کبی واکر علی‌التعیین بیلنوب ده مخاطبدن کتم اولنمق قصد اولنور ایسه ابهام ایچون اولور نته‌کیم لبید شاعرك (وهل انا الامن ربیعة اومضر) شعرنده واقع اولمشدر لبیدشاعر کندینك ربیعه ویاخود مضر قبیله‌لرینك قنغیسندن اولدیغنی بیلمز دکلدر لکن ابهام قصد ایلمشدر واکر علی‌التعیین معلوم اولوب وابهام دخی مقصود دکل ایسه تفصیل ایچون اولور مثلا برنسنه‌نك عرض اولمیوب جوهر اولدیغنی ویاخود برعکس بولندیغنی ویاخود ایکیسی دخی اولمدیغی اوزره استدلال قصداولنه‌رق هذا اما ان یکون جوهراً اوعرضا قولمزده اولدیغی کبی وخفی اولمیه‌که اول درس‌ده اوکلمه‌سنك یالکز شك ایچون اولدیغنی کوسترمامز مشترك اولدقلری معنایی ارائه وافاده‌در.

وبیلملیدرکه (او) کلمه‌سی امر حیزنده بولنسه اکر امرین‌دن هرایکیسنی جمع ایلمکده مأمور ایچون برفضیلة ومزیة وار ایسه اباحت ایچون اولور تعلم الفقه اوالنحو وجالس الحسن اوابن سیرین قوللرمزده اولدیغی کبی واکر

بعنی اضرب ایهما شئت

جمعنــده برفضیلة یوق ایسه تخییر ایچون اولور (اضرب زیداً اوعمرواً) قولمزده اولدیغی کبی.

و (بیلملیدرکه) مقام تمنیده اباحه جاری اولوب ومقام تحضیض وعرضده بحسب القرینه اباحه وتخییر محتمل اولور (لیت لی فرساً اوحماراً وهلا تتعلم الفقه اوالنحــو وهلا تضرب زیداً اوعمرواً والاتضرب زیداً اوعمرواً) قوللرمزده اولدیغی کبی واما مقام استفهامده آنجق لاعلی التعیین احدالامرینه دلالة ایچون اولور (ازید عندك اوعمرو) قولمزده اولدیغی کبی (وبیلملیدرکه) (او) کلمه‌سی بعض واومعناسنه‌ده کلور نته‌کیم شاعرك

وکان سیان ان لایسرحوا نعما اویسرحوه بها واغبرت السرح

شعرنده واقع اولمشــدر والی والا معنالرینه دخی کلورکه مابعدنده فعل مضارع ان مقدره ایله منصوب اولور نته‌کیم نواصب بحثنده مرور ایلدی وبل معناسنه اضراب ایچون کلورکه شو تقدیرده حرف عطف اولمیــوب حرف استیناف تسمیه اولنور ومابعدنده آنجق جمله واقع اولور .

وبیــلملیدرکه عاطفه اولان او کلمــه‌سی چوق کره مفردی مفرد اوزره عطف ایچــون اولدیغی کبی وبعض جمــله‌یی جمله اوزره دخی عطف ایدر (ما ابالی اقمت اوقعدت) قــولمزده اولدیغی کبی و بیلملیدرکه عاطفه اولان او کلمه‌ســنده معطوف علیه اوزره اول امرده شــك اوزره تنبیه ایچون بعض براماالفظی زیاده قیلنور مثلا (جاءنی امازید اوعمرو) دنیلور.

واما عاطفه اولان (اما) کلمه‌ســنده معطوف علیه اوزره بر (اما) لفظی کتورلمك واجبــدرکه مثلا جاءنی امازید واما عمرو دنیلور معطوف علیه اوزره اولان (اما) لفظی اول امرده شك اوزره تنبیه ایچون کتوریلور وایکنجی (اما) اوزره داخل اولان واوعاطفــه ایکنجی (اما) لفظی اولکی (اما) اوزره عطف ایچون کتــوریلور وایکنجی (اما) لفظی مابعدینی اولکی (اما) نك مابعــدینه عطف ایلرکه شوتقدیرده عبــارەده برلغو وفائده‌سز نســنه اولمدیغی ظاهر وهویدادر پس بعض نحــاتك اما

كلمه‌سی عاطفه دكلدر واكر عاطفه اولسه معطوف اوزرنده بولنمز ایدی وبرده عاطفه اولمش اولسه اوزرینه واوعاطفه دخی داخل اولمغله ایکی حرف عطفك اجتماعی لازم كلور ایدی دیه‌رك اعتراضلری ناجادر.

وبیلملیدركه شك وابهام وتفصیل معنالرینه محتمل اولمقده (اما) دخی (او) كیدر عاطفه اولان (او) و (اما) كلمه‌لری برمقدار بیلندی ایسه عاطفه اولان (ام) كلمه‌سندن دخی برنبذه بحث ایده‌لم.

درس ٢٥٧

خفی اولمیه‌كه (ام) كلمه‌سی ایكی قسم اوزره دركه یامتصله ویاخود منقطعه اولور (ام متصله) هركز همزهٔ استفهامسز استعمال اولنمز وهمیشه احد الامرین كندینی و برمقتضای فصاحت دیكری همزهٔ استفهامی ولی ایدر وامرین‌دن بری متكلمك عندنده لاعلی التعیین ثابت اوله‌رق مخاطبدن تعیینی طلب اولنمق اوزره ایراد اولنور ومتكلمه نسبتله امرینك برینك دیكری او زره تعیین‌ده رجحانی اولمامغله امرینه متساویین دخی اطلاق اولنور (ازیداً رأیت ام عمرواً) قولمزده اولدیغی كبی‌كه مخاطبك زید وعمرودن برینی كوردیكی معلوم اولوب آنجق كوریلان قنغیسی اولدیغی بیلنمدیكندن مخاطبدن تعیینی طلب ایلمكدن عبارتدر ومستویین‌كه زید ایله عمرودر برسی ام لفظی ودیكری همزهٔ استفهامی ولی ایلمشدر واكر ارأیت زیداً ام عمرواً دینلسه فصاحتده ازیداً رأیت ام عمرواً قولمزدن دون برتعبیره سلوك ایدیلمش اولور.

وبیلملیدركه مراد طلب تعیین اولمغله ام متصله‌نك جوابی احد الامرینی تعیین ایلمكله اولوركه مثلا مثال مز بورك جوابنده رأیت زیداً ویا رأیت عمرواً دینلور یوقسه نعم ولا كلمه‌لریله جواب ویریلمز زیرا بونلر تعیین افاده ایلمزلر.

واما همزهٔ استفهامه مقارن او واما كلمه‌لرینك جوابنده نعم ویاخود لا دینله‌بیلور مثلا اجاءك زید اوعمرو ویاخود اجاءك اما زید دینلدكده نعم دینسه زید ویاخود عمرو كلدی دیمك اولور ولا دینسه زید

و یاخود عمرو کلدی دیمك اولور زیرا بونلرده سؤال ایله مقصود مثلا لا علی التعیین زید و یاخود عمرو کلدیبی ویاخود کلدیبی بوراسنك بیانی طلبدر یوخسه ام متصله ده اولدیغی کبی تعیین مطلوب دکلدر و بیلملیدرکه ام متصله‌ده بعض نفی امرین ایله دخی جواب ویریلور مثلا ازیداً رأیت ام عمرواً قولمزده متکلم زید وعمرودن ایکیسنی دخی کورمدیکی حالده برینی کورمش اولمسنی اعتقادنده خطاسی محتمل اولدقده ما رأیت زیداً ولا عمرواً دینه‌رك جواب ویریلور .

واما ام منقطعه (اضراب عن الاول) ده بل لفظیو (ثانیده شك خصوصنده همزه کبیدر) وماقبلنده یا جملهٔ خبریه ویاخود استفهامیه واقع اولور (انها لابل ام شاة وزید عندك ام عمرو) قوللرمزده اولدیغی کبی‌که (مثال اولده) کورمش اولدیغی قطیعه یعنی سورینك دوه سوریسی اولدیغنه حکم ایدر ایکن دوه سوریسی اولمدیغی معلوم اوله‌رق آیا قیون سوریسیمیدر ویاخود شیٔ آخرمیدر دینه‌رك شك اولندقده شو کیفیتدن استفهام اولنه‌رق ام شاة دینمشدرکه (بل هی شاة) دیمکدر و (مثال ثانی) ده مخاطب عندنده اولان زید ویاخود دیکر برکیمسه میدر دینه‌رك استفهام اولنور ایکن زید اولمدیغی معلوم اوله‌رق عمرو ویاخود دیکر برکیمسه میدر شك اولنمغله بل عمرو دینلمشدرکه بل اعمرو عندك دیمکدر استفهام اولدن استفهام ثانیه اضراب واعراض اولنمشدر .

درس ۲۵۸

حروف عاطفه‌دن (لا) (بل) (لکن) شو اوچ کلمه معطوف علیه‌دن برینه علی التعیین اسناد حکم ایچون وضع اولنمشلردر آنجق بونلردن (لا) حرفی معطوف علیه ثابت اولان حکمی معطوفدن نفی ایچوندر بونده حکم معطوف علیه اولوب معطوفه دکلدر مثلا جاءنی زید لا عمرو دینلدکده زیده مجیئت ایله حکم اولنوب مجیئتك عمرودن نفینی مفید اولور و (بل) کلمه‌سی اثباتدنصکره اولور ایسه معطوف علیه‌دن حکمی معطوفه صرف ایلمك ایچون اولور بونده حکم لا کلمه‌سنك عکسنه اوله‌رق معطوفه‌در

معطوف علیهه دکلدر مثلا (جاءنی زید بل عمرو) قولمز بل جاءنی عمرو دیمکدر ومعطوف علیه مسکوت عنه حکمندهدرکه آندن واقع اولان اخبار بطریق القصد اولمیوب کانه مجیئت وعدم مجیئت ایله حکم اولنمامش کیبدر .

واما بل کلمه سی نفیدنصکره اولور ایسه بونده اختلاف اولنوب بعضیلر معطوف علیهدن نفی اولنان حکمی معطوفه صرف ایلمك ایچوندرکه مثلا (ماجاءنی زید بل عمرو) قولمز بل ماجاءنی عمرو دیمکدر ومعطوف علیه مسکوت عنه حکمندهدر دیدیلر و بعضیلر معطوف علیهدن منفی اولان حکمی معطوفه اثبات ایچوندر و معطوف علیه مسکوت عنه حکمنده اولوب و یاخود حکم کندندن منفیدر مثلا (ماجاءنی زید بل عمرو) قولمز بل جاءنی عمرو دیمکدر و معطوف علیه اولان زید مسکوت عنه حکمنده اولوب و یاخود (حکم مجیئت) زیددن منفیدرکه اشبو کلام عمروك کلوب زیدك کلدیکنی مفید اولور دیدیلر و (لکن) کلمهسی بلا نفی مستعمل اولمیوب یا مفردی مفرد اوزره ویاخود جملهیی جمله اوزره عطف ایچون اولور مفردی مفرد اوزره عطف ایچون اولور ایسه لا کلمهسنك نقیضی اولورکه معطوف علیه نفی اولنان حکمك معطوفه ایجاب واثباتنی اقتضا ایلر ماقام زید لکن عمرو قولمزده اولدیغی کبی قام عمرو دیمکدر وجملهیی جمله اوزره عطف ایچون اولور ایسه ذکر اولنان بل کلمهسی کبی اولوب بعد الاثبات مابعدینك نفینی و بعد النفی مابعدینك اثباتنی اقتضا ایدر .

(جاءنی زید لکن عمرو لم یجیٔ وماجاءنی زید لکن عمرو قدجاء) قوللرمزده اولدیغی کبی .

درس ٢٥٩

(مبحث حروف التنبیه وحروف الندا) حروف تنبیه دنیلان (الا) و (اما) و (ها) یعنی شو اوچ کلمهدرکه مخاطب متکلمك ایراد ایلیهجکی نسنهدن غافل اولمامق ایچون جملهلر اولنده کتوریلور و شو جهتله کندیلره

حروف تنبیه تسمیه اولنمشدر (الا زید قائم واما زید قائم) قوللرمزده اولدیغی کبی .

حروف تنبیـهدن (الا) و (اما) همزهٔ انکارایله حرف نفیدن مرکبلردر وانکار دخی معناً نفی اولوب ونفیك نفیی اثبات اولمغله اثبات وتحقیق افاده ایلمك ایچون ترکیب اولنمشلر وان معناسنه بولنمشلردر لکن عامل دکللردر وهر برجمله اوزره کرك خبریه وکرك طلبیه اوله داخل اولورلر وجمـلهیه مختص بولنمشلردر .

وبیلملیدرکه الا اکثر ندا اوزره واما قسم اوزره داخل اولور وبعض اما کلمهسنك همزهسی ها وعینه تبدیل اولنهرق هما وعما دخی واردر واحوال ثلثهده حذف الف ایله ام وهم وعم دخی دینور .

وخفی اولمیـهکه الا بعض حرف تحضیض اولور واما بعض حقا معناسـنه کلورکه مابعـدنده الف نون مادهسی مفتوح قیلنور نتـهکیم بحثنده مرور ایلدی .

واما حروف تنبیهدن (ها) جملهیه مختص اولمیوب جمله ومفرد اوزره دخی داخل اولور ومفرداتدن اکثر اسماء اشارهاوزره بولنور تاکه مخاطب اول اشارتلردنکه اسماء اشـارهنك معناسی آنجق آنکله تعین ایلر غافل اولمیه هذا وهاتا وهذان وهاتان وهؤلاء قولمزده اولدیغی کبی ونداده ای کلمهسنك صفتی اوزره وجوبا داخل اولور یاایهاالرجل کبی وبیلملیدرکه بعض اسماء اشـاره ایله حرف تنبیه فصل واقع اولور واشـبو فصل اکثر حرف قسم حذف اولنـهرق لفظةالله ایله ویاخود ضمیر مرفوع منفصـل ایله اولور (ها الله ذاالدار لادخلنها) و (ها انتم اولاء) قوللرمزده اولدیغی کبی .

(حروف ندا دنیلان) ده علی الاشهر بش دانه کلمـهدرکه (یا) و (ایا) و (هیا) و (ای) و (همزه) در (یا) ایله قریب و بعیده ندا اولنور و (ایا) و (هیا) بعید ایچون موضوعلردر و (ای) قریب و (همزه) اقرب ایچون وضع اولنمشـدر واما (وا) لفظی مشهور اولان ندبهده استعمال اولنور وبعض حروف ندادن (یا) مقامنده دخی قائم اولور مندوبی منادادە داخل قیلنلر (وا) کلمهسنی دخی مطلقا حروف ندادن عد ایلدیلر وندای بعیدده

بعدالهمزه الف ایله (آ) وبعدالهمزه الف و بعده یاء ساکنه ایله (آی) دخی ایشیدیلمشدرکه بونلر ایله حروف ندا سکزه بالغ اولور .

درس ٢٦٠

(مبحث حروف ایجاب) حروف ایجاب دنیلان (نعم) و (بلی) و (ای) و (اجل) و (جیر) و (ان) یعنی شو التی دانه کلمه‌در بونلردن (نعم) سبقت ایدن بر جمله‌نك کرك خبریه وکرك استفهامیه اوله وکرك مثبت وکرك منفی بولنه مضمونی تقریر وتحقیق ایچون کتوریلور مثلا قام زید ویاخود اقام زید دینلدکده نعم دینلسه نعم ماقام زید ونعم لم یقم زید دیمك اولور و (شو جهتله) ابن عباس رضی‌الله تعالی عنهما رب‌الناس افندمز حضرتلری الست بربکم قول شریفنك جوابنده نعم دیمك کفردر بیوردیلر .

(و بعضیلر اقرار وطلب اوزره) تحمیل ایچون نفی اوزره داخل همزهٔ انکاردنصکره بلی موقعنده نعم کتورلمسنی تجویز ایلدکلرندن الست بربکم جوابنده نعم دینلمسنی دخی تجویز ایتدیلر زیرا انکار معنا نفی اولوب نفی‌النفی ایسه اثبات اولمغله نعم کلمه‌سی انکار نفی‌دن مستفاد اثباتی تصدیق ایچون قیلنه‌رق کتورلمش اولور .

(بونلرك تجویزلری) نعم کلمه‌سی مع‌النفی همزه‌نك مدلولنی تقریر ایلمك اوزره مبنی اولوب ابن عباس حضرتلرینك کلامی ایسه همزه‌نك مابعدینی مقرر اولمسی اوزره مبنی اولمغله شو ایکی قول بیننده تناقض یوقدر واشبو بعضیلرك قولی عرفا بر درجه شهرت بولمشدرکه اکر برکیمسه (یازیدالیس لی علیك الف درهم)دیسه‌ده زید جوابنده نعم سویلسه اقرار ایلمش اولور .

(وبیلملیدرکه) افعل ویاخود لاتفعل کبی بر امر ویا نهی‌دنصکره نعم دینلسه شو تقدیرده نعم کلمه‌سنه حرف وعد دنیلور و بعدالاستفهام مثلا هل جاءك زید دینلدکده نعم دینلسه ویاخود جواب سؤال مقدر اوله‌رق صدر کلامده نعم دینسه مثلا شاعرك

نعم دار من لادار خير له‌الدنيا تذرالرياح يوماً احشاء مافيها

شعرنده اولدیغی کبی اشبو نعم کلمه‌سنه حرف اعلام دینلور شوایکی صورتده اولان نعم کلمه‌سنه حرف تصدیق دینلمز مکرکه بطریق التغلیب اطلاق اولنه وبیلملیدرکه نعم کلمه‌سنده درت لغة مسموعدر برسی نون وعینك فتحیله‌که مشهور اولان دخی بودر وایکنجیسی نونك فتحی وعینك کسریله و اوچنجیسی نونك وعینك کسریله‌ودردنجیسی نونك فتحی وعین مفتوحه‌یی حا حرفنه تبدیلی ایله اوقیمقدر .

درس ٢٦١

حروف ایجابدن (بلی) کلمه‌سی ایجاب نفیه‌مختصه بولنمشدر یعنی نفی متقدمی مطلقا نقض ایدرك ایجاب واثبات قیلمق ایچون کتور یلور مثلا الست بر بکم قول شریفنده بلی دیدیکمزده بلی انت ر بنا دیمش اولورز وماقام زید سویلیان کیمسه‌نك جوابنده بلی دینلسه قد قام زید دینلمش اولور وبعض بلی کلمه‌سنك علی سبیل الشذوذ تصدیق ایجابده استعمالی دخی کوسترلمشدرکه مثلا اقام زید سویلیان کیمسه‌نك جوابنده بلی دینلدکده اولدیغی کبی اشبو بلی کلمه‌سی مذهب اصح اوزره برأسها حرفدر امام فرانك اصلی بل لفظی اولوب آخرینه وقف ایچون برالف زیاده قیلمشدر ذهابنه زعم تعبیر اولنمشدر وحروف ایجابدن (ای) همزه‌نك کسری ویانك سکونیله بعدالاستفهام اثبات ایچون اولور وبعض نحات تصدیق خبرده دخی استعمالنی ذکر ایلدیلر هرحالده کندینه قسم لازم اولوب قسمسز استعمال اولنمز وفعل قسم هرکز کتوریلمز ومقسم‌به انجق لفظهٔ جلاله ورب ولعمری لفظلری اولمق ایله مشروطدر مثلا اقام زید دینلدکده ای‌والله ویاخود ای وربی و یاخود ای لعمری دینلورکه مع‌القسم زیدك قائم اولدیغنی تصدیقدر .

وحروف ایجابدن (اجل) کلمه‌سیکه همزه‌نك و جیمك فتحیله‌درو (جیر)

کلمه‌سیکه جیمك فتحی ویانك سکونی ورانك کسر ویاخود فتحیله امس ویاخود کیف وزننده‌در و (ان) کلمه‌سیکه حروف مشبهه بالفعل‌دن اولان ان کبی همزه‌نك کسری ونون مشدده‌نك فتحیله‌در اشبو اوچ دانه کلمه تصدیق خبر ایچون کلمشلردر مثلا برکیمسه اتاك زید دیدکده اجل ویاخود جیر ویاخود ان دنیلسه اول کیمسه‌یی تصدیقاً قداتی دینلمش اولور ولم یاتك زید دیدکده دینلسه لم یأت زید دینلمش اولور وبیلملیدرکه ان کلمه‌سی تصدیق دعا ایچون دخی کلمشدر نته‌کیم فضالة ابن شریك بر حاجت ایچون ابن زبیر حضرتلرینك نزدینه کلوب مرامنه نائل اولمدقده لعن الله ناقة حملتنی الیك یعنی بنی سکا کتورن ناقه‌یه الله لعنت ایتسون دیدیکنده ابن زبیر حضرتلری انّ وراکبها بیوردیلرکه یعنی اکا و آنك راکبنه دخی لعنت ایلسون دیمکدر .

وبیلملیدرکه ان کلمه‌سی بعدالاستفهام دخی کلمشدر نته‌کیم شاعرك

لیت شعری هل للمحب شفاء   من جوی حبهن ان اللقاء

شعرنده واقع اولمشدر مفاد شعر کاشکه محب وعاشقلره محبوبه‌لره اولان اولان محبتك حرقت والتهابندن شفا وارمیدر بیلسه ایدم اوت واردرکه اول لقا ووصلت‌در دیمکدر .

درس ٢٦٢

(مبحث حروف زیاده) حروف زیاده دینلان کلامده بعض زائد اوله‌رق دخی واقع اولان حرفلردر وبر کلمه‌نك زائد اولمسی آنسز اصل معنایه نقصانلق طاری اولماسیله بیلنور وکلامده کتورلملری یا تأکید معنا کبی برفائدهٔ معنویه ویا تزیین لفظ وتزیید فصاحت واستقامت وزن ورعایت سجع کبی فوائد لفظیه‌دن ایچون اولور والا عبث ولغو اولوب کلام فصحا وباخصوص کلام باری‌ده هرکز جاری اولمز ایدی

بعض زائد اوله‌رق واقع اولان حرفلر (ان) و (ان) و (ما) و (لا)

وحروف جردن (من) و (با) و (لام) و(كاف)در حروف زياده‌دن ان همزه‌نك كسرى ونونك سكونيله اولوب تأكيد نفى ايچون اكثر نافيه اولان ما كلمه‌سيله زياده قيلنور ما ان رأيت زيداً قولمزده اولديغى كبى وبعض مصدريه اولان ما كلمه‌سيله ولما لفظيله دخى زياده قيلنور (انتظرنى ما ان جلس القاضى و لما ان قام زيد قمت) قوللرمزده اولديغى كبى ودخى (ما) ء اسميه و حرف استفتاح اولان الا كلمه‌سندنصكره دخى بعض زائد اوله‌رق وقوعى كورلمشدر حق سبحانه وتعالى‌نك (ولقد مكناهم فيما ان مكناكم فيه) قول شريفنده (والا ان قام زيد) قولمزده‌اولديغى كبى .
وحروف زياده‌دن (ان) همزه‌نك فتحى ونونك سكونيله اولوب اكثر لما لفظيله ودخى لو كلمه‌سيله قسم متقدم بيننده زياده قيلنور (فلما ان جاء البشير) قول شريفنده (ووالله ان لو قام زيد قمت) قولمزده‌اولديغى كبى وبعض مقام انكارده دخى زياده قيلنور (أنا يجئ زيد) قولمزده اولديغى كبى وبعض كافيله دخى كورلمشدر شاعرك .

ويوما توافينا بوجه مقسم   كان ظبية تعطوالى ناظرالسلم

شعرنده ظبية لفظنك جرى ايله (كان ظبية) قولنده اولديغى كبى مفاد شعر اولوركه بر كون محبوبه بهجت وسروره مقارن وجه جميلى ايله اول يشل ياپراقلى سلم نام شجره‌يه لاجل التناول رفع راس ايليان آهولر كبى بزه وفا ايلر وحسن توجه كوستررر ديمكدر وحروف زياده‌دن (ما) لفظى معناى شرطى مفيد بش كلمه ايله يعنى ادوات شرط اولدقلرى حالده اذا ومتى واى واين وان كلمه‌لريله زياده قيلنور اذا ماتخرج اخرج ومتى ما تذهب اذهب و اياما تدعو ادعو و اينما تجلس اجلس و اما تفعل افعل قوللرمزده اولديغى كبى وما لفظنك بعض حروف جرايله دخى زياده‌لكى كورلمشدر حق سبحانه وتعالى‌نك (فبما رحمة من الله لنت لهم ومما خطيئاتهم اغرقوا وعما قليل) قول شريفلرنده (وزيد صديقى كما ان عمرواً اخى) قولمزده اولديغى كبى و بعض مع المضاف دخى زائد اولور حق سبحانه

وتعالى نك (ايما الاجلين قضيت) قول شريفنده (وغضبت من غير ماجرم) قولمزده اولديغى كبى .

وبوبابده بيلمليدركه كافه عن العمل اولان ما لفظنك عاملى عملدن منع آيلمك وعاملى داخل اوله ميهجنى ماده لر اوزره دخوله صالح قيلمق كبى تأثير قويسى اولمغله ذوائددن عد اولنمامشدر وحيثما واذما كلمه لرنده اولان ما لفظى كافه عن الاضافة اولوب وجازم اولملرينى مصححه اولمغله زائده دكلدر .

وبيلمليدركه (ما) ء كافه اوچ قسم اوزره بولنمشدر برقسمى عاملى عملى رفعدن كف ومنع ايدركه اول آنجق قل وكثر وطال يعنى شو اوچ فعله لاحق ومتصل اولور (فلما مدحت زيداً وطالما قدوشى بنا الاعداء وكثر ماشتمته) قوللرمزده اولديغى كبى .

وبرقسمى عاملى نصب ورفع عملندن كف ومنع ايدركه اول حروف مشبهه بالفعله لاحق اولور وبرقسمى عمل جردن كف ومنع ايدركه بعض حرفلره وظرفلره داخل اولور بعض داخل اولديغى حرفلر رب وبا وكافدر (ربما يود الذين كفروا) قول شريفنده وشاعرك .

فلئن صرت لاتحير جوابا لبما قدترى وانت خطيب

شعرنده (وكنت كما انت) قولمزده اولديغى كبى و بعض داخل اولديغى ظرفلر بعد وبين وحيث واذ كلمه لريدر فافهم .

وحروف زياده دن (لا) كلمه سى لفظاً وياخود معناً برنفيدنصكره مع الواو زياده قيلنور (ماجاءنى زيد ولا عمرو) قولمزده و حق سبحانه وتعالى نك (غير المغضوب عليهم و لا الضالين) قول شريفنده اولديغى كبى وان مصدريه دنصكره دخى زياده قيلنور حق سبحانه وتعالى نك (مامنعك ان لاتسجد اذامرتك) قول شريفنده اولديغى كبى و بعض قسم لفظنك اولنده دخى زياده قيلنور حق سبحانه وتعالى نك (لااقسم بيوم القيامة ولااقسم بهذا البلد) قول شريفنده اولديغى كبى واشبو لا لفظى زياده ايله نفى قسم صورتنده ابراز اولنمق كانه قسمدن استغنا اولنلور برحيثيتله جلاء قضيه

اوزره تنبیه ایچوندر ولا لفظنك شاذ اولەرق مع المضـاف دخی زیادەلکی کورلمشدر نته‌کیم شاعرك .

فی بئر لاحور سری و ما شعر   بافکه حتی اذا لصبح جشر

شعرنده واقع اولمشدر مفاد شعر رجل عاشق کیجه ایله هلاك قیوسـنده سیر ومشی ایدوب معشوقك مواعد کاذبەسـنه مفتون اولەرق صباح ضیا باش اولنجیـه دکن بئر هلاکده اولدیغنی بیلەمدی دیمکدر مفتون دنیـا اولانلرك خالی دخی بوکا ممـاثلدر وحروف زیادەدن من وبا ولام وکاف حروف جر بحثنده معنالرینی بیان صرەسنده کوسترلدی شوجهتله تطویل مقاله حاجت کورەمیز وعلیك المراجعه .

درس ٢٦٣

(مبحث حرف تفسیر) برمبهمی تفسیر ایچون وضع اولنـان حرفلر ایکی دانەدرکه بریسی (ای) لفظیدر همزەنك فتحی و یانك سـکونیله وبریسی (ان) لفظیدر همزەنك فتحی ونونك سـکونیله ای لفظیله مبهم اولان هر برمفرد و جمله دخی تفسـیر اولنور مثلا (جاءنی زید) دینـلدکده زید اسمیله مسمی برقاچ دانه اولوب وخبر و یریلان مثلا ابوعبـد الله دینمکله معروف اولان زید اولسـه زیدی تفسیر وایضاح ایچون ای ابوعبـدالله دنیلور ومثلا (زید قطع رزقه) دنیلسه رزقی قطع اولندی دیمك وفاتندن کنـایه اولمغله (قطع رزقه) جملەسی تفسـیر اولنور ایسه ای مات دینور وقس علیه .

واما (ان) لفظی معنـای قولده متقرر برفعـله مختص اولوب صریح قولدنصکره واقع اولمزکه مثلا قال زید انجاء عمرو دنیلمز بلکه قال زید جاء عمرو دنیلور وهله معنـای قولده اولمیـان فعلدنصکره هرکز واقع اولمز واکر مقدر اولان برمفعولی تفسیر ایلر حق سبحانه وتعالینك (ونا دیناه ان یاابراهیم) قول شریفنده اولدیغی کبی‌که ندا آنجق قولیله اولەجغندن

نداده معنای قول واردرکه مفاد کلام (نادیناه بلفظ) یعنی بزاکا برلفظیله ندا ایلدك دیمکدرکه (ان یاابراهیم) قول شریفی اول لفظی تفسیردر ومثلا (کتبت الیه‌ان ائت) قولمزده اولدیغی کبی‌که کتابة دخی لفظه متعلق اولمغله کتابتده دخی معنای قول واردر (کتبت الیه شیئاً) قولمز یعنی بن اکا برشی یازدم دیمکدر (ان ائت) قولمز اول شیٔ تفسیردر یعنی یازدیغم (ائت) لفظیدر دیمکدر پس مفاد عباره بن اکا مثلا فلان شیٔ کتور دیو یازدم دیمك اولور .

وبیلملیدر ان کلمه‌سی بعض مذکور اولان مفعولی دخی تفسیر ایلر نته‌کیم حق سبحانه و تعالی‌نك (ماقلت لهم الا ماامرتنی به ان اعبدوالله) قول شریفنده اولدیغی کبی ان اعبدوالله قول شریفی (به) ده اولان ضمیر مجروری تفسیردر وامرانجق قولیله اوله‌جغندن امرت‌ده‌دخی معنای قول واردر مفاد کلام اعبدوالله یعنی اللهه عبادت ایدك دیو بکا امرایلدیکك کبی بنده آنلره آنجق اول بکا امرایلدیکك نسنه‌یی سویلدمکه یعنی اللهه عبادت ایدك دیدم دیمکدر و بعض ان کلمه‌سی مذکور و اسم مظهر اولان مفعولی دخی تفسیر ایدر نته‌کیم حق سبحانه وتعالی‌نك (واوحینا الی امك مایوحی ان‌اقذفیه) قول شریفنده اولدیغی کبی‌که (ان اقذفیه) قول شریفی (مایوحی) ده اولان ما لفظنك تفسیریدرکه ماالفظی (ماواوحینا) فعلنك صریحا مفعولیدر .

درس ٢٦٤

(مبحث حروف المصدر) داخل اولدیغی برجمله‌یی مصدر تأویلنده قیلان حرفلر اوچ دانه‌درکه (ما) و (ان) و (ان) کلمه‌لریدر ما کلمه‌سی نافیه وموصوفه وموصوله وزائده وکافه ومصدریه اولور موصوفه وموصوله اولدقده اسمدر دیکرلرده حرفدر بوراده مانحن فیهمز معنای اخیرده بولنان یعنی مصدریه اولان ما کلمه‌سیدر .

ماء مصدریه اکثر جملهٔ فعلیه اوزره داخل اولور حق سبحانه وتعالی‌نك (وضاقت علیهم الارض بمارحبت) قول شریفنده اولدیغی کبی برجها دیمکدر.

وبعض جملهٔ اسمیه اوزره دخی دخولی کورلمشدر نته‌کیم امیرالمؤمنین رضی‌الله تعالی عنه وکرم الله وجهه افندمزك (بقوا فی الدنیا ماالدنیا باقیة) قول شریفنده اولدیغی کبی‌که بقوا فی الدنیا بقائها دیمکدر .

و ان کلمه‌سی همزه‌نك فتحی و نونك سکونیله اولوب آنجق افعال متصرفه اوزره داخل اولور ماضی و مضارعده بولنور و مضارعده اولدقده آنی منصوب قیلر (اعجبنی ان خرجت واردت ان اخرج) قوللرمزده اولدیغی کبی اعجبنی خروجك واردت خروجی دیمکدر .

و (ان) همزه‌نك فتحی ونون مشددهٔ مفتوحه ایله حروف مشبهه بالفعلدن اولوب آنجق جملهٔ اسمیه اوزره داخل اولور مکرکه آخرینه ماء کافه لاحق اوله شو تقدیرده جملهٔ فعلیه اوزره دخی داخل اولور(اعجبنی ان زیداً قائم)و(حسبت انما خرج زید) قوللرمزده اولدیغی کبی اعجبنی قیام زید وحسبت خروج زید دیمکدر تأویل مصدرك طریقی یوقاریلرده بیان اولندیغندن بوراده تکراره حاجت یوقدر .

درس ٢٦٥

(مبحث حروف التحضیض وحرف التوقع والتقریب والتحقیق والتقلیل)

برکشی‌یی برایشه تشویق وقندرمق ایچون وضع اولنان حرفلر درت دانه‌درکه آنلر (هلا) و (الا) و (لولا) و (لوما) کلمه‌لریدر وبونلر ایچون صدارة کلام واردر ولفظاً ویاخود تقدیراً و جوبا فعل اوزره داخل اولورلر(هلا ضربت زیداً وهلا تضرب زیداً وهلا زیداً ضربته)قوللرمزده اولدیغی کبی فعل مضارع اوزره داخل اولورلر ایسه اولی فعلی ایشلمك اوزره تشویق وقندرمق افاده ایدرلرکه مثلا هلا تضرب زیدا قولمز سن زید ضرب ایلمزمیسك یعنی نه طوررسك همان ضرب ایله دیمکدرکه امر مقامنده استعمال اولنور .

وماضی اوزره داخل اولورلر ایسه مخاطبك بر ایشی ایشلمیوب ترك ایلمسی اوزره توبیخ ولومی وکانه مستقبلده تدارکی اوزره حض وترغیبی افاده ایلر مثلا هلا ضربت زیداً قولمز زیدی ضرب ایتسك اولمزمی ایدی یعنی بردها اهمال ایلمه دیمکدر .

وحرف توقع وتقريب وتحقيق وتقليل تسميه اولنان (قد) كلمه‌سيدركه فعله خاص اولوب ماضى ومضارع اوزره داخل اولور و دخولنده تحقيق افاده ايلر آنجق بعض مواضعده ماضى اوزره دخولنده مع التحقيق والتوقع زمان حاله تقريبى مفيد اولور مؤذنك قد قامت الصلوة قولنده اولديغى كبى و بعض من غير توقع تحقيق وتقريب افاده ايلر مثلا ركوب زيده توقع وانتظار اوزره اولان كيمسه‌يه قد ركب زيد ديلدكده اولديغى كبى ونواصب وجوازم وحرف تنفيس يعنى سين وسوفدن مجرد فعل مضارع اوزره دخولنده غالبا مع التحقيق تقليل افاده ايلر (ان الكذوب قديصدق) قولمزده اولديغى كبى و بعض مجرد تحقيق ايچون دخى استعمال اولنور (قدنرى تقلب وجهك) قول شريفنده اولديغى كبى و بيلمليدركه قدكلمه‌سيله مدخولى اولان فعل بيننده قسم ايله فصل جائزدر نته‌كيم بعضيلرينك (قدوالله احسنت وقد لعمرى بت ساهراً) قولنده واقع اولمشدر مفادى تحقيق مولايه قسم ايدرمكه كيجه كوزلرمه اويقو كيرميه‌رك بيتوتت ايلدم ديمكدر .

درس ٢٦٦

(مبحث حرفى الاستفهام) استفهام ايچون وضع اولنان حرفلر (همزه) و (هل) كلمه‌لريدر بونلر دخى صدر كلامى مقتضيلردر وجملهٔ اسميه وجملهٔ فعليه اوزره دخى داخل اولورلر .

وبيلمليدركه همزهٔ استفهام ياطلب تصديق يعنى ايكى شى بيننده اولان نسبت تامه‌نك وقوعى ذهنك اذعان وايقان ايلمسيچون اولور (ازيد قائم واقام زيد) قوللرمزده اولديغى كبى وياخود طلب تصور ايچون اولور (ادبس فى الاناء عسل وافى الخابية ديسك ام فى الزق) قوللرمزده اولديغى كبى .

واما استفهاميه اولان هل كلمه‌سى آنجق طلب تصديق ايچون موضوعدر (هل زيد قائم وهل قام زيد) قولمزده اولديغى كبى و آنجق طلب تصديق ايچون اولديغندن هل كلمه‌سنك (خبرى فعل اولان جملهٔ اسميه) اوزره وياخود (لاجل التخصيص مفعولى متقدم جملهٔ فعليه) اوزره دخولى استحسان اولنمامشيدركه (هل زيد قائم وهل عمرواً عرفت) تركيبى قبيح عد اولنمشدر زيرا فعل اوزره مرفوع ويامنصوبى تقديم تصديقك نفس فعليله حصولى

استدعا ایدرکه شو حال هل برحاصلك حصولنی طلب ایچون اولمق لازم کلور ایدی بو ایسه اولهمز و برده هل کلمه‌سی فی‌الاصل (قد) معناسنه‌در نته‌کیم (هل اتی علی‌الانسان) قول شریفنده اصلی اوزره کلمشدر قد ایسه لوازم فعلدن اولمغله اومعناده اولان هل دخی لوازم فعلدن اولمش اولور وهرنقدر مؤخراً استفهامیه قیلنمش ایسه‌ده ینه اصلنی یاد ایدرك فعله یك راغب بولنمشدر شوجهتله (هل زید قائم وهل عمرواً عرفت) دینلسه ایدی فعلی کندندن آیرو کوروب عهد قدیمی تذکر ایله محزون اولورایدی واما خالص جملهٔ اسمیه اوزره داخل اوله‌رق فعلی کورمز ایسه کوزدن ایراغ اولان قلبدن دخی ایراغ اولور مصداقنجه فعلی کورمامکله متسلی اولور واما (ازید قام‌واعمرواً عرفت) دینمکده هرکز برمانع یوقدر زیرا قول اول تصور فاعلی و قول ثانی تصور مفعولی طلبدر طلب تصدیق دکلدر و برده (همزه) استفهامده اصل اولوب اویله اصلنی یتوره‌رك تحزن وتحسره مبتلا اولمدن بریدر .

وبیلملیدرکه همزهٔ استفهامده مسئول عنه همزه‌یی ولی ایلیان کلمه‌درکه مثلا (اضربت زیدا) قولمزده‌فعلدر وشوقولمز اکراستفهامیله ضربك زید اوزره وقوعنی بیلنمك استنلیور ایسه طلب تصدیق اولوب واکر زیده برفعلك تعلیقی بیلنوب لکن تعلق ایدن فعل‌ضرب ویاخود غیرمیدر بیلنمك استنلیور ایسه تصور مسندی طلبدر .

ومثلا (أنت ضربت) قولمزده شك ضاربده اولوب‌مسئول عنه‌فاعلدر ومثلا أزیداً ضربت قولمزده شك مضروب ده اولوب مسئول‌عنه مفعولدر وسائر متعلقات بوقیاس اوزره معلومدر .

درس ٢٦٧

خفی اولمیه‌که مواضع استعمالی اعتباریله همزه‌ده اولان تصرف هل کلمه‌سنده اولان تصرفدن اکثر بولنمشدرکه همزهٔ استفهام یدی موضعده هل‌کلمه‌سندن من‌حیث الاستعمال ممتازدر .

(اولکیسی) برجمله‌ده مع‌وجودالفعل همزه‌نك اسم‌اوزره دخولی‌من‌غیر قبح جائزدر واما هل کلمه‌سنك دخولی‌قبیحدر نته‌کیم درس سابقمزده‌بیلندی .

(ایکنجیسی) همزهٔ استفهام انکار توبیخی وانکار ابطالیده مستعمل اولور واما هل کلمه‌سی علی وجه الانکار هرکز استعمال اولنمز انکار توبیخی همزه‌نك مدخولی اولان فعلك وقوعی لایق دکل ایکن واقع وفاعلی معلوم اولدقه‌در حق سبحانه وتعالی‌نك (اتقولون علی الله مالاتعلمون) قول شریفنده اولدیغی کبی وانکار ابطالی همزه‌نك مدخولی اولان فعلك وقوعی لایق اولمدیغی کبی هرکز واقع اولمیوب ومدعیسی کاذب اولدقه‌در حق سبحانه وتعالی‌نك (افاصفاکم ربکم بالبنین) قول شریفنده اولدیغی کبی .

(اوچنجیسی) همزهٔ استفهام فی‌الحال واقع اولان برفعلك انکاری ایچون استعمال اولنمغه صالح اولوب مثلا (اتضرب زیداً وهواخوك) دینه‌بیلور واما هل سین وسوف کبی مدخولی اولان فعل مضارعی استقباله تخصیص ایلیه‌جکندن فی‌الحال واقع اولان فعلك انکارینه صالح اولمیوب هل تضرب زیداً وهواخوك دیمك جائز اوله‌مز (وبرده) اتضرب زیدا قولمز (اترضی بضربك زیداً) دیمکدرکه حقیقة مسئول عنه اولان فعل محذوفدر هل ایسه استفهامده همزه کبی اولمیوب ضعیفدر فعلنی حذف جائز اوله‌مز وحالبوکه هل انکار ایچون هرکز مستعمل اولمدیغندن شومحلی آیریجه افرازمز تزیید فائده ایچوندر .

(دردنجیسی) همزهٔ استفهام مخاطبی اقرار اوزره حمل ایچون نفی اوزره دخی داخل اولور (الم نشرح لك صدرك) و (الم یجدك یتیما فاوی) و (الیس ذلك بقادر) (والست بربکم) قول شریفلرنده اولدیغی کبی واما هل هرکز نفی اوزره داخل اولمز .

(بشنجیسی) همزهٔ استفهام ام متصله‌ده احدالامرین دن استفهام قصد اولنورکه مستفهم عنه متعدد در پس انسب والیق اولان باب استفهامده اصل واقوی اولان همزه‌یی استعمال ایلمکدر و برده ام متصله‌ده حکم ذاتا ثابت ومعلوم اوله‌رق آنجق احدالامرینك تعیینی طلب اولنور هل کلمه‌سی ایسه آنجق طلب تصدیق یعنی طلب حکم ایچون بولنمغله هل کلمه‌سنك ام متصله ایله بولنه‌میه‌جغی شوجهتله دخی ظاهردر واما ام منقطعه ایله بولنورکه (هل زید عندك ام عمرو) دنیلور زیرا ام منقطعه‌ده استفهام ثانیله اولدن اضراب واعراض قصد اولنور وانجق ام منقطعه بل معناسنه وهمزه ایله مقدر اولوب معمول به اشبو استفهام ثانی اولور قولمز بورده (ام عمرو)

عبارەسی بل اعمرو عندك دیمکدر مستفهم عنه متعدد اولمیوب ام منقطعه ایله هل کلمه‌سنك بولنمسنه برمانع یوقدر .

(التنجیسی) همزهٔ استفهام حروف عاطفه‌دن (واو) و (فا) و (ثم) اوزره داخل اولورکه مثلا (اومن کان)(وافمن کان)(واثم اذا ماوقع) دنیلور واما هل کلمه‌سنك دخولی جائز اوله‌مز .

(یدنجیسی) مثلا (جاءنی زید) ویاخود (رأیت زیدا) ویاخود (مررت بزیدا) سویلیان کیمسه‌نك جوابنده انکار ویاخود استفهام طریقیله ازید ویاخود ازیدا ویاخود ابزید دیمك جائزدر واما هل زید ویاخود هل زیداً ویاخود هل بزید دیمك جائز دکلدر (همزه‌نك هل‌دن من حیث) الاستعمال جهات امتیازی بیلندی ایسه بیلملیدرکه استفهامیه اولان هل کلمه‌سی دخی همزه‌دن درت موضعده من حیث الاستعمال ممتازدر .

(اولکیسی) هل کلمه‌سی بعض اثباتده تقریر ایچون کلورکه همزه اثباتده تقریرایچون اوله‌مز (هل ثوب الکفار) قول شریفنده اولدیغی کبی الم یثوب الکفار دیمکدر .

(ایکنجیسی) هل کلمه‌سی بعض مفید نفی اولوب وحتی مابعدنده قصداً للایجاب ادات استثنادن الا کلمه‌سی کتورلمك جائز اولورکه همزه‌ده شوحکم جاری اوله‌مز (هل جزاء الاحسان الاالاحسان) قول شریفنده اولدیغی کبی‌که ماجزاءلاحسان الاالاحسان دیمکدر .

(اوچنجیسی) هل کلمه‌سنك اوزرینه حروف عاطفه‌دن واو وفا وثم‌نك دخولی جائزدر (فهل انتم مسلمون) قول شریفنده وشاعرك (و هل انا الا من غزیة) شعرنده (واسلم علیه ثم هل یلتفت الی) قولمزده اولدیغی کبی واما همزه اوزره داخل اوله‌مزلر .

(دردنجیسی) هل کلمه‌سی وسائر کلمات استفهام (ام) دنصکره واقع اولورلر و اما همزه اصالتی جهتله اوله‌مز (هل رأیت زیداً ام هل اکرمته وامن یجیب السائل وام کیف ینفکه الشبع وام ای عالم یشفع قوللرمزده) اولدیغی کبی .

وخفی اولمیه‌که براسم استفهام دنصکره ام لفظی کلسه ام متصله آنجق همزه ایله مسبوق اوله‌جغندن اشبو ام لفظی هرحالده ام منقطعه‌در و شوحالده

اكر اشبو ام لفظنك مابعدینی آنده اشراك ایتمك و ربط اولنمق قصد اولنور ایسه ام لفظندنصکره اول اسم استفهام اعاده وتکرار قیلنمق واجبدر (من یطعمنی ام من یسقینی) قولمزده اولدیغی کبی وا کر اشراك وربط مقصود اولمز ایسه اعاده جائز اولور (من یطعمنی ام یسقینی زید) کبی .
وهل کلمه‌سندنصکره ام لفظی کلور ایسه اخواتی اولان اسماء استفهامه حملاً هل لفظی اعاده ایلمك وچونکه هل همزه کبی صرف استفهام ایچون اولدیغندن اعاده ایلمامك دخی جائزدر .

درس ٢٦٨

(مبحث حروف الشرط) شرط ایچون وضع اولنان حرفلر اوچ دانه‌درکه (ان) و (لو) و (اما) کلمه‌لریدر و اسماء شرط دخی واردرکه آنلردن اسم وفعل مطلبلرنده بحث مرور ایلدی حروف شرطدن (ان) همزه‌نك کسری و نونك سکونیله کلمهٔ مجازاتدن اولوب کرك ماضی وکرك مضارع اوزره داخل اوله‌استقبال‌ایچوندر مثلا (ان تکرمنی اکرمك وان اکرمتنی اکرمتك) قوللرمزده اولدیغی کبی مفادلری مختلف اولمیوب بردرکه کله‌جکده سن بکا اکرام ایدرایسه‌ك بنده سکا اکرام ایدرم‌دیمکدر واشبو ان کلمه‌سنده اصل اولان اسماء شرطدن اذا کلمه‌سنك خلافنه اوله‌رق وقوع شرطك غیر مجزوم‌اولمسیدر لکن بعض وقوع‌شرط مجزوم‌ایکن تجاهل‌طریقنه‌کیدیلمك ویاخود مخاطبك وقوع‌شرط مجزومی اولمدیغندن کلامی آنك‌اعتقادی‌اوزره جاری قیلمق‌ویاخود وقوع شرط مجزومی اولان‌مخاطب جاهل منزلنه تنزیل ایدیلمك وبو کبی نکته‌لردن ایچون مقام جزم‌ده دخی استعمال اولنور .
وبیلملیدرکه اکر اول‌کلامده شرط اوزره قسم تقدم ایدرایسه اوشرطك لفظاً ویاخود معناً ماضی اولمسی‌لازم اولوب وجواب آتی لفظاًقسمه جوابه قیلنور واما معناده قسمه وشرطه‌دخی جوابدر (والله‌ان‌اتیتنی لاکرمتك) و(والله ان‌لم‌تأتنی‌لابغضتك) قوللرمزده اولدیغی کبی وا کرشرط‌ویاخود غیر شرط تقدم ایدرك اجزاء کلام بیننده قسم توسط‌ایلر ایسه جائزدرکه قسم طرفی اعتبار اولنوب شرط لغو اولنه‌که جواب مثلا جزمدن عاری‌اولمق

ومضارع مثبت ایسه نون تأکید ادخال ایدیلمك کبی قسمك اقتضا ایلدیکی
حال اوزره بولنه وجائزدرکه شرط طرفی اعتبار اولنوب قسم لغو اولنه که جواب
مقتضای شرط اوزره کتوریله مثلا (اناوالله ان تأتنی لآتینك وان اتیتنی والله
لاتینك) ویاخود (اناوالله ان تأتنی آتك وان تأتنی والله آتك) دیمك جائزدر
وبیلملدرکه قسم بعض اول کلامده مقدراولور ومقدراولدقده دخی ملفوظ
حکمنده اولوب مابعدنده اولان شرط لفظاً ویاخود معناً ماضی اولملی لازمدر
وجواب آتی قسمه جوابدر حق سبحانه وتعالی نك (لئن اخرجوا لایخرجون)
قول شریفنده اولدیغی کبی که والله لئن اخرجوا لایخرجون دیمکدر ولایخر-
جون جواب قسمدر جواب شرط دکلدر زیرا جواب شرط اولمش اولسه
حذف نونیله مجزوم اولەرق لایخرجوا دیملی ایدی ودخی حق سبحانه
وتعالی نك (وان اطعتموهم انکم لمشرکون) قول شریفنده اولدیغی کبی که والله ان
اطعتموهم انکم لمشرکون دیمکدر (انکم لمشرکون) جواب قسمدر جواب
شرط دکلدر زیرا اکر انکم لمشرکون جواب شرط اولمش اولسه جزا جملهٔ
اسمیه واقع اولدقده دخول فاواجب اولمغله فانکم لمشرکون دیملی ایدی فافهم

درس ٢٦٩

حروف شرطدن (لو) کلمه سی ماضیده بر امرك حصولی ینه ماضیده
مقدر بر امرك حصولنه تعلیق ایچون وضع اولنمشدر وماضیده مقدر بر
امرك حصولی ایسه قطعیاً منتفی اولمغله اکا تعلیق اولنان امرك دخی حصولی
منتفی اولمق لازمدر مثلا (لوجئتنی لاکرمتك) یعنی سن بکا کلمش اولسه
ایدك بن سکا اکرام ایدر ایدم دینسه زمان ماضیده اکرامك حصولی ینه
زمان ماضیده اولمسی تقدیر اولنان مجیئتك حصولنه تعلیق اولنمش اولوب
زمان ماضیده ایسه مجیئتك انتفاسی مجزوم اولمغله اکرامك دخی انتفاسی
لازم کلور شوجهتله (لو) کلمه سی وهی لانتفاء الثانی لانتفاء الاول دینمکله
تعریف اولنمشدر یعنی (لازم اولان) شرطك انتفاسندن ایچون (ملزوم
اولان) جزانك انتفاسنی کوستریر بر کلمه‌در دیمکدر ٭
وبعض مقام استدلالده جزانك شرطه لزومی قصد اولنوب (لازم اعتبار
اولنان) جزانك منتفی اولمسیله (ملزوم اعتبار اولنان) شرطك منتفی

اولدیغنه اســتدلال اولنور نته‌کیم (لوکان فیهما آلهة الاالله لفسدتا) آیت کریمه‌سنده انتفاء فسادیله انتفاء تعدد اســتدلال اولنمشدر وشو اجلدن ابن حاجب حضرتلری لوکلمه‌ســنده خلاف مشهور اوله‌رق وهی لانتفاءالاول لانتفاءالثانی بیورمشلردر .

وبعض لو کلمه‌سی ایله برنســنه‌نك بیان استمراری اراده اولنه‌رق اول نسنه ابعــد نقیضینی ایله ربط اولنوب ایراد اولنور (لواهانتی لاکرمته) قولمزده اولدیغی کبی‌که اکرامك استمرار وجودنی بیاندر زیرا اهانة تقدیرنده دخی دریغ اکرام ایلمیوب اهانة بیله مستلزم اکرام اولدقده صدق واســتقامتك اکرامی بطریق‌الاولی مستلزم اوله‌جغی درکاردر .

(وبیلملیدرکه) کرك (ان) وکرك (لو) کلمــه‌سی اوله لازم‌الفعل اولوب اسم اوزره‌داخل اولمزلر وحق سبحانه وتعالی‌نك (وان احد من‌المشرکین استجارك) دخی (ولوانتم تملکون) قول شریفلرنده فعل مقدردر مذکوراولان استجارك وتملکون اول فعل مقدری مفسرلردر وشواجلدن لوکلمه‌ســندن صکره اولان الف نون ماده‌سنك فتحی لازمدر زیرا لو کلمه‌سندنصکره البته برفعل بولنه‌جغندن الف نون ماده‌سی مع‌جملتها تأویل مفرد وحکم مصدرده اوله‌رق اول فعله فاعل قیلنور قاعده اصل اولان ایسه افراد اولوب مفرد موقعنده ایســه الف نون ماده‌سی مفتوح قیلنور وبنــه جهت مذکوردن ایچون لو کلمه‌سندنصکره واقع الف نون ماده‌ســنك خبری اکر مشتقاتدن اولوب اشــتقاق فعل ممکن ایسه فعل محذوفدن عوض کبی اولمق ایچــون خبری فعــل کتورلملیدر مثلا لو انك منطلق انطلقت دیه‌جك یرده لو انك انطلقت انطلقت دیملیدر دینلمشدر واما جامد اولوب اشــتقاق فعل ممکن دکل ایسه اول اسم جامدکده خبر وقوعی جائزدر حق سبحانه وتعالی‌نك (ولو ان مافی الارض من شجرة اقلام) قول شریفنده اولدیغی کبی .

درس ۲۷۰

حروف شرطدن (اما) همزه‌نك فتحی ومیمك تشدیدیله اولوب متکلمك خارجا ویاخود ذهنا اجمال ایلدیکی نسنه‌یی تفصیل ایچون وضع اولنمشــدر مثلا (جاءنی اخوتك اما زید فاکرمته‌واما عمروفاهنته واما بشر فاعرضت

عنه) قولمزده اولدیغی کبی وبعض اجمال تقدم ایتمیوب آنجق استیناف ایچون
کتوریلورکه اوائل کتبده اولان اما کلمه‌لری بوقبیلدندر دینمشدر واما
کلمه‌سی تفصیل مجمل ایچون اولدقده تکراری واجبدر وبعض برقسمنك
ذکریله دخی اکتفا اولنور لکن بوده ذکر اولنان قسم غیر مذکورك
ضدی اولدقده‌در زیرا احد ضدینك آخر اوزره دلالتی واردر حق
سبحانه وتعالی‌نك (فاماالذين فی‌قلوبهم زيغ فيتبعون ماتشابه) قول شریفنده
اولدیغی کبی شو مذکور قرینه‌سیله معلومدرکه قسم‌اخر واماالذين فی‌قلوبهم
زيغ فيتبعون المحكمات اوله‌جقدر لکن اولی‌الالبابه غیر خفی اولدیغندن
برقسمنك ذکریله اکتفا اولنمشدر .

(وبیلملیدرکه اما) کلمه‌سنده فعل شرطك حذفی همیشه التزام اولنمشدر
وفعل شرط محذوفدن عوض اولمق اوزره (اما) ایله فاء جزائیه بیننده
(اما) حیزنده بولناندن برجزء کتوریلورکه اوده یامنصوب ویاخود مرفوع
بولنور (امازيد فمنطلق)(واما يوم‌الجمعة فزيد منطلق)قوللرمزده اولدیغی
کبی لکن اشبو تعویض اولنان جزء متعلقات شرطدنمیدر ویاخود متعلقات
جزادن اولوب تقدیم وتعویضمی اولنمشدر اختلاف واقع اولمشدر .

نحاتدن (سبویه) فعل شرط محذوفدن مطلقا حیز فاده بولناندن یعنی
متعلقات جزادن برجزء تعویض اولنور دیدی واما حیز فاده اولانك فا
اوزره تقدمی جائز قیلمق خاصه‌سنی کوردی سبویهك بیانی اوزره (امازيد
فمنطلق) قولمزك اصلی مهما يكن من شئ فزيد منطلق و (اما يوم‌الجمعةفزيد
منطلق)قولمزك اصلی مهما يكن من شئ فزيدمنطلق يوم‌الجمعة درونحاتدن
(مبرد) فعل شرط محذوفدن مطلقامتعلقات شرطدن برجزءتعویض‌اولنور
دیدی مبردك بیانی اوزره (اما زيد فمنطلق) قولمزك اصلی مهما يكن زيد
فمنطلق در وجزاده مبتدا محذوف اولوب فهو منطلق تقدیرنده‌در و(اما
يوم‌الجمعةفزيدمنطلق) قولمزك اصلی مهمايكن‌من شئ يوم‌الجمعة فزيدمنطلق در
(ونحاتدن‌ماذنی) حیز (فا) ده بولنان جزءك (فا) دن مع قطع‌النظر یعنی‌مانع
آخر بولنمیوب (فا) اوزره‌تقدمی‌جائزاولورایسه‌مثال مذکورلرده‌اولدیغی کبی
(مذهب سبویهی) واکر مانع آخر بولنوب‌فا اوزره تقدمی‌جائزاولمزایسه
مثلا (اما يوم‌الجمعة فان زيداً منطلق) قولمزده اولدیغی کبی‌زیرا ان کلمه‌سنك

حيزنده بولنان ماقبلنده عمل ایده‌میه‌جکندن (یوم الجمعه) قولی منطلق لفظنه ظرف قانه‌میوب شوجهتله بوکبی محلده‌ده مذهب مبردی انتخاب ایلمشدر .

درس ٢٧١

(مبحث حرف الردع وتاء التأنيث الساكنه) خفی اولمیه‌که ردع وزجر ایچون وضع اولنان حرف کلا لفظیدرکه اویله دکل دیه‌جك یرده استعمال اولنور مثلا برکیمسه سکا فلان يبغضك يعنی فلان سکا بغض ایدیور دیسه آنی رد ومنع مقامنده کلا دیرسه‌ك که اویله دکل اول کیمسه بزه بغض ایتمز دیمکدر وبعد الامر کلا دینلدکده نفی اجابة ایدیلمش اولور مثلا برکیمسه سکا تعال یعنی کل دیسه‌ده سنده مقابلنده کلا دیمش اولسه‌ك هرکز کلم دیمك اولور . وکلا لفظی بعض حقا معناسنه دخی کلورکه کندیله برجمله‌نك تحقق مضمونی قصد اولنور حق سبحانه وتعالی‌نك (کلا ان الانسان ليطغی) قول شریفنده اولدیغی کبی وشو صورتده کلا اسمدر وحرف اولان کلایه مشاکل اولدیغندن مبنی‌در دینلسه بجادر لکن نحات حقا معناسنه اولان کلا دخی حرفدر وکندیله ان کبی برجمله‌نك تحقیق مضمونی مقصود اولوب بوایسه حرفیتدن خروجنه بادی اوله‌مز دیمشلردر .

واما تاء تأنیث ساکنه دنیلان مسندالیهك تأنیثنه علامت اولسون ایچون فعل ماضی‌یه لاحق اولور وساکنه اولمسی زیرا فعلده اصل اولان بنا اولمغله لاحق اولدیغی کلمه‌نك بناسنه اول امرده تنبیه ایچوندر نته‌کیم اسمده اصل اولان اعراب اولمغله آنلره لاحق اولان تاء تأنیث متحرکه بولنمشدر. احکام مؤنثدن وبرعاملك تأنیث ویا تذکیری واجب ویا جائز اولمسی احوالندن مطلب اسمده صورة کافیه‌ده بحث مرور ایلمکله بوبابده تطویل مقاله حاجت کورەمیز.

درس ٢٧٢

(مبحث التنوین) تنوین لغة برکلمه‌یی نونلندرمق معناسنه‌در واصطلاحاً (نون ساکنة تتبع حرکة الاخر لا لتأکید الفعل) دینمکله معرفدر یعنی تنوین بذاتها ساکنه برنوندرکه وجودده برکلمه‌نك حرف آخرینك حرکه‌سنه تابعدر تأکید

فعل ایچون دکلدر شو تعریفمزدن من ولدن ولم یکن لفظلرنده اولدیغی کبی اواخر کلمه اولان نونلر وتأکید فعل ایچون موضوع نون تأکید خارجدر .
وبیلملیدرکه تنوین التی نوع آوزره بولنمشدر .
(اولکیسی) تنوین تمکن درکه جمع مؤنث سالمك و (جوار) و (غواش) نحوینك غیری اسماء معربه یه لاحق اولور زید ورجل وضارب کلمه لرنده اولدیغی کبی لاحق اولدیغی کلمه نك اعرابده اصالة وتقررینه دلالة ایلر .
(ایکنجیسی) تنوین تنکیردر معرفه یی نکره دن فرق ایچون اسماء مبنیه یه لاحق اولور مثلا صه کلمه سی منون اوله رق اوقنسه آخرنده اولان تنوین تنوین تنکیر اولوب معناسی اسکت سکوتا مافی وقت ما دیمك اولور وتنوینسز اوله رق صه دینسه معرفه اولوب اسکت السکوت الان دیمك اولور ومثلا سیبویه لفظی منون اوله رق اوقنسه نکره اولوب شو اسمیله مسمی برذات مراد اولنور وتنوینسز اوقنسه معرفه اولوب ذات معروف مراد اولنور شو مذکور اکثرك ذهابیدرکه تنوین تنکیر اسماء مبنیه یه تخصیص اولنمشدر واما بعضیلر هر بر نکره یه لاحق تنوینی تنوین تنکیر قیلدیلر وبر تنوینك لاحق اولدیغی کلمه نك اعرابده اصالتنه دلالتله بیله نکره اولدیغنی دخی افاده ایلمسنده بر بأس اولمیوب مثلا رجل لفظنده اولان تنوینك هم تنوین تنکیر وهم تنوین تمکن اولمسنده بر مانع یوقدر دیدیلر واصح اولان دخی بودر شو بیانه کوره تنوین تمکن ایله تنوین تنکیر بیننده عموم وخصوص من وجه واردر فلیتأمل
(اوچنجیسی) تنوین عوض در تنوین عوض محذوف اولان مضاف الیه دن عوض اوله رق مضافه ویاخود بر محذوفدن عوض اوله رق آخر کلمه یه لاحق اولان تنوین در مررت بکل قائما قولمزده کل لفظنده ویومئذ وحینئذ قوللر مزده وجوار وغواش نحونده اولان تنوین کبی اصللری مررت بکل واحد قائما ویوم اذ کان وحین اذ کان کذا وجواری وغواشی ایدی والامر معلوم
(دردنجیسی) تنوین مقابله درکه جمع مذکر سالمك نونی مقابلنده جمع مؤنث سالمك آخرینه لاحق اولان تنوین در مثلا مسلمات لفظنده اولان تنوین کبی .
اشبو درت نوع تنوین اسمه خاص اولوب غیر اسمده هرکز بولنمزلر .
(بشنجیسی) تنوین ترنم درکه تحسین انشاد ایچون ابیات ومصاریع اواخرینه

لاحق اولور زیرا تنوین حد ذاتنده خیشومده تردید صوتی تسهیل ایدر برحرف اولوب تردید صوت ایسه اسباب حسن غنادندر اشبو تنوین ابیات ومصاریع اواخرنده قافیهٔ مطلقه‌یه لاحق اولور قافیهٔ مطلقه حرف رویسی متحرك بولنان قافیه‌درکه اول حرکه اشباع اولنه‌رق فتحه ایسه الفه ضمه ایسه واوه کسره ایسه یایه تحول ایدوب اشبو تنوین آندن منقلب اولور وحروف مذکوره‌یه امتدادلریله اطلاق صوت اولندیغندن بوبابده حروف اطلاق تسمیه اولنور تنوین ترنم نته‌کیم شاعرك

اقلی اللوم عاذل والعتابن   فقولی ان اصبت لقد اصابن

شعرنده واقع اولمشدر اشبو بیتك حرف رویسی العتاب واصاب لفظلرنده اولان باء مفتوحه اولوب فتحه بطریق الاشباع الفه تحویل اولنوب والف ده عندالتغنی نون ساکنه‌یه تبدیل اولنمشدر مفاد شعر یاعاذله فعلم اوزره لوم وعتابی آز قیل وفعلمده اصابت ایدر ایسه‌م والله جریر اصابت ایتدی سویله دیمکدر. (آلتنجیسی) تنوین غالیدر بودخی تحسین انشاد ایچون ابیات ومصاریع آخرلرنده بولنور آنجق اشبو تنوین قافیهٔ مقیده‌یه لاحق اولور قافیهٔ مقیده حرف رویسی ساکن بولنان قافیه‌درکه عندالتغنی بعض تحریك اولنوب وبرنون ساکنه الحاق اولنور بوکا تنوین غالی دینلمسی زیرا غلو حدینی تجاوز ایلمك معناسنه‌در اشبو تنوینك لحوقیله‌ده بیت حد وزندن تجاوز ایلیوب وتقطیع ساقط اولور تنوین غالی نته‌کیم شاعرك

وقاتم الاعماق خاوی المخترقن   مشتبه الاعلام لماع الخفقن

شعرنده واقع اولمشدر اشبو بیت بحر رجزدن ضرب اول وعروض اولی سندندر آنجق صدری مخبون وابتداسی مطویدر وزنی مفاعلن مستفعلن مستفعلن مفتعلن مستفعلن مستفعلن‌در واشبو وزن مخترق وخفق لفظلری سکون قافیله اوقنه‌رق تمام اولمشدر پس عندالتغنی قافلر تحریك اولنوب وبرده نون ساکنه الحاق اولنمشدر وشو جهتله حد وزندن خروجی‌ده

ظاهردر مفاد شعر توز وغبارك كثرتندن اطرافى زندان كبى قرانلق چوق چول وصحرالر واردركه يوللرى خالى ولاجل الاهتدا نصب اولنان علامتلرى برى برينه مشابه واوزاقدن صوظن اولنان سرابى پك پارلاقدر ديمكدر اشبو ذكر اولنان تنوين غالى يى ابن حاجب رحمه الله تنوين ترنمده داخل اعتبار ايلمشدر وشواجلدن فاضل جامى تنوين ترنمك موقع وقوعنى قافيهٔ مطلقه ومقيده يه تعميم ايلمشدر بيلمليدركه تنوين ترنم وغالى اسمه خاص اولميوب فعلده دخى بولنورلر وبيلمليدركه برعلمه مضاف اولان ابن لفظيله موصوف علمدن قصداً للتخفيف تنوينى حذف واجبدر مثلا جاءنى زيد ابن عمر قولمزده اولديغى كبى.

درس ٢٧٣

(مبحث نون التأكيد) نون تأكيد تأكيد فعل ايچون موضوع اولوب وايكى قسم اوزره بولنمشدركه برى نون مخففهٔ ساكنه وديكرى نون مشدده‌در. نون مخففه هميشه ساكن اولوب وماقبلى جمع مذكرده مضموم ومفرد مؤنث مخاطبه‌ده مكسور وبونك ماعداسنده مفتوحدر (ليضربن ولتضربن واضربن) و (ليضربن واضربن) و (اضربن) كلمه‌لرنده اولديغى كبى واما نون مشدده تثنيه‌لرده وجمع مؤنثده مكسور اولوب وبونك ماعداسنده هميشه مفتوحدر و ماقبلى نون مخففه ده اولديغى كبيدركه جمع مذكرده مضموم ومفرد مؤنث مخاطبه‌ده مكسور وبونك ماعداسنده مفتوحدر.

(ليضربن) (ولتضربن)(واضربن)(ليضربان) (لتضربان) و (واضربان) (لتضربنان) (واضربنان) (ليضربن واضربن) و (اضربن) كلمه‌لرنده اولديغى كبى وبيلمليدركه نون مخففه تثنيه‌لره وجمع مؤنثه لاحق اولمز زيرا على غير حده التقاء ساكنين لازم كلور لكن نحاتدن يونس التقاء ساكنين على غير حده‌يى حال وقفده تجويز اولنمسنه قياسيله جائز كورديكندن نون مخففه‌نك دخى تثنيه‌لره وجمع مؤنثه لحوقنى تجويز ايلمشدر.

خفى اولميه‌كه كرك نون مخففه وكرك نون مشدده امر ونهى واستفهام وتمنى وتحضيض وعرض وقسم ضمننده كائن فعل مستقبله مختصلردركه يعنى معناى طلبه دال اولانلره لاحق اولورلر اضربن ولاتضربن وهل تضربن وليتك تضربن وهلا تضربن (واما ترن بنا فتصيب خيراً ووالله لافعلن) قولمزده

اولدیغی کبی تخفیف وتشدیدیله وبعض نهیه تشبیه اولنه‌رق نفی‌دن صکره دخی فعل مضارع اوزره نون تأکیدك لحوقی نادراً واقعدر مثلا لا تضربن وزید لم یضربن ومایقومن کبی نفی‌ده لحوقی نادر اولمسی نفی معنای طلبه دلالتدن خالی ویری بولندیغی جهتله‌در ونادراً لحوقی آنجق نهیه تشبیه طریقیله‌در نحاتدن (ابن جنی) اکر نافیه اولان (لا) منفی‌یه متصل اولور ایسه قیاساً تجویز ایدوب (واتقوا فتنة لاتصیبن الذین ظلموا) آیت کریمه‌سیله استدلال ایلمشدر و بعضیلر آیت کریمه‌ده اولان (لا) ناهیه در نافیه دکلدر دیه‌رك جواب ویرمشلردر. و (منفصله واقع) اولدیغی حالده دخی لاء نفی‌دنصکره لحوقی بعض کورلمشدر (لافی الدار یضربن زید) قولمزده اولدیغی کبی. لکن نحاتدن ابوعلی معنای طلبدن عاری ومؤکده اولان ما کلمه‌سندن دخی بری بولندیغندن نفی‌دنصکره فعل مضارع اوزره نون تأکیدك حال اختیارده لحوقی مطلقا منع ایلمشدر واما حال ضرورتده الضرورات تبیح المحذورات فحواسنجه‌روی رضا کوسترمشدر ونحاتدن (سبویه) من جهة الجزم لاء نهیه مشابهتندن ایچون (لم) دنصکره نون تأکیدك لحوقی تجویز ایلمش وشاعرك .

یحسبه الجاهل ما لم یعلما شیخا علی کرسیه معمما

شعرنده مالم یعلما ایله استدلال ایتمشدرکه (ما لم یعلما) آخرنده اولان الف نون مخففه‌دن مقلوبه‌در ونون ساکنه اوله‌رق اوقیمق والف محلنده نون یازمق دخی جائزدر مفاد شعر جاهل اولان کیمسه آنی بیلمدکجه کرسی اوزره باشی صارقلی برشیخ ظن ایلر دیمکدر وسبویه حال اضطرارده فعل مضارع اوزره دخی دخولنی مثلا انت تفعلن سویلمکی تجویز ایتمشدر و بعضیلر مضارعه تشبیه وقیاسیله حال اضطرارده اسم فاعل اوزره دخی دخولنی تجویز وشاعرك .

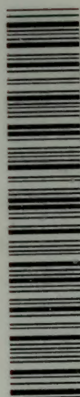
اقائلن احضروا الشهودا

شعرینی ایراد ایلدیلر .

وبيلمليدركه هر بر اداة شرط كه كندندن صكره زائده اولان ما لفظى واقع اوله كرك جائز الحذف اولسون ان ومتى واى واين كلمه لرينه لاحق اولان ما كبى وكرك لازم بولنسون اذما وحيثما ده اولديغى كبى بونلردن صكره دخى فعل مضارع اوزره نون تأكيدك لحوقى جائز وكثيردر زيرا اشبو كلمه لر ما لفظيله تأكيد اولنمغله مقصود غير مقصوددن نقصان قالماق اوزره فعلك دخى تأكيدى قصد اولنمشدر و برده جزم وعدم ثبوتده شرطك نهيه مشابهتى واردر (اما تفعلن وما تفعلن وايا ما تفعلن افعل واينما تكونن اكن واذما تنصرن وحيثما تعملن تمدح) قوللرمزده اولديغى كبى و بيلمليدركه قسمك جوابى مثبت اولور ايسه آنده نون تأكيد البته لازمدر (والله لافعلن قوللرمزده اولديغى كبى زيرا برفعلى كنديسنه متصل اوله جق نون تأكيد ايله وحالبوكه صلاحيتى دخى اولديغى حالده تأكيدلمكسزين كندندن منفصل اولان قسم ايله تأكيدى كريه كورمشلردر لكن بوده كنديسنه برجار ويا ظرفك تعلق سبقت ايلمامكله مشروطدر پس (ولئن متم اوقتلتم لالى الله تحشرون) قول شريفيله نقض وارد اولمز.

درس ٢٧٤

خفى اولميه كه كرك نون مخففه وكرك نون مشدده جمع مذكر ومفرد مؤنث مخاطبه ضميرلريله يعنى واو ويا ايله كلمهٔ منفصله حكمنده در شو جهتله معتل الآخردن مثلا اغزو وارمو واغزى وارمى كلمه لرندن اولى همزهٔ وصل اولان بركلمه يه ملتقى اولدقلرنده التقاء ساكنين ايچون واو ويا حذف اولنور و واو ويانك ماقبلى مفتوح بولنان مثلا اخشو واخشى كلمه لرى اولى همزهٔ وصل اولان كلمه يه ملتقى اولسه لر اخشوده واو مضموم واخشى ده يا مكسور قيلنديغى كبى نون تأكيدك لحوقنده دخى اخشوده واو مضموم واخشى ده يا مكسور قيلنور مثلا واوك حذفيله اغزو الكفار وارمو الغرض ويانك حذفيله اغزى الكفار وارمى الغرض و واوك ضميله اخشو الرجل ويانك كسريله اخشى الرجل ديندكى كبى نون تأكيدك لحوقنده دخى واوك حذفيله اغزن وارمن ويانك حذفيله اغزن وارمن و واوك ضميله اخشون ويانك كسريله اخشين دنيلور.


3 1761 06582347 8